De stede der vrauwen

Een diplomatische transcriptie van de Middelnederlandse vertaling (1475) van Christine de Pizans ‘Livre de la cité des dames’ (1405)

Christine de Pisan

editie N. Versélewel de Witt Hamer en M. Oort

bron

Christine de Pisan, *De stede der vrauwen. Een diplomatische transcriptie van de Middelnederlandse vertaling (1475) van Christine de Pizans ‘Livre de la cité des dames’ (1405)* (editie N. Versélewel de Witt Hamer en M. Oort). Niet eerder publiceerd, 2008

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/pisa001nver01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

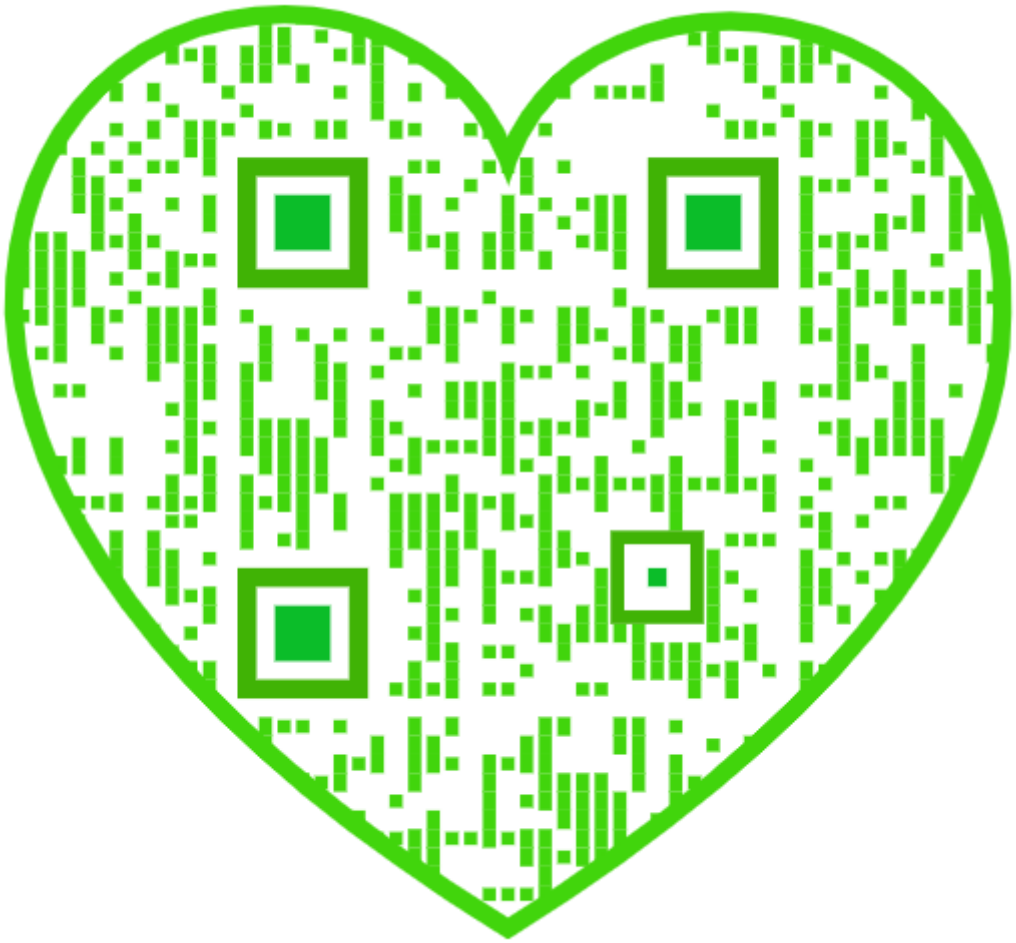

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

Verantwoording

Algemeen

De Middelnederlandse (of specifieker de Vlaamse) vertaling van Christine de Pizans *Livre de la cité des dames* is blijkens het nawoord van de vertaler gemaakt in opdracht van de Brugse heer Jan de Baenst en voltooid in 1475[1]. Tot nu toe is deze vertaling uitsluitend overgeleverd in een handschrift van het British Museum te Londen onder de signatuur Add. 20,698[2] en is er geen editie in druk beschikbaar. In 1986 vervaardigde Miriam Oort in het kader van haar doctoraalscriptie[3] wel een diplomatische transcriptie van de vertaling, toen nog in typoscript. Om ruim 20 jaar later tot een interneteditie van *De stede der vrauwen* te komen, was een herziene én digitale versie van die transcriptie de logische volgende stap. Daartoe heb ik het typoscript van Oort gedigitaliseerd en de tekst vervolgens gecollationeerd met behulp van een microfilm van het handschrift. Omdat mijn kopie van het typoscript een aantal bladen miste, heb ik de ontbrekende tekst rechtstreeks van de microfilm getranscribeerd. Het originele handschrift heb ik niet kunnen raadplegen, waardoor in de transcriptie geen rubricering is aangegeven en de interpunctie soms twijfelachtig is.

De geleding van de handschriftelijke tekst is in grote lijnen als volgt. Het boek c.q de tekst bestaat uit 3 delen, die elk op een rectozijde beginnen. Op hun beurt zijn deze onderverdeeld in hoofdstukken, die meestal op een nieuwe pagina (recto of verso) beginnen. Bijna alle hoofdstukken beginnen met een (deels) uitgevoerde miniatuur of witruimte voor een beoogde miniatuur, voorafgegaan of gevolgd door een rubriek met een korte inhoudsopgave, die begint met een kadelletter of kapitaal van enkele regels hoog. Daarna volgt de auteurstekst, waarvan het begin gemarkeerd wordt door een initiaal c.q. een versierde Lombarde van doorgaans 6 regels hoog of witruimte voor een beoogde initiaal. Deze tekst is ‘en bloc’ geschreven en de enige geleding bestaat uit zeer onregelmatig toegepaste gewone kapitalen, interpunctie en brede spaties (zie ook de toelichting hieronder).

Het schrift is een goed leesbare *littera gothica cursiva* met enkele *hybrida*-trekjes en de verdikte stokken van lange *s* en *f* die zo typerend zijn voor de *lettres bourguignonnes*. Er zijn tenminste vier verschillende handen aan te wijzen (Oort signaleert dit niet) en het schrift wisselt van verzorgd tot slordig, van strak tot zwierig, van compact tot wijdlopig.[4] Verder vertoont de tekst een aantal schrijffouten (naast de gangbare dialect- en spellingsvarianten) en contemporaine of latere correcties.[5] De transcriptie is daarom voorzien van paleografische aantekeningen in de vorm van voetnoten (zie ook de toelichting hieronder).

Hoewel het een prozatekst betreft, heb ik de regelgebonden transcriptie van Oort gehandhaafd. In de herziene transcriptie zijn de handschriftelijke pagina's door witregels gescheiden en is de moderne foliëring van het handschrift (fol. 2r-333r) tussen vierkante haken aangegeven. Op de plaatsen van de (beoogde) miniaturen is –ook tussen vierkante haken– hun fictieve nummering vermeld (miniatuur 1-133) en of ze al dan niet (volledig) zijn uitgevoerd. In de marge heb ik de boekdelen (deel 1-3) en hoofdstuknummers (per boekdeel resp. Cap. 1-48, 1-69, 1-21) en een

1 Zie de herziene transcriptie, r. 18027-18036 en 18163-18168.
2 Voor een becommentarieerde beschrijving van dit handschrift, zie: M. Oort, *De stede der vrauwen. De Middelnederlandse vertaling van Christine de Pisans ‘Le Livre de la Cité des Dames’*. Doctoraalscriptie. Amsterdam 1986, p. 15-29. [Verkorte titel: Oort 1986.]
3 Zie voorgaande noot.
4 In de voetnoten geef ik ter illustratie een aantal duidelijke wisselingen van hand aan, maar dit is enkel bedoeld als signalering; ik heb dit maar globaal kunnen inventariseren.
5 Een aantal van de fouten doet vermoeden dat de enige overgeleverde versie van de vertaling niet de autograaf van de vertaler is, maar een kopie; hiervan geef ik in de voetnoten enkele duidelijke voorbeelden, maar ook dit heb ik niet uitgebreid kunnen onderzoeken.

doorlopende regelnummering genoteerd (1-18169). Naast deze ingrepen van mijn hand is de transcriptie, voor zover mogelijk, een getrouwe weergave van de handgeschreven tekst.

Toelichting op een aantal kenmerken van het schrift en de transcriptie

Afkortingen: in het hs. de gebruikelijke voor een Middelnederlandse tekst; alle oplossingen cursief weergegeven, bij twijfel opgelost conform onverkorte woorden elders in de tekst.
Afbrekingen: in het hs. gemarkeerd met het teken / of // achteraan de regel en/of vooraan de volgende regel (!); weergegeven met het moderne afbrekingsteken, bij twijfel of sporadisch ontbreken toch weergegeven conform het woordbeeld elders in de tekst (concessie aan de leesbaarheid).
Woordscheidingen: in het hs. niet altijd duidelijk en consequent; bij twijfel weergegeven conform de meest voorkomende schrijfwijze elders in de tekst.
Interpunctie: in het hs. niet altijd duidelijk en vaak inconsequent; punt, dubbele punt, vraagteken en uitroepteken (beide zeldzaam) weergegeven als in het hs., het schuine streepje –vaak twijfelachtig en zonder structurerende functie– niet weergegeven (concessie aan de leesbaarheid); ook brede spaties zijn niet weergegeven, omdat zij bijna altijd gevolgd worden door een kapitaal.
Diakritische tekens: in het hs. alleen onregelmatig boven *i* en *ij*; weergegeven naar modern gebruik.
Initialen: in het hs. versierde Lombarden van 6 regels hoog (soms 3-8 regels), niet altijd uitgevoerd, die per hoofdstuk het begin van de auteurstekst markeren; weergegeven als vergrote kapitaal (korps 16, vet) in de witruimte, indien niet uitgevoerd tussen vierkante haken.
Kadelletters / vergrote kapitalen: in het hs. 2-4 regels x-hoogte aan het begin van de inleidende rubriek van een hoofdstuk (in deel 3 zijn de rubrieken vaak zeer beknopt en staat op deze positie meestal een gewone kapitaal); weergegeven als vergrote kapitaal (korps 14).
Gewone kapitalen: in het hs. sterk wisselend van grootte en bij de letters *c, h, m, n, o* en *z* niet altijd goed te onderscheiden van onderkast; bij twijfel weergegeven als kapitaal, met de vorm en positie (dus niet de grootte) als criterium, maar de beslissing is vaak arbitrair; de ronde *d*, die in het hs. als onderkastletter (naast lusloze *d*) én als structurerende letter (naast kapitaal *D*) fungeert, biedt geen vormcriterium en is naar modern gebruik aan het begin van hoofdzinnen als kapitaal weergegeven en daarnaast bij een aantal relatieve aansluitingen met *de welke, dies, desghelijcx* enz., conform het gebruik in het hs. van de gewone kapitaal *D* (concessie aan structuurbehoud).
Letters i, j (verlengde i), ij, y, u, v, w: weergegeven als in het handschrift.
Eigennamen: in het hs. zeer talrijk en soms moeilijk te lezen door onbekendheid, maar ook door grote afwijkingen van bekende benamingen; getranscribeerd als in het hs. (maar mogelijk met fouten).
Ornamenten: waar ruimte is in de marges, zijn letters soms versierd met zwierige uithalen, kadellen en kunstige slingerlijntjes; regels zijn sporadisch uitgevuld met (patronen van) slingers en punten, waarbij de grens tussen interpunctie en uitvullen soms vaag is; de betekenisloze versieringen zijn niet in de transcriptie weergegeven (maar kunnen wel nuttig zijn om de verschillende handen van elkaar te onderscheiden), maar bij twijfel is een (dubbele) punt wel weergegeven.
Schrijffouten: overduidelijke (af)schrijffouten in woorden (anders dan de gangbare dialect- en spellingsvarianten) en woord(groep)herhalingen in het

hs. zijn in de transcriptie gemarkeerd met een asteriks, eventueel te vervangen door het geruststellende [sic] of een voetnoot.
Correcties: contemporaine en latere correcties in het hs. (vaak gebruikssporen) door middel van doorhaling, expunctie, rasuur en toevoeging zijn in voetnoten aangegeven, evenals andere opvallende paleografische aspecten; bij de vele kleine, onopvallende correcties door middel van het wijzigen of dooreenschrijven van individuele lettervormen is het betreffende woord afgeschreven conform de schrijfwijze elders in de tekst.
Onleesbaarheid: vervaagde of onleesbare letters komen sporadisch voor door vlekvorming; het betreffende woord is dan afgeschreven conform de schrijfwijze elders in de tekst.

Oktober 2007, Noor Versélewel de Witt Hamer

[Deel 1]

[miniatuur 1; volledig uitgevoerd]

Cap. 1

[1] **N** Aer de maniere die ic al-
[2] der meest onderhoude*n* heb-
[3] be ende daer mij*n* bezichede.
[4] meest jn gheleghen es. Te
[5] wetene in ghetidelike en-
[6] de ghewonlike te studeir-
[7] ne Jesten of ghescriften
[8] Alzo ic teenre tijd my zeluen vand zittende
[9] in mijn comptoor of in mijn studeircamere
[10] verchiert ende vercleet met menigherande
[11] manieren van boucken. Ende van diuerschen
[12] materien mijn zinnen verflaut ende ver-
[13] moeyt wezende. Int verlegghen der zwarichede*n*

[14] der sententien van vele diuerschen acteurs
[15] ende meesters die ic daer te vooren ghestudeirt
[16] hadde. zo quam my te vooren dat ic alle zwa-
[17] re ende subtile zaken achterghestelt my zel-
[18] uen versolacen ende verlichten wilde metga-
[19] ders eenighe ghenouchlicheden van poetrie*n*
[20] ouer te ziene. Ende alzo ic te diere meeninghe*n*
[21] ende war o*m*me wordic ziende omtrent my.
[22] zo slouchic mijn ooghen vp een cleen boucx-
[23] kin gheheeten matheolus. Ende omme
[24] dieswille dat ic dat noyt in mijn leue*n* ghe-
[25] zien en hadde. ende dat ic dicwille hadde
[26] ghehoort zegghen dat boucxkin bouen andre*n*
[27] boucken grootelike sprac ieghen de vrauwe*n*
[28] zo wordic lachende jeghens my zeluen. ende
[29] peinsde dat ic vut ghenouchten dat visen-
[30] teiren wilde. Maer zeeren corten tijd hadde
[31] ic daer jn gheleghen. die lieue moeder die
[32] my drouch en riep my om mijn auondmal
[33] te etene ende alzo lietic dat daer. Ende sa*n*-
[34] derdaechs snuchtens als ic weder in mijn
[35] studeircamere ghezeten was. alzo ic wel
[36] ghewone was. zo en vergat ic niet te wer-
[37] ke te legghene het ghoont dat my sna-
[38] uonds te vooren gheco*m*men was. te wete-
[39] ne te visenteirne dat boucxkin dat men
[40] heet matheolus. Ende zo ic voorder bestond
[41] daer jnne te lezene zo my dochte de mate-
[42] rie onwerder wezende ende zeere lettel die-
[43] nende dan alleenlic om lieden die hem ver-
[44] blijden in te hoorne het goont dat andren

[45] messiten oft meshaghen mach. Ende o*m*me
[46] dieswille dat het zeere lettel vruchten of
[47] prouffit van duechden oft van gestichtich-
[48] eden den meinsche inbrijnct. Aenghezien
[49] de oneerbare redenen en materien daer of
[50] dat dat boucxkin roert. zo lietict te lichte-
[51] liker ligghen. om tot eenre andre hooghe-
[52] re vruchtbareghere ende proffiteliker
[53] materien te verstane. Nietmin ouerdij*n*c-
[54] kende de materie van dien boucxkine. dat
[55] zij ten vrauwen waert zo onwerdich zij en*de*
[56] zonder eenighe oorboirlichede my zeere ver-
[57] wonderende in mijnen zinne wat dat de za-
[58] ke wezen mochte. oft wanen dat dat roeren
[59] of co*m*men mochte. zo dat vele diuersche ma*n*-
[60] nen groote clercken ende andre altoos meest
[61] gheneghen hebben ghezijn. ende noch zijn
[62] zo mondelinghe zo in hueren ghescriften
[63] van vrauwen ende van hueren conditien
[64] zo vele duuelheden ende blaemten te zeg-
[65] ghene of te scriuene. Niet alleenlic een
[66] of twee. of zelfs dat boucxkin matheolus
[67] die onder vele andre zeere cleen ghehacht
[68] es ende vutgheift menighe trufferie
[69] Maer generalic propheten poeten ende
[70] andre meesters. de welke alle te lanc te
[71] verhaelne waren ende schijnen alle vut
[72] eenen monde sprekende. ende accorderen-
[73] de vp eene ghelike conclusie. dat der vrau-
[74] wen conditien vul aerchs ende vul onze-
[75] den zijn: Alle welke zaken ic ou*er*peinse*n*de

[76] in mijns zelfs grond. ende my zeluen scerpe-
[77] like begonste te onderzoucken ende te exami-
[78] neren als eene natuerlike vrauwe. ende jn-
[79] sghelijcx andre vrauwen. daer ic mede hadde
[80] gheploghen te conuerseirne. alzo wel prin-
[81] cessen als middelbare vrauwen ende minde-
[82] re in grooter menichte. De welke bij huerer
[83] gratien my zomtijds zeiden van hueren se-
[84] crete ende heymelicheden om in mijnre con-
[85] scientien te connen vonnessen ende jugie*re*n
[86] oft waer wezen mochte. het ghoont dat zo
[87] vele notable mannen ende eens ende and*er*s
[88] daer of ghetughen. Maer al dit nietjeghe*n*-
[89] staende ende omme gheenerande zake die ic
[90] verstaen of begripen conste hoe langhe dat
[91] ic daer ouer peinsde zo en constic gheware wor-
[92] den noch beseffen alzulke ghetughenessen
[93] waer te wezene jeghen die natuerlike zede*n*
[94] oft conditien der vrauwen. Ic argueirde zeere
[95] starc in my zeluen jeghen de vrauwen zeg-
[96] ghende het ware te zeere groot ende te onghe-
[97] louelic om zegghen. dat alzo menich ver-
[98] maert man groote clerken ende andre van
[99] zo grooten verstande ende zinlichede wezen-
[100] de. zo claer bezouckende alle zaken alst schij*n*t
[101] in lueghentale daer of ghesproken hadde
[102] ende in alzo menigher plecke dat ic nauwe-
[103] lic eenich bouc of boucxkin en vant. tracte-
[104] rende van zeden wat meester ware die dat
[105] ghemaect hadde eer jc ten hende van dien
[106] wel conste gheraken jc en vantere eenich

[107] capitele vermaninghe ost* verhael
[108] makende van blaemte*n* van vrauwe*n*
[109] De welke redene alleenlic ende int cor-
[110] te my dwanc te belijdene ende te conclu-
[111] deirne. als dat mijn verstant ouermits
[112] simpelhede ende mijnen niet wetene niet
[113] onderkennen en conste mijns zelfs ghe-
[114] breken noch van andren vrauwen hoe
[115] wel dattet alzo wezen mochte. Ende al-
[116] dus zo hildic my meer an tvonnesse van
[117] andren dan an tghoont dat jcker in my
[118] zeluen of gheuroedede of begrijpen conste
[119] In dit ghedochte zo was ic ende bleef zo la*n*-
[120] ghen tijd versteeft ende thenden rade. Ende
[121] my quam te vooren zo menighe schoone
[122] auctoriteit van grooten gheleerden man-
[123] nen. die ic in my zeluen ouerleyde ende
[124] bepeinsde. te dezen proposte deene vooren
[125] ende dandre naer vloyende ghelijc eenre
[126] fonteine. zo dat ic ter conclusien van al
[127] determineirde dat god een onwerde za-
[128] ke wrochte als hij de vrauwe maecte ver-
[129] wonderende in my zeluen hoe dat zo ede-
[130] le een wercman oyt daigneirde zo afgrise-
[131] lic ende onweerdelic een werc te werke-
[132] ne twelke een vat es. alzo vele meesters
[133] zegghen daer alle quaet ende onduecht
[134] in besloten es. Ende my aldus wezende
[135] in dezen ghepeinse ende ghedochte zo viel
[136] ic in eenre grooter onghenouchten ende
[137] zwarichede van herten my selue*n* mespri-

[138] sende ende al tvrauwelike gheslachte
[139] rechts als oft een monstre. ende een mes-
[140] scepsel der naturen ware zegghende dus-
[141] danighe worden in mijnre claghe. O
[142] heere god ende hoe mach dit wezen. wa*n*t
[143] eist dat ic int ghelooue niet en dole zo en
[144] bem ic niet sculdich te twifelne dat dine
[145] ongrondelike wijshede ende vulmaec-
[146] te duecht yet gewrocht heift het en zij
[147] al goed. Ende en schiepstu vut grooter
[148] zonderlinchede zelue die vrauwe niet der
[149] welker du daer naer ghaefs alzulke ghe-
[150] neghenthede als dy gheliefde dat zij had-
[151] de. hoe zoude dan dat moghen wezen datstu
[152] daer in jn eenighen ghebreke zouds mo-
[153] ghen wezen. Nochtan ziet hier zo vele
[154] ende menigherande accusatien al ghe-
[155] jugiert ghetermineert ende gheconclu-
[156] deert jegens de*n* vrauwen. waer bij Ic de-
[157] ze twee contrarien niet verstaen en ca*n*
[158] En*de* oft zo zij lieue heer god dat in tvrau-
[159] welike gheslachte alzo vele afgriselic-
[160] hede ende onweerdicheden zijn als de me-
[161] nighe zegghen ende du zelue ghesproke*n*
[162] hebs dat men ghelooue*n* moet daer zij ve-
[163] le ghetughenessen of gheuen. waer bij
[164] jc niet twijfelen en mach het en zij alzo
[165] Och heere god. ende waer omme en hebstu
[166] my niet in dezer werelt ghelaten eene*n*
[167] man gheboren wezen*de*. Te dien hende
[168] dat alle mijne gheneghenthede*n* ware*n*

[169] om dy te bet te dienene ende dat ic in ghee-
[170] ner zake en doolde ende dat ic van alzo groo-
[171] ter weerde ende perfectie ware. als een man
[172] hem zeicht te wezene. Maer omme naer die*n*
[173] dat alzo es. datstu dine goedertierinheit vp
[174] my zo verre ghestrect hebs. Vergheift my
[175] dan heere mijnre neggligentie ende ver-
[176] zwymte te dien dienste waert. ende en ver-
[177] belghe dy niet vp my. want een dienstbode
[178] die minst ghiften van sinen heere ontfanct
[179] die staet in dies heeren dienst minst ghehou-
[180] den ende verbonden. Aldusdanighe en*de* meer
[181] andre worden zo sprac ic langhe te gode waert
[182] in mijnre claghe als de ghone die bij mijnder
[183] onwijsheit my hilt ouer zeere qualic te vre-
[184] den dat my god inden vrauweliken staet
[185] ter weerelt gheroupen hadde

[miniatuur 2; volledig uitgevoerd]

Cap. 2

[186] Hier zeicht *c*ristine hoe dat huer drie vrau-
[187] wen cueninghinnen opembaerden Ende hoe
[188] dat de eerste van hemlieden huer eerst toe-
[189] sprac ende vertroestede. jnder onghenouchten
[190] daer zij in zat als voorseit es.

[191] **A** lzo ic in dezer onghenouch-
[192] ten zat. ende in dezen won-
[193] derliken ghepeinse zo slouch-
[194] ic mijn hooft nederwaert.
[195] ghelijc eenen beschaemde*n*
[196] meinsche mijn ooghen tra-
[197] nende. mijn hand rustende onder mijne
[198] wanghen lenende vp den appel van mij-
[199] nen zetele zo slouch my onuerzien een luch-
[200] tich schijn vp mijnen schoot al hadt een
[201] zunne gheweist zo dat ic daer bij verschoot
[202] ende ontspranc Aenghezien dat ter plaet-
[203] sen daer ic zat donkerachtich was. ende
[204] daer gheen zunne en mochte geschijnen
[205] ende alzo ic mijn hooft vp lichtede om te be-
[206] ziene wanen dat schijn cam zo zach ic drie
[207] werdeghe vrauwen voor my staende alle ghe-
[208] croont ende zeere chierlike ende rikelike ver-
[209] cleet. wiens duerluchticheit van huere*n* aen-
[210] schijnen my verlichteden ende alle plaetse of
[211] ic doe zeere versaecht was dat en dar nieme*n*t
[212] twijfelen. zonderlinghe doe ic merkede dat
[213] de duere van mijnen comptoore oft van mij*n*re
[214] studeircamere ghesloten was ende dat zij voor
[215] my stonden peinsende oft eenighe fantasie
[216] wezen mochte om welke zake wille. ende

[217] om my te bet te temperen zo slouch ic voor
[218] mijn voohooft* dat teekin des helichs cruus
[219] Bijden welken ter stond my dat herte
[220] verlichtede ende die beroerte zatede. Ende
[221] doe begonste die eerste van dien drien vrau-
[222] wen my aen te sprekene met eenen lache*n*-
[223] den monde jn dezer manieren gheminde
[224] dochtre en versaecht hu niet. want wij hier
[225] niet co*m*men en zijn om eenighe zaken die
[226] dy beieghenen mueghen. Maer alleenlic
[227] om dy te troostene ende te beradene als de
[228] ghone die met dy lijden in dijnre onghe-
[229] nouchten ende ongherustheden. Ende om
[230] dy vut diere blonchede van zinnen te brin-
[231] ghene. die dijns zelfs verstannesse zo ver-
[232] blent heist*. datstu van dy weers tghoont
[233] datstu wel weits. jnder warachtichede.
[234] ende volchs ende gheifs ghelooue an tgoont
[235] datstu noch en ziets noch en beuijnds dan
[236] alleenlike bij menichte van vreimden opi-
[237] nionen. waer bij du zijs wel te ghelijcke-
[238] ne den zotte. daer of dat het auentuerkin
[239] zeit. dat hij eens sliep in eenre muelne en-
[240] de vercleet worde in vrauwen habite. En-
[241] de doe hij vut zinen slape ontspranc o*m*me
[242] dieswille dat andre die daer waren met
[243] hem foolden ende zeiden dat hij eene vrau-
[244] we ware hij hemlieden meer gheloofde
[245] met hueren lueghenen dan de warachtich-
[246] eit van zinen wezene. hoe dan gheminde
[247] dochtre. waer zijn dijn edele zinne*n* beuare*n*

[248] hebstu vergheten tfijn goud bezouct inden
[249] fournoize ende niet en verandert noch en ver-
[250] flaut van zijnre duecht het zij int smelte*n* int
[251] smeden oft in andren manieren. Maer zo
[252] lanc zo meer purgiert ende affineirt. Ende
[253] en weitstu niet dat die alrebeste dinghen meest
[254] gheprouft ende besocht zijn. Ende wiltstu zel-
[255] ue peinsen vp de hoochste wetene die zijn. als
[256] philosophie zo beziet de alre meeste philozophen
[257] die noyt waren. de welke ghij allegiert ende
[258] voort brinct jeghens dijn zelfs vrauwelic we-
[259] zen of zij noyt valsch ghetermineirt en heb-
[260] ben ende contrarie der warachticheit. Ende
[261] oft zij vp malcandren verandwoorden ende
[262] malicandren struffen ende wederroupen ghe-
[263] lijc du zelue ghezien hebs int bouc der metha-
[264] phisiken. int welke aristelus scrijft ende we-
[265] derroupt de oppinioenen van diuerschen phi-
[266] lozophen. ende dat zelue verrekent van pla-
[267] to ende meer andre. Besiet ooc of sint au-
[268] gustin ende meer andre docteurs der heligher
[269] kerken in zommeghen sticken niet en struffen
[270] ende wederroupen tselfs aristotelus prince al-
[271] re philozophen. in wien de wete van aller na-
[272] tuerlike ende duechdelike of zedelike philo-
[273] zophie vulco*m*melicxst was. Ende het schijnt
[274] datstu meens. dat alle tzegghen of tbescriue*n*
[275] der philozophen articlen zijn vande*n* kerstin
[276] ghelooue. ende dat zij niet en moghen dolen
[277] Sghelijcx vanden poeten daer du of spreicx ne
[278] weitstu niet wel. dat zij in vele zaken ghespro-

[279] ken hebben in manieren van fablen. Ende
[280] willen dicwille ter contrarie verstaen zijn
[281] van dat zij zegghen ende men machse neme*n*
[282] bij eenre figure van gramarien die men
[283] heet anthifrasis recht oft men zegghe*n* zou-
[284] de die meinsche es goet. dats te zegghene dat
[285] hij quaet zij. Ende aldus ter contrarien zo
[286] radic dy. datstu diere meesteren woorden te
[287] dinen proffijte ende dinen verstane neems
[288] ende dat ghij die neimt. als oft recht huer-
[289] lieder meeninghe ware. zonderlinghe daer
[290] zij de vrauwen blameren ende bij auentu-
[291] ren dat die man die dat boucxkin maecte
[292] gheheeten matheolus dat alzo verstond
[293] want daer meneghe zake in staet. waert
[294] datmen die name alzo zij luut. het zoude
[295] groot onghelooue zijn. ende hem zeere ter
[296] blaemte. ende o*m*me niet alleenlic van dat
[297] hij zeicht. Maer ooc meer andre zonderlin-
[298] ghe tbouc vander rooze. Den welken boucke
[299] men meer ghelooue gheift ter cause vander
[300] auctoriteit vanden ghuenen dien maecte.
[301] die in huelike was. Twelke eenen heli-
[302] ghen werdighen ende vriendeliken staet
[303] es van gode ghestelt ende gheordineirt:
[304] Dus eist een clare zake ende wel beprouft
[305] bij experientien dat de contrarie waer zij. van
[306] tghoont dat zij voortstellen ende zegghen in
[307] dien state te zijne ten laste ende sculde*n* van-
[308] den vrauwen. want waer was doch oyt ee-
[309] nich man ghezien of ghehoort die zinen

[310] wiue alzulke ouerhand gaf of ghehinghe-
[311] de dat zij auctoriteit of voochdie hadde hem
[312] alzulke jniurien oft vylenien te zegghene
[313] oft te biedene als dezulke bescriuen dat
[314] vrauwen hueren mannen zegghen of bie-
[315] den. Ic ghelooue zo watstu daer of oyt in
[316] ghescriften ghelezen hebs datstu dat noyt
[317] metten ooghen en zaechs noch en beuonds
[318] Dus zijnt al lueghenen valschelic verziert
[319] ende en gheuen gheen vaerwe. Ende aldus
[320] zo zegghic dy ter conclusien gheminde doch-
[321] tre dat dijn simpelhede dy brinct in dezer
[322] dwalinghe ende opinioene. Dus comt
[323] weder tot dy zeluen. Verneimt dijn zinne*n*
[324] ende en acht niet meer vp zulke fablen En-
[325] de weit voor waer dat al dat quade dat vande*n*
[326] vrauwen word ghezeit. dat comt vp den gho-
[327] nen diet zeicht. ende niet vp de vrauwen.
[miniatuur 3; volledig uitgevoerd]

Cap. 3

[328] Hier zeicht *c*ristine hoe dat die vrauwe
[329] dieze eerst toesprac huer zeide hoe dat zoe
[330] huer voorspoet ware ende waer toe dat zij diende
[331] ende hoe dat die vrauwe huer te vooren zeide
[332] hoe dat zij eene stede stichten ende fondeiren
[333] zoude Ter eeren van allen vrauwen

[334] [**A**] lle deze vooren gheroerde wor-
[335] den zeide my die eerste vrau-
[336] we gheprezen int aenschau-
[337] wen. vander welker jc niet
[338] en weet. wel* van mijnen
[339] zinnen meest verhuechde
[340] of int hooren van hueren minliken onderwij-
[341] ze of int zien van huerer ope*m*barer schoonheit
[342] oft van hueren ghewaden. ende huer zebaer
[343] wezen. Desghelijcx vanden andren tween.
[344] zo dat ic niet en wiste. welc best bezien wilde
[345] want die drie vrauwen mallicandren zo ghe-
[346] lijc waren. datmen cume deene voor dandere
[347] bekennen en conste vutghenomen de leste niet
[348] dat zij van minder weirde of van minder auc-
[349] toriteit was dan eenich vanden andren. Maer
[350] dat zij zo fier van ghesichten was. hadde ye-
[351] ment vp haer staerkelike ghezien hij en
[352] ware zo clouc noch zo coene niet hij en hadde
[353] hem daer jnne versaecht ende verandert ende
[354] scheen recht dat zoe met hueren ghesichte den
[355] quaden dreechde ende wrouchde. Emmer dat
[356] jc my verboudede. dat ic ter weirdichede van
[357] dezen drien vrauwen vpstond. die aenzien-
[358] de zonder spreken ghelijke eene*n* verdarende*n*

[359] meinsche die niet spreken en can. Niet min
[360] mijn zinnen beroert van grooten wondre.
[361] wie die drie vrauwen wezen mochten. En-
[362] de zeere gheerne haddic huer namen ghe-
[363] uraecht. ende wie zij waren. ende waer om-
[364] me dat zij daer co*m*men waren. Maer ic en dors-
[365] te. Ooc mede zo langhede my zeere te wetene
[366] tbediet ende het onderscheet vanden diuer-
[367] schen sexcien*[6] die elc van hemlieden bij zon-
[368] dere hadde. Maer emmer zo en kendic my
[369] niet weerdich. zo groote ende zo hooghe
[370] vrauwen als zij my dochten alzulke zake*n*
[371] te vooren te legghene zo dat ic eenpaerlic
[372] bleef ziende vp hem drien. half versaecht en-
[373] de half verboud vp die woorden. die de eerste
[374] vrauwe my ghezeit hadde. Bijder welker
[375] zij my vut mijnder eerster dwalinghe had-
[376] de ghebrocht. Maer die wijze vrauwe die
[377] my inden eersten toeghesproken hadde en-
[378] de gheefte* besief ende cond was mijn ghe-
[379] peins. als de ghone diet al duerziet. And-
[380] woirde my vp mijn ghepeins. Aldus ghe-
[381] minde dochtre weit. dat die voorsienich-
[382] eit gods die niet ydels noch te vergheifs
[383] ende* doet die heift ons hier beweicht ende
[384] ghezonden. Ende hoe wel dat wij buten
[385] der meinscheliker naturen zijn ende van-
[386] der werelt zo heift die voorsienicht* gods noch-
[387] tan ghehinghet ende wil dat wij jn dezer
[388] werelt zijn. ende handelinghe hebben met-
[389] ten meinsche. om die te stellene ende te on-

6 367 *sexcien*: dit is een voorbeeld van een afschrijffout, die waarschijnlijk ontstaan is bij het overschrijven van een Middelnederlandse tekst, die het woord *septren* had. In (slordig) cursief schrift kan *ptr* heel goed aangezien worden voor *xci*. Vgl. C. de Pisan, *Het boek van de stad der vrouwen. Vertaald uit het Middel-Frans en ingeleid door Tine Ponfoort*. Amsterdam 1984, p. 27 (*scepters*); vgl. ook 414 (*ceptre*) en 637 (*sceptre*).

derhoudene in gherechticheden alzulke
werken als wij zelue vut gods beuele.
daer in ghewrocht hebben. in diuerschen
officien. welcx gods dochtren wij alle drie
zijn ende van hem gheco*m*men. Ende es mij*n*
officie den meinsche. het zij man oft vrau-
we die verdoolt es. ten rechten weghe te be-
weghene. Ende alzo weder te bringhene.
Ende wanneer dat zij doolen of dwalen.
ende gheen verstand en hebben zo com jc
heymelike bij hemlieden jnden gheeste. en*de*
predeke die ende onderwijze het ghone daer
in dat zij dolende zijn ende de causen ende
de redenen van zulker dolinghe. ende boue*n*
dien leeric hemlieden de maniere te achter-
uolghene het ghoont dat zij daer jeghen
sculdich zijn te doene. Ende hoe zij schuwen
ende vlien zullen het ghoont dat te schu-
wene ende te vliene zij. Ende omme dies-
wille dat ic yegheliken in zijnre conscie*n*-
tien claerlic doe zien ende bekenne*n*. zijn
eyghin ghebrec. zo eist datstu my zies
houden in mijn rechtre hand eenen duer-
luchteghen spegele jn de stede van eenen
Conijncliken ceptre. Ende weit voor waer
dat niement en zij die hem daer in speghelt
hij en bekent claerlic wie hij zij zo edele en-
de van zo grooter werden zo es mijn spegel
Ende zonder cause zo en es mijnen speghe-
le niet rontsomme besleghen van costeli-
ken ende dierbaren ghesteenten alzostu.

[421] ziets. want bij dien woirden alle quali-
[422] teiten maten ende proportien gheregiert
[423] ende zonder die en mach gheen dij*n*c wel
[424] ghemaect zijn. Ende o*m*me dieswille dats-
[425] tu in ghelijken begheers warachtelike
[426] te wetene. wat mijnre zustren officien
[427] zijn diestu hier zies te dien hende datstu
[428] warachtighe ghetughenesse van ons
[429] hebs zo zal yeghelijc van hem beeden
[430] dy verandwoirden vp huere name ende
[431] vp huere proprieteit. Maer eerst zo werd
[432] dy bij my bediet de cause ende de waero*m*me
[433] van onzer comste. IC zegghe dy dat wij
[434] niet en doen het en zij al ter goeder waer-
[435] o*m*me. ende dat wij dy hier aldus verbaren
[436] dat en es zonder redene niet. want hoe wel
[437] dat wij in vele plecken niet ghemeene en
[438] zijn. ende dat wij met den menighen cleen
[439] bekent zijn. Nietmin vute dien datstu vut
[440] grooter minnen die du langhen tijd ghe-
[441] had hebs ende noch hebs o*m*me tonderzouc-
[442] ken der warachtigher zaken eenpaerlic
[443] studeirende. waer by datstu dy zeluen hier
[444] alleene gheifs als verstoruen ter werelt
[445] zo hebstu verdient ende verdiens van ons
[446] als eene gheminde dochtre. In dijne*n* druc-
[447] ke ende zwarichede ghevisiteirt ende
[448] vertroost te wezene ende datstu ghemaect
[449] zijs claer ziende ende vestaende* in alzulke*n*
[450] zaken als die dijn zinnen beroeren ende be-
[451] gheuen jn bedwelmtheden van ghepeinse*n*

[452] Dus weit dat ouermits buten der werelt
[453] te latene ende te slutene de ghelijcke dwalin-
[454] ghe daerstu in gheuallen waers. Ende vp
[455] dat alle eerbare ende duechdelike vrauwen
[456] van nv voordan eenich vertrec ende vastiche-
[457] de van beuredenessen mueghen hebbe*n* jeghe*n*
[458] zo vele menich dorper ende vilain diese met
[459] huerer doorpernien ende vylenien van fame*n*
[460] ende van namen zo zwaerlic quetsen. De
[461] welke vrauwen zo langhen tijd ombescut
[462] ombevreet gheweist hebben ghelijc eenen
[463] belict es zonder haghe zonder eenighe*n* cam-
[464] pioen. die thueren verandwoirdene hem
[465] bood oft presenteirde. Nietjeghenstaende dat
[466] alle edele mannen van herten van rechts we-
[467] ghen die sculdich waren te bescuddene en-
[468] de te verandwoordene ende die nochtan bij
[469] negligentien ende roukeloosheden ghedoocht
[470] hebben die te grieuene ende te quetsene zo
[471] dat gheen wonder en es dat de vrauwen
[472] jeghen den nijders huer vianden ende de
[473] ouerdaet der doorperen. ende vyleinen. De
[474] welke bij menighen weghen hemliede*n* be-
[475] uochten hebben. noch gheen hende van hue-
[476] rer oorloghe en hebben. bij ghebreke van ver-
[477] trecke van beureetheden van bescuddenes-
[478] sen. waer es nv eenighe stede zo sterck die
[479] niet ghewonnen en worde alzo verre alsmer
[480] gheen weere jeghen en dede. wiens zake
[481] mach zo rechtuaerdich zijn zij en. worde bij
[482] contumatien verwonnen vanden ghonen

[483] dieze bedijnct zonder partie. Ende de simple
[484] duechdelike vrauwen ten exemple van
[485] patientien. twelc god ghebiet zoetelic ver-
[486] dreghen. die groote jniurien ende verlasthe-
[487] den. die alzo wel mondelinghe als bij ghe-
[488] scriften vanden menighen vp hem tonrech-
[489] ten ende zondelike gheschiet zijn an gode
[490] ghedraghende huers goeds rechts. Maer
[491] nv eist zo verre. dat huerlieder cause ghe-
[492] trocken zal worden vuter hand van pha-
[493] rao. Ende daer o*m*me zo zijn wij onder ons
[494] drie vrauwen. diestu hier zies vut com-
[495] passien Bij dy gheco*m*men om dy te bediede-
[496] ne een maniere van eenen ghestichte en
[497] van eene beslotene stede zeere sterc. duer-
[498] bonden ende wel ghefondeirt. Om twelke
[499] bijder hulpe ende rade van ons te makene
[500] du vercoren zijs. Ende binnen der welker
[501] stede niement wuenen en zal. dan vrauwe*n*
[502] die alre eere weerd zijn ende alle dandre wer-
[503] den daer buten ghesloten.

Cap. 4

[504] Hier zeicht cristine hoe dat die eerste
[505] vrauwe huer bediet de maniere van-
[506] der stede der vrauwen die *crist*ine make*n* zal
[507] ende hoe dat die vrauwe daer toe gheco*m*men
[508] zij o*m*me huer die mueren ende besluten ronds-
[509] omme te helpen legghen ende fondere*n* ende
[510] daer naer zo noomde zij huer huere*n* Name

[miniatuur 4; volledig uitgevoerd]

[511] A ldus voortmeer. zo sprac die
[512] eerste vrauwe *crist*inen toe
[513] ziet gheminde dochtre dy
[514] zo es ghegheuen ende ver-
[515] leent de prerogatiue ende
[516] de voorhandt onder allen
[517] vrauwen om te makene ende te stichtene
[518] de stede der vrauwen. Om de welke te fon-
[519] deirne ende te vulbringhene du in ons ne-
[520] men ende scheppen zuls leuende watren
[521] als vut eender clarer fontainen vloeiende
[522] ende wy zullen die materie stoffe ende ghe-
[523] reedschepe ghenouch bezoorghen sterckere
[524] ende gheduueregher dan eenich marbre. En-
[525] de die stede zal wezen vutnemende schoone
[526] ende zonder ghelijcke. ende eewelike ghe-

[527] duerende jnder werelt. Hebstu niet ghe-
[528] lezen hoe dat die conijnck troys stichtede
[529] die machtighe stede van troyen bijder
[530] hulpe van appollo. Minerue ende nepta-
[531] nus De welke de lieden die doe daer wa-
[532] ren voor goden hilden. Ooc mede hoe dat
[533] cadinus stichtede ende fondeirde die stede
[534] van thebes vut vermanijnghe vanden
[535] goden ende nochtan bij lancheden van tij-
[536] den zo verghinghen die steden ende zijn
[537] veruallen ende vermoolt. Maer jc gheue
[538] dy vut in prophetien als eene warachti-
[539] ghe sibille dat die stede diestu bij hulpe*n*
[540] ende rade van ons stichten zuls ne*m*mermeer
[541] te nieuten werden en zal noch verualle*n*
[542] Maer eewelike in voorspoede dueren zal
[543] ondancx hem allen dieze benijden zulle*n*
[544] Bij wat manieren datse beleit of be-
[545] uochten worde zo en zij nochtan niet ghe-
[546] wonnen worden noch tondergaen. hier
[547] voortijts was een conijncrijcke verheue*n*
[548] ende beghonnen van amasennes. bij-
[549] den begrijpe ende ordonnantie van ve-
[550] lerande vrauwen van grooter dat De
[551] welke subiectie ende onderdanicheden
[552] lachterden ende mesprezen alzo als alle
[553] die jesten oorconden Twelke conijnckrij-
[554] ke die vrauwen eenen grooten hilden
[555] onder de heerlichede van menegher co-
[556] nijnghinne zeere edele vrauwen die
[557] zeere wel ende duechdelike regierden

[558] ende regneirden ende in grooten vigheure dat
[559] rijke bezaten. Maer hoe wel dat alle die vrau-
[560] wen van zo grooter macht ende van zo grooter
[561] cracht waren. dat zij binnen hueren tijde*n* een
[562] groot deel van al orienten vercreghen. ende
[563] allie* die andre rijcken rondsomme in groot
[564] ontsich hilden. ende zonderlinghe die van grie-
[565] ken die te dien tijden de bloume van alder
[566] werelt waren. Nochtan ten hende zo verghi*n*c
[567] de macht van dien rijke. jn zulker wijs als
[568] alle eerdsche dinghen vergaen. zo dat daer
[569] vp den dach van heden niet meer ghebleue*n*
[570] en es dan alleenlic de name ende de ghedij*n*c-
[571] kenesse. Maer vele sterkere edificie. zal bij dy
[572] nv angheleit worden. ende ghefondeirt in-
[573] der stede diestu maken zuls. Omme de wel-
[574] ke te beghinnene ic ghestelt bem bider ordo*n*-
[575] nantie ende deliberatie van onder ons drien
[576] vrauwen. ende om dy moortele te leueren
[577] eewich ghedueric*h* ende zonder corruptie om
[578] stercke fondementen ende grooue mueren
[579] rondsomme te legghene groote hooghe en-
[580] de machteghe torren te verheffene burghe*n*
[581] ende Casteelen ende onwinlike bastillen zee-
[582] re diepe beuest ghelijc tot eenre sterke ende
[583] ghedueregh*e* stede van beureedheden be-
[584] hoort. Ende alzo zulstu die bijden aduise
[585] van ons zeere diepe legghen om te langhere
[586] te ghedueru*e*. ende dan zulstu die mueren
[587] daer bouen heffen. die jeghen alle de werelt
[588] staen zullen zonder vreeze. Al nv ghemi*n*de

[589] dochtre zo hebbic dy ghezeit die cause waer
[590] omme dat wij by dy aldus gheco*m*mem zijn
[591] Ende omme dieswille datstu mijne woorde*n*
[592] te meer gheloouen zouds. zo willic dy hier
[593] mijnen name zegghen. Bijden ghelude
[594] vander welker name alleenlic du verstae*n*
[595] muechs ende leeren ofstu mijn ordonna*n*-
[596] tie volghen wils. abs* bewegheghe van
[597] dinen wercke datstu te done hebs zo ver-
[598] re datstu niet en zuls moghen dolen. jc
[599] bem gheheeten vrauwe redene. Beziet
[600] dan oftstu vp goede weghen zijs Niet meer
[601] en zegghic dy te dezen stonden
[miniatuur 5; niet volledig uitgevoerd]

Cap. 5

[602] Hier zeicht *crist*ine hoe dat huer de tweeste
[603] vrauwe hueren name zeicht ende wat huer
[604] officie es. Ende bij wat weghen dat zij

[605] huer helpen zal omme deze stede der vrau-
[606] wen te stichtene ende te fondeirne

[607] **A** ls die eerste vrauwe ghe-
[608] hend hadde huere tale
[609] Ende eer dat ic ghespre-
[610] ken conste. zo begonste
[611] die tweeste vrauwe ald*us*
[612] IC bem gheheeten gherecht-
[613] uaerdichede die inden hemele meer wuene
[614] dan inder eerden. Maer ghelijc eenre raye
[615] ende schijnte van gode als voorbode van
[616] zijnre godheit. zo conuersere ic ende ver-
[617] keere onder den rechtuaerdeghen meinsche
[618] ende vermane hemlieden alle duecht. en-
[619] de eenen yeghelijcken het zijne te gheue-
[620] ne naer zijn vermueghen warachticheit
[621] te zegghene ende te onderhoudene der aer-
[622] men ende der onnozelen recht altijts te
[623] strijdene ende te versterckene zine*n* euen
[624] meinsche vut presumptien niet te verlas-
[625] tene die goede name ende goede fame te
[626] beschermene ende te verandwoordene va*n*-
[627] den ghuenen die tonrechte. ende tonghe-
[628] like ghewroucht ende gheaccuseirt zijn
[629] IC bem den schilt ende tbescud vanden
[630] ghuenen die gode dienen Ic belette tvoort-
[631] stel ende de macht vanden quaden. yeghe-
[632] liken doe ic loon gheuen naer verdiente
[633] Bij my laet god zijne vrienden weten zij*n*
[634] secret. voorsprake ende aduocate bem jc
[635] jnden hemele. Deze guldine reghele

[636] die ic in mijn rechterhand draghe in de
[637] stede van eenen Contliken* sceptre dat es die
[638] rechte linie die onderteekent het rechte bu-
[639] ten den cro*m*men ende onderscheet tgoede vte
[640] den quaden vp dat men vten weghe van ghe-
[641] rechticheden niet en ghaet. het es de stoc van
[642] payse daer de rechtuaerdighe vp rusten ende
[643] te zoene commen. Ende het es den stoc daer
[644] de quade mede ghesleghen ende ghecastijt
[645] worden wat willic dy vele zegghen Bij
[646] dezer zeghele* zijn alle dinghen ghestaect
[647] ende ongrondelic zijn huer proprieteiten:
[648] Dus weit dat zij dy grootelic dienen zal
[649] ter voirs*eide* stede die dy beuolen es te makene
[650] ende du diere wel te doene zuls hebben om
[651] die voirs*eide* stede mede te behusene ende daer
[652] bynnen te makene. ende te compasseirne scoo-
[653] ne tempelen ende palaisen straten plaetse*n*
[654] wuensten ende andre zaken die van noode*n*
[655] werden ende hendelic die te stoffeirne met
[656] volke. Dus weitstu hoe ic dy te hulpe*n* ghe-
[657] co*m*men bem ende waer in dat ic dy beweghe*n*
[658] zal naer mijn officie Ende en versaecht
[659] niet voor de groote wijde oft omme gha*n*c
[660] vanden beslotene vanden mueren want
[661] bijder hulpen van gode ende van ons zo
[662] zulstu die wel ter cuere stichten van scho-
[663] nen wuensten ende herberghen ende die
[664] stofferen met volke zonder yet ydels daer
[665] jn te latene

[miniatuur 6; volledig uitgevoerd]

Cap. 6

[666] Hier zeicht *crist*ine hoe dat huer de derde
[667] vrauwe zeicht wie dat zij es ende wat huer
[668] officie es ende bij wat weghen dat zij haer
[669] helpen zal omme de voors*eide* stede der vrau-
[670] wen te stichtene. ende die te stoffeirne van
[671] volke

[672] **M** Aer*[7] dit zo sprac die derde
[673] vrauwe aldus. *crist*ine mij*n*
[674] lieue dochtre. jc bem justicie
[675] die zonderlinghe dochtre
[676] gods ende mijn officie dat
[677] comt van hem. Ten eerste*n*
[678] mijn wuenste es inden hemele. inder eerde*n*
[679] ende inder hellen. Te wetene inden hemele
[680] om de glorie der behoudene ende der zaligher
[681] zielen. jnder eerden om yeghelijc zijn deel

7 672 *MAer*: de initiaal *M* had waarschijnlijk een *N* moeten zijn (geen zichtbare representant).

[682] te gheuene het zij goet of quaet. Ende jnde
[683] helle ter eewigher punitien vanden verdom-
[684] den tot niemende en helde ic. want ic en
[685] hebbe vriend noch viand. Noch wille noch
[686] compassie en verwind my. noch wreethe-
[687] de my en porret. Maer alleenlic zo es mij*n*
[688] officie te jugierne. ende te bescheedene:
[689] ende loon eenen yegheliken te gheuene
[690] naer gherechte verdiente. Alle dinghe*n*
[691] houdic in state. ende zonder my en ware
[692] gheen dinc ghedueric jc bem in gode
[693] ende god es in my ende zijn beede eene
[694] zelue zake. zo wie my volcht en mach
[695] niet dolen. ende mijne blijschic die es ze-
[696] kere. mannen ende vrauwen die huer
[697] zins ghebrukich zijn ende my gheloouen
[698] willen die bewijze ic. Mijn officie es oic
[699] hem zeluen eerst te kennene te berispe-
[700] ne ende te Castiene zijnen euen meinsche
[701] te doene alzo hij wilde dat men hem da-
[702] de. Alle dijnc te bescheedene zonder faue*ur*.
[703] of jonste te draghene. de warachtich-
[704] eit te zecghene. de lueghene te schuwe-
[705] ne ende te verhatene. ende al dat zon-
[706] delic es te verstekene. Dit guldin
[707] vat dat jc in mijn rechter hand houde ghe-
[708] lijc eenre ronde mate die heift my mijn
[709] god mijn vadre ghegheuen. ende dient
[710] om yeghelijcken zulke mate te gheuene
[711] als hij behoort te hebbene. ende es ghe-
[712] teekent metter lelye der drieuouldicheit

[713] ende ouer elke zijde eist euen juuste ende
[714] niement en can hem mijnre maten be-
[715] claghen die meinschen. in eerdrijcke heb-
[716] ben andre maten ende zeghen* dat zij vut
[717] mijnder maten spruten. Maer zij lieghen
[718] valschelic. Dicwille onder tdecxsel van
[719] mijnre mate zo meten zij. Maer huer ma-
[720] te en es zomtijds niet al te juuste oft zij
[721] es den eenen te groot of zij es den andren
[722] te cleene. Jn dit mochtic dy langhe hou-
[723] den aenghaende de proprieteiten van
[724] mijnre officie. Maer om cort te makene
[725] Jc bem de zonderlincste onder alle duech-
[726] den. want alle bedraghens zij hem an
[727] my. Ende wij drie vrauwen diestu hier
[728] zies die zijn alle eens. ende onuerschee-
[729] den ende deen en mach zonder dander
[730] niet. want zo wat de eerste vrauwe voort-
[731] stelt dat accordeirt de tweetste ende leg-
[732] ghet te wercke. Ende co*m*mic als de derde
[733] ende vulco*m*me datte ende hende. Ende al-
[734] dus bem ic bijden wille van ons drien
[735] ghestelt te dijnre hulpe omme dijne ste-
[736] de te vulbringhene. Ende mijn officie zal
[737] wezen de hoghe daken ende verweluen
[738] te makene vanden rikeliken torren en-
[739] de wuensten ende herberghen. De wel-
[740] ke alle ghemaect zullen zijn van finen
[741] blijckenden goude. ende die zal ic dan
[742] stofferen met weirdighen edelen vrauwe*n*
[743] metgaders der hoogher cueninghinnen

[744] die ic daer bringhen zal. Ende huer zal
[745] de eere ende de voorhant wezen Onder al-
[746] le de andre vrauwen als der ouerste En*de*
[747] aldus zo zal ic dijn stede. bijder hulpen
[748] van dy zeluen vulmaect leueren ghesterct
[749] ende besloten met sterken poorten. die jc
[750] inden hemele halen zal Ende de slotelen
[751] daer of die zal ic dy in handen stellen
[miniatuur 7; niet volledig uitgevoerd]

Cap. 7

[752] Hier spreict *crist*ine zelue den drie*n* vrau-
[753] wen toe Ende bedancse der duecht Ende
[754] der eeren die zij haer bewezen hebben en-
[755] de belooft heml*ieden* eeuwelike huerlieder
[756] dienstvrauwe te wesen*e*

[757] **D** Oen alle drie deze vrau-
[758] wen. jeghen my huer.
[759] talen ghehend. hadden
[760] die jc zeere neerenstelic
[761] anghehoort hadde. Bide*n*

[762] welken zij van my gheheelic versteken
[763] hadden die onghenouchte ende die walin-
[764] ghe* die ic my zeluen hadde eer dat zij my
[765] anspraken ende vertroostden zo vielic haes-
[766] telike hemlieden te voete. niet alleenlic
[767] tot vp mijn knien. Maer ghestrect ter eer-
[768] den. die eerde cussende daer zij vp stonden
[769] ouermids huerer groter werdicheden:
[770] ende die aanbedende als goddinnen der
[771] glorien. ende begonste mijn tale an hemlie-
[772] den aldus. O ghij vrauwen der hoochter*
[773] digniteit vten hemele gheco*m*men lichtende
[774] ouer alle der werelt. fontaine des para-
[775] dis ende blijscap der zalighen. wanen comt
[776] uwer grooter hoocheit zo grooten oodmoet
[777] dat ghij ghewerdicht hebt vut uwer cone-
[778] ghinneliker zate neder te dalen om te com-
[779] mene jn een duyster ende belemmert taber-
[780] nacle van eenre simpelre ende niet wete*n*-
[781] de estudiante. wie can of mach zulc eenre
[782] duecht te vullen bedancken die als nv
[783] bijden dauwe van uwer zoeter sprake ghe-
[784] tempert ende duerweect hebt mijn ver-
[785] droochde verstannesse zo verre dat zij huer
[786] ghereet vint ende beseft te bloyene ende te
[787] schietene nieuwe schoten ende planten.
[788] om vrucht te draghene van proffiteliker
[789] cracht ende van ghenougheliker smake. hoe
[790] zal my dan alzulke gratie ghebueren dat
[791] my naer uwen woorden gheschie. om ter
[792] werelt an te legghene. ende te fondeirne

[793] eene nieuwe stede. IC bem sint thomaes
[794] de appostele niet die den conijnck van jn-
[795] dyen bider vpperster gratie. jnden heme-
[796] le bereedede een rijkelic palais noch
[797] mijn crancke zinnen ne can ghegronde*n*
[798] noch begrijpen de conste noch de mate
[799] noch thandghewerc vanden maetsene
[800] Ende oft alle deze zaken by mueghelicheden van consten in my waren. waer zou-
[802] de dan noch in my een vrauwelic diet
[803] beuonden worden alzulke sterkeit als
[804] daer toe dient om alzulke zaken te slu-
[805] tene. ende te vulco*m*mene. Nietmin mijn
[806] alre geduchtichste vrauwen. hoe wel
[807] dat verwonderen van dezer nieuwiche-
[808] den my vreimde zij zo weetic nochtan
[809] wel dattet van godsweghen niet onmeu-
[810] ghelic en zij. ende en bem niet sculdich te
[811] twijfelne dat zo wat zake die bijde*n* ra-
[812] de ende toedoene van hu drien begrepe*n*
[813] zijn. zij en werden wel en*de* duechdelic.
[814] vulbrocht ende vulco*m*men. Dus dancke
[815] jc gode met alle mijne crachten ende hu
[816] vrauwen die my zo vele eeren ghebode*n*
[817] hebt dat ic ghestelt zij tot alzulker
[818] eenre edelre co*m*misse. De welke ic aen-
[819] vaerde met grooter vruecht als uwe
[820] dienstvrauwe al bereed om te obedier-
[821] ne Aldus ghebiet ende jc zal obedie-
[822] ren Ende naer uwen woorden moet my
[823] gheschien

[miniatuur 8; volledig uitgevoerd]

Cap. 8

[824] Hier zeicht *crist*ine hoe dat zij biden be-
[825] uele ende bijder hulpe vander vrauwe*n*
[826] redene begonste te deluene omme tfon-
[827] dement vander voirs*eide* stede te legghen*e*

[828] **A** lle deze voirs*eide* woorden
[829] aenghehoort doe and-
[830] woorde de vrauwe rede-
[831] ne ende zeide. wel vp
[832] dochtre zonder verbei-
[833] den ghaen wij ten velde
[834] van ghescriften Ende daer wert ghefon-
[835] deirt de stede der vrauwen jn vruchtbare*n*
[836] lande daer alle vruchten ende zoete.

[837] Riuieren gheuonden werden. Ende
[838] daer het eerdrike vloeyt van allen goe-
[839] den dinghen. ende neimt die scuppe van
[840] dijnre verstannesse ende delft vaste ende
[841] maect groote grauen al o*m*me daerstu be-
[842] uinden zuls dat ic met mijnre line ghe-
[843] schoren hebbe. Ende jc zal dy die eerde hel-
[844] pen vte draghen vp mijne scoudren. Al
[845] doe om hemlieden te obedierne zo rechte-
[846] de jc my zeluen vp. my zeluen gheuoe-
[847] lende by dien vele sterkere ende vele lich-
[848] tere dan ic te vooren was. Ende die vrau-
[849] we ghijnc vooren. ende ic volghde huer
[850] naer Ende als wij ten velde quamen zo
[851] bestondic te deluene ende te grauene:
[852] Naer de trecken die zij geschoren had
[853] met mijnre schuppe van onderzoucke
[854] Ende was mijn eerste beghinsele deze
[855] vraghe: Vrauwe zeere wel ghedij*n*ct
[856] my dat ghij my hier vooren ghezeit hebt
[857] bringhende ten proposte van dat zo vele
[858] mannen jnt generale gheblameirt heb-
[859] ben de conditien vanden vrauwen dat
[860] hoe tgoud meer tfernois es. hoet meer
[861] affineirt ende purgiert. twelke alzo
[862] vele te zegghene es hoe de vrauwen
[863] meer gheblameirt worden zonder cau-
[864] se. hoe de verdiente van huerer glorien
[865] meer sculdich es te wassene. ende ver-
[866] meersene. Maer e*m*mer zo biddic hu vrie*n*-
[867] delike dat ghij my zecht waer by dat

[868] comt dat alzo vele diuersche meesters ende
[869] acteurs in huer boucken zo veil spreken
[870] leghen de vrauwen. Naer dat ic by hu be-
[871] seffe ende gheuoele dat dat tonrechte ende
[872] zonder cause es. Te wetene oft zij dat by
[873] neghenthede* van natueren doen oft vut
[874] hate ende waer vute dat dat sprute*n* mach
[875] Doe andwoorde my die duechdelike vrau-
[876] we. Dochtre om dy eenen wech ende een be-
[877] ghinsel te gheuene. om dieper te deluene.
[878] ende te grauene zo zal ic dezen eersten bud
[879] vut draghen. ende dien ydelen. weit vry-
[880] lic dat dat by gheneghenthede van nature*n*
[881] en comt. maer recht contrarien. want ter
[882] werelt en es gheen zo groot noch gheen zo
[883] sterc een band als de band der minne*n*. die
[884] natuere bider ghehinghenessen gods bijnt
[885] tusschen man ende wijf. Maer zeere diuersch
[886] ende zeere onghelijc. zo zijn die causen. die
[887] de mannen porren ende gheporret hebben
[888] vrauwen te blameirne. zonderlinghe die
[889] meesters ende acteurs ghelijc du beuon-
[890] den hebs. want eenighe die hebben dat
[891] ghedaen te*n* goeden verstane. Te wetene
[892] als om weder te roupene ende af te trecke-
[893] ne verdoolde mannen vander hantieringhe
[894] van eenighe oneerbare. ende ghediffameir-
[895] de vrauwen daer zij hem lichte an versot-
[896] ten mochten. oft om die te belettene. dat
[897] ziere niet en versotten en zouden Ende vp
[898] dien dat elke meinsche scuwe onreynich

[899] ende oncuysch leuen. zo hebben zij jnt ge-
[900] nerale alle vrauwen gheblameirt. mee-
[901] nende hemlieden die te verleedene. Doe
[902] zeide ic huer wedre. vrauwe vergheift my
[903] dat ic in hu woord spreke. Dus zegghic
[904] dan dat zij wel ghedaen hebben naer
[905] dat goede meeminghe*. hem daer toe ghe-
[906] porret heift. want een ghemeen woord
[907] es. meeninghe jugiert ende vonnest den
[908] meinsche. waer vp zij my andwoorde en-
[909] de zeide. Dochtre alzo en eist niet wel ver-
[910] staen. want jgnorantie die te breet es. en
[911] es niet te excuseirne. Exemple of yeme*n*t
[912] hem doodede ter goeder meeninghe ende
[913] vut zotten wanene. waer dat wel ghe-
[914] daen. Ende aldus zo wie de vrauwen al-
[915] zo blameren. wie dat zij zijn die en aenzie*n*
[916] gheen gherechtuaerdicheit an. want der
[917] eenre partie commer of grief te doene om
[918] te meenene der andre te helpene. en es
[919] gheen gherechtuaerdicheit noch alle vrau-
[920] welike zeden te blameirne. tjeghen rede-
[921] ne ghelijc ic dy dat bewijzen zal by expe-
[922] rientien ghenomen dat vele meesters
[923] ende acteurs de vrauwen gheblameirt
[924] hebben. te dier meeninghe om de onvroe-
[925] de van huerer dwaesheit te wederrou-
[926] pene ende af te treckene ghelijc of ic tvier
[927] blameirde. twelc een schoon element es
[928] Ende oorboirlic om dieswille dat hem ee-
[929] nighe daer an verbernen. of twatre om

[930] dieswille dat hem eenighe daer in ver-
[931] drinken. alzo men van allen goeden din-
[932] ghen zegghen mochte die men te goede
[933] ende te quade oorbooren mach. zo en es me*n*
[934] nochtan die niet sculdich te blameirne. om
[935] dieswille dat de onvroede dies mesbruken
[936] Ende in dezen zeluen sticke hebstu zelue
[937] dit wel gheroert in andre dijne ghescrifte*n*
[938] Dus die alzo ouertalliken ghesproken
[939] hebben. hoe danich dat huer meeninghe
[940] was zo en hebben zij nochtan huer pro-
[941] post vp tbreedste ghenomen om alleen-
[942] lic te co*m*mene tot huerer meenijnghe*n* ghe-
[943] lijc de ghone die an hem zeluen couuer
[944] van lakene heift dat hem niet en cost. en-
[945] de hem daer vute eenen langhen keerle
[946] doet snijden. ende hem dat niement en be-
[947] let noch en wederseicht. zo neimt hij en-
[948] de gheift hem zeluen toe des anders recht
[949] maer alzo du zeluen dat tandre plecke*n*
[950] wel bewezen hebs hadden alzulke vpspre-
[951] kers de weghen ende de manieren ghe-
[952] zocht o*m*me de onvroede van huerer dwaes-
[953] heit te wederroupene ende af te trecke-
[954] ne. oft vp dat zij daer an niet en verzot-
[955] teden by dien dat zij blameren twezen
[956] ende tleuen vanden oneerbaren ende ghe-
[957] diffameirden vrauwen ghelijc dat ter
[958] werelt gheen dijnc en es dat meer te scu-
[959] wene zij Om de gherechteghe waerheit
[960] te zegghene. wat es eene quade o*n*neerba*er*e

[961] ende ghediffameirde vrauwe anders dan een
[962] messchepsele van vrauwen jnder natuere*n*
[963] ghecontrefait ende buten huere propre con-
[964] ditie de welke sculdich es te wezen eerbaer
[965] zebaer ende simple. zo kennic ende consen-
[966] tere wel dat zij een hooghe ende vutghe-
[967] nomen werc ghemaect hadde*n*. Maer by dien
[968] dat zij alle vrauwen blameren. daer zo
[969] menighe excellente. ende vutnemende vrau-
[970] we es. jc zegghe hu vrylic dattet noyt van
[971] my en cam. Maer hebben daer jn grootelic
[972] mesdaen ende noch mesdoen dieze naeruol-
[973] ghen. Dus werpt die vuule beslijcte stee-
[974] nen vut dinen werke. want ne*m*mermeer
[975] en worden zij verbesicht jnt werc der schoon-
[976] der stede. Andre mannen hebben vrauwen
[977] gheblameirt om eenighe andre zaken. Te
[978] wetene de zo*m*meghe by huers zelfs ghebre-
[979] ken. Andre by ghebreke die in huers zelfs
[980] lichame zijn. Ende dandre vut rechter
[981] haetye. Eenighe andre ooc vut ghenouch-
[982] ten. dat zij van huerer conditie weghe en-
[983] de van hem zeluen hebben quaet te zegghe-
[984] ne ende daer in verblijden. Andre omme
[985] te bewijzene dat zij in ghescriften vele ghe-
[986] zien hebben. ende hem daer vp fonderen
[987] ende bringhen by. ende allegiere*n* de mees-
[988] ters ende de acteurs. De ghone die vrau-
[989] wen blameren by huers zelfs ghebreken
[990] dat zijn mannen die hueren jonghe*n* tijd
[991] ouerleden hebben in minnen met menigher-

[992] ande vrauwen. ende daer in duerco*m*men zij*n*
[993] by vele zaken die hem ghebuert zijn. ende
[994] nv veroudert zijn in hueren zonden zon-
[995] der berau. Ende hebben therte tot huere*n* ver-
[996] ledenen oneerbaren leuene. dat zij ghehan-
[997] tiert ende gheploghen hebben. Ende daer
[998] nature zo in verstoruen es ende niet en mach
[999] te vulbringhene het ghoont dat het appetijd
[1000] begheert. Dus hebben zij deernesse ende
[1001] spijt dat tleuen twelc zij den goeden tijd hie-
[1002] ten in hemlieden vergaen es. Ende dat de jon-
[1003] ghers nv dat leeden alzo hem dijnct ende niet
[1004] en weten. hoe zij hueren druc ende spijt vut
[1005] draghen zullen. dan alleenlic met den vrau-
[1006] wen te blameirne. omme die te meenene
[1007] andre te verleedene. Ooc zietmen hoe dat al-
[1008] zulke verouderde dorpelic ende onwetenlic
[1009] van vrauwen spreken ghelijke du dat mer-
[1010] kelikere beseffen muechs bij matheolus
[1011] die zelue bekent dat hij een oud versleten
[1012] vul van willen zij. maer onuermueghen-
[1013] de. Dus bij hem muechstu wel waer beprou-
[1014] uen dat ic dy zegghe. Ende weit voor waer
[1015] dattet alzo met menighen andren es. Maer
[1016] alzulke oude ende versletene zijn te ghelij-
[1017] kene der lazerie die niet te ghenezene en
[1018] es. Ende en zijn niet vanden goeden ouden
[1019] eerbaren vaders die vulmake in eeren in
[1020] duechden. ende in wete doch en zijn alle de
[1021] ouders van zulker stijnckender ende ghe-
[1022] corrumpeerde wille niet twelke schade:

[1023] ware jnde mont der welker duechdelike
[1024] ende eerbare vaders ghelijke inder herte al-
[1025] toos zijn woorden van goeden exemple eerba-
[1026] re ende discrete. ende alzulke die haten alle
[1027] mesdaet ende alle mestale. ende en blame-
[1028] ren noch diffameren noch man noch wijf
[1029] maer haten zoude ende berespen die jnt ge-
[1030] nerale zonder yement daer in te bescudde-
[1031] ghene* of te belegghene. Ende raden het
[1032] quade te schuwene. de duecht te volghene
[1033] ende den ghechten* pat duere te gane. De
[1034] ghuene die vrauwen blameren by ghe-
[1035] breke die in huers zelfs lichame zijn dat
[1036] zijn mannen die onuermoghende zijn of
[1037] ghebreckelic zijn. in eenich van hueren le-
[1038] den. die scherp ende scalc verstand hebben
[1039] De welke den drucke van huerer onuer-
[1040] moghentheit zij niet anders en hebben ghe-
[1041] wroken dan bij dien dat zij de ghone bla-
[1042] meren. daer den meneghen blijscap. ende
[1043] heil of ghebuert. dat zijn de vrauwen waer
[1044] by zij der meneghen zinnen gheerne. of
[1045] keeren zouden vanden ghuenen die zij zel-
[1046] ue huers persoons niet ghebruken en mo-
[1047] ghen. De ghuene die vrauwen blame-
[1048] ren vut rechter hatie dat zijn aerme key-
[1049] tiueghe mannen die vrauwen beuonde*n*
[1050] hebben vele abelre ende vele subtijlre van
[1051] zinnen ende bet gheredent of edelre van
[1052] zeden dan zij zijn. des zij grootere spijt ende
[1053] hatye hebben. Ende vte dien eist dat zij alle

[1054] vrauwen blameren meenende by dien der
[1055] vrauwen lof ende glorie tonder te bringhe-
[1056] ne ghelijc dat een acteur ghedaen heift.
[1057] maer ic en weet zijnen name niet die in zij*n*
[1058] bouc. Twelke hij heet philozophie hem zeere
[1059] bepijnt om te beprouuene dat niet en betae*m*t
[1060] eenigherande vrauwe by eenighen manne
[1061] ghereed* te zijne. zegghende zo wie zo vele
[1062] van vrauwen houd. dat hijze eert. dat alzul-
[1063] ke gherechtelike den name van zine boucke
[1064] verkeert. dats de name van philozophie:
[1065] Maer ic certifiere hu ende verzekere dat
[1066] hij zelue int veruolch van zinen boucke
[1067] verkeert. dats de name van philozophie
[1068] Maer ic certifiere hu ende verzeke*. dat hij
[1069] zelue int veruolch van zinen boucke[8] twel-
[1070] ke vul lueghenen es naer de belecdinghe*
[1071] van dien eene warachteghe philozophie
[1072] maect. want de ghuene die by naturen
[1073] vpsprekende ende achterclappende zijn en-
[1074] de van niemende en connen duecht ghe-
[1075] zegghen. het en es gheen wondre dat zij
[1076] van vrauwen blame spreken ende hemlie-
[1077] den daer in verheffen dat dat vut eender
[1078] oneerbaer dorper herten comt. want hij
[1079] dat jeghen redene doet. In dien dat hij on-
[1080] dancbaer es ende qualic bekennende de
[1081] duecht die de vrauwen. zo dicwille en*de* zo
[1082] eenpaerlic ter nood hem ghedaen hebben
[1083] De welke zo groot es dat hij die ne*m*mer-
[1084] meer machtich en wert huer die te loonen*e*

8 1067-1069 *verkeert ... boucke*: deze passage is doorgehaald en is dan ook een herhaling van het voorgaande. Hier kan sprake zijn van een ogensprong achterwaarts naar het herhaalde *van zinen boucke*. Dit zou weer pleiten voor de aanname van een Middelnederlandse legger voor deze tekst.

[1085] of te vergheldene. ooc mede zo doet hij daer in
[1086] jeghen natuere in dien dat hij een meinsche
[1087] zij. Ende tjeghen natuere in dien gheen sto*m*-
[1088] me beeste noch gheen vueghel. de welke noch-
[1089] tan bij natueren huer ghelijc beminne*n.* dats
[1090] de femelle. dus eist wel een onnatuerlike
[1091] zake. als een redelic man doet ter contrarie
[1092] want gheen zo edel werc en es. van wat
[1093] meester dat dat ghemaect zij. men vint ee-
[1094] nighe die dat contrefaiten willen ghelijc
[1095] men menich meinsche vind. die hem van
[1096] dichtene onderwint. ende hemlieden dijnct
[1097] dat zij niet mesdoen noch messegghen en
[1098] mueghen. onder tdexsele dat zij in eenigher-
[1099] ande ghescriften beuinden. dat zelue dat
[1100] zij zegghen willen als van blaemten of
[1101] achterspraken. Ic weet eenighe van dien
[1102] die hem onderwinden willen te sprekene
[1103] dichtende van versschen oft onghezouten
[1104] watre. ghelijke dat eenighe dichten of ba-
[1105] laden zijn. zonder zin oft redene sprekende
[1106] vander vrauwen wanzeden. of der princen
[1107] of van yemende anders. Ende zelue niet
[1108] bekennen noch verstaen en connen huer
[1109] zelfs keytiuich beleet ende geneghent-
[1110] hede. Ende dan vonnessen ende zegghen
[1111] de simple lieden ende niet wetende ghelijc
[1112] dat zij zijn. dat dat zo wel ghedaen zij
[1113] datment cume mochte verbetren

[miniatuur 9; volledig uitgevoerd]

Cap. 9

[1114] Hier zeicht *c*ristine hoe dat zij begonste
[1115] Te deluene ende te grauene inde eerde Dats
[1116] te zegghene hoe zij vrauwe redene onderuraecht
[1117] Ende hoe vrauwe redene huer daer vp and-
[1118] woorde

[1119] **N** V zichstu hoe dat ic dy een
[1120] groot werc bereerd* ende
[1121] geschoren hebbe Peinse
[1122] dan om dat te wercke te
[1123] legghene ende te veruol-
[1124] ghene. naer het teeken
[1125] dat ic dy geschoren hebbe. ende doet als
[1126] eene onderdaneghe dochtre. ende o*m*me huere
[1127] gheboden te vulco*m*mene zo hief ic mijn.

[1128] pecke vp ende slouch inde eerde omme die
[1129] te openen. Ende vraechde aldus. vrauwe
[1130] hoe comt dit toe dat ouidius meer vermo*n*d
[1131] ende ghehacht es dan vergilius. De welke
[1132] ghehouden es. ouer en de meeste poete die
[1133] men vand ghelijc dat vele andre. ende jc
[1134] zelue dat bekenne aenghezien ter correctie
[1135] van hu dat ouidius in vele zine boucken
[1136] de vrauwen blameirde ghelijc dat hij de-
[1137] de jnt bouc datmen heet tbouc vander co*n*-
[1138] ste te connen minnen. ende in tbouc dat-
[1139] men heet tbouc van remedien van mi*n*ne*n*
[1140] ende in meer andre. Andwoirde ouidi*us*
[1141] die was een subtil man inder const van
[1142] poetrien ende hadde eenen scherpen ende
[1143] leuenden gheest van verstannessen jnt
[1144] ghoont dat hij begreep. Noch zo versleet
[1145] hij zijn lichame ende zijn leuen in ydel-
[1146] heden ende ghenouchten des vleeschs
[1147] niet alleenlic ter mi*n*nen van eenre:
[1148] Maer euen tallic tallen vrauwen alzo
[1149] verre als hij conste ende mochte Dus zo
[1150] en hilt hij gheen mate. van redene noch
[1151] van trauwe ende alzo langhe als hij
[1152] vermochte hantierde hij zulc leuen. va*n*
[1153] welker zake hij ten hende gheloont wor-
[1154] de ende betaelt met zulken payemente
[1155] als daer toe dient. Te wetene met scof-
[1156] fiericheden ende verlies van goede ende
[1157] van leden. want om zijnre grooter. on-
[1158] cuusschede ende oneerbare wandelinghe

[1159] die hij zelue hantierde ende den andren
[1160] ried ende leerde dat zij doen zouden ghelijc hij
[1161] dede zo word hij vervoert ende ghebannen
[1162] Ende hoe wel dat hij daer naermaels ter
[1163] jonsten van eenighen machtighen vrau-
[1164] wen van roome zijne ghezelneden weder-
[1165] roupen worde. ende hem weder de gratie ghe-
[1166] gheuen was. te roome te co*m*mene zo en co*n*ste
[1167] hij hem nochtans niet ghehoeden noch ghe-
[1168] wachten weder te co*m*mene ende vallene in
[1169] zulker hantieringhen als hij ghepleghe*n*
[1170] hadde. daer te vooren. Nietjeghenstaende
[1171] dat hem zijn sculden ende mesdaden alzo
[1172] ghepuniert hadden. waer bij hij by zinen
[1173] verdienten noch bouen dien zwaerlic ghe-
[1174] castijt was ende vermijnct van zinen le-
[1175] den. Ende aldus ten proposte dat ic. hier
[1176] vooren zeide doen hij zach dat hij zulc le-
[1177] uen noch zulke ghenouchte niet meer
[1178] leeden noch hantieren en mochte. doe
[1179] bestond hij by sinen subtilen redenen de
[1180] vrauwen zeere te blameirne ende zon-
[1181] derlinghe o*m*me andre voort die te verleede-
[1182] ne. vrauwe ghij zecht wel zeide *crist*ine
[1183] Maer noch hebbic een andre bouc. ghesie*n*
[1184] van eenen acteur vut ytalien vten lan-
[1185] de van toscane of van daer omtrent. al-
[1186] zo ic meene ende heet ceto dassoly De wel-
[1187] ke in een capittele van dien boucke van
[1188] vrauwen die wonderlicxste ende die af-
[1189] grijselicxste zaken zeicht dat jc noyt en

[1190] en* hoorde emmer alzulke dat zij niet te
[1191] vermonden en zijn van eenighen meinsche
[1192] die wetende zij. Andwoorde. Dat
[1193] Ceto blame van vrauwen zeit. dochtre en
[1194] late dy niet verwondren. want hij alle
[1195] vrauwen hatede. ende benijdede. Ende
[1196] poochde altoes by zijnre quaetheit. alle
[1197] mannen die te verleedene: ende te doene
[1198] haten ende benijden des hij gheloont word
[1199] naer zijn verdiente. want ter cause*n* van-
[1200] der afgrijseliker stijnckender zonde. liet
[1201] hij in schoffiericheden zijn leuen ende wor-
[1202] de gheberrent. Noch een ander boucxkin
[1203] hebbic ghesien zeide *crist*ine. ende heet tse-
[1204] creet of de verholentheit der vrauwen.
[1205] Twelke leert ende onderwijst groote ghe-
[1206] breken vander ordenantie ende ghestelt-
[1207] heden van hueren natuerliken leden:
[1208] Andwoorde. By di zeluen muechstu be-
[1209] zeffen zonder andre prouue dat dadt bouc
[1210] ghemaect wert vut rechter wille ende ghe-
[1211] veinsder vaerwe. want hebstu dat ghe-
[1212] zien zo mach dy dat cond ende kenlic zijn
[1213] dat hij gherechte lueghentale. jnhoud
[1214] ende lettel anders. Ende hoe wel datmen
[1215] zeicht. dat arestoteles dat maecte zo eist
[1216] nochtan niet wel te ghelouene dat zulc
[1217] een meester ende een philozophe hem zel-
[1218] uen belasten zoude met zulker lueghene*n*
[1219] want by dien dat de vrauwen merkelike
[1220] beprouuen moghen dat eenighe zaken daer

[1221] of dat hij spreict. verzierde zaken zijn. zo
[1222] mueghen zij voort concluderen ende zeg-
[1223] ghen. dat andre zonderlincheden daer
[1224] of dat hij spreict pure lueghentale zijn.
[1225] Ende en ghedijnct dy niet dat hij int be-
[1226] ghinsele van dien boucxkine zeicht. hoe
[1227] datter een paeus was. die alle mannen
[1228] jnden ban van verwatenesse dede. die de*n*
[1229] vrauwen dat boucxkin lezen zouden of ghe-
[1230] uen zouden te lezene. Vrauwe zeicht cris-
[1231] tine. dat ghedijnct my wel. weitstu dan
[1232] wel de meeste waeromme dat die boerde
[1233] den simplen mannen te verstane ghedae*n*
[1234] was. Neenic vrauwe zeide *crist*ine. Maer ic
[1235] biddu dat ghijze my zecht. Andwoorde
[1236] Dat was om dat de vrauwen van die*n* bouc-
[1237] ke ende van datter in besloten es gheen
[1238] kennesse hebben en zouden. want hij wis-
[1239] te wel die dat maecte. waert dat dadt de
[1240] vrauwen lazen. of hoorden lezen dat zij te
[1241] vooren wel weten zouden dat lueghene
[1242] ware. Ende dat zij daer jeghen valle*n* zou-
[1243] den ende spottender mede. Ende aldus
[1244] zo wilde de ghone diet maecte bij dien
[1245] weghe verblenden ende bedrieghen. de
[1246] mannen diet zien zouden of lezen. Vrau-
[1247] we zeicht *crist*ine noch ghedijnct my wel
[1248] dat ondre meer andre zaken dat. dadt
[1249] boucxkin zeicht. Naer dien dat hij ghe-
[1250] nouch ghesproken heift. vander onuer-
[1251] mueghentheit ende cranchede de welke

[1252] die cause es. een vrauwelic diet inder
[1253] moeder lichame te formeirne ende make-
[1254] ne. ende niet een manlic diet. zo statre
[1255] hoe dat nature beschaemt es. wanneer
[1256] dat zij ziet dat zij een vrauwelic diet ghe-
[1257] maect ende gheformeirt heift. als een ghe-
[1258] breckelic dijnc. ende niet een man. Ha!
[1259] zeit vrauwe redene. hoort daer een groote
[1260] zotternye ende ziet doch. mijn lieue doch-
[1261] tre. welcke eene verblenthede bute*n* allen
[1262] redenen hem daer toe porrede. om dat te
[1263] zegghene. meendy dat natuere. De wel-
[1264] ke een dienstwijf. ende een cameriere es
[1265] van gode een meerdre meestersse zij dan
[1266] god huer meestre. Ende wanen zoude
[1267] huer die auctoriteit co*m*men. Die almoghe*n*-
[1268] de heere die vut zijnre godlicheit alle
[1269] dijnc wrochte. die hadde aldoe de voorme
[1270] vanden manne. Ende de voorme vander
[1271] vrauwen. in zijn begrijp. als hijt in zine*n*
[1272] ghebenediden wille sloot Adam te ma-
[1273] kene vanden slijcke der eerden int velt
[1274] van damasch. ende hij dien ghemaect
[1275] hadde zo leedede hij dien int eertsche pa-
[1276] radijs. twelke eene de edelste plaetse
[1277] was ende es die onder den hemel zij. ende
[1278] daer viel adam in slape. ende van eenre
[1279] zijnre rebben zo maecte onze lieue heere
[1280] dat vrauwelic diet Eua. jn teekene dat
[1281] hij die beminnen zoude ghelijc zijn ey-
[1282] ghin lijf. Ende en maecte onze he*er*e eua

[1283] vanden hoofde van adam niet dat zij vp
[1284] zijn hooft niet wezen en zoude. Noch hij en
[1285] maectese vanden voeten niet om datse A-
[1286] dam niet versteken zoude. Maer onze hee-
[1287] re maectese van adaems rebbe die als tus-
[1288] schen den hoofde ende den voeten stond in
[1289] teeken dat zij mallicandren in ghelijc-
[1290] ker weerden hebben zouden. Dus en scaem-
[1291] de hem die vpperste wercman niet. tvrau-
[1292] welike diet te formeirne ende te make-
[1293] ne. waer bij zoude huer dan dies natuere
[1294] schamen Dus hoorstu wel dattet lueghe-
[1295] ne zij. Vrauwe redene. Ende hoe was
[1296] de vrauwe ghemaect of gheformeirt IC
[1297] en weet zeit zij *crist*ine het en zij vrauwe
[1298] dat ghij my dat zecht. Vrauwe redene
[1299] De vrauwe ghemaect. naer de eyghin beel-
[1300] de gods. Ende hoe dar dan eenich mont mes-
[1301] segghen van zulc een vat. dat zo edele een
[1302] voorme brijnct. Maer eenighe die zijn zo
[1303] dwaes als zij hooren zegghen dat god de*n*
[1304] meinsche maecte naer zijn eyghin beilde
[1305] dat zij meenen dat datte te verstane zij
[1306] naer tbeilde zijns lichaems ende zijnre
[1307] materie. Maer het en es. want god doe
[1308] noch gheen meinschelicheit anghено-
[1309] men en hadde. Maer het es te verstane
[1310] naer tbeilde zijnre zielen. De welke een
[1311] verstandelic gheest es. ende die eeuwe-
[1312] lic dueren zal. ter ghelijckenessen vander
[1313] godlichede. De welke ziele god schiep

[1314] ende steldeze alzo goede alzo edele ende alzo
[1315] werdeghe. jnder vrauwen lichame als in
[1316] tsmans lichame. Ende omme noch te spre-
[1317] kene vander scheppenesse vanden lichame
[1318] vander vrauwen. die vrauwe die was
[1319] dan vanden vppersten wercman ghemaect
[1320] .*crist*ine. En waer. Vrauwe redene. jnt
[1321] eerdsche paradijs. *c*ristine. was zij van
[1322] versmadeliker materien ghemaect. Vrau-
[1323] we redene. Neen zij. Maer zij was vander
[1324] alder edelster creature ghemaect die god
[1325] nye schiep dat was tlichame vande*n* man
[1326] *c*ristine. Dus vrauwe alzo ic versta zo es
[1327] de vrauwe edelre dan de man. Nochtan zo
[1328] zeicht tullius dat de man der vrauwe*n* niet
[1329] dienen ende zo wie dat doet. dat hij hem
[1330] zeluen cleenichede daer an doet. want nie-
[1331] ment en behoort te dienene den ghonen die
[1332] minder zij dan hij. Vrauwe redene. De
[1333] Edelheit of de onedelheit of de hoocheit of de
[1334] cleenicheit vanden meinsche die en licht int
[1335] lichame niet. als man of wijf. Maer zij licht
[1336] jnde vulmaectheit van duechden ende van
[1337] zeden. Dus zo wie vulmactst in duechde*n*
[1338] ende in zeden es die es de vpperste ende de
[1339] edelste. Ende die meinsche mach zegghe*n*
[1340] van ghelucke die der vpperster maghet
[1341] dient. ja vpperste bouen allen jnghelen:
[1342] Noch zeicht een boucxkin dat Cathoen
[1343] maecte die een groot leerare was. waert
[1344] dat zake dat deze werelt zonder vrauwen

[1345] ware zo zouden wij leuen ende o*m*megaen
[1346] metten goeden. Vrauwe redene. Dochtre
[1347] hier muechstu hooren de dwaesheit van
[1348] den ghonen. die de werelt ouer wijs houd
[1349] want bij middele ende toedoene vander vrau-
[1350] wen zo regneirt de meinsche met gode. Ende
[1351] of yement my zegghen wilde. bij middele
[1352] ende toedoene van eenre vrauwe zo was
[1353] het meinschelike gheslachte vte den heme-
[1354] le ghebannen. Te wetene by yeuen zo zeg-
[1355] ghic daer jeghen dat by middele ende toe-
[1356] doene van eenre vrauwen. te wetene by ma-
[1357] rien het meinschelike gheslachte hoogher
[1358] graet verworuen ende vercreghen heift.
[1359] dan daer ter cause van yeue vut gheban-
[1360] nen was. Dus mach elc meinsche man
[1361] ende wijf. hem der mesdaet van yeuen wel
[1362] belonen. Vut welker mesdaet den meinsche-
[1363] liken gheslachte zo groote eere naermaels
[1364] ghebuert es. want hoe tmeinschelike ghe-
[1365] slachte neerdere gheuallen was by eenre
[1366] vrauwen. hoe dat tzelue meinschelike ghe-
[1367] slachte hoogher verheuen gheweist heift
[1368] by eenre vrauwen. Ende als van te leuene
[1369] ende omme te gane met gode. waert dat
[1370] de werelt zonder vrauwen ware ghelijc
[1371] du dat vooren gheroert hebs van cathoone
[1372] zo zeide hij bet waer dan hijt zelue verstond
[1373] want hij een heydin was. want der heyde-
[1374] nen ghelooue es datter alzo wel gode*n* in-
[1375] der hellen zijn. als inden hemele. Te wete*n*e

[1376] de vianden die zij helsche goden hieten
[1377] Dus en ghelijket niet al te qualic dat
[1378] wij met dien leuen ende o*m*megaen zou-
[1379] den. het en ware marie:
[miniatuur 10; volledig uitgevoerd]

Cap. 10

[1380] Noch meer vraghen ende Andwoorde*n*
[1381] Tusschen *crist*ine ende vrauwe redene:

[1382] **N** Och in een andre plecke
[1383] zo zeicht Cathoon dat
[1384] een vrauwe die den man
[1385] behaecht die es natuer-
[1386] liker te ghelijckene ee-
[1387] ne rooze die ghenouche-
[1388] lic es int zien. Maer onder heift zij eene*n*
[1389] doorne die steict. vrauwe redene. Noch

[1390] zeit hij bet waer dan hij weet. want el-
[1391] ke goede eerbare vrauwe ende van goeder
[1392] leeringhe es sculdich te wezene. Ende es
[1393] een de lieuelicxste zake te ziene diemen
[1394] vijnd. Ende nochtan zo heiftze eenen door-
[1395] ne van ontzich in wederpeinsene. ende
[1396] wedertreckene van mesdoene oft van ghe-
[1397] stichticheden. twelke de vrauwen houd
[1398] paysiuel ghestadich. ende ontzienich. en-
[1399] de dat es eenre vrauwen behoud. *c*ristine.
[1400] Vrauwe dats warachtich. Maer eenighe
[1401] meesters die ghetughen dat vrauwen by
[1402] natuere*n* leckere ende kyesich van huerer
[1403] spijze zijn. Vrauwe redene. Dochtere
[1404] du hebs dicwille hooren vermonden. een
[1405] ghemeen woord dat zeicht. Tghoont dat
[1406] nature ghegheuen heift. dat en can hem
[1407] niement af ghenemen. Dus waert een
[1408] groot wondre. dat zij natuerlic zo zeere d*aer*
[1409] toe gheneghen ware ende dat zij zo lettel
[1410] of niet beuonden worden in plecken daer-
[1411] men alzulke leckernien vijnd of vercoopt
[1412] als in tauernen oft in andren plecken daer-
[1413] men die hantiert. want in zulken plec-
[1414] ken zijn zij dinne ghezait. Ende oft ye-
[1415] ment zeide dat pure schaemte hemlie-
[1416] den daer vute houd ende anders niet. zo
[1417] zegghic dattet niet waer en es. Ende dat
[1418] schaemte hemlieden alleenlic niet daer
[1419] of en trect. Maer ooc huere conditien die
[1420] daer toe ooc niet gheneghen en zijn. Ende

[1421] al waert dat zij daer toe gheneghen ware*n*
[1422] ende schaemte hemlieden dat bename ende
[1423] zij dat wederstonden. zo zegghic dy dat die
[1424] duecht van wederstane hemlieden sculdich
[1425] te co*m*mene es tot grooten loue ende te ghee*n*-
[1426] der blaemte. Ende ten proposte van dezen
[1427] ghedijnct my wel dat onlancx leden alzo
[1428] du zaets voor dijn duere en spraecx met een-
[1429] re eerbare joncvrauwe eene van dijnen
[1430] ghebuerneden. ende du zaechs eene*n* man
[1431] hem tweetster co*m*men vut eenen kelnare
[1432] ende zeide tot zijnen ghezelle. IC hebbe nv
[1433] zo vele in tauerne verteert dat mijn wijf
[1434] heden meer gheen wijn drincken en zal
[1435] Ende du riepsten ende vraechdes hem waer-
[1436] omme dat zijn wijf gheen wijn drincken
[1437] en zoude. Ende hij andwoorde dy daero*m*me
[1438] vrauwe. want zij heift eene zulke mani*er*e
[1439] dat zij my telken vraecht oft ic vuter ta-
[1440] uernen co*m*me hoe vele dat ic verteert mach
[1441] hebben. Ende al ic meer verteert hebbe dan
[1442] twaelf pennijnghen. zo wil zij dat verspa-
[1443] ren ende verhalen by soberheden. ende zeicht
[1444] waert dat zake dat wij alle beede wilden. e-
[1445] uen costelic teeren. dat onze ambocht dat
[1446] niet vulstringhen noch vulleesten en moch-
[1447] te. *c*ristine. Vrauwe dat ghedijnct my
[1448] harde wel. Vrauwe redene. Dus bij vele
[1449] exemplen muechstu beuroeden dat vrau-
[1450] wen bij natueren sobre zijn. Ende de gho-
[1451] ne die niet sobre en zijn. die doen jeghen

[1452] huer natuere. Ende gheen meerder ghebrec
[1453] en mach inde vrauwen zijn dan gulsichede
[1454] want zulc ghebrec in wien dat zij vele meer
[1455] andre ghebreken tot hem trect. Maer du
[1456] muechs die zien by grooter menichten bij
[1457] grooten schoolen hier end daer ten sermoe-
[1458] nen ende ten pardoenen met ghetijden ende
[1459] met pater nostren inde hand. *crist*ine. Vrau-
[1460] we dats zekere waer. Maer de manne*n* zeg-
[1461] ghen dat zij daer gaen vp huer moeyste ghe-
[1462] pareirt ende ghestreect. o*m*me huerlieder scoon-
[1463] heit te barene. ende omme de mannen te
[1464] treckene tot huerer minne. Vrauwe re-
[1465] dene. Dochtre alzulke zaken ware wel
[1466] te bemoedene. waerd dat zake dat me*n* daer
[1467] niet dan jonghe ende schoone vrauwen en
[1468] zaghe. Maer eist datstu dies ghome slaes
[1469] voor eene jonghe ende scoone vrauwe diestu
[1470] daer zies zo zulstu daer jeghen twintigh
[1471] of dertich oude simple. ende ghestapelde
[1472] vrauwen vinden die de plecken van deuo-
[1473] tien bezoucken meer dan eenighe andre
[1474] Ende eist dat deuotie inde vrauwen zij zo
[1475] en ghebreict ooc daer gheen caritate in wa*n*t
[1476] want* die de zieken begaen ende bestaen
[1477] ende die vertroosten ende lauen. de godshu-
[1478] zen bezoucken. ende dooden hantieren. dat
[1479] dijnct my meest der vrauwen werc Alle
[1480] welke voetstappen die vpperste zijn die onze
[1481] lieue heere ghebied te volghene. *c*ristine.
[1482] Vrauwe. een meester zeicht dat de vrauwe*n*

[1483] by natueren weemoedich ende van lich-
[1484] ten zinnen ghelijc de kindren. Ende daer
[1485] o*m*me eist dat zij zo gheerne met kindren
[1486] omme gaen. ende de kindren met hemlie-
[1487] den. Vrauwe redene. Dochtre eist dat-
[1488] stu merkes die conditien vanden kindre*n*
[1489] zo bemindstu*[9] dat kindren beminne*n* alle
[1490] zoeticheit ende vriendelicheden. ende wat
[1491] dinghe es in dezer werelt zoetre ende
[1492] vriendeliker dan eene vrauwe vul min-
[1493] licheden. Ha! ouerdadeghe meinschen
[1494] vul van duueliker trecken. die de duecht
[1495] van minlicheden die de vrauwen van na-
[1496] tueren hebben verkeeren willen in qua-
[1497] de ende in verwijte. want vrauwen be-
[1498] minnen de kindren ende dat en comt hem-
[1499] lieden niet. by ghebreke of by jgnorantie*n*
[1500] Maer het comt hemlieden vut zoeticheden
[1501] van hueren conditien. Ende oft zij mi*n*lic
[1502] zijn ghelijc kindren des zijn zij zek*er*e wel
[1503] beraden. want naer dat de helighe ewan-
[1504] gelie vermond. van onzen lieuen heere. en-
[1505] de zijnen disciplen te dien tijden dat zij
[1506] murmureirden onderlinghe. wie de mees-
[1507] te of de vpperste van hemlieden wezen zou-
[1508] de hoe dat onze lieue heere een kindekin
[1509] tot hem riep ende steldet inde middele van
[1510] hemlieden. Ende hilt zijn ghebenedide
[1511] hand vp skindekins hooft ende zeide. Ic
[1512] zegghe hu ghewaerliken zo wie van hu-
[1513] lieden hem zeluen houden. zal cleene van

9 1489 *bemindstu*: ook dit is een fout, die alleen bij het afschrijven van een Middelnederlandse tekst (dus niet bij het vertalen) kan ontstaan. Waarschijnlijk had de legger *beuijndstu*. Vgl. Ponfoort 1984, p. 45 (*zul je zien*).

[1514] zinne ende oedmoedigh als dit kindekin.
[1515] dat zal de meeste verheuene worden. want
[1516] die hem veroedmoedicht die word verheue*n*
[1517] Ende die hem verheft die word vernedert
[1518] .*c*ristine. Vrauwe de mannen die make*n*
[1519] my zo vele ghequels met eenen bijwoirde
[1520] oft parabelkin datmen ghemeenlic zeicht
[1521] in latine. twelc zij dicwile den vrauwen ver-
[1522] wijten. dat god drie zaken zonderlinghe
[1523] den vrauwen ghegheuen heift. Te wetene
[1524] weenen. clappen. ende spinnen. Vrauwe
[1525] redene. zekere dochtre de woorden zijn waer
[1526] hoe wel datse de menighe hemlieden te ver-
[1527] wijte zeicht. twelk zeker gheen verwijt we-
[1528] zen en mach. want zalich zijn zij die by wee-
[1529] nene bij sprekene ende met spinnene ten
[1530] hemele gheco*m*men zijn. Ende eerst als van
[1531] der conditien vanden weenene die de me-
[1532] neghe zo zeere versmaet. zo zegghic waert
[1533] dat zake. dat onze lieue heere *c*ristus.
[1534] die alle herten duerziet. ende wien niet
[1535] verborghen en es. gheweten hadde dat
[1536] de tranen alleenlic quamen vut broosche-
[1537] den of vut ghebreckelicheden van natu-
[1538] ren zo en hadde die edelheit zijnre groo-
[1539] ter hoocheit ne*m*mermeer gheneghen ghe-
[1540] weist zelue tranen van compassien te
[1541] latene vut zijnen ghebenediden ooghen
[1542] Aenziende marie magdaleene ende mar-
[1543] the beweenende de doot van lazarus hue-
[1544] ren broedre. den welken hij vander dood

verwecte. Och wat schoonder gratie*n* heift
god den vrauwen ghedaen om huere tra-
nen. Certein hij en mesprees noch hij en ver-
smadede de tranen niet van marie magde-
leene Te wetene tzijnen ghebenediden voe-
ten in symoens huus daer hij ter taffelen
zat. Maer hij ontfijncse minliken ende ver-
gaf huer alle huere mesdaden zo dat zij by
verdienten van hueren tranen dat eeuwich
rijcke an gode verwerf Desghelijcx zo en
aenzach onze lieue heere te vergheifs niet
de tranen vanden wedewekine diens ee-
nich kindekin dat ghestoruen was. ende
datmen ten graue waert drouch. want
mits dat onze lieue heere die weene*n* zach
zo vraechde hij vraukin. waer o*m*me zo ween-
stu. ende ter stond vut rechter compassien
als die de fontaine alder troostelicheden zij
zo verwect hij huer kindekin vander dood
Dusdaneghe ende meer andre schoone gra-
tien als men wel vijnd jnder helegher scrs-
turen*. zo heift onze lieue heere ghedaen vut
compassien der tranen van eenighe*n* vrau-
wen. ende noch daghelicx doet ende cause*n*
van hueren tranen. zijn meneghe vrauwe*n*
ende andre ten eeweghen leuene ghecom-
men dies en twijfelt my niet. Ende en was
die glorieux vriend gods sint augustin die
een vanden vier leeraaers der helegher ker-
ken es. niet bekeert ten kerstin ghelooue
bijden tranen van zijnre moedre. want

[1576] die duechdelike vrauwe altoos eenpaerlic
[1577] ende zonder cesseren gode bat dat hem ghe-
[1578] liefde te verlichtene huers kinds herte die
[1579] een heydin ende een ongheloogheghe was
[1580] ten heleghen kerstin ghelooue. waer vp
[1581] dat die helighe vader sinte ambrosius tot
[1582] wien die duechdelike vrauwe ghetijdelic
[1583] plach te gane biddende dat hij gode voor huer
[1584] kind bade. huer andwoorde. Ic ghelooue dat
[1585] het onmueghelic ware dat alzo vele trane*n*
[1586] als du daer vooren ghelaten hebs verloren
[1587] bliuen zouden. du en zouds verweruen datstu
[1588] bids. O helich vrient gods sint ambrosius
[1589] dy en dochte emmer niet dat der vrauwe*n*
[1590] tranen te vergheifs of tondoene waren. en-
[1591] de dit machmen andwoorden den manne*n*
[1592] die der vrauwen tranen zo zeere lachtre*n*
[1593] ende zegghen dat bij tranen van eenre
[1594] vrauwen zo helich een licht der heligher
[1595] kerken als sinte augustin tonzer leeringhe
[1596] van gode vercoren ende verwect zij Des-
[1597] ghelijcx zo heift god tspreken der vrau-
[1598] wen duechdelike ghegheuen. die* moet
[1599] hij zijn ghebenendijt. want hadde hij he*m*
[1600] gheen spreken ghegheuen zo waren zij
[1601] zeere te verwerpene. Maer ieghen dit.
[1602] dat. dat voors*eide* bijwoord of parabelkin zeicht
[1603] onze lieue heere *cristu*s die en zoude noyt ghe-
[1604] werdicht hebben. dat alzuc* een groot be-
[1605] diet ende misterie als van zijnder glorieu-
[1606] zer verrijsenesse eerst ghebootscheept

[1607] ende gheturicht*[10] hadde gheweist by eenre
[1608] vrauwen ghelijc hij dat zelue ghebood
[1609] der weerder marien magdeleenen. tot
[1610] wien hij hem eerst verbaerde vp den he-
[1611] leghen paesschedag. zegghende dat zij
[1612] dat voort boodschepen. ende becondeghe*n*
[1613] zoude zijnen beminden broeders den ap-
[1614] postelen ende pietren. O ghebenedijde
[1615] god ghedanct ende ghelooft zo moetstu
[1616] wezen die onder andre onuertallike gra-
[1617] tien ende ghiften diestu den vrauwelj-
[1618] ken ghetale ghegheue*n* hebs. wildes
[1619] ooc dat een vrauwe een boodscap brin-
[1620] gheghe wezen zoude van zo hoogher en-
[1621] de van zo weerdegher nieumaren als
[1622] van dijnre glorieuzer verrijsenessen.
[1623] Dies mueghen hem alle huer benijders
[1624] wel schamen ende zwijghen. *c*ristine.
[1625] Dats waer vrauwe. Maer my verwon-
[1626] dert al te zeere van eenre cluten die ic
[1627] zomtijts den zotten predicaren hebbe ghe-
[1628] hoort vermonden. ende zegghen dat onze
[1629] lieue heere hem eerst der vrauwen ver-
[1630] tooghde ende verbaerde o*mm*e dieswille.
[1631] dat hij wel wiste dat vrauwen niet he-
[1632] len en connen. Ende omme dat bij dien zo
[1633] vele te eer zijne verrijsenesse ghebreet
[1634] ende ghecondicht wezen zoude. Vrau-
[1635] we redene. Ha! Dochtre wel zechstu
[1636] die zotte predicaren. het zijn de ghone die
[1637] dat zegghen ende vermonden. want

10 1607 *gheturicht*: ook dit lijkt een fout die ontstaan is bij het afschrijven van een Middelnederlandse legger, die mogelijk *ghetuucht* had. Vgl. voor deze veronderstelde spelling 1681-1682 (*betuuchde*).

het en es hemlieden niet ghenouch dat zij
dat vrauwelic diet blameren. Maer boue*n*
dien zo gheuen zij gode die blame toe
als oft zij zegghen wilden. dat onze lie-
ue heere zijn glorieuze verrijzenesse in spot-
te of in spele hadde willen doen ope*m*baren.
IC en weet niet hoe dat eenich kerstin mei*n*-
sche zo boud ende zo coene es datte te zegghe-
ne. Ende hoe wel dat hij dat in cluten of
boerden vertellen. zo doen zij quaet dat zij go-
de daer jnne belegghen. Maer om noch te
co*m*mene tot onzen proposte. Ter goeder tijd
voor huer haddic zo vele claps. dat vrau-
kin van kananeen die niet en zweech:
Maer eenpaerlic riep tot onzen heere daer
hij te jherusalem ghijnc achter straten
Och jhesus dauids zone ontfaermt hu
mijnre. want mijn dochtre ziec es. Ende
wat dede doe die goedertieren jhesus vut
wien alle ghenade vloeyt. ende wien eene
eenvaerdighe tale wel behaghede. ende
ghenouch was co*m*mende vuten gronde der
herten om ghenade ende ontfermichede te
verweruene. Ende het scheen als oft hij
hem verblijde inde menichvuldichede der
talen die vute der vrauwen monde quam
Altoos bliuende ende perseuererende in
huerer bede. Maer waer omme[11] ghelie-
uet gode alzo dan alleenlic om te beprou-
uene die ghestadichede. van dien vrauki-
ne want naer dien dat hijze gheco*m*pareirt

11 1665 *omme*: boven de *o* staat een overbodige, doorgehaalde tilde.

[1669] hadde bijden honden. zo scheen hij huer wel
[1670] rudelic toesprekende ouer mits dat zij van die*n*
[1671] lande ende vander wet gods niet en was zo
[1672] en schaemde hij huer nochtan huers duech-
[1673] delicx ende wijzelicx sprekens niet. zegghe*n*-
[1674] de het es wel waer heere. Maer nochtan zo
[1675] eten die cleene hondekins vanden crumki*n*s
[1676] die vallen vander heeren tafle. O wel wijze
[1677] vrauwe. wie leerde dij zo wijzelic spreken.
[1678] Du wonst dijn cause met dijnen schoonspre-
[1679] kene twelke cam vut goeden wille. alzoot
[1680] wel scheen. want onze lieue heere met zijnd*er*
[1681] ghebenedider mont te dien tijden dat zelue be-
[1682] tuuchde. hem keerende tot zijnen discipelen
[1683] waert. ende zegghende dat hij noyt zo vaste
[1684] ghelooue in al ysrael beuonden en hadde:
[1685] waer by dat hij dat vraukin verleende tghoo*n*t
[1686] dat zij bat. O wie can vulso*m*mem deze eere
[1687] die onze lieue heere den vrauwe*n* bewezen
[1688] heift die de nijders zo zeere blameren willen
[1689] Anghezien dan onze lieue heere jhesus *cristu*s
[1690] meer ghelooue vand jnt herte van eenen
[1691] cleenen vraukine vuter heydenscher wet
[1692] dan in alle de bisscoppen priesters princen
[1693] of ghemeene van alle den juedschen gheslach-
[1694] te de welke hem hilden voor tweerdste ende
[1695] tvercorenste volc ons heeren Ende in al-
[1696] zulker wijs zo clapte ooc wel thueren voor-
[1697] deele ende proffijte dat vraukin van sama-
[1698] ritane die ten pitte om borne cam. daer zij
[1699] onzen lieue heere vant rustende hem in

vermoetheden. O ghebenedide godlicheit verzae*m*t
in dat werdeghe lichame hoe mochstu ghewer-
dighen die ghebenedide mont open te doene ende
sprake ende tale van behoudenessen te houde-
ne met eenre zondersse ende die van dijnre wet
niet en was. zekere du betoochdes wel datstu
dat vrauwelic gheslachte niet en versmades
Heere god hoe naer zoude heden sdaechs de
bisscoppen of de hooghe ghezetene tale of spra-
ke om huers zelfs behoudenesse houden met
eenen aermen vraukine. Niet onwijzelic zo
en sprac ooc dat vraukin die zat daer onze
lieue heere jhesus *c*ristus zijns vaders woort
becondichde ende predicte. waer in dat zij alzo
ontsteken ende beuanghen word. alzo men
zeicht dat vrauwen niet zwijghen en connen
dat zij ter goeder tijd sprac thueren behouf
het ghoont dat de heleghe ewangelie noch
daghelicx vermaent ende riep met luder
stemmen. ende vut vervultheden van her-
ten. ghebenedijt zo zij den lichame die dy
drouch ende die borsten diestu zoochs. Ende
aldus lieue dochtere. zo heift onze heere
wel bewezen dat hij ter goeder waeromme
den vrauwen tspreken heift ghegheue*n*. om-
me daer of ghedient te wezene. Dus en es
men hemlieden dat niet sculdich te lachter-
ne noch te verwijtene. want vele duechts
ende lettel quaets zo comter of. Ende zelde*n*
zietmen grief ghebueren ter causen van vrau-
wen tale zo vele te min dat mense lettel acht

[1731] Ende als vanden spinnene zo heuet
[1732] gode ghelieft dattet huer werc ende beziche-
[1733] de zij ende es een werc dat nut ende oirboor
[1734] es. om den dienst ons heeren mede te vul-
[1735] co*m*mene By hulpe van elken redelike*n* mei*n*-
[1736] sche zonder welc[12] werc meneghe zake ter
[1737] werelt zeere vuul ende onreyne weze*n* zou-
[1738] de. Dus eist een groote archeit in tquade
[1739] te keerne ende in verwijte den vrauwen.
[1740] datmen zo qualic ontbeeren mach. Ende
[1741] tghoont dat hemlieden te grooter gratie
[1742] eere ende loue sculdich es te co*m*mene
[miniatuur 11; volledig uitgevoerd]

Cap. 11

[1743] Hier vraecht *crist*ine der vrauwe redene
[1744] waer omme dat de vrauwen te gheenre

12 1736 *welc*: *c* klein tussengeschreven.

[1745] vierschare*n* en zitten. noch kennesse van
[1746] zaken en hebben. Noch gheen vonnesse
[1747] en gheuen

[1748] **H** A! gheminde en gheheer-
[1749] de vrauwe. uwe zoet rede-
[1750] nen doen my vraghen te
[1751] vullen dies ic hu bedanc-
[1752] ke. Maer noch zo zoudic
[1753] hu gheerne vraghen:
[1754] waer omme eist dat de vrauwen te gheen-
[1755] re vierscharen en zitten noch kennesse van
[1756] zaken en hebben noch gheen vonnesse en
[1757] gheuen. want eenighe mannen willen
[1758] zegghen. dat het bij dien zij dat eene vrauwe
[1759] die inden stoel der justitien zat huer quali-
[1760] ken regierde. Vrauwe redene. Dochtre
[1761] dit es eene blende ende eene versierde rede-
[1762] ne. Maer die de causen ende de redenen van
[1763] allen dinghen vraghen wilde. daer ware al
[1764] te vele vp te antwoordene. Noch Aristoteles
[1765] hoe wel dat hij vele redenen verclaerst int
[1766] bouc dat men heet probleumata aristotil*is*
[1767] Ende int bouc dat heet de proprietatib*us* rer*um*
[1768] en zoude dies niet connen vuldoen. Maer
[1769] als van dezer questie. lieue dochtre zo mocht-
[1770] men jnsghelijcx vraghen. waer omme en
[1771] heift god niet alzo wel gheordeneirt dat
[1772] de mannen vrauwen werc deden. ende
[1773] de vrauwen mannen werc. als ter con-
[1774] trarien zo mochtmen hier vp andwoirde*n*
[1775] dat alzo als een wijs voorzienich heere

[1776] zijn huus wel beschict ende ordeneirt en
[1777] den eenen het een beueilt ende den andre*n*
[1778] tandre zo heift onze lieue heere jnsghe-
[1779] licx beschict ende gheordeneirt man ende
[1780] wijf. omme hem te dienene in diuersche*n*
[1781] wercken. ende om malcandren te helpen
[1782] ende onderstant te wezene in tghoont daer
[1783] zij toe ghestelt zijn. ende van natuere*n* toe
[1784] gheneghen zijn te doene. Hoe wel dat tme*n*-
[1785] schelike gheslachte wel dicwille zijn werc
[1786] mesbruuct ende doet. dat niet sculdich en
[1787] ware te doene. Natuere heift den manne*n*
[1788] ghegheuen. een groot sterc ende vroom
[1789] lichame clouc onuersaecht al omme te
[1790] gane te stane ende boudelic te sprekene
[1791] Ende aldus mannen die dye natuere
[1792] hebben. die leeren die loyen alzo zij scul-
[1793] dich zijn van doene omme de werelt te
[1794] onderhouden in justitien ende in ordena*n*-
[1795] tien. ende oft yement die loyen oft rech-
[1796] ten der natueren niet volghen of obe-
[1797] dieren en wilden. dat zij dien by crachte
[1798] van lichame ende machte van wapene
[1799] oft nood ware daer toe dwinghen zoude
[1800] De welke zulke execusie den vrauwen
[1801] niet en betaemt om der eerbaerheit van
[1802] hueren conditien. Al hadde god hemlie-
[1803] den alzo vele zinlicheden verleent als ee-
[1804] nighen man diermen vele vint het en
[1805] ware doch niet eerbaer. dat een vrauwe
[1806] huer int recht alzo stout en*de* ombeschaemt

[1807] presenteren zoude als als* een man. En-
[1808] de men vind ooc mannen ghenouch die
[1809] te rechte zitten al en zittender gheen vrau-
[1810] wen. Ende wat noode waert drie lieden
[1811] met eenen barde te ladene. dat zij twee ghe-
[1812] mackelic draghen mueghen. Maer oft ee-
[1813] nighe zegghen wilden. dat god den vrauwe*n*
[1814] niet ghenouch zinlicheden ghegheuen en
[1815] heift om loyen te leerne zo blijct nochtan de
[1816] contrarie van dien by prouue*n* ende by expe-
[1817] rientien van vele vrauwen als hier naer
[1818] noch blijcken zal die groote philozophen
[1819] ghezijn heblen* in huer leuen. ende hebben
[1820] meerder ende zwaerder consten begrepen
[1821] ende gheleert dan de loyen zijn. Voortmeer
[1822] ende of yement zegghen wilde gheene
[1823] natuerlike zinlichede en hebben om rege-
[1824] ment of politie te voerne zo zal ic dy ex-
[1825] empel gheuen van grooten meesterssen
[1826] die hier vootijts gheweist hebben ghe-
[1827] zijn. Ende zonderlinghe zal jcker dy ee-
[1828] nighe noemen van dijnre tijd. vp dat ghij
[1829] te bet die waerheit verstaen mueght. De
[1830] welke vrauwen wedewen ghebleue*n* zijn
[1831] zo dat tgoede regement dat zij hadden en-
[1832] de hilden. in alle hueren zaken naer de
[1833] doot van hueren mannen ope*m*bare prou-
[1834] ue ende experientie gheift. dat de vrauwe*n*
[1835] die huer zinlicheden hebben. nut ende oor-
[1836] boorlic zijn tallen zaken

[miniatuur 12; volledig uitgevoerd]

Cap. 12

[1837] Hier zeicht vrauwe redene vander
[1838] keyserinne nycole ende van meer an-
[1839] dren cueninghen en*de* princen van vran-
[1840] kerijcke.

[1841] **Z** Echt[13] my doch Ic bids dy
[1842] waer was ye cuenijnck
[1843] van zo groten wetene.
[1844] Aenghaende tregement
[1845] van pollitien of van zo gro-
[1846] ter hoocheden zonderlin-
[1847] ghe jn te onderhoudene justicie in alle*n*
[1848] manieren van leuene alsmen leist van
[1849] der Edelre keyserinnen nycole. want
[1850] nietjeghenstaende dat wijt ende breed

13 1841 *ZEcht*: de *Z* van de initiaal is gespiegeld ten opzichte van de moderne schrijfwijze.

[1851] jn diuerschen maertsen daer zij regneir-
[1852] de vele cueninghen gheweist hadde*n*
[1853] van grooter name gheheeten pharao*n*s
[1854] vte den welken dat zij ghesproten was
[1855] Deze keyserinne was de eerste die
[1856] ye begonste te leuene in huer keyserrijke
[1857] naer de reghele van loyen ende van poli-
[1858] tien. ende brochte tonder alle manieren
[1859] van ruden leuene al o*m*me daer zij ouer
[1860] regneirde ende corrigierde. ende verbe-
[1861] terde de rude ghewonten vanden moore*n*
[1862] die als beesten leifden. Dus zo es deze
[1863] vrauwe zo vele te prijzene alzo de meest*er*s
[1864] zegghen diere of spreken o*m*me dieswille
[1865] dat zij corrigierde. ende verbeterde de rudiche-
[1866] de van andren zij bleef hoir vanden voirs*eide* pha-
[1867] raons niet van cleenen menichte*n* van lande*n*
[1868] Maer vanden conijncrijcken van arabien
[1869] van mooren ende van egypten ende vanden
[1870] heylande van meronne die zeere wijt en-
[1871] de breed es oueruloeyende van allen rijc-
[1872] domme. De welke zij regierde met goeder
[1873] wijshede. ende es besloten bynnen der ri-
[1874] uiere van damibius. wat zoudic dy van
[1875] dezer vrauwen zegghen zij was zo wijs
[1876] ende van zo goeden regemente dat die he-
[1877] lighe scrifture zelue huerer duechde*n* ver-
[1878] mond. zij maecte ende stelde zelue loyen
[1879] ende reghelen van leuene vp huer volc
[1880] Ende was vul edelheden ende vul rijche-
[1881] den nalicx alzo vul als eenich man. ye

[1882] was wel gheleert ende bezocht jn conste*n*
[1883] ende in scrifturen. ende zo grootsch was zoe
[1884] van zinne dat zij noyt huwen en wilde noch
[1885] ghezelscip hebben met gheenen manne*n*
[miniatuur 13; niet volledig uitgevoerd]

Cap. 13

[1886] Hier zeicht vrauwe redene van eenre
[1887] coninghinne van vranckerijcke ghehee-
[1888] ten Fredegonde ende van sinte lodewijcx
[1889] moedre ende meer andre

[1890] **I** C mochte dy zegghen van velerande
[1891] vrauwen hier te vooren die zeere wijs
[1892] van regemente waren alzo hier naer
[1893] noch wel te proposte co*m*men zal. Maer
[1894] In vranckerijcke was eene coni*n*ghi*n*ne

[1895] gheheeten fredegonde tsconijncx chilperich
[1896] wijf. Ende hoe wel dat deze vrauwe zeere stra*n*-
[1897] ghe ende zeere wreet was bouen den loyen
[1898] ende der natueren. zo regierde zij nochtan
[1899] tconijncrijcke van vranckerijcke naer de
[1900] dood van hueren man by grooter wijshede
[1901] Twelke nochtan ten dien tijden in grooter
[1902] vreeze ende wagheschale was. want het
[1903] rijke doe stond vp een kind. dat huer van
[1904] hueren conijnc ghebleuen was. ghehee-
[1905] ten clotarius. Dus wasser groote duuster-
[1906] hede ende tweedrachticheit ende hoorloghe
[1907] tusschen den edelen vanden rijcke Ter
[1908] causen vanden bestiere ende regemente
[1909] vanden rijcke. Maer die edele vrauwe die
[1910] hilt altoos huer kind onder huere edele
[1911] ende zeide tot hemlieden. ghy heeren ziet
[1912] hier uwen conijnc. ende en vergheit niet
[1913] die ghetrauwichede die altoos gheweist
[1914] heift onder de franchoisen ende en wilte-
[1915] ne niet versmaden oft versteken al eist
[1916] een kind. want ghelieuet gode het zal
[1917] noch een man worden. ende dan zal hij
[1918] zijn lieue vriendekins bedancken. ende
[1919] loonen. naer huer verdienten. Dus en
[1920] wiltene niet onteruen tonrechte ende zon-
[1921] delic. Ende jcke ouer mijn hooft beloue
[1922] allen den ghonen die hem daer in wel en-
[1923] de ghetrauwelic onderhouden zullen.
[1924] dat ic die zo hooghelic dancken ende loo-
[1925] nen zal dat zijs eewelic te bet zullen

[1926] moghen. Ende aldus ende in dezer manie-
[1927] ren zo stilde deze goede vrauwe huer ede-
[1928] len ende stelde te vreden. ende steldeze te
[1929] vreden.* ende dede zo vele bij hueren wijsheit
[1930] dat zij huer kind ghecreech vut huerer
[1931] vianden handen ende hilt by huer ende voe-
[1932] det zelue tot dattet te manne cam. waer
[1933] bij dattet de croone ghewan. De welke hem
[1934] ne*m*mermeer ghebuert en zoude hebben
[1935] ne hadde gheweist de wijsheit van dezer
[1936] vrauwen. Desghelijcx zo machmen
[1937] zegghen vander wijzer ende duechdeliker
[1938] conijnghinne. die edele conijnghinne bla*n*-
[1939] che sinte lodewijcx moedre die zo notabe-
[1940] lic ende wijzelic regierde de croone van vra*n*-
[1941] kerike alzo langhe als huer kind ombejaert
[1942] was dattet noyt daer te vooren bij eenighe*n*
[1943] manne zo notabelic ende wijzelic ghere-
[1944] giert en hadde ghezijn. ooc mede doe
[1945] huer kind te manne gheco*m*men was. om-
[1946] me dieswille dat zijt zo notabelic ende
[1947] zo duechdelic gheregiert hadde zo bleef
[1948] zoe nochtan thooft ende de vpperste van
[1949] skonijncx rade. zo datmen zonder huer
[1950] niet en dede. tzelfs zij en trac naer ende
[1951] volchde huer kind ter hoorloghen. vele
[1952] meer andre mocht jcker noemen te dezen
[1953] proposte die ic om tcortste achterlate:
[1954] Maer mids dat wij daer in ghetorde*n* zijn
[1955] te sprekene van vrauwen in vranckeri-
[1956] ke zonder eenighe jesten oft hystorien

[1957] voorder te bezouckene. En hebstu binnen
[1958] dijnen tijden niet ghezien die edele Conin-
[1959] ghinne Iane wedewe vanden Conijnck ka-
[1960] rel de vierde van dier name. hebstu daer ee-
[1961] nighe ghedijnckenesse of zo beziet de duech-
[1962] delicheden die de fame van dier vrauwe noch
[1963] ghetuycht alle de werelt duere vp den dach
[1964] van heden. ende die notabele ordenantie
[1965] van hueren houe. alzo in manieren van
[1966] leuene. als in tonderhoudene van justicie*n*
[1967] noyt en was ghelezen van eenighen prin-
[1968] ce die bet justicie onderhilt in zijn land
[1969] dan zij dede. waer in dat huer dochtre huer
[1970] wel gheleec. De welke ghehuwet was
[1971] anden hertoghe van orlyens des conijncx
[1972] phelips zone. ende in hueren wedewe stoel
[1973] daer zoe menich jaer in zat onderhilt justi-
[1974] cie in alle huere landen zo gherechtuaer-
[1975] delike dat mense niet bet onderhouden en
[1976] mochte. Item blanche de conijnghinne
[1977] van vranckericke tsconijncx jans wijf* en
[1978] onderhilt zij niet huer land met schoonder
[1979] ordenantien in rechte ende in justitien:
[1980] Ende wat machmen zegghen vander vail-
[1981] lanter ende wijzer hertghinne*n** van sauoye
[1982] de dochtre van wijlen sinte karel van bloys
[1983] hertoghinne van bertaengen. De welke
[1984] naermaels trauwede den oudsten broede-
[1985] re vanden wijzen Conijnc karel van vran-
[1986] kerike. De welke hertoghe daer naer
[1987] worde conijck van Cecilien. hoe hilt deze

vrauwe onder de roede van justitien dat
land van prouencen ende anders dat zij re-
gierde ende in handen hadde vuter name
van hueren kindren. alzo langhe als zij
ombeiaert waren. hoe grootelike es deze
vrauwe te prijzene in alle duechden de
welke in hare juecht zo vterlike een schoo-
ne vrauwe was. dat zij allen andren te bo-
uen ghijnc ende in zuuerheden ende in
wijsheden ende die in hueren middelen
tijde van grooten regemente was ende van
grooter voorsienichede ende daer toe sterc en-
de ghestadich van zinne alst wel scheen
want naer de dood van hueren heere die
in ytalien starf. zo en stuende jeghen huer
noch jeghen huer kindren tland van prou-
uence. Maer deze edele vrauwe dede. zo
vele ende veruolchde zo bij fortsen zo by
minnen dat zij al heel prouuencen hilt in
goeder obedientien. ende dat zo wel ghe-
regiert in ghereghel theden van rechten
datter noyt ghecrijsch noch claghe ghe-
hoort en was van onrechtverde. Vele
meer andre vrauwen zijn in vranckerijke
die in hueren wedewestoel hem zeluen
ende alle huere landschepen. wel ende
duechdelike gheregiert hebben die jc hu
wel noemen zoude. de grauenede vanden
marke. vrauwe ende grauenede van ven-
dosme ende van Castre die grote landsce-
pen heift ende noch leift wat machmen

[2019] van hueren regemente zegghen. En wil
[2020] zij ooc niet weten hoe ende in wat manie-
[2021] ren dat huer justicie onderhouden zij. Em-
[2022] mer dat meer es zo ziet zij zelue toe als ee-
[2023] ne duechdelike vrauwe. wat zoudic dy ve-
[2024] le meer zegghen. Ic certifiere dy men vijnd
[2025] velerande vrauwen hooghe middelbare en-
[2026] de mindre. dieze wel zoucken wilde die in
[2027] hueren wedewestoel in alzo goeden state
[2028] van justicien ende anders hem zeluen en-
[2029] de huere landen onderhouden hebben. ende
[2030] onderhouden als huer mannen deden in
[2031] hueren leuene. ende die alzo wel ghemint
[2032] hebben ghezijn van hueren onderzaten:
[2033] ende lichte bet dan huere mannen. zulc
[2034] vindmere ende daer en es gheen twijfel
[2035] an. hoe wel datmen menighe simple vrau-
[2036] we vind. daer en zijn zomeghe die scherpere
[2037] ende subtijlre zinnen ende vele leuendre
[2038] verstannesse hebben dan huer mannen
[2039] Ende waert datse huer mannen gheloofde*n*
[2040] ende volchden. ende dat zij alzulke zinnen
[2041] hadden. dat ware een groote zake voor he*m*-
[2042] lieden. Ende oft de vrauwen ghemeenlic
[2043] hem niet en moeyen oft onderwinden in
[2044] vierscharen te zittene of vonnessen te ghe-
[2045] uene. daer en gheleyt hemlieden niet an
[2046] want zo vele min last hebben zij ter ziele
[2047] ende ten liue. ende hoe wel dattet noodzake
[2048] zij yeghelijcken recht te doene. ende de
[2049] quade te castiene. zo vindmen mannen

[2050] ghenouch die dat doen die nochtan moch-
[2051] ten willen dat zij daer ouer noyt ghezeten
[2052] en hadden. nichtemeer dan huer moedre.
[2053] want gaen zij alle gadre den rechte*n* wech
[2054] dat weet god. van welker zake alst zo ghe-
[2055] buert de mesdaet ende de punitie niet cleen
[2056] en es
[miniatuur 14; volledig uitgevoerd]

Cap. 14

[2057] JTem noch meer vraghen ende Andwoorde*n*
[2058] Tusschen *c*ristine ende vrauwe redene.

[2059] S Ekere vrauwe ghij zecht harde
[2060] wel ende behaghelic zeere zo
[2061] vallen uwe woorden. Maer
[2062] nochtan als van verstannes-
[2063] sen ende zinlicheden het es
[2064] baerblijckende ende goet te beprouuene

[2065] dat vrauwen crancke ende teedre lichame heb-
[2066] ben noch cracht noch macht in sterchede*n* en
[2067] hebben. ende bij natueren zeere bloot. ende
[2068] zeere vervaert zijn. Ende alzulke zake*n* naer
[2069] dat mannen jugieren. die vercleenen ende
[2070] vermindren zeere den graet. ende de aucto-
[2071] riteit vanden vrauwelike gheslachte. wa*n*t
[2072] zij willen zegghen hoe een lichame in eeni-
[2073] gher zaken min perfectien oft vulmaecthe-
[2074] den heift zoot onwerder gherekent es. en-
[2075] de mindre. ende by dien te min te prijzene
[2076] Vrauwe redene. Gheminde dochtre dat
[2077] sluut zeere cleene. ende dat en es niets weert
[2078] datment zegghen zoude. want zekere
[2079] men ziet dicwille dat natuere huer zelue*n*
[2080] ghemijnct ende besneden heift elken licha-
[2081] me dat zij ghewrocht heift euen vele per-
[2082] fectien. ende vulmaectheden te gheuene
[2083] den eenen ghelike den andren. Maer dic-
[2084] wille maect die ghebreckelic. of in schoon-
[2085] heden oft in eenighe*n* andre*n* ghebreckeliche-
[2086] den of in mesmaectheden van leden dattet
[2087] wel ghebuert dat zij dat. dat selue lichame
[2088] anderssins in stelt ende in recompenseirt
[2089] als in eenighe andre meerdre ghiften oft
[2090] gratien dan hem ghenomen heift ghelike
[2091] dat dat ghebuerde vanden meesten philo-
[2092] zophe die oyt was. Te wetene aristoteles
[2093] die zeere mesmaect van schoonheden ende
[2094] van lichame was. want zijn een ooghe
[2095] stond veel meerdere* dan dandre. Ende

[2096] hadde een zeere onzien ghezichte Maer al
[2097] hadde hij eenighe mesmaectheden van lede*n*
[2098] Certein natuere die steldet hem anders jnne
[2099] ende recompenseirdene met grooter zinlic-
[2100] heden ende verstannessen. alst wel blijct by
[2101] zinen ghescriften die auctentijcke zijn. Dus
[2102] was hem betre de ghifte van zinlicheden en-
[2103] de van verstande. dan oft hij tlichame alzo
[2104] propre ende alzo behaghelic ghehad hadde
[2105] als absalon hadde. Sghelijcx zo machmen
[2106] zegghen vanden grooten keyzer alexandre
[2107] die zeere leelic was. cleen ende ketiuich was
[2108] van lichame ende nochtan zo groot van moe-
[2109] de was dat hij al de werelt dwanc alst
[2110] bleec. ende aldus eist van meer andren
[2111] Maer jc zegghe dy gheminde dochtre dat
[2112] tgroote ende tstercke lichame niet en doet
[2113] ter cloucheden van herten oft van moede
[2114] Maer dat comt vut eenre natuerliker
[2115] cracht die een ghifte van gode es die hij
[2116] der natueren verleent. Ende dat meer in
[2117] eenighe redelike creature. ende min in an-
[2118] dren. ende die ghifte die licht verborghen jnt
[2119] verstant ende int herte. ende niet inde sterc-
[2120] hede van leden oft van lichame ende dat
[2121] blijct ons ghenouch van menighen groo-
[2122] ten meinschen ende grof van leden die
[2123] wij dicwille zien ghebreken ende mat
[2124] bliuen der andre cleene ende weeke p*er*soone*n*
[2125] die clouc ende cliftich zijn. te bouen bliuen
[2126] Ende diesghelijcx eist van andre*n* crachten

[2127] Maer alzo verre alst stoutichede an gaet
[2128] ende zulke sterchede van lichame zo heb-
[2129] ben god ende natuere den vrauwen ghe-
[2130] nouch ghedaen dat zij hemliede*n* bloodhe-
[2131] den ende veruaertheden ghegheue*n* hebbe*n*
[2132] want ten minsten zo zijn zij bij dien ontsle-
[2133] ghen ende gheexcuseirt om groote stra*n*ghiche-
[2134] den of wreedheden te doene als moort of an-
[2135] dre onmeinschelike daden die dicwille ter
[2136] causen van stouticheden zonder ontsichelic-
[2137] heden gheschien ende ghebueren ter werelt
[2138] Dies en zullen zij die pijne noch die punitie
[2139] niet hebben die daer toe staet. Ende goed
[2140] waert voor de ziele van menighen stercken
[2141] dat zij huere pelgrimage in dezer werelt
[2142] vulco*m*men hadden. in teedren ende in vrau-
[2143] weliken lichame. Ende zekere jc zegghe
[2144] ende co*m*me weder te mijnen proposte. Al
[2145] en heift natuere den vrauweliken ghe-
[2146] slachte niet ghegheue*n* groote sterchede
[2147] van leden oft van lichame zo heift ze nochta*n*
[2148] dat wel gherecompenseirt ende jn ghestelt
[2149] in dien dat zij gheneghenthede te duechde*n*
[2150] hebben als tot gode te beminnene ende te
[2151] ontsiene te verbrekene zijn gheboden en-
[2152] de die anders zijn die doen buten huer na-
[2153] tueren. Nv aenziet gheminde dochtre hoet
[2154] schijnt dat onze lieue heere by voorsieniche-
[2155] den mannen heift willen bewijzen dat hoe
[2156] wel dat alle de vrauwen gheene zo groote
[2157] sterckede van leden noch van lichame ghe-

[2158] meenlike en hebben. als de mannen dat
[2159] zij daer by niet en zouden moghen zeggh*en*
[2160] of gheloouen dat god den vrauweliken
[2161] gheslachte noyt gheene sterchede oft vro-
[2162] michede van herten oft van moede gheghe-
[2163] uen en heift. want dat wel blijct van ve-
[2164] le vrauwen. die hier voortijts alzulke vro-
[2165] micheden bestaen ende te hoofde commen
[2166] zijn ghelijcke de neghen besten deden. daer-
[2167] men zo vele af leist. alzo ic dat noch hier-
[2168] naer verhalen zal in exemplen Ald*us*
[2169] gheminde dochtre zo hebbic dy bereet ende
[2170] ghemaect eenen grooten pit. of eene groote
[2171] wijde gracht ende die gheydelt van eerden
[2172] die ic zelue vutghedreghen hebbe. vp mijn
[2173] scoudren. zo dattet tijd es. datstu de groote
[2174] zware ende grouue steenen beghins te leg-
[2175] ghene vanden fondemente vander stede der
[2176] vrauwen. Ende men* de trauweele dats
[2177] dijn penne. ende bereede dy om te metse-
[2178] ne ende te werckene met neerenstichede*n*
[2179] want ziet hier eenen grooten breeden steen
[2180] die ic wille dat hij de eerste gheleit zij van
[2181] dezen fondemente. Ende weit dat natuere
[2182] die zelue properlike ghebrocht heift. Ende
[2183] by teekenen van astrologien om in dit werc
[2184] gheleit ende verheuen te wezene. Dus staet
[2185] een lettel bet achtre ende jc zallen dy of worpe*n*

[miniatuur 15; niet volledig uitgevoerd]

Cap. 15

[2186] Vander Conijnghinne*n* Semiramis

[2187] I Emiramis*[14] was eene vrau-
[2188] we van grooter ende van
[2189] grooter vromichede van her-
[2190] ten jnt bestaen ende han-
[2191] tieringhe der wapenen
[2192] De welke huere macht en-
[2193] de vromichede zo groot was. ende zo vutne-
[2194] mende te watre ende te lande dat de lieden
[2195] die doe waren zeiden dat zij zuster was
[2196] vanden grooten god jupiter. Ende dochtre
[2197] vanden ouden saturnus dien zij hieten
[2198] den god der eerden ende der zee Deze vrau-
[2199] we was de dochtre vanden Conijnck Nin*us*

14 2187 *IEmiramis*: de kapitaal toont een *I* in plaats van een *S* (geen zichtbare representant).

[2200] die de stede van niniue naer hem dede
[2201] namen De welke bij hulpen van zinen
[2202] wiue die met hem ter wapene reed alzo
[2203] vele vercreech als alexander hij wan die
[2204] groote stede van babilonien ende al dat gro-
[2205] te landscip van asya ende meer andre.
[2206] Het ghebuerde bynnen dien tijden dat deze
[2207] vrauwe noch in huerer joncheit was dat
[2208] huer man dood geschoten word met eene*n*
[2209] schichte. jnt bestormen van eenre stede. d*aer*
[2210] of dat zij de vutvaert zeere hooghelic dede
[2211] doen in de stede van niniue. Maer daer om-
[2212] me en liet zij niet de wapene te volghene
[2213] Maer vele stranghere dan te vooren. Ende
[2214] vut grooten moede zo bestond zij te regierne
[2215] ende te beheerene dat rijke ende al tland
[2216] dat huer man ende zij zo vanden hueren
[2217] zo metten zweerde vercreghen hadden Al
[2218] welke Conijncrijcken. ende landscepen. zij
[2219] zeere edelic bewaerde ende by grooter leeri*n*-
[2220] ghen van rudderschepe. Ende in zulker ma-
[2221] nieren zo hantierde zij ende vulbrochte zo vele
[2222] schoonder faitten dat noyt man in vromiche-
[2223] den huer te bouen en ghijnc. Deze vrau-
[2224] we vut grooten moede noyt huer en ontsach
[2225] noch en vreesde des aerbeits. noch huer en
[2226] versaechde van gheenen laste of dangi*er*e
[2227] Maer huer zeluen zo neerenstelike daer
[2228] toe gaf. dat zij alle huere viande*n* verwan
[2229] dieze ghemeent hadden in hueren wede-
[2230] westoel te verstekene ende te verdriuene

[2231] vut hueren rijcke. ende van al tghoont d*at*
[2232] zij vercreghen hadde. waer bij zij niet al-
[2233] leenlic en behilt al tghoont dat zij vercre-
[2234] ghen hadde. Maer met grooten wapenin-
[2235] ghen trac voort int land van mooren. twel-
[2236] ke zij hadde ende ghecreegh met crachte en
[2237] vereenichdet. an huer conijncrijcke. Ende van
[2238] daer trac zij in jndien daer zij die van jndi-
[2239] en beuacht die noyt meinsche daer te voo-
[2240] ren en hadde by gheco*m*men noch en dorsten
[2241] beuechten zo dat zij die tonder brochte ende
[2242] beheerde. Ende voort ghijnc zij in andren
[2243] contreen. zo verre vp tcortste dat zijt nalicx
[2244] al te huerer subiectien brochte. Ende boue*n*-
[2245] dien dat deze vrauwe al dit ghecreech al-
[2246] zo voors*eit* es zo verhief zij weder die stede
[2247] van babilonien die zij int winnen verdor-
[2248] uen hadde. ende versterctese meer dan zij
[2249] noyt gheweist hadde. Ende deder groote
[2250] zware diepe vesten ende grauen ometrent
[2251] maken ende legghen. Semiramis zat
[2252] eenen tijd in huer camere met huere*n* jonc-
[2253] vrauwen ende maechden. die huer huer
[2254] hooft dwoughen ende camden Doen ghe-
[2255] buerdet dat huer een tijdinghe cam. dat
[2256] een van hueren conijncrijcken hem rebel-
[2257] leirde jeghen huer. Ende ter stond zo stond
[2258] zij vp ende zwoer bij huerer macht. dat deen
[2259] zijde van hueren hoofde die noch niet ghe-
[2260] vlochten en was. ne*m*mermeer gheulochte*n*
[2261] en zoude zijn tot der stond dat zij huer vp

[2262] die rebelle ghewroken hadde. ende zij
[2263] dat conijnckrijcke weder gebrocht had-
[2264] de tot huerer subiectien. Dus ghijnc
[2265] zij ter stont ter wapene met grooten
[2266] menichte van hueren volke. ende trac
[2267] ten conijncrijcke waert dat jeghe*n* huer
[2268] rebelleirde ende by wonderliker list ende
[2269] crachte zo bracht zijze tot huerer subiec-
[2270] tien ende versaechdeze zo ende alle hu*er*e
[2271] andre onderzaten dat zij niet meer van
[2272] diere tijd voort en dursten rebelleren. En-
[2273] de in teekene oorconde ende memorie van
[2274] dien zo stonter langhen tijd te babilonie*n*
[2275] vp eenen hooghen pilaer gherecht een
[2276] groot motalen beilde van eenre vrauwe*n*
[2277] rijckeliken vergoud met eenen zwerde
[2278] inde hand ghelijc eenre princessen. ende
[2279] deen zijde van hueren hoofde die was
[2280] gheulochten ende dander niet. Deze Co-
[2281] nijnghinne verhief ende fondeirde van
[2282] nieus velerande steden ende groote plaet-
[2283] sen ende vulbrochtze. zo dat van gheene*n*
[2284] manne ghehoort en es. van zo grooten
[2285] moede noch van zo wonderliken dinghe*n*
[2286] weerdich van memorien. wel es waer
[2287] dat zij van velen gheblameirt zij. Ende
[2288] met rechte was zij te blameirne. waert
[2289] dat zake dat zij van onzer wet hadde
[2290] ghezijn dat zij niet en was. Ende dat
[2291] om dieswille dat zij van Ninus hueren
[2292] man eenen zone ghehad hadde dien zij

[2293] naermaels nam tot eenen manne Maer
[2294] de causen waer o*m*me die huer daer toe por-
[2295] reden die waren twee principale Deene
[2296] cause was om dat zij niet en wilde dat ee-
[2297] nighe andre vrauwen in huer conijncrijke
[2298] ghecroont wezen en zouden. dat zoe alzo lan-
[2299] ghe als zij leifde. twelke ghebuert zoude
[2300] hebben. hadde huer zuene een ander wijf
[2301] ghenomen dan huer. De andre cause was
[2302] omme dat huer dochte dat gheen ander man
[2303] huers weerdich en was. dan huer eyghin
[2304] zuene. Maer van dezer blaemte ende dolin-
[2305] ghe die groot es. zo es die edele vrauwe
[2306] grooteliken te excuseirne. mids dat te die*n*
[2307] tijden de lieden niet en leifden. naer de
[2308] ghescreuen rechten. Maer leifden alleenlic
[2309] naer de wet der natueren. jnder welker
[2310] wet yeghelijc doen mochte zonder begrijp
[2311] dat zijn herte te vooren cam. ende begheer-
[2312] de. Ende daer en es gheenen twijfel an. had-
[2313] de huer ghedocht dat huer eenighe blaemte
[2314] of verwijt ter causen van dien hadde moghe*n*
[2315] ghebueren zij was wel zo groot van moede
[2316] ende zo zeere bemi*n*nende eere. dat zij dat
[2317] ne*m*mermeer ghedaen en zoude hebben Ende
[2318] aldus zo es den eersten steen gheleit van
[2319] onzer stede. Laet ons voort dan de andre
[2320] legghen in menichten om ons ghestichte
[2321] te vulbringhene

[miniatuur 16; niet volledig uitgevoerd]

Cap. 16

[2322] JTem vanden amasonnen dat zijn de
[2323] vrauwen die men de borsten verdrijft als
[2324] zij beghinnen te wassene om dat zij hem-
[2325] lieden niet beletten en zouden omme wa-
[2326] pene te draghene

[2327] **E** En landscip licht ten hen-
[2328] de van Europen lancx der
[2329] noorder zee die alle de we-
[2330] relt berijnght ende heet
[2331] siche. Hier voortijds doe
[2332] dat landschip bij faite
[2333] van oorlooghen bespronghen ende ghe-
[2334] destrueirt was. Ende de meeste menichte

[2335] vanden mannen versleghen was die
[2336] men in alle de contree vant die vrauwen
[2337] aenziende dat zij huer vaders huer mans
[2338] huer broeders huer kindren huer vrienden
[2339] ende maghen alzo verloren hadden. Ende
[2340] dat hemlieden niet dan oudeuaders. ende
[2341] jonghe kindren als van manhoofden ghe-
[2342] bleuen en waren die vergaderde*n* hemliede*n*
[2343] met cloucken zinne. ende namen hueren
[2344] raed. met malcandren. Ende ten hende slo-
[2345] ten ende concludeirden dat zij van diere
[2346] tijd voort onder hemlieden huer heerliche-
[2347] de bezitten ende onderhouden zouden zon-
[2348] der eenighe subiectie of onderdanichede van
[2349] mannen. Ende deden zulc een ghebodt
[2350] doen dat niement zo coene en ware dat
[2351] zij eenighen man lieten co*m*men binne*n* hue-
[2352] ren palen Maer om generatie te makene
[2353] zo zouden zij trecken ter naester contreen
[2354] daer omtrent daert hemlieden ghelieuen
[2355] zoude daer mans waren. Ende dat in zeke*re*n
[2356] tijde vanden Jare by wete ende consente va*n*
[2357] den ouersten by name ende by ghetale en-
[2358] de dan zouden zij weder commen thueren
[2359] lande. Ende waert dat zake dat zij cna-
[2360] pelike kindren brochten. zo zoude men die
[2361] den vadre weder omme zenden. ende niet
[2362] behouden. Maer waert dat zij meiskins
[2363] brochten zo zoudenze die behouden ende
[2364] zelue voeden. Ende omme deze ordenantie
[2365] te bet te vulcommene. zo coren zij twee

[2366] vanden edelsten vrauwen vuten hoope van
[2367] hemlieden die zij croonden als conijnghi*n*-
[2368] nen daer of dat de eene hiet lampheta
[2369] ende dandre marthasea. Ende al dit ghe-
[2370] daen wezende. zo jaechden zij vut huere*n*
[2371] lande alle de manhoofden die hemliede*n*
[2372] ghebleuen waren oud ende jonc. Ende
[2373] doen trocken zij ter wapene met groot*er*
[2374] menichte van vrauwen ende van maech-
[2375] den vp huere vianden. ende alle der vian-
[2376] den land. deden zij te brande ende verdor-
[2377] uent. ende niement en was die hemlie-
[2378] den conde wederstaen. ende om tcortste
[2379] te zegghene. daer wraken zij zwaerlic
[2380] tverlies van hueren mannen ende van
[2381] hueren kindren. Ende by dien weghe zo
[2382] onderhielden de vrauwen van siche wape-
[2383] ne te draghene. de welke namaels ghe-
[2384] heeten waren amazonnen. Twelke
[2385] alzo vele te zegghene es als vrauwen
[2386] zonder borsten o*m*me dieswille dat zij eene
[2387] maniere hadden onder hemlieden. zo wan-
[2388] neer dat eenre jongher maecht huere
[2389] borsten begonsten te wassene dat zij dan
[2390] dier maecht bij zekeren consten die zij
[2391] daer toe hadden een borst verdreuen.
[2392] Te wetene den edelen de slincker borst om
[2393] dat zij hemlieden niet beletten en zoude*n*
[2394] den scilt te draghene. ende den onedelen
[2395] de rechter borst. omme dat zij te ghemac-
[2396] keliker schieten zouden. Ende onderhilde*n*

[2397] de wapeninghe by zulker ghijze dat zij
[2398] met crachte grootelike huer land vermeers-
[2399] den Dus huer fame liep wijde ende zijde.
[2400] Lampheta ende marchasea die deelden
[2401] hemlieden elc met grooter menichte in di-
[2402] uerschen contreen. daer zij beede zo langhe
[2403] waren dat zij een groot deel van europen
[2404] vercreghen. ende van asyen. ende vele Co-
[2405] nijncrijcken ende andre landscepen brochte*n*
[2406] ende vereenichden. met hueren rijcke deze
[2407] zelue vrauwen stichteden ende fondeirden
[2408] menighe schoone stede. ende plaetse in asye*n*
[2409] ende zonderlinghe de wel vermaerde stede
[2410] van ephesien. Van dezen tween conijn-
[2411] ghinnen zo starf eerst marchasea ende
[2412] word versleghen in eenen strijd. ende in
[2413] de stede van huer zo croonden de amazonne*n*
[2414] eene van hueren dochtren eene schoone ma-
[2415] echt gheheeten cynople. Deze vrauwe die
[2416] was zo grootsch van herten dat zij huer
[2417] noyt te manne gheuen en wilde ende starf
[2418] maecht ende in gheenen dinghen en nam
[2419] zij ghenouchte noch bezichde* dan alleen-
[2420] lic in de wapene ende in zo grooter vierich-
[2421] eden dat zij niet verzaden en conste van ste-
[2422] den ende landen te winnene ende te vercrij-
[2423] ghene. Ende bij huer zo was huers broeders
[2424] dood zo grootelike ghewroken dat de meeste
[2425] menichte van dier contreen by huer te zweer-
[2426] de ghedaen was ende versleghen

[miniatuur 17; volledig uitgevoerd]

Cap. 17

[2427] JTm* vander coninghinne van amazon-
[2428] nen Thamaris

[2429] **A** lzo du ghehoort hebs
[2430] zo onderhilden de ama-
[2431] zonnen huer landsce-
[2432] pen langhen tijd zeere
[2433] duechdelike ende met
[2434] grooter macht van wel-
[2435] ken landscepen Coninghinnen waren
[2436] deen naer dandre vele cloucke ende wer-
[2437] deghe vrauwen die te lanc te verhalen
[2438] waren. Dus werdet ghenouch van ee-
[2439] nighen vanden principalen te vermon-
[2440] den*e*. Ende zonderlinghe vander machti-

[2441] gher ende wijzer Coninghinne*n* Thamaris
[2442] Bij wien cyrus de stercke ende machtighe
[2443] Conijnck perssen verwonnen word. De
[2444] welke cyrus zo vele wonders bedreuen
[2445] hadde ende gecreghen hadde de groote ste-
[2446] de van babilonien ende daer toe een groot
[2447] ghedeel vander werelt. Ende naer dat de-
[2448] ze cyrus zo vele steden ende plecken ghe-
[2449] wonnen hadde. zo versierde hij te trecke-
[2450] ne vp de amazonnen vp hopen die te brin-
[2451] ghene tot zijnre subiectien. zo dat ghebuer-
[2452] de dat de wijze coninghinne Thamaris
[2453] wiste ende vernam. by hueren bespijers
[2454] dat cyrus met zo grooter macht. jeghen
[2455] hemlieden vp weghe was. als of hij alle
[2456] de gheheele werelt hadde willen beuech-
[2457] ten. Doe bedochte huer de voirs*eide* coninghin-
[2458] ne dattet onmueghelic ware. alzulc een
[2459] heer te bestrijdene om die met wapenen
[2460] te wederstane. waer bij het nood was meer
[2461] by zinne te werckene dan bij crachte en-
[2462] de liet den conijnck cyrus al willens wel
[2463] verre binnen hueren lande co*m*men zonder
[2464] wederstand. Ende doen hij zo verre binne*n*
[2465] den lande ghecommen was. datsene be-
[2466] sluten ende omberinghen mochten doe
[2467] trac Thamaris te wapene*n* met hueren
[2468] joncvrauwen ende maechden in ze*er*e schoon-
[2469] der ordenantien ende leyde diuersche la-
[2470] ghen in zeere nauwe ende duster plecke*n*
[2471] zo vp rootssen zo in busschen daer de

[2472] Conijnck cyrus met sinen volke lijde*n* moeste
[2473] ende niet voor bij en mochte. Ende daer ver-
[2474] beide*n* thamaris met hueren heere den conij*n*c
[2475] cyrus. ende met dien dat cyrus met sine*n* vol-
[2476] ke tusschen die rootsen duer die nauwe en-
[2477] de duster plecken lijden zoude ende in mid-
[2478] den daer jnne was. zo dede de conij*n*ghinne
[2479] thamaris haestelike huere buysinen slae*n*
[2480] Des die conijnck cyrus zeere versaecht was
[2481] aenziende dat hij zo onuerzien bespronghe*n*
[2482] was. ende hij hem dies niet en bemoedede.
[2483] ende laghe ende die partie van vrauwen
[2484] die vp rootsen waren. die werpen groote
[2485] steenen van diere rootsen. daer groote me-
[2486] nichte van onder bleef. ende als zij meende*n*
[2487] jnde busschen te vertreckene omme daer
[2488] te schulene zo vonden zij daer een ander la-
[2489] ghe ende partie van vrauwen dieze daer
[2490] weerden ende wederstonden. ende als zij
[2491] weder o*m*me meenden te keerne daer zij jnne
[2492] gheco*m*men waren. daer lach tprincipael heer
[2493] vanden amazonnen dieze verbeiden ende
[2494] verslouchense. Ende daer wert de conijnc
[2495] cyrus gheuanghen met meer andren van
[2496] zinen edelen. Den welken conijnc cyrus
[2497] ende zijn edelen. de conijnghinne thamaris
[2498] naer dat tgheuecht ghecesseirt was dede
[2499] tot huer bringhen in een pauillion dat zij
[2500] daer hadde ghedaen slaen. Ende daer dede
[2501] zij des conijncx cyrus edelen onthoofde*n* ter
[2502] presentien van hem. ende daer naer cyrus

[2503] zelue ende tbloet van hemlieden dat de-
[2504] de zij gaderen in eene groote cupe die d*aer*
[2505] was. ende als al dat bloet ghegadert was
[2506] doe nam zij thooft vanden conijnc cyrus
[2507] in huer hand ende wierpt in de cupe met-
[2508] ten bloede ende zeide. O cyrus cyrus die ouer-
[2509] mits dijnre wreetheit noit en const versa-
[2510] den van tsmeinschens bloede verzade dy
[2511] nv ende drinckes wat dijs muechs:
[2512] Dus mijn weerde dochtre ende mijn lie-
[2513] ue minne dusdanighe zaken zo verma-
[2514] ne ic dy om dieswille dattet ter materien
[2515] dient daer ic dy af zeide. Nietjegehnstae*n*-
[2516] de datstu dat wel weits ende datstu zel-
[2517] ue dat vermond ende verhaelt hebs jnt
[2518] bouc datstu maectes vander verandert-
[2519] hede der fortune of auentuere zonderlin-
[2520] ghe jnde epistele van othea. Nochtan zal
[2521] jc dy van voorder zegghen.

Cap. 18

[2522] Hie* naer volghdt hoe dat de stercke her-
[2523] cules ende theseus vertrocken vut grieke*n*
[2524] te schepe met groot*er*e macht vp de amazon-
[2525] nen. Ende hoe de twee maechden mana-
[2526] lippe ende ypolite die verwonnen

[miniatuur 18; volledig uitgevoerd]

[2527] W At zal ic dy voort zegghen alzo
[2528] vele hadden deze amazonne*n*
[2529] ghedaen bij crachte van hue-
[2530] ren lichamen dat zij ronds-
[2531] omme hueren landen zeere
[2532] ontzien ende beducht waren
[2533] Des die mare liep tot in grieken. twelc
[2534] verre ghenouch van daer gheleghen es:
[2535] Deze zelue vrauwen ne*m*mermeer en cesseir-
[2536] den. noch of en lieten ghewapender hand
[2537] landscepen te winnene ende te vercrighene
[2538] zo dat zijt al verdoruen daer zij quame*n* of
[2539] zij brochtent tot huerer subiectien. want zo
[2540] groot was huerlieder macht datse nieme*n*t

[2541] wederstaen en conde noch en mochte. hier
[2542] vooren waren die van grieken zeere veruaert
[2543] altoos beduchtende dat die amazonnen daer-
[2544] waerdt co*m*men zouden. Te dien tijden zo was
[2545] in grieken in zijnder juecht ende zijn fleur
[2546] hercules de wonderlike ende de stercke de
[2547] welke in zinen tijden meer wonders. ende
[2548] meerder vromicheden van lichame ghedae*n*
[2549] hadde dan eenich man daer noyt hystorie
[2550] van te vooren mentioen of maecte. want
[2551] hij beuacht ruezen mannen serpenten cy-
[2552] bauwen ende vrieimde* ghedierten en van
[2553] als creech hij victorie. zo dat hij zo sterc en-
[2554] de zo vroom van lichame was. dat noyt ma*n*
[2555] zijns ghelijke en was vutghenomen samp-
[2556] son. Deze zelue hercules zeide toten grieken
[2557] dattet gheen oorboor noch gheen wijsheit
[2558] en ware datmen verbeiden zoude tot dat de
[2559] amazonnen daer quamen Maer dattet beter
[2560] ware datse de grieken eerst bestocten. Om al
[2561] welke zaken te bet te wercke te legghene
[2562] ende te vulbringhene. zo dede hercules doe
[2563] maken ende bereeden groote menichte van
[2564] scepen ende mannede die met alle de fleur
[2565] vanden jonghelijnghen van grieken o*m*me
[2566] die amazonnen met grooter cracht te gae*n*
[2567] beuechtene. Ende als theseus de cloucke
[2568] dat hoorde de welke was conijnc van athe-
[2569] nen. doen beloofde hij dat hercules daer
[2570] zonder hem niet trecken en zoude ende ver-
[2571] gaderde zijn heercracht met hercules heer

[2572] Ende stelden hem ter zee o*m*me in amazon-
[2573] nen te co*m*mene. Ende hoe hercules ende
[2574] zijn volc zo lanc zo meer naerder den
[2575] amazonnen quamen hoe hij meer huer-
[2576] lieder macht ontsach. Nietieghenstaen-
[2577] de dat hij zelue een ontzienich man was
[2578] ende van grooten begrijpe. Ende en durste
[2579] bij daghe gheen hauene kiesen noch te
[2580] lande gaen. zo zeere ontsach hij de macht
[2581] ende de cloukichede der amazonnen de
[2582] welke ghenouch onghelouelic ware.
[2583] om zegghen. het en ware dattet vele scoon-
[2584] re gesten dat becondeghen ende betughen
[2585] Ende aldus zo verbeide hercules tot dat
[2586] de doncker nacht vp handen quam. en-
[2587] de te dier huere dat elc meende in zijn ruste
[2588] te zijne zo spranc hij met sinen volke
[2589] vuten scepen ende quam te lande ende de-
[2590] de al omme tvier[15] in steken daer hij leet
[2591] zo dat daer groote moort gheschiede ende
[2592] groot ghecrijsch in corter huere vp den
[2593] ghonen dies hem niet en vermoeden noch
[2594] daer vp niet voorzien en waren Alle wel-
[2595] ke moort ende last van brande Nietjeghe*n*-
[2596] staende wie vanden amazonnen eerst
[2597] vp de stringhe*n* vander zee gheco*m*men con-
[2598] ste daer de vianden vp quamen dat was
[2599] de beste ende de cloucste ende deene en ver-
[2600] beide der andre niet. Te diere zeluer tijd
[2601] zo regneirde onder de amazonnen de conij*n*-
[2602] ghinne othea die een vrauwe was van

15 2590 *tvier*: *t* klein tussengeschreven.

[2603] grooter vromicheden ende die menich land
[2604] verheert ende bedwonghen hadde. Ende was
[2605] de moedre vander coninghinne*n* panthasi-
[2606] lee daer of datmen noch hier naermaels
[2607] zegghen zal. Deze othea was ghecroont
[2608] naer de rijkelike conijnghinne anthiope
[2609] die de amazonnen zo langhen tijdt beleet
[2610] ende onderhouden hadden. in grooten be-
[2611] wijze ende leeringhe van hantieringhe*n*
[2612] der wapenen. ende zeere wijs ende verre
[2613] ziende in alle hueren zaken. Ende als de
[2614] coninghinne othea vernam dat de grie-
[2615] ken vp ghesleghen waren in huer land
[2616] ende dat zijt al te nieuten deden daer zij
[2617] toe quamen zo word zij zeere ontstelt en-
[2618] de vergramt vp hemlieden ende dochte
[2619] dat zij hemlieden dat diere ghenouch ver-
[2620] coopen zoude. Ende dede al huere vrauwe*n*
[2621] te wapene Daer zoudmen wonderlike loo-
[2622] pinghe ende ghecriel van vrauwen ghe-
[2623] zien hebben zo te wapene zo te loopene zo
[2624] te vergaderne elc onder de zijne. Maer te
[2625] wijle dat deze wapeninghe ende verga-
[2626] deringhe ghebuerde. ende de conijnghi*n*-
[2627] ne meende huer vrauwen in ordenantie*n*
[2628] ende in bataillen te stellene. zo warender
[2629] twee vaillante cloucke maechden ondre
[2630] andre zeere wel gheleert hantierende der
[2631] wapenen. daer of dat de eene hiet mana-
[2632] lippe ende dandre ypolite der conijnghi*n*-
[2633] ne othea zeere naer bestaende. Ende

[2634] alzo haest als deze twee maegden ghewa-
[2635] pent waren zo grepen zij de glauie jnde ha*n*d
[2636] de*n* schilt anden hals. ende tzweert ande zijde
[2637] zonder yement te verbeidene. ende reden ghe
[2638] streckens hals ter plecken waerd daer de
[2639] vianden vp quamen ende met grooter hitte
[2640] ende verwoethede de glauien gheuelt verco-
[2641] zen de baerblijcxste vanden grieken dien zij
[2642] zaghen. Te wetene manalippe vp hercules
[2643] ende ypolite vp theseus ende waren die maech-
[2644] den wel hittich ende verwoet ter wapene*n*
[2645] dat scheen daer wel. waent* hoe sterc ende
[2646] hoe clouc dat die rudders waren zo ghaue*n* he*m*
[2647] die maechden nochtan zulc hard ghemoet
[2648] dat elke van hemlieden malcandren ter ne-
[2649] dre trac ende stac. Maer eer zo stonden die
[2650] maechden vp dan die rudders ende slaughe*n*
[2651] ter stond die hand ant zweerd den rudders
[2652] met fellen slaghen an. Dus eist wel rede-
[2653] lic datmen lof prijs ende eere spreke van
[2654] tween zulken maechden als bij hemlieden
[2655] tween de stercste ende de vroomste rudders
[2656] die doe ter werelt waren ter nedre ghesteke*n*
[2657] waren. Ende hoe wel dattet niet wel ghe-
[2658] looue lic en schijnt. zo eist nochtans wel te
[2659] bemoedene dattet zo zij bi vele autentike ma*n*-
[2660] nen die dat ghetughen ende verrekenen in
[2661] hueren boucken. De welke aucteurs hem
[2662] zeluen verwondren diere auenture excu-
[2663] serende bijzondre hercules aenghezien zine
[2664] vutnemende sterchede zegghende dattet wel

[2665] mochte zijn bij sculden vanden peerde zo
[2666] dattet bij crachte vanden harden ghemoe-
[2667] te subbelde ende viel ende meenden hadde
[2668] hadde* hercules te voet gheweist dat hij
[2669] zo lichte niet te vellene gheweist en had-
[2670] de zo zeere beschaemt waren deze twee
[2671] rudders dat zij bij dezen tween maechde*n*
[2672] alzo gheuelt ende ter neder ghesteken wa-
[2673] ren Maer daer omme en lieten zij niet je-
[2674] ghen hemlieden langhen tijd te vechtene
[2675] metten zweerde zo dat ten lesten deze twee
[2676] maechden verwonne*n* worden ende gheua*n*-
[2677] ghen. Van welker prijze hercules ende
[2678] theseus zo grootelic gheheert ende ver-
[2679] maert waren dat zij daer voore*n* niet en
[2680] hadden willen hebben een stede van gou-
[2681] de Ende leeden deze maechden in huere
[2682] scepen daer zij in vertrocken om hemlie-
[2683] den te rustene. daer zij deze maechden groo-
[2684] telike eerden ende wies huerlieder blijs-
[2685] schap ende meersde als zij deze maechden
[2686] aenzaghen. die zo schoone ende zo beuallic
[2687] waren. want noyt en prijze*n* ghehadt die
[2688] hemlieden zo danckelic waren. Binnen
[2689] dezen zo quam die conijnghinne othea
[2690] met hueren here. Ende als zij verhoorde
[2691] dat deze twee maechden gheuanghen
[2692] waren zo was zij hertelile* bedrouft en-
[2693] de zeere tonvreden. Maer vut duchte dat
[2694] zij hadde dat deze twee maechden die ghe-
[2695] uanghen waren te weers hebbe*n* mochte*n*

[2696] vp dat de grieken bestreden hadde. zo ver-
[2697] trac zij een wijle ende zand twee van hue-
[2698] ren edelen vrauwen an hercules ende
[2699] theseus begheer*en*de dat zij die twee edele
[2700] maechden tot alzulken rantchoene stel-
[2701] len wilden als hemlieden zelue ghelief-
[2702] den ende de conijnghinne die zoudze los-
[2703] sen hercules ende theseus die ontfinghe*n*
[2704] deze twee messagieren met grooter weer-
[2705] den ende met grooter eeren ende andwoor-
[2706] den hemlieden zeere zoetelic. waert dat
[2707] zake dat de conijnghinne met hemlieden
[2708] paix maken wilde. ende hemlieden beloue*n*
[2709] metgaders hueren andren edelen dat
[2710] zij ne*m*mermeer te gheenen daghe wapene
[2711] an doen en zoude ieghen de grieken Maer
[2712] dat zij tot eewighen goede gheurienden
[2713] onderlinghe bliuen zouden. zij zouden
[2714] huer deze twee maechden vry ende los
[2715] weder gheuen zonder eenich raenchoen
[2716] dan huerlieder wapene alleenlic. wa*n*t
[2717] die zo begheeren wij te behoudene ter
[2718] eeren ende ter ghedij*n*ckenesse van hem-
[2719] lieden ende vander victorien die zij vp
[2720] die maechden hadden ghehadt. Dus
[2721] omme de voirs*eide* twee maechden vut her-
[2722] cules ende theseus handen weder te crij-
[2723] ghene ende te verlossene. zo was de co-
[2724] nijnghinne te vreden metten grieken
[2725] paix te makene. zo verre datter tusschen
[2726] ghesproken was ende beleet dat de voirs*eide*

coninghinne met grooter menichte van
van* huere*n* edelen vrauwen ende maech-
den zo rijckelike vercleet als noyt man
en zach onghewapent te velde quam. d*aer*
de grieken waren. ende daer ghinghen
hem die grieken tjeghen ende ontfingen-
se met grooter weerden ende daer was de
pais ghesloten ende gheuasticht met
grooter vruechden Maer het deerde these*us*
zeere ypolite zijnre gheuanghene ouer
te gheuene. want hijze met herten zee-
re verzint hadde ende beuanghen was
met huerer minnen. Dus bat hercules
der conijnghinnen dat zij duer hem zo
vele dade dat zij theseus in huwelike ga-
ue ypoliten. twelke zij consenteirde ende
theseus voerdeze met hem te zinen lande
in grieken. ende daer was deze feeste ghe-
houden. Deze zelue theseus die creech
naermaels een kind bij zijnre conijnghi*n*-
nen ypolite. ende was gheheeten ypolit*us*
ende worde een rudder verheuen ende
van grooten daden. Ende als de niemare
in grieken cam dat zij pais hadden met-
ten amazonnen zo was daer groote jo-
lijt ende blijscepe bedreuen. want zij nie-
mende ter werelt en ontsaghen als de
amazonnen.

[miniatuur 19; volledig uitgevoerd]

Cap. 19

[2755] Vander conijnghinnen Panthasilee
[2756] Hoe zij ten ontsette van troyen was

[2757] L Anghen tijd zo leifde deze
[2758] othea in grooten voorspoe-
[2759] de ende grootelike zo ver
[2760] meersde zij dat rijke der
[2761] amazonnen. ende zoe was
[2762] zeere oud als zoe starf:
[2763] Ende doe zij ouerleden was doe croon-
[2764] den die amazonnen de edele vrauwe
[2765] panthasilee des voirs*eide* otheus doch-
[2766] tre Dezer panthasileen noit ne ver-
[2767] droot die hanthieringhe der wapene*n*

[2768] Bij huer was trijcke der amazonne*n* meer
[2769] ghebreed ende ghemeerst dan bij eenighe*n*
[2770] andren daer te vooren ende was zo ontsien
[2771] van hueren vianden datse niement en dors-
[2772] te verbeyden. Deze edele vrauwe was va*n*
[2773] zo hooghen moede dat zij huer noyt gheue*n*
[2774] en wilde te manne Maer zij leedede den
[2775] maechdeliken staet alzo langhe als zij
[2776] leifde Jn dien tijden zo was de groote or-
[2777] loghe tusschen de grieken ende die van
[2778] troyen. Ende ouermits der grooter ver-
[2779] maertheit die doe liep alle de werelt due-
[2780] re vander grooter vromichede van Ector
[2781] van troyen als vanden vroomsten ende
[2782] vanden vutnemensten vander werelt
[2783] in alle*n* gratien. Ende alzo naer der wijze*n*
[2784] zede yeghelijc bemijnt zeere zijns ghelijke
[2785] zo waest met panthasilee die eene de
[2786] vroomste de wijste ede* de duechdelicxste
[2787] vrauwe was die doe leifde ende omme de
[2788] mare die zij van Ector daghelicx hoorde zo
[2789] beminde zij dien uterlike zeere in alre eer-
[2790] baerheden. zo dat zij dien bouen allen din-
[2791] ghen begheerde te ziene. Ende omme dat-
[2792] te te vulco*m*mene zo trac zij vut hueren
[2793] rijcke met grooter menichte van hueren
[2794] edelen vrauwen ende maechden zeere rijc-
[2795] keliken ende costeliken ghewapent ende
[2796] nam huere wech te troye waerd an. Ende
[2797] hoe wel dat troye zeere verre van ama-
[2798] zonnen was zo en verdroot nochtan den

[2799] wech der vrauwen niet ouermids der groo-
[2800] ter begheerte die zij hadde om ector te ziene
[2801] Dus waest een goede wile eer deze pantha-
[2802] silee met hueren ghezelsche* conste te tro-
[2803] yen gheraken Maer eer zij te troyen conste
[2804] gheraken zo hadde achilles ector bij ghela-
[2805] ghende list inden strijd versleghen ende
[2806] was dood. Nietmin zo ontfinc de conijnc
[2807] piramus ende zijn conijnghinne ende
[2808] van hueren edelen. deze panthasilee en-
[2809] de huer gheselscip te troyen zeere hoogheli-
[2810] ke ende zeere weerdelike Maer zo zeere deer-
[2811] det panthasilee dat zij ector niet leuende
[2812] gheuonden noch ghezien en hadde dat
[2813] huerer herten gheene vruecht in en ghijnc
[2814] ende van drucke zo en conste zij huer niet
[2815] ghestillen. twelke aensiende de conijnc
[2816] pyramus ende zijn cueninghinne wel we-
[2817] tende dat zij der voirs*eide* panthasileen. Ector
[2818] hueren zuene niet leuende ghetooghen
[2819] en consten beloofden huer dat zij huer dien
[2820] dood tooghen zoude ende leedense ten tem-
[2821] ple daer zij zijn sepulture hadden ghedae*n*
[2822] maken. zo rijke ende zo costelic dat noyt
[2823] gheene hystorie van rikeliker noch van
[2824] costeliker en sprac. want daer stond een
[2825] schoon tabernacle van pueren goude. en-
[2826] de van ghesteenten voor den groote*n* outaer
[2827] van hueren goden ende daer zat dat doode
[2828] lichame van ector ghebalsemt in eenen
[2829] costelike*n* zetele ende daer in zat hij met

[2830] zinen zwerde in zijn hand als of hij noch
[2831] leuende hadde ghezijn Ende scheen dat zij*n*
[2832] fier aenschijn noch te dier stond de grie-
[2833] ken dreechde ende was vercleet met eene*n*
[2834] zeere rijkeliken guldene*n* lakene gheboort
[2835] met ghesteenten hanghende ende strecke*n*-
[2836] de tot up der eerden zo datmen zijn leden
[2837] niet neder waert zien en mochte De wel-
[2838] ke nochtan alle ghebalsemt waren ende
[2839] roken zo uterliken wel dat elken mein-
[2840] sche helpen mochte. Daer hilden de troye-
[2841] nen dat lichame van hector in alzo grooter
[2842] eeren ende in alzo grooter weerden als eenich
[2843] van hueren goden met waslichte ende met
[2844] grooter claerheden ende die rijcdom die daer
[2845] was die was onsprekelic. Ende ter stond
[2846] dat panthasilee in dat tabernacle trac. ende
[2847] zij dat doode lichame van ector aensach. zo
[2848] viel zij voor hem up huere knyen nedre ende
[2849] groeteden als of hij noch leuende hadde ghe-
[2850] zijn ende doe stond hij weder vp ende ghijnc
[2851] hem naerdre ende bezachene in zijn aenschij*n*
[2852] zeere clouc ende starkelic ende word tranen-
[2853] de ende zeide. O edele prince hoe heift huer
[2854] auenture zo stranghe ende zo contrarie tu-
[2855] waert ghegheuen. ende dat ic bij hu niet en
[2856] was als die verradere uwen edelen p*er*soon be-
[2857] laghede jc hope het en ware aldus niet ver-
[2858] gaen jc en hadde hu wel bescud. ende waert
[2859] dat hij noch leuende ware jc zoude uwe dood
[2860] vp hem wel durren wreken. Ende den druc

[2861] ende de deernesse die ic int herte draghe dat
[2862] jc hu in dezen pointe zie ende ghij niet jeghen
[2863] my spreken en moecht dien ic vut mare die
[2864] ic dicwille van hu ghehoort hebbe zo zeere ver-
[2865] zint hadde. ende zo groote begheerte hadde hu
[2866] leuende te ziene Maer naer dien dat fortune
[2867] aldus gheift. ende dattet anders niet weze*n* en
[2868] mach. zo zweeric bij alle den goden daer wij
[2869] an gheloouen ende beloue hu edele prince dat
[2870] alzo langhe als ic ne*m*mermeer leue. zo zal
[2871] bij my uwe dood vp de grieken ghewroke*n* wor-
[2872] den. Aldus knielde panthasilee voor den dooden
[2873] lichame van ector ende sprac hem toe als of hij
[2874] leuende hadde ghezijn. twelke de conijnck pi-
[2875] ramus ende zijnre conijnghinne ende alle zij-
[2876] nen edelen zo zeere deerde dat zij alle van
[2877] drucke weenden. ende ghinghen van danen
[2878] om dat zijt niet ghezien en mochten. Maer te*n*
[2879] hende zo cussede panthasilee den hand van
[2880] Ector daer hij tzweert in hilt en zeide. O
[2881] vutnemende ridderlic prince wat mochte
[2882] hu leuen betooghen wat ghij waert als de
[2883] representatie van uwen dooden lichame zo
[2884] merkeliken betucht uwe groote hoochede:
[2885] Ende ten eersten dat zij mochte zo trac zij te
[2886] wapene met hueren vrauwen ende maechde*n*
[2887] vute der stede van troyen ter plecken waert
[2888] daer de grieken troyen beleghen hadden won-
[2889] der waest wat zij daer bedreef. ende es te
[2890] ghelouene hadzij langhe gheleift daer en
[2891] hadde ne*m*mermeer griec in grieke*n* ghekeert

[2892] Pirrus achilles zuene een wonderlic sterc
[2893] ende vroom ruddre dien slouch zij ter nedre
[2894] ende zij slouchene ende zij quetstene zo grief-
[2895] lic ende zo zeere datmen anders niet en wis-
[2896] te dan dat hij ware dood. nietselfs zij*n* volc
[2897] die namene huer ouer dood. waer omme
[2898] zij grooten rauwe bedreuen. want up he*m*
[2899] naest achilles zinen vadre stond alle hu*er*e
[2900] troost. Dus drouch panthasilee gramscip
[2901] vp achilles dat betooghde zij wel an pirr*us*
[2902] zinen zone Maer ten hende hoe wel dat de
[2903] voirs*eide* panthasilee met hueren vrauwen
[2904] ende maechden menighe stranghe dach-
[2905] uaert ghehad hadden inde wapeninghe
[2906] ende zij dies duerco*m*men was zo bequam
[2907] ende ghenas pirrus van zinen quetsen.
[2908] ende ouermits den spijt der scaemte ende
[2909] den toorne die hij hadde in zijn herte dat
[2910] hij van eenre vrauwe alzo berecht hadde
[2911] ghezijn. ende hij voor zo vroom een rudder
[2912] ghehouden was. dede ghebod alle zinen lie-
[2913] den dat zij in gheenre wijs hem zeluen tot
[2914] andren zaken en ghauen dan alleenlic
[2915] deze panthasilee te bringhene ende vut
[2916] den meesten hoope van hueren vrauwen
[2917] te ghecrighene zo dat die vrauwen huer niet
[2918] en mochten te hulpen gheco*m*men want
[2919] hijze zelue metter hand ontliuen wilde
[2920] omme te hoogheliker zijnen toorne te wre-
[2921] kene belouede hemlieden waert dat zij
[2922] dat toebringhen conden of mochten dat

[2923] hij hemlieden dat grooteliken verghelde*n*
[2924] zoude. vele tijds ende vele aerbeits deden de-
[2925] ze pirrus lieden eer zij dat wel te wercke
[2926] ghebringhen consten. want omme die
[2927] veruaerlike slaghen die panthasilee
[2928] slouch zo en durste niement wel bij huer
[2929] co*m*men niet min ten utersten als de gho-
[2930] ne die up gheene andre zake vte en wa-
[2931] ren dan om huer te crijghene zo wach-
[2932] teden pirrus lieden vp eenen dach dat de
[2933] voirs*eide* panthasilee zo vele crachten van
[2934] wapeninghen ghedaen hadde dattet
[2935] ghenouch gheweist voor Ector of voor de*n*
[2936] vroomsten rudder die wezen mochte. en-
[2937] de zij met allen tenden was. zo quame*n*
[2938] an met grooter cracht ende beringhense
[2939] ende spletense alleene vte den here van
[2940] hueren vrauwen ende maechden. ende
[2941] weerden die dat zij huer niet te hulpe*n*
[2942] co*m*men en consten. Ende daer word pantha-
[2943] silee van allen zijden zo zwaerlike beuoch-
[2944] ten dat zij huer bouen dien zeere cloucke-
[2945] like weerde dat alle huere wapene en-
[2946] de harnasch in sticken ghehauwe*n* was
[2947] ende zonderlinghe een groot stick van
[2948] hueren helme. Ende als pirrus zach dat
[2949] hueren helm alzo in sticken was ende hij
[2950] dat schoone guldin haer daer duere zach
[2951] hanghen blijckende zo trac hij bet an. ende
[2952] slouch eenen zo grooten slach vp haer
[2953] hooft dat hij huer dat hooft ende de hers-

senen cloofde. ende alzo verslouch hij die
vaillante panthasilee. twelc een groot
verlies was voor den troyenen ende voor huer
rijke ende daer grooten rauwe omme dre-
uen alst redelic was want noyt daer naer
gheen dies ghelike en regneirde onder de
amazonnen Doe namen die vrauwen ende
die maechden dat dode lichame van pantha-
silee ende voerden dat met grooten drucke
in amazonnen. Ende alzo du hooren
muechs. zo began eerst dat rijke ende die
regnatie vanden vrauwen in grooter macht
ende in grooter hoocheden ende gheduerde
meer dan viij^{C}. iaer. ghelijc du dat wel mer-
ken muechs bider hystorie biden tijde die
loopen mochte van dies dat zij eerst begon-
sten toter tijd dat de groote alexander al
de werelt vercreech ende begheerde bynne*n*
wiens tijde het blijct dat doe noch stond
ende gheduerde het rijke ende de regnatie
vanden amazonnen. want de hystorie va*n*
alexandre. vte gheift hoe dat hij bider co-
ninghinne*n* al daer onthaelt ende ontfan-
ghen was. ende alexander was langhe
naer de destruxie van troyen wel omtre*n*t
iiij^{C}. Jaer of meer naer dat roome eerst ghe-
sticht was. twelke noch langhe naer de
destruxie van troyen was. Ende aldus
wilstu dy zeluen daer in veronledeghen en-
de bezouken de ystorien ende berekenen den
tijd du zuls vinden dat rijke en*de* de regnatie

[2985] der vrauwen gheduert hebbende mene-
[2986] ghen eeweghen tijd vte dien rijke zuls-
[2987] tu ooc vinden. dat bynnen allen den rijken
[2988] ende heerlicheden die doe ter werelt waren
[2989] men gheene zo schoone ystorien van ghee-
[2990] nen prince en bescrijft. of die zo groote fai-
[2991] ten van wapenen hebben ghedaen als de
[2992] conijnghinne vanden amazonnen dede met
[2993] hueren maechden ende vrauwen.
[miniatuur 20; niet uitgevoerd]

Cap. 20

[2994] Vander edelre vrauwen Ceno-
[2995] bie cuenighinne va*n* palminernes

[2996] **N** let alleenlic en bescrijft men
[2997] vanden vaillanten amazo*n*-
[2998] nen waer bij niet te min v*er*-
[2999] maert wezen en zal die clou-
[3000] ke vrauwe cenobie cuenighinne va*n* palmi-

[3001] nernes gheco*m*men vanden edelen bloede
[3002] van protholomeus conijnc van egypten
[3003] De vromichede van dezer vrauwen ende de
[3004] gheneghentheit die zij hadde ter wapene*n*
[3005] in huerer joncheit bleec opembaer. want
[3006] alzo houde als zij eenighe stercheit creech
[3007] zo en conste huer niement dat verbidden
[3008] dat zij in eenighe beslotene stede of castee-
[3009] le ghebleuen hadde maer beslouch huer
[3010] wuenste en*de* huer habitatie in busschen of
[3011] in foreesten. ende daer ghijnc zij met zweer-
[3012] den ende met darden ghewapent zeere ne-
[3013] renstelic jaghende allerande wilt als her-
[3014] ten ende hinden. Ende daer zo bestond leeu-
[3015] wen ende beeren ende alle manieren van
[3016] wilden beesten te beuechtene ende verniel-
[3017] deze zonder eenighe vreeze noch coude noch
[3018] hitte en mochte huer deeren ende altoos
[3019] zo liep zij up de eerde. ende waer de busschen
[3020] of de foreesten ten eenlicxsten of ten onzien-
[3021] licxsten waren daer wilde zij altoos zijn:
[3022] Deze maecht noyt en achtede. maer versma-
[3023] dede alle vleeschelike minne. ende langhe*n*
[3024] tijd zo ontseide zoe te huwene als de ghone
[3025] die huer zuuerheit houden wilde al huer
[3026] leuen. Maer ten hende zo word van huere*n*
[3027] ouders bedwonghen in huwelike te neme-
[3028] ne den conijnc van palminernes. Deze
[3029] jonghe maecht was van zo vutnemen-
[3030] der schoonheit van aenschijne ende van
[3031] lichame datmen doe huers ghelijcx niet

[3032] en vand. ende nochtan zo en achte zij up
[3033] huer schoonheit niet Maer fortune wert
[3034] zo tot huer gheneghen dat zij huer van
[3035] eenen man versach alzulc als zij vrau-
[3036] we was in conditien deze huer man was
[3037] gheheeten Odonet ende was een mach-
[3038] tich conijnc ende altoos in wille ter wape-
[3039] ne te vercrighene al orienten ende datter
[3040] omtrent lach. Item tien tijden zo hilt va-
[3041] lerius dat roomsche rijcke ende was ghe-
[3042] uanghen van zinen vadre de conijnc van
[3043] perssen. De welke alle zijn macht verga-
[3044] dert hadde jeghen den conijnc van palm-
[3045] inernes. Ende Cenobie die up huere schoon-
[3046] heit niet vele en achtede die gaf huer
[3047] zeluen ter wapeninghe met hueren
[3048] cuenijnck omme hem zijn last te helpe*n*
[3049] draghene. Deze conijnck die hadde eene*n*
[3050] zone ghehad bij eenen andren wiue ghe-
[3051] heeten herodee. Den welken zone hij
[3052] ghestelt hadde omme te bewaerne de
[3053] auantgarde van eenen deele van zinen
[3054] volke jeghen den conijnck die doe bezat
[3055] mesopotaine. ende tdander deel van sine*n*
[3056] volke zand hij met zinen wiue cenobie
[3057] met grooter menichte van rudderschepe
[3058] ende hij trac ouer dander zijde metter der-
[3059] der partien van zinen volke. zo verre dat
[3060] deze edele vrauwe cenobie huer ter wa-
[3061] pene zo vromelic quitede dat zij meni-
[3062] ghen strijd jeghen den conijnck van persse*n*

[3063] wan ende dede zo vele dat zij dat rijke
[3064] van mesopotaine ter subiectie van huer
[3065] ende van hueren man brochte. Ende tselfs
[3066] de conijnck sapore dien beleit zij in zijn
[3067] eyghin stede ende vijnc die*n* met crachte
[3068] ende alle zine concubinen daer zij groote*n*
[3069] scad of ghecreech. Ende corts daer naer
[3070] zo ghebuerdet dat huer man odonet ver-
[3071] sleghen wordt. van eenen van zine*n* bloe-
[3072] de vp hope dat rijke te bezittene maer
[3073] het en quam hem te gheenre vrome wa*n*t
[3074] hem dat cenobie wel beweerde. want zij
[3075] vter name van hueren kindren die noch
[3076] zeere jonc waren dat rijke zelue aenvaer-
[3077] de ende nam possessie ende tbestier vande*n*
[3078] rijcke duechdelike ende vut goeder her-
[3079] ten. ende dat regierde zij met zo grooten
[3080] liste dat valerius ende claudius beede
[3081] roomsche cuenijnghen. hoe wel dat zij
[3082] eene partie van orienten bezaten zo en
[3083] dursten zij nochtan jeghen huer niet
[3084] steken. noch desghelijcx de egyptienen.
[3085] noch die van arabien noch die van arme-
[3086] nien. mids dat zij huer macht ende huer
[3087] fierichede zo ontsaghen. dattet hemlie-
[3088] den ghenouch was dat zij de palen van
[3089] hueren contreen bewaren ende behoude*n*
[3090] mochten zo wijzelic conste huer deze
[3091] vrauwe onderdraghen dat zij van hue-
[3092] ren princen wel gheheert was van hue-
[3093] ren volke gheobediert ende ghemint

[3094] ende ontzien van hueren vianden. Ende
[3095] als zij reed inde wapene. twelke dicwille
[3096] ghebuerde zo en sprac zij jeghen die van
[3097] hueren here niet zij en hadde den helm int
[3098] hooft. Noch zij en dede huer ne*m*mermeer
[3099] te strijde te waghen noch in orsbaren voe-
[3100] ren ghelijc de conij*n*ghinnen plaghen te
[3101] doene te dien tijden Maer altoos reed zij te
[3102] peerde ende dicwille reed zij ombekent ghe-
[3103] lijc yement anders van hueren heere om-
[3104] me huere vianden te bespiene. Ende alzo
[3105] deze vrauwe allen heeren ende rudderen
[3106] die doe waren bouen ghijnc. ende passeirde
[3107] in consten ende hantieringhe*n* der wape-
[3108] ninghen zo passeirde zij ende te bouen
[3109] ghijnc allen vrauwen in goeden zeden en-
[3110] de eerbaerheden ende soberheden van leue-
[3111] ne Dat nochtan nietjeghenstaende zo de-
[3112] de zij menighe groote vergaderinghe zo
[3113] vanden hueren zo vanden vreimdem ende
[3114] dan zo hilt alle manniere*n* van hoocheden
[3115] die eenre cuenijnghinne toebehoort. ende
[3116] was zeere milde van vele schoone ghifte*n*
[3117] ende juweelen te gheuene. ende ze*er*e wel
[3118] conste zij huer volc tot huerwaert trec-
[3119] ken in minnen ende in onderdanicheden
[3120] Deze vrauwe was ooc van grooter zuuer-
[3121] hede. want niet alleenlic zo en hantier-
[3122] de zij gheenen andren man dan hueren
[3123] heere Maer bij hueren heere zo wilde zij lig-
[3124] ghen noch slapen dan om vrucht te hebbe*n*e

[3125] ende dat bewees zij wel openbaerlic. wa*n*t
[3126] zij bij hueren heere ne*m*mermeer en sliep noch
[3127] en verkeerde achter dien dat zij besief dat
[3128] zij beurucht was. Ende te dien hende dat
[3129] alle huer vutwendich wezen vulco*m*melike
[3130] gheleke ende ghedrouche tot hueren jnwe*n*-
[3131] deghen wezene zo en wilde zij niet dat ee-
[3132] nich luxurieux noch wanzedich meinsche
[3133] en verkeerde binnen hueren houe Maer wil-
[3134] de dat alle de ghone die huere gratie begheer-
[3135] den duechdelic waren ende vul zeden. ende
[3136] zelue zo drouch zij elken eere naer zijnder
[3137] duecht. ende niet naer zijn rijcdom of naer
[3138] zijn ofcomste. ende altoos leifde zij naer co-
[3139] nijnclike costume als keyserinne bij groot*er*
[3140] hoocheit naer der wijs ende maniere die
[3141] proffitelicxste wezen mochte onder den
[3142] edelen. zeere grootelike was zij voorzien va*n*
[3143] schoonen guldenen juweelen ende van cos-
[3144] teliken ghesteenten. ende zij vergaderde
[3145] grooten scad ende tresoren van hueren ey-
[3146] ghenen goede zonder huere ondersaten of
[3147] andren eenighen ouerlast of exactie te
[3148] doene. ende zo mildelic gaf zijt daert van
[3149] noode ende wel besteit was. dat men ghee*
[3150] zo hopeliken prince en vand noch van groo-
[3151] ter hoocheden in leeringhen was zij zeere
[3152] gheprezen ende zeere neerenstelic gaf zij
[3153] huer daer toe ende wilde gheleert zij*n* van
[3154] van* longuy den philozophe die huer
[3155] meester was. ende conste beede latijn en*de*

[3156] griecx. waer bij zij zelue alle ystorien jnt
[3157] corte bescreef zeere bescheedelic ende met
[3158] grooten attente ende wilde dat alle huere
[3159] kindren die zij zelue voedede. alzo gheleert
[3160] ende beweicht worden. Nv beziet dochtre
[3161] ende bemerct ofstu van eenighen prince
[3162] oft ruddere zo vele verhoort hebs jnt ghe-
[3163] meene in allen duechden.
[miniatuur 21; niet uitgevoerd]

Cap. 21

[3164] Van arkemesie Coni*n*ghi*nn*e van akaire

[3165] W At zullen wij min van an-
[3166] dren vrauwen zegghen
[3167] ende zonderlinghe vand*er*
[3168] vutnemender arkemesie
[3169] conijnghinne van akaire
[3170] De welke naer dat de

[3171] conijnc mansole huer man ghebleuen
[3172] was dien zij vut zo grooter liefden bemi*n*-
[3173] de ghelijc dy hier naermaels noch zal
[3174] bewezen zijn in payse ende in bewijze bleef
[3175] van huers mans rijke. ende was een vrau-
[3176] we vul duechden van goeder zede wijs en-
[3177] de voordachtich. ende daer toe zo was zoe zo
[3178] clouc ende zo onuersaecht jnder wapeni*n*ghe
[3179] ende zo menighe victorie vercreech dat huer-
[3180] re vermaerthede zeere verre liep o*m*me dies-
[3181] wille dat zij hueren wedewe stoel zo heer-
[3182] like regierde menich warf trac zij ter wa-
[3183] pene ende zonderlinghe ten tween reysen
[3184] Te wetene eens om huer landscip te bescher-
[3185] mene ende een ander reyse om ghetrau-
[3186] wichede ende belofte te onderhoudene
[3187] Deerste reyze was doe de conijnc man-
[3188] sole huer man ghebleuen was ende die
[3189] van rodes die zeer bij hueren rijcke pael-
[3190] den groote*n* nijt ende spijt hadden dat
[3191] een vrauwe bewijnd ende heerlichede had-
[3192] de vp trijcke van akaire. ende daer omme
[3193] vp hope dat zij die verdriuen zouden ende
[3194] het rijcke vercrijghen zoude quamen int
[3195] rijcke met grooter wapeninghe ende me-
[3196] nichte van scepen ende sloughen vp ter
[3197] stede van atannassen die deze vrauwe
[3198] hadde ligghende vp de stringhen vand*er*
[3199] zee. ende was beleghen vp eene hooghe
[3200] ende stercke plaetse gheheeten akaire.
[3201] Ende die stede die hadde twee hauenen

[3202] Te wetene een hauene bedect binnen der
[3203] stede ghelijc Mime ende was zeere nau-
[3204] we. ende van diere mochtmen vutghaen
[3205] ende in ghaen ten palayse zonder dat ye-
[3206] ment van bynnen of van buten der stede
[3207] dat mochte gheware gheworden. Ende
[3208] dander was een groote ende ghemeene ha-
[3209] uene rechts ande mueren vander stede.
[3210] Ende als deze wijze arkemesie vernam bij
[3211] hueren bespijers dat huere vianden vp huer
[3212] quamen zo dede zij huer volc wapenen en*de*
[3213] dede dat tscepe. jnde cleene hauene by se-
[3214] crete sciplieden. die zij daer toe hadde doe*n*
[3215] zeidsy den ghonen van bynnen der stede
[3216] daer zij huer vulmaectelike in betrauwe-
[3217] de. als dat zij met hueren volke alzo in de
[3218] hauene wezen zoude. Ende als die van ro-
[3219] des binnen der stede wezen zouden. dat
[3220] die van binnen huer alzulc teeke*n* gheue*n*
[3221] zouden als zij hemlieden zeide. dat dan
[3222] die van binnen ten mueren vander stede
[3223] gaen zouden ende gheuen teeken van
[3224] payse ende van minnen dien van rodes
[3225] ende roupense dat zij boudelic binnen
[3226] der stede quamen. ende sie bestoormden
[3227] ende zijlieden zouden hem de stede vp ghe-
[3228] uen. Ende te wijle dat die van binnen
[3229] der stede hier mede besich waren zo trac
[3230] arkemesie met hueren volke vte der
[3231] voors*eide* cleender hauenen ter zee waert
[3232] in zonder dats de vianden yet gheware

[3233] worden. Ende doe die van rodes bynne*n* der
[3234] stede gheco*m*men waren zo lieten zij dat
[3235] arkemesie bij teekene weten ende doe
[3236] keerde zij ter stond inde groote hauene en*de*
[3237] nam alle der vianden scepen die zij daer
[3238] vand ende quam daer mede ter stede waert
[3239] in. ende daer beuacht zij die van rodes van
[3240] allen zijden zo verre dat zij die alle verslouch
[3241] ende te nieuten brochte. voortmeer ende bo-
[3242] uen dien zo hadde deze arkemesie vele meer-
[3243] dre victorie dan. die. want als die van
[3244] rodes binnen der stede alle versleghen wa-
[3245] ren zo trac zij met hueren volke inde scepe*n*
[3246] van die van rodes. ende voer daer mede te
[3247] rodes waerd. ende stac vut teekene van vic-
[3248] torie als of zij gheweist hadden die van
[3249] rodes die metter proyen thuus ghecom-
[3250] men hadden. Ende als die van rodes huer
[3251] scepen vernamen meenende dattet huer-
[3252] lieder volc ware dat metter victorie we-
[3253] der thuus quame. zo deden zij alle huere
[3254] poorten ende passagen opene. ende lietense
[3255] in co*m*men. Ende alzo trac arkemesie in ro-
[3256] des zonder stoot. ende stede* zom van hue-
[3257] ren volke o*m*me de hauene te wachtene en*de*
[3258] te houdene ende metten andren volke zo
[3259] trac zij ter stond ten palaise. ende daer
[3260] vijnc zij ende verslouch alle de edele van
[3261] rodes. ende alzo wan zij tpalays ende de
[3262] stede van rodes des hem die van rodes niet
[3263] en bemoeden. ende van dier tijd voort zo bleef

[3264] rodes in huer bedwanc ende in huer tribuut
[3265] ende stelde daer in van hueren volke alzuc*
[3266] als huer gheliefde om dat van huerent we-
[3267] ghe te bewaerne ende zij vertrac van da-
[3268] nen. Maer eer zij van daer vertrac zo dede
[3269] zij daer binnen der stede vp rechten twee
[3270] motalen beilden. daer of deene bediede
[3271] ende representeirde de stede van rodes als
[3272] huer verwonnene. Die tweetste reyze
[3273] ende een vanden notabelsten faiten die
[3274] zij ye dede. dat was als de conijnck va*n*
[3275] perssen met alle zijnre macht gheco*m*men
[3276] was vp die van acedemones ende hij.
[3277] zijn volc al o*m*me ghespreet hadde bynne*n*
[3278] den lande te voet ende te peerde. ende hij de
[3279] hauene gheheel besleghen hadde met zij-
[3280] nen scepen zo dat die van acedomes noch
[3281] vut noch in en mochten meenende al grie-
[3282] ken te bederuene of te beheerne. ende die
[3283] van acedomes met grooten liste zonden
[3284] an arkemesie om troost ende om hulpe
[3285] van huer te hebbene. Ten welken ontset-
[3286] te zij niet alleenlic huer volc en zand maer
[3287] zelue trac metten liue daer zij hueren
[3288] cand te lande zo wel bewaerde dattet
[3289] al voor huer weec. dat huer toequam.
[3290] Ende naer dien dat zij te lande alzulke
[3291] victorie ghehad hadde zo trac zij weder
[3292] bynnen hueren scepen ende voor de*n* sce-
[3293] pen tjeghen vanden vianden tot vp de
[3294] coste van salemen daer zij de*n* vianden

[3295] weder strijd leuerde. Ende als zij ten stra*n*cx-
[3296] sten stonden ende vochten. zo vertrooste zij
[3297] huere edelen ende sprac hem toe zegghen-
[3298] de. wel an ghij heeren ende mijn lieue
[3299] broeders quijt hu heden alzo dat ons de
[3300] eere bliue. ende verdient hier lof ende
[3301] pris ende mijn scad en zal hu niet ghe-
[3302] breken. Ende met dien hadde zij victorie
[3303] te lande ghecreghen. zo ghecreegh zij ooc
[3304] victorie ter zee. Ende de conijnc van per-
[3305] sen met cleenen menichte van volke ont-
[3306] vloot ende ontquam met grooter scande*n*
[3307] want ontallic volc hadde. ende in alzo
[3308] grooter menichte dat als hij met zijne*n*
[3309] volke yewers lijden zoude daer watre
[3310] of fonteynen waren. die watren ende
[3311] fonteynen stonden en beifden van groo-
[3312] te dueminghen van volke. Ende al-
[3313] dus zo ghecreech deze edele vrauwe al
[3314] omme victorie ende met grooter vruecht
[3315] vertrac tot hueren lande. ghecroont met
[3316] eeren

Cap. 22

[3317] Hier naer volcht vander edelre
[3318] vrauwe libie die moeder was
[3319] vanden vaillanten ruddre Cyrus.

[miniatuur 22; niet uitgevoerd]

[3320] E nde hoe wel dat deze edele
[3321] vrauwe libie in persoone
[3322] zelue niet ter wapene en
[3323] trac zo was zij nochtan
[3324] wel te prijsene o*m*me dies-
[3325] wille dat zij Cyrus hue-
[3326] ren zone te strijde dede weder keeren alzo
[3327] du hooren zuls. Deze cyrus was in zij-
[3328] nen tijden een vanden vroomsten princen
[3329] van tkeysers houe van Constantinoble
[3330] een rudder van grooter schoonheyt. en*de*
[3331] zeere wel bezocht ter wapene. ende
[3332] daer toe bijden goeden onderwijze ende
[3333] beleedinghe van dezer edelre vrauwe

[3334] zijnre moedre zeere duechdelic ende van
[3335] goeden zeden het ghebuerde dat een prin-
[3336] ce gheheeten adonaste. vploop dede den
[3337] ro*m*mainen omme die te verderuene ende al
[3338] ytalie hadde hij gheconnen. Ende alzo de
[3339] ro*m*mainen raed troost ende hulpe begheerde*n*
[3340] ende zochten anden keyser van constanti-
[3341] noble ende de keysere hemlieden zand dezen
[3342] Cyrus als een den vroomsten ende den clouc-
[3343] sten prince van zinen houe metgaders meer
[3344] andren gheleert ter wapenijnghe. Maer
[3345] doe deze Cyrus te strijde vechten zoude je-
[3346] ghen adonast ende zijn ghezelscip zo viel for-
[3347] tune hem contrarie. dat hem de vreeze
[3348] dwanc wech te loopene ende vloo ter ste-
[3349] de van rauenne. Ende als die edele ende
[3350] wijze vrauwe zijn moedre vernam dat
[3351] huer zone Cyrus alzo met oneeren vte den
[3352] strijde gheuloden was doen worde zoe zeere
[3353] bezwaerd int herte aenziende dat gheen
[3354] meerder schande noch verwijt wezen en
[3355] mochte in eenen rudder dan te vliene
[3356] vter bataelge zo leide zij hand ouer her-
[3357] te ende liet varen alle co*m*passie ende deer-
[3358] nesse die zij als moeder vp de dood van
[3359] hueren zone hebben mochte zo dat zij lie-
[3360] uer hadde huren zuene in eeren te ziene ver-
[3361] sleghen dan hij alzulke scande beghinghe
[3362] Dus liep zij haestelike hueren zone tje-
[3363] ghen ende verbad hem vriendelike dat
[3364] hij hem zeluen niet onneeren en wilde in

[3365] zulken verwoetscepe. maer dat hij weder
[3366] zijn volc verzaemde ende keerde weder ter
[3367] bataelge. Ende alzo Cyrus van scaemte*n*
[3368] jegens zijnre moeder gheen worden en
[3369] hilt. Deze vrauwe ontsteken van recht*er*
[3370] gramscip. die hief huer cleedren vooren
[3371] vp. ende zeide kind du en hebs hier nieu-
[3372] wers te vliene of du en loops weder in
[3373] den lichame. daer du vte gheco*m*me*n* bes
[3374] Doe worde cyrus noch vele meer beschae*m*t
[3375] ende ter stond zo keerde hij hem o*m*me ende
[3376] verzaemde zijn volc ende keerde weder ten
[3377] strijde. jnden welken strijt hij hittelic vacht
[3378] vut schaemten vanden worden die hem
[3379] zijn moeder ghezeit hadde dat hijt al ver-
[3380] slouch ende verjaechde dat hem toequam
[3381] ende wan den strijd. Ende aldus zo was
[3382] al ytalien behouden biden middele en-
[3383] de rade van dezer vrauwen. daer zij
[3384] te vooren in grooten dangiere was ver-
[3385] loren ende verdoruen te zijne. Ende dit
[3386] dijnct my meer sculdich toe te gheuen
[3387] te wezen der moedre dan den kinde.

Cap. 23

[3388] Hier naer volcht vander Edelre
[3389] Conijnghinne Fredegonde

[miniatuur 23; volledig uitgevoerd]

[3390] D Eze conijnghinne fredego*n*-
[3391] de daer ic hu hier voore*n* of
[3392] ghesproken hebbe was
[3393] van alzo grooter cloucheit
[3394] alsmen hooren mach aen-
[3395] gaende der wapeninghe
[3396] want alzo ghij te vooren ghehoort hebt
[3397] hoe dat zij wedewe ghebleuen was van-
[3398] den conijnc cilperijch. daer zij eene*n* zone
[3399] af behilt ende hiet clotarius. De welke
[3400] te diere tijd noch zo jonc was dat hij noch
[3401] zoech der moedre borsten. Ende het conij*n*c-
[3402] rijke was ontseit van oorloghen. Doe
[3403] sprac zij hueren edelen toe in dezer ma-
[3404] nieren. ghij heeren en versaecht hu niet

[3405] voor de menichte van onzen vianden die
[3406] ons ontseit hebben ende ons co*m*men besto-
[3407] ken. want ic hebbe een clouckicheit ghe-
[3408] peinst. biden welken dat wijze wel vergal-
[3409] len ende verrasschen zullen vp dat ghij my
[3410] gheloouen wilt. Aldus ic zal alle vrau-
[3411] welike ontsiene ende vreeze laten vare*n*
[3412] ende ic zal mijn herte ende mijn lichame ver-
[3413] wapenen met manliker stouticheden ten
[3414] hende dat ic uwer alre moet te bet doe
[3415] wassen vut compassien van uwen jon-
[3416] ghen cuenijnc. Ende daer omme zo zal jc
[3417] al omme vooren gaen hem hebbende altoos
[3418] tusschen mijn borsten ende alzo zuldy my
[3419] volghen ende al dat ic hu zegghen zal dat
[3420] zuldy doen. Doe andwoorden huer die
[3421] baroenen ende die heeren dat zij dat gheer-
[3422] ne doen zouden ende vulco*m*men. Doe dede
[3423] deze edele vrauwe al dat heer vergadere*n*
[3424] ende zij stelde huer vooren wel te paerde
[3425] met hueren kindekine tusschen hueren
[3426] borsten ende huer edelen naer huer. Ende
[3427] alzo reden zij tot hueren vianden waerd
[3428] zo langhe dat hem de nacht vp handen
[3429] quam ende doe ghinghen zij hem herber-
[3430] ghen in eenen foreest. ende doen zij bynne*n*
[3431] den foreeste waren doe velden zij groote
[3432] tacken van meyen vanden boomen. ende
[3433] daer mede decten zij hem ende de peerden
[3434] ende huerer zom die hinghen bellekins
[3435] an huer peerden rechts oft peerde*n* hadde*n*

[3436] ghezijn die ter weede ghinghen ende in
[3437] dezer manieren zo reden zij zo verre dat
[3438] zij biden vianden quamen. Ende altoos
[3439] reed deze vrauwe vooren met cloucken
[3440] moede huer kind inden aerm ende huere*n*
[3441] edelen altoos vermanende met zoete*n* wor-
[3442] den ende beloften des zij te meer deernesse*n*
[3443] ende compassien up huer ende vp den
[3444] jonghen hadden. Ende waren dies vele
[3445] te bet ghemoet om huer recht te volghe-
[3446] ne tot der dood. Ende altoos der edelre vrau-
[3447] wen dochte dat zij naer ghenouch was
[3448] den vianden om hemlieden uploop te doene
[3449] zo bleef zij daer rustende ende stopten
[3450] huer bellen tot den daghe. Ende als de
[3451] dach hem opembaerde. ende de ghone
[3452] die de wake ende het awet deden vande*n*
[3453] vianden die gheware worden zo begonde*n*
[3454] zij jeghen malcandren te zegghene. wat
[3455] hau ziet hier groot wondre want ghiste-
[3456] ren auond zo en was hier noch ghee*n* bosch
[3457] noch foreest omtrent ons ende ziet hier
[3458] eenen grooten dicken bosch. Ende andre
[3459] zeiden ende andwoirden daer up dat die
[3460] busch of dat foreest daer moeste ouer la*n*c
[3461] ghestaen hebben. Maer dat zij zo verdare*n*t
[3462] waren dat zijs gheenen ghoom ghesle-
[3463] ghen en hadden. want anders zo en mocht
[3464] niet zijn. Ende alzo die wakers jeghens
[3465] malcanderen stonden en spraken ende
[3466] zij dies zeere cleene bemoededen zo dede

[3467] de cuenijnghinne met grooter haeste
[3468] ende met grooter drust alle de meyen
[3469] of werpen ende daer te vooren scheent
[3470] een busch of een foreest te wezene ende
[3471] dat bleec doe al volc van wapenen te zij-
[3472] ne ende alzo dede zij vploop hueren viande*n*
[3473] zo haest ende zo onuersien. dat de vianden
[3474] noch alle te rusten waren ende zo vele
[3475] moeten niet en hadden dat zij hemlieden
[3476] wapenen mochten ende dus zo slouch
[3477] de cuenijnghinne met hueren volke
[3478] inde herberghen ende logisten vanden
[3479] vianden ende versloughense alle ter
[3480] dood. Ende bij dezen weghe ende liste
[3481] van dezer cuenijnghinne fredegonde
[3482] creghen zij victorie ende bleuen in payze
[miniatuur 24; volledig uitgevoerd]

Cap. 24

[3483] Vander maecht Camille:

[3484] **V** An vele cloucke ende ghe-
[3485] leerde mocht ic hu zegghe*n*
[3486] maer niet te min en mach
[3487] ic zegghen van dezer edel-
[3488] re maecht Camille. Deze
[3489] Camille was een dochtre
[3490] vanden ouden cuenijnc van vosques ghe-
[3491] heeten machabius. Corts naer dat deze
[3492] camille gheboren was doe starf de cue-
[3493] ninghinne huer moedre. Ende alzo hou-
[3494] de als de cuenijnghinne ghestoruen was
[3495] doe was deze cuenijnc van zijnder croo-
[3496] ne ontherft van zijns zelfs vrienden en-
[3497] de maghen zo stranghelic onthaelt dat
[3498] hij van noodsweghen om zijn lijf te ber-
[3499] ghen ende te behoudene. vte den lande
[3500] dolen moeste. ende en drouch anders ghee*n*
[3501] juweelen met hem dan zijn dochtre deze
[3502] camille dien hij beminde bouen alle dijnc
[3503] Ende up een tijd dat hij aldus dolen ghij*n*c
[3504] zo ghebuerdet dat hij quam daer hij ouer
[3505] een riuiere moeste wezen van ancxste
[3506] dat hij van zinen vianden veruolcht
[3507] mochte worden. Ende als hij ter riuiere*n*
[3508] quam. doen was hij met allen tachtre
[3509] want hij noch schip noch schorre en vand
[3510] daer hij mede mochte ouerstellen Ende
[3511] meer zo was hij beladen met zijnre doch-
[3512] tre camille dan met hem zeluen. Emmer
[3513] alzo ancxst zeere nauwe listen zouct

[3514] zo ghijnc deze conijnck ende ontcleedede
[3515] de grootste boomen die hij vant ende nam
[3516] scorssen ende daer af zo maecte hij eenen
[3517] bac ten besten dat hij mochte ghelijc een-
[3518] re wieghe. ende daer leide hij dat kindeki*n*
[3519] in ende zijn cleedren ende doen stelde hij den
[3520] bac inde riuiere ende hij zwam achter an
[3521] ende stierdet voor hem zo verre dat hij daer
[3522] mede te lande quam. Ende als de conijnc
[3523] met zijnre dochtre ouer de riuiere was zo
[3524] vercoos busschen ende foreesten om dat
[3525] hij bij den weghe niet wandelen en durste
[3526] van anxste vanden bespijers die vp hem
[3527] vte waren o*m*me hem ende zijn kind beede
[3528] vanden liue te roouene. ende te vergheue-
[3529] ne of te vermoordene hem zeluen. ende
[3530] zijn kindekin dat voedede hij met crudeki*n*s
[3531] ende met melke van wilden beesten ende
[3532] sliepen onder den blauwen hemele zo
[3533] langhe dat camille zijn dochtere begon-
[3534] ste een lettelkin vroom te wordene ende
[3535] alzo vlus als zij yet mochte zo begonste
[3536] zij dat wilt te plaghene ende vernieldet
[3537] met slingheren ende met steenen daer
[3538] jnne. ende liepe daer naer ghelijc eenen
[3539] herte zo. zeere datse niement achterhale*n*
[3540] en mochte ende in dien state zo bleef zij
[3541] tot dat zij tot vulco*m*meliker ouden quam
[3542] bynnen den welken tijden zij tot grooter
[3543] sterchede lichtede* ende clouchede gheco*m*me*n*
[3544] was bynnen den welken tijden ooc de

[3545] vadre huer vulco*m*menlic gheinformeirt
[3546] ende onderwijst hadde vanden grooten
[3547] onghelijke dat hem ende huer ghedaen
[3548] was van hueren eyghenen vrienden ende
[3549] maghen Deze zelue camille huer bezef-
[3550] fende sterc vroom ende clouc trac vte de*n*
[3551] bosschen ende den foreeste ende nam an
[3552] de wapenen bij hulpen van eenighen
[3553] van huers vaders vrienden ende maghe*n*
[3554] zo quam zij in huers vaders rijcke daer
[3555] zij zelue metten liue menighen strijt en-
[3556] de bataelge dueruacht. zo verre dat zij
[3557] huers vaders rijke weder ghecreech en-
[3558] de ghewan ende van dier tijd voort zo ha*n*-
[3559] tierde zij zo de wapeninghe dat zij groote
[3560] name ende vermaerthede vercreech. maer
[3561] zij was zo groot van moede dat zij huer
[3562] noyt en dangierde te manne te gheuen*e*
[3563] Deze Camille starf een heleghe maecht
[3564] ende was de ghone die te hulpe ghijnc
[3565] die van turines jeghen eneas als hij
[3566] in ytalien quam alzo dat de ystorien dat
[3567] bet verclaren

Cap. 25

[3568] Hier naer volcht van eenre edelre vrau-
[3569] wen gheheeten veronica Cuenijnghinne
[3570] van Capadotie:

[miniatuur 25; niet uitgevoerd]

[3571] H Et was eene edele vrauwe
[3572] in Capadotia gheheeten ve-
[3573] ronika edele van bloede
[3574] ende van herten. want zij
[3575] was een dochter vanden
[3576] conijnc cinterdates. De
[3577] welke hilt een groot ghedeel van orien-
[3578] ten ende zij nam te huwelike eenen ana-
[3579] res. Conijnc van capadotien. Deze conij*n*c
[3580] starf ende deze vrauwe bleef wedewe:
[3581] wedewe wezende zo ghebuerdert* dat
[3582] een huers mans broeder huer oorloghe de-
[3583] de om huer ende huer kindren vte den
[3584] rijke te verstekene ende te onteruene Em-
[3585] mer zo verslouch dese conijncx broedre

[3586] in eenen strijd beede zijn neuen zijns broe-
[3587] ders ende dezer vrauwen kindren. waer of
[3588] deze vrauwe zo rauwich was ende zo ont-
[3589] stelt dat zij van huer stac alle vrauwelike
[3590] conditien van ontsienesse ende nam zel-
[3591] ue de wapene an. ende trac met groote*n*
[3592] heere jeghen huers mans broedre daer
[3593] zij huer zeluen zo cloukelike quitede dat
[3594] zij emmer huers mans broeder metter
[3595] hand dood slouch. Ende daer hij ter eerde*n*
[3596] lach daer dede zij alle zijne waghenen
[3597] ende zijn carijnen ouer hem varen ende
[3598] alzo wan zij den strijd.

[miniatuur 26; niet uitgevoerd]

Cap. 26

[3599] Vande Clouckichede van Cleolis.

[3600] C leolis was eene edele clou-
[3601] ke ende wijze vrauwe hoe
[3602] wel dat zij van gheenen
[3603] faite van strijde of van ba-
[3604] taelgen en was. want alzoot
[3605] eens ghebuerde dat de ro-
[3606] mainen om zekere traictieten wille die
[3607] doe ghedaen waren. tusschen hemliede*n*
[3608] ende eenen conijnc die huerlieder viand
[3609] hadde ghezijn ghesloten was. dat o*m*me
[3610] de verzekerthede van dien men den voirs*eide*
[3611] conijnc gheuen zoude in ostagen die
[3612] edele maecht cleolis. metgaders meer
[3613] anderen edelen vrauwen ende maech-
[3614] den ro*m*mainen. zo dochte deze cleolis dat-
[3615] tet eene groote cleenichede ende vermin-
[3616] derthede was vander wijsheit ende van-
[3617] der eere vander stede. van roome dat zo
[3618] vele edele vrauwen ende maechden eene*n*
[3619] vreimden conijnc in ostagen ghegheuen
[3620] waren. Dus zo wapende zij huer gedoch-
[3621] te met grooter cloukicheit ende zo vele
[3622] bij schoonen woorden ende beloften ande*n*
[3623] ghuenen dieze bewaerden dat zij bij
[3624] nachte vte ghijnc met alle den vrauwe*n*
[3625] ende maechden die bij huer waren. Ende
[3626] quamen zo verre dat zij in eene*n* schoone*n*
[3627] meersch ande riuiere vanden tybre qua-
[3628] men daer zij een peerd vonden staen-
[3629] de weedende. Doe quam deze Cleolis die

[3630] lichte noyt in huer leuen te peerde gheweist
[3631] en hadde ende nam dat peerd. ende zat daer
[3632] vp ende nam eene van huere ghezellene-
[3633] den achter huer. ende dwanc dat peerd
[3634] inde riuiere ende lietet ouer zwemmen
[3635] ende als zij deene alzo ouerbrocht hadde
[3636] ende inde stede van roome ghelaten hadde
[3637] zo haelde zij alle huere ghezelneden allei*n*-
[3638] ken eenen. ende werdeze elken huere*n* vrie*n*-
[3639] den thuus. De clouckichede van dezer
[3640] maecht was zeere gheprezen vanden rom-
[3641] mainen. Niet selfs den conijnc dien zij
[3642] in ostagen ghezonden was ende gafs huer
[3643] prijs ende eere. ende zelue zo hadde hijs groot
[3644] solaes. Ende vp dats van dien eewelike
[3645] memorie wezen zoude. zo deden de ro*m*meyne*n*
[3646] naer der ghelijkenesse van cleolis een
[3647] beilde maken van eenre maecht zittende
[3648] te peerde. ende stelden dat beilde zeere hoo-
[3649] ghe vp den wech daer men ten tempel waert
[3650] ghijnc. ende daer stond zo meneghen tijd
[3651] ¶ Nv es dat fondement van onzer stede
[3652] gheleit ende vulbrocht. Nv zullen wij
[3653] voorderen die hooghe mueren ronds om-
[3654] me ghaen stellen

Cap. 27

[3655] Hier vraecht *crist*ine tot vrauwe redene
[3656] oft god ye wilde in hoocheden van consten ver-
[3657] lichten ende v*er*edelen tverstand van eenighe*n*
[3658] vrauwe*n*. En*de* de andwoorde daer vp

[miniatuur 27; volledig uitgevoerd]

[3659] **A** ls *c*ristine alle deze zake*n*
[3660] ghehoort hadde doen and-
[3661] woorde zij vrauwe rede-
[3662] ne ende zeide aldus zon-
[3663] der twijfel vrauwe zo.
[3664] heift onze heere god ze*er*e
[3665] wonderlic ghewrocht van stercheden
[3666] inden vrauwen daer ghij zo vele of ghe-
[3667] rekent hebt. Een vraghe. Maer noch
[3668] wilt my beuroeden mijn lieue vrauwe
[3669] end hu ghelieft. Oft god ooc den vrau-
[3670] weliken gheslachte. twelc hij met zo
[3671] grooter preuilege ghereet heift. ende
[3672] ghedaen vermaren gheen gratie oste*

[3673] ghiste* verleent en heift van hoogher lee-
[3674] ringhe oft van hoogher scientie of dat
[3675] huer zinnen daer toe te blonc of te cranc
[3676] zijn. want dat begheeric zonderlinghe
[3677] te wetene. omme dieswille dat de ma*n*ne*n*
[3678] zegghen willen. dat vrauwen zinne*n* va*n*
[3679] cleenen verstande zijn al zijn zij van groo-
[3680] ten bedriue Andwoorde. Dochtre bij
[3681] dien dat ic dy onderwesen hebbe hier vore*n*
[3682] zo muechstu ghenouch beseffen dat de
[3683] contrarie daer of warachtich zij. Ende
[3684] o*m*me dy dat breeder te onderwijzene zo ghe-
[3685] uic dy weder vp een nieu. Ne twijfelt
[3686] an de contrarie niet. want waert costume
[3687] ende ghewuente cleene jonghe meyskins
[3688] ter scole te stellene o*m*me eenighe scientie
[3689] te leerne ghelijke de knechtkins. zij zou-
[3690] den alzo wel allerande aerten ende scien-
[3691] tien leeren ende de subtijlheden van dien
[3692] alzo wel begrijpen als de knechtkins en-
[3693] de bet zulc vindmere. want alzo ic hu
[3694] hier vooren gheroert hebbe alzo een vrau-
[3695] we edelre ende teerdre lichame heift dan
[3696] een man ende subtijlre handekins heb-
[3697] ben om vele zaken te doene die de mans
[3698] niet doen en connen. zo hebben zij ooc de
[3699] zinnen zo vele ombele*m*merder ende scher-
[3700] per dan de mannen. *crist*ine. vrauwe met
[3701] oorloue jc meene dat dadt de mannen ne*m*-
[3702] mermeer en zouden willen bekennen
[3703] Noch dat zij deze questie nemmermeer

[3704] alzo en zouden willen laten passeren:
[3705] waert dat zij niet breeder ghesolueirt en
[3706] ware. want zij zegghen willen datmen
[3707] ghemeenlic vele meer verstandelre ende
[3708] gheleerde mannen vind dan vrauwen
[3709] Andwoorde. weitstu waer o*m*me *crist*ine
[3710] Neenic vrauwe het en zij dattet hu my ghe-
[3711] lieue te zegghene. Vrauwe redene. zon-
[3712] der twijfele het es daer o*m*me dat zij meni-
[3713] gherhande zake niet en hantieren. Maer
[3714] houden hem altoos in huus. ende zijn te
[3715] vreden dat zij den huusraed doen. Ende
[3716] gheen dijnc en maect den meinsche zo
[3717] gheleert als hantieringhe ende bezocht-
[3718] hede van velerande zaken. *c*ristine
[3719] Naer dat de vrauwen goede zinnen hebbe*n*
[3720] om alle dijnc te begrijpene ende te versta-
[3721] ne. waer o*m*me dan en steltmense niet daer
[3722] toe dat zij alle dijnc leeren mochten:
[3723] Vrauwe redene. Omme dat van ghee-
[3724] nen noode en es ten ghemeenen oirbore
[3725] ende dattet ghenouch es dat vrauwen.
[3726] hem quiten ende niet te goed en maken
[3727] te doene daer zij van natueren weghen
[3728] toe ghestelt ende gheordeneirt zijn. Ende
[3729] ter contrarien datmen by experientien
[3730] zeicht dat zij min weten of connen dan
[3731] de mannen zo vindmen ghemeenlic in
[3732] de gheberchten ende in meer andre contree*n*
[3733] dat der mannen zinnen niet verstercken
[3734] noch begrijpen en mueghen dat de

[3735] vrauwen begrijpen zo simple ende zo ru-
[3736] de zijn de mannen nochtan eist goed te
[3737] beuroedene dat natuere daer in alzo wel
[3738] huer deuoir ghedaen heift in ziele ende
[3739] in liue als in de alre wijste ende bezochte*n*-
[3740] ste die in de stede zijn. Ende aldus alzo
[3741] ic dy ghezeit hebbe zo eist onder de ma*n*ne*n*
[3742] ende onder de vrauwen dat zij verstan-
[3743] delre ende bet ghezint zijn deen dan dan-
[3744] dre. Nv zal ic dy voortan zegghen vander
[3745] zinlichede ende versta*n*nessen der vrauwe*n*
[3746] ghelijke der mannen.
[miniatuur 28; volledig uitgevoerd]

Cap. 28

[3747] Hier beghint *c*ristine te zegghene
[3748] van eeneghen vrauwen die verghift en*de*

verlicht waren met grooter scientien En-
de eerst van Corinse der edelre maecht.

C Orinse die edele maghet
die was van hueren ou-
ders ter schole ghestelt met
Corinsius hueren broedre
in hueren jonghen tijd vut
gheckernyen. Maer deze
jonghe maecht die hadde zo wonderlic
scherp ende subtijl engien. ende gaf
huer zeluen zo neerenstelic ter leeinghe*
ende ter scientie. ende nam daer in zo groo-
te ghenouchte dat zij bij lanchede van tijde*n*
een de vpperste ende vermaerste poete was
die men te dien tijden wiste ende niet al-
leenlic vutnemende in poetrien. Maer
scheen dat zij in vulmaecter philozophie*n*
vp ghehouden ende gheuoet was. Ende
ten hende zo wilde zij van alle sciencie*n*
weten. zo dat zij in alle scientien worde
vermaert. ende hueren broeder te bouen
ghijnc. in alle wetene. Ende het en
was huer niet ghenouch dat zij de scien-
tien ende de weten wiste zij en wilde die
te werke legghen. zo dat zij zelue menich
schoon bouc compileerde ende screef. De
welke boucken ende ghescriften bynne*n*
sinte gregorius tijden in grooter weer-
den ende loue ghehouden waren daer
hij zelue mention of maect. Van welk*er*
zaken Bocace le poete dytalien te*n* looue

[3780] van dezer vrauwen zeicht in zijn boucken
[3781] O eewighe eere prijs ende lof zij der vrau-
[3782] wen die alle vrauwelike werc ende han-
[3783] tieringhe achter ghelaten heift. ende
[3784] heift alle huer zinnen ghegheuen ter
[3785] scole ende ter hoogher scientien. Voort zo
[3786] zeicht die zelue bocace ten proposte dat
[3787] jc te vooren zeide vander vrauwen engien
[3788] ende verstannesse Scaemte ende o*n*neere
[3789] zo moete den weemoedighen vrauwen
[3790] zijn die hem zeluen hueren zinnen niet
[3791] te meer en betrauwen dan oft zij in een
[3792] bosch of int gheberchte up ghehoude*n* wa-
[3793] ren. ende anders niet en connen of en we-
[3794] ten dan de mannen helsen ende cussen
[3795] ende kindren draghen. ende hemlieden
[3796] god zo schoone zinnen verleent ende
[3797] ghegheuen heift om die te bestedene tot
[3798] allen dinghen die mannen begrijpen
[3799] moghen ende zij zelue wilden ende mue-
[3800] ghen bij eerliken labuere ende aerbeyde
[3801] vercrighen eewelike name twelc zeere
[3802] behaghelic es den verstandelen meinsche
[3803] Lieue dochtre nv muechstu hier zien. en-
[3804] de hooren. wat die groote poete bocace. oor-
[3805] cond ende ghetuucht al tghoont dat ic
[3806] dij te vooren zelue gheseit hebbe. ende
[3807] looft ende prijst de scientie ende leerin-
[3808] ghe der vrauwen.

Cap. 29

[3809] Van proba der Cueneghi*n*ne .xxix. Cap*itel*[16]

16 3809 Hier vindt een handenwisseling plaats. Deze hand 2 oogt wat ronder, breedlopiger en onregelmatiger dan hand 1, maar onderscheidt zich op het eerste gezicht door de vorm van de lusloze *d*.

[miniatuur 29; niet volledig uitgevoerd]

[3810] P Roba was eene Cue-
[3811] neghinne van groote*n*
[3812] loone ende van grooter
[3813] weerde ende hadde te
[3814] manne de grooten al-
[3815] dephus van roome en*de*
[3816] was kerstene. Deze proba hadde zo
[3817] scherpe. ende zo vutnemende[17] zinne*n*
[3818] ende zo zeere volgde ende beminde de
[3819] schole dat zij vernam ende begreep de
[3820] zeuen arten liberalen. Ende daer
[3821] toe zo was zij eene groote poete. ende
[3822] bij zo grooter neerenstichede zo ou*er*zach
[3823] zij ende studeirde poetrie. Ende zonder-
[3824] linghe alle virgilius boucken dat

17 3817 *vutnemende*: aansluitend aan de laatste *e* zijn een of twee letters weggeschaafd (rasuur).

[3825] zij die tallen proposte conste allegiere*n*[18]
[3826] ende vermonden. Ende alzo zij de
[3827] zelue uirgilius boucken tot eenre tijdt
[3828] ouersach ende studeirde met groote*n* ver-
[3829] stande ende zij begreep tbediedt ende
[3830] het inhoud van dien zo beuant zij in
[3831] hueren zinne dat men wel zoude
[3832] mueghen vute dien boucken alle
[3833] ghescriften figuren ende hystorien
[3834] vanden ouden testamente ende van
[3835] den nyeuwen in scoonen dichten te
[3836] stellene vul van bediede Twelke al-
[3837] zo de acteur zeit zeere te verwonderen
[3838] es hoe dat eenre vrauwen zinnen zo
[3839] groot bediet ende zo groote misterie be-
[3840] grijpen can als ende vele meerdere
[3841] zake wast dat voort te werke en*de* ter
[3842] excecutie te legghene. want als nv
[3843] vute de bucoliken. ende als nv vuten
[3844] georgiken oft eneydos: Alle uirgilius
[3845] boucken zo nam zij hier een veers en-
[3846] de ghinder twee ende zomtijts een
[3847] half oft een stic naer dat huer dat
[3848] diende tot hueren proposte ende verga-
[3849] derde ende coppelde die tsamen onder-
[3850] houdende altoos die warachteghe con-
[3851] ste ende compositie van dien veersen
[3852] alzo meesterlic ende alzo co*n*stelic dat
[3853] alle de ghuene diet zaghe*n* oft hoorden
[3854] zeiden ende iugierden datze uirgilius
[3855] zelue hadde ghemaect. en*de* zo wonderlic

18 3825 Hier vindt weer een handenwisseling plaats. Deze hand 3 oogt veel hoekiger dan hand 1 en vertoont minder ‘biting’, maar onderscheidt zich op het eerste gezicht door de vorm van de letter *w*.

[3856] ende zo vul misterien zo was dat ou-
[3857] de testament ende dat nyeuwe bij jn-
[3858] gheuene vanden helighen gheeste te za-
[3859] men uergadert deen up tdander diene*n*-
[3860] de ende accorderende dat alle de ghue-
[3861] ne diet zaghen of hoorden meenden
[3862] dattet uirgilius zelue ghedaen had-
[3863] de. zeiden dat uirgilius een prophete
[3864] oft een euangeliste hadde ghezijn. Om
[3865] welke zake wille Bocati*us* zeit dat
[3866] dezer vrauwen groote lof betame es
[3867] want het merkeliken blijct dat deze
[3868] vrauwe groot begrijp ende groot uersta*n*t
[3869] hadde inder heligher scrifture*n* twelke
[3870] eene groote ende vermakelike zake
[3871] ghenouch es voor eenen grooten clerc
[3872] oft eenen theologien deis* tijts. Ende
[3873] als deser vrauwen werc vuldaen en*de*
[3874] vulbrocht was zo gaf zij he*m* de name
[3875] contumas ende hoe wel dat die*n* aerbeyt
[3876] eer dat werc vulbrocht was ghenouch
[3877] gheweist hadde om eenen meinsche
[3878] alle zijn leuen daer naer te rustene
[3879] ende alle zijn leuen daer mede besich
[3880] te zijne. Nochtan zo en rustede deze
[3881] vrauwe niet Maer maecte vele meer
[3882] andere vermaerde boucken ende ghe-
[3883] fcriften* Ende onder al zo maecte zij
[3884] een boucxkin in veersen gheheete*n* het
[3885] hondertste. om dieswille dattet in
[3886] hondert deelen van veersen ghedeelt

[3887] was. Voort nam zij alle de ghescriften[19]
[3888] van omerus den poete. ende steldeze in
[3889] veerze. waer bij men ten loue van huer
[3890] wel zegghen mach dat zij niet alleenlic
[3891] de latijnsche tale en conste. Maer euen
[3892] wel conste zij die griecsche. Ter cause
[3893] van welker vrauwe*n*. Bocatius de poete
[3894] zeicht datmen dit den vrauwen teere
[3895] wel vermonden mach
[miniatuur 30; volledig uitgevoerd]

Cap. 30

[3896] Vander wijzer ende subtilre philozo-
[3897] phe ende poete Sapho En*de* was eene
[3898] maecht ghebore*n* va*n* melane*n*

[3899] **D** Eze maghet Sapho die was
[3900] een kind van vutnemen-
[3901] der schoonheit van lede*n*
[3902] ende van ghesichte van
[3903] zoeter talen ende[20] van

19 3887 Hier vindt opnieuw een handenwisseling plaats naar hand 2.
20 3903 *ende*: overbodige tilde boven de *n*.

behagheliker contenantien. Maer
bouen allen gratien ende ghiften die
hij hadde zo verwough die gratie
van zinlichede. want in menegher-
ande aerten ende scientien. was zij
zeere vulco*m*men ende zeere perfect.
Ende niet alleenlic zo en achtede zij
boucken ende ghescriften die andere
clercken ende poeten maecten. ende
ghemaect hadden. Maer zelue be-
zochte ende beuant meneghe scoone
subtijlheit ende conste ende maecte
daer of schoone boucken ende ghe-
scriften vander welker maghet.
Bocatius die poete zeicht. ende sma-
kelichede van poetrien ende bij scoo*n*-
der talen ende bij antieringhe der
scholen zo regierde Sapho tvolc inde
gheberchte van persuastus. twelke
volc alzo rude ende alzo ombezeffelic
was als beesten: Oic mede bij vul-
co*m*mender minnen der schoolen ende
vut gheluckigher boudicheden zo
gaf zij haer zeluen altoos ende ver-
zelde metten ghuene*n* die scientie
volghden ende beminden. ende ver-
meyede huer zeluen int foreest vul
van laurieren dats vul van luftiche-
den van bloumekins van diuerscher
vaeruwen en*de* van zoeter ghuere
ende van diuerschen cruydekins daer

[3935] vte dat zij smaecte gramarie logijke
[3936] rethorike geometrie arismetrie ende
[3937] astronomie zo verre dat zij quam ter
[3938] cauernen van appolijn god der scien-
[3939] tien daer zij van* tconduyt ende die
[3940] beke van castaillie fontaine der har-
[3941] pe ende nopede die harpe zo constelike
[3942] dat zij daer groote melodie vp dede
[3943] leedende den dans met armonie dats
[3944] zoetichede van ghelude ende met muy-
[3945] sijcke Vute dezen alzo bocatius zeit
[3946] zo wil verstaen zijn de ghifte ende tbe-
[3947] grijp van huerer verstandelichede
[3948] ende de boucken die zij maecte van zo
[3949] grooter scientien die allen clerken en-
[3950] de hooghe gheleerde*n* zwaer ghenouch te
[3951] begrijpene ende te verstane zijn. ende
[3952] waren huere bouken een speghel. ende
[3953] een exempele allen andren die naer
[3954] huer quamen. omme wel in ghescrif-
[3955] te te stellene ende te dichtene Zij
[3956] vant oic maniere te makene liedekins
[3957] dichtkins druckelike clachten ende
[3958] lamentatien van mi*n*nen ende van
[3959] velerande andre goede leeringhe*n* en*de*
[3960] bewijze*n* zeere wel ghemaect ende bij
[3961] goeder ordenantien ende altoos spelde*n*
[3962] de hooftletteren hueren name. Ende
[3963] alzo Oratius die poete zelue berekent
[3964] ende bescrijft als plato die groote phi-
[3965] lozophe die Aristotules meester was

[3966] ghestoruen was zo vant men vele
[3967] boucken die Sapho ghemaect had-
[3968] de onder zijn oirpuelu ligghende.
[3969] Twelke een teeken was dat hij die
[3970] gheerne zach. ende dat hij die te stu-
[3971] deirne plach Ende aldus zo blijcket
[3972] dat deze maghet van zo grooter scien-
[3973] tie was dat die vander stede danen
[3974] zij was ende daer zij woonde ter ghe-
[3975] dinckenesse van huer. ende omme dat
[3976] zij te breeder gheheert zoude zijn ende
[3977] alle vrauwen deden een schoon beelde
[3978] van metale maken. twelke zij inden
[3979] name van huer daer rechteden ende
[3980] vrijede hooghelic. Ende voort was de-
[3981] ze maghet ghestelt int ghetal ende
[3982] inde vermaninghe van anderen poe-
[3983] ten ende philozophen Twelke alzo
[3984] bocatius zeicht menighen man niet
[3985] en ghebuert als dyademen of conijncx
[3986] croonen te draghene. Of oic tzelfs den
[3987] den* bisscoppen ende hueren ministre*n*
[3988] die in triu*m*phe huer leuen leeden. Al-
[3989] zulke hoeden ende croonen van laurie-
[3990] re ende van palmen te verdienene
[3991] ende te gecrijghene. als daer deze ma-
[3992] ghet mede ghecroont ende gheloont was
[3993] jc mocht hu noch meer zegghen van
[3994] anderen vrauwen van grooter scien-
[3995] tien als vander vrauwen lonce die
[3996] eene vrauwe vut grieken was

[3997] Ende was eene zo groote philozo-
[3998] phe. dat zij wel durste ende bestont
[3999] met warachtigher prouue ende redene
[4000] te begrijpene ende te confondeirene de*n*
[4001] philozophe theophascus die in zinen
[4002] tijde zo wijs vermaert was
[miniatuur 31; niet volledig uitgevoerd]

Cap. 31

[4003] Vander schoonder maghet Mathoa
[4004] Capitel[21] .xxxi.

[4005] **O** f de scientien den vrauwe*n*
[4006] begrijpelic wel voughen-
[4007] de ende wel betamende
[4008] zijn te leerene. So weit
[4009] oic voor waer dat zij daer
[4010] vute de arten ende consten beminnen
[4011] alzo du hooren zuls. wijlen inde oude
[4012] wet der payenen zo plaghen de lieden
[4013] te vserene van waezeggherien* of van

21 4004 *Capitel*: boven de *l* staat een overbodige tilde.

[4014] becondicheden van dinghen die ghebue-
[4015] ren zouden. Ende dat eenighe bijde*n* zanc
[4016] ende bijder vlueghe vanden ghevueghel-
[4017] te andere vuter vlamme vanden viere
[4018] Ende andere vute*n* jnghewa*n*de van stom-
[4019] men beesten. Ende dat was doe eene art
[4020] ende eene sciencie zeere ghehacht ende
[4021] van grooter weerde. Ende in deze scie*n*-
[4022] tie was eene groote meestresse ende wijde
[4023] vermaert deze manthoa. dochtre van-
[4024] den grooten priestre dats te zecghene bis-
[4025] scop vander stede van thebes. want
[4026] in die wet zo zaten de priesters in huwe-
[4027] like Deze schoone maecht manthoa
[4028] die bloeyede ende regneirde binnen den
[4029] tijde van Edippus de Conijnc van the-
[4030] bes. Ende was deze maecht zo wetende
[4031] zo wijs ende zo verstandel in clergien
[4032] ende van zo grooter zinlicheden dat zij
[4033] vulco*m*melic conste de sciencie van pyro-
[4034] mantie dats te zegghene de conste
[4035] bijder vlammen vanden viere te rade-
[4036] ne ende te waerzegghene. van welk*er*
[4037] consten langhe daer te vooren ghevseirt
[4038] hadden die van caldeen dieze vonden
[4039] Nochtans willen eenighe andre zeg-
[4040] ghen datze ma*n*broth[22] de rueze vant
[4041] Dus zo en was te diere tijd nyeme*n*t
[4042] die zo wel bekende oft verstont de wayn-
[4043] ghe oft blaken vander vlamme*n* vande*n*
[4044] viere als deze manthoa die oic alzo

22 4040 *manbroth*: achter de *h* staat een doorgehaalde halve letter (aanzet tot *d*).

[4045] conste bedieden ende onderkennen alle
[4046] aderen ende conduyten ende jnghewa-
[4047] den* vanden stommen beesten als zoe
[4048] Emmer datmen anders niet en wiste
[4049] dan dat zij dicwille bij dier consten de
[4050] gheesten jeghens huer dede spreken en-
[4051] de kennesse gheuen van tghuent dat
[4052] zij van hemlieden weten wilde[23]
[4053] Binnen dezer maghet tijden zo
[4054] was thebes ghedestrueirt omme tghe-
[4055] schil dat tussche*n* Edippes des conijncx
[4056] kind*er*en was onderlinghe. Dus ver-
[4057] trac deze maghet van daer ende ghij*n*c
[4058] wonen in asien. Ende daer dede zij de*n*
[4059] god apollo in zijne*n* tempel een zake
[4060] die namaels van grooter vermaerthe-
[4061] de was. Deze maghet die starf in yta-
[4062] lien Ende ter eeren van dezer maghet
[4063] zo was een stede ghenaemt van
[4064] dien lande die noch es ende heet
[4065] manthoa van danen dat virgilius
[4066] gheboren was

Cap. 32

[4067] Hier naer volcht tweendertichste[24]
[4068] Capittel van twee wijzen vrau-
[4069] wen Medea Ende vander Cueni*n*-
[4070] ghinnen Circes

23 4052 *wilde*: voor dit woord staat het doorgehaalde fragment *wid*.
24 4067-4070 *Hier ..... Circes*: deze rubriek lijkt met een andere hand geschreven te zijn, maar het schrift vertoont wel typische kenmerken van hand 2. Het kan zijn (net als bij andere rubrieken) dat dit door dezelfde kopiist geschreven is, maar met een andere pen en met meer zorgvuldigheid.

[miniatuur 32; niet uitgevoerd]

[4071] M Edea daer menigheran-
[4072] de hystorien mentioen
[4073] af maken en was niet
[4074] minder in arten oft in
[4075] scientien dan de ghue-
[4076] ne daer nv laetst af ghe-
[4077] sproken es Deze Medea was een doch-
[4078] tere van otheus Conijnck van Colcos
[4079] en*de* van perssen. zeere schoone van licha-
[4080] me lanc ende ghestreckich. behaghelic
[4081] ghenouch van aensichte Ende in we-
[4082] tene zo ghijnc zij allen vrauwen te bo-
[4083] uen. want zij wiste alle crachten der
[4084] cruden. ende alle bezwerenessen en*de*
[4085] alle ghokelerien die men doen.
[4086] mochte ende in gheenerande aerte
[4087] oft sciencie die men connen mochte
[4088] zo en zoude men huer niet bloot ghe-

[4089] uonden hebben. vut crachte van eenen
[4090] liedekine dat zij conste zo dede zij die eer-
[4091] de beuen. die lucht verdonckeren ende
[4092] die wint heffen vute den holen ende ca-
[4093] uernen der eerden. tempesten inde lucht
[4094] beroeren. die wateren ende riuieren staen
[4095] ende vier maken zonder aerbeit om
[4096] al te verbernen dat zij wilde ende alle
[4097] zulke zaken zo conste zij doen. Dit
[4098] was de zelue vrauwe die bijder conste
[4099] van huerer bezwerenesse ende ghokel-
[4100] rien lason dede vercrijghen dat guldi*n*
[4101] vlies daer of dat hijze namaels zeere
[4102] onwetendelike loonde. ende zonderlinghe
[4103] vander eere die zij hem bewezen hadde:
[4104] daer hij nemmermeer te bouen af ghe-
[4105] commen en hadde ne hadde zij ghe-
[4106] weist. twelke niet sculdich en es ver-
[4107] gheten te zijne den mannen te verwij-
[4108] tene. mitghaders meer anderen zake*n*
[4109] die ic verzwijghe. Circes die was
[4110] eene conijnghinne van eenre contree
[4111] bijder zee gheleghen vp den vutcant
[4112] van ytalien. Deze vrauwe die conste
[4113] zo vele van bezwerenessen ende van gho-
[4114] kelrien. dat gheen dijnc en was dat
[4115] zij begheerde zij en deidt bij crachte van
[4116] eenen drancke dat zij maken conste
[4117] Bijden welken zij des menschen licha-
[4118] me dede veranderen in figueren van
[4119] wilden beesten oft van gheueghelten*

[4120] Omme welke zake te beprouuene
[4121] zij bescreuen ende vermondt es jnde
[4122] hystorie van vlixes als doen zij weder
[4123] keerde vander destruxie van troye mee-
[4124] nende weder te trecken tot zijnen lan-
[4125] de van grieken. Fortune ende onghe-
[4126] wederte zijn schip verstaken hier end
[4127] daer met grooten stormen dat hij ten
[4128] hende van noods weghen bedwonghe*n*
[4129] was te commene bynnen der haue-
[4130] ne van dezer conijnghinne. Maer
[4131] vlixes als die wijze die en wilde bi*n*-
[4132] nen hueren palen niet en commen noch
[4133] hem berghen. hij en hadde oorlof ende
[4134] saufconduyt van huer. Dus zand
[4135] hij eenighe van zijnen ridders bij huer
[4136] omme te wetene oft huer ghelieuen
[4137] zoude dat hij daer vp sloughe ende te
[4138] lande quame. Maer die vrauwe mee-
[4139] nende dat zij huer vianden waren
[4140] die gaf hemlieden drincken van hue-
[4141] ren drancke ende ter stont zo worden
[4142] verandert in zwijnen ende in sto*m*men
[4143] beesten. Ende vlixes die ghijnc ter
[4144] stont bij huer ende dede zo vele dat zij
[4145] weder ghestelt worden in hueren pro-
[4146] pren voormen. Des ghelijcx zo zeg-
[4147] ghen eenighe vanden diemedienen
[4148] datter een ander prince vut grieken
[4149] was. De welke doen hij inde haue-
[4150] ne van Circes gheco*m*men was dat

[4151] zij zijn ridders dede veranderen in eeni-
[4152] ghe vueghelen die noch zijn. de wel-
[4153] ke vueghelen redelic groot zijn ende
[4154] van andere voorme dan andere vue-
[4155] ghelen ende zijn zeere fier
[miniatuur 33; niet uitgevoerd]

Cap. 33

[4156] Hier vracht *crist*ine der vrauwe rede-
[4157] ne oft noyt eenighe vrauwe en was
[4158] die van huer zeluen eenighe conste of
[4159] scientie vant die noyt daer te vooren
[4160] gheuonden en hadde ghezijn En*de* vrau-
[4161] we redene die onderwijst huer van Ny-
[4162] costrate die tlatijn vant

[4163] **X** pristine*[25] die alle .xxxiii Cap*itel*
[4164] deze zaken hoorde. die
[4165] sprac vrauwe redene toe
[4166] in dezer manieren. Vrau-
[4167] we ic weet wel dat ghij

25 4163 *Xpristine*: de letters *xp* staan veelvuldig voor *c* en *crist* bij de naam *cristine*. Omdat de *X* hier een initiaal is, kon de 'afkorting' niet opgelost worden.

[4168] vrauwen ghenouch beuinden cont
[4169] die gheleert zijn aerten ende in
[4170] scientien. Maer ic vraghe v oft ghij
[4171] ne gheene en weit die vut crachte
[4172] ende subtijlhede van huers zelfs en-
[4173] gien ende verstannesse van hem zelue*n*
[4174] eenighe nyeuwe aerten oft consten of
[4175] scientien gheuonden hebben die goed
[4176] nut ende oirboirlic zijn. ende die daer
[4177] te vooren noyt. gheuonden en wa*er*en
[4178] oft niet gheuseirt en waren. want
[4179] gheen zo groote mesterie en es eene-
[4180] ghe aerten oft scientie te achteruol-
[4181] ghene oft te leerene die gheuonden
[4182] zijn. alst es eeneghe van nyeus vut
[4183] huer zeluen te vindene: Andwoirde
[4184] Dochter en twijffelt ter contra-
[4185] rien niet. want meneghe schoone
[4186] aerten ende consten van vrauwe*n*
[4187] gheuonden hebben ghezijn vut sub-
[4188] tijlheden ende behendicheden van zin-
[4189] nen die zij eerst in ghescriften ghe-
[4190] stelt ende bewezen hebben. Ende die
[4191] namaels wel beuonden hebbe*n* ghe-
[4192] zijn zo van handghewerke oft van
[4193] Labuere gheleyt zijn ende alzo beuon-
[4194] den zijn. ende diere zal ic v noch ghe-
[4195] nouch noemen Ten eersten zal
[4196] ic zegghen vander edelre vrauwen
[4197] nycostrata. De welke die van yta-
[4198] lien noch heeten Cameriste. Deze

[4199] vrauwe was een dochtere van den Co-
[4200] nijnc van Aronde gheheeten palentij*n*
[4201] Ende was een vrauwe van zeere
[4202] subtijlen zinne ende van grooten ver-
[4203] stande ende daer toe van gode beghift
[4204] van velen zonderlinghen gratien cler-
[4205] gie ende griecsche tale te connene.
[4206] Ende zo zoete lieuelike ende wijze
[4207] tale zo hadzij ouer huer ende zo beha-
[4208] ghelike faconde dat de poeten die van
[4209] huer screuen hilden dat zij des gods
[4210] mercurius lief was. Ende een kind
[4211] dat zij van hueren man ghehadt
[4212] hadde die in zijnen tijde een man van
[4213] grooter wete was die zeiden de poeten
[4214] dat zij dien bij mercurius den god
[4215] ghehadt hadde. Om zekere verande-
[4216] ringhen wille die te*n* lande ghebuerde
[4217] daer deze vrauwe woonde. zo vertrac
[4218] zij van daer met hueren kinde. ende
[4219] met grooter menichte van volke dat
[4220] huer volgde. ende quam te schepe tot
[4221] in ytalien lancx der riuiere vand*en*
[4222] tybre. ende daer quam zij te lande en-
[4223] de begreep eenen hooghen berch. daer
[4224] zij neder slouch daer namaels de
[4225] stede van roome vp ghefondeirt was
[4226] Ende dien berch die hiet zij bijder
[4227] naturen van hueren vader palen-
[4228] tijn. Ende vp dien berch daer fondeir-
[4229] de deze vrauwe eerst een casteel. Ende

[4230] al tvolc dat zij daer brochte ende dat
[4231] huer namaels toequam dat leerde
[4232] zij leuen bij ordenantien. ende bij ghe-
[4233] reghel*t*heden van naturen ende van
[4234] redelicheden ghefondeirt in justitien
[4235] Ende was de eerste in diere contreen
[4236] bij wien dat alle loyen daer jnghestelt
[4237] ende vutghegheuen waren. waer bij
[4238] dat zij namaels grootelic gheheert
[4239] gheprezen ende vermaert was De-
[4240] zer zeluer vrauwen bij jngheuene
[4241] van gode ende bijden gheeste van pro-
[4242] phetien onder andere meer zaken zo
[4243] was ghelaten weten hoe dat die con-
[4244] tree ende dat land in toecommenden
[4245] tijden een vutghenomen edele land
[4246] wezen zoude. ende zonderlinghe verma-
[4247] ert ouer alle der weerelt. dus dochte
[4248] dezer vrauwen dattet niet eerbaer
[4249] wezen en zoude alst zo verre commen
[4250] zoude zijn. dat een keyzer van roome
[4251] alle de werelt bezitten ende begheere*n*
[4252] zoude. dat die van dien lande eenighe
[4253] Caracteren ofte figuren van vreem-
[4254] der ende onghevseirder natie*n* oirbo-
[4255] ren ende vseren zouden. Dus vute
[4256] dien dat zij huere wijsheyt betooghen
[4257] wilde. ende die vutnementheit van
[4258] hueren verstande ende van hueren
[4259] engiene memorie ende ghedijncke-
[4260] nesse van huer inder eewe die doe

[4261] toe te co*m*mene was zo dede zij zo vele
[4262] dat zij propre lettren vandt ende
[4263] maecte met allen onghelijc allen
[4264] letteren van allen anderen natien
[4265] Te wetene A.B.C.D. Ende de or-
[4266] denantie vanden latijne bijden spel-
[4267] lene van dien letteren ende het onder-
[4268] scheet tusschen de vocalen. ende allen
[4269] den anderen diemen heet de sto*m*me let-
[4270] tren Ende alzo vant zij tbeghinsele
[4271] vander scientie van gramarien die zij
[4272] namaels voort vutgaf ende den ande-
[4273] ren leerde. twelke eenen schoonen vont
[4274] was van diere scientie ende niet clee*n*
[4275] profiterende. Dies men huer grooten
[4276] danc lof ende eere noch spreken mach
[4277] .want* om der subtijlheyt van dier sci-
[4278] entie ende omden grooten oirboir ende
[4279] bereetsamheden tot anderen scientie*n*
[4280] diemen daer vut neemt. zo houdenze
[4281] de ytaliene*n* noch in grooter weerden
[4282] Ende zeiden dat deze vrauwe niet
[4283] alleenlic eene vrauwe en was. Maer
[4284] onder alle vrauwen eene goddinne
[4285] ende eerdenze ghelijcmen goden ende
[4286] goddinnen te eerene plach. Ende als
[4287] zij ouerleden was zo deden zij huer
[4288] eenen tempel maken recht anden
[4289] voet vanden berghe daer zij woonde. en-
[4290] de om dat dies eewelike memorie en-
[4291] de ghedinckenesse wezen zoude zo de-

[4292] den zij den tempel naer der vrauwe*n*
[4293] heeten. ende vele van huere*n* dinghen
[4294] en*de* van hueren zaken gauen zij den
[4295] name van alsulken consten ende
[4296] scientien als zij gheuonden hadden
[4297] Ende tselfs hemlieden ter eere*n* van
[4298] den latijne dat deze vrauwe daer
[4299] gheuonden hadde zo noemden zij he*m*
[4300] zeluen latijnen. Ende dat meer es
[4301] omme dies wille dat Jta in latijne
[4302] Twelke ja in onzer tale es die vpper-
[4303] ste affirmatie ende verzekerthede
[4304] vander latijnscher tale es. zo en wast
[4305] hemlieden niet ghenouch dat huer-
[4306] lieder contree oft landscip het latijn-
[4307] sche land heeten zoude. Maer wilde*n*
[4308] dat alle tlandscip tot verre ouer de
[4309] gheberchten twelc groot ende breet
[4310] es ytalien heeten zoude. Naer de na-
[4311] me van carmence waren namaels
[4312] gheheeten vele schoone dichten in
[4313] latijne Carmence*n*. Ende tselfs de
[4314] ro*m*mainen die ouer langhen tijden
[4315] daer naer quamen die deden eene
[4316] van hueren poorten te roome heeten
[4317] Carmecelle. De welke namen om
[4318] gheene vande voorspoet oft handeli*n*ghe
[4319] oft veranderinghe die de ro*m*maine*n*
[4320] noyt hadden. Oft hoe hooghe oft hoe
[4321] machtich datter noyt eenich keyser
[4322] was zo en hebben deze namen niet

[4323] verandert ghezijn alst noch blijct up[26]
[4324] den dach van heden. wat dijnct v
[4325] danne mijn lieue dochtere mochtmen
[4326] qualic eenighe meerdere zaken den
[4327] mannen toe scriuen dan dezer vrauwe*n*
[4328] Maer en peinst niet dat deze vrauwe
[4329] alleene ter weerelt gheweist heift Bij
[4330] wien dat eenighe consten oft scientien
[4331] gheuonden hebben ghesijn alzo ghij noch
[4332] wel hooren zult.

Cap. 34

[4333] Vander vrauwen mynerue die meni-
[4334] gherande consten ende scientien vandt
[4335] ende zonderlinghe de conste om har-
[4336] nasch ende wapene van yzere ende va*n*
[4337] stale te smedene ende te temperen:
[miniatuur 34: niet uitgevoerd]

26 4323 Opnieuw een handenwisseling: de pagina's 81r en 81v zijn door hand 3 geschreven.

[4338] **M** ynerue alzo du zelue
[4339] in anderen plecken be-
[4340] screuen hebs. was een
[4341] maecht gheboren vut
[4342] grieken ende hueren
[4343] toename die was pal-
[4344] las. Deze maecht die was van vut-
[4345] nemender zinlichede en*de* wonderliken
[4346] verstande. zo dattet volc dat doe was
[4347] meende dattet eene goddinne ware
[4348] om dies wille dattet huer zach doe*n* en-
[4349] de vulcommen datmen noyt eer te voore*n*
[4350] ghesien noch gheweten en hadde want
[4351] men in dien tijden huers ghelijcx niet
[4352] en vant niet alleenlic in eenre zaken
[4353] maer in menigherande dinghen ende
[4354] zaken. Bij huerer subtijlheyt zo
[4355] vant zij eenighe ghescriften in grieke*n*
[4356] ghescreuen die zeere lanc ende
[4357] verdrietelic om te lesene waren die
[4358] zij naermaels in zeere corter tale be-
[4359] greep ende ooc bescreef twelke noch
[4360] de grieken vseren upden dach van
[4361] heden. Deze macht* die vant tghetal
[4362] ende de maniere van tellen ende van
[4363] rekenen ende groote sommem in een te
[4364] vergaderen twelke eenen schoonen
[4365] vont was. Ende up tcorte zo ware*n*
[4366] huer zinnen zo verlicht van consten
[4367] dat zij van menigherande conste.
[4368] die daer te vooren noyt ghesien en hadde

[4369] ghezijn als de conste van scapen te schee-[27]
[4370] rene ende de wulle daer af te nemene
[4371] voort die te teezene te cammene te Car-
[4372] dene te spinnene ende vp te reedene
[4373] om laken daer of te makene. Ende va*n*t
[4374] alle de manieren vanden alame*n* die
[4375] die daer toe dienen. Noch meer zo vant zij
[4376] de conste ende de maniere o*m*me van alle-
[4377] rande vruchten der boomen ende der eer-
[4378] den olye te makene de vuchticheit d*aer*
[4379] vute te crighene. Voort zo vant zij
[4380] de conste ende de maniere waghens en-
[4381] de karijnen te makene om allerande
[4382] groote burdden ende groote lasten ghe-
[4383] mackelic van plecke te plecke te ver-
[4384] voerene. Noch vele wonderlike dinghe*n*
[4385] dede deze maecht ende vele constelik*er*e
[4386] om dies wille dattet de vrauwen na-
[4387] ture zeere vremde es dat zij harnasch
[4388] of wapene van yzere oft van stale ma-
[4389] ken zoude daer de mensche in orloghe*n*
[4390] zijn leden mede decken ende beschermen
[4391] zoude. Bouen dien zo was zij de ghue-
[4392] ne die. dien van athenen de conste en*de*
[4393] de maniere wees ende leerde om heren*
[4394] strijden ende bataillen te stellene ende
[4395] te ordenerene. Ende de zede ende de
[4396] de* maniere van vechtene. Sij* was
[4397] oic de ghuene die eerst vant alle jnstru-
[4398] menten diemen metter mont speelt
[4399] als fleuten pijpen trompen en*de* muzele*n*

27 4369 Handenwisseling: vanaf hier is de tekst weer door hand 2 geschreven. Vanaf hier tot het eind van boek 2 heb ik nog geen aandacht kunnnen besteden aan de diverse handen, maar boek 3 bevat globaal gezien slechts twee handen (3 en 4, zie de voetnoten aldaar).

[4400] vut grooter edelhede van verstande
[4401] die deze vrauwe hadde zo bleef zij ma-
[4402] ghet al huer leuen. Ende o*m*me der
[4403] grooter zuuerheit die zij onderhilt zei-
[4404] den de poeten in hueren fabelen dat
[4405] vulcaen god der bernender mi*n*nen. je-
[4406] ghen huer langhen tijd ghestreden
[4407] ende gheworstelt hadde Maer dat zij
[4408] dien ten hende ghemat ende verwo*n*ne*n*
[4409] hadde Nietieghenstaende alle het aen-
[4410] vecht dat zij ghehadt hadde in huerer
[4411] joncheit die van athenen die hadden
[4412] deze maecht in zo grooter eere*n* ende in
[4413] zo grooter werdicheden als zij noyt
[4414] vrauwe en hadden Aenbededen die als
[4415] een goddinne. dat om dies wille dat
[4416] zij eerst die wapenen ende der ridder-
[4417] schepe hantieringhe der wapenen
[4418] vant. Ooc hieten die van athenen
[4419] deze maecht een goddinne der wete
[4420] ouer mits de groote scientie die zij had-
[4421] de. Ende als deze maghet ouerleden
[4422] was zo deden die van athenen huer
[4423] eenen tempel maken ghewyet inden
[4424] name van huer. ende in dien tempel
[4425] zo stelden zij een beilde ter ghedij*n*cke-
[4426] nesse van huer. jnder voorme ende
[4427] ghedane van eenre schoonre jongher
[4428] maecht. Bijder welker beilde zij be-
[4429] wijzen wilden. ende bedieden wijsheit
[4430] ende ridderscip. Dit beilde dat hadde

[4431] ontzienlike ende veruaerlike ooghen
[4432] om te bediedene dat tridderschip ghe-
[4433] uonden ende gheordineirt was om al-
[4434] le righeur van justitien te vulco*m*mene
[4435] ende te vulbringhene. Ooc mede om te
[4436] bediedene datmen zeere lettel weet het
[4437] hende daer naer dat de wijze spoort.
[4438] Dit beilde dat hadde eenen helm
[4439] vp thooft om te bediedene dat een ridder
[4440] sculdich es te hebbene sterchede ende
[4441] cracht. Oic mede om te bediedene dat
[4442] den raedt der wijzen sculdich es secreit
[4443] te zijn ende bedect. Dit beilde dat was
[4444] verwapent met maelgerie om te be-
[4445] diedene de macht vanden ridderschepe
[4446] ende den staet van dien Ooc mede om te
[4447] bediedene dat de wijze sculdich es altoos
[4448] ghewapent te zijne jeghen de scichten
[4449] ende de worpen van fortune*n* alzo wel
[4450] int goede als int quade. dit beilde
[4451] dat hadde eene groote langhe glauie
[4452] inde handt. om te bewijzene dat een
[4453] ridder es sculdich den stoc te zijne van
[4454] justitien. Ooc mede om te bediedene dat
[4455] de wijze sculdich zijn eenen scicht van
[4456] verren te zien commen. Dit beilde
[4457] dat hadde oic een taerge oft eene*n* schilt
[4458] van cristale hanghende an den hals
[4459] Om te bewijzene dat een ridder sculdich
[4460] es altoos euen wacker te zijne ende
[4461] wel ontspronghen ter bewarenesse va*n*d*en*

lande ende vanden volcke. Ende vande*n*
ghemeenen oirbore. Ooc mede om te be-
wijzene dat den wijzen alle dijnc es
sculdich kenlic ende opembaer te zijne
Item inde middel van dezer taerge
oft van dezen schilde daer stont jnne
thooft van eenen serpente gheheeten
gorgon om te bewijzene dat een ridder
sculdich es te zijne schalc ende altoos
goede wake doende. zijnen viant niet
te verre betrauwende ghelijc den ser-
pente. Ooc mede om te bediedene dat
de wijze sculdich es voorzienich ende
ghewaerscout te zijne van alle dat
hem beieghenen mochte. Item omtre*n*t
dit beilde zo was ghestelt een huyle
die bij nachte vliecht als om dat te
bewarene om te bewijzene dat een rid-
dere altoos sculdich es euenghereet te
zijne bij daghe ende bij nachte ter be-
warenesse vanden lande ende vande*n*
volke. ende vanden ghemeenen oirbore
oft van noode ware. Ooc mede om te
bediedene dat de wijze altoos sculdich
es te bepeinsene daer toe dat hij ghestelt
es ende vp tgoont dat hem beuolen es
Zo groote mare ghijnc van dezer maecht
dat men ter eere van huer ende in hue-
ren name meneghen tempel make-
de Ende tselfs de ro*m*mainen langhe
daer naer dat zij in huere triu*m*phe

[4493] waren namen huer beilde ende stelde*n*
[4494] dat bijden anderen goden ende godinne*n*
[miniatuur 35; volledig uitgevoerd]

Cap. 35

[4495] Vander Conijnghinne Ceres die de
[4496] Conste ende de maniere vant vander
[4497] landneeringhe ende hoemen de eerde
[4498] reeden zoude o*m*me vruchte*n* te winnene

[4499] C Eres die .Cap*itel* .xxxv.
[4500] van zeere ouden tijden
[4501] was Conijnghinne van
[4502] scaliens die hadde de gra-
[4503] tie ende de ghifte van zin-
[4504] lichede ende van beseffe
[4505] om te vindene hoe datmen het eerdrijke
[4506] hantieren zoude om de vruchten te win-
[4507] nene. Ende vander ghereeschepe die

[4508] daer toe behoirde zij leerde ooc huere*n*
[4509] onderzaten perden ende ossen temmen
[4510] ende die te gadere doen gaen ten labeure
[4511] zij vandt ooc de maniere van ploughe*n*
[4512] ende van hegghen te makene Ende
[4513] daer mede de eerde te hauenen ende
[4514] te hantieren ende die te bezaiene. En-
[4515] de als de vruchten vulwassen waren
[4516] die te snydene ende te mayene. ende die
[4517] te darsschene met vleghelen te wan-
[4518] nene ende die te malene ende te bre-
[4519] kene tusschen groote steenen ghelijc
[4520] men nv met muelenen doet. Ende voort
[4521] vanden mele datter af quam broot te
[4522] werkene ende te makene. Ende aldus
[4523] zo leerde deze vrauwe den ruden ende
[4524] ombezochten meinschen die daer te
[4525] vooren gheploghen hadden wilde ap-
[4526] pelen beyeren eekelen ende cruden te
[4527] etene ghelijcke den beesten broot ma-
[4528] ken ende eten. Noch meer dede deze
[4529] vrauwe. want de lieden die daer te
[4530] vooren gheploghen hadden hier end
[4531] daer inder woestinen ende wildernes-
[4532] se te wonene met den ghedierten die
[4533] verzaemde zij te gadere met grooten
[4534] cudden. Ende leerde hemlieden huze*n*
[4535] steden burghen ende casteelen make*n*
[4536] daer zij hemlieden in berchden ende
[4537] onthilden ende leerden te zame*n* wone*n*
[4538] ende verkeeren. Ende aldus zo was

[4539] bij dezer vrauwe*n* de werelt eerst gebrocht
[4540] vute den beesteliken leuene. teene*n* me*n*-
[4541] scheliken ende redeliken leuene. Va*n*
[4542] dezer Ceres zo bescreuen de poeten jn
[4543] fabelen hoe dat huer dochtere van plu-
[4544] to den god den god[28] der hellen ontschaect
[4545] was Ende ter eeren van hueren groo-
[4546] ten wetene ende van hueren consten
[4547] ende scientien. Ende dat zij ter werelt
[4548] zo groote zaken gheleert ende gheuon-
[4549] den hadde zo aenbededen zij huer ende
[4550] hietenze goddinne vanden coorne en-
[4551] de vanden greyne
[miniatuur 36; volledig uitgevoerd]

Cap. 36

[4552] Van yzas die de conste ende de manie-
[4553] re vandt om houen ende bogaerden te
[4554] makene Ende allerande boomen ende
[4555] planten te potene .Cap*ite*l .xxxvi.

28 4544 *den god den god*: het tweede *den god* is doorgehaald.

[4556] **Y** zas in tsgelijcx die was
[4557] van zo grooter wete ende
[4558] van zo grooter leeringhe
[4559] aengaende landnerin-
[4560] ghe ende labeur dat zij
[4561] niet alleenlic vernaemt
[4562] en was Conijnghinne van egypten.
[4563] Maer eene zeere zonderlinghe goddin-
[4564] ne van egypten. Van dezer yzas zo zeicht
[4565] de fabele datze jupiter minde ende hoe
[4566] dat hijze dede verkeeren in eenre coe. En-
[4567] de hoe dat zij nochtans namaels te men-
[4568] scheliker voorme quam. twelke al bediet
[4569] es van huerer grooter wete ende scientie*n*
[4570] alzo du zelue dat wel gheroert hebs jnt
[4571] bouc datstu maectes van Othea. De-
[4572] ze vrauwe die vandt eenerande mani*er*e
[4573] van corten ghescriften dan de egyptie-
[4574] nen hadden. ende dat leerde zij hemliede*n*
[4575] ende gaf hemlieden maniere om huere
[4576] langhe tale te cortene. Deze yzas was
[4577] een dochtere van den Coijnck* ynachus
[4578] Conijnck van grieken. zustere van
[4579] pharaneus die een zeere wijs man
[4580] was. Bij eenighen zaken die in grie-
[4581] ken ghebuerden zo vertrac deze vrauwe
[4582] met hueren broedere vut grieken in egyp-
[4583] ten. Ende daer leerde zij den volke onder
[4584] meer andere zaken de conste om houe*n*
[4585] ende bogaerden te makene ende allera*n*-
[4586] de boomen ende planten te potene. Ende

[4587] bouen dien zo stelde zij ende ordeneirde
[4588] daer vele schoonder loyen ende wetten
[4589] Ende die leerde zij den egyptienen die
[4590] zeere rudelic leifden ende zonder justi-
[4591] tie ende ordenantie. zo dat zij van doe
[4592] voortdan in positien ende in ghereghelt-
[4593] heden leifden als lieden van redenen
[4594] Ende om cort te verhalene zo dede
[4595] deze vrauwe daer alzo vele dat zij daer*
[4596] leuende ende doode in grooter weerde*n*
[4597] hilden alst wel scheen want huere
[4598] vermaerthede alle de werelt duere
[4599] ghijnc ende deden huer tempele*n* en-
[4600] de oratorien maken. Ende tselfs
[4601] die van roome doen zij in huere trium-
[4602] phe ende in huerer hoocheit zaten de-
[4603] den huer eenen tempel maken in hue-
[4604] ren name daer zij huer sacrificie en-
[4605] de offerande deden ende groote sole*m*p-
[4606] niteit ghelijcke datmen huer hadde
[4607] gheploghen te doene in egypten. De-
[4608] zer vrauwe[29] man was gheheete*n*
[4609] Appis daer meneghe hystorien men-
[4610] tioen af maken

Cap. 37

[4611] Hier onderwijst vrauwe redene al
[4612] Tweluaren dat bij dezen vrauwen ter
[4613] weerelt gheschiet es .Cap*itel* .xxxvij.

29 4608 *vrauwe*: voor dit woord staat een doorgehaalde letter *w*.

[4614] V Rauwe my verwondert
[4615] zeere van al tgoont dat
[4616] Ic van v uernome*n* heb-
[4617] be hoe dat zo vele duech-
[4618] den ende weluare*n*s ghe-
[4619] schiet es bij versta*n*nes-
[4620] sen ende zinlicheden van vrauwen.
[4621] hoe wel dat de mannen zegghen int
[4622] ghemeene hoe dat der vrauwen wete
[4623] niet te achtene en es Ende dat zij ter
[4624] werelt niet en dienen dan om te spin-
[4625] nene ende om kinderen te draghene
[4626] Vrauwe redene gheminde dochte*r*e
[4627] bij dezen muechstu wel beseffen de groote
[4628] onwetenthede vanden ghoonen die
[4629] dat zecghen. want zij zijn als de gho-
[4630] ne die twleuaren oorboren en*de* ghebruke*n*
[4631] ende niet en bekennen. van wanen dat
[4632] comt ende niemende daer of danc en
[4633] zegghen. Ooc mede zo meuchstu claerlic
[4634] beseffen. hoe dat onze lieue heere jh*es*us
[4635] *crist*us als de ghuene die niet en doet
[4636] zonder cause oft redene den mannen
[4637] wel heift willen bewijzen dat zij dat
[4638] vrauwelike gheslachte niet te meer
[4639] versmaden noch verminderen en zou-
[4640] den dan tmanlike gheslachte als he*m*
[4641] ghelieft heift den vrauwen alzulke
[4642] gratie van begrijpe ende van zinliche-
[4643] den te gheuene alstu ghehoort hebs. dat

[4644] zij niet alleenlic nut ende abel en zijn
[4645] om eenighe consten of scientien te leere-
[4646] ne ende te begrijpene. Maer die vut he*m*
[4647] zeluen van nyeus te vindene. Emmer
[4648] alzulke consten ende scientien zijn van
[4649] alzulken oirbore ende proffite ter werelt
[4650] datmen die goedeliken niet ontbeeren
[4651] en mach. ghelijc du ghehoort hebs van
[4652] der vrauwe Carmencis of nicostrate daer
[4653] jc dy lanc eer af sprac die tlatijn ende
[4654] de latijnsche lettre*n* vant. De welke latij*n*-
[4655] sche tale ende lettren alzo vermenicht en*de*
[4656] verre ghespreet es. dat ouermids dien
[4657] alle de glozen ende expositien vanden e-
[4658] breeusschen ende griecschen l*ett*ren ende ghe-
[4659] scriften diemen in grooter weerden hilt
[4660] daer tot onzer kennesse*n* gheco*m*men zijn
[4661] Ende dat nalix alle europe het welke
[4662] tmeeste ghedeel van alle der werelt es
[4663] die tale ende dat ghescrifte vseren. ende
[4664] in dier talen onghetallicke boucke*n* conste*n*
[4665] ende scientien bescreuen ende in eewegher
[4666] memorien ende ghedijnckenesse ghestelt
[4667] zijn. waer bij du wel concluderen muechs
[4668] dat die zake die die vrauwe dede een za-
[4669] ke van grooter weerde ende van grooter
[4670] vermaerthede zij ende onu*ert*allic. want
[4671] bij dien zijn de mannen ghetrocken vut
[4672] huerer jgnorantien ende ghebrocht in
[4673] kennessen. Ende bij dien[30] hebben zij wete en*de*
[4674] conste te becondeghen ende te beteekenen

30 4673 *dien*: klein bovengeschreven, lijkt andere hand (zonder verwijsteken).

[4675] al dat zij[31] int herte begrijpen connen ende al
[4676] dat hemlieden ghelieft. Desghelijcx bij
[4677] dien te wetene alle verledene zaken. voor
[4678] ooghen ende zom toeco*m*mende. Bij dien ooc
[4679] zo mach de mensche vander eenre contree
[4680] met den mensche vander ander contree
[4681] Accort ende minne maken ende die ves-
[4682] teghen onderlinghe. zo dat zij malcand*er*s
[4683] zin ende begrijp weten. die malcandere*n*
[4684] noyt en zaghen noch en spraken. Em-
[4685] mer zo en can niement den oorboor noch
[4686] tproffijt van diere consten ende van dien
[4687] vonde te vullen louen noch bescriuen:
[4688] want bij dien bekent men god. hemel
[4689] ende eerde. ende alle zijne ghescheppenes-
[4690] se. wie es dan de man die oit meerdere
[4691] zake dede of vant

[miniatuur 37; volledig uitgevoerd]

Cap. 38

[4692] Noch vanden zeluen .Capp*itel* .xxxviij.

31 4675 *zij*: klein bovengeschreven door dezelfde hand (met verwijsteken ∧).

lb n="4693"/>**D** Esghelijcx waer dede
[4694] noyt man alzo vele als
[4695] die goede Conijnghinne
[4696] Ceres dede. daer hier voo-
[4697] ren af ghesproken es. wie
[4698] Can emmer meerder lof
[4699] of prijs ghecrijghen dan: den mensche
[4700] die wilt ende beestelic leuen leedede. en*de*
[4701] hem in bosschen ende in wildernisse*n* hilt
[4702] metten wilden ghedierten. ter wet va*n*
[4703] redelicheden ende van justitien te bringhe-
[4704] ne. Ende die met malcanderen te doen
[4705] verkeeren ende conuerseren. onderlinghe
[4706] te leerene ende te bestane beter ende vrie*n*-
[4707] deliker voetsele. ende spijze te vserene en-
[4708] de te ghebrukene als coorne ende ander
[4709] grein dat nuttere ende oorboorlikere der
[4710] menscheliker naturen es. ende van
[4711] meerder voetsele ende daer de mensche*n*
[4712] schoondere ende claerdere ende ooc sterk*er*e
[4713] af worden dan zij deden vanden eekelen
[4714] cruden oft eenighe andere vruchten die
[4715] zij daer te vooren gheploghen hadden te
[4716] etene ende te vserene ghelijc den beeste*n*
[4717] Ooc mede de eerde die vul doornen diste-
[4718] len ende oncruuts was zonder eenighe
[4719] vrucht te doene. bij hueren labeure ende
[4720] toe doene vruchtbaer te makene ende
[4721] die te bezayene met oorboorlike*n* vruchten
[4722] ende cruden ghelijc man noch ter tijt van
[4723] nv doet ende vseirt Ende bij die*n* subiect

[4724] ende onderdaen wert de ghemeene*n* oor-
[4725] boore Ende aldus dat volc ter werelt
[4726] dat wilt ende onbesneden was ghecreech
[4727] bij dezer vrauwen wet ende reghele van
[4728] leuene ende worde tem ende meyndre
[4729] onderlinghe. dat te vooren wilt hadde
[4730] ghezijn. Ende naer dat zij beuant dat
[4731] der menschen zinnen begrepen ende
[4732] ghehentheden waren zo deelde zij dat
[4733] volc zom buten ten labeure. ende and*er*e
[4734] bynnen tot anderen tot anderen[32] nud-
[4735] schepen ende ghemeenen oorbore
[4736] Desghelijcx van yzas wie zoude
[4737] connen sommeren tproffijt dat den
[4738] menschen ghebuert ende gheschiet es
[4739] vuter conste van bogaerden ende van
[4740] honinghen ende van allen planten
[4741] boomen ende cruden[33] te stellene ende
[4742] te winnene die goede ende oorboorlike
[4743] vruchten draghen. ende zo lieuelic en*de*
[4744] bequame der menscheliker natueren
[4745] Ooc mede Minerue die bij huerer
[4746] conste den mensche versach van me-
[4747] nigher oorboorlichede. als van cleed*er*en
[4748] ende habijten ghemaect van wullen
[4749] de leden mede te bedeckene jeghe*n* tcoude
[4750] ende jeghen tnatte. die te vooren niet
[4751] anders en wisten noch en plaghe*n* dan
[4752] huden of vellen ouer huer lijf te dra-
[4753] ghene alzulc als zijze vanden beesten
[4754] stroopten. De welke minerue den

32 4734 *tot anderen tot anderen*: het tweede *tot anderen* is doorgehaald.
33 4741 *cruden*: na dit woord volgen enkele deels weggeschaafde letters, mogelijk *om* van een andere hand.

[4755] mensche ooc af nam ende verloste van dier
[4756] pijne van allerande dijnc dat zij anders
[4757] niet en consten noch en wisten dan van
[4758] plecke te plecke met grooten aerbeyde
[4759] tusschen den aermen te draghene oft te
[4760] verslepene. Conste ende maniere wees
[4761] ende leerde waghenen wielen ende an-
[4762] dere engienen te makene. daer zijt van
[4763] dier tijt voort al ghemackeliken mede
[4764] deden dat zij doen wilden. Ende tselfs
[4765] de conste ende maniere of harnasch
[4766] ende wapenen te smedene daer zij huer
[4767] lichame mede decten. ende bewaerde*n* van
[4768] allen quetse. het welke vele nuttere vele
[4769] sterkere ende vele oorboorlik*er*e es dan der
[4770] beesten huden oft vellen. *crist*ine. O weerde
[4771] vrauwe. Nu meer dan ye. zo weetic vul-
[4772] co*m*melic ende beseffe bij dien dat ghij my
[4773] zecht ende beuroet. die groote ondancbaer-
[4774] hede ende onwetenthede. vanden ma*n*nen
[4775] die van vrauwen gheen duecht noch ooc
[4776] gheen eere ghespreken en connen. want
[4777] bouen dien dat my wel dochte dat ouer-
[4778] mits velerande waer bij dat hij sculdich
[4779] ware alle vrauwe*n* te eeren*e*. besorchsaem-
[4780] heden ende hantieringhen die de vrau-
[4781] wen den mannen doen in allen nooden
[4782] ende zonderlinghe dat geen man en
[4783] ware hij en hadde een vrauwe tot een-
[4784] re moedere ghehadt. dat dadt een suf-
[4785] fissante zake ghenouch was om ghee*n*

[4786] vrauwe*n* te blamerene. Maer die te prijzene
[4787] ende te eerene. om eenre vrauwe wille
[4788] zo hooric hier menichten van gratien ende
[4789] van ghiften die de mannen hebben ende
[4790] ghehadt hebben vanden vrauwen. Dus
[4791] zo mueghen van nv voortan wel zwij-
[4792] ghen die manne*n* ende clerken die in hue-
[4793] ren worden of in hueren boucken van
[4794] vrauwen oneere of dorperheit ghesproke*n*
[4795] hebben ende van scaemten huer ooghe*n* jnde
[4796] eerde slaen. want als zij alle dijnc ter rech-
[4797] ter waerheit willen verstaen ende beken-
[4798] nen zo moeten weten dat alle de consten
[4799] die de clerken hebben zijn hem gheco*m*me*n*
[4800] van eenre vrauwen als van Carmensis
[4801] de welke hemlieden ghelijc eenre scool-
[4802] meestersse hueren eersten .A.B.C. ghe-
[4803] uonden gheleert ende ghespelt heift:
[4804] Ten anderen wat mueghen de Edele
[4805] zegghen. als zij beuinden dat bij eenre vrau-
[4806] wen hemlieden gheuonden ende bewezen
[4807] es de conste ende de maniere der wapenin-
[4808] ghen. ende de hantieringhe van dien ende
[4809] die te stellene ende te ordenerene. En*de* tselfs
[4810] alzulc harnasch ende wapenen te smeden*e*
[4811] ende te makene als daer zij huer leden me-
[4812] de decken ende bewaren jeghen huere
[4813] vianden. Ten derden wethouders poor-
[4814] ters ende ghemeente. wat mueghe*n* zij
[4815] peinzen als zij beuinden dat hemlieden
[4816] bij eenre vrauwe den wech ende wet van

[4817] redelicheden ende van loyen eerst bewezen
[4818] ende bescreuen es. Niet selfs den landsma*n*
[4819] aerbeydere ende al dat bijden daghelicsche*n*
[4820] broode leeft. het en es hem van eender
[4821] vrauwe gheuonden ende gheleert. hoe
[4822] zij landneeringhe doen pleghen ende
[4823] hantieren zullen. wie can van vrauwe*n*
[4824] dan o*n*neere spreken. als van vrauwen
[4825] ter werelt zo vele deichs ghebuert
[4826] ende becleuen es. Ende alsmen alle
[4827] meesters poeten ende philozophen als
[4828] Aritoteles virgilius Ouidius plato por-
[4829] phirius boetius ende huer vruchten van
[4830] leeringhen die zij ter werelt ghelate*n*
[4831] hebben vermonden wil zo eist al clee-
[4832] ne ghenouch jeghen tgoont dat hier
[4833] vooren vander leeringhe der vrauwen on-
[4834] derwezen es ende vanden proffijte dat daer
[4835] of commen es. want gheen ghelijke en
[4836] eist noch gheen comparatie
[miniatuur 38; volledig uitgevoerd]

Cap. 39

[4837] Van arayne der jongher maecht die de
[4838] conste vant de wulle te anthierene ende
[4839] te vaerwene ende haultelissen daer of te
[4840] makene ende de ghone die ooc de conste
[4841] ende de maniere vant het vlas te anthie-
[4842] rene ende het lijnwaet daer af te maken*e*

[4843] **N** let alleenlic // Cap*itel* .xxxix.
[4844] zonder meer zo en heeft god
[4845] bijden vrauwen daer voore*n*
[4846] af ghesproken es. ter we-
[4847] relt willen verzien van me-
[4848] negherande nootzakelike ende oorboir-
[4849] liken dinghen Maer jnsghelijcx bij meer
[4850] andere als bij eender jongher maghet
[4851] gheboren vut azia. gheheeten arayne
[4852] dochtere van ydomedia. De welke aray-
[4853] ne vut grooter subtijlhede ende verstan-
[4854] delicheden van zinnen de conste vant
[4855] ende de maniere omme de wulle te
[4856] vaerwene van alle vaerwe*n* ende la-
[4857] kenen daer of te makene die wij tappis-
[4858] serie of haultelisse heeten. Ende es de
[4859] ghone daer de fabele of zeicht dat ze de
[4860] god apallas verschiep in een coppespin-
[4861] ne. Deze zelue vrauwe was die eerste
[4862] die de conste vant ende de maniere
[4863] vanden vlasse te winnene te reedene
[4864] te spinnene ende te hantierene. Ende
[4865] daer of het lijnwaet te makene ende
[4866] te weuene. Twelke een zeere noodzake-
[4867] lic oorboorlike ende proffitelic werc es

[4868] hoe wel dat de mannen dat veronweerdi-
[4869] ghen ende niet en achten Deze maecht
[4870] arayne die vant ooc de eerste conste ende
[4871] maniere netten te breyene. om ghedier-
[4872] ten vueghelen ende visschen mede te va*n*-
[4873] ghene ende de maniere van visschene
[4874] en*de* van vueghelene. Ende van groote
[4875] sterke ende machtighe wilde ghedier-
[4876] ten met netten ende met strecken te
[4877] vanghene ende te beheerdene. Daer
[4878] men daer te vooren noyt of ghehoort
[4879] noch gheweten en hadde. Dus dede
[4880] deze vrauwe der werelt eene goede be-
[4881] derue ende eene zake van grooter vrucht
[4882] daer noch heden sdaechs. groot. ghemac
[4883] in beuonden ende beseuen es. Hoe wel
[4884] dat de zomeghe acteurs ende tselfs
[4885] bocatius de poete zegghen dattet een
[4886] beter werelt was als tvolc niet en leif-
[4887] de dan bijden eekelen ende de cruden
[4888] vute der wildernessen ende niet ghe-
[4889] cleet en waren dan met huden of met-
[4890] ten vellen alzo zijze vanden beesten
[4891] stroopten. dan zij was zichtent dat
[4892] den volke gheleert was leckerlike ende
[4893] ghemackelike te leuene. Maer behou-
[4894] den der weerdichede van dien aucteur
[4895] ende van allen anderen die zoude*n* wil-
[4896] len zegghen dat alzulke zake*n* in be-
[4897] jeghenthede ende niet ten oorbore ende
[4898] nuttelichede vander me*n*schelik*er* nature*n*

[4899] gheuonden zijn. So zegghic. dat zo vele
[4900] te meer dat de meinschen meer duechde*n*
[4901] gracien ende ghiften van gode ontfa*n*ct
[4902] zo vele te meer es hij hem ghehouden
[4903] daer of lof ende danc te zecghene ende
[4904] hem te bet te dienene. Ende eist dat
[4905] de mensche mesbruct dat ghuent dat
[4906] god ten oorbore vanden mensche*n* ver-
[4907] leent ende gheschepen heift dat comt
[4908] vuter onduecht ende quaethede vande*n*
[4909] ghuenen diet mesbruct. ende niet dat
[4910] de beesten niet ghemaect noch gheor-
[4911] looft en zijn. tot tsme*n*schen oorboor als
[4912] zij zijn. ghelijc dat onze lieue heere jhe-
[4913] sus *crist*us in zijns zelfs p*er*soon vp eerde-
[4914] rike wezende an hem zelue*n* dat wel
[4915] bewezen heift. want hij zelue broot
[4916] wijn vleeschs ende visch oorboorde ende
[4917] nuttede. ende vercleet was. Twelke
[4918] hij niet ghedaen en zoude hebbe*n* hadt
[4919] der menscheliker natuere*n* betere oft
[4920] nuttere gheweist niet anders dan cru-
[4921] den oft wortelen tetene. Ende groote
[4922] eere ende weerdichede boot onze lieue
[4923] heere den ghenen die de conste*n* vant
[4924] vanden broode te makene. Als zij onder
[4925] de ghedane van broode den mensche zij*n*
[4926] ghebenedijde lichame in testamente en*de*
[4927] in ghedijnckenesse liet vp der eerden
[4928] om dat te oorboorene ende te nuttene
[4929] tzijnre zalicheit

[miniatuur 39; niet uitgevoerd]

Cap. 40

[4930] Van pamphilee die de conste vant de
[4931] zijde vanden wormen te crijghene en*de*
[4932] die te vaerwene in allerande varwe*n*
[4933] ende daer of zijden lakenen te maken*e*

[4934] **O** Nder meer an- Cap*itel* .xl.
[4935] der consten die van vrau-
[4936] wen gheuonden alst vors*eit*
[4937] es zo en es niet te verghe-
[4938] tene die conste die die ede-
[4939] le phamphilee vant[34]
[4940] gheboren vut grieken. Deze vrauwe
[4941] was van zeere grooten engiene ende
[4942] subtijlen verstande. ende dat in mene-
[4943] gherande werke ende groote ghenouch-
[4944] te zo hadde zij ende grooten aerbeyt ende
[4945] poghernie dede zij om vele vreemde

34 4939 *vant*: achter dit woord staat het doorgehaalde fragment *ghe*.

[4946] ende nyeuwe consten te vindene zo dat
[4947] zij die eerste was die de conste ende de
[4948] maniere vant de zijde vanden worme*n*
[4949] te crighene ende die te reedene ende
[4950] te hantieren*e*. Ende alzo zij subtijl en-
[4951] de ghezinnich was. zo bemercte zij dat
[4952] de wormen die de zijde spinnen ghe-
[4953] meenlic huer huzekins maecten jnt
[4954] bedecte ende beschermenesse vanden
[4955] boomen. het welke huer dochte dat
[4956] wat bedieden mochte. Dus vp eene*n*
[4957] tijt zo trac zij een deel van dien huze-
[4958] kins of ende bezach wattet wezen
[4959] wilde Ende eer zij tot den wormkine
[4960] conste gheraken. zo vant zij die dra-
[4961] dekins van zijde ende wantse of En*de*
[4962] om dieswille dat zij zo dinnekins
[4963] waren. zo twijnde zij die drie oft vi*er*e
[4964] dicke tsame*n*. Doen beuant zij dat zij
[4965] sterc ende oorboorlic ende schoone ende
[4966] ghelimpende waren. Daer naer zo
[4967] bezocht zij alle de weghen ende de
[4968] manieren die zij conste om allerande
[4969] vaerwe daer an te doen vesten ende
[4970] te houdene. Ende als zijt al beuon-
[4971] den hadde. doe docht huer dattet een
[4972] zeere groote ende schoone zake was
[4973] zo dat zij die voort bestont te vlechten*e*
[4974] ende te weuene zo dat zij daer zijden
[4975] laken of macte: Bijder welker con-
[4976] sten van dezer vrauwen een zeere groote

[4977] ende proffitelike ende een verre ghe-
[4978] spreede zake ter werelt geschiet
[4979] es. want den dienst gods ende de
[4980] ministren vanden outaer bij dien
[4981] costelic ende redelic vercleet ende ver-
[4982] chiert zijn. Desghelijcx paeuzen pre-
[4983] laten keysers Cueninghinnen ende
[4984] edele mede vutegheteekent zijn ende
[4985] zonderlinghe het volc van dier co*n*tree
[4986] daer men de woormkins vint v*er*cleet
[4987] ende ghedect eensins bij dien dat zij
[4988] groote menichte ende couuer van dien
[4989] wormkins hebben ende anderssins
[4990] bij ghebreke dat zij gheen wulle en
[4991] hebben daer zij die zijde mede verspa-
[4992] ren mochten.
[miniatuur 40; niet uitgevoerd]

Cap. 41

[4993] Van thamar die zeere wel was
[4994] jnder consten van scilderien Ende van

[4995] eender andere gheheeten yraine Capitel xli[e].

[4996] **V** vat*[35] wilstu dat jc dy ve-
[4997] le zegghe. want es der
[4998] vrauwen natuere sub-
[4999] tijl ende abel omme van
[5000] nyeus de* vindene ende
[5001] voort te leerene sciencien
[5002] speculatiuen. ende anderе handghewer-
[5003] ken. zo es zij ooc desghelijcx zeere pro-
[5004] per ende zeere subtijl om dat behendich-
[5005] liken te executeren ende te werke te
[5006] legghene ghelijc men dat van eenre
[5007] vrauwen bescreuen vindt diemen
[5008] hiet thamar die zo abel ende zo constich
[5009] was in scilderien. dat men binnen
[5010] hueren tijden huers ghelijcx niet en
[5011] vant. Deze vrauwe was dochtere
[5012] van viton den scildere binnen den
[5013] tijde van olympere. vp eenen zekeren
[5014] hoochtijt dat olimpere eene groote
[5015] feestichede houden zoude zo waren
[5016] daer vele schoone spelen ende ghe-
[5017] noughelicheden voort ghebrocht. Ende
[5018] die daer den prijs ghecreghe die zou-
[5019] de verweruen al dat ghoont dat hi
[5020] begheeren zoude vp dattet redelic wa-
[5021] re. De welke spelen ende ghenoughe-
[5022] licheden men dede van zesse te zesse
[5023] jaren ter eeren ende ter weerdichede
[5024] vanden groten god Jupiter. Ende de-
[5025] ze feeste die stelde eerst jnne hercules

35 4996 *Vvat*: de dubbele *v* (zonder ligatuur) is een wat ongebruikelijke manier om de *w* te spellen, maar komt sporadisch in de tekst voor. Omdat de eerste *V* hier een initiaal is kon *Vv* hier niet als *w* getranscribeerd worden, zoals elders wel is gebeurd met *vv*.

[5026] Ende doen zij eerst beghonne*n* was
[5027] zo maecten zij huer date van jaren al-
[5028] zo de kerstenen huer date van jare*n* ma-
[5029] ken vander gheboorte ons liefs heere*n*
[5030] Deze zelue thamar alle vrauwe-
[5031] like zeden achter ghelaten bij consten
[5032] ende behendicheden in scilderien daer
[5033] zij bynne*n* huers vaders tijden grootelic
[5034] voore*n* vermaert was. ende daer of groo-
[5035] ten lof hadde ende prijs. zo verre dat
[5036] die van Ephesen de welke anebede-
[5037] den dyane die goddinne. Bij dezer
[5038] thamar deden werken van portra-
[5039] ture jn een tauerel tbeilde van dya-
[5040] ne huerer goddinne. Twelke beelde
[5041] zij langhen tijt hilden ende bewaer-
[5042] den in grooter weerden als een werk
[5043] ghewrocht van grooter consten. Ende
[5044] en toochden dat beilde ne*m*mermeer da*n*
[5045] alsmen de feeste ende de sole*m*niteit
[5046] hilt van diere goddinne De wel-
[5047] ke portratrure* ouer mits dat zij zo
[5048] grooten langhen tijt ghehoude*n* ende
[5049] bewaert was noch vp den dach van
[5050] heden ghetughenesse draecht vand*er*
[5051] grooter conste van dezer vrauwe jn
[5052] de conste van portrature. In dezer
[5053] zeluer consten van portraturen zo
[5054] was een ander maecht vut grie-
[5055] ken gheheeten yraine zo groote co*n*-
[5056] stenareghe dat zij allen constenars

[5057] van dien consten huers tijts te boue*n*
[5058] ghijnc Deze maghet was een dis-
[5059] ciple van eenen schildere gheheete*n*
[5060] trachin een groot wercman van di*er*e
[5061] consten Maer zo abel was zij in dezer
[5062] conste*n* van portratrieren* dat huers
[5063] meesters werc jeghen thuere niet
[5064] maer een scadewe en was of een schij*n*-
[5065] te daer of dat tvolc te dien tijde*n* zo
[5066] zeere verwonderde. dat zij ter ghedij*n*c-
[5067] kenessen van huer een beilde deden
[5068] maken ghelijc eenre jongher maecht
[5069] werckende van portraturen ende
[5070] stelden dat beilde onder meer and*er*e
[5071] beilden ter ghedinckenessen van
[5072] diuerschen werclieden die vooren
[5073] hueren tijt gheweist hadden ende
[5074] daer zij memorie af hilden. want
[5075] de ouders eene costume hadden dat
[5076] zij eerden alle de ghone manne*n* oft
[5077] vrauwen die in eenighen consten
[5078] oft scientien of in stercheden oft in
[5079] vromicheden oft in schoonheden oft
[5080] in eenighen ghiften ende gratie*n* van
[5081] gode oft van natueren den anderen
[5082] te bouen ghijnc. Ende deden huer beil-
[5083] de*n* stellen ter ghedijnckenesse van
[5084] dien in grooten hooghen vermaerde*n*
[5085] plecken Desghelijcx Martia de ro-
[5086] maineghe die ooc een maecht was
[5087] van grooter name die zo abel en*de*

[5088] zo constich was jn portrature*n* dat zij al-
[5089] le de meesters van diere eewe in conste*n*
[5090] te bouen ghijnc. Ende tselfs gayus
[5091] ende spolin. die te dien tijden die abel-
[5092] ste meesters waren. van alle der we*re*lt
[5093] Ende up dat langhe memorie ende
[5094] ghedijnckenesse vander conste van
[5095] dezer maghet wezen zoude zo maecte
[5096] zij een costelic tauerel ende daer con-
[5097] trefaittede zij huer zeluen jeghens
[5098] eenen speghele zo aerdichlic ende
[5099] zo constich. dat alle de ghone die dat
[5100] beilde zaghen zeiden ende jugierden
[5101] dattet leifde. Het welke tauereel la*n*-
[5102] ghen tijt daer naer zeere nauwe ghe-
[5103] houden ende bewaert was En*de* voort
[5104] anderen meesters ghetoocht. van di*er*e
[5105] conste als een zonderling stic ende
[5106] een tresoor. Bij allen deze*n* za-
[5107] ken men merkelike besessen* mach
[5108] dat men hier voortijts in meerder weerde*n*
[5109] ende in meerder eeren te houdene plach
[5110] de wijze ende de consteghe dan men te
[5111] dezen tijde doet. ende de consten ende de
[5112] scientien meer ghehacht dan zij nv
[5113] zijn. Maer ten proposte dat ghij zecht
[5114] van besochten vrauwen jn de conste va*n*
[5115] portraturen. zo kennic vp den dach
[5116] van heden eene vrauwe gheheeten
[5117] anastasie die zo constich ende zo
[5118] bezocht es jnder conste*n* van v*er*lichterie*n*

[5119] ende vignetterien in boucken ende an-
[5120] derssins datmen van gheenen meerdre*n*
[5121] constenare in alle der stede van parijs
[5122] en spreict dan van haer. Noch die zo le-
[5123] uende floratie ende cleen werc maecte
[5124] als zij dede. ende wiens werc datmen
[5125] meer begheerde dan thuere hoe costelic
[5126] of hoe rijkelic dat de bouken zijn En-
[5127] de dit hebbic zelue bezocht. want zij
[5128] my zelue dicwille ghewrocht heift
[5129] Twelke ouer zeere zonderlinghe en*de*
[5130] zeere constich ghehouden es. onder
[5131] twerc van velen anderen wercliede*n*
[5132] ¶ Vrauwe redene ghemi*n*de dochte*r*e
[5133] jc gheloofs v wel. Noch zoudemen
[5134] vrauwen ende maechdekins ghenough
[5135] inder werelt vinden van diere conste
[5136] dieze bezoucke*n* wilde. Maer te dezen
[5137] proposte zo zal jc v noch zegghen va*n*
[5138] eender andere romai*n*neghe ghehee-
[5139] ten sempronie

Cap. 42

[5140] Hier naer volcht van eender ro-
[5141] maineghe gheheeten Sempronie
[5142] wonderlike wel gheleert ende
[5143] verstandel in allen scientien Cap*itel* xlij^{e}

[miniatuur 41; niet volledig uitgevoerd]

[5144] D Eze Sempronie was
[5145] gheboren van roome en-
[5146] de was een kindt van
[5147] vutnemender schoon-
[5148] hede Ende alzo zij al-
[5149] len anderen vrauwen
[5150] in dier tijt te bouen ghijnc in schoonhe-
[5151] den zo was zij ooc bouen dien meest be-
[5152] ghift ende begratiet van subtijlen zin-
[5153] nen ende van verstandelen engiene dat
[5154] zo wat dinghe dat zij hoorde of zach in
[5155] spraken. oft in ghescriften dat vatede
[5156] zij ter stont zo vast ende zo vulcoment-
[5157] lic dat zij daer niet in en miste noch
[5158] dat ne*m*mermeer en vergat. zo groote
[5159] relatie en conste men huer niet vooren

[5160] ghezegghen oft lezen zij en verhaelde
[5161] dat naer zonder haperen Deze vrau-
[5162] we die en conste oic niet alleenlic la-
[5163] tijnsche tale. Maer ooc de griecsche en-
[5164] de screef die alzo ghereet ende alzo om-
[5165] bele*m*mert dattet groot wonder was Ite*m*
[5166] in spraken in faconde ende in ghezedich-
[5167] eden zo beuallich ende ghereet dat zij by
[5168] huerer grooter tale ende zedebaerhede
[5169] alle menschen antrac tot dien dat zij
[5170] begheerde Ende als zij huer zelue*n* ter
[5171] ghenouchte oft ter vermakelichede ghe-
[5172] uen wilde. zo en was niemende zij en
[5173] versolaestene. Desghelicx als zij gra*m*
[5174] was drouue oft ontstelt was[36] zo en
[5175] conste niement ghelaten hij en moeste
[5176] met huer mede gram drouue oft ont-
[5177] stelt wezen. te clouckichede*n* ende te
[5178] vromicheden om eenighe zaken te be-
[5179] grijpene of te bestane zo conste zij ye-
[5180] ghelic voet ende moet gheuen zonder
[5181] verflauwen. Ooc mede zo was huer
[5182] sprake ende huer zedebaer wezen ye-
[5183] ghelic zo beuallic ende zo belieuende
[5184] dat cume yemende hem conste verue-
[5185] len oft verzaden huer aen te ziene
[5186] of te hooren spreken. Ende bouen dien
[5187] zo zanc zij zo zoete ende zo constelicke
[5188] ende speelde vp alle jnstrumente*n* naer
[5189] der scientien van musiken. ende dat
[5190] elken mensche helpen mochte. Ende

36 5174 *was ..... was*: het eerste *was* is doorgehaald.

[5191] in allen zaken dat menschelike zinne*n* vul-
[5192] stringhen mochten ofte begrijpen daer of
[5193] was zij zeere abele ende zeere jngenieux
[miniatuur 42; niet uitgevoerd]

Cap. 43

[5194] Hier vracht *crist*ine tot vrauwe redene of
[5195] inder natuerliker zinlichede der vrauwen
[5196] eenighe wijshede gheleghen zij en*de* vrau-
[5197] we redene die andwoort daer vp Cap*itel* xliij[e]

[5198] **X** pristine*[37] sprac wedere tot
[5199] vrauwe redene Ende zeide
[5200] ic vinde ende ic beuroede
[5201] wel bij dezen dat god den
[5202] vrauwen subtijle zinne*n*
[5203] ghenouch verleent heift
[5204] om velerande zaken wel te verstane ende
[5205] te verzinnene. ende te onthoudene. Maer
[5206] om dies wille datmen ghemeenlic me-
[5207] neghen mensche ziet. die zo zeere scerp

37 5198 *Xpristine*: vergelijk 4163 met voetnoot.

[5208] ende zo zeere subtijl van zinnen zij om al-
[5209] le dijnc wel te verstane ende te onthouden*e*
[5210] datmen hem onderwijzen wil dat ghee-
[5211] ne conste noch gheene scientie bij han-
[5212] tieringhe der scole ende bij studerene he*m*-
[5213] lieden verborghen oft oncond zij bijden
[5214] welken zij co*m*men te grooter clergie. En-
[5215] de nochtan zo vindtmen jnder meester
[5216] meester* menichte dat zij cleene wijsheyt
[5217] oft ghemanierthede ter werelt hebben
[5218] Twelke nochtan my zeere verwondert
[5219] want my en twijfelt niet de scientien
[5220] en leere*n* alle duecht ende ghemanierthe-
[5221] de. Ende aldus zo zoudic al te gheerne
[5222] van v weten mijn lieue vrauwe end
[5223] v gheliefde. of inder vrauwen natuer-
[5224] like zinlichede. De welke alst vooren
[5225] bij v wel gheprouft es suptijl ghenouch
[5226] es om alle dijnc wel te verstane te ver-
[5227] zinnene ende te onthoudene. als vele
[5228] grooter scientien ende anders eenighe
[5229] wijshede van onderscheede gheleghen
[5230] zij. als oft men zegghen wilde van ad-
[5231] uize oft onderscheede welc best ghedae*n*
[5232] oft ghelaten ware bij exemplen oft ex-
[5233] perientien van zaken die ghebuert
[5234] mueghen zijn oft die voor ooghen zijn
[5235] mids ouerziene ende verhoethede van
[5236] dat ghebueren mochte. want dit za-
[5237] ken zijn daer wijsheyt jnne ghelegen
[5238] es als jc versta: vrauwe redene. Dus

[5239] zechtu waer ghemi*n*de dochtere. Maer
[5240] alzulke wijsheyt als daer du af roers
[5241] weit dat die eensdeels den mensche
[5242] aencomt bij natueren mannen ende
[5243] vrauwen den eenen meer den anderen
[5244] min. hoe wel datze leeringhe oft vercreghe-
[5245] ne scientie wel namaels stijft ende vul-
[5246] maect. want du wel beuroeden muechs
[5247] dat twee duechden of twee crachte*n* te ga-
[5248] dere malcanderen verstiuen meer wer-
[5249] ken ende meer weere*n*. dan elc bijzondere
[5250] Ende aldus zegghic dat een mensche
[5251] die natuerlike wijsheit heift datmen
[5252] natuerlike zinlichede heet. ende daer
[5253] toe vercreghene leeringhe oft sciencie
[5254] dat es een mensche van grooten loone
[5255] Maer deen heift deen als du die tander
[5256] niet en heift. want deen es een ghifte
[5257] ende een gratie van gode ende tandere
[5258] es vercreghen ende bearbeyt by langher
[5259] studien. Dus eist beede goet te za-
[5260] men. Maer int ghemeene zo zoude de
[5261] meeste menichte kiezen ende weynsche*n*
[5262] natuerlike zinlicheit ende bezeffe*n* zon-
[5263] der leeringhe. dan groote leeringhe
[5264] en*de* cleene natuerlike zinlichede ende
[5265] bezeffen. Nochtan te dezen proposte ende
[5266] te dezer vraghe mueghen menegher*a*n-
[5267] de opinien dienen. daer meneghe scoone
[5268] conste vut spruten mach. want men
[5269] zegghen mochte dat dadt gode meest

[5270] te kiezene ende te begheeren*e* es dat
[5271] meest tghemeene oorboor en proffijt jn
[5272] brinct. Ende het zij alzo dat vercre-
[5273] ghene leeringhe*n* oft scientien die me*n*
[5274] voort andere*n* mede deelen ende leere*n* mach
[5275] meer ghemeene oirboors en*de* proffijts
[5276] jn brijnct dan alle natuerlike zinliche-
[5277] de die een mensche hebben mochte
[5278] Ghemerct dat die natuerlike zinlic-
[5279] hede valt ende vergaet met den men-
[5280] sche als hij sterft. Maer vercreghene
[5281] leeringhe ende scientie die blijft eewe-
[5282] like den ghuene*n* dien hij die mede ghe-
[5283] deelt ende gheleert heift. ende dieze
[5284] voort in boucken ende in ghescriften
[5285] laten om den ghonen die naer hem co*m*-
[5286] men. Ende aldus zo en versterft leerin-
[5287] ghe met hemlieden niet. Alzo du dat bij
[5288] aristotiles ende bij anderen meesters
[5289] beuroeden muechs die alle wech zijn
[5290] ende huer scientien in ghescrifte acht*er*-
[5291] ghelaten hebben. Twelke meer vruchts
[5292] ende proffijts ter werelt ghedae*n* heift
[5293] dan alle de natuerlike zinlichede van
[5294] allen den menschen die noyt waren
[5295] oft noch zijn. hoe wel dat bij vroedo*m*me
[5296] van eenighen. menich rijke ende menich
[5297] landscip wel ende duechdelic gheregiert
[5298] beleed ende beweicht zij*n*. Maer als die
[5299] vroedom valt zo valt dat rijke. Ende
[5300] vergaet bij tijde scientie en*de* leeringhe

[5301] die bliuen eewelike. Maer die questie
[5302] die latic daer onghesolueirt mids dat
[5303] zij niet en doen ten propooste van onzer ma-
[5304] terie van onzer stede der vrauwe*n*. Maer jc
[5305] aenvaerde weder de questie diestu my
[5306] deids te wetene. Oft inder natuerlike
[5307] zinlichede der vrauwen eenighe wijshede
[5308] gheleghe*n* zij. waer vp dat jc dy andwoir-
[5309] de Ia. Ende dat muechstu ghenouch
[5310] bezeffen bij al dat vooren ghezeit es. ende
[5311] verhaelt. Ende ooc int hanthieren
[5312] vander officie daer zij toe ghestelt zijn
[5313] Ende nem dies goom ende du zuls
[5314] vinden dat zij den huusrade aengaen*de*
[5315] ende naer huerer macht eenpaerlic
[5316] ende meestdeel zeere nerenstich ende
[5317] bezorchtsaem zijn. zo vele dattet dicwil-
[5318] le den mans. den lijtentijts vernoyet.
[5319] Ende hemlieden dinct dat hem de
[5320] vrauwen te verre onderwinden. Ende
[5321] zegghen dat zij bij dien meesterghen boue*n*
[5322] hemlieden wezen willen ende wijzer
[5323] wezen dan de mans. ende keerent in
[5324] quaden ende in onduechden dat he*m* dic-
[5325] wille de vrauwen in duechden ende
[5326] ter goeder waer o*m*me zegghen. Ende
[5327] van dusdanighen voorsienighen wijzen
[5328] vrauwen zo spreict Salomon in een episte-
[5329] le tot onzen proposte alzo hier naer volght

Cap. 44

[5330] Van eene epistele die salomon bescrijft

[5331] in zijn prouerbien dienende ten loue en*de*
[5332] ter eere van allen vrauwen Cap*itel* xliiij[e].
[miniatuur 43; niet volledig uitgevoerd]

[5333] **M** En zal stercke ende
[5334] ghestadeghe vrauwen
[5335] vinden. Dats te zeg-
[5336] ghene men zal wijze
[5337] ende voordachteghe
[5338] vrauwen vinden ende
[5339] huer mans en zullen gheens goeds
[5340] ghebrec hebben die zelue die die[38] wer-
[5341] den wijde vermaert. Ende huer man-
[5342] nen die zullen hem dier ghetroosten
[5343] want zij hemlieden al goet toebrijnghe*n*
[5344] ende voorspoet. Tot allen tijden zouct
[5345] zij ende bespiet wulle. dats te zegghe-
[5346] ne allerande handwerc om huere

38 5340 *die die*: het tweede *die* is doorgehaald.

[5347] mesnieden te werke te stellene ende
[5348] in bezicheden te houdene ten oorboore ende
[5349] proffijte vanden huusrade. Ende zel-
[5350] ue zo steict zij de hand mede ane. Die
[5351] vrauwe es te ghelijckene den schepe
[5352] van coomanscepe als van verren huer
[5353] broot bejaghende. Deze ghiften gheift
[5354] zij den ghonen dies weert zijn. ende
[5355] daer zij vry vp es. Ende alle couuere
[5356] van spijzen comt hueren mesniede*n* an
[5357] zij ouerziet ende raemt de waerde van
[5358] den huuze eer dat zij coopt. Naer vut-
[5359] gheuene van hueren zinnen. zo heift
[5360] zij eenen wijngaert gheplant daer al
[5361] thuus mede verzien es ende verchiert
[5362] zij begort huer lendenen metter duecht
[5363] van stercheden. ende in ghedueriche-
[5364] den van bezoorchsaemheden. ende huer
[5365] armen die steict zij ende opent tot al-
[5366] len goeden ghewerken zij beuint ende
[5367] beuroet dat huere hantieringhe goet
[5368] ende duechdelic es. ende daer omme
[5369] doet zijt[39] eenpaerlic. waer bij die claer-
[5370] heyt van hueren aerbeyde ne*m*mermeer
[5371] vergaen en zal. hoe duyster oft hoe
[5372] drouue weder dat zij zelue zo onder-
[5373] wijnd zij huer van grooten dinghen
[5374] Ende en beueilt den anderen niet
[5375] vrauwelike werken. Maer zelue doet
[5376] zij die Bij voorzienichede van huer
[5377] zo es huer huus bewaert van snee en*de*

39 5369 *zijt*: de letter *t* is klein tussengeschreven, mogelijk door een andere hand.

[5378] van coude ende de ghuene die zij te re-
[5379] gierene heift zijn alle vercleet met dob-
[5380] belen cleederen. voor huer zeluen zo maect
[5381] zij een zijden abijt ende een purperen dats
[5382] te zegghene van e*er*en ende van wijder ver-
[5383] maerthede*n* Ende huer man es eewelike*n*
[5384] gheeert als hij ten vppersten ghezete*n* es
[5385] bijden ouders vanden lande. De vrau-
[5386] we werct vlas ende cleen lijnwaet ende
[5387] dat vercoopt zij ende huer cleederen zijn ver-
[5388] chiert in stercheden ende bij dien zo wert
[5389] huer eeweghe blijscepe huer mont sprect
[5390] altoos woorden van wijsheden ende van
[5391] eeren Ende die wet der rechtu*aer*dicheit
[5392] es altoos vp huer tonghe. zij aenziet
[5393] die prouisie van hueren huze. Ende
[5394] huer broot zo en nut zij niet in lediche-
[5395] den. Die manieren ende die zede*n* van
[5396] hueren kinderen die betooghen dat zij
[5397] huerlieder moeder zij. Ende huere ghe-
[5398] werken die betughen huere zalichede. Die
[5399] nette vercleedinghe van hueren brude-
[5400] co*m*me die gheift huer lof zij es een
[5401] meestersse van hueren dochte*r*en. jn al-
[5402] len zaken hoe groot dat zij zijn. Zij mes-
[5403] prijst ende versmaet. alle ydele glorie
[5404] ende ydele scoonhede. Die vrauwe die
[5405] god vreezen zal die zal ghepreze*n* weze*n*
[5406] ende hij zal huer vrucht verleenen naer
[5407] huere ghewercken. dieze louen in
[5408] allen plecken

[miniatuur 44; niet volledig uitgevoerd]

Cap. 45

[5409] Van gaye troyle de Cueneghi*n*ne Cap*itel* xlv^{e}

[5410] T En proposte dat de wijze sa-
[5411] lomon zeicht. voor eender
[5412] wijzer vrauwe mach wel
[5413] vernaemt zijn die Edele
[5414] Conijnghinne Gaye troyle
[5415] Deze vrauwe was van
[5416] roome oft van Constans Ende was ghe-
[5417] huwet anden roomschen Conijnck ghehee-
[5418] ten tarquinus. Ende was eene vrauwe
[5419] van grooter wijshede ende van gouuer-
[5420] nemente. Ende een vrauwe vul duechde*n*
[5421] Ende ouermits der grooter natuerlik*er*
[5422] zinlichede ghetrauwichede ende duecht
[5423] die in huer was zo was zij vernaemt bo-
[5424] uen allen vrauwen te wezene een vrauwe
[5425] van goeden huysrade. ende van grooter

[5426] voorsienichede. Ende hoe wel dat zij een
[5427] Conijnghinne was ende zij huer wel
[5428] hadde mueghen vermijden met huere*n*
[5429] handen te werkene. zo hadde nochtan
[5430] deze edele vrauwe altoos therte in eene-
[5431] gher zake tproffijt vanden huysrade
[5432] te doene. Ende in gheenen tijde ledich te
[5433] wezene zij en was altoos eenichsins
[5434] in werkene bezich. Dies ghelijcx zo
[5435] hilt zij huer maechdekins ende dienst-
[5436] boden. die omtrent huer waren ende bij
[5437] huer verkeerde*n*. altoos euen bezich in wer-
[5438] kene. zij vant de maniere de wulle te
[5439] mijnghene ende daer of lakenen te
[5440] makene van diuerschen soorten. Twel-
[5441] ke doe een zeere notabele ende gheeerde
[5442] hantieringhe was. daer mede dat
[5443] deze edele vrauwe ommeghijnc. waer
[5444] bij deze edele vrauwe ouer alle de we-
[5445] relt ghelooft gheeert. gheprezen ende
[5446] vermaert wart. Zo dat ter eeren ende
[5447] ter weerdicheyet van huer de ro*m*mai-
[5448] nen die daer naer meer wiessen ende
[5449] meerder macht creghen dan zij daer
[5450] te vooren ye ghehadt hadden. Ordeneer-
[5451] den ende onderhilden van dier tijt voort
[5452] deze costume. dat zo wanneer dat
[5453] zij huer dochterkins vutstelde te hu-
[5454] welike. Ende de bruut den eersten
[5455] jntert dede ten huuze vanden brude-
[5456] come hoe dat zij heeten zouden. Ende zij

[5457] andwoordede met eenen blijden zinne
[5458] Ic zal heeten Gaye. als of zij zegghen
[5459] wilde dat zij die edele Conijnghinne
[5460] Gaye in werken ende in daden achter-
[5461] uolghen wilde zo zij naest conste
[miniatuur 45; niet uitgevoerd]

Cap. 46

[5462] Vander wijsheit vander Conijnghin-
[5463] ne Dydo .Cap*itel* .xlvi^{e}.

[5464] **V** Vijsheit*[40] alzo du zelue
[5465] hier vooren verhaelt ende
[5466] ghezeit hebs dats auijs
[5467] te hebbene ende voorzienich-
[5468] eit vp alle zaken dieme*n*
[5469] te handen nemen wille te wetene wat
[5470] hende dat zij zouden mueghen nemen
[5471] Ende dat vrauwen zulke voorzienich-
[5472] ede hebben. Ooc mede in grooten zaken

40 5464 *VVijsheit*: vergelijk 4996 met voetnoot.

[5473] zo zal ic dy noch exempel gheue*n* van
[5474] eenighen machtighen vrauwen en-
[5475] de eerst van dydo Deze dydo die
[5476] wijlen ghenaemt was esliza die be-
[5477] toochde wel den aert van huerer wijs-
[5478] heyt ende dat bij hueren ghewerke*n*
[5479] alzo ic dy vertellen zal. zij stichte-
[5480] te* ende fondeirde eene stede int land
[5481] van affrica gheheeten Cartaghe van
[5482] welker stede zij vrauwe ende conijn-
[5483] ghinne was Ende de maniere
[5484] van die te stichtene ende tlandscip
[5485] te vercrighene ende dat te[41] bezitte-
[5486] ne die betoochde wel huere groote
[5487] ghestichtichede edelhede en*de* duecht
[5488] Zonder welke gratie gheene
[5489] gherechte wijsheyt in eenighen p*er*-
[5490] soon wezen en mach. De afcom-
[5491] ste van dezer vrauwen die was
[5492] vanden ghenen van fenicen die
[5493] van vute den utersten cante van
[5494] egypten quamen jnt land van be-
[5495] loften Ende daer stichteden me-
[5496] nighe schoone borghen en*de* steden.
[5497] Onder welc volc was een conijnc
[5498] gheheeten aguenor. Vanden wel-
[5499] ken quam de vadere van dezer
[5500] vrauwen dydo. Ende wart co*n*ij*n*c
[5501] van fenicen Ende vercreech daern*aer*[42]
[5502] tconijncrijke van cypres. Deze co-
[5503] nijc* die hadde eenen zone gheete*n**

41 5485 *te*: voor dit woord staat een doorgehaalde *d*.
42 5501 *daernaer*: de *n* is klein achtergeschreven (met fors afkortingsteken), mogelijk door een andere hand.

[5504] pigmalium. Ende deze dochtere dydo[43]
[5505] zonder meer kinderen Ende als de-
[5506] ze conijnc steruen zoude. Zo be-
[5507] ual hij zeere deerlic zijnen edelen
[5508] dat zij altoos minne ende ghetrau-
[5509] wicheyt zijnen kinderen draghen zou-
[5510] de*n*. ende dede hemliede*n* zweeren ende
[5511] belouen dat zijt alzoo doen zouden
[5512] zonder verbreken. Ende als deze
[5513] Conijnc doot was zo croonden zij
[5514] zijnen zone pigmaliu*m* ende gauen
[5515] esliza zijnre zustere die een ouer ze*er*e
[5516] schoone maecht was in huwelike
[5517] den alder edelsten ende hoochsten
[5518] hertoghe. die onder de croone was
[5519] gheheeten. acerbus oft acheron
[5520] of cytoen. Ende was deze cytoen g*roo*t
[5521] priestere vanden tempele van hercu-
[5522] les Naer huerer wet ende was een
[5523] man van grooten rijckdomme De
[5524] welke hertoghe ende esliza malca*n*-
[5525] d*er*en zeere beminden. ende leededen
[5526] een duechdelic ende een minlic leue*n*
[5527] Maer pigmaliu*m* huer broedere die
[5528] was van quade*n* zeden de wreetste
[5529] ende ghierichste mensche diemen
[5530] vinden mochte. Ende zo vele en con-
[5531] ste hij niet vercrighen hij en begheer-
[5532] de altoos vele meer. Esliza zijn zus-
[5533] tere die zijne nature ende zijne ghie-
[5534] richede wel wiste. Ende wel

43 5504-5509 Deze zes regels zijn geschreven door hand 3.

[5535] wiste dat huer man zeere groote*n* scat
[5536] hadde. ende dat groote mare van zijne*n*
[5537] rijckdo*m*me was. die riet altoos ende
[5538] waerscuwede hu*er*en man dat hij hem
[5539] voor den conijnc zijne*n* broeder wachte*n*
[5540] zoude ende dat hij zijnen schat in
[5541] eenighe heymelicke plecke leyde va*n*
[5542] vreezen oft he*m* de co*n*ij*n*c. nemen mochte
[5543] ende dien raed zo dede cytoen. Maer
[5544] hij en bewaerde zijns zelfs lijf niet
[5545] wel voor den Conijnck alzo esliza he*m*
[5546] te voore*n* wel ghezeit hadde. want
[5547] hem de Conijnck dede vermoorden
[5548] om zijns schats wille[44]. Van
[5549] welker moort eslijza zo groote*n* rouwe
[5550] hadde dat zijt wel naer bestorue*n* had-
[5551] de. Maer langhen tijd zo qual zij van
[5552] rauwen. ende daghelicx beweende zij
[5553] ende beclaghede hueren he*er*e hueren
[5554] man. Vermalendijdende huere*n* wree-
[5555] den broedere diene zo deerlike hadde
[5556] ghedaen vermoorden. Maer die
[5557] wreede Conijnc die hem bedroghen
[5558] vant naer zijne meeninghe dat was
[5559] dat hij zeere cleenen schat vant. daer
[5560] hij citioens zware schat waende
[5561] gheuonde*n* te hebbene. Van dier
[5562] tijt voort drouch grooten nijt ende
[5563] hatye vp zijnre zustere meenende
[5564] dat zij huers mans schat wech
[5565] ghesteken hadde ende zij beuindende

44 5548 *wille*: na dit woord volgt een onleesbaar fragment (twee letters?), deels doorgehaald en geëxpungeerd.

[5566] dat zij in grooter vreeze van huere*n* liue
[5567] was die wort verwect ende vermaent bij
[5568] huerer wijshede huer eyghen land achter
[5569] te latene ende van daer te vliene. Deze
[5570] zake aldus voorpeinst wezende zo nam zij
[5571] in huers selfs aduis met duechdeliken
[5572] moede. ende wapende huer met sterchede*n*
[5573] ende met ghestichtichede o*m*me te wercke
[5574] te legghene het goont dat zij begrijpen
[5575] wilde. Doch wiste deze goede vrauwe
[5576] wel. dat de Conijnc huer broedere niet
[5577] euen wel ghemint en was met allen
[5578] zinen edelen noch met zijnen volke ouer-
[5579] mits de groote wreetheit van tyra*n*nien
[5580] die hij dede. Dus ghecreech zij theurw*aer*ts
[5581] eenighe vanden edelen ende vande*n* bur-
[5582] ghers ooc mede vanden volke Ende naer
[5583] dien dat zij hemlieden hadde ghedaen
[5584] zweeren dat zijlieden huer secreet en*de*
[5585] ghetrauwe wezen zoude*n*. zo begonst
[5586] zij hemlieden met schoonen woorde*n* huer
[5587] meeninghe te vooren te legghene zo ver-
[5588] re dat zij te vreden waren met huer
[5589] te treckene. Ende de vrauwe die dede
[5590] alzo corts ende alzo secretelic als zij moch-
[5591] te menichte van scepen ghereet make*n*
[5592] ende bij nachte zo vertrac zij met hue-
[5593] ren scatte ende met menichte Van
[5594] volke dat met huer was. Ende be-
[5595] ual de*n* sciplieden dat zij alle den wech
[5596] voord*er*en zouden die zij mochten. Ende

[5597] noch vele meerdere subtijlheit dede deze
[5598] vrauwe dan datter ghezeit es. want
[5599] zij peinsde wel dat alzo haest als die
[5600] Conijnck huer broeder verneme*n* zou-
[5601] de dat zij gheuloden ware. dat hij
[5602] ter stont talle*n* canten volc naer huer
[5603] zenden zoude om huer den wech te we-
[5604] derstane ende aldus zo dede zij heymelic
[5605] groote malen coffren bougen behauwen
[5606] ende andere packen vullen met zwa-
[5607] rer oncosteliker zake als oft hueren
[5608] scat hadde ghezijn Te dien hende als
[5609] die ghuene an haer co*m*men zoude die
[5610] de Conijnc huer broeder naer huer zen-
[5611] den zoude dat zij hemlieden die malen
[5612] coffren bougen behauwen ende packe*n*
[5613] ouergheuen zoude. vp dat zij daer
[5614] mede te bet te vreden wezen zoude
[5615] ende huere reyze niet verletten en
[5616] zouden. Maer huer te bet zouden late*n*
[5617] varen. Alle welke zake alzo ghebuer-
[5618] de want niet langhe zo en waren zij
[5619] ter vaert. de Conijnc huer broeder
[5620] en warts gheware. Ende zant volc
[5621] acher* huer om huer te lettene. Zo
[5622] verre dat zij achterhaelt was. En-
[5623] de als huers broeders volc huer an
[5624] boort quam zo sprac zij hemliede*n* ze*er*e
[5625] vriendelic an. ende zeide hemlieden
[5626] dat zij in peilgrimagen trac. ende dat
[5627] zij bijder hulpe der goden cortelinghe

[5628] meende weder te keerene. Maer doe
[5629] die vrauwe vernam dat zijliede*n* vp huer
[5630] principalic niet vut en waren ende
[5631] dat zij met diere excusatie niet ontstae*n*
[5632] en mochte zo zeide zij hemlieden. En-
[5633] de up dat mijn broeder niet en dar mee-
[5634] nen dat jc met allen vuten lande wil-
[5635] le. IC bem te vreden dat ic hem de meeste
[5636] deel van mijnen scatte zende te bewa-
[5637] rene tot dat jc weder co*m*me Ende huers
[5638] broeders boden wel wetende dat de conij*n*c
[5639] huer broeder anders niet dan hueren
[5640] scat en jaechde noch en begheerde. die
[5641] ontfinghen deze pu*n*tacie. ende zeiden
[5642] huer dat zij dat boudeliken wel doen
[5643] mochte ende dat zij hemlieden die
[5644] gaue. zij zouden daer mede den co*n*ijnc
[5645] huere*n* broedere zo vele te bet te vrede*n*
[5646] stellen ende te bet zoude zij in gracie*n*
[5647] bliuen. Ende doe zo dede deze vrau-
[5648] we de voirs*eide* malen coffren bouge*n* en*de*
[5649] and*er*e packen in huers broeders scepe*n*
[5650] ouer scepen ende beual hemlieden die-
[5651] ze ontfinghe*n* dat zijze alzo bewaren
[5652] wilden zo dat zij in conijncx hande*n*
[5653] huers broeders co*m*men zoude*n* ghelijc
[5654] zij dat voor haer wilden verandw*oor*de*n*
[5655] als zij weder quame. Ende aldus
[5656] huers broeders boden die huere bood-
[5657] scepe wel meenden ghedaen te hebbe-
[5658] ne ende meenden den Conijnc blijde

[5659] mare te bringhene naer zine meeni*n*ghe
[5660] Namen oirlof aen der vrauwen ende
[5661] schieden van huer. Ende alzo neer-
[5662] stich als de bode*n* ware*n* om bij den conij*n*c
[5663] huere*n* broed*er*e weder te ke*er*ene zo was
[5664] zoe alzo neerstich daer jeghens o*m*me
[5665] van daer te co*m*mene ende huere reyze te
[5666] vorderene bij daghe en*de* bij nachte zon-
[5667] der cesseren tot dat zij quame*n* an they-
[5668] land van cypers daer zij letteden ze*er*e
[5669] cleene*n* tijt tot dat zij den goden huere
[5670] offerande ghedaen hadden ende niet
[5671] langere. want corts zo ghijnc zij we-
[5672] der te scepe met huere*n* volke Ende na*m*
[5673] met huer den priester van jouis met
[5674] zijnen wiue met zijne*n* kind*er*en ende met
[5675] alle zine*n* ghezinne. Ouermits dat hij
[5676] daer te voore*n* voorsproke*n* hadde dat daer
[5677] eene vrauwe vut fenissen co*m*men zoude
[5678] o*m*me der welkere hij zijn landt achter
[5679] laten zoude. Ende huer volghen zo waer
[5680] zij trocke. Ende aldus zo trocke*n* zij voort
[5681] ende lieten achter hem tland van cre-
[5682] ten ende ter rechter handt tland van
[5683] Cecilien. ende zo langhe voeren zij lancx
[5684] den lande van mesulie dat zij ghe-
[5685] naecten tland van affrique daer zij
[5686] te lande ghinghe*n* Ende ter stont zo
[5687] quam tvolc vanden lande o*m*me te be-
[5688] ziene wat scepen of wat volke dat
[5689] daer te lande quam. Ende als zij

[5690] de vrauwe vernamen met huere*n* vol-
[5691] ke ende zij zaghen dat het volc van pay-
[5692] ze was zo brochten zij huer alle vitael-
[5693] gen ende leeftucht toe ende al des
[5694] zij begheerden. Die vrauwe die sprac
[5695] hemlieden zeere minliken toe ende zei-
[5696] de dat ouermits der duecht die zoe
[5697] hadde ghehoort zegghen van dien lan-
[5698] de ende vander ghelegenthede van die*n*
[5699] zo was zoe daer gheco*m*men o*m*me daer
[5700] te wuenene*n* vp dat het hemlieden ghe-
[5701] liefde. waer vp dat zij lieden der
[5702] vrauwen andwoirdeden. dat het he*m*-
[5703] lieden zeere wel gheliefde. Ende
[5704] deze vrauwe die huer zelue*n* gheliet
[5705] als oft zij gheen groot beslach van
[5706] huuze noch van houe make*n* en wilde
[5707] in vreimde*n* lande Begheerde ende ver-
[5708] zochte te coopene alleenlic alzo vele
[5709] lands lancx der zee streckende als
[5710] eene coehuyt begrijpen mochte o*m*me
[5711] al daer te doen stichtene alzulke eene
[5712] woenste als zij ende huer volc behoeue*n*
[5713] zouden. Het welke huer minlic ghe-
[5714] consenteirt was. Ende daer was
[5715] de voorwaerde ende den coop ghemaect
[5716] ende bouen dien bezwooren onderlinghe
[5717] Deze vrauwe die doe bewees hu*er*e
[5718] groote wete ende wijshede die dede
[5719] neme*n* de meeste coehuyt diemen vinde*n*
[5720] coste* ende dede die snijden in alzo cleene

[5721] ende smalle riemkins alsmen ter wee-
[5722] relt snijden mochte ende alle die riem-
[5723] kins dede zij an malcanderen nayen als
[5724] oft maer een rieme hadde ghezijn. ende
[5725] die dede zij lancx der zee strecken twel-
[5726] ke een zeere groote plecke beslouch. Va*n*
[5727] welker zake de ghone die huer tland
[5728] vercocht hadden zeere verwonderden
[5729] vander subtijlheyt van dezer vrauwen
[5730] Nietmin zo moesten zij den coop houden
[5731] ende goet doen. Ende aldus zo vercreech
[5732] deze vrauwe eyghin erue in affricque
[5733] ende bynnen den beuanghe vander erue
[5734] dat zoe daer cochte zo was een peerts hooft
[5735] gheuonden bijden welke*n* ende vloghe
[5736] vanden ghezanghe vande*n* gheueghelte*
[5737] zo verstonden zij dat het volc dat daer
[5738] wuenen zoude vroome lieden ende clouc
[5739] der wapene*n* zoude zij*n*[45]. Ter stont verga-
[5740] derde deze vrauwe alle de werclieden
[5741] die zoe ghecrighen conste ende ontsloot
[5742] haren scat ende dede daer eene zeere
[5743] schoone ende sterke stede maken die
[5744] zoe Cartaige hiet ende den torre ende
[5745] tvoorbouch hiet zoe buze dat alzo vele
[5746] te zecghene es als coehuyt. Ende te
[5747] wijle dat zij huer stede aldus begonste te
[5748] stichten*e* ende vp te bringhen*e* zo verhoir-
[5749] de zoe tijdinghe van hueren broedere
[5750] dieze zeere dreeghede huer ende alle de
[5751] ghuene die met huer buten den lande

45 5739 *zijn*: klein tussengeschreven (met fors afkortingsteken), mogelijk door een andere hand.

[5752] ghetrocke*n* waren o*m*me dieswille dat zij
[5753] den Conijnc hueren broedere alzoo beghect
[5754] ende bespot hadde van hueren scatte
[5755] Maer zij andwoorden den ghuenen die
[5756] haer de tijdinghe brochten dat die*n* scat
[5757] die zij huers broeders lieden ouergheghe-
[5758] uen hadde om hueren voirs*eide* broeder te
[5759] voerene zeere goet en*de* schoone was. Maer
[5760] bij auenturen zo mochte*n* wel dieze ont-
[5761] fanghen hadden dien ghenome*n* hebben
[5762] ende inde stede van dien wat ghesteke*n*
[5763] dat niet vele en dochte. Of ooc het
[5764] mocht wel wezen dat in wraken van
[5765] dien dat huer voirs*eide* broedere den herto-
[5766] ghe hueren man hadde ghedaen vermoor-
[5767] den. dat de goden niet en wilde*n* dat
[5768] hij zijns scats ghebruyken zoude. waer
[5769] bij zij dien verandert hadden in andere
[5770] zake*n*. Ende als vanden dreeghemen-
[5771] ten die huer de Cuenijnc huer broeder
[5772] ontboot zo hopede zoe bijder hulpe van-
[5773] den goden dat zij huer daer of wel be-
[5774] schermen zouden Ende doen dede
[5775] zoe bij huer co*m*men alle de ghone die met
[5776] huer ouer gheco*m*men waren ende zei-
[5777] de hemlieden dat zoe niet en wilde
[5778] dat yement zijns ondancx oft jeghens
[5779] zijns goets moets wille bij huer bleue
[5780] oft dat hemlieden ter cause van huer
[5781] eenich last of hinder ghebuerde Dus
[5782] waert dat zake dat zij weder o*m*me

[5783] vertrecken wilde zoe zoude hemlieden
[5784] hueren aerbeyt verghelden. van dat zij
[5785] met huer gheco*m*men waren ende daer
[5786] mede zo zouden zij oorlof nemen. Maer
[5787] zij andwoordeden alle vut eenen monde
[5788] dat zij van huer niet scheeden en wilden
[5789] Maer zij wilden met huer leuen ende
[5790] sterue*n*. Dus zo schieden van daer huers
[5791] broeders lieden. ende deze vrauwe die
[5792] poochde vastelike huere stede te vulco*m*-
[5793] mene ende te vulbringhene. Ende als
[5794] zij vulbrocht was zo stelde zij ende orde-
[5795] neerde. wet ende reghele den volke nae
[5796] te leuene in rechte ende in justitien. En-
[5797] de zo notabelic zo regierde zij ende bij zo
[5798] grooter wijshede dat zij ouer al daer
[5799] o*m*me vermaert wart. Ende van nieme*n*-
[5800] de en sprac men dan van haer. Zo dat
[5801] om der grooter duecht wille dien an
[5802] huer ghezien was. ende om dat cloucke
[5803] ende vroom bestaen dat zoe ghedaen had-
[5804] de bij huerer wijsheyt ende beleede zo
[5805] veranderden zij hueren name ende
[5806] hietenze voortan dydo dats alzo vele
[5807] te zegghene in latijne als virago dats
[5808] een vrauwe die ma*n*ne*n* daet doet oft
[5809] die duecht ende sterchede van manne
[5810] heift. Ende aldus zo leifde deze dydo
[5811] langhen tijt in grooter glorien ende
[5812] noch langhere ghedaen hadde ne had-
[5813] de huer niet dauenture *con*trarie gheualle*n*

[5814] Maer fortune die altoos meest beie-
[5815] ghent den ghuenen die in meesten voor-
[5816] spoede meenen te wezene die beriet
[5817] huer naermaels een zwaer allende
[5818] ghelijc hier naer bewezen zal werden
[5819] in tijden ende in stonden
[miniatuur 46; niet uitgevoerd]

Cap. 47

[5820] Van Oppis der cueni*n*ghi*n*ne van Crete*n*
[5821] Capp*itel* xlvij

[5822] **O** PPis of oppes die namaels
[5823] ghenaemt werde goddi*n*-
[5824] ne ende moeder der goden
[5825] jnt vuterste van hueren
[5826] leuene zo worde zoe ver-
[5827] maert voor eene zeere wijze vrauwe
[5828] ende dat o*mm*me dieswille alzo de oude
[5829] scrifturen ende geesten zegghen dat
[5830] zij huer zeere wijzelic ende met grooter

[5831] grooter* ghestadichede conste hebben jn
[5832] allen voorspoeden ende bejeghentheden
[5833] die huer aenquamen in hueren le-
[5834] uene. Deze vrauwe was een dochter*e*
[5835] van urane die een zeere machtich man
[5836] was in grieken ende hadde een wijf
[5837] gheheeten veeste Oppis moedere. de
[5838] welke zeere rude was. ende zeere let-
[5839] tel vander weerelt wiste. Deze vrau-
[5840] we oppis die hadde ghetrauwet sa-
[5841] t*um*us den Conijnc van Creten dat huer
[5842] broeder was. De welke Conijnc eens
[5843] hadde in zijnen visioene dat zijn wijf
[5844] een knapelic kind baerzen zoude dat
[5845] hem verslaen zoude. Ende om daer je-
[5846] ghens te remedierne zo wilde hij ende
[5847] gaf vut dat alle de knapelike kind*er*en
[5848] die zijn Conijnghinne hebben zoude
[5849] ter stont zouden worden versmoort. Maer
[5850] deze goede vrauwe bij subtijlen rade
[5851] ende bij huerer wijsheit zo behilt zij drie
[5852] knapelike kinderen tlijf. deen vooren
[5853] ende dander nae. Ende alzo zo verlosteze
[5854] vander doot Te wetene jupiter nepta-
[5855] lus. ende pluto. waer bij zij zeere ghe-
[5856] eert worde ende bij huerer wijshede ghe-
[5857] prezen. Om welke wijsheit wille. en*de*
[5858] o*m*me de auctoriteit ende macht van
[5859] hueren kinderen zo ghecreech zij zo
[5860] grooten lof ter weerelt. datze de ghe-
[5861] meene lieden hieten goddinne ende

[5862] moeder der goden om dies wille dat
[5863] huer kinderen in hueren tijden voor
[5864] goden ghehouden waren. ende dat zij
[5865] in ouden zaken voordere beleyt waren
[5866] dan eenighe andere. want de mannen
[5867] doe noch zeere rude ende zeere beestelic
[5868] waren. Dus worden ter eere van de-
[5869] zer vrauwe vele tempelen ghesticht
[5870] ende tvolc dede huer sacrificie. Ende
[5871] dat onderhilt dat doe was meneghen
[5872] tijden. Ende tselfs te roome te wijle
[5873] dat zij in triu*m*phe ende in voorspoede zate*n*
[5874] ende hilden deze vrauwe in grooter waerde*n*
[miniatuur 47; niet volledig uitgevoerd]

Cap. 48

[5875] Hier Naer vindtme*n* bescreuen vand*er*
[5876] Conijnghinne Lauine die tsconijncx
[5877] Latijns dochtere was. Chap*itre* xlviij

[5878] L Auine die Conijnghin-
[5879] ne was vanden lauren-
[5880] tijns was ooc vermaert
[5881] van grooter wijshede
[5882] Deze edele vrauwe die
[5883] es ghecom*m*men vanden
[5884] voirs*eide* Conijnc saturnus daer jc te
[5885] vooren af zeide ende was een dochtere
[5886] vanden Conijnc latijn ende naermaels
[5887] was ghehuwet an eneas. Maer eer
[5888] dat zij ghehuwet was zo was zoe ze*er*e
[5889] veruolcht vanden Conijnc van turliens
[5890] Maer huer vader die andwoirde ghe-
[5891] hadt hadde vanden goden dat zoe ghe-
[5892] gheue*n* zoude worden eenen hertoghe
[5893] van troyen die hilt altoos thuwelic
[5894] achter vanden Conijnc hoe wel dat
[5895] zijn wijf de moedere dat altoos gheerne
[5896] toe ghebrocht hadde. Ende als eneas
[5897] anegheco*m*men was in ytalien zo de-
[5898] de hij oorlof vraghen anden Conijnc
[5899] Latijn om te moghen vp co*m*men in zij*n*
[5900] land. Ende niet alleenlic zo en gaf
[5901] hem die Conijnc oorlof om vp te com-
[5902] mene in zijn land. Maer ter stont zo
[5903] gaf hij hem zijn dochtere in huwelike
[5904] Om welke zaken wille Turnus Co-
[5905] nijnc van turniens oorloghe vp hief je-
[5906] ghens eneas. jn welke oorloghe groote
[5907] moort geschiede. ende worde Turnus
[5908] de Conijnc versleghen. Ende eneas behilt

victorie ende trauwede Lauine. de wel-
ke naermaels een kind ghecreech daer
zoe mede beurucht bleef als eneas starf
Maer als den tijd vulloopen was ende
dat zij moeder worden zoude van ancxte
dat zij hadde dat een eneas zone ghe-
heeten escaneus die hij ghehadt had-
de bij eene*n* anderen wiue huer kind zou-
de doen sterue*n* dat zoe baerzen zoude o*m*me
bijder dood van dien in thertoochdom
te co*m*mene zo ghijnc zo moeder worden
in eenen busch ende hiet daer omme
huer kind julius siluius. Daer
naer ne wilde deze vrauwe noyt meer
ghehuwet zijn Maer in hueren we-
dewe stoel zo regierde zoe huer zo wij-
zelic ende zo tamelic dat zij het rijke
bezat in vreden ende hilt hueren stief-
zone in grooter minnen. dat hij ghee*n*
quaet ghedochte vp huer en mochte
hebben noch vp hueren zuene. Em-
mer naer dat hij voor hem ghesticht
hadde de stede van albe zo trac hij daer
o*m*me die te regierene ende lauine ende
huer zone met hem zo verre dat dadt
kindt groot worde ende te manne qua*m*
Van welken kinde naermaels qua-
men remus ende romulus die de
stede van roome fondeerden Ende de
groote ende de hooghe princen die daer
naer quamen Vrauwe redene

[5940] Wat wilstu dat jc dy meer zegghe
[5941] mijn lieue dochte*r*e my dinke dat jcker
[5942] dy ghenouch voort ghebrocht hebbe
[5943] om mijne meeminghe* mede te beprou-
[5944] uene Te wetene om die te betooghen*e*
[5945] met leuenden redene*n* ende exemplen
[5946] dat god in gheenre versmadenesse
[5947] noch in gheenre verghetenthede en
[5948] heift dat vrauwelike gheslachte
[5949] ghelijc dat wel ghebleken es en*de* meer
[5950] blijken zal bijden bijbringhene van mij-
[5951] nen anderen twee ghezuste*r*en die hier
[5952] zijn want my wel dijnct dat van mij-
[5953] nen weghe sculdich es ghenouch te
[5954] wezene. daer ic de[46] mueren van
[5955] dijnre stede der vrauwe*n* vp ghefondeirt
[5956] hebbe. Nv co*m*men voort mijn and*er*e twee
[5957] zuste*r*en vp dat bijder hulpen ende auize
[5958] van dien Bij dy het werc voort vul-
[5959] brocht mach werden
[5960] Hier endet het eerste deel vanden
[5961] boucke vander stede der vrauwen
[5962] Ende volcht het ander deel

46 5954 *de*: voor dit woord staat het doorgehaalde fragment *da*.

[Deel 2]

[miniatuur 48; niet uitgevoerd]

Cap. 1

[5963] Hier beghint het tweeste deel vande*n*
[5964] boucke der stede der vrauwen Cap*itel*
[5965] .Teerste
[5966] *crist*ine

[5967] **N** Aer dat die eerst* vrau-
[5968] we gheheete*n* vrauwe
[5969] redene huere tale ghe-
[5970] hendt hadde zo sprac
[5971] my toe die tweetste ghe-
[5972] heeten vrauwe rechtu*aer*-
[5973] dichede ende zeide. Gheminde vrie*n*-
[5974] dinne jc en mach my niet achter trec-
[5975] ken noch achter houde*n* te stichtene
[5976] ende vp te helpene mits dijne*n* toedoen*e*

[5977] tberinghen vanden beslote ende vande*n*
[5978] muraillen nv toegheleyt by mijnder
[5979] zustere vrauwe redene. Nu nem dijn
[5980] alamen ende com met my en*de* beslaet
[5981] het moortel in dijnen jnchoorne ende
[5982] maetse vastelic met dijnre penne:
[5983] want jc zal dy stoffe ende materie
[5984] ghenouch leueren. Ende in wijsheden
[5985] bijder hulpe van gode zo zullen wij
[5986] stichten die hooghe conijnclike palaisen
[5987] ende edele woonsten van dien hooghen
[5988] vutnemende*n* vrauwen in vermaerthe-
[5989] den ende in glorien. de welke bynnen
[5990] dezer stede ghelogiert zulle*n* zijn in
[5991] eewicheden. Ende jc *crist*ine aenhooren-
[5992] de die zoete tale van diere edelre vrau-
[5993] we zeide in dezer manieren. Vutneme*n*-
[5994] de vrauwe hier be*m* jc bereet tot uwe*n*
[5995] ghebode. wilt my beuelen dat v ghe-
[5996] lieft. want mijn begheerte es v in
[5997] als te obedierene. Doen zeide die
[5998] edele vrauwe tot my. Aenziet hier
[5999] dochtere die schoone blij*n*kende steene*n*
[6000] diebarere dan eenighe die noch ghe-
[6001] leyt zijn die jc dy zelue vute ghezocht
[6002] hebbe. ende al bereet ghemaect om te
[6003] verwerkene in deze metsellerie Dij*n*ct
[6004] dij dan dat jc ledich ghezeten hebbe
[6005] Te wijle dats tu met. vrauwe redene
[6006] mijnre zustere bezich gheweest hebs
[6007] Dus leght die te werke naer mijne

[6008] reghele diestu hier zies in ordenantien
[6009] als ic dy zegghen zal. Onder allen
[6010] vrauwen van hoogher waerden zijn ho-
[6011] ghelic vervult met gratien van wijshe-
[6012] den die wijze sibillen Der welker al-
[6013] zo die oude ende autentike meesters ende
[6014] leeraers zegghen Tien*e* zijn bii* ghetale
[6015] O gheminde vriendinne. Neemt hier mer-
[6016] ke an gheen meerder eere en wrochte god
[6017] noyt inden man aengaende prophetie of
[6018] reuelatie hoe zeere dat hijse beminde. hij
[6019] en heift alzo groote eere ende gratie in de-
[6020] zen sibillen ghewrocht. daer ic af spreke
[6021] En zandt hemlieden god niet jn den he-
[6022] lighen gheest van prophetien zo hooghe-
[6023] lic dattet niet en scheen voorsprake oft
[6024] prenosticatie te wezen van toeco*m*mende
[6025] tijde tghoont dat zij zeiden. Maer schenen
[6026] als oft croniken hadden ghezijn van din-
[6027] ghen die doe gheschiet ende gheleden zou-
[6028] den hebben ghezijn. zo claerlic spraken
[6029] zij daer af ende zo verstandelic. zonder-
[6030] linghe vander toecomste van onzen be-
[6031] houdere ih*es*us *crist*us. die ouer menich
[6032] jaer daer naer eerst quam vele claerli-
[6033] kere spraken dan eenighe propheten:
[6034] Ende deze sybillen leededen alle huer le-
[6035] uen in maechdeliken state ende in zuuer-
[6036] heden. Ende hoe wel datmen deze vrau-
[6037] wen sibillen heet. het en es daer bij niet
[6038] te verstane. dat dat huer propre namen
[6039] waren. Maer es te zegghene sibilla al-
[6040] zo vele. als wetende gods verholenthe-
[6041] de oft ghedochte. Dus waren zij alzo

[6042] gheheeten o*m*me dat zij zo wonderlike za-
[6043] ken voorspraken ende prophetizeirden
[6044] dattet merkelic was. dat tgoont dat zij
[6045] zeiden dat dat vut gods verholenthede
[6046] oft ghedacht quam ende anders niet:
[6047] Dus es sibilla een name van officie en*de*
[6048] niet een propre name. Deze vrauwen
[6049] die waren gheboren vute diuerschen la*n*-
[6050] den ende houken vander werelt. ende
[6051] niet al bynnen eender eewe. Ende alle
[6052] voorspraken zij groote wonderlike toecom-
[6053] mende dinghen zonderlinghe van on-
[6054] zen behouder jh*es*us *crist*us ende van zijn-
[6055] re toecomste als vooren ghezeit es. Noch-
[6056] tan zo waren zij alle vander ongheloo-
[6057] uegher wet ende niet vander wet gods
[6058] Die eerste sibille was gheboren vute
[6059] den lande van perse. ende daer o*m*me es
[6060] zij gheheeten sibilla persica Die
[6061] tweeste die was gheboren vten lande
[6062] van lybia dus es zij gheheeten sibilla
[6063] lybica Die derde die was ghebore*n*
[6064] van delpho ende was ghewonnen in-
[6065] den tempel van appolijn dus es zij ghe-
[6066] heeten sibilla delphica Deze vrauwe
[6067] voorsprac menich jaer te vooren de destruc-
[6068] tie van troyen Ende van huer zo screef
[6069] Ouidius in zijnen bouc menich veers
[6070] Die vierde was gheboren vute yta-
[6071] lien ende was gheheeten sibilla ome-
[6072] ra Die vijfste was gheboren vut
[6073] babilonien ende was gheheeten sibilla
[6074] erophila. Deze vrauwe die antwoorde-
[6075] de den grieken diet huer beuraechde*n*

[6076] dat de stede van troyen ende ylion dat ster-
[6077] ke casteel bij hemlieden vergaen zoude. En*de*
[6078] dat omerus daer of in lueghentale scriuen
[6079] zoude. Deze vrauwe was oic gheheeten
[6080] erithee om dat zij in dat heyland woonde
[6081] ende daer waren huer boucken gheuonde*n*
[6082] Die zeste was gheboren vute den lan-
[6083] de van samos. ende was gheheeten Sibil-
[6084] la samna De zeuenste die was ghe-
[6085] boren vut ytalien vander stede van cucimus
[6086] in champaigne. ende was gheheeten. Sibil-
[6087] la Camaria. De achste die was ghe-
[6088] boren te lespont int velt van troyen. ende
[6089] was gheheeten Sibilla lespontina. ende
[6090] regneerde bynnen der tijt vanden edelen
[6091] acteur Solin de troye. De neghenste
[6092] die was gheboren van frigia. ende was
[6093] gheheeten Sibilla frigica Deze vrauwe
[6094] die voorsprac vele vanden veruallene van
[6095] menigher heerlichede ende dat zeere le-
[6096] uendelic. Ooc mede zo voorsprac zij vande*n*
[6097] valschen prophete antecrist De tienste
[6098] Sibilla die was gheheeten tyburtina. oft
[6099] andersins albamna. wiens ghescriften
[6100] zeere gheeert ende wijde vermaert zijn
[6101] om dies wille dat zo claerlic spreict van
[6102] onzen behouder jh*es*us *crist*us. Ende nietje-
[6103] ghenstaende dat alle deze sybillen ghecom-
[6104] men waren ende gheboren van onghelоo-
[6105] ueghen. Nochtan zo versmadeden zij huer-
[6106] lieder wet. ende blameerden meer gode*n*
[6107] te aenbedene dan eenen. zegghende dat
[6108] maer een god en was. Ende dat alle af-
[6109] goden ydelheit waren:

[miniatuur 49; niet uitgevoerd]

Cap. 2

[6110] Van Sibilla erithea Capit*re** ij[e]

[6111] H Et es te wetene dat onder
[6112] alle de sibillen Sibilla eri-
[6113] thea hadde de meeste gracie
[6114] van wijsheden. want dezer
[6115] duecht die was zo groot vut
[6116] zonderlinghe gracie. ende
[6117] ghifte gods dat deze sibille velerande
[6118] toeco*m*mende zaken bescreef ende prophe-
[6119] tizeerde alzo claerliken dattet meer ewa*n*-
[6120] gelie scheen dan prophecie. Ende ten ver-
[6121] zouke vanden grieken zo bescreef zij zo
[6122] claerlic in veerze alle de bataillen. ende
[6123] de destructie van troyen. dattet niet claer-
[6124] der en was alst gheschiet was dan alst
[6125] zoe bescreef: Desghelijcx zo bescreef zij

[6126] ende vergaderde in lettel woorden tkeyser-
[6127] rijc ende de heerlichede vanden ro*m*maine*n*
[6128] ende menighe diuersche auenture die he*m*-
[6129] lieden menighen tijdt daer naer ouer ghij*n*c
[6130] zo dattet bet scheen een corte memorie en
[6131] verhalinghe van zaken die gheleden wa-
[6132] ren dan van zaken die toeco*m*men zouden
[6133] Ende noch vele meer zo bescreef zij ende
[6134] opembaerde vulco*m*melic die verholentheit
[6135] gods die bijden propheten niet gheopem-
[6136] baert en was dan alleenlic bij teekenen
[6137] ende in bedecte woorden. Te wetene vand*er*
[6138] hoogher misterie vander gheboorte des gods
[6139] zone. van eenre maghet. Ende was ghe-
[6140] screuen in hueren bouc jnde hoofdlettren
[6141] van huerer prophetien jhiesos creistos
[6142] ceny yos sother. dats te zecghene jhesus
[6143] *crist*us gods zone. behouder van alle der
[6144] werelt zijn leuen ende zijne ghewerken die
[6145] verraderie van judas zijn gheuanghenesse
[6146] zij* bespotterie zijn doot zijn verrijsenesse zij*n*
[6147] victorie ter hellen zijn vpvaert en*de* tzenden
[6148] vanden helighen gheest. vpden heleghe*n*
[6149] zijncxendach ende zijn toecomste ten uterste*n*
[6150] daghe. daen die zalighen zullen trecken
[6151] ten eeuwighen leuene. ende die onzalighe
[6152] ter eeuwigher pijnen. Int welke het bet
[6153] blijct dat zij int corte bescreuen heift het
[6154] kerstin ghelooue int gheheele dan dat
[6155] zij voorsproken heift dat toeco*m*mende was
[6156] Deze sibille die zeide vanden oordele dat
[6157] god zitten zal ten vutersten daghe aldus
[6158] te dien daghe dat dadt veruaerlic oordeel
[6159] gaen zal. zo zal dat eerderike bloet zweete*n*

[6160] van anxte Ende vute den hemel zo zal
[6161] die conijnc dalen die alle de weerelt oor-
[6162] deelen zal ende dat zullen aenzien alle
[6163] de goede ende quade. Elke ziele zal huer
[6164] eeghin lichame weder an nemen. ende daer
[6165] zal yeghelic loon ontfanghen naer zijne
[6166] ghewerken. ende dan zullen alle de rijcdo*m*-
[6167] men versmelten ende alle afgoden dat
[6168] vier zal zee ende eerde verslinden ende al-
[6169] le dijnc zal vergaen zonder die zielen
[6170] alleene. Daer en wert niet verborghe*n*
[6171] Maer al werdet opembaer Daer zal
[6172] die[47] aerm zondare in grooter vreezen en*de*
[6173] in grooten ancxte staen in weenene ende
[6174] in krijselinghen van tanden verbeyden-
[6175] de vonnesse Die zonne die mane ende die
[6176] sterren der hemelen die zullen huer schij-
[6177] nen laten. berch ende dal zal euen slicht zij*n*
[6178] ende zee ende eerdricke ende al datter bynne*n*
[6179] es dat wert al een Dat* zal dien hooren
[6180] vuten hemele tuten. ende roupen voort al-
[6181] le meinschelike creaturen ten vutersten
[6182] vonnesse. daer wert groot ja*m*mere. want
[6183] yeghelic zal daer des anders zonden be-
[6184] kennen Ende daer wert dat eerderick
[6185] vernieut Pauzen keysers. conijnghen
[6186] princen edele onedele rijc ende aerme. die
[6187] zullen daer staen voor den juge verbeiden-
[6188] de. Loon naer huere verdienten Blexeme
[6189] ende vier zal vallen vute den hemele tot
[6190] jnden afgront vander hellen Ende alle
[6191] deze zaken zijn begrepen in xxvij. veerze*n*
[6192] die deze sibille maecte Om welker zake*n*
[6193] wille zo houden bocace ende meer andere

47 6172 *die*: achter de *e* is een aanzet tot een letter doorgehaald.

[6194] leeraers die van huer scriuen dattet
[6195] mueghelic te ghelooue es dat zij eene
[6196] heleghe vercoorne vrauwe was voor gode
[6197] ende dat zij noch grootelic te eerene zij meer
[6198] dan eenighe andere vrauwe naest den he-
[6199] leghen verheuene in gode in hemelrijke. de-
[6200] ze vrauwe mitsgaders zuuerhede die zij hilt
[6201] ende beweerede huer leuen lanc. zo eist
[6202] wel te bemoedene ende te gheloouene dat zij
[6203] ooc in zuuerheden verheuen was zonder
[6204] vlecke. want in een bevlect herte ende be-
[6205] smuedert met zonden zo en can de gheest
[6206] van verstannessen noch van prophetien va*n*
[6207] toeco*m*mende*n* zaken niet rusten
[miniatuur 50; niet uitgevoerd]

Cap. 3

[6208] Van Sibilla almathea Cap*itel*

[6209] **S** ibilla almathea als / .iij^{e}.
[6210] vooren ghezeit es die was
[6211] gheboren vut campaigne*n*
[6212] bij roome Deze vrauwe
[6213] die hadde ooc eene zonder-

[6214] linghe gratie ende gheest van prophetien en-
[6215] de was ter tijt vander destructie van troye ende
[6216] leefde tot tshouerdichs tarquijns tijde Eene-
[6217] ghe die hietense deiphile. Deze vrauwe bewaer-
[6218] de huer zuuerheit alle huer leuen en*de* leefde
[6219] zeere langhen tijt. Om de groote wijsheyt die
[6220] deze vrauwe hadde zo houden velerande poete*n*
[6221] dat zij bemijnt was van phebus dats de zonne
[6222] dien zij hieten de god der wijsheit. ende dat zij
[6223] bijder ghifte van phebus zo groote wijshede
[6224] ghecreech. Ende alzo die cracht der zonne*n*
[6225] alle dijnc duer rait ende duerschijnt dat
[6226] licht ontfanghen mach. zo duerscheen
[6227] phebus deze vrauwe ende verlichte deze
[6228] metter ghifte van prophetie. waer bij zij
[6229] menighe toeco*m*mende dinghen voorsprac
[6230] ende propheteerde. Bouen dien scriuen zij
[6231] dat zij eens was vpde houuere van baioul
[6232] neuens eenre zoeter riuiere Bijden lac va*n*
[6233] der hellen daer zij wonderlike vreimde reue-
[6234] latien van gode hadde die zij bescreef in veer-
[6235] ze ende in rijme. Ende hoe wel dat deze za-
[6236] ke zeere oud was ende va*n* langher eeuwe
[6237] nochtan zo en can men heden sdaechs niet
[6238] ghenouch verwonderen vander hoocheyt
[6239] ende vutnementhede van dezer vrauwe
[6240] Ende wiet wel ouermerken wil. het
[6241] schijnt al oft zij eneas vuter hellen ghe-
[6242] leet hadde ende weder van daer ghebrocht
[6243] Deze vrauwe quam eens te roome en-
[6244] de brochte met huer ix. van hueren bou-
[6245] ken. de welke zij presenteirde den con-
[6246] ijnc tarquijn. te vercoopene. Maer om
[6247] dieswille dat hij huer. daer of niet ghe-

[6248] uen en wilde tghoont dat zij hiesch zo berre*n*-
[6249] de zij de drie in zijn presentie Ende als zij vp
[6250] eenen anderen tijt den voirs*eide* conijnc alzo vele
[6251] hiesch vanden zesse boucken die huer ghe-
[6252] bleuen waren als zij te vooren gheheescht
[6253] hadde van alle ix. zegghende noch daer toe
[6254] dat waert dat zake datmen huer niet
[6255] haestelike en gaue vanden voirs*eide* .vj. bouc-
[6256] ken tghoont dat zij hiesch van allen den
[6257] .ix. boucken. zegghende noch daer toe. dat
[6258] waert dat zake[48] zij zoude ter stont de drie
[6259] verbernen voor zijn ooghen ende sdaechs daer-
[6260] naer dander drie. waer bij de conijnc zo be-
[6261] docht was dat huer gaf tghoont dat zij va*n*
[6262] alle den .ix. boucken te vooren hadde ghe-
[6263] heescht. Ende dede deze boucken wel bewa-
[6264] ren. want beuonden was dat zij jn hilden
[6265] vulco*m*menlike al dat den ro*m*mainen mene-
[6266] ghen tijt daer naer stont te ghebuerene ende
[6267] al twelke namaels gheschiede. Dus wor-
[6268] den deze boucken besteit ende besloten bij tkey-
[6269] sers tresoor om daer an raed te nemene als
[6270] andwoorde van god co*m*mende. Ende al-
[6271] dus gheminde vriendinne aenziet hier en*de*
[6272] merct hoe god zo groote gratie eenre vrau-
[6273] we ghegheuen heift dat zij die zin hadde te
[6274] beradene ende te auiserene niet alleenlic
[6275] eenen keysere in zijnen leuene. Maer em-
[6276] mere alle de ghone die ye te roome waren
[6277] ende alle de daden vanden keyserike. Nu
[6278] zecht my dan dat biddic dy. waer es die
[6279] man die dat ye ghedede. ende du als een
[6280] zottinne onlancx vp dy zeluen niet wel te
[6281] vreden en waers dat god dy een vrauwelic

48 6257-6258 *zegghende ..... zake*: deze herhaalde passage (achterwaartse ogensprong) is doorgehaald.

[6282] dier*[49] hadde gheschepen. meenende dat god
[6283] dat vrauwelic diet van hem versteken had-
[6284] de ende versmaedt. Van dezer sibille zo
[6285] bescrijft virgilius in zijn boucken Ter we-
[6286] relt liet zij huer leuen ende huer tombe
[6287] was menich jaer gheduerende ende ghe-
[6288] zien naer huer doot
[miniatuur 51; niet uitgevoerd]

Cap. 4

[6289] Hier spreict vrauwe rechtuerdichede
[6290] van vele vrauwen prophetessen Capp*itel*

[6291] **N** yet alleene zo en // .iiij^{e}.
[6292] waren deze sibillen vut
[6293] ghifte*n* van gode prophete-
[6294] rende inde werelt. Maer
[6295] vele meer hebbender ghe-
[6296] weist. ja in zulker wet
[6297] die gheregneert hebben. want wilstu be-
[6298] zouken inder juedscher wet zo zulster ghe-
[6299] nouch vinden als delbora. die een prophe-
[6300] tesse was inden tijden vanden juge*n* van

49 6282 *dier*: ook dit lijkt een fout die alleen kan ontstaan bij het afschrijven van een Middelnederlandse tekst (dus geen vertaalfout). In de volgende regel is het beoogde woord *diet* wel goed overgekomen.

[6301] ysrael verlost was vanden conijnc chana-
[6302] an dieze .xx. jaer lanc ghehouden hadde in
[6303] seruituden Die heleghe vrauwe sinte
[6304] elizabeth zakarius wijf sint jans bap-
[6305] tiste moedere en was zij ooc niet een pro-
[6306] phetesse als zoe zeide tot der helegher ma-
[6307] ghet marien die huer zo minlic quam
[6308] visiteren thueren huse. wanen comt
[6309] my ditte of waer hebbic dit verdient
[6310] dat die moeder des zuene*n* gods tot my co*m*t
[6311] Ooc mede Anna phanuels dochter die
[6312] de lampten* ontstac ende bewaerde inden
[6313] tempele dat onze lieue heere gode gheof-
[6314] fert was en hadde zij ooc niet van gode
[6315] den gheest van prophetien ghelijc syme-
[6316] on de prophete dien marie huer lieue
[6317] kint presenteerde inden tempele vpde*n*
[6318] lichtmesse dach. ende de heleghe prophe-
[6319] te bekende dat dadt kind behouder van
[6320] alle der werelt was. waer o*m*me dat hijt
[6321] zo minlic in zinen ouden aermen ontfij*n*c
[6322] Maer die goede vrauwe Anne die achter
[6323] den tempel ghijnc doende huer offerande
[6324] alzo houde als zij der maghet marie inden
[6325] tempel zach co*m*men met hueren lieuen
[6326] kinde in hueren aermen die bekende ter
[6327] stont dat hij behouder van alle der werelt
[6328] ware Dus liepse hem tjeghens ende
[6329] viel plats ter eerden vp huer knyen en-
[6330] de aenbedene. ende met luder stemme*n* zo
[6331] riep zij hem an. dat hij de ghuene was

[6332] die alle de werelt verlossen zoude. ghenouch
[6333] prophetessen zo zulstu vinden inder juedscher
[6334] wet. wilstuze bezouken ende vele meer in
[6335] onzer wet als alle zanten ede zanti*n*nen
[6336] Maer daer en willen wij nv niet af zeg-
[6337] ghen. mids datmen zegghen mochte dat-
[6338] ze god vut zonderlingher preuilege begra-
[6339] ciet ende vercoren hadde. Maer laet ons
[6340] voort spreken vander heydenscher wet.
[6341] Die Conijnghinne van sabba. vander
[6342] welker die helyghe scrifture vermaent
[6343] zegghende dat zoe die van grooten verstan-
[6344] de was. als zij hoorde spreken vander wijs-
[6345] hede van salemoen. daer of dat de vois en-
[6346] de de mare liep alle de werelt duere. zo
[6347] begheerde zij dien te ziene. Ende daer om-
[6348] me zo quam vute den lande van orienten
[6349] dat dat vterste vander weerelt is. ende
[6350] huer landscap ende quam duer tland
[6351] van ethiopen. ende van egypten lancx
[6352] den houuere vander rooder zee. en*de* duer
[6353] die groote wildernessen van arabien met
[6354] grooten ghezelscepe van princen heeren
[6355] ridderen ende hedelen vrauwen ende
[6356] andere met grooten state ende met groo-
[6357] ten scatte van velerande zeere costelike
[6358] juweelen ende dinghen ende quam bin-
[6359] nen der stede van jherusalem om den
[6360] wijzen salemoen te ziene. Ende o*m*me te
[6361] wetene oft het waer was datme*n* van
[6362] hem zeide alle de werelt duere Salemon

[6363] die ontfijncse in grooter eeren ende in groot*er*
[6364] weerden alst redelic was en*de* zij bleef langhe*n*
[6365] tijdt bij hem. ende bezochte zijn wijshede in
[6366] velen dinghen. Menegherande vraghe en-
[6367] de menegherande bedecte redene ende raed-
[6368] zele leidzij hem te vooren. De welke hij
[6369] huer alle andwoordede ende berechtede. naer
[6370] dat zijze begheerde zo verre dat zij zeide
[6371] dattet niet mueghelic en ware dat sale-
[6372] moen alzulke groote wijsheyt van men-
[6373] schen halue hebben mochte. Maer alleen-
[6374] lic vut zonderlingher gratie*n* ende ghifte
[6375] van gode. Deze conijnghinne die gaf he*m*
[6376] menich costelic juweel. ende onder andere
[6377] zaken zonderlinghe planten van cleenen
[6378] boomkins die olye gauen ende balseme
[6379] De welke de conijnc salemon dede plan-
[6380] ten bij eenen viure gheheeten alefater en-
[6381] de beual dat zij daer in alre nerenstichede
[6382] zouden bewaert ende beaerbeit wezen:
[6383] Desghelijcx zo gaf huer die conijnc sa-
[6384] lemoen menich rikelic juweel vander
[6385] wijsheyt van dezer vrauwe. ende van hue-
[6386] rer prophetien zo spreken menighe schoone
[6387] scrifturen ende zegghen. hoe dat alzo die
[6388] conijnc van sabba was te jherusalem ende
[6389] datze salemoen leedede o*m*me te beziene die
[6390] edelheit ende die costelicheyt vanden tempe-
[6391] le die hij hadde ghedaen maken zo zij een
[6392] hout ligghende dweers den tempele daer-
[6393] men plancken af zaghede. daer of dat deene

[6394] gheleit was ouer eene pissine ende daerme*n*
[6395] daghelicx ouer ghijnc. Doen bleef die ede-
[6396] le conijnghinne daer vp staen ziende. ende
[6397] zeide dat dat hout daer gheleyt was in
[6398] versmaetheden ende onder voet noch ghe-
[6399] eert zoude worden bouen allen houten en-
[6400] de zoude noch verchiert ende vercleet worde*n*
[6401] met goude ende costeliken ghesteenten jn-
[6402] de tresoren der princen. want an dat hout
[6403] zo zoude steruen. de ghuene die de juedsche
[6404] wet te nyeute doen zoude. Deze woorden
[6405] en hilden de jueden voor gheen truffe. Maer
[6406] zij deden dat hout wech ende grouuent in
[6407] een plecke. daer zij meenden datment nem-
[6408] mermeer vinden en zoude. Maer dat god
[6409] bewaren ende onderhouden wille. dat wel
[6410] bewaert ende onderhouden. want zo wel
[6411] en constent de jueden niet gheberghen
[6412] het en was wel vonden ter passie ons liefs
[6413] heeren. jhesu *crist*i. wa*n*t dat was tzelue
[6414] hout daer tcruce af ghemaect was daer
[6415] hij an starf die bitter doot. Ende alzo
[6416] was die prophetie vulco*m*men van diere
[6417] vrauwen

Cap. 5

[6418] Hier naer volght van nycostrate en
[6419] van Cassandra ende van eender Co-
[6420] nijnghinne gheeten* basine Capp*itr*e* .v^{e}.

[6421] D Eze nycostrate daer of
[6422] dat hier te vooren ghespro-
[6423] ken heift gheweist was
[6424] ooc eene vrauwe prophe-
[6425] tesse. want alzo houde
[6426] als zij ouer den tybere ghe-
[6427] co*m*men was met huere*n*
[6428] zone Euander daer de hystorien men-
[6429] tioen ghenouch af maken ende zij gheco*m*-
[6430] men was vpden berch palatijn. doen pro-
[6431] pheteerde zij dat vp dien berch noch zoude
[6432] ghesticht worden eene stede die alre ver-
[6433] maerste die ter werelt was. De welke
[6434] thooft ende die ouerste wezen zoude van al-
[6435] len heerlicheden der werelt. Ende vp dat
[6436] vp dat[50] zij die eerste ware die daer den
[6437] eersten steen zoude legghen zo dede zij
[6438] daer eene borch maken ende een casteel
[6439] als vooren gheseit es. Ende daer vp was
[6440] namaels roome ghefondeert ende ghe-
[6441] sticht. Item cassandra die edele maghet
[6442] Priamus dochter van troyen hectors zust*er*e
[6443] die zo groote een clergesse was dat zij alle
[6444] aerten conste. en was zij ooc niet een pro-
[6445] phetesse. want zij die noyt man hebben
[6446] en wilde hoe groot prince dat hij was wis-
[6447] te inden gheeste tghuent dat der voirs*eide*
[6448] stede van troyen toeco*m*mende was in drouf-
[6449] heden. Ende als zij de groote weilde ende
[6450] voorspoet zach van troyen. ende zo zij meer
[6451] bloeyede ende tryumpheirde in hoocheden

50 6435-6436 *vp dat vp dat*: het tweede *vp dat* is doorgehaald.

[6452] eer de hoorloge rees ende began die die van
[6453] troyen namaels hadden jeghen de grieken
[6454] zo deze vrauwe meer creesch ende weende
[6455] ende dreef mesbaer aenziende die edelheit
[6456] ende die rijcdom vander stede. Huer broed*er*s
[6457] zo wijde vermaert zonderlinghe die edele
[6458] hector van grooten looue ende en consten
[6459] hueren druc niet ghestillen noch en conste
[6460] ghezwijghen het jammer ende de droufhe-
[6461] de die hemlieden nakende was Ende als
[6462] zij zach de oorloghe vprijzen ende beghi*n*ne*n*
[6463] doe bezwaerde huer lijden. ende en cesseir-
[6464] de in gheenen tijden van crijschene ende
[6465] van weenene ende hueren vadere ende
[6466] broeders te biddene dat zij o*m*me godswille
[6467] pais makeden metten grieken. oft zonder
[6468] twijfele bijder oorloghe zouden zij verdor-
[6469] uen ende verloren wezen. Maer al dit zo
[6470] en achten de conijnck noch de zijne niet
[6471] noch zij en gheloofdens niet. Nochtanne
[6472] als de ghuene die huer zeere ontzach dat
[6473] groot verlies schade ende die destructie zo
[6474] en conste zij niet ghezwijghen. waer om-
[6475] me zij dicwille ghesleghen was van
[6476] hueren vadere ende van hueren broeders
[6477] die zeiden dat zij zot ware ende dwaes:
[6478] Maer daer omme zo en zweech zij niet. noch
[6479] om steruen zo en hadzijt niet ghelaten he*m*-
[6480] lieden te zegghene. Ende zouden zij pais
[6481] ende verlaet daer of van huer ghehadt
[6482] hebben. zij moestenze alleene slute*n* in eene

[6483] camere buten allen lieden vp dat zij huer
[6484] creytinghe niet meer en hoorden. Maer be-
[6485] ter hadt ghezijn hadden zij huer ghelooft.
[6486] want hemlieden al ghebuerde dat zij hem-
[6487] lieden te vooren ghezeit hadde. Dus zo
[6488] gheloefden zij huer ten hende. Maer het
[6489] was te spade voor hemlieden ende noch ghe-
[6490] bueret wel dat deze dwaze niet en ghe-
[6491] looft voor hijt ziet. Item ende en waest
[6492] niet een wonderlic voorspreken ende prenosti-
[6493] catie die de conij*n*ghinne basine dede die in
[6494] huwelike hadde den conijnc van torage
[6495] ende naemaels trauwede alchiderich den
[6496] vierden conijnc van vranckerijke alzoot
[6497] de cronijken breeder vut gheuen ende zeg-
[6498] ghen dat vpden eersten auont dat de feeste
[6499] vander brulocht ghehouden was vande*n*
[6500] conijnc childerich ende van huer zo bat
[6501] zij den conijnc. dat hij den eersten nacht in
[6502] continentien leuen zoude. ende hij zoude
[6503] zien een wonderlic visioen ende zeide een
[6504] corte wijle daer naer tot hem dat hij vpstae*n*
[6505] zoude ende zoude ter duere gaen vander
[6506] camere ende dat hij zoude weten te zeg-
[6507] ghene wat hij daer zaghe De conijnc
[6508] die ghijnc ter duere ende hem dochte dat
[6509] hij vele grooter beesten zach gaen ouer
[6510] ende wedere achter den palayze als een-
[6511] hoorene liebaerden ende leeuwen. Dus
[6512] sloot hij de camere weder toe. ende was
[6513] zeere versaecht. ende vraechde zijnre conij*n*-

[6514] ghinne. wat dat bedieden mochte. ende
[6515] zij andwoordede hem dat zij hem tsnuch-
[6516] tens dat zegghen zoude ende dat hij ghee-
[6517] nen vaer hebben en zoude. Corts daer
[6518] naer zo ontwiec zij den conijnc wedere
[6519] ende zantene anderwarf ter duere. en*de*
[6520] de conijnc die ghijnc daer. Ende als de
[6521] conijnc ter duere quam zo dochte hem
[6522] dat hij daer vele groote beeren en*de* wul-
[6523] uen zach die malcand*er*en grooten vploop
[6524] deden. Derdewaerf zo ontwiec zij den
[6525] conijnc wedere ende zantene derdewarf
[6526] ter duere. Ende als de conijnc derdewarf
[6527] ter duere quam doe dochte hem dat hij zach
[6528] vele honden ende andere cleene beesten die
[6529] malcanderen verbeten ende verschuerde*n*
[6530] waer af de conijnc zeere versaecht. ende
[6531] verwondert was ende begheerde an zijn-
[6532] re conijnghinne te wetene of zij yet wiste
[6533] wat al datte bedieden mochte. Ende die
[6534] conijnghinne die zeide hem. dat dadt eer-
[6535] ste visioen bediedede diuersche genera-
[6536] tie van princen die in vranckerijke reg-
[6537] neren zouden ende die andere visioene*n*
[6538] waren de ghone die van hemlieden co*m*-
[6539] men zoude*n* dat huer zeden ende huer da-
[6540] den tieren zouden naer de nature ende
[6541] gheneghenthede van dien ghedierten
[6542] die hij ghezien hadde. Hier bij ghemi*n*-
[6543] de vriendinne zo muechstu claerlic mer-
[6544] ken hoe dat onze lieue heere jh*es*us *cristu*s

[6545] dicwijle zijne verholentheyt gheopem-
[6546] baert heift bij vrauwen meer dan bij eenre
[miniatuur 52; niet uitgevoerd]

Cap. 6

[6547] Van anthoine der keyseri*n*ne Capp*itel* .vj^{e}.

[6548] **H** Et en was gheen cleen
[6549] secret Maer eene groote
[6550] verholenthede die god
[6551] opembaerde bij eenre
[6552] vrauwen eenen ghehee-
[6553] ten justinyen die naer-
[6554] maels keyser worde van constantino-
[6555] ble alzo die hystorien dat verclaersen
[6556] ende was die zelue justinien ten dien
[6557] tijden een garde ende een bewarere van-
[6558] den cofferen ende heymeliken schatte
[6559] vanden keysere justijn Ende up eene*n*

[6560] tijt zo ghebuerdet dat deze justinien hem
[6561] ghijnc vermeyen buten der stede leedende
[6562] met hem eene schoone vrauwe die hij be-
[6563] minde gheheeten anthoine om hem d*aer*
[6564] mede te versolasene zo dat deze justinie*n*
[6565] int vermeyen met vaecke zo stranghe
[6566] bestaen ende begrepen worde dat hij niet
[6567] langher ghedueren en conste hij en moes-
[6568] te slapen ende rusten. Emmer dat hij
[6569] hem zeluen ter ruste gaf. jn een vrien-
[6570] delic dal daer hij hem vant ende leyde
[6571] zijn hooft neder inden schoot van dier vrau-
[6572] we*n*. Ende alzo hij in slape gheworden
[6573] was zo vernam deze vrauwe eene*n* groo-
[6574] ten arene De welke inde lucht lach
[6575] en vloech ouer ende weder rechts bouen
[6576] den hoofde van justinyen altoos pijnen-
[6577] de den zeluen justinien met huere*n* vlerc-
[6578] ken te bescadewene om dat hem de hit-
[6579] te vander zonnen ende lucht zijn ruste
[6580] niet breken noch deeren en zoude. het
[6581] welke de zelue vrauwe bemerkende be-
[6582] kende daer bij jngheuene van gode
[6583] dat justinyen noch keyser worden zou-
[6584] de. Dus als justinyen vut zijnre rus-
[6585] ten spranc zo wordt zij hem aenvalle*n*-
[6586] de met zoeter tale ende zeide aldus:
[6587] Mijn alreliefste heere ende liefste lief
[6588] alzo ghij my doch langhen tijdt goede
[6589] mi*n*ne ende goede jonste ghedreghen
[6590] hebt ende betoocht. ende jc v Alzo ghij

[6591] weet dat tusschen ons beeden staet wa*r*t
[6592] ic doch uwe verwonnene zij zo en waert
[6593] niet redelic dat ghij my uwer schamel-
[6594] re vriendinnen yet lichtelic soudt mo-
[6595] ghen weygheren oft ontsegghen En-
[6596] de daer o*m*me in wederloone ende in scul-
[6597] de van mijnen maechdo*m*me ende van
[6598] mijnder mi*n*ne zo biddic v ende begheere
[6599] dat ghij my een zake beloouen en*de* doen
[6600] wilt die ic v bidden zal de welke my ze*er*e
[6601] groot wert ende v zeere cleene dijncke*n*
[6602] zal. justinien zeyde tot zijnder vriendi*n*-
[6603] nen dat zij boudeliken zegghen ende be-
[6604] ghe*er*en zoude ende an hem en zouds niet
[6605] ghebreken dat in zinen vermoghene ware
[6606] Doen zeide anthoine die bede ende die be-
[6607] gheerte die ic an v doen wille mijn alre-
[6608] liefste lief die es deze als ghij doch keys*er*e
[6609] wezen zult dat ghij my uwer scamelre
[6610] vriendinne niet versteken noch veronwer-
[6611] den en wilt Maer dat ic doch ghezelnede
[6612] uwer eere ende uwen keyserrijke. ende
[6613] dat bij huwelike werden mach ende dat
[6614] ghij my dat ter stont belouen ende toezeg-
[6615] ghen wilt Als justinyen deze vrauwe al-
[6616] dus hadde hooren spreken zo worde hij lach-
[6617] ende jeghen hem zeluen meenende dat
[6618] zij dat tot hem in spele oft in vermake-
[6619] licheden oft foolernyen hadde ghezeit:
[6620] want hij dat vastelic voor hem hilt ende
[6621] kende dattet onmuechelic ware dat hij

keysere wezen zoude. zo beloofde hij huer
daer dat hijze zonder twijfele tot eenen
wiue nemen zoude als hij keysere wa-
re. ende dat bezwoer hij huer bij zinen
goden. waer of dat zij hem grootelike*n*
bedankede. Ende in teekene vander be-
loften zo begheerde zij van hem zijnen
rijnc ende zij gaf hem den hueren. ende
alzo deden zij ouer beeden zijden Doen be-
gonste zij hem te zegghene. wat zij ouer
hem ghezien hadde te wijle dat hij ruste-
de ende sliep in hueren scoot ende zeide he*m*
daer toe in warachticheden dat hij noch
keyser worden zoude. end. dat zeere corts
van dier tijt. ende alzo schieden zij van mal-
cand*er*en Corts daer naer alzo de keysere
justijn een groot heer vergadert hadde om
te treckene vp die van persen zo wort hij
bestaen van ziecten ende starf. Ende alzo
de edele vanden keyserike vergadert ware*n*
om eenen nyeuwen keysere te kyesene ende
zij onderlinghe niet vereenighen noch
veraccorderen en consten. zo ghebuerdet
dat zij vut spijte oft vut onweerdicheden
deen den anderen justinien coren keyser te
wezene. De welke dat an nam ende ter
stont trac te persen waert metten voor-
seide*n* here daer hij hem zeere vromelic
hadde ende wan den strijt ende vijnc de*n*
conijnc van persen daer hij groote eere
ende grooten scat vercreech. Ende doen hij

[6653] vanden strijde weder gheco*m*men was ende
[6654] hij zijn ruste ende zijn zate ten palaize nam
[6655] Anthoine die huers zelfs niet en vergat
[6656] die vant maniere bij grooter subtijlhede*n*
[6657] dat zij ten palaize bynnen gherochte ter plec-
[6658] ke daer justinien de keysere by zinen edelen
[6659] in zinen keyserlike*n* troone zat. ende viel he*m*
[6660] ootmoedelike*n* te voete zegghende dat zij een
[6661] scamel vraukin ware die tot hem gheco*m*me*n*
[6662] ware om recht ende vonnesse van hem te
[6663] hebbene vp tgoont dat zij hem voortlegghen
[6664] zoude ende dat ware van eenen knechte die
[6665] huer trauwe ende waerhede belooft hadde
[6666] ende huer d*aer* vp eenen rijnc ghegheuen had-
[6667] de ende zij hem: De welke huer zij*n* belofte
[6668] niet niet* vulco*m*men en hadde. De keys*er*e
[6669] dat vraukin niet bekennende oft niet wil-
[6670] lende kennen oft niet ghedinckende der
[6671] belofte die hij anthoinen zijnre vriendinne*n*
[6672] ghedaen hadde te vulco*m*mene als hij keyser
[6673] wezen zoude. Andwoorde der vrauwen en*de*
[6674] zeide alzo verre als huer de knecht trauwe
[6675] ende waerhede hadde belooft ende zij dat
[6676] conste in ware doen ende betooghen het wa-
[6677] re wel recht dat die knecht zijne belofte
[6678] vulquame Ende zo vele meer waert dat
[6679] zake dat zij in ware doen conste al tgoont
[6680] dat zij daer zeide. hij ware de ghone die huer
[6681] daer of zoude doen goet recht ghebueren
[6682] ende dien daer toe bedwinghen zoude dat
[6683] te vulco*m*mene. Ende doen trac Anthoine de*n*

[6684] rijnc van huerer handt die huer de keysere
[6685] daer te vooren mits zijnder trauwe gheghe-
[6686] uen hadde eer hij keysere was en*de* zij leydene
[6687] in zijn handt zegghende heere keysere besiet
[6688] oft ghij dien rijnc yet kent. Doen zach de
[6689] keyser wel dat hij hem zeluen met zijnen
[6690] woorden verbonden hadde. Dus waert wel
[6691] recht dat zijne woorden stede hilden ende dat
[6692] hij zijne belofte vulquame. Ende hief de
[6693] vrauwe vander eerden ende dedeze leeden
[6694] in een camere daer hijze dede rijkelike ver-
[6695] cleeden ende namze tot eenen ghetrauwede*n*
[6696] wiue
[miniatuur 53; niet uitgevoerd]

Cap. 7

[6697] Hier spreict *crist*ine jeghens
[6698] vrauwe rechtu*er*dichede. Cap*itel*

[6699] **V** Rauwe bij dien dan // .vij^{e}.
[6700] dat jc verstaen hebbe ende
[6701] merkelike beuonden zo be-
[6702] zeffe jc tgroote onghelijc

[6703] dat zij hebben vp de vrauwen dieze alzo on-
[6704] wetendelic accuseren ende belasten. Maer
[6705] nochtan zo en can ic niet verzwijghen eene
[6706] costume ende een pleechte die ghetijdelike*n*
[6707] ghebuert onder den mannen. ende ooc zom-
[6708] wijle onder de vrauwen ende dat es deze
[6709] zo wanneer dat zij alleenlic dochte*re*n ter
[6710] weerelt bringhen zo bedrouen hem de ma*n*-
[6711] nen daer jnne ende knoteren daer jeghe*n*
[6712] dat zij gheen knapelike kind*er*en ghebrocht
[6713] en hebben. Ende tselfs die ondancbareghe
[6714] vrauwen die gode van hemelrike sculdich
[6715] waren hertelike*n* te danckene ende te loue-
[6716] ne dat hijze met lieue verlost hadde ende
[6717] met ghenadigher pijne ende zo verre ghe-
[6718] spaert hadde dat hij aenghezien ende be-
[6719] kent hadde die menschelike voorme die
[6720] huer god verleent hadde. en*de* niet een mes-
[6721] maecsele oft wansceppenesse jnder na-
[6722] tueren. Ooc mede jeghen ghode ende je-
[6723] ghen hem zeluen knot*er*en als zij gheen
[6724] knapelike kinderen en bringhen zonder-
[6725] linghe om huer mans daer mede te ghe-
[6726] lieuene. Dus vrauwe zo zoudic al
[6727] te gheerne weten de cause waer o*m*me dat
[6728] hem vader ende moed*er*e meest daer jnne
[6729] verdrouue*n* als oft de meyskins hemlied*e**n***
[6730] mesquam*er*e ware*n* oft van meerder hinde-
[6731] re dan de knechtkins. oft dat de meyskins
[6732] vader ende moeder zo lief niet en hadde*n*
[6733] als de knechtkins. Hier andwoordt

[6734] vrauwe rechtuaerdichede ende zeicht:
[6735] Gheminde vriendinne om dieswille dat-
[6736] stu vraechs de waer o*m*me zo zegghic dy
[6737] voor waer dat dadt comt vut grooter sim-
[6738] pelhede ende onwetenthede vande*n* gho-
[6739] nen die hem daer jnne beroeren Nietje-
[6740] ghenstaende dat de principale cause die
[6741] he*m* daer toe porret wezen mach dat zij he*m*
[6742] den tijt ontzien dat zij vpco*m*men moghen
[6743] om den cost die hemlieden staet toe te co*m*-
[6744] mene als zij te huweleke co*m*men zulle*n*
[6745] Eenighe ooc die ontsien hemlieden
[6746] der vreezen dat zij bij quaden rade ende by
[6747] lusticheden in hueren jonghe*n* tijt he*m* zel-
[6748] uen qualic bestieren moghen oft van ye-
[6749] mende verleet zullen moghen worden.
[6750] Maer alle deze zaken by comparatie*n*
[6751] van redelicheden zo zijn zij al niet. want
[6752] angaende der vreezen dat zij hem zeluen
[6753] qualic besti*er*en moghen zo en es gheen be-
[6754] ter boete daer jeghen noch die bet dient
[6755] dan dat mense van joncx wijzelicken
[6756] leere ende onderwijze ende dat de moed*er*e
[6757] hemlieden zelue goet exempel ende goet
[6758] bewijs gheue in eerbaerheden ende jn we-
[6759] tenthede. want ware de moeder zelue va*n*
[6760] onreynder zede*n* zo mochte dat den kinde
[6761] een speghel ende een exempel weze*n* alzo
[6762] te doene. Ooc mede datmen den kind*er*en
[6763] behoede van quade*n* ghezelscepe. ende dat
[6764] mense zeere cort bedwonghen houde ende

[6765] in ontsiene. want tcastijen der kin-
[6766] deren in huere jonghe daghen es eene
[6767] bereedsamicheit tot zedichbaerheden ende
[6768] tot allen duechden huer leuen lanc ghedue-
[6769] rende. Ende als vanden cost die de meys-
[6770] kins vaderе ende moederе meer costen doen
[6771] moeghen dan de meyskins. jc ghelooue
[6772] waert zo dat vader ende moeder ouerza-
[6773] ghen tguent dat hem de knechtkins cos-
[6774] ten zo ter scoolen zo om eenigh ambocht
[6775] te leerene. zo in menighen zotten ende jn
[6776] onneerbaren ghezelscepe ende verloren cos-
[6777] ten jc zoude wanen dat zij niet veel voor-
[6778] deels van oncosten vinden en zouden aen
[6779] de knechtkins meer dan an de meyskins
[6780] Ooc mede dat dicwijle vader ende moe-
[6781] dere meer gramscepen ende onghenouch-
[6782] ten onderlinghe ghebuert van huere zue-
[6783] nen ter cause van huere quaden beleede
[6784] oft van onghereghel theden van hueren
[6785] leuene dant van hueren meyskins doet
[6786] Ende omme dieswille datstu vraechs
[6787] oft vadere ende moedere meer minnen oft
[6788] lieften beuinden inde zuenen dan in de doch-
[6789] teren Bezich hoe vele zuenen datstu vin-
[6790] den zuls die vaderе ende moeder houden oft
[6791] minlike ende oodmoedelike anthieren in
[6792] hueren ouden daghen ghelijc zij sculdich
[6793] waren van. Ic meene wel dat zij zeere
[6794] dinne ghezait zijn. hoe wel datmer doch
[6795] eenighe vindt. Ende claghelic es datmer

[6796] niet meer en vindt. Ende als vadere ende
[6797] moedere van hueren zuenen haluelinghe
[6798] hueren god ghemaect zullen hebben ende
[6799] zij beghinnen te manne te co*m*mene ende
[6800] zij rijke werden end. vad*er*e ende moedere
[6801] mesgaet. zo versteken zij die ende heml*ieden*
[6802] walgt van hemlieden ende zij schamen
[6803] hem dat zijze zien. Ende zijn vadere ende
[6804] moeder rijke zo haken de zuenen naer huer
[6805] goet Ende pooghen altoos van hemliede*n*
[6806] te treckene ende te ghecrijghene al dat zij
[6807] connen ende mueghen al zouden zij van
[6808] honghere steruen. Ende blijft de moed*er*e
[6809] wedewe daer zijze sculdich waren bijsta*n*-
[6810] dicheit te doene ende te vertroostene ende te
[6811] wezene den stake ende de lene daer zij in
[6812] huere oude daghen up rusten zouden zo be-
[6813] raden zij hu*er*e alle de onghenouchte die zij
[6814] connen ende mueghen om thuere te hebbene
[6815] ende altoos yet van huer te pluckene. Ende
[6816] eist dat zij hemlieden niet ghenouch en
[6817] gheift thuerer begheerte*n* ende thuere*n* wil-
[6818] le. zo en maken de meeste deel gheen ontsien
[6819] noch gheen conscientie hemlieden daer tje-
[6820] ghen in cabbelinghen ende in ghedinghe
[6821] te stellene. van zulken kinderen eist al
[6822] ghenouch ghezeit. Maer eist datstu dies
[6823] wel goom neems jc ghelooue wel du zul-
[6824] ster zulker kinde*re*n meer zuene*n* vinden dan
[6825] dochte*r*en. Ende oft noch zuenen ende
[6826] dochteren euen goet ende euen beke*n*t ware*n*

[6827] jeghen vadere ende moedere zo zietmen noch-
[6828] tan ghemeenlike dat de dochtere*n* meer min-
[6829] saemheden ghezelscip ende vriendelichede
[6830] met vadere ende met moedere houden dan de
[6831] zuenen ende als zij van hemliede*n* zijn dat
[6832] zijze meer bezouken ende visiteren troosten
[6833] ende versolacen ziec ende ghezond meer dan
[6834] de zuenen. ende de cause es deze dat de zuene*n*
[6835] meer hier end daer achter de werelt wande-
[6836] len dan de dochteren ende de dochtere*n* zijn
[6837] vele ghezat*er*e ende zijn altoos meest omtre*n*t
[6838] vadere ende moedere alzo du zien muechs
[6839] bij dy zeluen. want nietjeghenstaende dat
[6840] dijn broeders zeere duechdelic zijn ende ze*er*e
[6841] minlic jeghen vad*er*e ende moedere zo zijn
[6842] zij nochtan hier end daer achter de weerelt
[6843] ghestroyt ende du zijs alleene ghebleuen
[6844] bij dijnre goeder moedere. Ende zijs huer vp-
[6845] perste troost ende toeuerlaet in huere oude
[6846] daghen. Ende aldus ter conclusie zo zegghic
[6847] dy dat zij te dwaes zijn ende te onwetende
[6848] die hem verdrouuen als hemlieden dochte*r*en
[6849] ghebueren meer dan knechten. Ende o*m*me
[6850] datstu my te dezen propooste hier of in rede-
[6851] nen hebs ghebrocht. zo willic dy zegghen
[6852] ende vertellen van eenighen vrauwen
[6853] daer of dat onder and*er*e scrifture meest roert
[6854] die zeere natuerlic ende hertelic hebben
[6855] ghezijn vadere ende moedere

Cap. 8

[6856] Hier naer volcht van dripedrue der coni*n*-
[6857] ghinne van leodecie Capp*itel* .viij^{e}.

[miniatuur 54; niet uitgevoerd]

[6858] Z Eere[51] minlic ende zeere
[6859] hertelic was dripedrue co-
[6860] nijnghinne van leodetie
[6861] jeghen hueren vadere:
[6862] huer vadere was de groote
[6863] conijnc mitridates. ende
[6864] waer huer vader te strijde voer daer volgde
[6865] zij hem vut rechter liefden ende minnen
[6866] Deze dripedrue die was zeere leelic ende
[6867] zeere mesmaect. want zij hadde dobbel ghe-
[6868] stel oft dobbel reken van tanden twelc een
[6869] afgrijselic dijnc om zien was. Maer zo
[6870] hertelic was zij hueren vadere. dat zij
[6871] hem noyt achter en liet noch in voorspoede
[6872] noch in jeghenspoede. Ende hoe wel dat
[6873] zij eene groote vrauwe ende een machtighe

51 6858 *ZEere*: de *Z* van de initiaal is ook hier gespiegeld ten opzichte van de moderne schrijfwijze (vgl. 1841).

[6874] conijnghinne was. waer bij dat zij hadde
[6875] mueghen alle vrede ende ghemac hebbe*n*
[6876] in huer rijke dat zij hadde mueghen ghe-
[6877] dincken zo wilde zij nochtan altoos deelach-
[6878] tich wezen metter pijne ende metten aerbey-
[6879] de die huer vader hadde in alle de strijden
[6880] daer hij trac. Niet selfs als huer vader
[6881] gheuanghen was vanden groote*n* conij*n*c
[6882] pompeyus zo en wilde zij van hem niet
[6883] scheeden. Maer bleef hem dienende in groo-
[6884] ter neerenstichede ende bezoorchsamichede
[miniatuur 55; niet uitgevoerd]

Cap. 9

[6885] Van ysiphile Cappit*re* .ix^{e}.

[6886] **Y** siphile die brochte huer zel-
[6887] uen in grooter vreeze ende
[6888] dangiere van steruene om
[6889] hueren vader zijn lijf te be-
[6890] houdene ende was gheheete*n*

[6891] huer vadere theaud ende was conijnc van
[6892] leodenien Ende alzo die van zijnen rijke
[6893] jeghen hem rebelleerden ende met grooter
[6894] menichte waren gheco*m*men ten palaize
[6895] om hem te doodene. zo berchde ysiphile ter
[6896] stont hueren vadere in een van huere*n* se-
[6897] creten sloten ende met haesten ghijnc zij
[6898] den ghonen tjeghen die gheco*m*men ware*n*
[6899] om hueren vadere te doodene ende hadze
[6900] gheerne te payse ende te vreden ghestelt
[6901] hadde zij gheconnen. Maer zij en conste an
[6902] hemlieden niet ghewinnen. Ende alzo zij
[6903] den conijnc al o*m*me zochten zonder daer hij
[6904] was ende niet gheuinden en consten zo
[6905] keerden zij huer wapenen en huer glauye*n*
[6906] vp ysiphile zijnre dochtere ende zom dreech-
[6907] dense zelue het leuen te nemene oft zij
[6908] zoude hemlieden hure*n* vad*er*e wroughen en-
[6909] de leueren. Ende andere die belouede*n* huer
[6910] wilde zij dat doen zij zoudenze huerlieder
[6911] conijnghinne maken ende crooneren ende
[6912] zij zouden hemlieden huer allegadere on-
[6913] derdanich gheuen Maer zij die lieuer had-
[6914] de ende meer beminde huers vaders leue*n*
[6915] dan conijnghinne te wezene. Ende die
[6916] noch met verdreeghinghe des doots noch
[6917] met beloften niet te dweersene en was
[6918] als de onversaechde sprac hemliede*n* clouke-
[6919] liken toe. Bliuende bij dien dat huer va-
[6920] dere langhe daer te vooren hemliede*n* niet
[6921] verbeyden en durste. Maer wech gheulode*n*

[6922] was ende niet en wiste waer hij belend
[6923] was zo dat ten hende om dieswille dat zij
[6924] den conijnc niet vinden en consten. ende om
[6925] dieswille dat ysiphile zo vaste bleef bij die*n*
[6926] dat huer vad*er*e zekere gheuloden ware ende
[6927] niet en wiste waer hij belend was zij huer
[6928] gheloofden ende maectenze huerlieder co-
[6929] nijnghe. Ende regneerde alzo en* wijle pai-
[6930] siueliken Ende als zij huere*n* vader alzo
[6931] eenen tijt secreteliken gheborghen ghehou-
[6932] den hadde ende zijt langhere en durste aue*n*-
[6933] turen vut vreezen dat hij ghewroucht moch-
[6934] te worden zo verzant zij dien bij nachte ou*er*
[6935] zee met grooten scatte ende met grooten
[6936] rijcdomme. Nochtan zo quaemt in thende
[6937] vute dat zij hueren vadere alzo voor heml*ieden*
[6938] gheborghen ende wech ghesteken hadde
[6939] ende bouen dien bij nachte ouer zee verzon-
[6940] den hadde. waer bij dat vanden zeluen
[6941] dieze conijnghinne maecten versteken
[6942] worde ende verjaecht ende zoudenze doot
[6943] ghesleghen hebben ne hadde ghedaen huer
[6944] goede duecht ende huer minlichede.

Cap. 10

[6945] Hier naer staet bescreuen van
[6946] Claudine der maecht Cappit*re* .x^{e}.

[miniatuur 56; niet uitgevoerd]

[6947] W At grooter teekene van
[6948] minlicheden zo betoochde
[6949] die maecht claudine hue-
[6950] ren vader mits zijnder
[6951] grooter duecht ende bij
[6952] der grooter victorie die
[6953] hij gehadt hadde in menighen strijde
[6954] Als hij weder ghekeert was vuter
[6955] wapeninghe ende te roome in die hooch-
[6956] ste hoocheyt ende eere bijden ro*m*mainen
[6957] ghestelt worde die zij triu*m*phe heeten.
[6958] het welke eene eere was die de rom-
[6959] mainen den princen plaghen te doene
[6960] als zij vut eeneghen grooten fayte*n* van
[6961] wapenen keerden met victorien Ende
[6962] alzo de vadere van dezer macht* in zij*n* triu*m*-

[6963] phe zittende. Als een vande*n* machtich-
[6964] sten princen die in roome waren van
[6965] eenighen anderen princen in roome
[6966] die dies benideden beuochten ende ouer-
[6967] vallen worde. Deze maecht claudine
[6968] de welke gheoordent ende ghesacreert
[6969] was der goddi*n*nen vesta als oftmen
[6970] nv nv* zegghen zoude eene religieuze
[6971] van eender abdye Alzo zij metten vrau-
[6972] wen van huerer ordene in processie ghij*n*c
[6973] jghens* hueren vadere die alzo in zijn
[6974] triu*m*phe zat alzomen in ghelijcken ghe-
[6975] ploghen hadde Ende deze Claudine ver-
[6976] hoorde tgheruchte dat huer vad*er*e van
[6977] zijnen benijders ende vianden in zij*n* triu*m*-
[6978] phe alzo beuochten ende verualle*n* worde
[6979] zo wrochte ter stont in huer die dochte*r*-
[6980] like mi*n*nen jeghen hueren vad*er*e. ende
[6981] zij als verghetende ende niet achtende
[6982] dat zij religieuze ofte ghesacreerde wa-
[6983] re. Niet achtende ooc het simpel ghelaet
[6984] ende de ghemanierthede van hueren
[6985] maechdelike*n* state die zoe tot dier tijt
[6986] altijts met discretien onderhoude*n* hadde*n*
[6987] Niet weghende ooc noch niet roecken-
[6988] de het dangier oft de vreeze die daer jn
[6989] wezen mochte. Maer spranc vute den
[6990] ghezelschepe van hueren vrauwe*n* ende
[6991] liep met haesten clouckelic hueren va-
[6992] der te hulpen. ende dromde zo verre
[6993] duer alle de wapen*e* zweerden en*de* glauie*n*

[6994] dat zij bij hueren vader quam ende als
[6995] zoe den principalen vernam die hueren
[6996] vader dat ouerlast dede zo vlooch zoe die*n*
[6997] ter stont an de storte ende verweerde hue-
[6998] ren vader. Met dien zo quam tghedro*m*
[6999] vanden volke zo groot ende zo stranghe
[7000] an dat partijen ouer beeden zijden geschee-
[7001] den worde*n*. Emmer dat die edele ro*m*mai-
[7002] nen bemerkende ende ouerziende die vroo-
[7003] me daet ende die cloukicheit van dier jon-
[7004] gher maecht Der zeluer maecht groote
[7005] eere en*de* vermaerthede ghauen ghelijc zij
[7006] allen and*er*en plaghen te doene die yet dede*n*
[7007] weerdich van memorien
[miniatuur 57; niet uitgevoerd]

Cap. 11

[7008] Hier naer volght van eenre vrauwe*n* die
[7009] huerer moeder zoochde daer zij gheuan-
[7010] ghen lach te roome Capp*itel* .xi.

[7011] G roote mi*n*ne desghelijcx
[7012] zo betoochde huerer moe-
[7013] dere eene vrauwe te roo-
[7014] me daer de hystorien of
[7015] zeggh*e**n*** daer of dat ghe-
[7016] buerde dat deze moedere
[7017] om zeker quaet daer af
[7018] dat zoe gheachterhaelt was en*de* verwon-
[7019] nen verwijst ende ghecondempneirt wor-
[7020] de huer leuen lanc te ligghene in vanghe-
[7021] nessen zonder dat huer yement yet te eten*e*
[7022] oft te drincken brochte dan alleenlic die
[7023] slutere vander vanghenessen dieze bewaer-
[7024] de vp dat zoe zo vele te eer huer leuen corte*n*
[7025] zoude Huer dochter beroert van dochter-
[7026] liker mi*n*nen jeghens huerer moeder als
[7027] groote deernisse hebbende vp deze zware
[7028] *con*dempnatie van huerer moed*er*e viel den
[7029] jugen te voet die zij *con*dempneerde*n* Bidden-
[7030] de met grooten weene ende met groote*n* mes-
[7031] bare dat zij doch ten[52] minsten eenwaerf
[7032] sdaechs mochte tot huerer moeder gaen
[7033] jnde vanghenesse o*m*me huer altoos te ver-
[7034] manene ende te sterkene in patientie*n* en*de*
[7035] in verduldicheden alzo langhe als zoe
[7036] leuen mochte. Zo verre dat huer dadt
[7037] vut rechter compassien gheconsenteirt
[7038] was. Vp deze condicie dat zo wanneer
[7039] dat zoe tot huerer moeder gaen wilde zoo
[7040] zoude zoe huer presenteren den sluters
[7041] vander vanghenessen Ende die zoude*n*ze

52 7031 *doch ten*: tussen de *h* en de *t* staat een aanzet tot *t*.

telker warf bezouke*n* oft zij huerer moedere
yet te etene oft te drinckene droughe twelke
huer niet gheoorlooft en ware. Ende alzoo
deze dochtere huer moedere in dezer wijs
zo langhen tijt dagelijcx gheuisenteirt
hadde dat den sluters vander vanghenes-
se o*n*moghelic dochte dat deze gheuanghe-
ne natuerlic zo langhe leuen mochte en*de*
zij nochtan ouer der dochtere noyt beuon-
den en hadden dat zij huerer moedere yet
te etene oft te drinkene ghedreghen had-
de. zo bespyeden eene warf de sluters van
der vanghenessen. wat deze twee tsame*n*
maken mochten als de dochtere tot huerer
moeder quam. ende zij beuonden dat de
dochtere huerer moed*er*e duer de traeillie
vander vanghenesse huer borsten te zu-
ghene gaf. alzo langhe alsser yet in huer
borsten was ende dat zij huerer moed*er*e
alzo weder gaf in huere oude daghen het
goont dat zij in huerer joncheit van huer
ghenomen hadde. waer in de sluters va*n*-
der vanghenesse zeere verwonderde*n*. ende
worden bij dien beroert met grooter com-
passien tusschen de moed*er*e ende tkint zo
dat zij dat niet zwijghen en dursten. Maer
gauent den juge vander stede te kennen*e*
De welke mede beroert vut menscheli-
ker compassien. dede der dochtere huerer
moeder weder gheuen. die ontslaende
vander doot. Desghelijcx ten p*ro*poste

[7073] van dochterliker minne jeghen hueren
[7074] vad*er*e zo machmen vermonden die edele
[7075] ende wijze griseildis die namaels wor-
[7076] de marcgraui*n*ne van salucen. waer of ic
[7077] hier naer meer spreken zal. ende van hue-
[7078] rer grooter duecht ende vulstandichede
[7079] der welker als te deze*n* proposte natuerli-
[7080] ke ende ghetrauwe mi*n*ne tot huere*n* va-
[7081] dere janicole huer dwanc hueren vadere
[7082] zo bezorchtsaemlike te dienene in zijnre
[7083] aermoede ende oude daghen dien zij met
[7084] den labuere ende aerbeyde van huere*n* han-
[7085] den in huerer jongher juecht ende maech-
[7086] deliken state onderhilt ende voedede in zoe-
[7087] ticheden. Och te wat zaligher hueren zij*n*
[7088] zulke duechdelike dochteren gheboren
[7089] die vadere ende moedere zo mi*n*lic zijn. hoe
[7090] wel dat zij dat van godsweghe*n* van rechts-
[7091] weghen ende van natueren weghe*n* scul-
[7092] dich zijn van doene Ende nochtan boue*n*
[7093] dien zo vercrijghen zij daer of groote*n* loon
[7094] ter zielen ende grooten lof ter werelt. ende
[7095] alzo wel den zuenen als den dochteren
[7096] ende zijt mede alzo doen. Vrauwe
[7097] rechtuerdichede. wat wilstu dat jc dy
[7098] meer zegghe. JC mochte dy meer exe*m*-
[7099] plen van dezen voortbringhen ende van
[7100] ghelijken. Maer laet dy deze als nv ghe-

Cap. 12

[7101] nouch zijn Hier zecht vrauwe recht-
[7102] uerdichede hoe dat zij nv vulbrocht heift
[7103] de wuensten ende de edificien vander stede

[7104] der vrauwen ende hoe dattet tijt es dat zij
[7105] beuolct zij .Cappittel. .xij^{e}.
[miniatuur 58; niet uitgevoerd]

[7106] **V** Oortan zo dijnct my ghemi*n*-
[7107] de vriendinne dat ons edifi-
[7108] tien zeere wel voortghegae*n*
[7109] zijn Ende dat de stede der
[7110] vrauwen redeliken hooghe
[7111] ghehuust zij. lancx den
[7112] schoonen straten. ende de conijnclijke palai-
[7113] zen wel ghesticht zijn ende huer torren
[7114] ende voorboughen sterc ende verweerlic. hooghe
[7115] verheuen ende rechte zo datmen die van ver-
[7116] ren wel zien mach ende beschauwen. Dus
[7117] eist wel tijt van nv voortan dat wij deze ede-
[7118] le stede beghinnen te volkene vp dat zij niet

[7119] ydele ende vaghe en bliue. Maer vaste be-
[7120] woont zij van allerande vrauwen van groot*er*
[7121] weerden. want andere en willen wij daer niet
[7122] hebben. Och hoe gheluckeghe ende hoe wel-
[7123] uarende zullenze zijn de poorterssen ende jn-
[7124] wuenende van onzer stede. want zij en zul-
[7125] len niet durren zorghen of duchten dat zij
[7126] verjaecht zullen mueghen worden oft ver-
[7127] steken van huerer possessie bij vremde*n* gaste*n*
[7128] want zulc es de proprieteit van dezen ghe-
[7129] stichte dat zij niet versteken en zulle*n* mue-
[7130] ghen werden. dieze bewuenen zullen. Ende
[7131] nv es een nyeu conijncrijcke van vrauwen
[7132] hier vp gherezen. Maer vele edelre. ende ve-
[7133] le weerdeghere zo es dit. dan die van hier voor-
[7134] tijts. want hemlieden en wert gheene*n* noot
[7135] die hier gheherbercht zullen wezen buyten
[7136] huerer vryheyt te treckene oft te gane o*m*me
[7137] jonghe vruchten te ontfanghene oft nyewe
[7138] aeldinghers te crighene om huere possessie
[7139] te bezittene van gheslachte te gheslachte.
[7140] want nv wert ghenouch voor eeuwelic die
[7141] wij nv daer jn stellen zullen. want alzulc zo
[7142] eist hemlieden van gode voorzien dat zij nem-
[7143] mermeer steruen en zullen. Maer altoos bli-
[7144] uen zullen in alzulker schoonheit ende alsul-
[7145] ker oude als wijze daar in stellen zullen. Ende
[7146] als wij deze stede aldus beuolct zulle*n* hebbe*n*
[7147] met menegherande edele*n* poorterssen zo zal
[7148] mijn zustere justicie co*m*men ende stellen daer
[7149] jn een ouerste ende een conijnghinne bouen

hem allen verheuen. hooghelic verzelt ende
vercnaept van diuerschen princessen van
grooter weerden. De welke zij stellen en*de*
ordinerez* zal in die alrehoochste ende chier-
licste plecken ende beschermenessen. Dus
eist wel redene als deze conijnghinne co*m*men
zal dat zij huer stede wel bewoont ende ghe-
stoffeirt vinde van edelen vrauwen dieze
in eeren ende in weerdicheden ontfanghen
mueghen als een oeu*er*ste keyserynne van hue-
rer sexe. Maer wat poorterssen zo zullen wij
daer jnne stellen. zullent onghereghelde vrau-
wen zijn oft ghediffameirde zekere Neent
Maer alle zullent goede eerbare vrauwe*n* zijn
van grooter auctoriteit ende van groot*er* weerde
want schoonder volc noch schoonder pareme*n*t
ne can niet wezen in eegher* stede dan goede
eerbare vrauwen. Dus wel an gheminde
vriendinne rijst vp ende stelt v zeluen in be-
sicheden wij willenze gaen halen

[miniatuur 59; niet uitgevoerd]

Cap. 13

[7170] Hie* vraecht vrauwe *crist*ine der vrauwen
[7171] rechtuerdichede oft waer es tghuent dat de
[7172] mannen ende de bouken zegghe*n*. dat tleuen
[7173] dat man ende wijf in huwelike leeden zo hart
[7174] en*de* zo zwaer zij ter cause vanden vrauwen
[7175] ende dat onuerdient Ende vrauwe recht-
[7176] uerdichede andwoort daer vppe ghelijc hier
[7177] naer bescreuen staet .xiij.[53]

[7178] **A** lzo vrauwe rechtuerdichede
[7179] ende *crist*ine ghijnghen zou-
[7180] ken ende halen de voirseide
[7181] vrauwen om in de voirs*eide* ste-
[7182] de te stellene zo zeide *crist*ine
[7183] zonder twijffele. vrauwe vrauwe redene uwe
[7184] zustere ende ghij hebt my noch alle mijn
[7185] vraghen ende mijn questien zo hooghelic
[7186] gheandwoort ende ghesolueirt. dat jc daer
[7187] jeghen niet zegghen noch repliceren en
[7188] can ende houde my als van dien by hulied*en*
[7189] te vullen gheleert ende gheinformeirt. En*de*
[7190] hoe dat alle zaken die doenlic ende wetenlic
[7191] zijn alzo wel in crachte vanden lichame als
[7192] in wijsheden van zinnen. ende van allen an-
[7193] deren duechden ghedaen hebben ghewest en-
[7194] de beuonden in vrauwen. Maer noch zo
[7195] biddic v vriendelike. dat v ghelieue*n* wille
[7196] my te zegghene ende in ware te doene oft
[7197] warachtich zij dat deze mannen ende zon-
[7198] derlinghe eenighe poeten ghetughen ende
[7199] zegghen daer of dat jc my al te zeere verwo*n*-
[7200] dere. dat dat leuen dat man ende wijf in state

53 7177 *.xiij.*: dit nummer is door een andere hand bijgeschreven boven de uithaal van een regelvullend ornament.

[7201] van huwelike leeden den ma*n*nen zo verlee-
[7202] delic zij ende zo onghenouchelic bijder scult
[7203] ende bijder moeylichede vanden vrauwen
[7204] ende bij hueren albestiere alzoot in mene-
[7205] ghen bouke bescreuen es ende alzoot menich
[7206] meinsche betuycht. dat zij zo cleene huere
[7207] mannen beminne*n* ende huer ghezelschip
[7208] dat gheen dijnc hemlieden meer en vernoyt
[7209] waer by ende om deze zaken te beuellene en*de*
[7210] te beieghenen meneghe wijze den anderen
[7211] ontraden heift den staet van huwelike an
[7212] te gane ouermids datmen dien niet afgae*n*
[7213] en mach alsmen wil. vermetende dat ze*er*e
[7214] luttel vrauwen hueren ghezelschepe goet
[7215] zijn ende ghetrauwe. Ende zonderlinghe
[7216] daer of zo scrijft valerius tot ruffin ende
[7217] theofrasius in zijn bouc ende zeicht dat ghee*n*
[7218] wijze wijf nemen en zal. want vele bestiers[54]
[7219] hebben de vrawen* cleene mi*n*ne ende vele jan-
[7220] ghelinghen. Ende eist dat zake dat een
[7221] man een wijf neemt om dat hij meent dat
[7222] hij daer of te bet ghedient zal zijn ende te
[7223] bet bewaert oft hij ziec worde hij es bedro-
[7224] ghen. want vele ghetrouweliker en*de* vele
[7225] herteliker zo zallen dienen ende bewaren
[7226] een ghetrauwe dienstbode dan zijn wijf en*de*
[7227] dat en zal hem niet zo vele costen. Ende
[7228] eist dat twijf ziec es zo zweeren de*n* ma*n*ne*n*
[7229] alle de leden. ende zij zullen hem eenen
[7230] voet niet durren verwenden mitsgaders
[7231] vele meer and*er*en zaken die de zelue vale*ri*u*s*

54 7218 *bestiers*: de letters *rs* zijn klein achtergeschreven, mogelijk door een andere hand.

[7232] scrijft die hier te lanc waren te verhalen*e*
[7233] dus zegghic weerde vrauwe eist dat zake
[7234] dat dat waer zij zo hebben dan deze mans
[7235] die vilenye van vrauwen spreken willen
[7236] cause ende voetsele te zegghene dat bij dien
[7237] alle andere duechden inden vrauwen al niet
[7238] te achtene en zijn Andwoorde Ghemi*n*de
[7239] vriendinne Alzo du zelue hier voore*n* te dezen
[7240] proposte wel ghezeit hebs ghemackelic be-
[7241] let hij zij* proces die plait oft dinghet zon-
[7242] der partie want daer niement en es diet
[7243] hem ontkijft. Maer ic zegghe v vryelic. die
[7244] vanden ghekijue tusschen man ende wijf
[7245] in huwelike de warachtichede bescriuen
[7246] wilde. Ende hem daer of inder waerheit
[7247] de* jnformeren ende verzek*er*en men zoude d*aer*
[7248] of wel andere tijdinghe hooren ende verne-
[7249] men. Helas gheminde vriendinne hoe
[7250] vele vrauwen vindmen als du wel wets
[7251] die huer leuen leeden onder den bant van
[7252] huwelike in alle aermoede ende keytiuiche-
[7253] de met hueren mans in meerder lijdene
[7254] ende in meerder penitentie dan oft zij sla-
[7255] uen waren onder de sarrazijne*n* he*er*e god
[7256] wat menighe zware smete zonder cau-
[7257] se ende onuerdient hebben zij dicwijle van
[7258] hueren mans. Och hoe meneghe ou*er*daet
[7259] ende vilenye zo lijdt meneghe goede vrau-
[7260] we met hueren man. die telken vp de stra-
[7261] te niet en sprijnct noch en roupt herau
[7262] ende huerer zom van honghere verderue*n*

[7263] ende van aermoeden. ende hebben de*n* heert
[7264] vul kinderen ende haer mans ligghen in
[7265] de tauerne oft in de dobbelschoole oft and*er*e
[7266] o*n*neerbare plaetssen ende de vrauwen
[7267] moeten snauonts met slaghen ende met
[7268] steken*e* becoopen dat den mans sdaechs
[7269] mesgaen es. twelke huer schout niet en
[7270] es noch niet en vermueghe*n*. Ende te zeg-
[7271] ghene als twijf ziec es zo zweeren de
[7272] mannen alle de leden. Och lieue vrien-
[7273] dinne toocht my die. Dus zonder dat ic
[7274] dy meer daer of zegghen can zo bezefs tu
[7275] zelue wel dat deze quackelinghe dieme*n*
[7276] den vrauwen aldus te laste leyt my en
[7277] rouct wiet zeit anders niet en es dan
[7278] boerde ende lueghentale jeghens redene
[7279] ende jeghens der waerheyt ende niet te
[7280] gheloouene. want altoos zijn de mans
[7281] meesters bouen de vrauwen dus en zou-
[7282] den zij niet ghedooghen dat de vrauwen
[7283] eenighe macht oft auctoriteit hebbe*n* zou-
[7284] den bouen hemliede*n*. Maer trouwen al-
[7285] le huweliken en zijn alzo niet onderhou-
[7286] den ende dat ware scade en*de* jammere.
[7287] want meneghe vindmer die zeere zoete-
[7288] like*n* ende minleke*n* te gad*er*e leuen in groo-
[7289] ter eeren ende in goeder trauwen onder-
[7290] linghe. Om dieswille dat zij ouer beede*n*
[7291] zijden goet wetende ende redelic zijn.
[7292] Ende hoe wel datmen menich onwete*n*-
[7293] de onredelic man vint. zo vintmer ooc

[7294] redelike wetende ende wijze daer bij[55]
[7295] wel dan dien vrauwen ende ter goeder
[7296] huere*n* zijn zij gheboren dien die ghebuere*n*
[7297] naer der weerelt te sprekene. Ende dit
[7298] muechstu bij dy zeluen wel weten. want
[7299] du zelue zulc eenen man ghehadt hebs
[7300] dat cume yement ziere duecht ghetrau-
[7301] wichede ende mi*n*ne te dywaert te compa-
[7302] reirne en ware. waer of dy den rouwe
[7303] int herte noch niet versteruen en can
[7304] noch vergheten en const dat dy de doot dien
[7305] af ghetrocken heift. Ende wat jc zeg-
[7306] ghe het es meneghe goede vrauwe mes-
[7307] leet ende mesweicht bij hueren man
[7308] weet ooc ter contrarie*n* datter menighe
[7309] felle ende putertiere es zonder verstant
[7310] ende zonder redene. Ende al waert dat
[7311] jc zegghen wilde dat zij alle goet ende te
[7312] prijzene waren men mochte my van dien
[7313] ter stont achter halen ter contrarien
[7314] Maer emmer zo houdic dy vand*er* minst*er*
[7315] partie ende van alzulke*n* vrauwen zo en
[7316] makic gheen vermaen. want alzulke
[7317] vrauwen zijn als zaken buten der ghe-
[7318] ordentheit ende redene der natueren.
[7319] Ende te zegghene dat een man in zijn
[7320] ziecte ghetrauweliken beghaen en*de* bestae*n*
[7321] zoude zijn van zijne*n* dienstbode dan van
[7322] zinen ghetrauwede*n* wiue het en staet
[7323] in mijn ghelooue niet. Och hoe mene-
[7324] ghe goede[56] vrauwe vintmen die zo cu-
[7325] rieus en*de* zo bezoorchsaem zijn van huere*n*

55 7294 *bij*: achter dit woord staat een aanzet tot *w*.
56 7324 *goede*: achter dit woord staat een doorgehaalde *d*.

[7326] mans als zij ziec zijn als oft zij huer god
[7327] waren. jc meen wel datmen lettel zulke
[7328] dienstboden vinden zoude. Dus o*m*me
[7329] dieswille dat wij in deze materie ghetor-
[7330] den zijn zo zal ic dy menich schoon exem-
[7331] pel ende ghetuughenesse gheue*n* van gro-
[7332] ter mi*n*nen ende ghetrauwichede van vrau-
[7333] wen jeghen huere mans. Nv zijn wij
[7334] gode lof weder ghekeert tot o*n*zer stede met
[7335] grooten ghezelschepe ende vergaderinghe
[7336] van edelen eerbaren vrauwen die wij daer
[7337] in stellen zullen ende ziet hier deze edele
[7338] conijnghinne hypsistrate des conijncx mi-
[7339] tridates wijf. daer of dat van ouden tijden
[7340] groote vermaerthede heift ghezijn Ou*e*mits
[7341] huerer grooter duecht ende weerdichede
[7342] ende dien zullen wij eerst daer jn stellen
[7343] jnt schoone palays dat hier bereet es

[miniatuur 60; niet uitgevoerd]

Cap. 14

[7344] Vander conijnghinne Hypsistrate Cap*itel* xiiij[e].

[7345] H Oe mochte eene creature van
[7346] meerder minlichede wezen
[7347] tot anderen dan de schoone
[7348] ende duechdelike hypsistra-
[7349] te was jeghens huere*n* man
[7350] alzo zij hem dat wel betooch-
[7351] de. Deze hypsistrate was des conijncx wijf
[7352] mitridates De welke een conijnc was
[7353] van xxiiij. diuerschen spraken. Ende hoe
[7354] wel dat deze conijnc bouen meer andere
[7355] zeere machtich was ende vutnemende
[7356] zo deden hem nochtan de romainen zeere
[7357] zware oorloghe an. Maer in wat beleede
[7358] van wapeninghen strijden oft oorloghe
[7359] dat hij was noyt zo en schiet zijn wijf van
[7360] hem. Ende hoe wel dat deze conijnc naer
[7361] der barbarienscher wet vele concubijnen
[7362] ende bijslapen hadde zo bleef nochtan de-
[7363] ze edele vrauwe zo ghestadich in mi*n*nen te
[7364] hemwaert ende zo ghetrauwe dat zij niet
[7365] ghelijden en mochte dat hij yewers trac
[7366] het ware in oorloghen ter zee oft te lande
[7367] verre of by oft in vreezen van zijnen liue
[7368] oft van zijne*n* rijke jeghens de romainen
[7369] oft anderssins zij en wilde altoos bij he*m*
[7370] zijn. want zij hem zo vulmaecteliken be-
[7371] minde. dat huer dochte dat niement en
[7372] ware die hueren heere zo minlic noch zo
[7373] nettelic dienen ende van als bezoorghen
[7374] zoude als zij dede. Ende jeghen tgoont

[7375] dat die philosophe theofrasius te vooren
[7376] zeide aengaende dezer materie om dat
[7377] deze vrauwe wel wiste dat conijnghe*n* en*de*
[7378] princen dicwille onghetrauwe dienaers
[7379] hebben daer hemlieden onghetrauwen
[7380] dienst af ghebuert. zo wilde deze vrauwe
[7381] als eene ghetrauwe minnersse vp dat zij
[7382] hueren heere ghetrauweliken dienen
[7383] mochte ende besorghen van dies hij be-
[7384] houfde ende van noode was. Hoe wel dattet
[7385] huer zeere moylic ende zeere pijnlic was
[7386] altoos hueren heere volghen ende hem
[7387] bij wezen. En*de* omme dieswille dat niet
[7388] wel voughelic en was vrauwen daghe-
[7389] licx te ziene omtrent eenen heere die in
[7390] faite van wapenen oft van oorloghe wa-
[7391] re Ende dat zij eenen man gheleke zo
[7392] sneet zij of huer haer dat blijnkende was
[7393] ghelijc eenen goude ende eenre vrauwen
[7394] dat schoonste verchieren es dat zij heift
[7395] ende cortedet ghelijc eenen manne. Ooc
[7396] mede zo en spaerdeze huer schoone bloze*n*-
[7397] de aenschijn niet. het en was ghetijde-
[7398] lic bezweet ende besmuedert vande*n* helme
[7399] die zij daghelicx drouch ghelijc eene*n* ma*n*-
[7400] ne. Ende huer zoete jonghe teeder lijf ver-
[7401] cleede zij met pansieren ende met wape-
[7402] nen ghelijc anderen. Ende jnde stede van
[7403] den costeliken rijnghen ende ghesteente*n*
[7404] die zij plach[57] an huer handen te draghen*e*
[7405] zo drouch zij yseren handschoen ende wa-

57 7404 *plach*: voor dit woord staat een aanzet tot *l*.

[7406] penen als harde haetsen* boghen speeren
[7407] oft glauyen. ende inde stede van costeliken
[7408] ende dierbaren riemen die zij te gordene plach
[7409] zo gordde zij nv zweerden ende ghescutten en-
[7410] de aldus ende in dezer manieren zo onder-
[7411] hilt huer deze edele vrauwe vut grooter mi*n*-
[7412] ne ende ghetrauwichede tot hueren heere
[7413] dat huer schoone jonghe ende teeder lijf dat
[7414] zo weegherliken vp ghehouden was. ver-
[7415] keert was ende verandert als oft een vroom
[7416] ridder hadde ghezijn die alle zijn daghe*n* het
[7417] harnasch hadde gheantiert. Hier vp
[7418] zo zeicht bocatius. dat niet en es. minne
[7419] en doet. want deze vrauwe die gheploghe*n*
[7420] hadde zo ghemackelike te leuene ende zo
[7421] zochte te ligghene ende al te hebbene huers
[7422] hertsen kies die es nv verkeert ende ver-
[7423] andert bij hueren eyghenen wille ende groote
[7424] mi*n*ne tot hueren heere Al waert een sterc
[7425] hart man ghedurich bij daghe bij nachte
[7426] te berghe ende te dale ligghende onder den
[7427] blauwen hemele oft in wildernessen. jn
[7428] dangiere vanden vianden ende van alre-
[7429] hande venijnde beesten ende serpenten die
[7430] inder eerden zijn. Maer al zo wast huer
[7431] een cleen dijnc. ende niet dan een zoetichede
[7432] vp dat zij altoos mochte wezen by hueren
[7433] heere om dien te beradene ende te vertroos-
[7434] tene ende te dienene in allen zijnen zaken
[7435] Ende noch daer naer als zij aldus langhe*n*
[7436] tijden meneghen zwaren aerbeyt ende

[7437] pijne gheleden hadde zo ghebuerdet dat
[7438] huer man zo stranghelic beuochten ende ver-
[7439] uolcht vanden grooten pompeyus prince en*de*
[7440] capitain vanden roomschen here dat hem noot
[7441] was ende bedwonghen was te vliene Maer
[7442] als hij van alle zijnen volke ghelaten was
[7443] zo bleef hem deze vrauwe zijn wijf alleene
[7444] bij ende volghde dien duer busch ende duer ha-
[7445] ghe duer dicke ende duer dinne. Ende in huer
[7446] zo stont voort alle zijn hope: De welke dic-
[7447] wille hem zoetelic vermaende dat hij altijts
[7448] hopede vp een betere auenture. Ende hoe
[7449] hij ende zij in meerder verdriete ende onghe-
[7450] noughe waren hoe zij meer poochde huere*n*
[7451] heere te versolacene ende te vermakene. en*de*
[7452] al bij huerer zoeter tale vp dat hij alle me-
[7453] lancolie ende onghenouchte verghete*n* zou-
[7454] de bij alle ghenouchelichede die zij voort broch-
[7455] te. Om welker zake wille bijder mi*n*ne en-
[7456] de bijder zoeticheyt van dezer vrauwe die he*m*
[7457] zo minliken beriet ende vertroostede dat hij
[7458] in allen verdriete ende dooghene dat hij had-
[7459] de alle zijnen druc vergat ende dicwijle zei-
[7460] de dat hij gheen verjaecht noch verdoolt
[7461] mensche en ware. Maer dat hem dochte
[7462] Maer dat hem dochte* dat hij harde wey-
[7463] gherlic was bynnen zijnen palaize met
[7464] zijnder vrauwe

Cap. 15

[7465] Hier naer volcht vander keyserinne triaire
[7466] Cappitel .xv^{e}.

[miniatuur 61; niet uitgevoerd]

[7467] G helijc ghenouch in mi*n*nen
[7468] ende in ghetrauwicheden thue-
[7469] ren manne waert zo was
[7470] die edele keyserinne triai-
[7471] re lucien des keysers van
[7472] roome wijf Deze vrau-
[7473] we hadde hueren man alzo lief dat zij dien
[7474] in allen strijden ende bataillen volchde daer
[7475] hij trac ende was ghewapent ghelijc eene*n*
[7476] riddere. ende vacht alzo vromelic als eenich
[7477] man. Emmer dat vp eenen tijt ghebuerde
[7478] dat deze keysere oorloghe hadde jeghen vas-
[7479] pasien ter cause vanden keyserike van roo-
[7480] me ende trac vp eene stede groot en*de* mach-
[7481] tich vanden roomschen rijke ende dede zo
[7482] vele dat hij bij nachte daer jn gherochte
[7483] ende ghecreechze ende daer was deze vrauwe

[7484] mede daer zij zo vromelike hueren man bij
[7485] stont ende verweerde inden hoop dat tvolc meer
[7486] voor huer vloot dan voor den vroomsten man
[7487] diere was niet wetende dattet een vrauwe
[7488] ware zo dat zij den rooup* ende den prijs van-
[7489] der bateilge* behilt. waer in zij wel de groote
[7490] minne betoochde die zij drouch tot huere*n* ma*n*
[7491] alzo bocatius zeicht louende en*de* prijzende de*n*
[7492] bandt van huwelike die andere zo zeere
[7493] lachteren en*de* mesprijzen willen
[miniatuur 62; niet uitgevoerd]

Cap. 16

[7494] Vander Coneghi*n*ne Arthe-

[7495] **O** Nder andere*n* // mise Capp*itel* xvi^{e}
[7496] vrauwen die hure mans
[7497] hertelic hebben bemint
[7498] ende dat bewezen zo mach-
[7499] men vermonden deze edele

[7500] vrauwe Arthemise coneghinne van akai-
[7501] ren. De welke naer dat zij mansole huere*n*
[7502] heere ooc mede gheuolcht hadde in mene-
[7503] ghen gheuechte ende in meneghen strijde
[7504] ende hij huer doot thuus ghebrocht was
[7505] vuten here. daer zij alzo grooten rauwe o*m*-
[7506] me dreef als eeneghe creature zoude mue-
[7507] ghen ghedinken. Ende hadzij hem groote
[7508] minne bewezen in zijn leuen zo wilde zij
[7509] hem groote mi*n*ne bewijzen naer zijn doot:
[7510] want bouen alle de sollempniteiten dieme*n*
[7511] den conijnghen ten dien tijden naer huer
[7512] doot plach te doene zo dede zij ter presentie
[7513] ende bijwesene van alle den edelen van hue-
[7514] ren rijke dat doode lichame verbernen daer
[7515] of dat zij zelue de asschen zeere nauwe ga-
[7516] derde in oueruloeyeghen trane*n* ende leyde
[7517] die in een guldin vat. want huer dochte
[7518] dattet niet redelic en ware dat die assche*n*
[7519] vanden ghuenen die zij zo hertelic mi*n*de
[7520] niet sculdich en waren eeneghe andere se-
[7521] pulture te hebbene dan alleenlic therte
[7522] ende het lichame daer die wortele in wa-
[7523] re van diere mi*n*ne Ende alzo zo dranc zij
[7524] bij lancheden van tijden die asschen in huer
[7525] lijf zo datter ten lesten niet en bleef. Ende
[7526] bouen dien noch ende in ghedijnckenessen
[7527] van hem zo dede zij hem een to*m*me maken
[7528] vp dat zijns eeweghe memorie ware. ende
[7529] daer jeghen zo en spaerde zij gheen goedt
[7530] Ende de* al o*m*me de constichste werclieden zouken

[7531] diemen vinden mochte o*m*me die to*m*me ten costelic-
[7532] sten te makene dat men mochte ende daer toe
[7533] waren gheuonden Scope briaxe Simoche ende
[7534] letharius als de constichste ende die vutneme*n*-
[7535] ste werclieden die doe leefden. tot wien dat de
[7536] coneghinne zeide hoe dat zij van hem hemlie-
[7537] den mansole hueren heere wilde een to*m*me ghe-
[7538] maect hebben zulc als noyt conijnc of prince
[7539] daer te vooren ter weerelt ghehadt hadde. wa*n*t
[7540] zij wilde dat van hueren heere eewighe me-
[7541] morie ware. Ende die werclieden vermaten
[7542] hem dat te doene. Ende aldus zo dede deze
[7543] coneghinne de werclieden stofferen van groo-
[7544] ten hopen van marbersteenen ende van jaspen
[7545] van menigherande diuerschen vaerwen. Ende
[7546] voort al wes zij behoufden dit werc van des*er*
[7547] to*m*me. was ghestelt bynnen der stede van
[7548] licanarse. de welke de hooftstede was van-
[7549] den conijncrijke van akaire. Ende was tpri*n*-
[7550] cipale van deser to*m*me .xl. voeten in elke zijde
[7551] vanden viercanten ende hondert en*de* veertich
[7552] voeten hooghe zeere constelic en*de* zeere wonder-
[7553] lic van snede ende stont vp xxxij. zware Co-
[7554] lomnen van marbere ende elc vanden vier
[7555] werclieden besneet deen zijde vanden vier-
[7556] canten zonder dat yement des anders werc
[7557] mochte zien voort al vuldaen was het welke
[7558] een wonderlic werc was Ende niet alleen-
[7559] lic en maecte dat werc memorie oft ghedi*n*c-
[7560] kenisse vanden conijnghe om wiens wille
[7561] datment maecte. Maer het maecte ooc eewi-

[7562] ghe memorie ende ghedinckenesse vanden
[7563] werclieden die dat wrochten ouermids der
[7564] wonderliker consten ende subtijlheyt die daer
[7565] jnne ghebezicht was Ende als dit werc va*n*
[7566] dezen vier werclieden dus verre ghebrocht
[7567] was. zo qua*m*mer noch de vijfste constenare
[7568] toe. ende hiet ytarius die een duerluchteghe
[7569] cappe van jaspere daer vp stelde ende verhief
[7570] die noch veertich voeten met .xl. trappen jn
[7571] te gane bouen allen werke: daer naer zo
[7572] quam noch de zeste constenare gheheeten
[7573] pichis. de welke eenen waghene sneet van
[7574] marbere ende dien stelde hij bynnen der voirs*eide*
[7575] cappe ende alzo was dat werc vuldaen het
[7576] welke zo wonderlic was ende zo constich
[7577] dattet ghehouden was ende gherekent
[7578] voor een vanden .vij. wonderen der werelt
[7579] Ende o*m*me dat dat werc ghemaect was
[7580] voor den conijnc mansole zo was dat werc
[7581] in memorie van hem ooc mansole gheheete*n*
[7582] Ende aldus zo bleec de groote mi*n*ne die Ar-
[7583] themisia drouch tot hueren heere alzo wel
[7584] in zijn leuen als naer zijn doot ende die nem-
[7585] mermeer in huer en verstarf alzo langhe
[7586] als zij leefde

Cap. 17

[7587] Hier naer staet bescreuen van Argiue
[7588] des conijncx dochtere adrascus Capp*itel* xvij^{e}.

[miniatuur 63; niet uitgevoerd]

[7589] O wat grooter besochter min-
[7590] ne zo hadde argiue tot hue-
[7591] ren man polinices ende
[7592] was een dochter van adras-
[7593] cus Conijnc van arges:
[7594] wie zoude emmermeer co*n*-
[7595] nen ghezegghen dat een vrauwe cleene mi*n*-
[7596] ne hadde tot hueren man die dezer vrau-
[7597] wen gheuaerenesse wel ouer ziet Deze
[7598] polenices argiuens man die hadde wat
[7599] hackelinghen jeghens zijnen broedere
[7600] ethioces. ende dat ter cause vander heer-
[7601] lichede vanden conijncrijcke van thebes
[7602] die hemlieden beede toebehoorde bij appoin-
[7603] tementen ende eenichede*n* tusschen hem bee-
[7604] den ghemaect. Maer alzo anthioces dat

[7605] rijcke van thebes alleenlic tot zijnen be-
[7606] hoef ende vuter name van hem beheeren
[7607] wilde ende hem alleene dat zelue toescriue*n*
[7608] zo nam polinices hoorloghe jeghens zijnen
[7609] broedere mitsgaders adrascus zijns wijfs
[7610] vadere. Maer zo zwaer viel hem tjeghen
[7611] de auenture. dat beede de broeders inden
[7612] strijt hem onderlinghe versloughen. Ende
[7613] van alle den strijde zo en bleefere niet meer
[7614] te liue. dan adrascus hem vierdere. Ende
[7615] als argiue vernam dat huer man polini-
[7616] ces versleghen was. zo liep zij daerwaert
[7617] met alle den vrauwen vander stede van
[7618] arges om te beweenene de doot van hue-
[7619] ren man. Van dezer vrauwe zo bescrift*
[7620] Bocatius ende zecht aldus. Die edele
[7621] vrauwe argiue als zij vernam dat tlich-
[7622] ame van polinices hueren man daer doot
[7623] lach inden hoop vander ghemeente ver-
[7624] smoort zo wierp zij ter stont huer conij*n*c-
[7625] like habijte of ende huer costelike ghewa-
[7626] den ende liet achtere die zoeticheit ende
[7627] tghemac van hueren rijkeliken cam*er*en
[7628] ende bij grooter hitten van mi*n*nen tot hue-
[7629] ren man zo verwanzij die teederheyt ende
[7630] die crancheit van hueren vrauweliker
[7631] naturen. ende ghijnc zo verre bij daghe
[7632] bij nachte zonder rusten of vphouden
[7633] tot dat zij quam ter plecke daer de*n* strijt
[7634] ghebuerde. In welken weghe zij niet
[7635] gheacht noch gheweghen en heift die

[7636] laghen vanden bespyers van hueren vian-
[7637] den noch die lancheyt vanden weghe noch
[7638] die hitte ende onghetempertheyt vande*n* tijde
[7639] noch tgheueughelte noch tghedierte dat
[7640] ter plecke was daer de doode laghen noch
[7641] die gheesten die alzo de meneghe zeggh*e*n
[7642] gheerne ter plecke*n* zijn daer tvolc versleghe*n*
[7643] es doende huer penitentie. Ende dat noch
[7644] meer es alzo bocatius zecht zo en ontsach
[7645] zij niet den roup ende tverbot vanden conij*n*c
[7646] creare De welke hadde ghedaen vutrou-
[7647] pen ende verbieden dat niement vp zij*n* hooft
[7648] zo coene en ware dat hij ter plecke ghinghe
[7649] daer de doden laghen om die te deckene oft
[7650] te begrauene zo wie dat zij waren. als
[7651] oft zij tot zijnen ghebode ende verbode niet
[7652] ghestaen en hadde. Maer alzo houde als
[7653] zij ter plecke quam ende was zeere omtr*ent*
[7654] der middernacht. zo en liet zij dat niet
[7655] om den grooten stanc ende die vule rooke
[7656] van dien dooden lichamen daer zij dicwij-
[7657] le vp terden moeste zij en verleyde nv den
[7658] eenen nv den anderen om den ghuene*n* te
[7659] vindene dien zij beminde ende alzo en
[7660] ruste zij niet tot dat zij bij eenen cleenen
[7661] hondekine dat zij bij huer hadde huere*n*
[7662] dooden man vandt. O zecht bocatius ae*n*-
[7663] ziet hier die vutnemende bernende mi*n*ne
[7664] begheerte ende affectie van deser vrauwe*n*
[7665] want dat aenschijn van hueren dooden
[7666] man tgheueughelte ende tghedierte wel

[7667] half gheten hadden bezeeuert ende besmue-
[7668] dert vanden bloede ende ombekenlic en moch-
[7669] ten huer niet verleeden noch of ghekeeren
[7670] ouermits der bernender minnen die zij tot
[7671] hem hadde noch die mesmaectheyt vanden
[7672] aenzichte en[58] conde huer niet verwalghe*n*
[7673] zij en nammene in hueren aermen ende zij
[7674] en custene als oft hij leuende gheweist had-
[7675] de. noch tverbot vanden conijnghe en conste-
[7676] ze niet ghestillen zij en riep ende creesch
[7677] met luder ende weenender stemmen ende
[7678] alle die vrauwen die met huer waren. O
[7679] wach der moordadeliker daet. hier leyt hij daer
[7680] al onze herte vp stont. Ende alzo zij met me-
[7681] neghen cussene ende helsene bezocht hadde
[7682] ende beprouft oft daer eenich leuen noch in
[7683] wezen mochte dien dwaende ende zuueren-
[7684] de met hueren tranen. ende zij beuand dat de
[7685] ziele et* tleuen vute den lichame waren. zo
[7686] namen zij dat lichame onder hem allen
[7687] ende droughent vuten weghe ende dede*n* daer
[7688] een groot vier maken ende wierpen tlichame
[7689] daer jnne ende verberrendent alzomen ghe-
[7690] woonlic was den conijnghen te doene ende
[7691] den edelen ende die asschen die dede zij gad*er*en
[7692] ende bewaren in een guldin vat. Ende alzo
[7693] zij al dit vulcommen hadde zo trac zij met
[7694] alle hueren vrauwen vp de stede van thebes
[7695] als de ghuene daer vp huers mans doot wre-
[7696] ken willde*. Ende beclam de mueren ende
[7697] wanze ende deedt al te zweerde

58 7672 *en*: na dit woord staat het doorgehaalde *de*.

[miniatuur 64; niet uitgevoerd]

Cap. 18

[7698] Van agrippine Cap*itel* .xviij[e].

[7699] V Vel*[59] zo mach gherekent
[7700] wezen onder andere edele
[7701] vrauwen die minne ende
[7702] ghetrauwichede ghedreghe*n*
[7703] hebben tot hueren ma*n*nen
[7704] Die edele Agrippine de dochtere van Marc
[7705] Agrippe ende van julie de dochtere vanden
[7706] keyser Octouien heere van alle der werelt
[7707] Ende alzo der vrauwen in huwelike ghe-
[7708] gheuen was Germanice den edelen prince
[7709] ende van goeder zede wijs ende oefenare va*n*-
[7710] den ghemeenen oorboore bynnen roome Ty-
[7711] berius de keysere van roome te dien tijden
[7712] wezende van quaden leuene haet ende nijt

59 7699 *VVel*: vergelijk 4996 met voetnoot en 5464.

[7713] hebbende vp de goede fame ende de*n* goden* na-
[7714] me die deze Germanice hadde vanden ghe-
[7715] meenen volke ter cause vanden ghemeene*n*
[7716] oorboore dat hij zo neerenstelic pijnde te onder-
[7717] houdene. zo dede die tyberius die tyberius[60] de-
[7718] zen germanice dootslaen. waer af deze Ag*ri*p-
[7719] pijne zijn wijf zo grooten rauwe dreef dat
[7720] zij wel wilde dat zij met hem mede versleghe*n*
[7721] hadde gheweist. Ghelijc zij dat wel betooch-
[7722] de. want zij niet en liet noch en verzweech
[7723] den keysere tyberius groote blaemte ende groo-
[7724] te versmaetheit aen te zegghene. Om wel-
[7725] ker zaken wille dat hijze dede gheeselen en-
[7726] de tormenten ende houden ghekaerkert. Maer
[7727] zij die de doot van hueren man niet verghe-
[7728] ten en conste ende lieuer te steruene hadde
[7729] dan te leuene. Nam in huer zeluen dat zij
[7730] nemmermeer daer naer eten noch drincke*n*
[7731] en zoude Ende als dat den keysere tyberius
[7732] te hoorene commen was om dat hij die la*n*-
[7733] ghere ende meer wilde doen tormenten zo
[7734] wilde hij agrippijnen doen dwinghen te ete-
[7735] ne ende te drinckene. Ende wilde huer
[7736] doen eten ende drincken met fortsen jnghe-
[7737] uen. Maer het en batede al niet. Maer zij
[7738] zeyde hem wel. dat wel in zijnre macht was
[7739] lieden jeghen hueren danc tleuen te doen
[7740] nemene. Maer en was in zijnre macht niet
[7741] die vander doot te beweerene als zij e*m*mer
[7742] wilden Alst an huer scheen. want zij al-
[7743] zo huer leuen liet

60 7717 *die tyberius die tyberius*: het tweede *die tyberius* is doorgehaald.

[miniatuur 65; niet uitgevoerd]

Cap. 19

[7744] Van Julie des keysers julius dochtere ende
[7745] hadde ghetrauwet den grooten pompeye prin-
[7746] ce van roome .Capp*itel* .xix^{e}.
[7747] *c*ristine:

[7748] **A** lzo my vrauwe rechtuerdich-
[7749] ede deze zaken zeyde ende on-
[7750] derwees zo repliceerdic huer
[7751] in dezer manieren zek*er*e vrau
[7752] we het dijnct my een groote
[7753] eere wezen voor de sexe vanden vrauwen
[7754] van alzo menegher vutnemender duechde-
[7755] like vrauwe te hooren vermonden. Ende on-
[7756] der meer andere duechden onder hemlieden
[7757] zo es zeere te achtene ende te prijzene die mi*n*-
[7758] ne ende ghetrauwichede tot huere*n* ma*n*nen

[7759] Inden bandt van huwelike. zwijghen dan
[7760] matheolus Ende meer andere onwetende
[7761] herten die blaemte ende oneere van vrauwe*n*
[7762] spreken. Maer vrauwe noch zo ghedijnct my
[7763] van dien philozophe theofrasius daer of dat
[7764] ic vooren zeide. De welke zeicht dat de*n* vrau-
[7765] wen huer mannen. verleeden ende veron-
[7766] weerden als zij oudt worden. Ooc mede dat
[7767] zij gheene consteghe oft gheleerde ma*n*nen
[7768] noch clerken lief en hebben. want hij zeicht
[7769] dat een zee vul da*n*giers die elken staet te
[7770] ghebuerne die met vrauwen bescheipt es
[7771] ende de studie der boucken zijn recht malcan-
[7772] dren contrarie. Vrauwe rechtu*er*dichede And-
[7773] woorde. O gheminde vriendinne daer of zo
[7774] zwijcht want ic zal v ter stont exemplen
[7775] ghenouch bewijzen contrarie hueren zeg-
[7776] ghene Ende eerst vander[61] edelre vrauwe*n*
[7777] Iulie die julius skeysers dochter was van
[7778] roome ende van corinthen zijnen wiue ghe-
[7779] sproten vute dien van eneen afgheco*m*men
[7780] van dien van troyen. Deze julye was des
[7781] groots pompeyus wijf. De welke pompe-
[7782] yus alzo bocatius zeicht. jnt verwinnen d*er*
[7783] conijnghen zom afstellende ende verlaten-
[7784] de van hueren conijncrijken ende andere*n*
[7785] in hueren steden stellende Alle natie*n* brin-
[7786] ghende tot zijnre onderdanicheden ende alle
[7787] vianden alzo wel te watere als te lande
[7788] verjaghende ende vernyelende. waer bij dat
[7789] hij de hulde ende de minne vande*n* Ro*m*meynen

61 7776 *vander*: dit woord is door dezelfde hand over een weggeschaafd woord heen geschreven.

[7790] verwarf ende van meer anderen conijnghe*n*
[7791] ter werelt vercrighende menegherande
[7792] heerlichede niet alleenlic te lande Maer
[7793] ooc ter zee ende te watere by wonderliker vic-
[7794] torien ende ter vpperster eere zeere oudt ghe-
[7795] worden was ende ghebroken. Maer noch-
[7796] tans daer omme zo en liet deze edele vrau-
[7797] we Julye niet die een schoon jonc wijf was
[7798] zij en beminde hueren man in zulker min-
[7799] nen ende in zulker trauwe. dat zij huer le-
[7800] uen daer in beschoot in wonderliker auen-
[7801] turen. want het ghebuerde vp eenen tijt
[7802] dat pompeyus deuotie ghecreech den goden
[7803] danc ende lof te gheuene vanden victorie*n*
[7804] die hij ghehadt hadde. ende wilde die sac*re*-
[7805] ficie doen naer de oude ghegwoonte*. Ende
[7806] als de beeste diemen sacrifieren zoude vp-
[7807] den outaer lach ende pompeyus vut deuo-
[7808] tien zijn handt daer an leyde alzo men
[7809] die beeste doodede zo ran een groot deel
[7810] vanden bloede vander beeste vp pompeyus
[7811] vpperste cleet twelke een rijkelic ende
[7812] een costelic abijt was ende was nalicx
[7813] daer mede bedoruen. zo dat pompeyus
[7814] om beters wille dat abijt vute dede. ende
[7815] zandt dat abijt thuus met eenen van
[7816] zijnen lieden ende datmen hem een ander
[7817] bringhen zoude. Ende het ghebuerde dat
[7818] de ghuene die dit bebloede abijt aldus
[7819] thuus brochte julye zijnre vrauwe*n* recht
[7820] int ghemoet quam. De welke bemer-

[7821] kende dat huers heeren abijt was ende
[7822] dattet zo zwaerlic bebloet was mits dien
[7823] dien dattet dicwijle te roome ghebuerde
[7824] dat de ghuene die de beeste* waren. en*de* die
[7825] meest naer ghemeenen oorboor spoorden
[7826] datmen die meest benijdede ende dicwijle
[7827] dootslouch ende vermoordede duchtende en-
[7828] de wanende bij dien dat hueren heere al-
[7829] zo ghebuert ware. waer in dat zij zo haes-
[7830] telic bestaen was in veruaertheden. dat
[7831] zij die zwaer beurucht was neder ter eer-
[7832] den zeech ende die ooghen verkeerden en-
[7833] de eermen huer conste te helpen comme*n*
[7834] oft secours doen zo gaf zij hueren gheest
[7835] De welke deerlike doot huer man
[7836] mochte wezen een cause van grooten
[7837] ende onuerzadeliken rauwe. want zij
[7838] niet alleenlic hem schadelic ende nooze*n*-
[7839] de was noch den ro*m*meynen. Maer nalix
[7840] alle der werelt. alzo den tijt doe ghijnc
[7841] want hadde zij te liue ghebleuen ende
[7842] huere vrucht die zware oorloghe en
[7843] hadde noyt gheweist die namaels rees
[7844] tusschen den keyser julius ende pompey*us*
[7845] De welke oorloghe meneghen lande
[7846] ende meneghen conijncrijke zeere scha-
[7847] delic ende zeere noozende was

Cap. 20

[7848] Hier naer volcht vander edelre vrau-
[7849] wen Circes emilienne / Capp*itel*. .xx^{e}.

[miniatuur 66; niet uitgevoerd]

[7850] D le edele Circes emilienne
[7851] Scipions affricaens wijf
[7852] die en hatede noch en ver-
[7853] smadede hueren man niet
[7854] al was hij oudt Maer de-
[7855] ze vrauwe. die was een
[7856] vrauwe van grooter wijsheyt ende van
[7857] grooter duechdelicheden. Ende hoe wel
[7858] dat deze Scipion een zeere oudt man was
[7859] ende Circes een schoone jonghe juecht
[7860] Nochtans zo sliep hij ghetijdelic bij eenre
[7861] die hem serf ende eyghene was. emmer
[7862] zo dicwille dat deze edele vrauwe Circes
[7863] dat beuandt ende vernam Ende niet-
[7864] jeghenstaende dat zij dies groote*n* rau-
[7865] we jnt herte hadde zo bezeghede zij noch-

[7866] tan meer huere wijsheyt dan eeneghe
[7867] passie oft jalousie. want zij huer dies
[7868] zo grooteliken veinsde dat huer man noch
[7869] andere noyt gheware en worden dat zijt
[7870] wijste. Ende zoe en wildet hem niet zeg-
[7871] ghen om dat huer dochte dattet scande en-
[7872] de scaemtelic ware zulken eenen eerbare*n*
[7873] ende wijzen man te berespene. ende dat
[7874] zijt yement anders zeyde dat ware noch
[7875] arghere want dat ware eene vermindert-
[7876] hede vanden groote*n* loue ende vander gro-
[7877] ter fame van zulke*n* eenen wijzen man-
[7878] ne ende jeghens de eere van zijnen p*er*soon
[7879] die zo menich rijke ende heerlichede ghe-
[7880] creghen hadde Nochtan zo en liet zij niet
[7881] hueren goeden man te dienene ende te
[7882] beminnene. Ende als huer man ouerle-
[7883] den was die vrauwe die zo langhe huers
[7884] ma*n*s serf ende eeghene hadde ghezijn die
[7885] dede zij vry maken ende onteeghenen. ende
[7886] zij huwedeze an eenen vryen man dieze
[7887] voort beuryede. Ende jc *crist*ine Andwor-
[7888] de daer vp der vrauwen rechtuerdichede
[7889] aldus. Zekere vrauwe ten zeluen pro-
[7890] pooste dat ghij zecht zo ghedij*n*ct my wel
[7891] dat jc wel vrauwen gheweten hebbe. dat
[7892] hoe wel dat zij wel wisten dat huer ma*n*s
[7893] hemlieden in dien niet wel ghetrauwe
[7894] en waren zo en lieten zij nochtan d*aer* omme
[7895] niet hemlieden te beminnene ende goede
[7896] chiere te tooghene ende zelue zo beghi*n*ghe*n*

[7897] zij ende bestonde*n* de vrauwen daer huere
[7898] mans de kind*er*en bij hadden ende holpen-
[7899] se vut hueren kark*er*e weder vp huer voe-
[7900] ten. ende zelue hebbic dat cortelike hoo-
[7901] ren vermonden van eenre edelre vrauwe*n*
[7902] vut bretaignen die noch onlancx leefde
[7903] ende was de grauenede van cremen een
[7904] ouer schoone wijf ende in talder juegde-
[7905] licste van huere*n* leuene ende nochtan bij
[7906] huerer grooter duecht ende ghestadicheit
[7907] zo en liet zij daer om niet hueren man te
[7908] eeren ende te beminnene
[miniatuur 67; niet uitgevoerd]

Cap. 21

[7909] Hier naer staet bescreuen van Exana-
[7910] pe Socrates wijf philozophe Cap*itel* xxi^{e}.

[7911] **E** xanape die edele vrauwe
[7912] de welke een vrauwe was
[7913] van grooter wetenthede
[7914] ende van groot*er* duecht
[7915] was socrates wijf die phi-
[7916] lozophe. ende Nietjeghen-
[7917] staende dat hij zeere beghonste te houden*e*
[7918] ende hij vele neerstegher was om bouc-
[7919] ken te verlegghene ende te studerene
[7920] dan van zijnen wijue eenenighe* zoetiche-
[7921] de te begheerene zo en liet nochtan die
[7922] edele vrauwe hueren goeden man niet
[7923] zij en bemindene vut zonderlingher mi*n*-
[7924] nen ouermits dien bijzond*er*e dat zij zijn
[7925] weten zo ou*er*groot ende zo vutnemende
[7926] wiste ende in zo grooter weerden hilt.
[7927] Ende als deze goede vrauwe wiste dat
[7928] Socrates huer man ter doot ghecond*e*m*p*-
[7929] nert was van dien van athenen o*m*me
[7930] dieswille dat hijze berespede ende hemlie-
[7931] den blameirde huere afgoden te anebe-
[7932] dene zegghende dattet maer een god
[7933] en ware diemen ghehouden ware te
[7934] oeffene te dienene ende te anebedene zo
[7935] en consten zij dat niet wel verdraghen
[7936] noch ghelijden. Maer ghelijke eenre
[7937] vrauwe die vuten zinne ware vul alre
[7938] onghenouchten screyende ende weenen-
[7939] de liep ten palaize waert daer hueren
[7940] man vant inder valscher jugen hande*n*
[7941] De welke jugen socrates hueren man

[7942] al doe eenen nap vul van venijne ouer-
[7943] ghegheue*n* hadden o*m*me dien vute te drin-
[7944] kene o*m*me daer mede zijn leuen te corten*e*
[7945] ende alzo zoe rechs ten angane quam dat
[7946] huer man dat venijn ghedroncken zou-
[7947] de hebben zo liep zo tot hem met eenen
[7948] huwe ende met eenen euelen moet zo
[7949] liep zij hem den nap vuter handt zo dat
[7950] dadt venijn al verloren stuertede. waer
[7951] af datze socrates grootelic berespede ende
[7952] gaf huer moet tot patientien ende verdul-
[7953] dicheden. Ende hoe wel dat zij zijn doot
[7954] niet beletten en conste daer zoe zeere groo-
[7955] ten rauwe om dreef roupende met luder
[7956] ste*m*men. O wach der grooter schade en*de*
[7957] tgroote verlies ende o*n*u*er*winlic Zulke
[7958] eenen rechtuerdughen* man te doodene
[7959] zonder cause ende zonder eenighe verdie*n*-
[7960] te. zo vertroosteze altoos nochtans huer
[7961] man ende zeide dattet beter voor he*m* ware
[7962] en*de* zaligher datmen hem de doot aen dede
[7963] tonrechte dan vut verdienten en*de* te goe-
[7964] der causen Ende alzo liet hij zij* leuen
[7965] Maer daer bij zo en cortede der vrauwen
[7966] hueren rauwe int herte niet. want zij
[7967] dien bemi*n*nende bleef hem bescreyende
[7968] al huer leue*n* lanc

Cap. 22

[7969] Hier naer volcht van pompeye pauli*n*e
[7970] Senecas wijf. Capp*itel* xxij^{e}.

[miniatuur 68; niet uitgevoerd]

[7971] S Eneca die wijze philo-
[7972] zophe hoe wel dat hij
[7973] tot grooter ouden co*m*me*n*
[7974] was ende tstuderen al
[7975] zijn anthieren was.
[7976] zo en wast nochtan
[7977] niet hij en bleef altoos hertelike*n* bemi*n*t
[7978] van zijnen wiue pompeye pauline. Al-
[7979] le de bezorchsamichede van dier vrauwe*n*
[7980] die was hueren goeden man te dancke*
[7981] te diene* ende hem in payze te houdene
[7982] als de ghone die hem vulco*m*meliken be-
[7983] minde Ende als zij wiste dat die on-
[7984] meinschelcste* tyrant die keyser Nero
[7985] wiens meester dat hij hadde ghezij*n* Se-
[7986] neca hueren man ghecondampneirt had-

[7987] de te steruene. Ende seneca voor de zoetste
[7988] doot vercoos ghelaten te wezen*e* in een
[7989] bat ende alzo doot te bboeden*e** Zoe hadzij
[7990] wel ghewilt dat zij met hueren goeden
[7991] man mede hadde moghen steruen En-
[7992] de daer o*m*me zo liep zoe ghelijc eenen on-
[7993] vroeden mensche voor den keysere ende
[7994] zeide hem alle de meeste jniurien ende
[7995] smadicheden an die zo ghepeinze*n* conste
[7996] vp hope*n* dat hij hem daer jn zo verbel-
[7997] ghen mochte ende vp huer zijne verwoet-
[7998] scap tooghen mochte dat hijze mede zou-
[7999] de doen dooden met hueren man. En-
[8000] de hoe wel dat haer niet baten en mochte
[8001] o*m*me te co*m*mene tot huerer meeninghe*n*
[8002] zo en leefdezij nochtans niet langhe
[8003] naer de doot van hueren man Doe*n*
[8004] zeide jc *crist*ine tot der vrauwen die jeghe*n*
[8005] my sprac. Zekere eerwaerdighe vrau-
[8006] we uwe woorden die doen my daer ghedin-
[8007] ken van vele andere*n* schoonen jonghen
[8008] vrauwen die vulco*m*melic ende vulmaec-
[8009] telic huere goede mans bemint hebben
[8010] in ghetrauwicheden Nietghenstaende*
[8011] dat zij zom onzien. mesmaect. oft ver-
[8012] woet ware*n*. Ende zelue zo hebbicker
[8013] ghenouch gheweten ende ghekent byn-
[8014] nen mijnen leuene. Ende zonderlinghe
[8015] eene edele vrauwe eene vand*en* meesten
[8016] heere*n* dochte*r*e van bretaigne*n* die in hu-
[8017] welike te wiue ghegheue*n* was den

[8018] vaillante*n* connestable van vranckerike
[8019] Mer Bertram van glesquin De wel-
[8020] ke nietjeghenstaende dat hij onzien en-
[8021] de mesmaect van leden was ende hout
[8022] van daghen. zo ouerpeinzede nochta*n*s
[8023] die edele vrauwe jnde fluer wezende
[8024] van huerer juecht ende meer achtede en-
[8025] de wouch de verdiente van zulker duecht
[8026] dan de wellusticheyt van hueren licha-
[8027] me. waer bij zij hueren man altoos
[8028] ghetrauwe bleef toter doot Ende bemi*n*-
[8029] dene alzo zeer alst eenigher vrauwe*n* na-
[8030] tuerlic mueghelic ware hueren man
[8031] te bemi*n*nene. Doen andwoorde my de
[8032] vrauwe wedere. Noch zal jcker dy meer
[8033] vermonden ende bewijzen die huere ma*n*s
[8034] altoos gheghoude*n** hebben in grooter eere*n*
[8035] ende in grooter mi*n*nen
[miniatuur 69; niet uitgevoerd]

Cap. 23

[8036] Vander edelre sulpice Cap*itel* .xxiij^{e}.

[8037] **S** ulpice was twijf van len-
[8038] culius crussolien een edel
[8039] man van roome Den wel-
[8040] ken zij beminde met zo gro-
[8041] ter herten alst wel scheen
[8042] want als zij ghecondempneirt ende verwijst
[8043] was vanden jugen van roome ouermids
[8044] eenegherande zaken daer in dat hij besculdich
[8045] beuonden was als om ghedaen te wezene
[8046] in exijl oft verbannen om in een heylandt
[8047] oft in een eenlichede zijn leuen deerliken en*de*
[8048] jammerliken te leedene Dies nietjeghenstae*n*-
[8049] de dat supplice te rome. vul huers willen en-
[8050] de huerer begheerte*n* was rijke ende zeere
[8051] weildich ende dat zij daer jn hadde moghe*n*
[8052] bliuen zonder hueren man. Nochtan
[8053] zo hadzij lieuere ende vercoos met huere*n*
[8054] man mede in exil te treckene dan zonder
[8055] hem te roome te vreden ende in weilde*n* te
[8056] bliuene Ende aldus zo renuncierde
[8057] zoe ende ghijnc of alle huer erue ende
[8058] haue ende dede zo vele dat zoe met grooter
[8059] pijnen ende met grooten listen huer zel-
[8060] uen stal van huerer moedere ende van
[8061] hueren vrienden dieze nochtan daer
[8062] vooren zeere curieuzelike*n* ende zeere ne*er*en-
[8063] steliken wachteden ende bewaerde*n* alzo
[8064] zij meenden Ende in onbekenden abijte*n*
[8065] ghijnc tot hueren man ende bleef hem
[8066] hem[62] ghetrauwelike bij tot jnder doot

62 8065-8066 *hem hem*: het eerste *hem* is doorgehaald.

[8067] Hier vp zo andwoordt *crist*ine. Zekere
[8068] vrauwe het es waer ende ghedijnct my
[8069] wel van eenighen vrauwen die ic ghe-
[8070] kent hebbe bynnen mijnen tijden die
[8071] ghelijcx ghenouch deden. want jc hebber
[8072] ghenouch gheweten dien huerlieder
[8073] mans lazerus ende beziect worden zo
[8074] dat zij vuten ghemeenschepe ende ver-
[8075] keeringhe vanden volke hem houden
[8076] ende betrecken moeste in alsulken plec-
[8077] ken als daer toe gheordeneert zijn. Maer
[8078] huere goede vrauwe die en lietenze noch
[8079] en beghauense daer o*m*me niet. Maer had-
[8080] den lieuer met hemlieden te gane in hue-
[8081] ren ziecten in aermoeden ende in ketiuich-
[8082] eden ende daer in hemlieden te dienen*e* en-
[8083] de de ghetrauwichede te doene ende te vul-
[8084] co*m*mene dien zij hemlieden inden bant va*n*
[8085] huwelike belooft ende bezwooren hadde*n*
[8086] dan zij zonder huer mans zoete ende zoch-
[8087] te thuus ghebleue*n* hadde. Ende mee-
[8088] ne wel dat jcker noch eene kenne vpde*n*
[8089] dach van heden die zeere jonc duechdelic
[8090] ende schoone es. wiens man bewaent
[8091] es van lazerien. Ende hoe wel dat hue-
[8092] re vrienden ende maghen zeere creyten
[8093] ende groote pooghernie doen dat zoe huere*n*
[8094] goeden man laten zoude ende met heml*ieden*
[8095] zoude co*m*men woonen zo ontboot zij noch-
[8096] tans altoos tot hemlieden Neen. Ende
[8097] dat zij hueren goeden man de daghe*n* die

[8098] zij leuen zal ne*m*mermeer laten noch ofgae*n*
[8099] en zal. Ende eist dat zake dat zij dien doe*n*
[8100] prouuen ende hij beziect beuonden wort
[8101] waer bij dat hij vute den ghemeenscepe
[8102] ende verkeeringhe vanden volke hem
[8103] houden en*de* betrecken moet. dat zij zo*n*-
[8104] der twijffel hem volghen zal. Om
[8105] welke zaken wille huere vriende*n* ende
[8106] maghen laten den voirs*eide* man te doen
[8107] prouuene. Voort meer zo kennic noch
[8108] wel ander vrauwe*n* die jc late te noeme-
[8109] ne o*m*me dieswille dat hemliede*n* deere*n*
[8110] zoude ende bij auentueren niet en zou-
[8111] den wille datmen wiste dat huere
[8112] mans van alzo quaden beleede oft van
[8113] alzo quaden regemente oft straffen leue-
[8114] ne waren als zij zijn. Ende wilde*n* wel
[8115] vrienden ende maghen vander vrauwe*n*
[8116] dat de ma*n*s doot ware*n* Ende doen alle
[8117] huere macht ende vermueghen om de
[8118] vrauwen van hueren mas* te treckene
[8119] ende bij hemlieden te nemene. Maer zij
[8120] hebben lieuere ghesleghen ende qualic
[8121] gheantiert te zijne van huere*n* mans
[8122] dan van heml*ieden* te gane Ende zegghe*n*
[8123] tot vrienden ende maghen ghij hepten
[8124] my ghegheuen zo willic ooc met hem
[8125] leuen ende sterue*n*. Ende dit zietmen
[8126] noch daghelicx Maer menich zietet
[8127] diet niet en acht noch niet en beme-
[8128] rct*

[miniatuur 70; niet uitgevoerd]

Cap. 24

[8129] Van velerande vrauwe*n* die huer mans
[8130] verlosten vand*er* doot. Cap*itel* .xxiiij[e]

[8131] N V willic dy verrekene*n* va*n*
[8132] velerande vrauwen die
[8133] zeere vulco*m*mentlike huer
[8134] mans beminden alst
[8135] wel scheen. want Naer
[8136] dien dat jazon weder ghekeert was vut
[8137] den heylande gheheeten colcos daer hij
[8138] tgulden vlies haelde. zo ghebuerdet dat
[8139] eenighe vanden ridderen die met he*m* ghe-
[8140] weist hadden die vute der eender contree
[8141] van grieken waren gheheeten mynidie
[8142] huer eeghen land ende steden lieten ende
[8143] ghinghen wuenen in een ander stede

[8144] gheheeten lacedemonye daer zij hooghelike*n*
[8145] ontfanghen ende gheeert worden. zo om huer-
[8146] lieder edelheyt van outs. zo om huerlieder
[8147] rijchede ende machtichede. Ende huweden
[8148] an de alder rijcste ende machtichste dochte*re*n
[8149] die in de stede waren. waer bij dat zij zo rijke
[8150] ende zo machtich worden. dat zij hemlieden zo
[8151] daer in verhieuen ende verhouerdichden dat
[8152] zij een meute stichten ende vpstellen wilden
[8153] jeghen de stede ende an hemlieden trecken
[8154] de heerlichede. Maer het was in tijts ghewe-
[8155] ten ende zij worden alle gheuanghen ende ter
[8156] doot verwijst hier of zo waren huere vrau-
[8157] wen in grooten drucke ende in vernoye. en*de*
[8158] vergaderden te zamen als om huere*n* rauwe
[8159] te zamen te makene. ende berieden hem on-
[8160] derlinghe oft zij eenighe weghen zouden
[8161] connen gheuinden. om huere mans vuter
[8162] vanghenesse te crijghene zo verre dat zij
[8163] beuonden in hueren raedt. dat zij hemliede*n*
[8164] vercleededen met quaden cleederen. ende wym-
[8165] pelden hem zeluen in quaden faillgen om te
[8166] min bekent te wezene. Ende in dier wijs zo
[8167] ghijnghen zij tsnachts ter vanghenesse waert
[8168] ende deden zo vele an de sluters ende bewa-
[8169] rers dat zijze in lieten om hure mans te
[8170] gaen beweenen ende te vertroostene. Ende
[8171] als de vrauwen bynnen waren bij hueren
[8172] mans zo dede elc zijn cleederen vute. ende
[8173] der vrauwen cleederen an. Ende de vrauwe*n*
[8174] der mannen cleederen. Ende als elc alzo

[8175] vercleet was. zo ghinghen de mans vute jn
[8176] vrauwen cleederen. ende de vrauwen bleuen
[8177] voor hemlieden gheuanghene in huers ma*n*s
[8178] cleederen. Maer dat en worden de sluuters
[8179] niet gheware. Maer meenden dattet de vrau-
[8180] wen waren als weder wech gaende. ende
[8181] oorlof ghenomen hebbende van huere*n* ma*n*s
[8182] Ende tsanderdaechs dat de voirs*eide* mannen
[8183] ghestoruen zouden hebben ende de hanghe-
[8184] mans ende de rechters inde vanghenesse
[8185] quamen om de mans noch meer te pijnene
[8186] ende te examinerene zo beuonden zij dattet
[8187] alle vrauwen waren elc in huers mans
[8188] habijt vercleet waer in elc zeere beschaemt
[8189] was ende verwondert van hueren hooghe*n*
[8190] begrijpe ende worden by dien zeere gheprezen
[8191] Ende de poorters vander stede hadden groote
[8192] compassie ende medelijden met hueren doch-
[8193] teren. Ende alzo zo en storuen zij niet. Ende
[8194] zij verlosseden huer mans vuter vanghe-
[8195] nesse ende vander doot[63]

Cap. 25

[8196] Hier naer volcht tguent dat *crist*ine zeght
[8197] Tot vrauwe rechtuerdichede jeghens die
[8198] ghuene die zegghen dat vrauwen niet he-
[8199] len en connen ende de andwoorde die vrauwe
[8200] rechtuerdichede daer vp doet van eender vrau-
[8201] wen gheheeten portia .Capp*itel* .xxv^{e}.

63 8189-8195 Deze regels zijn door een zwierige, nog onbekende hand geschreven. Door deze hand (4) is ook het merendeel van de tekst van deel 3 geschreven (fol. 286v-333r).

[miniatuur 71; niet uitgevoerd]

[8202] V Rauwe nv bekenne jc wa-
[8203] rachtelike ende tand*er*en
[8204] tijden hebbict wel beuon-
[8205] den dat vrauwen groote
[8206] minne ende ghetrauwich-
[8207] ede draghen tot huren
[8208] mans Ende daer omme zo gheuet my
[8209] al te groot wondere. waer omme dat de
[8210] mannen ghemeenlic zegghen. Ende zon-
[8211] derlinghe meester jan de meun in zij*n* bouc
[8212] vander rooze ende meer andere clerken
[8213] ende acteurs vutgheuen ende daer by bli-
[8214] uen dat gheen man zijnen wiue yet zeg-
[8215] ghe dat hij gheheilt wilt hebben. Ouer-
[8216] mids dat vrauwen niet zwijghen en co*n*-
[8217] nen: Andwoorde. Vrauwe rechtu*er*dichede

[8218] Gheminde vriendinne du moets wel weten
[8219] dat alle vrauwen niet euen wijs en zijn ende
[8220] alle vrauwen en zijn niet al eens. waer bij
[8221] heift een man eenich verstant oft bezeffen
[8222] in hem zeluen hij zal wel bijcants zien wat
[8223] zinlichede dat een vrauwe heift eer dat hij
[8224] huer eenighe zake ontdecke die hij gheheilt
[8225] wil hebben oft daer eenighe macht oft dan-
[8226] gier an cleift. Maer een man beuindt dat
[8227] hij eene goede vrauwe heift ende bescheedich
[8228] zo en es ter werelt gheen ghetrauwer zake
[8229] noch diene best vertroosten mach. Ende dat
[8230] vrauwen ombehoedich int spreken oft niet
[8231] secreet en waren dat en betrauwede wijlen
[8232] brutus een edel man van roome Portia zij*n*-
[8233] re vrauwen niet. De welke portia een doch-
[8234] ter was van cathoon de mindere die neue
[8235] was van cathon de meeste. want ouer-
[8236] mids dat brutus portia zijnre vrauwe zo
[8237] bekent ende zo ghetrauwe beuant jeghen
[8238] hem zo ontdecte hij huer zijn meeninghe
[8239] daer vele an hijnc. want hij huer liet
[8240] blijken hoe dat hij ende cassien die ooc een
[8241] groot edel man van roome was. jn meeni*n*-
[8242] ghen waren ende vooren hadden de keyser
[8243] julius ter doot te bringhene. het welke de
[8244] goede vrauwe hueren man zeere gheerne
[8245] ontleyt hadde Maer zij en conste. tsdaechs
[8246] daer naer dat brutus dit zijnre vrauwe*n*
[8247] te kennene ghegheuen hadde Ende hij
[8248] vut zijnre camere terden zoude om d*aer*warts

[8249] te gane daer hij meende zijn vpstel te vulcom-
[8250] mene. De voirs*eide* vrauwe die gheerne
[8251] dat belet hadde. naer huerer macht.
[8252] die greep ter stont een barbiers scheers
[8253] in huer handt als oft zij huer naghelen
[8254] van huerer handt hadde willen cortten
[8255] ende zij liet vallen met voorzienighe*n* ra-
[8256] de duer huer handt zo dat zij huer daer
[8257] mede griefliken quetste. huer cameriere*n*
[8258] ende dienstwijuen ziende dat huer vrauwe
[8259] zo griefliken ghequetst ware. ende ne
[8260] wisten hoe noch twy. worden alle gadere
[8261] ouerluut zo ontfarmelike crijsschende. dat
[8262] brutus daer of versaechde ende keerde wed*er*e
[8263] Ende als hij vernam dat zijn vrauwe van
[8264] eenen scheerze zo griefliken ghequetst was
[8265] zo versprac hijze ende blameerdeze zeere zeg-
[8266] ghende dattet huers dijncs niet en ware
[8267] scheerzen te handelen oft te bezeghene:
[8268] Maer zij andwoordede hem dat zij dat niet
[8269] alzo zotteliken ghedaen en hadde als hij
[8270] meende. want zij hadt ghedaen bij voor-
[8271] zienighen rade omme te prouuene hoe
[8272] zoe huer zeluen zoude mueghen tleuen ne-
[8273] men bij alzo dat hij zijn quaet vpstel vul-
[8274] quame. Maer dies en achtede brutus niet
[8275] Ende streec zijnder vaerde ende ghijnc ter
[8276] stont met zijnen ghezelle zo verre dat zij
[8277] julius cezar tleuen namen Maer omme
[8278] dier zaken wille zo was brutus namals
[8279] in exijl ghedaen ende verbannen ende hij

[8280] bestaerft hoe wel dat hij vut roome vloot en-
[8281] de ter stont niet ghecreghen en worde. Maer
[8282] als die goede vrauwe portia wist ende verna*m*
[8283] vander doot van hueren man zij dreef zo gro-
[8284] ten rauwe dat zij alle vruecht afghijnc en
[8285] huers leuens. Ende om dieswille datmen
[8286] huer alle messen ende engienen nam daer
[8287] men meende dat zij huer zeluen tleuen
[8288] zoude hebben mueghen nemen want men
[8289] wel gheware worde dat zij dat doen wilde
[8290] ghelijc zij huer te vooren vermeten hadde
[8291] zo ghijnc zij ten viere ende nam groote ber-
[8292] nende colen ende zwalchze al bernende in
[8293] ende alzo zo versmoorde zij huer ende starf.
[8294] Ende aldus bij dien weghe twelke een
[8295] de vreemste ende onghehoorde doot was daer
[8296] men wist af te sprekene alzo hendede die
[8297] edele portia.

[miniatuur 72; niet uitgevoerd]

Cap. 26

[8298] Ten zeluen proposte vander edelre vrau*
[8299] Curya .Capp*itel* .xxvi^{e}.

[8300] N och zal ic dy te dezen proposte
[8301] zegghen ter contrarie van
[8302] den ghuenen die zegghen
[8303] dat vrauwen niet helen
[8304] en connen altoos continue-
[8305] rende die groote minne die vrauwen dra-
[8306] ghen tot hueren mannen. Curya die
[8307] edele romeyneghe die was zo wijs zo
[8308] minlic ende van zo grooter ghestadiche-
[8309] de jeghens quintus lucretius hueren
[8310] man ende ooc jeghens anderen De wel-
[8311] ke zo zeere ontstelt ende veruaert waren
[8312] ouermits eenighe crime die zij ghedaen
[8313] hadden daer of dat lucretius een was
[8314] dat zij huer lijf berchden in holen ende
[8315] in spelonken van wilden beesten als ghij
[8316] hooren zult mueghen zonder quintus lu-
[8317] cretius alleene. De welke bij rade van
[8318] zijnen wiue noyt vut huerer camere en
[8319] quam. jnde welke camere zij dien zo behe*n*-
[8320] delic ende zo secretelic gheborghen hadde
[8321] dat gheen van hueren boden noch mesnie-
[8322] den weten noch vernemen en consten dat
[8323] hij daer ware. hoe wel dat hij daer dicwil
[8324] ende menichwaruen vanden senatoren
[8325] weghen ghezocht worde ende gheweist
[8326] hadde. Ende hoe wel dat zij quintus
[8327] lucretius hueren man zo behendelic ende
[8328] zo secretelic in huer camere gheborghen

[8329] hilt alst vooren ghezeit es. Nochtans vut
[8330] grooten liste ende subtijlheden om hueren
[8331] man te bet te verhelene zo vercleedde zij huer
[8332] in aerme verschuerde habijten bloots hoofs
[8333] ende metten hanghenden hare. ende liep
[8334] by nachte ende bij ontijde achter straten
[8335] kerken ende cluzen ghelijc eenen zinlooze*n*
[8336] wiue huer handen slaende ende huer haer
[8337] treckende ende zochte ende vraechde eenpaer-
[8338] like oft yement ter werelt ware die huer
[8339] zoude weten te berechtene waer huer lie-
[8340] ue man beuaren ware. want daer hij
[8341] was in wat laste oft aermoeden dat hij
[8342] ware daer wildeze bij hem wezen. Ende
[8343] aldus bij dezen weghen zo conste zij hue-
[8344] ren man zo behendelic ende zo secretelic
[8345] verhelen dat gheen mensche en conste ghe-
[8346] ware worde*n* datzij yet van hem wiste Ende
[8347] aldus behilt zij hem tlijf en*de* zoe vertoosten*e**
[8348] in zijn verdriet
[miniatuur 73; niet uitgevoerd]

Cap. 27

[8349] Noch ten zeluen propooste .Capp*itel* .xxvij[e].

[8350] E nde om dieswille dat wij
[8351] inde materie ghetorden
[8352] zijn omme exemplen te
[8353] zegghene jeghen de ghue-*
[8354] die zeggh*e*n dat vrauwen
[8355] niet en zouden connen he-
[8356] len. zekere jc zouder dy zegghen zonder ghe-
[8357] tal. Maer laet jou ghenouch wezen van
[8358] eenen dat ic v zegghen zal.[64] Ten tijden
[8359] dat de keyser Nero regneirde te roome zo
[8360] waren eenighe lieden die ouerzaghen ende
[8361] bemercten de groote quade tyrannien ende
[8362] onmenschelicheden die hij hanthierde en-
[8363] de bedreef. ende dat hij beter doot gheweist
[8364] hadde dan hem alzulke zaken te late*n* doe*n*
[8365] ende vulco*m*men. waer bij datze een vpstel
[8366] jeghen hem maecten ende sloten onderlin-
[8367] ghe hem tleuen te nemene. Dus zo ver-
[8368] gaderden dicwijle deze lieden die dat voor oo-
[8369] ghen hadden. tot eender vrauwen in wien
[8370] dat zij hemlieden vulco*m*meliken betrauwede*n*
[8371] ghelijc hem zeluen ende daer o*m*me zo en lie-
[8372] ten zij niet zij en zeiden huer van hueren vp-
[8373] stellle Emmer dattet vp een tijt ghebuer-
[8374] de. dat zij vp eenen auent met diere vrauwe*n*
[8375] aten ende onderlinghe sloten des anderen
[8376] daechs huer voirs*eide* vpstel te vulco*m*mene zon-
[8377] der langher te beydene. zo dat zij zo ombehoe-
[8378] delike spraken dat een mensche hoorde die
[8379] zij niet en meenden dat hijt ghehoort hadde

64 8356-8357-8358 Respectievelijk zijn de woorden *dy, jou* en *v* onderstreept (later gebruiksspoor).

[8380] De welke ter stont liep tot den keysere Ne-
[8381] ro om hem te ghelieuene ende met hem te
[8382] louetutene. Ende zeide hem hoe dat tot zul-
[8383] ker eenre vrauwen huus lieden zaten en-
[8384] de aten de welke onderlinghe ghesloten
[8385] hadden des anderen daechs den keysere ou*er*-
[8386] mits den grooten quaden tyra*n*nien ende on-
[8387] menschelicheden die hij daghelicx hantier-
[8388] de ende bedreef te vermoorden ende ter doot te
[8389] bringhene. zo dat die lieden niet zo houde
[8390] vute der vrauwen huus ghegaen en ware*n*
[8391] de serganten en waren ter stont int huus
[8392] om deze lieden te vanghene ende voor den
[8393] keysere te bringhene. Maer om dieswille
[8394] dat zij de lieden niet en vonden. ende dat
[8395] zij wech waren. zo vinghen zij de voirseide
[8396] vrauwe ende leededenze voor den keysere Ne-
[8397] ro. de welke groote liste dede. o*m*me van dezer
[8398] vrauwe te wetene wie die lieden wezen
[8399] mochte. die hem zijn lijf nemen zouden
[8400] ende vermoorden. Maer noch om ghifte
[8401] noch om myede noch om schoone beloften
[8402] noch om eenighe pijne ende torment die hij
[8403] huer aen doen mochte zo en conste hij van
[8404] dezer vrauwen niet gheweten. wie die lie-
[8405] den waren oft dat zij yet daer of gheweten
[8406] hadde. Ende aldus zo was zij beprouft en-
[8407] de beuonden in wonderlik*en* secrete ende ghe-

Cap. 28

[8408] stadichede Hier naer volcht Eene
[8409] prouue jeghen dadt. dat eenighe zegghen
[8410] dattet wel een onweert ende een versteke*n*

[8411] man es die den raedt van sinen wiue doet
[8412] oft huer ghelooue gheift .Cap*itel* .xxviij.
[miniatuur 74; niet uitgevoerd]

[8413] *crist*ine vraecht

[8414] **V** Rauwe bij dien dat jc van
[8415] v verstae Ende bij dien ooc
[8416] dat jc zie dat zo vele duechde-
[8417] lichen* ende zo vele zinliche-
[8418] den in den vrauwen es zo
[8419] verwondert my al te zeere van dat eenighe
[8420] zegghen dat een man wel onweert ende ver-
[8421] steken es die den raedt van zijnen wiue
[8422] volcht oft huer eenich ghelooue gheift.
[8423] Vrauwe rechtueerdichede Andwoorde: Ghe-
[8424] minde vriendinne Nu hebbic dy te vooren
[8425] ghezeit. dat alle vrauwen niet euen wijs
[8426] en zijn noch euen behendich. Maer de

[8427] ghuene die goede wijze verstandele ende
[8428] behendeghe vrauwen hebben doen quaet
[8429] dat zij die niet en hooren noch en volghen
[8430] ghelijc du dat bezeffen muechs by dien
[8431] dat vooren wel bewezen es. want had-
[8432] de brutus zijnder vrauwen raedt ghehoort
[8433] ende dien gheachteruolcht hij en hadde
[8434] julius cezar niet ter doot ghebrocht noch
[8435] hij en hadder zijn leuen zelue niet in bescho-
[8436] ten. noch daer en ware zo groot jammer
[8437] grief ende ongheual niet of gheco*m*men
[8438] alsser naer volchde by zijnen wiue niet
[8439] te gheloouene. Sghelijcx hadde julius
[8440] cesar daer wij af spreken zijnder edelre
[8441] ende wijzer vrauwen raedt ghehoort en*de*
[8442] ghelooft. De welke bij vele teekenen
[8443] die zij zach beteekenende julius doot ende
[8444] den afgrijselike*n* droom die huer bij nach-
[8445] te te vooren ghecommen was dien zij al
[8446] julius cezar bediede beduchtende altoos
[8447] der crancker auenture*n* hij en hadde te dier
[8448] tijt ten rade waert niet ghegaen daer zij
[8449] waren die hem tlijf roofden ende hij en
[8450] ware alzo niet ghestoruen. Desghelijcx
[8451] pompeyus die de dochte*r*e hadde van juli*us*
[8452] cezar gheheeten julie. Ende naer die*n* een
[8453] andere creech gheheeten cornelia: De
[8454] welke ten proposte dat gheseit es hem
[8455] zo hertelike*n* bemi*n*de dat zij om gheenra*n*de*
[8456] fortune oft auenture die hem ghebueren
[8457] mocht dien niet laten en wilde zonder-

[8458] linghe als hij bedwonghen was bij noode
[8459] vute den lande te vliene ter zee. doen hij vute
[8460] den strijde quam daer hij verviel jeghen
[8461] julius cezar. zo was deze goede vrauwe bij
[8462] hem ende volchdene al omme. Ende
[8463] als hij int conijnrijcke* quam van egypte*n*
[8464] daer ptholomeus de conijnc van egypten
[8465] onder tdecxsel van blijcsepen ende van mi*n*-
[8466] nen dat pompeyus in zijn rijcke quam:
[8467] Zant jeghens hem menich edel mensche
[8468] ende andre te scepe ende veinsden hemliede*n*
[8469] als zij hem met bbijsscepen* ende met min-
[8470] nen jnghehaelt zouden hebben. Maer het
[8471] was om hem te vermoordene ende te nyeu-
[8472] ten te bringhene. Ende zeyden hem dat
[8473] hij jnt scip ouer terden zoude. daer zij in wa-
[8474] ren. Ende twelke dat zij tot zijnder eere en*de*
[8475] tot zijnder weerdichede zo rijckeliken
[8476] verchiert ende ghestoffeirt hadde. Ende
[8477] ooc ouermids dattet een schip van voordee-
[8478] le was om voor alle anderen schepen te
[8479] varene om te eer te lande te wezene. en-
[8480] de dat zijn volc hem wel volghen zoude
[8481] alst mochte. Ende als pompeyus ouer-
[8482] terden zoude zo quam tot hem zijn goede
[8483] vrauwe Cornelia ende ontriet hem dat
[8484] hijt in gheenre wijs doen en zoude noch
[8485] dat hij hem van zijns zelfs volke niet ver-
[8486] vreimden en zoude. Maer hij en wilde
[8487] naer huer niet hooren ende hij trac ouer
[8488] Ende doen wilde zijn vrauwe met hem

[8489] ouer trecken. Maer hij belettet ende en
[8490] wildes niet ghedooghen. Ooc mede zo was
[8491] zij werhouden bij crachte. dies al doe hue-
[8492] ren rauwe began. die huer by bleef. ende
[8493] van huer niet en cesseirde tot int hende
[8494] van hueren leuene. want niet verre en
[8495] was tschip voor huer gheuaren daer
[8496] pompeyus in ghetorden was. zij en zach
[8497] pompeyus hueren lieuen man jnder ver-
[8498] raderen handen jnt scip zeere deerlic
[8499] ende zeere onmenschelik*e* vermoorden.
[8500] Doen wilde zij zelue ouer boort springhe*n*
[8501] omme tot hem te vlietene. Maer met crach-
[8502] te worde zij wederhouden en*de* ghelet:
[8503] Desghelijcx zo mesvielt hector van troye*n*
[8504] die Coene dat hij zijnre vrauwen raedt
[8505] niet en dede. want tsauents te voore*n* doe*n*
[8506] hij tsanderdaechs versleghen was An-
[8507] dromate zijn vrauwe een wonderlic vi-
[8508] sion hadde als oft hector tsanderdaechs
[8509] te strijde trocke dat hij daer versleghe*n* zou-
[8510] de worden zonder eenighe faulte. waer
[8511] bij deze goede vrauwe van dezen visione
[8512] zeere versaecht ende wedersleghen twel-
[8513] ke een droom scheen ofte een fantesye
[8514] Maer het en was. want het was een
[8515] warachtighe figure ende een prophecie
[8516] viel hector hueren man te voete. daer zij
[8517] hem in elken aerm een van zijne*n* zoeten
[8518] knapeliken kinderkins brochte. Ende
[8519] badt hem ootmoedelike met beede*n* hande*n*

[8520] Ende up beede huere knyen dat hij hem
[8521] dien dach onderdraghen wilde te strijde te
[8522] treckene. want huer inden zin ende inden
[8523] moet lach dat hem yet mescomme*n* zoude
[8524] Maer dies en achtede hij niet ende dochte
[8525] in zinen moet dattet hem een eeuwelic
[8526] verwijt ende een onuerwinlike schande
[8527] wezen zoude dat hij om eender vrauwen
[8528] woorde ende tale eens ghelaten zoude heb-
[8529] ben te strijde te treckene. Dus noch
[8530] om huere woorden. noch om bede van hue-
[8531] ren vadere noch van huerer moedere zo
[8532] en was hij niet te dweersene hij en wilde
[8533] dien dach te strijde trecken zonder v*er*drach
[8534] Twelke hij metter doot becochte alzo zij*n*-
[8535] der vrauwen an moede ghedreghe*n* hadde
[8536] want hij daer van achilles versleghe*n*
[8537] worde. Twelke hem lichte niet ghebuert
[8538] en hadde hadde hij zijnre vrauwe*n* raedt
[8539] ghedaen ende dien daghe te strijde niet
[8540] ghetrocken. Van vele ende onuertal-
[8541] like ma*n*nen mocht jc v zegghe*n* dient
[8542] mesuallen es by dien dat zij hure*n* vrau-
[8543] wen raedt niet ghedaen en hebben. Maer
[8544] oft hemlieden mesvalt die huere*n* vrau-
[8545] wen goeden ende wijzen raedt mesprijzen
[8546] ende versmaden zo vele te min zijn zij te

Cap. 29

[8547] claghene Hier naer zecht rechtuer-
[8548] dichede ende gheift exemple vanden ma*n*-
[8549] nen dient wel vergaen es bij dien dat
[8550] zij huere*n* vrauwen raedt ghedae*n* ende

[8551] vulco*m*men hebben. Capp*itel* .xxix.
[miniatuur 75; niet uitgevoerd]

[8552] V Anden ghuenen dient wel
[8553] vergaen es bij dien dat zij
[8554] hueren vrauwen raedt
[8555] ghedaen ende vulcomme*n*
[8556] hebben. zo zal ic dy van
[8557] eenighen zegghen ende
[8558] late dy dat ghenouch wezen te mijnd*er*
[8559] preuue. want zo vele mochte jc dy zegghe*n*
[8560] het zoude een proces wezen zonder hende
[8561] ende hout van weerden tghuent dat jc
[8562] dy vooren int langhe ghezeyt hebbe dat
[8563] menighe goede vrauwen. dicwille huer
[8564] mans behouden ende verhoet hebben

[8565] van quade mits hueren rade het welke wel
[8566] dienen mach te dezen proposte. De keser*
[8567] justinien daer wij hier vooren of ghesproken
[8568] hebben hadde een zijn baenraets gheheeten
[8569] belisere het welke een clouc ende een vroom-
[8570] dadich ridder was ende den welken de key-
[8571] ser begratiet ende bemint hadde ghelijc he*m*
[8572] zeluen Ende daer omme zo haddene de key-
[8573] ser ghemaect ende ghestelt een oeuerste een
[8574] meester ende een gouuernerere* van alle zij-
[8575] nen ridderscepe. ende dedene tot zijnre tafele
[8576] zitten ende dede hem dienen ghelijc hem zel-
[8577] uen. Ende betoochde hem zo vele teekenen
[8578] van minnen ende van ghemeensaemhede*n*
[8579] dat alle de andere heeren ende baroenen den
[8580] voirs*eide* baenraeds daer omme zo grooteliken
[8581] benijdeden dat zij zeiden dat die baenraets
[8582] vute ware om den keyser te vergheuene. En-
[8583] de dat gheloofde de keysere al te haestelike*n*
[8584] Ende daer omme om secretelic den voirs*eide*
[8585] baenraeds van weghe te doene zo beual hij
[8586] dien dat hij ghijnghe beuechten eene ma-
[8587] niere van volke datmen hiet vandoisen
[8588] daer of dat niement en conste te boue*n* ghe-
[8589] co*m*men ouermids huerer grooter foortse en-
[8590] de menichte. Ende als Belisere dat ver-
[8591] stont dat hem de keysere dat beual zo beke*n*-
[8592] de hij wel ende besief dat hij vut skeysers
[8593] gratie ware. ende dat hem de keysere dat
[8594] niet beuolen ende* zoude hebben hij en wil-
[8595] dene wech ende doot hebben dies hij zo her-

[8596] teliken gram ende ontstelt was dat hij
[8597] niet gra*m*mer weze*n* en mochte ende schiet
[8598] vanden keyser ende ghijnc thuuswaert
[8599] ende viel te bedde van gramschepe*n*. En-
[8600] de als zijn goede vrauwe anthonie tskeys*er*s
[8601] zust*er*e dat vernam ende zij huere*n* heere te
[8602] bedde vant bedruct mesmaect van van[65]
[8603] vaerwen ende de tranen inde hooghe*n* en-
[8604] de daer jnne groot medelijden ende deer-
[8605] nisse hadde zo bat zij hem zo vriendelic
[8606] als zij conste ende mochte dat hij huer doch
[8607] ontdecken wilde sijnen grooten rauwe
[8608] ende bedructede*. Ende als die goede
[8609] vrauwe alle de zake wel verstaen hadde
[8610] jnt langhe doen maecte zij een ghelaet
[8611] ende eene maniere als oft zij daer of zeere
[8612] blijde ware ende vertroostene ten besten
[8613] dat zij conste. Ende zeyde heere en hebdy doch
[8614] anders niet zo ende truert niet ende stelt
[8615] v zeluen. Ende es te wetene dat de wet
[8616] ons liefs heeren jh*es*u *crist*i al doe eerst jn
[8617] ghestelt was ende niet langhe verheuen
[8618] en hadde ghezijn. Ende daer omme deze
[8619] goe* vrauwe die een goede kerstene was die
[8620] begonste hem te zegghene heere hebt vul-
[8621] co*m*men betrauwe inden ghecruusten god
[8622] ende bijder helpe van hem zo zuldijs al
[8623] te bouen co*m*men. Ende oft niders v vermaect
[8624] hebbe*n* jeghe*n* den keyser ghij zult zo vele
[8625] doen met uwer vromichede dat ghijze
[8626] luegheneers maken zult van dien dat

65 8602 *van van*: het tweede *van* is doorgehaald.

[8627] zij den keysere van v aenghebrocht moghe*n*
[8628] hebben. Dus ghelooft my ende en wan-
[8629] haecht noch en mesprijst noch en ver-
[8630] smaet mijn worden niet. Ende alle uwe
[8631] hope stelt jnden leuenden god. Ende jc
[8632] belooue v dat ghij verwinnen zult Maer
[8633] ziet wel dat ghij gheen maniere noch
[8634] gheen ghelaet en toocht dat ghij in eeni-
[8635] gher wijs onstelt oft mespaeyt zijt
[8636] dat dit de keysere an v begheert heift
[8637] zo dat v niement drouue en zie Maer al-
[8638] toos blijde ende chierlic ghelijc te voore*n*
[8639] Ende voort zal ic v zegghen wat wij doen zul-
[8640] len. Eerst zo vergadert v heer van wapenen al-
[8641] zo haesteliken als ghij e*m*mermeer muecht
[8642] Maer wacht v wel dat niement en verne-
[8643] me wanneer oft al waer dat ghij vertrec-
[8644] ken wilt ende doet zo vele dat ghij wel voor-
[8645] zien zijt van goeden scepen ende dies couuer
[8646] Dan zuldy v heer van wapenen deelen in
[8647] tween partien ende metter eender partie zo
[8648] zult ghij alzo haesteliken ende alzo secrete-
[8649] teliken* als ghij cont ende muecht recht toe
[8650] recht an henen trecken in affriken ende jn-
[8651] den name vanden ghecruusten god ter stont
[8652] daer vp slaen vp uwe vianden. ende metter
[8653] andere partie van uwen heere van wapen*e*
[8654] zo zal ic te dier wijle dat zij v beuechten en*de*
[8655] wederstaen de hauene in nemen ende tpoort
[8656] ende voort alle steden burghen ende casteelen
[8657] daer wij by gheraken connen. ende zullent

[8658] al ten zweerde ende ten viere doen ende alzo
[8659] muechdis te bouen co*m*men ende anders niet
[8660] Belizere anhoorde den goeden raedt van zij*n*-
[8661] re vrauwen ende hij dede wel. want noch min
[8662] noch meer ghelijc zij ghezeit hadde zo ghebuer-
[8663] det ende hij brochte tondere ende verwan zijn vian-
[8664] den Ende vijnc den conijnc vanden vandoizen
[8665] Ende aldus bijden goeden raedt van zijnder
[8666] vrauwe zo vercreech hij zo edele victorie dies
[8667] de keysere hem meer beminde dan te vooren.
[8668] Item de keysere alexandre en mesprees noch
[8669] en versmade den raedt van zijnre vrauwe
[8670] niet die dochter was vanden conijnc darius
[8671] conijnc van perssen. Als de uoirs*eide* alexander
[8672] beuoelde dat hij vergheuen was ende vut gro-
[8673] ter pijne die hij doochde hem zeluen wilde in
[8674] twatre worpen ende versmooren om zijn pijne
[8675] te cortene. ende zijn vrauwe die hem tjeghen
[8676] quam hoe wel dat zij zijns grooten rauwe
[8677] ende medelijden hadde zo bestont zij hem noch-
[8678] tan te vertroostene. ende zeide hem dat hij we-
[8679] derkeerde ende dat hij hem te bedde leyde. ende
[8680] dat hij daer zijn edele ontboode ende and*er*e zijn
[8681] officieren ende dat hij daer met hemlieden spra-
[8682] ke ende maecte zijn vterste ordenantie ghelijc
[8683] eenen conijnc oft keysere toebehoorde. want
[8684] eene groote cleenichede ende verminderthede
[8685] van zijnen p*er*soone ende van zijnder eere weze*n*
[8686] zoude. waert datmen achter hem zegghen
[8687] conste dat jmpatientie oft onuerduldichede
[8688] hem verwonnen hadde in zijn hende. Ende

[8689] aldus zo gheloofde hij den raedt van zijnre
[8690] vrauwen ende maecte zijn vuterste ordena*n*-
[8691] tie ghelijc zulken eenen conijnc oft keysere
[8692] toebehoorde
[miniatuur 76; niet uitgevoerd]

Cap. 30

[8693] Vanden grooten weluarene dat der werelt
[8694] toeghec*o*mmen en*de* ghebuert es ende daghelicx toe-
[8695] comt ende ghebuert bij vrauwen Cap*itel* .xxx^{e}.

[8696] **V** Rauwe zecht *crist*ine. jc zie en-
[8697] de ic merke onuertallike
[8698] duechden ende weluarene
[8699] der weerelt toeghec*o*mmen en-
[8700] de ghebuert bij vrauwen
[8701] ende nochtan zo zegghen
[8702] de mannen dat alle quaetheden comt vut
[8703] vrauwen. ¶ Andwoorde vrauwe rechtuerdiche-
[8704] de Gheminde vriendinne bij dien dat ic dy
[8705] gheseit hebbe zo muechstu aenzien en*de* merke*n*

[8706] contrarie van dien. Inder waerhede want het
[8707] en es man ter weerelt die zoude connen ghera-
[8708] men oft ghesommeren tweluaren ende de
[8709] duechden die ter werelt toeghecom*m*men zijn ende
[8710] ghebuert bij vrauwen. Ende dat vermete jc
[8711] my bijden edelen ende wijzen vrauwen die de
[8712] aerten ende consten ter werelt gheuonden en-
[8713] de ghelaten hebben. Ende of dy niet ghenouch
[8714] en zij vanden weerliken duechden die ic dy
[8715] gherekent hebbe van vrauwen zo laet dy ghe-
[8716] nouch wezen vanden gheesteliken duechden
[8717] die jc dy zegghen zal. Och hoe mach
[8718] eenich man ter werelt zo ombekent zo on-
[8719] danckelic oft zo onuerstandel zijn. dat hij
[8720] vergheit oft niet en peinst dat ons die poor-
[8721] te vanden eeuwighen leuene ende vande*n*
[8722] paradijse ontdaen ende ontsloten es bij
[8723] eender vrauwe. Te wetene bijder reynder
[8724] maghet marien. wat mach meerder wel-
[8725] uaert oft zalichede ter werelt zijn. dan dat
[8726] god mensche gheworden es. Ende die niet
[8727] en achten noch niet rekenen en willen de
[8728] groote duechden die de moederen hueren kin-
[8729] deren doen ende bewijzen inder natuere die*n*
[8730] biddic doch dat zij ten minsten rouken en-
[8731] de weghen de duechden aengaende der za-
[8732] lichede ende die niet en vergheten. Ende
[8733] omme daer toe te co*m*mene zo laet ons be-
[8734] ghinnen jnder ouder juedscher wet. ende
[8735] nemen tot ons de gheuarenesse van moy-
[8736] ses gods vercoren vrient. dien god de

[8737] juedsche wet zelue bescreuen gaf in tween
[8738] taefflen vp den berch van oliueten Ende du
[8739] zuls beuinden dat die weerde prophete ende
[8740] gods vrient bij eender vrauwe*n* verlost was
[8741] vander doot. ten tijden dat de jueden waren
[8742] in bande ende in seruituten vanden conijnc
[8743] van egypten. ende voorsproken ende geprophe-
[8744] tizeert was. dat een man gheboren zoude
[8745] worden vuten ebreuschen volke. die tvolc
[8746] van ysrael trecken ende verlossen zoude vute*n*
[8747] bande ende seruituten vanden egyptienen
[8748] zo ghebuerdet doen moyses van zijnre moe-
[8749] der gheboren was. ende zij hem niet en durs-
[8750] te voesteren dat zij dien in zoeten doukelkins
[8751] wand ende leydene in een wiechskin van
[8752] biezen. ende steldene alzo inder riuieren in
[8753] der gods gheleye vp hope dat hij eywers
[8754] an lande zoude moghen co*m*men daer yeme*n*t
[8755] an verlieuen mochte dien der* vute name
[8756] ende dedene vp queecken. Emmer alzoot
[8757] gode gheliefde dat chermith des conijncx
[8758] pharaons dochter vp dien zeluen tijt huer
[8759] vermeyen ghijnc lancx der riuieren daer
[8760] zij dat wiechskin van biezen jeghen[66] stroom
[8761] vlieten zach jnder riuieren ende hadde
[8762] groote langhenesse om te wetene wat
[8763] daer jnne wezen mochte zo verre dat zij
[8764] zo groote pooghernie daer omme dede dat
[8765] zijt ten cante vander riuieren ghecreech
[8766] ende zach datter een dat schoonte* lieflic-
[8767] ste kindekin in lach dat zij noyt zach het

66 8760 *jeghen*: boven de tweede *e* staat een overbodige tilde.

[8768] welke zo vriendelic vp huer louch dat zijt
[8769] met grooter blijsscepe ende minnen an huer
[8770] trac vuter riuiere ende droucht met huer
[8771] ende deet up queecken ende zeide dattet hue-
[8772] re ware. Ende omme dieswille dattet
[8773] bij miraclen gheen vreimde vrauwe zu-
[8774] ghen en wilde zo dede men hem hebben een
[8775] ebreeusche voestere Deze moyses in zijn
[8776] vpwassen wort hij gods vercoorne. ende
[8777] was de ghuene dien god de juedsche wet
[8778] zelue bescreuen gaf in tween taeffelen vp
[8779] den berch van oliueten. ende de ghuene die
[8780] tjuedsche volc trac ende verlossede vute de*n*
[8781] banden ende seruituten vanden egyptiene*n*
[8782] ende was een voorganghere ende een belee-
[8783] dere der kinderen van ysrael De welke hij
[8784] drooch voets leedede duer die roode zee daer
[8785] pharao ende zijn heer dieze volghen wil-
[8786] den midden in verdroncken bleuen ende
[8787] versmoort. Ende aldus zo hoordy wat
[8788] grooter weluarene den jueden ghebuer-
[8789] de bij dier vrauwen die moyses vuter ri-
[8790] uiere visschede ende zelue dede voeste-
[8791] ren ghelijc hueren kinde

Cap. 31

[8792] Hier naer staet bescreuen van Iudich
[8793] der edelre vrauwn* .Capp*itel*. .xxxi^{e}.

[miniatuur 77; niet uitgevoerd]

[8794] I Vdich die edele vrauwe De welke
[8795] een wedewe was die verlossede me-
[8796] de tvolc van ysrael ende dede hem
[8797] ontset ten tijden dat Nabugodonosor
[8798] de tweetste ghezonden hadde olopher-
[8799] nes met alle zijnen ridderscepe up
[8800] de jueden. Naer dat hij in ghecreghen hadde
[8801] tland van egypten. Ende alzo olophernes
[8802] met grooter macht de jueden beleghen
[8803] hadde in eender stede daer zij nyeuwers vute
[8804] en mochte ende hij die zo verre ghebrocht
[8805] hadde dat zij hemlieden niet meer ghehou-
[8806] den en consten. Ende hadde hemlieden vute
[8807] alle huere conduten twatere ghestolen
[8808] Ende huer victaille hemlieden ghefail-
[8809] giert was. ende al huerlieder troost ende

[8810] hope ter neder was. den voirseiden olopher-
[8811] nes te moghen wederstane. ende waren
[8812] vp den prick om hemlieden vp te gheuene
[8813] .Olophernes* dieze zo zwaerlic dreechde
[8814] dies zij in grooten rauwe waren. zo vielen
[8815] zij alle gadere in ghebede te gode die bynne*n*
[8816] der stede waren. hem biddende dat hij deer-
[8817] nesse ende compassie hebben wilde van zij-
[8818] nen volke ende die behoeden en*de* beschermen
[8819] wilde vuten handen van hueren viande*n*
[8820] dies god huerlieder bedinghe hoorde. Ende
[8821] ghelijc dat hij tmenschelike gheslachte
[8822] verlossen wilde by eender vrauwen zo wil-
[8823] de hij in diesghelijke dat juedsche volc ooc
[8824] mede verlossen bij eender vrauwen. Ende ald*us*
[8825] in deser stede zo was een edel wedewe ghe-
[8826] heeten judich. jonc ende vuter maten schoo-
[8827] ne. Maer zij en was zo schoone noch zo beha-
[8828] ghel niet van aenziene ende van mani*er*en
[8829] zij en was vele zuuerere ende reyndere va*n*
[8830] herten ende van ghedochten ende in als
[8831] duechdelic. De welke judich groot mede-
[8832] lijden ende compassie hadde metten juedsche*n*
[8833] volke ouermids der grooter stranghicheit
[8834] ende verdriet daer in dat olophernes dat
[8835] hilt. Ende eempaerlike bat gode nacht
[8836] ende dach. dat hij dat vertroosten ende ver-
[8837] lossen wilde. ende daer toe zo boot zij huer
[8838] zeluen ende beual huer gode zo datze god
[8839] hoorde ende jnspireirdeze. ende zij nam in
[8840] huer een clouckicheyt ende een vromichede

[8841] ende dede zo vele dat zij met eenre dienstvrau-
[8842] we oft cameriere by auonde buten der ste-
[8843] de int heer ghijnc daer olophernes lach met
[8844] zijnre macht. Ende als de ghuene die theer
[8845] waecten ende de wake deden dit schoone
[8846] wijf aenzaghen ende vernamen. De wel-
[8847] ke zo vutnemende schoone ende claer blijn-
[8848] kende was jeghen der manen. zo ghijn-
[8849] ghen zij huer tjeghen ende vinghense ende
[8850] leedenze ter stont in de tente oft taberna-
[8851] kle daer olophernes in lach. De welke
[8852] olophernes judich ontfijnc in grooter e*er*en
[8853] ende dancbaerheden ouermids dat zij zo vut-
[8854] nemende schoon ende behaghel was. Ende
[8855] daer toe zeere costelic ende zeere dierbaerli-
[8856] ken ghetoomt ende verchiert. ende olopher-
[8857] nes dedeze bij hem neder zitten ende bemerc-
[8858] te huer schoonheit ende alle huere zedebaer-
[8859] heit ende manierlichede. zo dat hij die vut*er*-
[8860] lic wort begratiende. ende ontfunct van
[8861] huerer minnen. Dies hij huer groot pri-
[8862] uilege gaf. want hij gebodt. dede ouer
[8863] al zijn heer. dat die edele vrauwe met hue-
[8864] ren dienstwijue oft cameriere tot allen tij-
[8865] den bij nachte ende bij daghe ouer al theer
[8866] zoude moghen gaen ende keeren daert huer
[8867] gheliefde zonder dat yement zo clouc oft zo
[8868] coene ware dat hij die lettede aensprake
[8869] oft aenuaerdede vp zijn lijf. Maer zie* die
[8870] anders vooren hadde bat altoos gode in hue-
[8871] rer herten dat hij huer hulpe ende ond*er*sta*n*t

[8872] wezen wilde om te vulco*m*mene huere goe-
[8873] de meeninghe. dat was tvolc te verlosse-
[8874] ne vut des tyrants handen olophernes.
[8875] dien zij altoos in talen hilt met zoete*n* wor-
[8876] den Ende als den derden dach gheco*m*men
[8877] was. dat judich aldus int heer van olopher-
[8878] nes gheweist hadde zo dede olophernes
[8879] tsauonts een groot auentmal reeden d*aer*
[8880] hij alle zijn heeren festijerde om judichs
[8881] wille zo dat hij vele wijns nam ende ve-
[8882] le spijzen. ende wordt verwaermt ende ver-
[8883] hit inder natueren up die schoone judich
[8884] ende hij en wilde niet langher beyden zij
[8885] en zoude dien auont bij hem slapen. Dus
[8886] ontboodt hijze te zijnen bedde ende hij zei-
[8887] de huer zijnen wille. het welke zij hem niet
[8888] en ontzeide. Maer zij badt hem dat ouer-
[8889] mids der meerder eerbaerhede van huer
[8890] dat hij dien nacht al tvolc vut zijnre
[8891] tabernacle zoude doen bliuen dat bij he*m*
[8892] plach te wezene zonder alleenlic huer
[8893] dienstwijf oft cameriere ende dat hij
[8894] vooren in zijn bedde ghijnghe zij zoude in
[8895] goeder trauwen omtrent der middernacht
[8896] tot hem co*m*men als al zijn volc sliepe en-
[8897] de dat en zoudze niet laten in eenigher
[8898] wijs. twelke olophernes huer accordeer-
[8899] de Dus zo ghijnc olophernes slapen
[8900] ende judith viel in huer ghebede gode bid-
[8901] dende eempaerliken dat hij in huer ver-
[8902] saecht vrauwelic herte een clouckicheit

[8903] ende een sterckicheit in zenden wilde om zijn
[8904] volc te verlossene vute des tyrants handen
[8905] van olophernes. Ende als judich meende
[8906] dat olophernes vaste in slape ware zo qua*m*
[8907] zij al heymelic met huerer cameriere tot
[8908] voor tbedde van olophernes ende hurcte ze*er*e
[8909] nauwe oft olophernes in slape ware. ende
[8910] zij beuandt dat hij zeere stiue sliep. Doen
[8911] zeide die goede vrauwe tot huerer cameriere
[8912] die heere die es met ons. ende aldus zonder
[8913] eenighen vaer oft versaghenesse zo greep zij
[8914] een zweert dat ten hoofthende van olopher-
[8915] nes bedde hijnc. ende zij tract vuter scheede
[8916] zegghende tot gode in huerer herten Almoe-
[8917] ghende god nv versterke ende vermeerse
[8918] die cracht ende die sterkichede van mijnder
[8919] aermer macht in dit werc dat jc bestaen
[8920] hebbe ter eere*n* ende ten loue van dijne*n* ghe-
[8921] benediden name. om dijn volc te verlossene
[8922] vut zijnre vianden handen. vp dat ic daer bij
[8923] eeuwelic louen ende dancken mach. ende
[8924] dijn aerm volc bekennen mach de duecht
[8925] tweluaren ende de zalicheit die hemlieden by
[8926] dy nu wert ghedaen. Ende met dien zo hief
[8927] zij dat zweert vp met alle huerer cracht
[8928] Ende god verleende huer sterckicheyt ende
[8929] vromichede. ende zij slouch olophernes daer
[8930] mede zij* hooft of tot den schouderen zonder
[8931] dat yement dat hoorde oft gheware worde
[8932] Ende als judich olophernes alzo zijn hooft
[8933] of ghesleghen hadde zo stac zij dat hooft in

[8934] huer maelkin ende streec ter stont ter stede
[8935] waert an met huerer cameriere duer theer
[8936] ende yeghelijc lietse gaen. want nieme*n*t
[8937] en mochte huer letten aenspreken noch
[8938] aenveerden vp zijn lijf by priuilegie*n* dat
[8939] olophernes huer ghegheuen hadde alst
[8940] vooren ghezeit es. zo verre dat zij ter poorte
[8941] vander stede quam. ende daer bestont zij
[8942] te roupene ende te zinghene an de wach-
[8943] ters vander stede. kinderen laet in Die
[8944] heere es met ons. Ende doen zij in ghe-
[8945] laten was. ende zij den volke toochde thooft
[8946] van olophernes ende zij hemlieden verre-
[8947] kent hadde alle huere gheuarenesse. god
[8948] wat blijsscepen ende wat vruechden dat
[8949] zij dreuen Alst redelic was. Dus gre-
[8950] pen zij dat hooft ende stakent vp een peert-
[8951] se ter poorten vute. daerwaerts dat theer
[8952] lach van olophernes Ende clouc ter wa-
[8953] pene zo sloughen zij ter stont ten here
[8954] wart in vp huere vianden die noch te
[8955] bedde laghen ende versloughen al dat
[8956] zij vonden. Ende als die vanden here
[8957] ter tenten quamen oft ten tabernacle
[8958] daer olophernes in lach ende zij dien al-
[8959] zo vermoort vonden in zijn bedde ende zij
[8960] thooft ter stede ter poorten vut zaghen
[8961] steken zo waren zij met allen mestroost
[8962] ende hueren moet wedersleghen. Ende
[8963] den anderen voor bij vlyen mochte die en
[8964] verbeyde den anderen niet. Ende aldus

[8965] zo was tjuedsche volc bij judith verlost
[8966] vut olophernes handen
[miniatuur 78; niet uitgevoerd]

Cap. 32

[8967] Vander Conij*n*ghinne hester

[8968] B ijder edelre ende // .Capp*itel* xxxij[e].
[8969] wijzer Conijnghinne hes-
[8970] ter zo wilde god ooc mede
[8971] zijn volc verlossen vuten
[8972] bande ende seruitude van
[8973] den conijnc assuerus. Deze assuerus
[8974] was een conijnc van grooter macht boue*n*
[8975] allen conijnghen. ende hij bezat menich
[8976] conijncrijcke. hij was een heydene ende
[8977] hilt de jueden in zijn subiectie ende in
[8978] seruitude. Ende alzo hij dede bezoucke*n*
[8979] in allen conijncrijken die alre edelste
[8980] ende schoonste ende beste bewezene ende

[8981] gheleerde maechden diemen vinden conde. om-
[8982] me vute alle dien eene te verkiesene die hem
[8983] best behaghen zoude om zijn vrauwe ende zijn
[8984] conijnghinne te wezene. Ende onder meer
[8985] andere zo was hem toegebrocht die edele
[8986] ende wijze maecht hester van gode vercore-
[8987] ne. ende was vuten ebreeusschen volke ghe-
[8988] boren. De welke hester den conijnck assue-
[8989] rus zonderlinghe behaghede bouen allen
[8990] anderen maechden zo verre dat hijze trau-
[8991] wede ende maectese conijnghinne. ende hij be-
[8992] mindeze met alzo grooter minnen dat hij
[8993] huer gheen tijt en ontzeide tgoont dat zij
[8994] an hem begheeren wilde. Daer naer ghe-
[8995] buerdet dat een valsch louetutere gheheeten
[8996] Naman. den conijnc altoos te halze lach
[8997] ende de jueden zo vermaecte jeghen hem als
[8998] dat hij vuter name vanden conijnc ende
[8999] den conijnc niet wetende gebodt dede dat-
[9000] men alle de jueden vanghen ende dooden zou-
[9001] de daer menze ghecrijghen conste zonder
[9002] verdrach. Maer van dezer zake zo en wiste
[9003] de conijnghinne hester niet. want hadzijt
[9004] gheweten het hadde huer zeere ghedeert.
[9005] datmen huer volc alzo veruallen hadde ende
[9006] veruolcht. Nietmin een huer oom ghehee-
[9007] ten mardocheus die als een oeuuerste* en-
[9008] de een hooft der jueden was. die liet huer
[9009] weten. wat de conijnck ouer de jueden ghe-
[9010] boden hadde biddende ootmoedelike dat
[9011] zij dat remedieren wilde zeere haestelike

[9012] want den tijt zeere cort was dat men des
[9013] conijncx ghebod ende sententie executeren
[9014] ende vulco*m*men zoude. Van dezer tijdinghe
[9015] zo was de conijnghinne zeere rauwich
[9016] ende bezwaert van zinne ende ghijnc tot
[9017] huerer camere waert. ende zij vercleedede
[9018] huer ende pareerde vp huer alre rijckelicste
[9019] en*de* alre chierlicste dat zij conste en*de* mochte
[9020] ende met hueren maechden ende dienst-
[9021] vrauwen ghijnc zij vermeyen ende spatie-
[9022] ren in eenen schoonen liefliken bogaert
[9023] daer zij wiste dat de conijnc huer heere
[9024] ware. ende ghijnc hem tjeghen ende viel
[9025] hem te voete. ende groetedene in alre ootmoe-
[9026] dicheden. Die conijnc assuerus wien
[9027] zonderlinghe behaechde huer groote oot-
[9028] moedichede. ende die verliefde in huer vut-
[9029] nemende schoonheit ende claerhede die
[9030] riepze tot hem. ende zeide huer dat zij he*m*
[9031] bidden zoude tghuent dat huer gheliefde
[9032] ende het zoude huer ghebueren. Ende die
[9033] edele vrauwe zeyde. hoe dat zij te dier stont
[9034] niet meer en badt noch en begheerde dan
[9035] alleenlic dat hij ten palaize ghijnghe
[9036] ter maeltijt. ende dat hij Naman zijnen
[9037] prouost bij hem name. Het welke de
[9038] conijnc huer minlic consenteirde ende
[9039] hij deedt. Ende alzo de conijnc assue-
[9040] rus drie daghen lanc open hof ghehou-
[9041] den hadde met zijnder vrauwen ende met
[9042] Naman. ende meer andere. Ende hij jn

[9043] zo grooten dancke ende bequamelichede na*m*
[9044] die groote eere chiere weerdichede ende reue-
[9045] rencie die hem hester boodt zijn conijnghi*n*-
[9046] ne zo en wilde hij huer niet verdraghen
[9047] zij en zoude eenegherande groote zake an
[9048] hem begheeren ende het zoude huer ghe-
[9049] bueren. Doen viel zij hem te voeten in
[9050] alre ootmoedicheden. ende in teekene van
[9051] dien custe zijn handen ende zijn conij*n*clike
[9052] ceptre die hij in zijn handt hadde. ende
[9053] worde deerlike weenende. ende badt hem
[9054] ootmoedeliken dat hij zijnen toren ende e-
[9055] uelen moet wilde laten zinken dien hij
[9056] vpghenomen hadde jeghen den jueden
[9057] ende dat hij diere medelijden ende compas-
[9058] sie hebben wilde. want zij volc van hue-
[9059] ren bloede waren. ende naer dat zijn conij*n*c-
[9060] like gratie ende ghenade vp huer ghe-
[9061] uallen ware dat zij zijn onderdaneghe
[9062] vrauwe ware. Hoe wel dat zij huer dies
[9063] niet weerdich en kende. dat hij doch huer
[9064] gheslachte ende die van huerer natie
[9065] niet en wilde alzo smadeliken late*n* ver-
[9066] deruen ende te nyeuten bringhen. Doe*n*
[9067] vraechde de conijnc assuerus met eene*n*
[9068] gra*m*men moede. Vrauwe wie zoude dat
[9069] wezen die dat doen zoude. Doen and-
[9070] woorde die vrauwe hoe dat Naman pro-
[9071] uost die daar voor ooghen stont vuter na-
[9072] me vanden conijnc ghebodt ghedae*n* had-
[9073] de datmen alle de jueden vanghen ende

[9074] dooden zoude daer mense ghecrighe*n* conste
[9075] Ende om cort verhalen de conijnc hier
[9076] of niet wetende. wederriep dat ghebodt en*de*
[9077] die sentencie. Ende naman die dat ghe-
[9078] brauwen hadde die wort daer o*m*me gheha*n*-
[9079] ghen ende verworcht. Ende mardocheus
[9080] de oom vander conijnghinne die wort pro-
[9081] uoost ghestelt inde stede van Naman. En-
[9082] de de jueden die worden bevrijt ende ghepri-
[9083] uilegiert bouen allen anderen volcke en-
[9084] de de meeste gheeerde. Ende ghelijc dat
[9085] onze heere jh*es*us *crist*us zijn volc eenewarf
[9086] verlost hadde bij eender vrauwen Judith
[9087] alzo wilde hij dat weder bij eender vrauwe*n*
[9088] beuryen ende verlossen als by hester. En-
[9089] de en peinst niet dat deze twee vrauwen
[9090] alleenlic zijn inder helegher ghescrifte
[9091] daer bij dat god te diuerschen stonden zij*n*
[9092] volc heift willen beuryen ende verlossen
[9093] want daer meer andere heblen* ghezijn
[9094] die jc achter late ende verzwijghe om
[9095] de cortinghe Als delbora. Thecindes. daer
[9096] vooren af ghesproken es. ende meer and*er*e

Cap. 33

[9097] Hier naer volcht Vander vrauwen
[9098] van Sabine .Cap*itel*. .xxxiij.

[miniatuur 79; niet uitgevoerd]

[9099] V Ander vrauwen van sabine
[9100] inde oude wet. zo mochte jc
[9101] dy ooc vele zegghen ende by
[9102] bringhen. die in ghelijker
[9103] wijs cause waren conijnc-
[9104] rijcken ende steden te behou-
[9105] dene ende te verlossene. Maer van tween
[9106] merkeliken exemplen te dezen proposte
[9107] zo zal ic my in dezer materie ghelijden:
[9108] Ten tijden dat remus ende romulus
[9109] ghefondeirt hadden de stede van roome.
[9110] Ende romulus groot volc jnde stede va*n*
[9111] roome ghebrocht ende ghestelt hadde
[9112] om te bewuenene. twelke volc al meest
[9113] ridderen ende edele mannen van wapene*n*
[9114] waren. de edelste de cloucxste ende mach-
[9115] tiste* die hij yewers hadde co*n*nen ghecrijghe*n*

[9116] ende hem ghedient hadden in velerande
[9117] victorien die hij ghehadt hadde. zo en rus-
[9118] tede romulus niet hij en hadde gheerne
[9119] ghezien dat zij vrauwen met hemlieden
[9120] ghehadt hadden om generatie daer of te
[9121] crijghene die de stede inde name van hem
[9122] voortan bezeten hadden. Maer en conde niet
[9123] wel maniere gheuinden hoe dat hij dat
[9124] best by bringhen zoude dat hij ende zijn
[9125] volc ghehuwet worde. Ouermids dat de
[9126] conijnghen princen ende heeren van daer
[9127] omtrent hem zeere ontsaghen eeneghe
[9128] ghemeenscip met hemlieden te hebbene
[9129] om dat hemlieden dochte dat zij zo wildt
[9130] zo vlieghende ende zo fiere lieden waren
[9131] ende zo wonderlic. ende en wilden den
[9132] ro*m*meynen huer kinderen niet gheuen
[9133] in huwelike. Ende daer omme zo adui-
[9134] seirde hem romulus van eender grooter
[9135] list ende scalkernye ende dede becondeghe*n*
[9136] eenen grooten tornoy ende een steecspel
[9137] biddende ende begheerende dat alle co-
[9138] nijnghen princen ende heeren aldaer ronds-
[9139] omme ghezeten daer gheliefde te co*m*mene
[9140] ende dat zij huer vrauwen kinderen ende
[9141] maechden ende joncfrauwen met hem-
[9142] lieden bringhen wilden o*m*me de feeste zo ve-
[9143] le te meer te eerene ende te verchierene
[9144] ende de ghenouchte ende de ghenouchte[67]
[9145] ende de feestelichede te ziene alzo wel van-
[9146] den heeren ende ridderen van bynnen als

67 9144 *ende de ghenouchte ende de ghenouchte*: het tweede *ende de ghenouchte* is doorgehaald.

[9147] van buyten. zo dat ten daghe datmen dat
[9148] voirs*eide* tornoy ende dat steecspel doen zoude al-
[9149] daer groot zwaer volc quam van allen zijden
[9150] Edele ende onedele mannen ende vrauwen.
[9151] om de rijckelichede ende de feeste te ziene en-
[9152] de te aenschauwene. Onder al zo brochte
[9153] daer de conijnc van sabijnen met zijnder
[9154] vrauwen een zijn dochtere dat was eene
[9155] vutnemende schoone maecht. Ende dat
[9156] tornoy ende dat steecspel was gheleit en-
[9157] de gheordineert buten der stede in een schoon
[9158] lieuelic dal beneuens eenen berghe. Ende
[9159] waren de zaten van allen dien vrauwen en-
[9160] de zonderlinghe vanden edelen rekewijs
[9161] gheordineert midden vp dien berch onder
[9162] alzulke behemeltheden als daer toe ghe-
[9163] maect waren. Ende daer zo pijnde ende
[9164] poochde hem elc ridder vp anderen zijn vro-
[9165] michede ende cloucheit te tooghene. ende
[9166] te opembarene. want int aenzien van-
[9167] den schoonen vrauwen huer herten bade-
[9168] den ende verfrayde*n* ghelijc nature bewijst
[9169] Ende als die heeren alzoo eene goede wijle
[9170] ghetornoyt hadden ende ghesteken. ende
[9171] romulus dochte dat het tijt was zijn vp-
[9172] stel te vulcommene zo dede hij blazen
[9173] eenen grooten hoorene van eene*n* olypha*n*t
[9174] Bijden welken de voirs*eide* ridderen ende
[9175] heeren ghenouch verstonden wat romu-
[9176] lus daer mede meende. Dus schieden
[9177] zij van malcanderen vuten spele ende

reden alle ghelijc ten berghe waert vp. en-
de romulus die aenuaerde des conijncx
dochtere van sabinen. ende voort elc van-
den ridderen ende heeren de ghuene die hij
eerst ghecrijghen conde ende trostenze met
crachte achter hem vp huer peerden ende
reden daer mede ter stede waert in. ende
slooten de poorten vander stede. Daer zo
was groot ghecrijsch ende handgheslach
ouer beeden zijden. Te wetene buten van-
den ghuenen diens kindt zustere oft nich-
te daer wech gheuoert waren. Maer al
huer mesbaer en mochte hem niet hel-
pen. Maer met grooter feesten en*de* jolyte
zo trauwede romulus des conijncx dochte*r*e
van sabine. ende voort elc de zijne. Ter
cause van welken ontschake groote hoor-
loghen rezen. want alzo houde als de
conijnc van sabijnen conde ende mochte
zo brochte hij een groot machtich heer
jeghen de ro*m*meynen. Maer zo lichte
en waren zij niet tonder te bringhene.
want zij waren van te vele vromer da-
den. Vijf jaer lanc zo hadde die hoor-
loghe gheduert te dien tijden als beede
de parcien* met alle huerer macht jeghe*n*
malcanderen te velde co*m*men zouden. ende
was ghescepen datter vutnemende
groot verlies van volke ende bloetstur-
tinghe ouer beeden zijden wezen zoude
Ende al doe zo waren de ro*m*mainen vut

[9209] ghetrocken te velde in zeere schoonder orde-
[9210] nantie verbeydende huere vianden. En-
[9211] de te wijle zo ontboodt de conijnghinne
[9212] vanden ro*m*mainen alle de vrauwen van-
[9213] der stede bij huer te parlemente jnden
[9214] tempele. Ende als zij alle vergadert wa-
[9215] ren. zo begonste de conijnghinne die bo-
[9216] uen allen zeere wijs ende schoone was
[9217] hemlieden te zegghene ende te onderwij-
[9218] zene aldus. Ghij gheheerde vrauwen
[9219] van sabine mijn lieue ghezustere*n* ende
[9220] ghespeelneden. ghij weet wel den ontscaec
[9221] die van ons allen ghebuert es. ende ghe-
[9222] schiede bijden ghuenen die nv ons mans
[9223] zijn. Om welker zaken wille onze vaders
[9224] ende broeders vrienden ende maghen met
[9225] onzen mannen groote ende stranghe hoor-
[9226] looghe houden. zo dat van onzent weghe*n*
[9227] deze oorloghe in gheender maniere*n* ghecist
[9228] noch belet en mach worden. wie wint of
[9229] wie verliest het en zij grootelic tonzen ver-
[9230] driete ende tonzer schade. want worden
[9231] onze mannen versleghen zo bliuen wij
[9232] wedewen ende ons stonde dat grootelike*n*
[9233] te betruerene alst redelic es om onzer
[9234] kindere*n* wille die wij van hemlieden heb-
[9235] ben ende weezen wezen zouden. Ende oft
[9236] onze mans de victorie ghecreghen. ende
[9237] onze vaders ende broeders. vrienden ende
[9238] maghen versleghen worden zo es ons
[9239] grooten druc ende rauwe nakende. ende

[9240] wij hebben ons grootelic tontsiene der groo-
[9241] ter moort die om onzen wille alzo ghebuert
[9242] ware. Ende alzo ict nv beghonnen zie zo
[9243] cant qualiken anders wezen. Ende daer
[9244] omme zo zoude my dincken dattet een gro-
[9245] te weluaert ware dat bij ons eenighe*n* raed
[9246] geschoren ende gheuonden worde dat pays
[9247] ende vrede ghemaect worde onderlinghe
[9248] ende deze oorloghe ter neder gheleyt. Dus
[9249] eist dat zake dat hulieden alle ghelijcke
[9250] ghelieft my te volghene ende te doene dat
[9251] ic v zegghen zal. jc hope dat wij dies wel
[9252] zullen te bouen co*m*men. Te dezen zoeten
[9253] woorden vander conijnghinne. zo andwoor-
[9254] deden alle de vrauwen ghemeenlike:
[9255] Vrauwe ghebiedt ouer ons ende wij
[9256] zullen v alle obedieren. Doen ontcleede-
[9257] de huer de conijnghinne van haren rijc-
[9258] keliken ghewaden ende dede alle simpe-
[9259] le cleederen an. desghelijcx zo deden alle
[9260] de vrauwen ende alzoo bloots hoofs met-
[9261] ten hanghenden hare ende baeruoet. en*de*
[9262] de ghuene die kinde*re*n hadden die namen
[9263] huer kinderen in hueren aerm. oft. Na-
[9264] menze bijder handt. Dus was daer
[9265] groote menichte van kinderen behalue*n*
[9266] alle de vrauwen die beurucht waren
[9267] ende alzo ghijnc de conijnghinne voore*n*
[9268] ende alle de andere vrauwen die volchde*n*
[9269] huer in deerlike processien tot dat zij qua-
[9270] men te velde daer beede partien alle

[9271] ghebatilliert ende ghereet stonden omme
[9272] in malcanderen te rijdene ende den strijt te be-
[9273] cortene ende daer liep zij tusschen beede den
[9274] bataillen zo dat zij niet vergaderen en moch-
[9275] ten zij en haddenze alle gadere ouerreeden
[9276] Ende daer vielen zij alle gadere te voet crijs-
[9277] chende ende roupende met deerliker stemmen
[9278] O Lieue vaders ende broeders vrienden ende
[9279] maghen ouer deen zijde. Ende ghij onze ma*n*-
[9280] nen bescudders ende troostenaers ouer ander
[9281] zijde. Om die minne gods maect pays onder-
[9282] linghe. oft laet ons ghelijke hier met
[9283] v steruen. Ende als de mans huer vrau-
[9284] wen ende huer kinderen daer zaghen. het es
[9285] goet te bemoedene dat hem zeere verwonder-
[9286] de ende dat zij zeere waren versaecht. ende
[9287] zeere noode hadden zijze ouerreden oft ghe-
[9288] quetst. Desghelijcx vander ander partie
[9289] als zij huer dochteren zo ontfaermelic hoor-
[9290] den roupen ende crijschen. ende zij huer schoo-
[9291] ne kinderkins aenzaghen het es goet te be-
[9292] moedene dat hemlieden zeere wee te moede
[9293] was. zo dat der vrauwen ootmoedt compas-
[9294] sie ende deerlichede ouerdrouch. ende der ma*n*-
[9295] nen herten ouer beeden zijden vermuerewede*n*
[9296] ende by rechter natueren bedwonghen wor-
[9297] den hueren euelen moet vp malcanderen
[9298] te laten zijnken*e*. ende huer wapenen af te
[9299] legghene ende malcanderen te nemene jn
[9300] den aerm in teekene van vulstandighen
[9301] payse ende vrede. Daer aenvaerde de

[9302] conijnghinne de conijnc van sabinen hue-
[9303] ren vadere an deen zijde ende hueren heere
[9304] te zamen an dandere zijde. ende alzo voort
[9305] elke vanden voirs*eide* vrauwen de zijne. Ende
[9306] leedenze goede gheurienden ter stede waert
[9307] in. daer hemlieden namaels groote eere
[9308] ende groote chiere bewezen was. Ende
[9309] aldus bijder wijsheyt ende bijder duecht
[9310] van dezer goeder vrauwen zo waren de
[9311] ro*m*mainen ende de Sabinoisen onderlin-
[9312] ghe bewaert ende verlaten van grooter
[9313] moort. die onderlinghe hadde mueghe*n*
[9314] ghebueren alst vooren bewezen es
[miniatuur 80; niet uitgevoerd]

Cap. 34

[9315] Van eender Edelre vrauwen dieme*n*
[9316] heet Vecurie .Chapp*itre* .xxxiiij.

[9317] V Ecurie was een edele vrau-
[9318] we van roome gheboren
[9319] ende hadde eenen zone ghe-
[9320] heeten martien. ende was
[9321] een man van grooter du-
[9322] echt clouc subtijl ende
[9323] beraedsamich. ende daer toe vroom ende
[9324] coene. Die zelue martien die was van
[9325] den ro*m*mainen met grooten heercrachte
[9326] vutghezonden jeghen den corienen daer
[9327] hij victorie ghecreech. waer o*m*me dat hij ver-
[9328] naemt wort ende gheheeten was Coriolus
[9329] Bij dezer zake worde deze Martien ze*er*e
[9330] vpghetrocken ende gheeert zo dat hij al
[9331] tregement van ro*m*me in zijnen handen
[9332] ghecreech. Maer mids dattet een zeere
[9333] wisselbare ende dangereuze zake es
[9334] peuple oft ghemeente te yeghelijcx dan-
[9335] ke te regierene zo condempneirden de rom-
[9336] mainen ten hende. ende bienen bute*n* der
[9337] stede. Des hij hem zeluen daer naer wel
[9338] wrac. want hij hem betrac bijden ghuene*n*
[9339] die hij daer te vooren tonder gebrocht had-
[9340] de. ende deedze weder rebelleren jeghen
[9341] de ro*m*mainen. ende die maecten hem huer
[9342] capitaine. ende quamen met groot*er* heer-
[9343] cracht voor de stede[68] ende deden groote
[9344] schade al omme daer zij leden. Ende dit
[9345] ontsaghen hem de rommainen ze*er*e Dus
[9346] ouermids der vreeze. ende den dangiere
[9347] daer zij hemlieden in vonden zo zonden zij

68 9343 *stede*: na dit woord is nog vaag het gedeeltelijk weggeschaafde *van* zichtbaar.

[9348] an hem eerst boden ende ambassaden omme
[9349] te payse te sprekene. Maer martien die en
[9350] wilder niet naer hooren. Noch anderwarf
[9351] zonden zij an hem. Maer het en batede niet
[9352] Ende niet te min zo en leden zij groote scha-
[9353] de. Derde warf zo zonden zij an hem. de
[9354] bisscoppen ende priesters vander stede met
[9355] hueren priesterliken habiten vercleet Bid-
[9356] dende om pays in alre ootmoedichede. Maer
[9357] zij en verworuen niet. zo dat de ro*m*mainen
[9358] niet en wisten wat zij meer doen zouden om
[9359] zijnen pays ende vrede te crijghene. Emm*er*e
[9360] dat zij een groot deel vanden vrauwen vander
[9361] stede zonden Bijder edelre vrauwen vecu-
[9362] rie martiens moedere huer ootmoedelike bid-
[9363] dende dat zij an hueren zuene martien zo
[9364] vele doen wilde dat zij pays ende vrede met
[9365] hem vercreghen. zo dat deze edele vrauwe ve-
[9366] curie mitsgaders den anderen vrauwen
[9367] vander stede processie wijs ghijc* tot hue-
[9368] ren zuene. De welke zo wanneer dat hij
[9369] zijnre moeder vernam zat of van zijnen
[9370] peerde ende ghijnc huer tjeghen ende ont-
[9371] fijncse minlic in zijnen aermen ende boodt
[9372] huer alzulke eere ende weerdichede als de*n*
[9373] kinde zijnder moeder te biedene betaemt
[9374] Ende als zoe hem begonste te biddene voor
[9375] de ro*m*mainen zo zeide hij huer dat eender
[9376] moeder betaemde ende behoorde huere*n* kin-
[9377] de te beuelene. ende niet te biddene. Niet
[9378] min wat zij begheerde en zoude huer niet

[9379] gheweyghert zijn. Ende aldus bij dezer
[9380] edelre vrauwe vecurie zo was de stede van
[9381] roome behouden ende bewaert voor huers
[9382] zuens thooren ende wrake ende voor des-
[9383] truxie. Ende zij verwarf zijnen pays en-
[9384] de zijnen vrede. twelke alle de ambassa-
[9385] deurs bisscoppen ende prelaten ende and*er*e
[9386] vander stede niet en hadden connen doe*n*
[9387] daer te vooren
[miniatuur 81; niet uitgevoerd]

Cap. 35

[9388] Vander coneghinne van vranckerike ghe-
[9389] heeten Cortilde Cap*itel* xxxv[e]

[9390] **A** lsmen ghedijnken zal der
[9391] grooter weluaert die by
[9392] vrauwen toeghec*o**m**m*en zijn
[9393] aengaende tgheestelike
[9394] ghelijc hier vooren ghen-
[9395] ouch betoocht es. ende noch naer volcht

[9396] Ne was Cortilde des conijncx dochter van
[9397] bourgoingnen. des conijncx clodardus
[9398] van vranckericke wijf niet de ghuene
[9399] van wien ende bij wien tghelooue ons
[9400] heeren jh*es*u *crist*i. eerst ghespreet ende ghe-
[9401] uesticht was. onder de conijnghen prin-
[9402] cen ende edelen van vranckericke. Hoe
[9403] mochte eenich meerder weluaert oft za-
[9404] licheit gheschien dan die edele conijn-
[9405] ghinne dede. want van dies dat zij een
[9406] goet kerstine was ende inder ziele ver-
[9407] licht int kerstin ghelooue zo en cesseir-
[9408] de zij nacht noch dach tijt noch huere
[9409] hueren heere den conijnc tkerstin gheloo-
[9410] ue vromelic an te predeken hem bidden-
[9411] de dat hij dat helich ghelooue ende het
[9412] doopsele aennemen wilde. Ende want
[9413] hij ten eersten zeere hart daer jeghen viel
[9414] ende dies niet en achtede. Maer versma-
[9415] dede zo badt zij daghelicx onzen lieuen
[9416] heere dat hij den dau van zijnder ghe-
[9417] benedider gratie vp hem wilde laten da-
[9418] len ende zijn herte ontvonken ende ver-
[9419] lichten met den heleghen kerstin ghe-
[9420] looue. zo vele ende zo jnnelike dat zij badt
[9421] dat onze lieue lieue* heere jh*es*us *crist*us
[9422] ten hende huer bede hoorde ende ontvon-
[9423] kede ende verlichtede des conijncx herte
[9424] met den kerstin ghelooue in zulker wijs
[9425] als dat hij vp eenen tijt te strijde voor
[9426] jeghen den conijnc van almaengnen

[9427] daer den strijt ouer zijn zijde becraecte:
[9428] Doen slouch de conijnc clotarius zijn oo-
[9429] ghen ten hemel vp. ende riep an gode met
[9430] grooter begheerte ende met luder stemme*n*
[9431] aldus. O almachtich heere in wien mij*n*
[9432] vrauwe mijn conijnghinne zo vaste ende
[9433] zo herteliken ghelooft. wilt my in dezen
[9434] strijde in staden staen. Ende ic ghelooue
[9435] dy dat ic dijn helighe kerstin ghelooue
[9436] aennemen zal ende daer in bliuen ende
[9437] perseuereren tot der doot. Ende hij en had-
[9438] de dat woort zo houde niet ghesproken de
[9439] auentuere vanden strijde en keerde te zijn-
[9440] der bate ende hij creech victorie. Des hij
[9441] gode grooten danc ende lof zeyde. ende al-
[9442] zo houde als hij vanden strijde quam zo
[9443] dede hij hem doopen ende alle zijn edelen
[9444] ende al tvolc dat met hem ten strijde ghe-
[9445] zijn hadde. ende die tghelooue niet aen-
[9446] gaen en wilde*n* die dede hij dooden. Beken-
[9447] nende dat bijder jnnegher bede van zijn-
[9448] re vrauwe*n* ende conijnghinne Cortilde
[9449] tkerstin ghelooue daer aen ghegaen was
[9450] des zint dier tijt godelof in vranckerike noit
[9451] heyden conijnc en heift ghezijn. Twelke
[9452] gheenen anderen keyseren oft conijnghe*n*
[9453] alzo ghebuert en es. Ende daer omme
[9454] eist datmen ter ghedinckenessen ende ter
[9455] eeren van dien den conijnc van vrancke-
[9456] rike zindt dier tijt altoos toeghezeit en-
[9457] de toeghegheuen heift *c*ristianissimus

[9458] rex. dats te zegghene die alre kerstelic-
[9459] ste conijnc van kerstinrike. Dus wildic
[9460] verhalen alle de duechden die bijden vrau-
[9461] wen toeghecom*m*men ende ghebuert zijn in eer-
[9462] derike het zoude te lanc wezen omme te be-
[9463] scriuene. Maer alzo verre alst der gheeste-
[9464] lichede noch aengaet. Merct ende ouerziet
[9465] hoe vele gods vrienden ende maertelaren
[9466] in hueren leuene by vrauwen meer ghe-
[9467] heerbercht hebben ghezijn dan bijden ma*n*-
[9468] nen ontfanghen ende vertroost met zoete*n*
[9469] worden ende hantieringhen. Ende waert
[9470] dat ghijt wel bezocht ghij zoudt beuinde*n*
[9471] dat Zij meest alle van vrauwen vertroost
[9472] ende gheouffent hebben ghezijn meer dan
[9473] bijden mannen. Ende alzo vele als jc zeg-
[9474] ghen mach vanden maertelaren zo mach
[9475] ic jnsghelijcx zegghen vanden apostelen
[9476] sinte pauwels ende andere. Ooc mede
[9477] onze behoudere jh*es*us *crist*us de meeste han-
[9478] tieringhe ende hoeffenesse die hij hadde
[9479] vp eerderike wezende die hadde hij vande*n*
[9480] vrauwen meer dan vanden mannen. En-
[9481] de de franchoizen die dat helich lichame
[9482] van sint denijs in zoo grooter waerden
[9483] houden ende met goeder cause. want hij
[9484] die eerste was die theliche kerstin ghe-
[9485] looue in vranckerike brochte. Ende noch
[9486] es zijn lichame ende van zijnen ghezelle*n*
[9487] in vranckerike ende waren ghecreghen
[9488] bij eender vrauwen. want de tyrant dieze

[9489] dooden dede. die beual datmen huere doode
[9490] lichamen in de seyne werpen ende verdrinke*n*
[9491] zoude. ende de ghuene die dat doen zouden
[9492] die staken die doode lichamen in eene*n* zac
[9493] om die daerwaerts te draghene. ende die
[9494] boden die namen herberghe tot eender ou-
[9495] der wedewe die alleene thuus was ghe-
[9496] heeten catula De welke alzoot gode
[9497] gheliefde wiste ende bekende dat die bode*n*
[9498] de doode lichamen van sinte denijs ende va*n*
[9499] zijnen ghezellen gods maertelaren in
[9500] dezen voirs*eide* zack gheladen hadden o*m*me
[9501] ter seyne waert te draghene ghelijc hem-
[9502] lieden bijden tyrant beuolen was. Dus
[9503] zo maecte deze goede wedewe die boden
[9504] droncken ende huer selfs onwetende. zo
[9505] dat zoe die heliche doode lichamen vute
[9506] den zacke nam. ende stacker doode verke-
[9507] nen in de stede van dien. ende begrouf die
[9508] die* helighe doode lichamen bynne*n* huere*n*
[9509] belokenen ten alre weerdelicsten dat zij
[9510] conste ende mochte. Ende bouen der plec-
[9511] ke daer zij die begrauen hadde zo stelde
[9512] zij een bijteeken ende een ghescrifte bijde*n*
[9513] welken datmen die voirs*eide* heliche licha-
[9514] men namaels vinden mochte. Ende
[9515] noch menich jaer daer naer zo waren
[9516] de zelue heliche lichamen by eender vrau-
[9517] wen weder ontgrauen. ende met grooter
[9518] eeren ende weerdichede ter eerden ghedae*n*
[9519] ter plecken daer zij noch rusten daer

[9520] de zelue vrauwe eene schoone costelike Cap-
[9521] pelle fondeirde ter eere van hemlieden alzoot
[9522] noch blijct vp den dach van heden
[miniatuur 82; niet uitgevoerd]

Cap. 36

[9523] Jeghen de ghuene die zegghen dattet niet
[9524] goet en es dat vrauwen leeren lettren ke*n*-
[9525] nen oft dat zij leeren lezen en*de* scriuen Cap*itel*

[9526] **A** lle deze woorden aldus .xxxvi.
[9527] ghehadt. zo zeide jc *crist*ine
[9528] Tot vrauwe rechtuerdichede
[9529] aldus. Vrauwe ic beuinde
[9530] wel dat meneghe duecht
[9531] ende weluaert by vrauwen
[9532] toeco*m*men zijn in menigher maniere. En-
[9533] de oft eenich aerch by quade onredelike oft
[9534] onduechdelike vrauwen toeco*m*men zij zo dij*n*ct

[9535] my nochtan dat de duecht ende tweluare*n*
[9536] verweicht alst blijct bijder grooter zinliche-
[9537] de wete ende ghestadichede van allen den
[9538] vrauwen daer vooren af ghesproken es.
[9539] waer by ic my al te zeere verwondere va*n*-
[9540] den opinione van eenighen manne*n* die
[9541] zegghen dat zij niet en wilden dat huer
[9542] vrauwen oft huer dochteren eenigh scien-
[9543] cie lezen oft scriuen conden meenende dat
[9544] zij daer by verwilderen zouden. Andwor-
[9545] de van rechtuerdichede Gheminde doch-
[9546] tere hier in zo muechdy merken dat al-
[9547] le der mannen opinioenen niet ghefon-
[9548] deirt en zijn in redelicheden ende dat zij
[9549] als daer of onrecht hebben. want het
[9550] en es doch niet te bemoedene dat de
[9551] ghuene die eenighe sciencie oft leerin-
[9552] ghe leeren ende zonderlinghe der* duecht
[9553] aen cleift. de duecht en moet der leerin-
[9554] ghe volghen Dus moeten zij meer van
[9555] duechts weghen veredelen ende verbe-
[9556] teren dan veraergheren oft verwildere*n*
[9557] Hoe zoude dan een goede lesse oft eene
[9558] goede leeringhe yemende veraerghen
[9559] ende niet verbeteren zulke eene opini-
[9560] oen en ware niet te sustineren. IC en
[9561] zegghe ooc niet dat goet ware dat een
[9562] vrauwe toouerye oft nigromancie con-
[9563] de oft leerde want alzulke consten ende
[9564] leeringhen byder wet der helygher ker-
[9565] ken verboden zijn ende niet zonder cause

[9566] als elc verstandel beuroeden mach. Maer
[9567] dat een vrauwe verarghe*re*n zoude mits yet
[9568] duechdelicx te leerene. ende es niet te ghe-
[9569] loouene. Van zulken opinioene en was
[9570] quintus ortentius niet. De welke een
[9571] groot rethoricien ende een groot voorspra-
[9572] ke te roome was. ende deze hadde een doch-
[9573] tere gheheeten. Orence die hij zeere zon-
[9574] derlinghe beminde om huerer abelheyt
[9575] ende subtijlheyt wille. ende dede zijn doch-
[9576] tere studeren inder scientien van rethorike
[9577] In welker sciencie zij zo gheleert wordede
[9578] dat zij niet alleenlic alzo bocacius zecht
[9579] in subtijlheden van engiene oft leuen-
[9580] der memorie hueren vadere ortentius
[9581] ghelijc en hiet. Maer ooc in pronuntie-
[9582] ren ende vutspreken in alle manieren
[9583] van vutsprake van rethorijke hij noyt
[9584] bezeuen en was dat hij huer mochte
[9585] te bouen gaen. Ende ten propooste van
[9586] duechden oft weluarene die by vrau-
[9587] wen toeco*m*men zijn alst vooren beweze*n*
[9588] es omme te co*m*mene ter duecht die van
[9589] dezer vrauwen quam. het es waer hoe
[9590] dat te dien tijden dat tregement van al-
[9591] le der stede van roome jnden handen
[9592] stont van drien mannen die daer toe
[9593] ghecooren waren. Deze orence aen na*m*
[9594] de cause ende de questie van alle*n* den
[9595] vrauwen. de welke noyt man daer te
[9596] vooren en hadde willen aennemen noch

[9597] te vooren Dat was van zekeren lasten
[9598] diemen den vrauwen vpzeide aengaende
[9599] hueren chierlicheden ende ghewaden. doe*n*
[9600] roome inder alremeester noot ende bestran-
[9601] ghichede was. Deze orence die was zo
[9602] wel ter sprake. datmen huer alzo lief of
[9603] lieuer hoorde dan hueren vadere. emmer
[9604] dat zij der vrauwen cause wan Des-
[9605] ghelijcx o*m*me noch van onlangher tijt
[9606] te sprekene zonder vele oude hystorien te
[9607] bezouckene johannes andree die een
[9608] groot ende wijde vermaert juriste was
[9609] ende woonde te boulongnen la grasse
[9610] die en was emmer van dien oppinione
[9611] niet. dattet quaet ware dat vrauwen
[9612] eenighen consten oft leeringhen leerden
[9613] want hij zijnre lieuer dochte*r*e Nouella
[9614] die hij met alle zijnre herten beminde
[9615] zo verre onderwees ende leerde jnden
[9616] gheesteliken rechten. dat zo wanneer
[9617] dat hij zo onledich was dat hij ter scho-
[9618] len niet gaen mochte omme zijn studen-
[9619] ten ende scholieren huer lesse voort te ghe-
[9620] uene zo zandt hij daer Nouella zijn doch-
[9621] tere in zijn stede hemlieden huer lesse te
[9622] lesene ende voort te gheuene. Ende vp
[9623] dat het vpzien van huerer schoonheit
[9624] den studenten ende den scholieren gheen
[9625] belet wezen en zoude te vanghene ende
[9626] te begrijpene tgoont dat zij hemlieden
[9627] voort gaf. ende las. zo hadzij een zuu*er*lic

[9628] gordinekin voor huer hanghende vp datze
[9629] de studenten niet zien. Maer alleenlic hoo-
[9630] ren zouden. Ende alzo zo bewaerde zij huers
[9631] vaders stede. ende dede zijn onschult zo zij
[9632] wel conste. Ende om dies wille dat van
[9633] diere dochtere langhe memorie ende ghe-
[9634] dinckenesse wezen zoude zo maecte huer
[9635] vadere johannes andree een schoone no-
[9636] table lecture in decreten. De welke hij
[9637] dede heeten bijder name van zijnder dochter*e*
[9638] te wetene Nouella. Ende aldus blijket
[9639] dat de mannen niet altoos te volghene
[9640] en zijn in hueren opinioene. Ende tselfs[69]
[9641] dijn vadere die een groot natuerlic wijs
[9642] clerc ende een philozophe was ne had-
[9643] de in zijn opinioen niet dat vrauwen
[9644] te min te achtene waren die eenighe
[9645] consten oft leeringhen volchden. Maer
[9646] mids dat hij v ter leeringhe gheneghe*n*
[9647] zach zo hadde hij daer grooten vrede in
[9648] als ghij wel wet. Ende uwer moeder
[9649] schult was die by ghemeenen oppini-
[9650] oene van vrauwen belettede dat ghij ver-
[9651] achtert wart in uwen kijnschen daghe*n*
[9652] ter schole te gane ende dieper ende voor-
[9653] der in consten ende in leeringhen te ter-
[9654] dene. Maer alzo men in een ghemeen
[9655] wort zecht. Dat ghuent dat natu*er*e
[9656] ghegheuen heift dat en es niemende
[9657] te nemene ende alzo zo en conde v conste
[9658] noch leeringhe ontsteke worden Maer

69 9640 *tselfs*: de *s* is heel dun achtergeschreven, mogelijk door een andere hand.

[9659] ghecreechter emmer alzo vele bij lanche-
[9660] de van tijde ende by aerbeyde dat ghij
[9661] dies niet en meent te aerghere noch
[9662] te minder gherekent te wezene. Maer
[9663] houdt die als voor eenen zonderlinghen
[9664] scat ende trezoor. ende zekere jc gheue v
[9665] daer an recht. Ende doen andwoordede
[9666] *crist*ine. Vrauwe al tgoont dat ghij zecht
[9667] es alzo waer als tpater noster
[miniatuur 83; niet uitgevoerd]

Cap. 37

[9668] Jeghen de ghuene die zegghen datmen
[9669] lettel vrauwen vindt die in reynicheden
[9670] elc in zijne*n* state Eerst van
[9671] Susanne Cap*itel* .xxvij^{e}.

[9672] **V** Rauwe rechtuerdichede
[9673] zeide *crist*ine. By dien dat
[9674] jc beuinde zo moghen al-
[9675] le duechdelicheden by den

[9676] vrauwen beuonden wezen. Ende waer
[9677] omme eist danne dat deze mans zegghe*n*
[9678] dat lettel vrauwen in reynicheden leuen
[9679] elke in zijnen state. Ende waert alzo zo
[9680] waren alle huere andere duechden een
[9681] niet. want reynichede de vpperste ende de
[9682] principaelste duecht es die een vrauwe
[9683] hebben mach. Maer bij dien dat jc v heb-
[9684] be hooren vermonden zo eist al a*n*ders:
[9685] Andwoorde by dien dat ic v gheseit
[9686] hebbe also wel van v als van and*er*en
[9687] zo muechdy de contrarie wel verstaen
[9688] ende noch mocht icker v meer by bringhen
[9689] ende vertellen als ic zal. Och hoe vele duech-
[9690] delike reyne vrauwen hebben ghezijn daer de
[9691] heleghe scrifture af ghewaecht die lieuer
[9692] hadden de doot te kyesene dan in hueren sta-
[9693] te gheuioleirt oft hueren lichame gheon-
[9694] reynicht te wezene oft huer ghedochte ghe-
[9695] lijc als die goede schoone ende duechdelike
[9696] Susanna joachims wijf vute den jued-
[9697] schen gheslachte. ende een rijke man van
[9698] grooter macht ende van grooter auctoriteyt
[9699] ende gheloofsamichede. Emmer dat
[9700] deze goede duechdelike susanna vp eene*n*
[9701] tijt huer alleene vermeyen ghijnc in hue-
[9702] ren bogaert ende vergiere. zo quamender
[9703] twee valsche papen in ghestreken. de
[9704] welke huer van onreynicheden aen spra-
[9705] ken ende zij wederseit hemlieden gheheel-
[9706] lic ende in fellen moede. waer by als zij

[9707] zaghen dat zij met zoeticheden ende met gro-
[9708] ter aensprake an huer niet winnen en conste*n*
[9709] doen ghinghen zij huer an met dreeghemen-
[9710] ten zegghende dat zijze voor de justicie ende
[9711] voor hueren man wroughen ende accusere*n*
[9712] zouden dat zijze aldaer met eenen jonghelin-
[9713] ghe beuonden hadden. Ende als deze duech-
[9714] delike Susanne dusdanighe woorden van
[9715] dreeghemente*n* hoorde. zo was zij herteliken
[9716] versaecht alst recht was. want zij wel wiste
[9717] dat de wet jnhilt. ende het onderhout van die*n*
[9718] zo wanneer dat een vrauwe in ouerspele
[9719] beuonden was. dat menze daer omme tot
[9720] der doot steende. Doen zeydzij heymelic in
[9721] huer zeluen Al druc ende lijden ombevanct
[9722] my van allen zijden. want eist dat ic niet
[9723] en doe dat deze valsche papen an my ver-
[9724] soucken ende begheeren ende zij ouer my
[9725] ghetughen tghuent dat zij zegghen. zo
[9726] moetic daer vooren de doot besueren. En*de* eist
[9727] dat zake dat jct doe zo verbelghic mijnen
[9728] heere mijnen god. ende doe jeghen mijne
[9729] trauwe. Maer niet min beter eist voor my
[9730] ende voor mijnder ziele dat ic ombesculdich
[9731] daer vooren sterue dan by zonden te valle-
[9732] ne inden thooren ende gramschepe van
[9733] mijnen heere mijnen sceppere. Met dien
[9734] gaf zij eenen grooten veruaerliken crijsch
[9735] zo dat de mesnieden vanden huze huere
[9736] stemme hoorden ende verkenden. ende qua-
[9737] men met haeste ten bogaerde gheloopen

[9738] daer zijze vonden metten valschen pape*n*
[9739] Emmer zo ghetuychden die valsche pa-
[9740] pen veroudert in quaetheden met hueren
[9741] valschen eeden dat zijze daer beuonde*n* had-
[9742] den met eenen jonghelinghe ende hoe dat
[9743] zij gheerne dien jonghelijnc gheuanghe*n*
[9744] ende ghecreghen hadden. Maer mids dat
[9745] hij sterker ende vromer was dan zijliede*n*
[9746] zo ontzwanc hij hemlieden ende ontqua*m*
[9747] vut welken ghetughenesse deze onnoezele
[9748] ende ombesculdighe. Susanna ter doot
[9749] gheuonnest ende verwezen wardt. Maer
[9750] god die den zijnen ne*m*mermeer onghetroost
[9751] en laet. die verweckede den gheest van
[9752] den prophete daniel een jonc kindekin
[9753] wezende. De welke daniel alzomen de-
[9754] ze onnoezele et* ombesculdeghe Susanna
[9755] met grooter menichte van volke dieze
[9756] volchden ende beweenden ter doot waert
[9757] leedende. Met luder stemme riep ende
[9758] zeide hoe dat Susanne met grooten on-
[9759] ghelijcke ende zonder schult ter doot ghe-
[9760] uonnest was ende verwezen. waer by
[9761] dat susanna weder omme int stede ghe-
[9762] brocht was. Ende de quade valsche pa-
[9763] pen by rade ende naer tutgheue*n* vande*n*
[9764] prophete daniel bet onderzocht ende be-
[9765] uraecht. ende hendelike zo waren zij be-
[9766] uonden besculdich als vooren ghezeid
[9767] es. Ende susanna onnoezele ende om-
[9768] besculdich. Ende aldus zo ontghijnc

[9769] Susanna der doot. Ende de valsche papen
[9770] worden ghesteent
[miniatuur 84; niet uitgevoerd]

Cap. 38

[9771] Van Sara .Cap*itel* .xxxviij.

[9772] **V** Ander duechdelichede ende
[9773] reynichede van sara zo
[9774] spreict de bible jnt ix^{e}. cap*itel*
[9775] vanden eersten boucke
[9776] oft daer omtrent. Deze
[9777] Sara was twijf van Abraham de groote
[9778] patriarcke daer vele schoons of zecht de
[9779] heleghe scrifture. die ic achter late o*m*me
[9780] dattet te lanc ware te scriuene. Maer
[9781] als van reynicheden zo mach ic wat zeg-
[9782] ghen te propooste van dat te vooren ghe-
[9783] seit was van vele schoone vrauwen wa*n*t
[9784] zoe in hueren tijde die schoonste was boue*n*

allen vrauwen daermen of wiste te sprekene
waer by dat menich conijnc heere ende prince
huer begheerde. Maer zo ghetrauwe was
zoe in huer zeluen dat zoe naer niemende
hooren en wilde. Emmer onder meer an-
deren dieze begheerden zo ontscaecteze de
conijnc pharao. ende met fortsen ontleedeze
hueren man. Maer huer groote scamelheit
die noch bouen huerer schoonhheit ghijnc.
Verwarf gratie an gode dat hijze bescherm-
de ende bewaerde van alle blaemten ende on-
reynicheden. want hij plaechde zoo pharao
ende zijn ghezinne ouer al tlichame by zwa-
ren ziecten en*de* veruaerlike visioenen dat hijze
noyt en ghenaecte ende ten hende worde be-
dwonghen die ongheuioleirt weder te zenden*e*

[miniatuur 85; niet uitgevoerd]

Cap. 39

[9801] Van rebecca Cap*itel* .xxxix.

[9802] N letmin en was beghift van
[9803] gode dan Sarra die alre
[9804] eerweerdighe rebecca twijf
[9805] van ysaac die patriarcke
[9806] Jacobs vadere. Deze vrau-
[9807] we rebecca es wonderlic zeere gheeert ende
[9808] ghepresenteirt inder helegher scristuren*
[9809] om velerande zaken wille. Ende van haer
[9810] zo es bescreuen int xxiiijste cappittele van
[9811] den eersten boucke vander bible. dat zoe zoo
[9812] duechdelic zoo reyne ende zoo eerbare een vrau-
[9813] we was dat zoe allen anderen vrauwen een
[9814] speghel ende exempele van reynicheden
[9815] was. dieze aenzaghen. Ende bouen dien zo
[9816] drouch zoe huer zoo ootmoedelic zo simpelc*
[9817] ende zo onderdanich hueren. dattet niet en
[9818] scheen dat zij vrauwe ware. Maer scheen
[9819] dat zij een dienstwijf hadde ghezijn. Ende
[9820] daer omme zoo eerdeze huer goede man ysa-
[9821] ac ende hij preesze ende louedeze zo vele te
[9822] meer ende noch meer gratien verwarf zij
[9823] an gode dan huers mans liefde ende vre-
[9824] de om huerer duecht ende reynichede wille
[9825] want hoe wel dat zoe eene oude ghedaech-
[9826] de vrauwe was. ende onvruchtbaer ghere-
[9827] kent inder natueren. zo verleende huer noch-
[9828] tan onze lieue heere in dien state twee kna-
[9829] pelike kinderen tot eender dracht Als jacob
[9830] ende Esau. Daer vute dat namaels spru-
[9831] teden de gheslachten van ysrael.

[miniatuur 86; niet uitgevoerd]

Cap. 40

[9832] Van ruth .Capp*itel* .xl:

[9833] G henouch mocht ic v verha-
[9834] len van goeden ghehuwe-
[9835] den vrauwen die in reyniche-
[9836] den leefden in hueren state
[9837] daer de helighe scristure*
[9838] mentioen af maect. die ic achter late om
[9839] mijn ghescrifte te cortene. Maer ruth die
[9840] was een andere edele vrauwe een wedewe
[9841] vut wiens gheslachte dat Dauid co*m*men
[9842] es de prophete. Deze vrauwe die was zeere
[9843] wetende ende zeere wijs. ende die groote mi*n*-
[9844] ne drouch tot hueren manne. alst bleec
[9845] want omme de groote minne die zoe tot
[9846] hem drouch zoo liet zoe huer eyghen landt
[9847] dan* zij gheboren was ende ghijnc huere*n*
[9848] tijdt leeden en wuenen onder de jueden. van

[9849] welken gheslachte huer man gheboren
[9850] was. Ende bleef huer leuen lanc by zijn-
[9851] der moeder. Ende omme onze tale te cortene
[9852] zij leefde in zulker reynichede dat een bouc
[9853] van hueren leuene ende van huerer reynich-
[9854] ede ghemaect was. daert al int langhe
[9855] bescreuen staet.
[miniatuur 87; niet uitgevoerd]

Cap. 41

[9856] Van penalope vlixes wijf

[9857] **V** An heydenen vrau- Capp*itel* .xlj.
[9858] wen vindmer ghenouch die
[9859] in reynicheden hebben ghe-
[9860] leift in hueren staten. daer
[9861] de helyghe scrifture mentioe*n*
[9862] af maect. Als van penalope. des princen
[9863] wijf vlixes. ende was een zeere duechdelike

[9864] vrauwe. ende zonderlinghe beghift ver-
[9865] maert ende gheprezen in reynicheden ghe-
[9866] lijc dat menighe hystorien ghetughen:
[9867] want deze vrauwe alzo langhe als huer
[9868] man lach voor troyen. Twelke gheduerde
[9869] tien jaer lanc. zo regierdeze huer ze*er*e wijse-
[9870] lic. Ende hoe wel dat zij van meneghen
[9871] conijnc ende prince dicwille verzocht ende
[9872] begheert was ouermits huerer vutne-
[9873] mender schoonheit nochtan zo en wilde
[9874] zoe naer niemende hooren. zoe was wijs
[9875] voordachtich ende deuoot de*n* goden ende van
[9876] reynen leuene. Ende naer de destruxie
[9877] van troyen. zo wachtede zij ende verbeyde
[9878] noch hueren man. noch tien jaer lanc
[9879] dat hij inde zee versteken was ende zeere
[9880] ghetast van pestilentien. Ende als hij
[9881] tenden dien twintich jaren thuus weder
[9882] keerde in peelgherims wijze. ende hij
[9883] naer zijnder vrauwe*n* vraechde ende on-
[9884] derzochte zo wast hem hueghelic om hoo-
[9885] ren der duecht ende lof diemen huer toe
[9886] gaf. Nietmin hij vant dat zij van eenen
[9887] conijnc beleyt ende beleghen was om
[9888] dien jeghen hueren danc te hebbene te
[9889] huwelike. meenende dat vlixes doot
[9890] ware. ende thalamarus zijn zone die
[9891] hij een cleen kindekin liet als hij voor tro-
[9892] yen trac. dien vant hij doen een frischs
[9893] man wezende ontzien ende clouc t*er*e* wa-
[9894] pene. Ende jc *crist*ine zeyde Aldus tot

[9895] vrauwe rechtueerdichede. vrauwe by dien
[9896] dat ic v hoore vermonden zo en lieten schoo-
[9897] ne vrauwen niet reyne te wezene in huere*n*
[9898] state om huerer schoonheit wille hoe wel
[9899] dat vele mannen zouden willen zegghen
[9900] datmen zelden een schoone vrauwe vindt.
[9901] reyne van leuene oft van lichame wezen-
[9902] de. Andwoorde. De ghuene die alzo zeg-
[9903] ghen die missen der waerheyt. want ve-
[9904] le zijnder ende vele hebbender ghezijn en*de*
[9905] eeuwelike vele zo zalmer vinden schoone
[9906] vrauwen ende reyne van leuene
[miniatuur 88; niet uitgevoerd]

Cap. 42

[9907] Van mariamire Capp*itel* .xlij.

[9908] **M** Ariamire was eene edele
[9909] ebreeusche vrauwe des Co-
[9910] nijncx Aristobolus dochte*r*e
[9911] Deze vrauwe was van zo
[9912] vutnemender schoonheit

[9913] datmen niet alleenlic en ghelouede dat
[9914] zij alle anderen vrauwen in schoonheden
[9915] te bouen ghijnc. Maer men vonnessede
[9916] ende jugierde dat zij bet een hemelsche
[9917] beilde ware. dan een sterffelike creature
[9918] Dezer vrauwen figure was gheconter-
[9919] fait ende ghemaect in portraturen in
[9920] een berdekin. ende dat was ghezonden in
[9921] grooter weerdicheden den conijnc van egyp-
[9922] ten. De welke conijnc anthonis. zo zeere
[9923] verwondert van zo vutnemender schoon-
[9924] heit van eender vrauwe zeide end jugier-
[9925] de dat zij jupiter dies gods dochter ware
[9926] ende conde niet gheloouen dat zij van ee-
[9927] nighen sterffeliken mensche ghewo*n*ne*n*
[9928] ware Deze vrauwe nietjeghenstaende
[9929] huere vutnemende schoonhede. ende dat
[9930] zij van menighen conijnc ende prince
[9931] versocht beprouft ende ghetempterrt* was
[9932] dien alle gadere vromelike wederstont
[9933] Des zij te meer ghelooft ende gheprezen
[9934] was. Ende zo vele meer was zij van dien
[9935] vermaert. mids dat zij meshuwet was
[9936] an herodes Antipater. conijnc der jueden
[9937] De welke een mas* was van grooter
[9938] stranghicheden ende vul tyrannyen en-
[9939] de hadde huers selfs broeder doen dooden
[9940] Maer daer omme zo en liet zoe niet een
[9941] duechdelike vrauwe te wezene ende goet
[9942] van lichame. Ende nochtan zo was huer
[9943] in secrete laten weten hoe dat huer man

[9944] gheordeneert hadde. waert dat zake dat
[9945] hij vooren storue eer zijn wijf datmenze
[9946] ter stont daer naer dooden zoude up dat
[9947] gheen man ter weerelt huers ghezelschips
[9948] hebben en zoude mids hurer vutnemen-
[9949] der schoonheyt.
[miniatuur 89; niet uitgevoerd]

Cap. 43

[9950] Van Anthonie tyberius wijf Cap*itel* .xliij^{e}.

[9951] **O** mme dieswille datme*n* ghe-
[9952] meenlic zecht dattet alzo
[9953] onmueghelic een zake es
[9954] dat huer een vrauwe goet
[9955] ende reyne onthoude*n* mach
[9956] onder jonghelinghe*n* frisch
[9957] vroylic ende amoureux van herten zijnde
[9958] Alst onmueghelic ware dat zoe in midde*n*
[9959] der layender vlamme stonde ende niet en
[9960] verbroyede. oft dat huer herte van alzul-
[9961] ker minnen ontstake. zo comt hier te

[9962] proposte van anthonie tyberius wijf des
[9963] keysers Nero brodere. De welken tybe-
[9964] rius nero zijne*n* broedere dede vergheuen
[9965] Deze anthonie bliuende in huerer alre
[9966] juedelicste* juecht als tyberius huer ma*n*
[9967] vergheuen was. des zij in therte grooten
[9968] rauwe drouch. ende nam in huer zeluen
[9969] ne*m*mermeer daer naer man te nemene
[9970] Maer voort in huere weduwe stoel huer
[9971] leuen te leedene in reynicheden het wel-
[9972] ke zij hilt alzo langhe als zij leifde zo
[9973] hooghelike dat noyt heydensche vrauwe
[9974] zulken lof van reynicheden en hadde en*de*
[9975] zo vele meer was zij dies te prijsene alzo
[9976] bocatius zeit mids dat zij al huer leue*n* te
[9977] houe woende onder de jonghelinghen a-
[9978] moureux frischs ende mi*n*gnot. ende vul
[9979] alder ghenouchten ende wel lustichede*n*
[9980] ende in dien state zo leedezij huer leue*n* zon-
[9981] der schande of blaemte van eenigher
[9982] lichtichede van zinne oft van ghelate
[9983] twelke grootelike te prijzene ende te loue-
[9984] ne es. Gelijke van eenre andere jonghe
[9985] vrauwe ende opembaer schoone. ende
[9986] was de dochtere van eenen gheheeten
[9987] Marc anthonie. De welke leedede een
[9988] omtamelic ende besmit luxurieux le-
[9989] uen. Maer niet te min zo bleef deze vrau-
[9990] we vast in hueren proposte van reynich-
[9991] eden niet cleenen tijt. maer al huer leue*n*
[9992] tot in huer doot. Van zulken schoone*n*

[9993] reynen vrauwen vindtmen noch hede*n*
[9994] sdaechs ghenouch inder heere*n* houe*n* on-
[9995] der de jonghelinghen ende anderssins
[9996] dies en es gheen twijffele ende zijn ooc ze-
[9997] kere wel te prijsene bouen allen juweele*n*
[9998] die ter weerelt zijn. hoe wel dat de quade
[9999] ende de onreyne spijt ende spot hebben:
[10000] Ende van alzulken schoone*n* reyne*n* vrau-
[10001] wen zo zecht valerius. ende zonderlinghe
[10002] van eender vrauwen gheheeten sulpi-
[10003] ce die zeere zonderlinghe schoone was
[10004] ende alle den vrauwen van roome in hue-
[10005] ren tijden de alder vermaerste in reyniched*en*
[miniatuur 90; niet uitgevoerd]

Cap. 44

[10006] leghen de ghuene die zegghen dat vrau
[10007] wen wel willen tsommels vercracht zij*n*
[10008] Ende gheift exempel van lucrecie Cap*itel* xliiij

[10009] **D** Oen zeide ic *crist*ine Aldus
[10010] tot vrauwe gherechtich-
[10011] ede. Vrauwe ic gheloe-
[10012] ue zeere wel dat ghy my
[10013] zecht ende ic bem dies
[10014] zeere wel verzekert dat-
[10015] ter noch vele schoone goede eerbare vrau-
[10016] wen zijn leuende in reynicheden in hue-
[10017] ren staten ende die hem harde wel wa-
[10018] penen ende wachten connen jeghen der
[10019] anlegghers ende bedrieghers hackette*n*
[10020] Dus verdrietet my ende meshaecht
[10021] dat eenighe mannen zegghen dat vrau-
[10022] wen wel willen tsommels vercracht
[10023] zijn ende latent zochte ende zoetelike ghe-
[10024] dooghe*n* hoe wel dat zij int anlegghe*n* hem
[10025] een lettelkin weygheren oft daer tjeghe*n*
[10026] spertelen al en eist niet zeere. Twelke
[10027] jc niet gheloouen en can dat eenighe
[10028] vrauwe in huere blaemte wel te vre-
[10029] den ware Andwoorde. Gheminde
[10030] vriendinne en twijffelt niet dattet ne
[10031] gheen behaghen en es eender eerbarer
[10032] vrauwen goet van lichame. ende van
[10033] ghedochten dat huer van yemende yet
[10034] mesvercht zij ende zonderlinghe in za-
[10035] licheden. Maer het es hemlieden een
[10036] groote jnJurie ende cleenichede ende druc
[10037] int herte bouen allen zaken Ende dat
[10038] betooghen wel bij exemple huerer menich
[10039] als lucretia die edele ro*m*maineghe. Ende

[10040] die reynste vermaerde die doen in roome
[10041] was Ende was tarquins colatijns wijf
[10042] een edel man van roome. want het ghe-
[10043] buerde dat Tarquin des conijncx tarquins
[10044] zone zeere ontsteken ende beuanghen wor-
[10045] de van huerer minnen ende hij en durstes
[10046] huer niet ghewaghen. ouermids der groo-
[10047] ter reynichede die hij an huer bemerkede
[10048] Ende om te bet te zijnder begheerte te co*m*-
[10049] mene ende conuersatie te ghecrighene bi*n*-
[10050] nen hueren huze zo bedacht hij hem vp
[10051] eenen loozen vont. ende veinsde hem groot
[10052] hertelic vrient te wezene tarquin hueren
[10053] man. waer by dat hij zo vele te stouteliker
[10054] gaen ende staen mochte thueren huze alst
[10055] hem gheliefde. Emmer dat hij eens be-
[10056] spiet hadde. dat Tarquin huer man niet
[10057] thuus en was. Ende hij quam tot huer
[10058] ende zij ontfijnckene met grooter eere en-
[10059] de chiere. als hertelic vrient wezende als
[10060] hij zeyde van hueren man. om huers ma*n*s
[10061] wille. Maer deze tarquin die vp alle an-
[10062] dere zaken dochte bemerkede den vutga*n*c
[10063] ende den inganc van huerer camere. En-
[10064] de dede zo vele dat hij by nachte daer jnne
[10065] gherochte des zij zeere versaecht was
[10066] Nietmin hij leyde huer an van minnen
[10067] met zoeter spraken. ende met vele schoone
[10068] belouene. Maer hij en conste an huer niet
[10069] verwinnen. want zijt hem altoos zo wij-
[10070] zelic ende zo eerbaerlic wederleyde dat hij

[10071] niet meer en wiste te biedene noch te belo-
[10072] uene. Ende als hij zach dat hij met schoo-
[10073] nen woorden noch met ootmoedigher be-
[10074] de. noch met gheenerande beloften an
[10075] huer niet winnen en conste zo trac hij
[10076] zijn zweert vut zijnder scheede. ende stel-
[10077] det huer naect up huer herte ende dreech-
[10078] deze daer te vermoordene oft zij zoude zij-
[10079] nen wille doen. Doen andwoordede zij
[10080] dat hijze boudeliken vermoordede. want
[10081] zij lieuer te steruen*e* hadde dan zijnen wil-
[10082] le te doene. Tarquijn aenziende dat hij
[10083] noch met zoetichede noch met dreeghe-
[10084] menten an huer niet ghewinnen en
[10085] conste die bedochte hem van eender
[10086] ander grooter archeyt. ende zeyde dat hij
[10087] ouer luut roupen zoude. dat hijze beuon-
[10088] den hadde met eenen van hueren knech-
[10089] ten. waer in deze vrauwe lucretia zo ze*er*e
[10090] vereent worde ende verdarent. dat zij van
[10091] huer zeluen nauwe en wiste duchtende
[10092] datmen zijnen woorden eer ghelooue ghe-
[10093] uen zoude te wroughene dan de huere te
[10094] ontsculdeghene. Ende daer zij alzo ver-
[10095] darent was zo creech hij zijnen wille
[10096] van huer. huer tsondancx ende by crach-
[10097] te. ende des anderen daechs zo ontboot zij
[10098] haestelic hueren goeden man huere*n* va-
[10099] dere ende alle huer*e* naeste vriende*n* en*de*
[10100] maghe*n* die de alder meeste van roome
[10101] waere*n* ende daer verhaelde zij hemliede*n*

[10102] met grooten rauwe ende met bitterhe-
[10103] den van tranen het ghuent dat huer va*n*
[10104] tarquin des conijncx zone ouer ghegaen
[10105] was. kennende ende zegghende dat zij
[10106] niet weerdich en ware dat huer heere meer
[10107] in huer ghezelschip quame die alzo ghe-
[10108] uioleirt wa*er*e. waer in huer heere ende
[10109] huer vad*er*e vrienden ende maghen zeere be-
[10110] drucht* waren Aenziende het mesbaer
[10111] vander vrauwen lucrecie De welke zeide
[10112] al eist zo dat ic my ontsculdich kenne als
[10113] van mijnen tweghe*n* der mesdaet. Ende
[10114] mijn onscult doe inder waerheit nochtan
[10115] zo en ontsla ic my zelue*n* niet van torme*n*-
[10116] te noch van pijnen. Ende ne*m*mermeer
[10117] en blijft vrauwe beschaemt oft geschof-
[10118] fiert bijden exempel van lucrecie. Ende
[10119] hoe wel dat zij die troostede ten besten dat
[10120] zij conden. Alle zaken ou*er*ghemerct zo en
[10121] conden zij zo nauwe niet ghemerke*n* lucre-
[10122] cia en hadde een naect zweert onder huer
[10123] habijt ende dat stelde zij metten pointe
[10124] vp huer herte. ende metten appel jeghe*n*
[10125] deerde en liet huer zeluen daer in val-
[10126] len. ende daer in starfze daer zijt alle
[10127] zaghen Om welker zaken wille al
[10128] roome in roere was. ende al de weerelt
[10129] liep tarquin vp ende verdreuen de*n* conij*n*c
[10130] ende zouden tarquin doot ghesleghen
[10131] hebben Maer hij ontquam ende zichte*n*t
[10132] dier tijt zo en was noyt conijnc te roome

[10133] Ende omme[70] der ouerdaet die lucretia
[10134] ghebuerde zo was ghemaect de loy dat
[10135] elc man steruen zoude die eenighe vrau-
[10136] we vercrachtede jeghen hueren danc ende
[10137] wille. De welke loye in justicien ende
[10138] rechtueerdicheden wel ghestelt ende
[10139] ghefondeirt was
[miniatuur 91; niet uitgevoerd]

Cap. 45

[10140] Ten zeluen proposte vander coneghinne
[10141] van gansgres .Capp*itel* .xlv^{e}.

[10142] **T** En zeluen prooste* zo dient
[10143] wel de hystorie vander
[10144] edelre coneghinne het
[10145] wijf van orgia gontes
[10146] conijnc van gansgres
[10147] het ghebuerde ten tijden dat de ro*m*mai-
[10148] nen deden huere groote conquesten vp
[10149] vremde landen. dat de conijnc van ga*n*s-
[10150] gres vanden ro*m*mainen gheuanghe*n*

70 10133 *omme*: boven de *o* staat een overbodige tilde.

[10151] was in eene bataille ende zijn wijf met
[10152] hem Ende als zij te logijste waren zo
[10153] was daer een vanden connestablen vande*n*
[10154] ro*m*mainen die de coneghinne verzach ende
[10155] wort met huerer minnen beuanghen
[10156] want zij een vutnemende schoon wijf was
[10157] Dus mids dat hijze beede conijnc ende
[10158] coneghinne gheuanghen hilt ende hijze
[10159] in zijnre bewaernesse hadde zo meende hij
[10160] wel zij en zoud hem niet wel durren ont-
[10161] segghen. Dus sprac hij huer van min-
[10162] nen an eerst by zoeten woorden ende by
[10163] grooten gheloften. Maer al zo en mochte
[10164] hem dat niet baten Ende als zij zach
[10165] dat hijze by dien weghen niet ghecrighe*n*
[10166] en conste hij verfoortsteze ende vercrachte-
[10167] deze. Deze vrauwe hadde des groote*n* druc
[10168] ende grooten rauwe int herte Ende zoe
[10169] ende* dede anders niet dan zij dochte hoe
[10170] zij huer daer of best wreken mochte en-
[10171] de doochde ende zweech tot dattet eens te
[10172] passe co*m*men mochte. Emmere als den
[10173] tijt quam datmen transoen brochte om
[10174] hueren heere ende huer mede te lossene
[10175] an den connestable dieze gheuanghen
[10176] hilt. Doen ghijnc zij tot den connestable
[10177] daer hij alleene in zijn camere was en-
[10178] de zeyde hem dat hij dat goud weghen
[10179] zoude dat hem gebrocht was van hue-
[10180] ren ransoene bynnen der wijle dat zij daer
[10181] waren vp dat hij naemaels niet zegghe*n*

[10182] en durste dat zij eenich bedroch daer jnne
[10183] ghezocht hadden. Ende hij dede alzo. En-
[10184] de als de vrauwe zach dat hij alder neren-
[10185] stichst was ende alder besichst om tgoud
[10186] te weghene ende daer niement van zijne*n*
[10187] lieden en was. zij hadde een meskin hey-
[10188] melic onder huer cleederen ende zij stact
[10189] hem inde kele ende daer zeech hij neder
[10190] ende starf. Doen hieu zij thooft of en-
[10191] de zij stact in een maelkin ende zij sloot
[10192] de camere van buten vaste toe. Ende
[10193] zij drouch thooft hueren man. Ende doe*n*
[10194] gaf zij hem te kennene hoe zij met den
[10195] connestable gheuaren hadde. Ende hoe
[10196] zij huer daer of ghewroken hadde.
[miniatuur 92; niet uitgevoerd]

Cap. 46

[10197] Noch ten zeluen propooste vand*en* Sincam-
[10198] broizen ende ande*re*n maechden .Capp*ite*l .xvi^{e}.*

[10199] **H** Oe wel dat ic hier voore*n*
[10200] verhaelt hebbe ende be-
[10201] toocht van velerande
[10202] ghehuweden vrauwe*n*
[10203] Hoe zij betoocht hebben
[10204] den druc ende den rauwe
[10205] die zij ghehadt hebben by dien dat zij
[10206] gheuioleert ende vercracht hebben ghe-
[10207] zijn. jeghen hueren danc zo en zoudic-
[10208] ker v niet te min bewijzen als van we-
[10209] dewen ende maechden. Ende eerst
[10210] van Sypone. dat een vrauwe vut grie-
[10211] ken was ende ontschaect by eenighen
[10212] pyraten oft roouers ter zee. die viande*n*
[10213] tslants van grieken waren. Ende ou*er*-
[10214] mids dat deze vrauwe zo schoone ende
[10215] zo behaghelic was. zo wilde yeghelic
[10216] huers beghe*er*en. Emmer als zij zach
[10217] dat zij niet ontco*m*men en mochte zij en
[10218] moeste gheuioleirt hebben ghezijn.
[10219] want lieuer hadde te steruene dan
[10220] gheuioleirt te zijne. zij spranc ouer boort
[10221] inde zee ende zij verdranc huer zeluen
[10222] Item tot eenre tijt dat de Sincam-
[10223] broisen die nv heeten de fransoisen
[10224] met grooten heercrachte de stede van
[10225] roome beleghen hadden. ende vp hope
[10226] ende betrauwenesse datze die wynne*n*
[10227] zouden zo hadden zij huer wijfs ende
[10228] huer kinderen daer mede ghebrocht
[10229] Ende het ghebuerde dat tverlies

[10230] ghijnc ouer de Sincambroisen Ende
[10231] als de vrauwen dat zaghen zo namen
[10232] zij teenen rade onderlinghe dat zij lieuer
[10233] hadden te steruene bescuddende huer rey-
[10234] nichede naer hueren staet. dan by ghe-
[10235] woonten van hoorloghen gheuioleirt en-
[10236] de vercracht te wezene. ende by dien alzo
[10237] huere eere te verliezene. Dus vergader-
[10238] den zij alle de carinen omtrent hemliede*n*
[10239] ende beloken hem daer jnne ghelijc by*n*-
[10240] nen eenre stede ende stelden hem ter we*er*e
[10241] jeghen de ro*m*mainen Ende alzo langhe
[10242] als zijt ghehouden conden zo stelden zij
[10243] hem clouckelicken ter weere jeghen de
[10244] ro*m*mainen voirs*eit*. zo datter een groot ghe-
[10245] deel versleghen wort. ende int hende zo
[10246] moesten zij hemlieden verwonne*n* ghe-
[10247] uen. Nietmin de ghuene diere te liue
[10248] bleuen die baden met beeden handen
[10249] ende vp beede huer knyen dat zij onghe-
[10250] violeirt mochten bliuen. ende dat zij
[10251] alle huer leuen dienen mochten inde*n*
[10252] tempel metten and*er*en maechden Maer
[10253] mids dat hemlieden dat niet ghecon-
[10254] senteirt en was. zo hadden zij lieuere
[10255] malcanderen tlijf te nemene dan ghe-
[10256] uioleirt te wezene. Ende vande*n*
[10257] maechden desghelijcx Als van vir-
[10258] gine die edele maecht van roome die
[10259] de valsche juge claudius meende te
[10260] crijghene met liste ende met foortsen.

[10261] Ende wa*n*t hij met zoeticheden an huer
[10262] niet verweruen en mochte hoe wel dat
[10263] zij zeere jonc was zoo koos zij lieuer de
[10264] doot te steruene dan huer in onzuuerhe-
[10265] den met hem ouer te gheuene. Item
[10266] een stede die ghewonnen was in lombar-
[10267] dien byden vianden des lands. ende de
[10268] heere die wordt versleghen. De welke
[10269] heere twee schoone zoete jonghe maech-
[10270] dekins achter liet te dochteren. Ende
[10271] omme dat die zoete schoone maechdekins
[10272] hem verduchteden dat zij ouermids hue-
[10273] rer schoonheit gheuioleirt mochten
[10274] worden die zochten alle remedie daer
[10275] jeghen die zij conden om dies te ontga-
[10276] ne. waer jnne dat zij zeere te prijsene
[10277] waren. want het ghijnc zeere vremde-
[10278] lic toe zo dat zij namen rau jonc kie-
[10279] ken vleesch ende dat staken zij in hue-
[10280] ren borsten het welke vleesch ou*er*mits
[10281] der hitten van hueren jonghen licha-
[10282] me haestelike beuanghen was ende
[10283] ghecorrompeirt. ende wort zeere stin-
[10284] kende. Ende als zij bij hemliede*n* qua-
[10285] men dieze gheerne ghevioleirt hadde*n*
[10286] zo en consten zij vanden stancke van-
[10287] den ghecorrumpeirden vleessche niet ghe-
[10288] dueren. Maer hem stac de walghe van
[10289] allen vrauwen. ende zeiden tfy hoe
[10290] stijncken deze lombaertsche wiuen
[10291] Ende alzoo ontquamen die zoete maech-

[10292] dekins ende bleuen ongheuioleirt en-
[10293] de de stanc vande*n* vleessche van buyte*n*
[10294] behilt hemlieden de goede roke van
[10295] zuuerheden
[miniatuur 93; niet uitgevoerd]

Cap. 47

[10296] Vander onghestadichede vanden man-*
[10297] daer by dat de ghestadichede vande*n* vrau-
[10298] wen te meer beprouft wert en*de* ghesticht

[10299] **X** pristine*[71]. tot // Cap*itel* xlvij[e].
[10300] vrauwe rechtueerdichede
[10301] Vrauwe ghij hebt my
[10302] hier verrekent van me-
[10303] negher schooner duecht
[10304] van vrauwen. wat zoud
[10305] men dan meer weten te zegghen*e* van
[10306] vulstandighen mannen dan van die*n*
[10307] vrauwen ghezeit mach zijn. ende noch-
[10308] tan zo gheuen der mannen ghescrif-
[10309] ten den vrauwen altoos meer onduechde*n*

71 10299 *Xpristine*: vergelijk 4163 met voetnoot en 5198.

dan duechden. Ende dan zegghen de
mannen vut eenen ghelijcken monde
dat vrauwen onghestadich zijn en*de* licht
van zinne haestelike veranderende niet
te langhe vp een van zeere broosscher na-
tueren ende kinderachtich als daer ghee*n*
vasticheyt an te houdene en es. Zijn dan
deze mannen zo vroom van herten ende
zo ghestadich bouen de vrauwen dat
zij den vrauwen onghestadichede toe scri-
uen. Ende zijn de mannen niet zo ve-
le ghestadigher dan de vrauwen zo en ca*n*t
den ma*n*nen niet wel voughen. dat zij vrau-
wen van eenegherande duecht berespe*n*
oft verminderen die zij an hem zeluen
niet en hebben. ende zijn dies zo vele te
meer te berespene. Alzo cathoen zecht
tot zijnen zone. jnt boucxkin dat hij ma-
kede tzijns zoons leeringhe ende zecht
Aldus Turpe est doctori q*uo*d culpa re-
darguit ip*su*m. Dats te zegghen*e* het
en es den ghuenen niet eerbaer noch
te prijsene dat hij eenen anderen acht*er*-
haelt of berespt van tghuent daer zij
zelue in besculdicht oft besmet mach
zijn. Maer daer vp en hebben zij niet ghe-
hacht die van vrauwen onduechde*n* zeg-
ghen oft scriuen Andwoorde. Ghe-
minde vriendinne hebbic niet altoos
hooren zegghen. ende het es theleghe
euuangelie. De meneghe die ziet

[10341] al te lichtelic een stroykin oft een vezeke*n*
[10342] in eens anders ooghe Maer hij en ghe-
[10343] uoelt oft hij en beseft niet eene groote
[10344] balke van onreynicheden oft van onduech-
[10345] den die vp thooft leghet. Ende aldus
[10346] zo zal ic dy bewijzen zeere contrarie van
[10347] tghuent dat de mannen zegghen van on-
[10348] ghestadicheden der vrauwen ende van
[10349] huerer broosscheden. Ende zij heesschen
[10350] hemlieden de vuterste ende stra*n*cste ghe-
[10351] stadichede die de mannen in hem zelue*n*
[10352] niet en hebben. want zijlieden dien zij
[10353] zegghen van zo edelen ende zekeren con-
[10354] dicien te zijne. ende dien zij de meeste
[10355] ghestadichede toe scriue*n* zoude*n* die val-
[10356] len dicwille inde alder meeste faute*n* en*de*
[10357] ghebreken. Ende zelue zo spreken zij vp
[10358] de vrauwen alst hem mesvalt daer zij
[10359] dicwille zelue cause ende oirspronc af
[10360] zijn Ende daer zijze zelue met huere*n*
[10361] liste ende valschen acketten toe bringhe*n*
[10362] ende verleeden. Maer zo wie de vrauwe*n*
[10363] in zo cleenre weerden houden ende zegghe*n*
[10364] dat zij zo ghebreckelic ende zo broosch
[10365] van natueren zijn die zouden met
[10366] rechte den vrauwen zo vele te meer mi-
[10367] den ende toe gheue*n*. Ende hemlieden zo
[10368] zwaren noch zo smadelike*n* ticht ende
[10369] titel niet gheuen. Maer huere ghebre-
[10370] ken zoetelic ende medelidelic helpen
[10371] draghen die huers selfs ghebreken

[10372] zo cleene achten ende make*n*. Men vinter
[10373] ghenouch die der vrauwen ghestadich-
[10374] eit noch duechdelicheit niet achte*n* noch
[10375] vermonden en willen als zij met goe-
[10376] licheden an hemliede*n* niet verwinnen
[10377] en connen. zij en moeten cracht foortse
[10378] en ghewelt ouer hemlieden beseghen
[10379] eer zij tot hueren vermalendijden qua-
[10380] den hende ende begheerten gheco*m*men
[10381] connen. Ende aldus tallen propooste
[10382] zo willen de mannen altoos recht heb-
[10383] ben. ende de rieme in beede den hande*n* ghe-
[10384] lijc ghij dat ghenouch gheroert ende
[10385] bewezen hebt inde epistele die ghij maec-
[10386] tet an den god der minnen. Maer
[10387] te dien dat ghij vraecht oft de mannen
[10388] alzo ghestadich zijn ende alzo sterc in
[10389] te wederstane dat zij by dien cause heb-
[10390] ben de vrauwen te blamerene ende te
[10391] wederstekene. Eist dat zake dat ghij
[10392] van ouden tijden haerwaerts tot hede*n*
[10393] sdaechs ouerzien ende ouermerke*n* wilt
[10394] der mannen daet ende huere regnacie
[10395] Ghij en zult niet alleenlic onder de
[10396] simpel mannen ende van cleene*n* state
[10397] ghebreckelicheyt vinden. Maer dicwile
[10398] meest onder de meeste mueghenste en-
[10399] de machtichste. Niet dat ic zegghen
[10400] wille in eenen bandt dat allerande
[10401] ghebreckelicheyt in hemlieden es.
[10402] Ghelijc dat zij int generale zegghen

[10403] vanden vrauwen. Maer ic spreke van
[10404] zom ende zonderlinghe van ghesta-
[10405] dichede ende lichtichede van zinne*n* ton-
[10406] zen propooste. Ende jc wil v eenighe
[10407] daer of[72] bewijzen. niet cleene oft mid-
[10408] delbare. Maer vanden meesten princen
[10409] ende heeren vander weerelt. want jc
[10410] zegghe v dat noyt vrauwen herte zin
[10411] oft ghedochte zo broosch zoo ydel noch
[10412] veruaert en was De keyser claudius
[10413] en was alzo broosch alzo ydel ende alzo
[10414] onghestadich als hij wezen mochte alst
[10415] bleec. want wat hij dede oft gheboot up
[10416] een huere dat ontdede hij ende veboot*
[10417] vp een andere noch nichtemeer vastiche-
[10418] den en was an zijn woort noch an zijn
[10419] raed noch an zijn daet dat* oft hij een zot
[10420] oft een kint hadde ghezijn. Vut recht*er*
[10421] quaetheyt ende tyra*n*nie zo dede deze clau-
[10422] dius zijne vrauwe dooden. ende des a-
[10423] uonts als hij te bedde zoude gaen ende
[10424] hij zijn vrauwe ghemessede zo vraech-
[10425] de hij zijnen camerlinghe*n* waer zijne
[10426] vrauwe bleef dat zij niet slape*n* en qua*m*
[10427] Ende den ghuene*n* die hij zijnd*er* vrau-
[10428] wen hadde ghedaen dooden daer ghij*n*c
[10429] hij mede zitten speelen ghelijc eenen
[10430] kinde. Deze claudius was van zo
[10431] ketiuegher herten zo bloot ende zo ver-
[10432] vaert dat hij eeuwelike stont en tonder-
[10433] de ende beuede als hij yeme*n*de anzach

72 10407 *of*: aansluitend aan *of* staat de doorgehaalde aanzet tot een *e*.

[10434] want hij hem in niemende en betrau-
[10435] de. wat zoudic v daer of vele zegghe*n*
[10436] alle ongheluc onzeghe ende ketyuiche-
[10437] de van herten. ende van wezene was in
[10438] dien keysere. Maer mach men zegghe*n*
[10439] was hijt alleene die tkeyserschip noyt
[10440] bezat die zo broosch zo ydele zo onghe-
[10441] stadich noch zo wantrauwich was als
[10442] deze keysere. Beziet hoe dat de keyser
[10443] tyberius hem verbeterde. die zo wilt va*n*
[10444] zinne zo onghestadich zo onneerbaer
[10445] ende zo onreyn van herten was. ende
[10446] vele meer dan mer eenigher vrauwe*n*
[10447] zoude moghen ouerzegghen ende betij-
[10448] den

[miniatuur 94; niet uitgevoerd]

Cap. 48

[10449] Hier naer staet bescreuen vanden
[10450] keyser Nero. Cappittel xlviij^{e}

[10451] **N** Eero. Nero. wat man
[10452] was dat. mids dat wij
[10453] vanden keyseren spreke*n*
[10454] ende vermonden. Bij
[10455] hem machmen merke-
[10456] liken betooghen de groote
[10457] onghestadicheit ende wisselbaerheyt va*n*
[10458] zijnen leuene. want doen hij eerst ant
[10459] keyseric quam. zo was hij zo goet ende
[10460] zo duechdelic ende dede zo groote list
[10461] ende pooghernie om yegheliken dancbaer
[10462] ende ghemint te wezene dat zijn onder-
[10463] zaten zeiden dat zij noyt beter keysere
[10464] ghehadt en hadden. Maer namels*
[10465] ende int hende zo en was in hem gheen
[10466] redene gheen verstant noch gheen brey-
[10467] dele oft wederdincken van luxurien
[10468] van ghiericheden noch van tyrannyen
[10469] Ende o*m*me dat te bet te pleghene ende
[10470] te anthierene zo wapende hij hem by
[10471] nachte ende ghijnc met alle den o*n*nut-
[10472] sten ende onmenschelicsten bouuen en-
[10473] de tyranten omme. die hij gheuinden
[10474] conde. Ende in alle de onreynste ende
[10475] oneerbaerste plecken diemen ghedin-
[10476] ken oft ghepeysen mochte alle aerch-
[10477] eyt ende onnuttichede doende die hij ver-
[10478] sieren conde. Ende omme occasie te vin-
[10479] dene alle quaet te doene hij hurttede
[10480] ende stac de ghuene die tjeghem* hem
[10481] quamen ende zeyden zij yet zo smeet

[10482] hijze oft hij crepeldeze oft hij doodeze
[10483] hij liep dueren ende veynsteren vp. hij
[10484] ontschaecte ende vyoleerde vrauwen
[10485] jeghens hueren wille ende jeghens
[10486] hueren danc. Ende ne schilde niet ve-
[10487] le hij en was eens daer o*m*me van een
[10488] der vrauwen vernielt ende vermoort
[10489] hij hilt baden by nachte ende alle onghe-
[10490] rechtichede ende ongheuoericheyt die
[10491] herten ghepeysen mochten nv eens
[10492] nv anders daer alle onnutticheyt
[10493] jnne ghelegen mochte zijn Alle lec-
[10494] kernye ouuertollichede ende verloren
[10495] cost ende alle ouermoet die anthierde
[10496] hij. hij verkeerde ende volchde met alle
[10497] quaden respeelen. ende alle goede duech-
[10498] delike menschen die hattede* hij ende
[10499] persequeirde daer hij conste ende moch-
[10500] te hij consenteirde ende willecoerde de
[10501] doot van zijnen vadere ende als zijn moe-
[10502] der doot was doen dede hij die open
[10503] snijden om dat hij zien zoude tsecreet
[10504] van hueren lichame. daer hij jn onfan-
[10505] ghen* was ende zelue zo doode hij octo-
[10506] uienne zijn wijf die een zeere goede en-
[10507] de duechdelike vrauwe was. Ende
[10508] nam een andere die hij daer te voore*n*
[10509] langhe gheuolcht ende gheurijt had-
[10510] de. ende die hij nochtan ooc namaels
[10511] doodede. Hij dede ooc dooden claudien-
[10512] ne zijnre voorzaten dochtere om dies wil-

[10513] le dat zij hem niet nemen en wilde teene*n*
[10514] manne. hij dede jnsghelijcx dooden een clee*n*
[10515] jonc kindekin van zeuen jaren om datme*n*
[10516] dat up den aerm spelen drouch ghelijc
[10517] eens hertoghens kind alst was. mids
[10518] dat hij hem strafte ende blameerde zijn
[10519] quade leuen ende zijn tyrannye. hij v*er*gaf
[10520] zijnen prouost ende dede hem te verstane
[10521] dat hij dien de tantzweere boeten zoude
[10522] Ooc zo vergaf hij alle de edele goede ende
[10523] duechdelike princen. ende baenraedsen
[10524] die by hem waren in huer etene ende
[10525] in huer drincken. Hij dede eene zij*n* moye
[10526] dooden om dat hij tgoet hebben zoude hij
[10527] dede verderuen alle dedelste van roome
[10528] ende huer kinderen ende huer gheslach-
[10529] te bannen ende verjaghen. hij dede
[10530] eenen egyptenere costumeren rau me*n*-
[10531] schen vleesch te etene om dat dat* hij
[10532] jnstellen zoude ende vpbringhen leue*n*-
[10533] de lieden van lede te lede te ontledene
[10534] ende huer leden daer zijt aenzien zoude*n*
[10535] alzo ter stont te etene. wat zoudic dy
[10536] meer connen ghezegghen men zoude
[10537] niet connen vertellen noch vermonden
[10538] de onmenschelike zaken die die Nero
[10539] dede. Hij dede tvier in roome steken .vi.
[10540] daghen ende zesse nachten lanc ghe-
[10541] duerende. Van welken stanke ende
[10542] rooke menich mensche de pestilencie
[10543] ghecreegh ende staerf haestelike. Ende

[10544] als hij zach dat zijnen meesten torre van
[10545] zijnen palayze ontsteken was ende de
[10546] alder meeste vlamme ghijnc zo stont hij
[10547] alre meest en louch ende zanc. hij dede
[10548] menich maertelare gods te zijnre tafele
[10549] voor zijnen ooghen steruen ende onthoof-
[10550] den. Ende als hij in deze wreethede
[10551] aldus gheregneert hadde xiiij. jaren
[10552] zo rebelleirden de ro*m*mainen jeghe*n*s hem
[10553] dijnckende dat zij ghenouch van hem
[10554] verdreghen hadden. Daer hij zo groote
[10555] onghenouchte in nam dat hij in des-
[10556] peratien viel ende in wanhopen. ende
[10557] nam hem zeluen tleuen Ende aldus
[10558] qualike leifdy qualike starf hij
[miniatuur 95; niet uitgevoerd]

Cap. 49

[10559] Vanden keysere galba en*de* meer and*er*e Cap*itel* xlix^{e}

[10560] **E** Nde al hebbic dy vut groo-
[10561] ten wondere vertelt de
[10562] aerchede de wreethede en-
[10563] de onmenschelichede va*n*
[10564] dezen Nero als du ghehoort
[10565] hebs. zo certifieric dy noch
[10566] dat de keyser galba die naer hem qua*m*
[10567] niet vele betere en was noch gheweist
[10568] en zoude hebben hadde hij yet langhe ghe-
[10569] duert. want zijne wreethede was te ouer-
[10570] draghende. Ende bouen dien zo was hij
[10571] alzo langhe onghestichtich dat an hem
[10572] niet te houdene en was. Ende nemmer-
[10573] meer en was hij van eenen propooste als
[10574] nv wreet ende zonder ghenade. als nv
[10575] zochtmoedich ende zonder justicie. rou-
[10576] keloos. wederzien. mestrouwende. On-
[10577] bemint van zijnen heeren. ketiuich ver-
[10578] uaert ende bloot van herten Ende boue*n*
[10579] allen dinghen meest vrec ende ghierich
[10580] Hij en regneerde maer vj. manden
[10581] dat hij ghesleghen was omme zijne
[10582] vrecheyt te becortene. Desghelijcx Ot-
[10583] ton die keysere die naer hem quam
[10584] hoe vele was hij betere Om dieswille
[10585] datmen zecht dat de vrauwen weegh*er*e
[10586] verdreet ende curieux zijn. Deze otton
[10587] was mignoot. verdreet. weeghere en*de*
[10588] curieux van zijnen lichame. weemoe-
[10589] dich ende en zochte niet dan ghemac
[10590] dwas. guf. gulzich. gheueinst on-

[10591] cuusch ende luxurieux valsch onweerdt
[10592] ende vul van ondeghen. Ende zijn hende
[10593] was dat hij hem seluen tleuen nam om
[10594] dies wille dat hij van zijnen vianden ver-
[10595] wonnen ende tonderghebrocht was.
[10596] Virgilien die na dezen otton quam die
[10597] en was ooc niet vele betere. Maer vul van
[10598] alder aerchede. Ende en peinst niet dat
[10599] jc dy lieghe. want ouerleest de hystorien
[10600] vanden keyseren ende tbeleeden van hue-
[10601] ren leuene. Ende du zuls beuinden zeere
[10602] cleene menichte van hemlieden van alle*n*
[10603] den ghuenen diere zijn die duechdelic
[10604] rechtuerdich ende justiciers hebben ghe-
[10605] zijn. vanden welken duechdelic ware*n*
[10606] Iulius cezar Octouianus. Trayanus.
[10607] ende tytus. Maer jc ghelooue dy jeghe*n*
[10608] eenen duechdeliken du zulster tien qua-
[10609] de vinden. In ghelijcken zo zegghe jc
[10610] vanden pauzen ende vanden gheestelik*en*
[10611] state. die sculdich waren meer vutghe-
[10612] nomen te wezene te duechden dan and*er*e
[10613] Maer hoe wel dat zij int beghinsele
[10614] vanden kersten ghelooue goet ende he-
[10615] lich ware. Nochtans zijdent dat de key-
[10616] sere constantinus der helegher kerke*n*
[10617] ghegheuen hadde de schoone renten ende
[10618] rijckelicheden die zij heift zo es de heliche-
[10619] de zeere verstoruen Alsmen bijden hysto-
[10620] rien ende croniken van dien wel mer-
[10621] ken mach. Ende eist datstu my zegghe*n*

[10622] wils dat dusdanighe zaken hier voor-
[10623] tijts waren ende ghebuerden. Maer
[10624] dattet nv al goet es ende ghebetert. zo
[10625] moechstu merken oft de werelt heden
[10626] sdachs betert. Ende ofter groote ghe-
[10627] stadichede ende vastichede es in de rade*n*
[10628] ende daden vanden heeren ende princen
[10629] die nv zijn gheestelic ende weerlic. En-
[10630] de du zuls dies wel gheware worden
[10631] Niet meer en zegghic. Ende aldus zo
[10632] gheiftet my al te vremde. dat de man-
[10633] nen vele spreken van huerlieder ghestich-
[10634] tichede. ende vander onghestichtichede
[10635] vanden vrauwen. Ende hoe dat zij hem-
[10636] lieden niet en schamen hueren mont
[10637] open te doene om dat te zegghene Als
[10638] zij ouermerken willen tghuent dat
[10639] mannen hier voortijts bedreuen hebben
[10640] twelke men nauwelic compareren en
[10641] zoude jeghen kinder dijnc. aengaende
[10642] onghestadichede ende wanckelhede der
[10643] dinghen als nauwe verzweghen oft
[10644] in secrete ghehouden hueren raedt. En*de*
[10645] als in een woord zo zal ic dy zegghen dat
[10646] bouen allen zaken die zijn. zo en es ghee*n*
[10647] onghestadigher dijnc noch gheen wanc-
[10648] keldere. dan een dijnc te doene dat jeghe*n*
[10649] recht ende redene es. zonderlinghe der
[10650] redeliker creaturen die god na zijns
[10651] selfs beelde gheschepen heift. Ende
[10652] huer zeluen meer gheneicht ter zinlic-

[10653] hede dan ter redene. Ende die es wel
[10654] dwaes. Ende zo de quaetheit meerder[73]
[10655] es zo es taenzien voordere vander rede-
[10656] lichede. Ende ic make my sterc leest
[10657] ende ouerziet alle de hystorien die du
[10658] wils. hoe wel dat de philozophen ende
[10659] meer andere zegghen. dat zo groote
[10660] brooscheit zij in de vrauwen. datstu
[10661] e*m*mermeer vinden zuls. dat vrauwen
[10662] van alzo grooter quaetheit ghezijn heb-
[10663] ben Alstu van menichte van mannen
[10664] vinds. Die alder quaetste. ende on-
[10665] menschelicste vrauwen. daer noyt in
[10666] hystorien af gheuonden was. dat
[10667] waren achalis. ende jhezabel huer
[10668] moeder coneghinnen van jherusale*m*
[10669] die persecuteirden ende quelden tvolc
[10670] van ysrahel. Bruchent coneghinne va*n*
[10671] vranckerike ende meer andere. Maer
[10672] aenziet de quaethede ende de onmensche-
[10673] lichede van judaze die zo valschelike
[10674] jhesus zijnen meester verriet. Dies
[10675] apostele dat hij was. Ende dien hij zo
[10676] vele duechden bewezen hadde. Ende
[10677] julien dappostaet. denijs de tyrant. en-
[10678] de meer andere conijnghen ende keysere*n*
[10679] tyranten. Onghelooueghe pauzen. en-
[10680] de andere prelaten vul ghiericheden
[10681] Ankerst* die co*m*men zal. Ende du
[10682] zuls vinden dat de mannen schoon
[10683] zwijghen hebben. Ende dat de vrauwe*n*

73 10654 *meerder*: de tweede *e* is klein bovengeschreven.

[10684] hueren heere ende god te louene ende te
[10685] danckene hebben. die huere vrienden be-
[10686] sloten heift in vrauweliken vaten Dus
[10687] willic van dezen zwijghen. ende om met
[10688] exempelen te wederlegghene datmen den
[10689] vrauwen alle brooscheyt toegheift zo zal
[10690] ic dy van eenighen vrauwen zegghen die
[10691] zeere ghestadich ende ghestantich van
[10692] herten ende van zinnen daer de hystorien
[10693] mention af maken. die zeere schoon en-
[10694] de lieuelic om hooren zijn. ende van zoete*n*
[10695] exempele
[miniatuur 96; niet uitgevoerd]

Cap. 50

[10696] Van griseldis Marcgraui*n*ne

[10697] **M** En vindt van saluce Cap*itel* .I.
[10698] ghescreuen dat een marcgra-
[10699] ue van saluce was. Ghehee-
[10700] ten gautier zonder ghelike

[10701] ende was een schoon man van lichame
[10702] ende goet van jmborsten Maer hij was
[10703] zeere wonderlic van zeden. zijn edele ende
[10704] de ghuene die bij hem verkeerden die ver-
[10705] maenden dicwile ende baden dat hij een wijf
[10706] in huwelike nemen wilde. vp dat hoir en-
[10707] de generatie van hem bliuen mochte En-
[10708] de hoe wel dat hij hemlieden dat dicwijle
[10709] ontleyde ende duersleipte. zo accordeirde hij
[10710] hemlieden dat nochtan ten hende vp die
[10711] condicie dat zijlieden alzulc huwelic van
[10712] weerden houden zouden ende hemliede*n* vp
[10713] de vrauwe niet verbelghen en zouden als
[10714] hij teenen wiue trauwen zoude. twelke zij-
[10715] lieden hem accordeirden beloueden ende be-
[10716] zworen. Deze marcgraue die hadde ze*er*e
[10717] groote ghenouchte ende hanthieringhe
[10718] van vlieghene ende van jaghene Ende
[10719] niet verre van zijnen casteele. ende van
[10720] zijnder wuenste. zo stont een cleen stedekin
[10721] oft een dorpkin daer een aerm onuermo-
[10722] ghende out man in woonde Ende hiet
[10723] janicole goedman. Ende hij hadde alle
[10724] zijn leuen een goet rechtueerdich man ghe-
[10725] weist. Deze oude onuermoghende man
[10726] die hadde een vutnemende schoone dochte*r*e
[10727] van xviij. jaren. oud oft daer omtrent en-
[10728] de hiet griseldis. De welke hem diende
[10729] met grooter ne*re*nstichede. ende hiltene.
[10730] met den ghewinne van huerer spi*n*nin-
[10731] ghe. Deze marcgraue die dicwijle

[10732] ouer ende weder reedt duer dat stedekin oft
[10733] doorpkin die bemercte deze jonghe maecht
[10734] ende huere schoonhede ende huere eerbaer-
[10735] hede ende huer gracelichede in alle huere*n*
[10736] wezene. dies zij hem zeere zonderlinghe
[10737] wel behaghede. het ghebuer* dat deze
[10738] marcgraue de welke zijnen edelen toe-
[10739] ghezeit ende gheaccordeirt hadde dat hij
[10740] een wijf nemen zoude. vp eenen tijt hem-
[10741] lieden zeyde. dat hij teenen zekeren daghe
[10742] die hij hem noomde alle tzamen verga-
[10743] deren zouden. want hij te dien daghe zij*n*
[10744] brulocht houden wilde. Begheerende
[10745] vuterlike dat alle de vrauwen ende de
[10746] maechden daer mede wezen zouden die
[10747] tzijnen houe verkeerden ende elc vp zijn
[10748] chierlicste. Dus dede die marcgraue
[10749] zeere groote costelichede ende ghereesche-
[10750] pe maken. Ende ten zeluen daghe dat
[10751] alle zijn edele mannen ende vrauwen by
[10752] hem vergadert waren. zo dede hij al zijn
[10753] ghezelschip te waghene gaen ende te
[10754] peerde omme zijn bruut te gaen halen
[10755] Dies menich mensche verwonderde.
[10756] want zij van zijne brulocht niet ghe-
[10757] hoort en hadde. hoe wel dat hij hemliede*n*
[10758] belooft ende bezwooren hadde een wijf te
[10759] nemene. Ende als zij alle te waghene
[10760] ende te peerde waren zo reedt de marcgra-
[10761] ue vooren recht toe recht an ten huze van
[10762] lanicole goedman. daer hij griseldis

[10763] ontmoetede jeghen hem co*m*mende met een-
[10764] re cruke waters up huer lijf. Ende de
[10765] marcgraue die vrachde huer. waer dat
[10766] huer vadere ware. Doen neech zij hem
[10767] zeere minlike ende zeere zedebaerlike toe
[10768] ende zeide met harde zoeter tale. heere hij
[10769] es in zijn huus tuwen ghebode Doen
[10770] zeide de marcgraue rouptene voorwaerts
[10771] jc willen spreken. zij riep hueren vader
[10772] ende huer vader quam. Doen beetede de
[10773] voirs*eide* marcgraue van zijnen peerde. ende
[10774] riepe vele van zijnen edelen dat zij by hem
[10775] quamen mannen ende vrauwen als zij
[10776] deden. Ende doen tard hij bynnen den huze
[10777] ende hiesch janicole bon ho*m*me. griseldis
[10778] zijn dochtere in huwelike. Doen worde
[10779] janicole zeere weemoedich ende worde wee-
[10780] nende. meenende dat de marcgraue zijn
[10781] dochtere met fortsen hadde co*m*men ha-
[10782] len o*m*me zijn amie daer of te makene:
[10783] Nietmin janicole die dede zijn wetenthede
[10784] ende onderwees den marcgraue en*de* zijnen
[10785] edelen zijnen schamelen staet. ende de
[10786] afcomste van zijnre dochte*r*e willende by
[10787] dien bekennen. dat zijn dochter niet
[10788] weerdich en ware zulken eenen edele*n*
[10789] prince van[74] lande te manne te hebbene
[10790] zegghende. ende al waert dat al alzo
[10791] ghebueren mochte daer hij gheen ghe-
[10792] loeue vp en stelde. zo en zoude zijn dochte*r*e
[10793] van zijnen edelen ne*m*mermeer wel ghezie*n*

74 10789 *van*: boven de *a* staat een overbodige tilde en de *n* is over een *d* heengeschreven (aanzet tot 'va*n*den').

[10794] oft bemint zijn ouermits huerer aer-
[10795] mer ofcomst. Maer zoude huer dicwij-*
[10796] in onweerden verweten wezen. twelke
[10797] huer lichte zeere deeren zoude. en*de* gheen
[10798] pays noch vrede in bringhen. Ende
[10799] als de edele den marcgraue yet dae* tse-
[10800] ghen zeide volghende de woorden van ja-
[10801] nicole. zo vraechde hemlieden de marc-
[10802] graue oft zij an hem niet begheert en had-
[10803] den dat hij een wijf nemen zoude. Ende
[10804] zij kenden. ja. Doen vrachde hij voort oft
[10805] zij hem niet ter cause van dien weder
[10806] o*m*me belooft en hadden dat zij te vreden
[10807] wezen zouden met alzulke eenen wiue
[10808] als daer zijn zin vp rusten zoude. Ende
[10809] zij kenden. Ja. Doen zeide hij ende oft
[10810] mijn zin up deze maghet rust ende ghij
[10811] gheene onneere oft blaemte van huer
[10812] ghehoort en hebt noch en weet te zegghen*e*
[10813] .Waer* omme en zoudic die dan niet
[10814] moghen nemen teenen wiue. Emmer
[10815] dicket* my redeliker inder natueren dat
[10816] een vrauwe verheuen ende veredelt zij
[10817] by den manne. dan de man bijder vrau-
[10818] wen. Ooc dijnct my inder natueren
[10819] dat zij ter causen van dien dat zij cleene
[10820] van afcomste es. ende groot worde*n* mach
[10821] zo vele te meer ghehouden zal weze*n* jeghe*n*s
[10822] my ende hulieden mijn edelen ende den
[10823] lande mnzaem* ende onderdanich te we-
[10824] zene. dan oft zij van alzo groot*er* edelheyt

[10825] ende afcomst ware als jcke oft ghijleden
[10826] Ende by dezen redenen ende by anderen
[10827] zo waren alle zijne edelen te vreden. Ende
[10828] janicole zeide. heere zo toocht dan uwe groo-
[10829] te edelheit an mijne dochtere. ende jc con-
[10830] senteirze v De zoete tale ende die anwoor-
[10831] de* die die jonghe maghet Griseldis voer-
[10832] de vp al tghuent dat huer die marcgra-
[10833] ue ende zijne edele zeiden dat ware een
[10834] wonder om scriuen. zo dat alle de edele
[10835] grootelic daer jnne verwonderden. zo ver-
[10836] re dat die jonghe maghet hueren wille
[10837] gheheel en*de* al stelde in des marcgrauen
[10838] wille. Doen ontfinghen alle die ede-
[10839] le vrauwen die schoone maecht grysel-
[10840] dis onder hemlieden. Ende leedenze in
[10841] huers vaders camere. ende daer oncleede*n**
[10842] zijze vut huers selfs cleederen Ende ga-
[10843] uen huer ander cleed*er*en ende rijckelike ghe-
[10844] waden an. Alsulke als eender bruudt en*de*
[10845] eenre landsvrauwen toebehoorde. Ende
[10846] janicole huer vadere aenziende dat
[10847] deze edele vrauwen griseldis zijnre doch-
[10848] tere van als ontcleedt hadden. Die
[10849] slouch zijnre dochtere oude cleedere goom
[10850] ende wandtse al te zamen in een pacxkin
[10851] alzulc als zij waren. ende bewaerdeze
[10852] teenre ghedinckenesse van zijnre dochte*r*e
[10853] bemoedende altoos dat hem zijn dochtere
[10854] weder thuus ghezonden mochte worde*n*
[10855] naect ende bloot. Ende alzo trac gry-

[10856] seldis met den marcgraue ende zijne*n* ede-
[10857] len te houe waert. ende daer trauwede
[10858] hijze ende namze teenen wiue. Ende
[10859] omme hystorie cort te makene Deze
[10860] vrauwe drouch huer zo minlic zo lieflic
[10861] ende zo duechdelic jeghen hueren heere
[10862] ende voort onder alle de edele vanden lande
[10863] ende vanden houe mannen ende vrauwe*n*
[10864] ende onder de ghemeente groot ende cleene
[10865] dat yeghelijc daer jnne verwonderde en-
[10866] de verblijdede. ende waren met huer ze*er*e
[10867] wel te passe ende te vreden Deze vrau-
[10868] we die wordde beurucht ende creech een
[10869] jonghe dochtere. die in grooter weerdiche-
[10870] den ontfanghen was. ende zeere verdree-
[10871] teliken vp ghehouden. Emmer alsme*n*
[10872] zach dat deze dochtere te liuewaert wil-
[10873] de zo dat o*m*me te bezouckene ende te be-
[10874] prouuene tgroot verdrach ende de vul-
[10875] standichede van zijnder vrauwen alzo
[10876] als hij huer betrauwede. zo dede deze
[10877] marcgraue zijnder vrauwen te versta-
[10878] ne. dat zijn edelen vp zijne dochtere been-
[10879] den ouermids datze te liue bleef. wille*n*-
[10880] de datmen die doodede vp dat huere af-
[10881] comst vp hemlieden niet domineren
[10882] noch regneeren en zoude. Ende zo wil-
[10883] de hij datmen die dochtere doodede:
[10884] waer vp deze gryseldis zeere zedebaer-
[10885] lic ende onghemoeyt andwoorde tot hue-
[10886] ren heere. Heere tkint es uwe ghij

[10887] moochter uwen goeden wille mede doen
[10888] met dien nam zij dat kindekin in hueren
[10889] aermen ende zij custedet. Dus nam deze
[10890] marcgraue zijn dochtere ende hietze doode*n*
[10891] ende gafze eenen zijnen schiltknecht. om
[10892] die te doodene. Nietmin zo en mesdede deze
[10893] schiltknecht den kinde niet. ghelijc hem
[10894] zijn heere wel beuolen hadde. ende betrau-
[10895] wet. Maer hij drouch dat kind zeere hey-
[10896] melic vut der moeder ooghen. toot* der tijdt
[10897] dat hij voorder last hadde van zijnen heere
[10898] waer dat hij dat bestieren zoude. Ende ze*er*e
[10899] corts daer naer: de marcgraue te wijle
[10900] bliuende by zijnre vrauwen zo keerde de
[10901] schiltknecht weder tot zijnen heere met
[10902] bebloedeghen handen zegghende ter pre-
[10903] sentie van zijnder vrauwe hoe dat hij vul-
[10904] co*m*men hadde zijns heeren ghebodt. dat
[10905] was dat hij tkindekin hadde ghedoodt
[10906] Ende doen schiet die marcgraue van zij*n*-
[10907] der vrauwen. ende hij dede dat kindekin
[10908] heymelic draghen ende beweghen te bou-
[10909] loingne la grasse toot* der grauenede al-
[10910] daer. de welke zijn zustere was. Ende
[10911] de welke dat kindekin in grooter weerde*n*
[10912] ende blijschepen ontfijnc ghelijc huer eyghe*n*
[10913] kind. Ende daer word dat dochterkin vp
[10914] ghehouden. Maer griseldis die en wiste
[10915] anders niet dan dat zij doodt ware. Ten
[10916] anderen jare zo worde deze Gryseldis weder
[10917] beurucht. ende creech een knapelic kindt

[10918] twelke met meerder eeren ende weerdichede
[10919] ontfanghen was. ende vele verdreetelik*er*
[10920] vp ghehouden was. dan de dochtere. had-
[10921] de ghezijn. Maer noch zo wilde deze marc-
[10922] graue tgroot verdrach ende de vulstandiche-
[10923] de van zijnre vrauwen bezoucken ende be-
[10924] prouuen. Ende up eenen tijdt zo zeide hij
[10925] huer ghelijc hij te vooren ghezeidt had-
[10926] de vander dochtere. waer bij dat hij wilde
[10927] datmen dit kindekin doodede. Ende alzo
[10928] vooren ghedaen was vander dochtere zo
[10929] was ghedaen van dezen kinde. Nietmin
[10930] als de schiltknecht dit kindekin in zijn
[10931] behoet hadde. ende hij dat vut huere*n* ooghe*n*
[10932] draghen zoude zo bat zij hem vriendelic
[10933] zo wanneer dat hij zijns heeren beuel
[10934] vulco*m*men zoude hebben. ende dat tkinde-
[10935] kin doot ware dat hij dan dat teeder doode
[10936] lichaemkin ter eerden doen wilde ende
[10937] begrauen up dattet de ghedierten niet
[10938] en aten. want al en wast niet edele van
[10939] hueren tweghen. het was doch edele van
[10940] haers heeren weghen. Voort zo zeide de
[10941] vrauwe tot hueren heere Heere en eist v noch
[10942] niet ghenouch om pays vrede ende mi*n*ne
[10943] te behoudene. met uwen edelen dat onze
[10944] kijnderen beede ghedoot zijn. zo bem jc
[10945] ghetroost ende[75] vulveerdich. zelue daer voore*n*
[10946] te steruene. Ende van alle dezer wreet-
[10947] heyt zo en conste de marcgraue noyt ghe-
[10948] ware worden dat zijn vrauwe in eenighe

75 10945 *ende*: aansluitend aan de tweede *e* staat een aanzet tot een andere letter.

[10949] zake veranderde oft en verkeerde. Zij
[10950] en bleef altoos euen minlic euen lieflic
[10951] ende euen duechdelic ende euen blijde je-
[10952] ghen elken. ende alzo wel jeghen de ghue-
[10953] ne die zij niet anders en wiste dan hij huer
[10954] kinderen beede beede* ghedoodt hadde. waer
[10955] in de marcgraue huer heere aldermeest
[10956] in verwonderde. Ende omme dat deze
[10957] vrauwe huer zeluen als bouen ghewil-
[10958] lich ende bereet ouer ghegheuen hadde
[10959] zelue te steruene. end hueren heere ghe-
[10960] liefde. hoe wel dat de voirs*eide* griseldis
[10961] in allen zaken huer zo wel ghedreghe*n*
[10962] hadde dattet mooghelic ghenouch had-
[10963] de ghezijn om eenre vrauwen verdrach
[10964] oft vulstandichede te beprouuene ende
[10965] te bezouckene. zo liet deze goede heere eene*n*
[10966] grooten tijt van jaren zijnre vrauwen
[10967] van dien in vreden Emmer vp eene*n*
[10968] zekeren tijt dat hij ze*er*e ghemoeyt ende
[10969] zeere ghequelt van buten in quam. En-*
[10970] riep zijne vrauwe in zijn camere. ende
[10971] sloot de duere onder hem beeden ende
[10972] daer ghijnc hij huer vertrecken de*n* groo-
[10973] ten ompays onvrede ende onmi*n*ne haet
[10974] ende nyt die hij hadde jeghens een groot
[10975] ghedeel van zijnen edelen ende de mach-
[10976] tichste. Ende al om hueren wille. zo dat
[10977] hij geschepen ende in grooter vreezen
[10978] ware zijn landschip ende zij* heerschepie
[10979] te verliezene. het en ware dat hijze van

[10980] hem dede. Ende weder thuus zonde van
[10981] daer zij ghecommen ware. want zij
[10982] niet ghelijden en mochten dat hij zulc
[10983] een smadelic huwelic ghedaen hadde
[10984] ende van zo cleender afcomst als van eene*n*
[10985] boere oft van eenen landskeerele ghelijc hij
[10986] an huer ghedaen hadde. Ende dat hij
[10987] voort een ander wijf name zijns ghelijke
[10988] oft alzulke als daer zijn edele in te vrede*n*
[10989] waren. Te dezer talen die inder natu-
[10990] ren huer zeere hardt zoude gheweist
[10991] hebben ende leet om hooren. zo andwoor-
[10992] de zij zeere duechdelik*en* zeere minliken
[10993] ende onghestoort. Heere altoos zo wistic
[10994] wel ende hebbe dat dicwijle ouerzien en-
[10995] de ouergheweghen dat uwe edelheyt
[10996] ende uwe grootheyt mijne schamelheit
[10997] ende mijne aermoede verweghe*n* moeste
[10998] waer by ic my noyt weerdich en kende
[10999] eenich van uwen dienstbooden te wezen*e*
[11000] hoe zoudic dan my weerdich kennen uwe
[11001] bruut ende v weder paer te wezene En*de*
[11002] aldus zo bem ic al ghetroost ende bereedt
[11003] in mijns vaders huus weder te keerene
[11004] ende aldaer mijnen tijdt te leedene ghe-
[11005] lijc ic plach. Ende als vander duarie
[11006] die ghij te mijwaerts gheordeneert hebt
[11007] wech draghens. zo weet ghij wel. als
[11008] ghij my vut mijns vaders huus hael-
[11009] det zo deet ghij my al naect oncleeden*
[11010] Ende deeidt* my weder van nieus ver-

[11011] cleeden met alzulken habiten ende rijcke-
[11012] licheden alst v gheliefde daer ic hu
[11013] mede te houe quam ende vanden mijnen
[11014] goods goets en brochte. dan trauwe eere
[11015] zedebarichheyt. weerdicheyt. mi*n*ne. aer-
[11016] moede[76]. ende onderdanichede. Dus eist
[11017] wel redene dat ic v uwe juweele*n* ende
[11018] cleederen weder gheue. Ende ziet daer
[11019] den keerel die ic hier vute doe ende ziet
[11020] daer den rijnc die ghij my ghaeft met u-
[11021] wer trauwe. Ende voort alle de andere
[11022] juweelen ringhen cleederen ende ghe-
[11023] waden daer ic mede verchiert wart in
[11024] mijns vaders camere. Naect vande*n* mij-
[11025] nen zo tard ic vut mijns vaders huus
[11026] Ende naect zo zal ic weder daerwaerts
[11027] gaen zonder dat my ombehoorlic dincke*n*
[11028] zoude dat dezen schamelen buuc daer
[11029] uwe edele kinderen jnne gheleghen
[11030] hebben den volke in blaemten naect
[11031] baren zoude. Dus zoudic v wel wil-
[11032] len bidden mijn lieue heere duer alre
[11033] vrauwen eere ende anders niet dat ghij
[11034] in beternesse ende in wederloone van
[11035] mijnre maechdeliker zuuerheyt die ic
[11036] bynnen uwen houe brochte ende weder
[11037] daer vte niet draghen en mach dat
[11038] v ghelieue dat my alleenlic een hemdekin
[11039] ghelaten zij daer mede dat ic der kinder
[11040] moeder buuc jeghens schaemte bedecke*n*
[11041] ende berghen mach. Twelke den Marc-

76 11015-11016 *aermoede*: voor dit woord staat een doorgehaalde *e* (aanzet tot *ende*).

graue zeere deerde ende zeere wee om hooren
dede. Ende qualic zo conste hij hem ghe-
wachten van tranen. Maer ten besten
dat hij conste zo bedwanc hij hem zeluen
ende vertrac vuter cameren. Ende riep
tot hem eenighen van zijnen dienstvrau-
wen ende beual datmen griseldis een
hemde an gheuen zoude Doen ghijnghen
de vrauwen ende de dienstboden tote gry-
seldis inde camere. ende daer vonden zij
grijseldie die huer ontcleedede ende ont-
schoeyde om naect ende bloet hueren vader
weder thuus te gane Alzoot huer heere an
huer begheert hadde. Ende by dezen
zo verhoorden die edele ende ghemeente
vanden houe ende vanden lande hoe dat
de marcgraue zijn vrauwe aldus van
hem doen wilde. ende hueren vader weder
thuus zenden naect ende bloot. Dies zij
vpten marcgraue zeere ontpayt waren
ende quamen te houe ende riepen vpten
marcgraue. Ende maecten groot mes-
baer Beclaghende de duecht de eere
ende de minlichede vander goeder vrau-
wen. Niet min het en mochte al niet ba-
ten Maer de marcgraue die dede huer
in huer hemdekin blootshoofts ende
baers beens vp een peert stellen Ende
deeidze* alzo met eenighen zijnen lieden
gheleeden tot in huers vaders huus
daer hijze met grooter eeren zelue vute

[11073] ghehaelt hadde. Ende alle de ghuene die-
[11074] ze gheleededen en consten hem niet ghehou-
[11075] den van weenene ende van mesbare. Maer
[11076] gryseldis was altoos euen wel gemoedt
[11077] euen minlic ende euen blijde ende zelue zo
[11078] trooste zij den mestroosteghen ende met hue-
[11079] rer zoeter tale zo stelde zij den onghestelden
[11080] ende zelue noyt en liet zij traen. Ianicole
[11081] die goede oude vadere hoorende groote ney-
[11082] inghe ende groot gheruchte van peerden
[11083] ende bouen dien groot gheclach ende mes-
[11084] baer van volke zijnen huuze ghenaken-
[11085] de. worde zeere versleghen. ende zach tzijne*n*
[11086] houe vute. Ende vernam zijnre dochtere
[11087] datmen hem die weder thuus brochte al
[11088] naect ende bloot alst scheen. twelke hij
[11089] hem dicwijle wel bemoedt hadde. dat de
[11090] marcgraue eens verzaet wezen zoude van
[11091] zo cleenen huwelike als hij met zijnre doch-
[11092] ter ghedaen mochte hebben. ende dat hijze
[11093] hem dan weder o*m*me thuus zenden zoude
[11094] Ende dus zo was hij te bet daer jnne
[11095] ghetroost. Nietmin hij ghijnc weder in
[11096] huus ende haelde dat paxkin daer hij
[11097] zijnre dochter oude verschuerde cleederkins
[11098] in ghewonden hadde. als zij vut zijne*n* hu-
[11099] ze ghijnc. Ende daer dede zij die weder
[11100] an ter presentie ende ten bijwezene van
[11101] allen den edelen. ende anderen dieze daer
[11102] gheleede ghedaen hadden ende elc trac zij*n*s
[11103] Ende griseldis bleef bij hueren vadere

[11104] in alzulker aermoede ende onderdanichede
[11105] als zij te vooren ghedaen ende gheploghen had-
[11106] de. zonder datmen van eenighen drucke onghe-
[11107] nouchte oft achterdincken. an huer verne-
[11108] men. oft gheware wezen mochte. Maer
[11109] zelue daghelicx troostede ende stelde huere*n*
[11110] lieuen vadere die zo grooten rauwe dreef dat
[11111] hij aenzach dat zijn dochtere van zo grooten
[11112] state ende edelhede. in zo grooter aermoede
[11113] ende versmaethede gheuallen was:
[11114] Ende alst den marcgraue dochte in zijn
[11115] herte dat hij zijne goede ghetrauwe vrau-
[11116] we in als ghenouch beprouft ende bezocht had-
[11117] de. zo ontboodt hij zijnre zustere de grauene-
[11118] de van bouloingne la grasse huer vriende-
[11119] like biddende dat zij hem zoude willen com-
[11120] men bezien. ende visenteren begaen ende be-
[11121] staen met grooten ende edelen ghezelscepe
[11122] mannen ende vrauwen thueren dienste:
[11123] Ende dat zij zijn twee kinderen met huer
[11124] bringhen zoude. Maer dat zij in gheender
[11125] wijs conde oft maniere en maecte dattet
[11126] zijn kinderen waren. want ooc niement en
[11127] wiste. dan hij ende zijn zustere. Ende bin-
[11128] nen dezer tijdt zo dede deze marcgraue zijne*n*
[11129] edelen te verstane. dat hij een ander wijf
[11130] trauwen wilde. een schoone edele maecht
[11131] die zijn zustere in bewaernessen hadde
[11132] Ende dede versamen tzijnen houe groote
[11133] menichte van zijnen edelen vrauwen ende
[11134] mannen te dien daghe dat zijn zust*er*e co*m*men

[11135] zoude. ende de bruut met huer bringhe*n* zoude
[11136] daer hij groote feeste ende rijckelichede toe
[11137] hadde doen bereeden. Ende aldus zo ont-
[11138] boodt hij gryseldis tot huers vaders huus
[11139] ende zeide huer aldus in dezer manieren
[11140] Gryseldis die schoone edele maecht die ic
[11141] trauwen wille teenen wijue. die zal hier
[11142] morghen wezen met mijnder zustere ende
[11143] met grooten volke ende met grooten state
[11144] van edelhede. Ende o*m*me dieswille dat
[11145] ic wille dat mijn zustere ende al huer edel
[11146] ghezelscip zeere edelic ende hooghelic ont-
[11147] fanghen zij mits dien dat ghij mijn zede*n*
[11148] ende mijn zinnen kent. Ende wel wet
[11149] bet dan yement van mijnen houe hoe-
[11150] men edele ende andere mannen ende
[11151] vrauwen elc na zijnen staet ontfanghe*n*
[11152] zoude. Ende dat ghij de plecken. ende de
[11153] cameren vanden houe kent. Ten hende
[11154] dat elkerlijc onthaelt worde naer zijn-
[11155] der weerde. Ende zonderlinghe zoe die
[11156] mijn bruudt wezen zal zo begheere jc ende
[11157] wille dat ghij daer last of neimt. Ende
[11158] alle mijn dieneeren ende officieren zulle*n*
[11159] v in dien hooren ende obedieren. Dus ziet
[11160] wel toe dat alle dijnc te pointe voorzien
[11161] zij ende ghestelt. Gryseldis die zeide
[11162] in grooter ootmoedichede ende met eene*n*
[11163] blijden zinne. Heere dat zal ic gheerne doe*n*
[11164] naer mijne crancke wete ende vermue-
[11165] ghen. Ende des ander daechs als

[11166] als* des marcgrauen zustere gheco*m*men
[11167] was. zo was daer groote feeste ende vele
[11168] te doene. Ende hoe wel dat gryseldis ze*er*e
[11169] aermelic ende soberlic int abijt was zo
[11170] en liet zij nochtans daer o*m*me niet zij en
[11171] ghijnc mede met blijder chiere jeghen der
[11172] jongher maecht die des marcgraue*n* bruut
[11173] wezen zoude alzo zij niet anders en wiste
[11174] Ende daer zo viel zij huer te voete. ende
[11175] hietse hertelike willeco*m*me ende alle de
[11176] ghuene die met huer quamen ma*n*nen
[11177] ende vrauwen die ontfijnc zij alle naer
[11178] huerer weerde. Ende hoe wel dat zij ze*er*e
[11179] soberlic ende matelic in tabijt was zo zach-
[11180] men nochtans wel an huere zeden ma-
[11181] nieren ende wetenthede dattet een vrau-
[11182] we van grooter eere was ende van groot*er*
[11183] wijshede. zo dat de vreimde dies groot
[11184] wonder hadden. hoe zulke hoofsche spra-
[11185] ke touvenesse eere ende wetenthede onder
[11186] zulc een sober habijt luysschen mochte.
[11187] dats te zegghene dat zij verwonderden dat
[11188] die dienstbode alzo hem dochte zo vele wiste
[11189] ende zij niet hoogher te houe betrocken en
[11190] was. Gryseldis die hadde alle zaken zo
[11191] pointelic ende zo wel beschict ende verzien
[11192] datter niet toe te zegghene en was. Maer
[11193] altoos ende zeere gheerne zo hilt zij huer
[11194] bijder jongher maecht. die de bruudt wezen
[11195] zoude dat zij meende. ende bijden jonghelin-
[11196] ghe aenziende huerer beeder vutnemende

[11197] schoonheit. ende qualic conste zij van dien
[11198] zijn. want zij huer herteliken zeere behaech-
[11199] den. De marcgraue die hadde alle za-
[11200] ken doen ghereeden. omme die maecht te
[11201] trauwene ende te nemene tot eenen wiue
[11202] Ende als die huere quam datmen de mes-
[11203] se zoude gaen anslaen daer hij trauwe*n* zoude
[11204] zo riep[77] deze marcgraue gryseldis tot he*m*
[11205] in presentien van alle den volke dat daer
[11206] vergadert was. Ende hij vraechde huer:
[11207] ziet hier gryseldis wat dijnct van dezer jon-
[11208] gher maecht die jc hier trauwen wille.
[11209] Es zoe niet schoone eerbaer ende gracelic:
[11210] Ende griseldis die andwoorde hem zeere
[11211] vriendelic. Zeker heere ic en hebbe noyt vele
[11212] schoondre eerbarere noch graceliker ghe-
[11213] zien. Maer een zake zo zoudic v wel wil-
[11214] len bidden in goeder trauwen. Dat es dat
[11215] ghijze niet en wilt teenen in onghenouchte*n*
[11216] noch tinghelen met alzulker tinghelinghe
[11217] als ghij v ander wijf zo duerprouft en*de*
[11218] duertinghelt hebt. want deze jonghe
[11219] maecht vele jongher es van daghen ende
[11220] vele verdreeteliker vp ghehouden dan
[11221] dandere was. Dus waert mueghelic
[11222] dat zijt niet zo wel en zoude connen ghe-
[11223] lijden noch verdraghen als dandere ghedae*n*
[11224] heift. waer jnne de Marcgraue zeere ver-
[11225] wonderde aenziende de groote vroomichede
[11226] van moede. sterchede ende ghestadichede
[11227] van gryseldis: ende huere duecht. Ende

77 11204 *riep*: voor dit woord staat een doorgehaalde *d* (aanzet tot *deze*).

[11228] hij wordde beuaen met deernessen up huer
[11229] dat hij huer zo langhe in dezen drucke ende
[11230] lijdene ghehouden hadde ende noch hilt
[11231] zonder eenighe verdiente. waer omme dat
[11232] hij huer aldus begonste toe te sprekene:
[11233] Ende zeyde. Gryseldis het moet met rech-
[11234] te ghenouch zijn tbezoucken ende tbeprou-
[11235] uen van dijnre ghestadigher trauwe mi*n*-
[11236] ne eere onderdanichede ende obediencie die
[11237] du my altoos bewezen hebs ende die jc vul-
[11238] co*m*mentlike up dy beprouft hebbe ende be-
[11239] zocht. Ende meene dat gheen man nv
[11240] en leeft onder de zonne. die by zo vele prou-
[11241] uen bekent ende beuonden heeft de minne
[11242] ende de weerdicheyt vanden huwelike
[11243] als ic in dy ghedaen hebbe. Doe tardt
[11244] de marcgraue huer bet naer zijn aenschij*n*
[11245] ter eerden nederwaert booghende van scae*m*-
[11246] ten dat hij huer alzo gheteent. ende ghetin-
[11247] ghelt hadde zonder verdiente. ende hij zo
[11248] groote duecht van huer zeide. ende namze
[11249] vriendelike in zijnen aermen. ende custe-
[11250] ze. zegghende ghij alleene ende gheen
[11251] andere zijt die bruudt die ic meene. ende
[11252] ziet hier uwe dochtere ende de mijne. ende
[11253] deze jonghelijnc es onze zone. Ende wat
[11254] ic ghedaen hebbe. dat heift gheweist om-
[11255] me te bezouckene ende te beprouuene
[11256] dijne ghetrauwicheit. ende niet omme
[11257] dy te verstekene of te versmadene. want
[11258] ic mijn kinderen hebbe ghedaen houden

[11259] te bouloingne la grasse. Ende en hebbe
[11260] die niet ghedaen dooden alzo ghij meen-
[11261] det. Gryseldis dit hoorende van huere*n* he*er*e
[11262] verwonnen van blijscepen viel in onmach-
[11263] ten. Maer als zij tot huer zeluen quam
[11264] zo nam zij de kinderen in hueren aerme
[11265] ende custeze zeere moederlike des alle dat
[11266] volc van blijschepen ende van compassien
[11267] worde weenende. Daer worde gry-
[11268] seldis weder verheuen hoogher dan te voo-
[11269] ren. Ende worde vercleet ende verchiert ze*er*e
[11270] costelike ende meer dan te vooren daer wor
[11271] de een groote chierlike feeste ghehouden
[11272] alst redelic was. Groote sprake ende v*er*ma-
[11273] ninghe was onder tvolc. vander v*er*maert-
[11274] hede van dezer vrauwen. Ende voort zo
[11275] leifden zij in vruechden in payze ende in
[11276] vreden. Ende de marcgraue die dede Ja-
[11277] nicole gryseldis vadere. te houe commen
[11278] daer hij daer te vooren niet up gheacht
[11279] en hadde. Ende hij verhieffene te houe
[11280] in grooter eeren ende weerdichede. Ende
[11281] zijn kinderen huwede hij hooghelike
[11282] Ende naer de doot van dezen marcgra-
[11283] ue zo bezat ende regneirde huerer beeder
[11284] zone in grooten payze ende vrede van zijne*n*
[11285] volcke

Cap. 51

[11286] Hier naer volghende staet bescreuen
[11287] van florence keyseri*n*ne van roome Cap*itel* .lj.

[miniatuur 97; niet uitgevoerd]

[11288] O F griseldis de marcgra-
[11289] uinne van saluce groote
[11290] duecht ende ghestadich-
[11291] ede ouer huer hadde. zo
[11292] volghede huer nochtans
[11293] naer ghenouch die ede-
[11294] le florence keyserinne van roome. de
[11295] welke by wonderliker patiencien leedt
[11296] ende verdrouch menighe zware onghe-
[11297] nouchte. ende jeghenspoet. alzo dat ghe-
[11298] nouch beuonden es. inden mirakelen van
[11299] onzer lieuer vrauwen. Deze keyserin-
[11300] ne was van vutnemender schoonhede
[11301] Maer van vele meerder duecht ende zu-
[11302] uerhede. het ghebuerde dat de keysere

[11303] huer heere trecken wilde teenen grooten
[11304] strijde ende zwarer hoorloghe. Dus liet
[11305] hij stedehoudere ende rewaert van zijnen
[11306] lande*n* ende van zijnre vrauwen eene*n* zijne*n*
[11307] broedere die hij hadde. De welke zijn broe-
[11308] dere ouermids temptacie vande*n* viant.
[11309] Naer dat de keysere vertrocken was. deze
[11310] veruolchde deze keyserinne zeere stranghe-
[11311] like om zijnen wille daer of te hebbene. En-
[11312] de omme cort te makene zo hilt hijze alzo
[11313] cort ende zo bestranghe dat zij dien dede
[11314] gheuanghe*n* houden ghesloten in eenen
[11315] torre van vreezen. Aenghezien dat zij met
[11316] beden noch met schoonen woorde*n* an hem
[11317] niet verwinnen en conste: Ende vp dien
[11318] dat hij vp huer gheen foortse cracht oft
[11319] ghewelt bezeghen en zoude tot dat de key-
[11320] sere huer heere weder keeren zoude. Ende
[11321] als de tijdinghen quamen dat de keysere
[11322] vp reyzen thuuswaert was. ende zonder-
[11323] linghe by huus. Niet meenende dat des
[11324] keysers broedere huers zoude beclaecht
[11325] hebben zonder cause ende zonder redene zo
[11326] ontslouch zij dien vuten torre o*m*me pays
[11327] te behoudene. Ende up dat hij zijne broe-
[11328] der den keyser jeghens rijden zoude. Maer
[11329] als hij by den keyser[78] zijnen broeder quam doe
[11330] vermakede hij de keyserinne zo jeghens
[11331] den keyser. huer uplegghende dat quaetste
[11332] ende dat veruaerlicste fait dat herte ghe-
[11333] dijncken mochte. Emmer dat de keyse*re*

78 11329 *keyser*: de eerste *e* is klein bovengeschreven.

[11334] zijnen broeder ghelooue gaf zo dat de key-
[11335] sere alzo hij vuter hoorloghe quam zandt
[11336] zomeghen van zijnen lieden van wapene
[11337] vooren te houe ghebiedende dat deze kyser-
[11338] inne* van liue ter doot gebrocht zoude
[11339] wezen eer hij te houe quame. ende zonder
[11340] meer mentioens daer af te makene. wa*n*t
[11341] hij en wildeze nemmermeer zien noch
[11342] hooren. Maer als dit volc van wapene
[11343] met dezer boodscepe te houe quamen:
[11344] doen verwonderde huer zeere van dezer
[11345] mare. Ende badt zo vriendelike den ghue-
[11346] nen die dat last vanden keysere hadden
[11347] omme huer te doodene. dat zij de zake eerst
[11348] wel verstaen ende vernemen wilden. oft
[11349] mochten zij tot dien niet verstaen dat
[11350] zij huer doch wilden tleuen laten. ende zij
[11351] zouden in onbekenden habijte vute den
[11352] lande dolen als de ombekende. Doch vut
[11353] compassien. Ende dat zij noch dan duecht
[11354] ende eere van huer ghehoort en[79] hadde*n*
[11355] zo lieten zij huer tleuen. ende zij ghijnc strij-
[11356] ken. Maer zij deden den keysere te verstane
[11357] dat zij doot was. ende alzo quam de keysere
[11358] thuus. Zo verre doolde deze keyserinne
[11359] duer menighen spoet ende wederstoot dat
[11360] zij onthouden was om eens groots prin-
[11361] cen kindekin te houdene ende te beware-
[11362] ne. Ende het ghebuerde dat deze groote
[11363] prince eenen broeder hadde. die beuanghe*n*
[11364] wordt vander minne*n* van dezer vrauwen

79 11354 *en*: achter dit woord lijkt een stukje perkament of papier geplakt te zijn (mogelijk om *de* af te dekken).

[11365] Ende omme dieswille dat zij zijne*n* wil-
[11366] le niet doen en wilde noch goets moets noch
[11367] quaets moets. zo wachtede deis* princen
[11368] broedere up eenen tijdt dat deze vrauwe in
[11369] slape gheuallen was. Ende tkindekin by
[11370] huer. Ende nam dat kindt ende verstictet
[11371] ende versmoordet ende leyd weder by huer
[11372] om datmen zegghen zoude dat zij dat ver-
[11373] leghen hadde. ende dat zij daer o*m*me ster-
[11374] uen zoude. Alle deze jeghenspoeden ende
[11375] zware auenturen. die verdrouch deze goe-
[11376] de vrauwe mits grooter ghestadichede en-
[11377] de up tgoede betrauwen van gode en*de* maria
[11378] zijnre ghebenedider moedere. Als dat de
[11379] waerheyt van dien noch naermaels wel
[11380] blijcken zoude. Nietmin deze moort die
[11381] was up huer gheleyt ende zij was ghe-
[11382] condampneirt daer omme te steruene
[11383] Dus alsmenze ter doot waert leeden
[11384] zoude als de ghuene diemen meende dat
[11385] zij tkindt versmoort oft verleghen had-
[11386] de. De heere vanden kinde ende de moe-
[11387] dere die creghen zo groote compassie ende
[11388] deernesse up huer. Ouermids tgoede
[11389] duechdelic ende eerbaer leuen dat zij lee-
[11390] dede. Ende die eerbaerhede die zij in huer
[11391] bemerct hadden. dat zij gheen herte
[11392] en hadden die te doen steruene. Maer zij
[11393] deden die ouerzenden in een heylandt
[11394] als verbannen. jn welken heylande
[11395] zij leifde in grooter zwarer aermoeden

[11396] ende ghebreke. Maer zeere patientelic tse-
[11397] ghen gode ende zijnre lieuer moeder.
[11398] Vp eenen tijdt zo ghebuerdet. Naer dat
[11399] deze aerme vrauwe huere bedinghe ghe-
[11400] sproken hadde an gode ende an maria
[11401] dat zij in slape viel in eene zeere schoone
[11402] groene plecke daer menich schoon crude-
[11403] kin wies. Ende daer zo hadzij visioen
[11404] van onzer lieuer vrauwen die tot haer
[11405] quam ende zeyde. dat zij vp staen zoude
[11406] ende dat zij dat crudekin pluck*e*n zoude
[11407] daer huer hooft up gheleghen hadde
[11408] .Want met dien crudekin zo zoude zij
[11409] huer broot noch winnen. daer mede
[11410] ghenezende alrehande ziecten. Ende
[11411] alzo eenighen tijt daer naer deze goede
[11412] vrauwe met dezen crudekine velerande
[11413] ziecten ghenezen hadde: zo dat de fa-
[11414] me ende de mare onder den man ghij*n*c
[11415] Ende die broedere vanden grooten prince
[11416] die tkindekin vermoort hadde zeere
[11417] ziec zijnde ende onuermooghen ende
[11418] onghenezelic alzomen zeide. zo wor-
[11419] de deze goede aerme vrauwe daer ontbo-
[11420] den om deze ziecte te ghenezene. Ende
[11421] als deze vrauwe bijden zieke quam zo
[11422] begonde zij hem te zegghene dat hij wel
[11423] bemerken mochte datten god slouch
[11424] met zijnre roede. Ende waert dat zake
[11425] dat hij alzulke zaken opembaerlike
[11426] van hem doen wilde. ende belijden ouer

[11427] luut als hij onder hem hadde. zij zouden*e*
[11428] gheerne ende lieuelike ghenezen. maer
[11429] anders zo en hadde zijs gheen macht.
[11430] Doen worddede hij peynsende up de moort
[11431] vande*n* kindekine die hij ghedaen hadde
[11432] ende te wat waro*m*me. Dus in grooten
[11433] rauwe ende leedsamhede zo verkende hij
[11434] deze moort alzo zij ghebuert was ende
[11435] de waero*m*me. Ende hoe hij bouen dien
[11436] deze vrauwe daer jnne beleyt ende beteghe*n*
[11437] hadde. Waer of de prince zeere verwon-
[11438] derde ende zeere verthoorent ende v*er*gra*m*t
[11439] worde up zijnen broedere. Ende wilde in
[11440] alder mani*er*en zijnen broeder doen justicie*re*n
[11441] Maer deze edele vrauwe dede zo vele dat
[11442] zij den prince te vreden ende te payse stel-
[11443] de ende zij ghenach* den zieken. Ende
[11444] aldus achteruolghende het woordt ons
[11445] liefs heeren int helighe euuangelie
[11446] zo loonde zij quaet met duechden. En-
[11447] de zeere corts daer naer zo ghebuerdet
[11448] jnsghelijcx. dat tskeysers broededere* om
[11449] wiens wille zij vut skeysers ooghen ver-
[11450] dreuen was in zo grooter zwarer ziec-
[11451] ten viel. dat hij al lazarus ende beziect
[11452] was vanden hoofde tot den voeten. En*de*
[11453] alzo de mare ende fame zeere verre liep
[11454] datter eene vrauwe was die van allen
[11455] ziecten ghenas zo was deze verdreuen*e*
[11456] keyserinne ontboden van skeysers we-
[11457] ghen zonder datmen wiste wie dat zij

[11458] ware. want men anders niet en wiste
[11459] dan dat zij doot ghezijn hadde. Ende als de-
[11460] ze keyserinne quam daer de zieke lach. zo zei-
[11461] de zij hem dat hij zijn biechte opembaerlic
[11462] ende ouer luut sprake van als dat hij vpt
[11463] herte hadde of het en ware niet moghelic
[11464] noch in huerer macht niet hem te ghene-
[11465] zene. Maer hoe wel dat hij dat dicwijle
[11466] ende langhe ontzeide ende niet doen en wil-
[11467] de. Ten hende nochtan zo dede hij datte ende
[11468] beleet alle dat quaet ende alle de valschede
[11469] die hij florencen der keyserinnen jeghen den
[11470] keysere hueren heere beraden hadde zo dat de
[11471] keysere zijn wijf hadde ghedaen dooden. Ende
[11472] dat om dies wille dat de voirs*eide* ziecke zijne*n*
[11473] wille van huer niet en conde ghecrijghen
[11474] in gheender manieren te wijle dat de key-
[11475] sere ter oorloghe trac. Om welker valscheit
[11476] wille hij bekende dat hem god deze plaghe
[11477] ghezonden hadde. Maer als de keysere dit
[11478] hoorde anders niet wetende. dan dat zijn
[11479] vrauwe doot ware. ende dat hij die te qua-
[11480] der cause ende onuerdient by rade van zij-
[11481] nen broedere hadde ghedaen dooden. zo wart
[11482] hij nalicx vuten zinne. ende wilde zelue
[11483] zijnen broeder tleuen. Maer die goede
[11484] vrauwe die viel daer tusschen ende be-
[11485] scuddede den zieken ende ghenassene. ende
[11486] gaf te kennene dat zij die zelue florence
[11487] was. ende hoe zij der doot ontco*m*me*n* was
[11488] Ende waer zij oyt zint gheweist. en*de* wat

[11489] zij gheleden hadde. Ende wat huer ouer
[11490] ghegaen ende ghebuert was. Ende het was
[11491] al o*m*me alzo beuonden. Ende aldus quam
[11492] florence weder by hueren heere. ende leef-
[11493] den voortan in payze ende in zalicheden
[miniatuur 98; niet uitgevoerd]

Cap. 52

[11494] Van barnaboz wiue de geneuoix te paris

[11495] N Och ten pro-: .Capp*itel*. .lij.
[11496] pooste van vrauwen die
[11497] ghestadich zijn ende ghe-
[11498] trauwe zo mach wel ver-
[11499] maent zijn die hystorie die
[11500] bocace verrekent in zijnen
[11501] bouc vanden hondertich wonderen. ¶. Al-
[11502] zo up eene tijdt te parijs. ghebuerde dat
[11503] velerande cooplieden lombaerden ende yta-
[11504] lienen tsamen vergaderden teene*n* auont
[11505] male. Ende alzo zij van menighera*n*de

[11506] propoosten spraken zo worden vermaent
[11507] eenighe van hueren wiuen. zo dat onder
[11508] al een geneuoix gheheeten barnabo zijns
[11509] zelfs wijf zeere begonste te prijzene ende
[11510] zeere goede name ende fame te gheuene
[11511] zo o*m*me huere schoonheyt zo o*m*me huere
[11512] reynicheyt in hueren staten zo o*m*me meer
[11513] andere duechden die zij ouer huer hadde
[11514] Ende daer was een zeere hooghe spreken-
[11515] de mensche int ghezelschip gheheeten
[11516] ambroise. de welke daer up andwoorde
[11517] ende zeide dat hij wel razende ende onwijs
[11518] was zijn wijf zo grooteliken te prijsene
[11519] ende te verheffene zonderlinghe van rey-
[11520] nicheden in hueren huweliken state. En-
[11521] de hoe dat gheen vrauwe en ware hoe ghe-
[11522] stadich dat zij ware. waert datze yeme*n*t
[11523] scerpelic ende stranghelic veruolchde zo
[11524] by gheloften ende by ghiften zo bij schoone*n*
[11525] woorden hij en zoudze wel ghecrijghen:
[11526] Van dezer zaken begonste een groot
[11527] ghekijf tusschen hem beeden. zo verre
[11528] dat zij een weddinghe maecten onderlin-
[11529] ghe van .v^{M}. guldenen. zegghende barna-
[11530] bo dat ambroise met alle den listen die
[11531] hij zoude connen ghedoen en zoude bij zij-
[11532] nen wiue niet connen gheslapen oft die
[11533] crijghen tzijnen wille. Ende ambroise
[11534] die weddede dat hij zoude. Ende dat hij
[11535] hem daer of zo goet lijcteeken ende wa-
[11536] rachtichede bringhen zoude. als hij wel

[11537] als hij wel* bekennen zoude ende niet en zou-
[11538] de connen gheloochenen. Andere goede man-
[11539] nen die int ghezelschip waren die deden ze*er*e
[11540] groote pooghernie onderlinghe dat deze wed-
[11541] dinghe niet voortgaen en zoude. ende datt*er*
[11542] niet af ghebueren en zoude. Maer zij en
[11543] condens beletten in gheender manieren.
[11544] Dus vertrac ambroise van daer zo hij
[11545] eerst conde ende trac heymelic te jeneue*n*
[11546] waert. Ende als hij te jeneuen quam
[11547] zo onderzochte hij zeere ende beuraechde
[11548] zeere naer tleuen van deser vrauwen
[11549] barnabos wijf. Ende om cort te maken*e*
[11550] zo bezief hij ende verhoorde zo vele eeren
[11551] ende duechden van huer spreken dat hem
[11552] zijn hope te male ontviel om te zijnen
[11553] principalen vermete te moghen co*m*mene
[11554] dat was bij huer te slapene. Dies hij
[11555] zeere tonvreden was ende het berieu he*m*
[11556] ze*er*e der zotternie vander weddinghe die
[11557] hij jeghen barnabo ghedaen hadde. Maer
[11558] emmer zo wart hij hem bedinckende
[11559] van eender grooter subtijlheyt ende valsche-
[11560] de. want hij grooten spijt hadde in hem
[11561] seluen .v^{M}. guldenen te verliezene. Ende
[11562] dede zo vele dat hij sprac met eender
[11563] quader ouder teue die te dezer goeder
[11564] vrauwen huus verkeerde ende wat ghe-
[11565] loofsamichede ten huuze hadde. Ende
[11566] beloouede huer grooten schat ende ju-
[11567] weelen wilde zij alzo vele doen dat zij

[11568] hem in eene scrijne sluute*n* wilde ende die
[11569] doen draghen inder goeder vrauwen cam*er*e
[11570] ouer mids dien dat deze oude teue[80] der
[11571] vrauwen zoude doen te verstane dat vele
[11572] goede rijckelike juweelen in die scrijne
[11573] waren die huer in bewaernessen gheghe-
[11574] uen waren. Ende hoe dat de dieneers va*n*-
[11575] den heere daer o*m*me vute gheweist hadde*n*
[11576] om die te ghecrijghene biddende by dien
[11577] dat huer lief ware dat zij deze scrijne
[11578] twee oft drie nachten in huere camere
[11579] wilde laten bliuen tot dat zij van buute*n*
[11580] weder ghekeert ware die die juweelen
[11581] toebehoorden. Alzo deze quade teue dede:
[11582] Ende de goede vrauwe die vp gheen arch
[11583] en peinsde die consenteirdet huer minlic
[11584] ende gheerne. Ende aldus zo quam am-
[11585] broise inder vrauwen camere. ¶ Snauonts
[11586] als als[81] deze goede vrauwe in huer cam*er*e
[11587] quam omme te bedde te gane. ende zoe nie-
[11588] ment by huer en hadde dan een jonc maech-
[11589] dekin. zo bemerkede deze ambroize duer
[11590] zekere gaten die hij ghemaect hadde jnde
[11591] scrijne alle de maniere vanden abijte*n* en*de*
[11592] vanden ghewaden die zij o*m*me ende an had-
[11593] den. Ende onder al dandere een proper buer-
[11594] sekin ende een onderriemkin dat wel frisch
[11595] ende rijckelic was. ende dat zij zelue mett*er*
[11596] handt ghemaect ende ghewrocht hadde
[11597] Ende bemerkede voort waer zij dat leyde
[11598] Ende alzoo die goede vrauwe alleene mee*n*-[82]

80 11570 *teue*: tussen de *t* en de eerste *e* lijkt een weggeschaafde *t* te staan.
81 11586 *als als*: het tweede *als* is doorgehaald.
82 Op pagina 213v zijn de veronderstelde kapitalen gerubriceerd met een verticale streep, wat tot nu toe nergens in het handschrift gebeurd is en ook hierna niet gebeurt. Opvallend is dat de ronde *d* hier ook midden in zinnen en klein geschreven als kapitaal wordt opgevat.

[11599] de in haer camere te zijne midsgaders huer
[11600] meyskin. zo dat zij emmer huer borstkins
[11601] crauwede of handelde in zulker wijs dat
[11602] ambroize bemercte jeghen de keerse dat
[11603] zoe een root wartkin up huere slinckere
[11604] borst hadde staende. Bemercte voort alle
[11605] huer wezen. ende tmaecsele van hueren le-
[11606] den. Ende als deze vrauwe ende tmeyskin
[11607] in slape waren zo croop deze ambroize ze*er*e
[11608] lijzelic vute der scrijnen. ende ghecreech
[11609] ende stal dat buersekin ende dat onderrye*m*-
[11610] kin daer zijt gheleyt hadde ende droucht
[11611] met hem inde scrijne. Ende als hij alzo
[11612] twee oft drie daghen daer gheweist had-
[11613] de zo quam dat quade oude wijf de kiste
[11614] oft scrijne weder halen ende liet ambroise
[11615] vut Ambroize die wel meende dat hij
[11616] alle dijnc vulco*m*men hadde. zonder dat he*m*
[11617] speet dat hij bijder vrauwen niet gheslape*n*
[11618] en hadde. die pijnde hem weder omme wech
[11619] te parijs waert. Ende dede tghezelscip we-
[11620] der vergaderen die daer by ende an gheweist
[11621] hadden daer de weddinghe ghedaen had-
[11622] de ghezijn. Ende voor hem allen zeide hij
[11623] barnabo an hoe dat hij zonder faute ende
[11624] te zijnen ghemake by zijnen wiue ghesla-
[11625] pen hadde. Ende in teekene van dien zo
[11626] ghijnc hij hem alder eerst vertellen alle de
[11627] ordenancie ende gheleghenthede vander ca-
[11628] mere ende vander schilderien ende hystorie*n*
[11629] diere jnne stonden. Ten anderen zo toochde

[11630] hij hem tbuersekin ende dat onderryemkin
[11631] dat barnabo wel kende. Ende zeide dat
[11632] zoe hem dat ghegheuen hadde tot eender ghe-
[11633] dinckenesse. Ende voort zo zeide hij hem al
[11634] huer wezen ende al huer maecsel ten naeste*n*
[11635] dat hij conste Ende hoe dat zij een root wort-
[11636] kin hadde recht up huere slinckere borst:
[11637] waer in barnabo zeere verwondert was
[11638] ende gaf ambroise van dien ghelooue. wa*n*t
[11639] hij van al dien de contrarie niet en wiste te
[11640] zegghene daer in hij zeere bescae*m*t was
[11641] Ende worde bijden ghezelscepe gheco*n*de*m*p-
[11642] neirt ambroize*n* de v^{M}. guldene up te legghe-
[11643] ne. Alzo hij dede. Ende alzo hij eerst con-
[11644] ste zo pijnde hij hem te jeneuen waert. En*de*
[11645] alzo houde als hij daer quam zo ontboodt
[11646] hij expresselic eenen zijnen facteur daer
[11647] hij hem bouen al in betrauwede ende ver-
[11648] trac hem alle de zake*n* alzo zij voore*n* v*er*haelt
[11649] zijn Ende de maniere hoe dat hij wilde
[11650] dat hij zijn wijf heymelicst zoude bringhe*n*
[11651] van leuenden liue ter doot. De welke
[11652] facteur anhoorende tghebodt van zijne*n*
[11653] meester dede ter stont zijn vrauwe te peer-
[11654] de zitten omme met hem jeghens huere*n*
[11655] man te rijdene. de welke hem ontbode*n*
[11656] hadde dat hij quame ende dat hij alzo dede
[11657] Dus deze goede vrauwe die ze*er*e v*er*blijt
[11658] was vander comste van hueren man
[11659] Zij dede alzoo huer die facteur riet En*de*
[11660] als zij beede buten der stede quamen al

[11661] voor een bosschelkin daer zij duer lijde*n*
[11662] zouden zo beetede hij al vooren van zijnen
[11663] peerde Ende hij namze ooc mede van hue-
[11664] ren peerde. Ende zeide huer ende toochde huer
[11665] brieuen van hueren man hoe dat hij last
[11666] hadde huer tlijf te nemene. Daer jnne
[11667] dat deze goede vrauwe zeere veranderde alst
[11668] redelic was. want zoe ter weerelt gheen za-
[11669] ke en wiste. waer an dat zij tlijf jeghens
[11670] hueren man zoude mooghen verdient
[11671] hebben. Dus viel zij zeere compasselic
[11672] den facteur te voet. ende bat hem huers
[11673] lijfs ghenade. Twelke huer de facteur
[11674] vut deernessen gaf. Ouermids der mi*n*-
[11675] nen die zij hem altoos bewezen hadde.
[11676] Ende ooc dat god alzo wilde dat hijt
[11677] niet ghedoen en conste vut compassien
[11678] Maer emmer zo moeste zij hem al daer
[11679] gheloouen vp huer lijf dat zij niet we-
[11680] der ter stede waert keeren en zoude. Maer
[11681] dat zoe recht toe recht an van daer trecke*n*
[11682] zoude inder gods gheleede. Ende ombe-
[11683] kent ende alzo dede zij. Ende alzo hou-
[11684] de als zij vut zijnen handen was zo ghij*n*c
[11685] zij in een schamel landhuus naer. En*de*
[11686] daer wisselde zij huer vpperste cleet je-
[11687] ghen mans cleed*er*en tot dat zij bet voort
[11688] vut huerer kennessen co*m*men was En*de*
[11689] daer vercleede zij huer al in mans ha-
[11690] bijte ende sneet huer haer of. Ende
[11691] meenende dattet een jonghelijnc ware

[11692] zo quam zij te dienene met eenen coopma*n*-
[11693] ne van catheloengen diemen hiet ferra*n*t
[11694] de welke al daer omtrent vut zijne*n* sche-
[11695] pe te lande gheco*m*men was hem solaciere*n*
[11696] Ende dien zo diende zij zo vuterlike wel
[11697] ende zo nauwe als dat hij noyt dies ghe-
[11698] lijke van dienere ghehadt en hadde. En*de*
[11699] deze vrauwe die dede huer heeten Sicu-
[11700] ram desmoly. Ende als deze coopma*n* van
[11701] Casteloingnen weder tzijnen scepe trac zo
[11702] zo* ghijnc deze Sycuram mede ende zeilde
[11703] zo verre met hem dat zij in alexandrien
[11704] quamen Ende daer cochte deze coopman
[11705] vele schoonder rijckeliker valken. Ende
[11706] daer mede trac hij by den soudaen van ba-
[11707] bilonien daer hij groote conde ende vrient-
[11708] scap mede hadde. Ende als deze coopman
[11709] een wijle bijden soudan gheleghen hadde
[11710] zo worde deze soudaen bemerkende dezen
[11711] jonghelijnc securam de welke zo neeren-
[11712] stelike ende zo curieuzelike zijnen meestere
[11713] diende. Ende die hem in schoonheden ende
[11714] in gracelicheden zo wonderlike wel behaghe-
[11715] de zo dat hij badt ende begheerde an fignir*
[11716] ferrant den coopman zijnen goeden vrient
[11717] dat hij hem dien dienare laten wilde. en*de*
[11718] hij zoudene een groot meest*er* maken. Ende
[11719] hoe wel dattet die coopman noode dede.
[11720] zo dede hijt nochtan ten vutersten. Ende
[11721] om cort te makene Sicuram die bleef bij
[11722] den soudaen. Ende diendene zo wel ende zo

[11723] ghetrauwelic dat al des soudaens ghe-
[11724] looue up hem stoet. ende up gheen andere
[11725] Ende worde een zo groot meester bijden sou-
[11726] daen dat hijt gheheel ende al regierde voore*n*
[11727] ende achtere. Het ghebuerde hoe dat in
[11728] eene van des soudaens stede*n* een jaermarct
[11729] wezen zoude daer allerande cooplieden en*de*
[11730] van diuerschen maertsen ende lande*n* ghe-
[11731] ploghen hadden te co*m*mene. Dus orde-
[11732] neerde de soudaen dat deze sicuram daer
[11733] trecken zoude om des soudaens recht aldaer
[11734] te jnnene ende te bewarene. Ende alzoot
[11735] gode gheliefde zo quam te diere jaermarct
[11736] metgaders meer andere cooplieden van yta-
[11737] lien juweeliers ende andere. deze val-
[11738] sche ambroize die zeere rijke gheworden
[11739] was mids dezen v^{M}. guldenen die hij had-
[11740] de van barnabo. Sicuram die des soudae*n*s
[11741] stedehoudere was. binnen diere stede die
[11742] van elken hooghe verheuen ende gheeert
[11743] alzoot betaemde. Ende om dies wille dat
[11744] hij dusdanich een groot heere ende een groot
[11745] meester was zo brochten hem de cooplieden
[11746] daghelicx juweelen ende baghen te tooghe
[11747] vp auenture oft hij die hadde wille*n* coopen
[11748] voor hem oft yement anders. zo dat jnsghe-
[11749] lijcx deze ambroise by hem quam met al-
[11750] zulken juweelen als hij hadde. Ende
[11751] als hij een cleen cofferkin open doen zou-
[11752] de daer de juweelen in laghen onder wel-
[11753] ke juweelen dit buersekin lach ende het

[11754] onderriemkin daer vooren af ghesproke*n*
[11755] es. zo versach die sicuram ter stont als
[11756] dieze kende. Ende hij aenveerde die ende
[11757] hij bezachze zeere. verwonderende hoe ende
[11758] in wat manieren dat zij daer mochte*n* ghe-
[11759] co*m*men wezen. Ende ambroise die in lan-
[11760] ghen tijden hem dezer auenturen niet be-
[11761] moet en hadde die begonde jeghens hem
[11762] zeluen te lachene. ende dat worde sicu-
[11763] ram gheware. Doen zeide sicuram
[11764] tot hem. vriend ic meene dat ghij lacht
[11765] jeghen v zeluen. omme dat ic my zelue*n*
[11766] eerst besletst hebbe. deze vrauwe juweel-
[11767] kins te beziene eer andere. Maer emmer
[11768] zo zijn zij zeere schoone ende zeere lieflic
[11769] Ende ambroize die andwoordede heere
[11770] zulc als zij zijn zij zijn wel tuwen ghe-
[11771] bode. Maer ic louch jeghen my zeluen
[11772] om dies wille dat my te vooren quam de
[11773] maniere hoe icxse ghecreech Doen zei-
[11774] de sicuram. Ter goeder trauwen coopma*n*
[11775] zecht my doch hoe ghij daer an gheraect
[11776] zijt. zekere heere zeide ambroize. jc had-
[11777] ze van eender schoonder vrauwen dieze
[11778] my gaf daer ic eenen nacht by sliep. En-
[11779] de daer toe zo wan ic te dier reyse v^{M}. gul-
[11780] denen mids eenre weddinghe die jc daer
[11781] of dede jeghens hueren zotten ende dwa-
[11782] zen man ende hiet barnabo die jeghe*n*
[11783] my durste wedden dat jcker niet bij
[11784] slapen en zoude. Ende die onzalighe als

[11785] ic hem zeide dat ic by huer gheslapen hadde
[11786] ende als ic alle de gheleghenthede vander
[11787] camere zeide. ende de malerien de beilden en-
[11788] de de historien die daer in staen. ende daer
[11789] toe tmaecsele ende tfatsoen van zijne*n* wiue
[11790] naect Ende hoe dat zij een root wortkin
[11791] oft een porrekin heift rechts onder huere
[11792] slinckere borst zo dede hij zijn wijf van le-
[11793] uenden liue ter doot bringhen. Maer hij
[11794] hadde bet punitie verdient dan zij. want
[11795] een man sculdich es te wetene ende te be-
[11796] seffene dat alle vrauwen broosch ende wa*n*-
[11797] kel zijn ende lichtelic verwonnen zo datt*er*
[11798] gheen betrauwen jnne te stellene en es
[11799] Doen verstont die vrauwe die haer
[11800] altoos sicuram dede heeten. de cause ende de
[11801] redene van huers mans gramschepe ende
[11802] verbolghenthede jeghen huer. Twelke zij
[11803] noyt daer te vooren en hadde connen ghewe-
[11804] ten. Maer zij als een zeere wijze ende ghesta-
[11805] deghe vrauwe als zij was. en wilde hier of
[11806] gheen tale noch teekin gheuen dat zijt was
[11807] voor in tijde ende in wijlen. Dus macte
[11808] zij een maniere dat zij daer groote vrede ende
[11809] solaes in hadde datte te hooren verrekene*n*
[11810] Ende zeide tot ambroise dat hij een vroylic
[11811] ghezelle was Ende dat zij meer ghemeen-
[11812] schepe met hem wilde hebben. Ende be-
[11813] gheerde an hem dat hij daer te lande ble-
[11814] ue. Ende dat hij vaste zij* coopmanscepe
[11815] dede voor hem beeden. Ende zij zoude he*m*

[11816] daer toe ghelts ghenouch in hande*n* ghe-
[11817] uen. Twelke ambroise zeere lieue hoorde
[11818] Ende up dat die vrauwe te bet tot hue-
[11819] ren vermete co*m*men zoude. Ende up dat[83] ambroi-
[11820] se huer niet en ontdoolde noch en ontghin-
[11821] ghe zo gaf zij hem daer een schoon huus
[11822] ende gaf hem ooc groote sommen van pen-
[11823] nijnghen onderhanden zijne coopmansce-
[11824] pe mede te doene voor hem beeden alzo hij
[11825] meende. Ende toochde hem zo groote teeke-
[11826] nen van minnen. ende van vrientscepen
[11827] dat zij alle daghe tsamen waren. Ende de-
[11828] ze zotternye dede zij hem verrekenen voor de*n*
[11829] soudaen om dat hij daer omme lache*n* zou-
[11830] de Bynnen dezen tijden zo dede Sicuram
[11831] zo vele an de jeneuoisen die daer te lande wa-
[11832] ren dat zij huer beloueden barnabo daer
[11833] te doen co*m*mene. Maer dat zij vernomen
[11834] hadden dat barnabo alzo veraermt ende
[11835] tonder was alzo wel ter cause vander
[11836] grooter finance die hij hadde moeten ghe-
[11837] uen voor tverlies vander weddinghe die
[11838] hij jeghens ambroisen dede. Als ter cau-
[11839] se vander grooter onghenouchte schaemte
[11840] ende gramscepe die hij int herte drouch
[11841] meenende dat hem zijn wijf die ontrouwe
[11842] ghedaen hadde alzoot vooren verclaert es
[11843] Ende ten ontbiedene ende ter begheerten
[11844] vanden soudaen zo quam barnabo daer
[11845] te lande. Ende als barnabo voor den sou-
[11846] daen ghecommen was. doen ontboodt

83 11819 *dat*: klein bovengeschreven door een andere hand (met verwijsteken ∧).

[11847] Sicuram ter stont ambroise te houe. Maer
[11848] eer hij daer quam zo hadde zij den soudaen wel
[11849] onderwijst dat ambroise valschelike looch
[11850] an den roem die hij vander voirs*eide* vrauwe*n* an
[11851] hem zeluen ghedreghen hadde. Ende bat he*m*
[11852] vriendeliken waert by alzo dattet bleke ende
[11853] beuonden ware inder waerheit dat hij daer
[11854] o*m*me looghe dat de soudaen hem daer af zo
[11855] punieren wilde als recht ende redene bewij-
[11856] zen zoude. naer gheleghenthede der zaken
[11857] Het welke huer de soudaen vriendelike
[11858] toe zeide ende accordeirde. Maer als Sicu-
[11859] ram barnabo ende ambroise alle te zame*n*
[11860] by den soudaen quamen. zo begonste sicu-
[11861] ram heml*ieden* te zegghen*e*. in dezer manieren
[11862] Ambroise het ghelieft den soudaen dat
[11863] ghij hier ter stont verhaelt ende verreke*n*t
[11864] de truffe ende boerde int langhe. hoe dat
[11865] ghij jeghens barnabo die hier voor oghe*n*
[11866] es wont de v^{M}. guldenen. ende in wat ma-
[11867] nieren dat ghij by zijnen wiue sliept.
[11868] Doen veranderde ambroize in zijnder vaer-
[11869] we. ende in zijnder tale*n*. Als de ghuene die
[11870] de waerheit strafte ende de valscheit wrou-
[11871] chde. want hem de zake al te zeere onuer-
[11872] zien ouerquam. Ende hij hem daer voore*n*
[11873] niet en verhoedede. Nietmin zo quam hij
[11874] al te met te hem zeluen. Ende hij andwoor-
[11875] dede. heere daer en licht niet an al en zeg-
[11876] ghe jct niet. Barnabo die hier voor ooghe*n*
[11877] es die weetet wel. Ende zelue zo schame

[11878] ic my zijnder blaemte. Met dien bat bar-
[11879] nabo den souldaen als die vul onghenouch-
[11880] ten ende verdriets was dat hij daer af nem-
[11881] mermeer ghewach en hoorde ende dat hij
[11882] van daer vertrecken mochte. Maer sicu-
[11883] ram die verbadt hem dat hij daer bleue. en-
[11884] de dat hij daer up andwoordede. want hij
[11885] begheerde de zake te hoorene. Ambroi-
[11886] se die zach dat hij bedwonghen was. de
[11887] zake van beghinsele tot den hende te ver-
[11888] rekenen die begonde te zegghene met
[11889] beuender stemme de zake alzo hijze bar-
[11890] nabo hadde ghegheuen te verstane ende
[11891] ghelijc hij te vooren den soudaen verreke*n*t
[11892] hadde. Ende als ambroize zijne zake al
[11893] verrekent hadde. doen vraechde sicu-
[11894] ram tot barnabo. oft alzo was. Ende
[11895] hij zeide. Ja. Doen zeide sicuram. hoe
[11896] mach dat zijn. zijtje dies wel zekere
[11897] dat deze man bij uwen wiue sliep mids
[11898] dien dat hij v eenich lijcteeken zeicht zijt
[11899] je zo beestachtich dat ghij niet en v*er*staet
[11900] datmen bij zomegher manieren. ende
[11901] by zo menigher liste eenre vrauwe*n* maec-
[11902] sele ende gheschepenesse weten mach
[11903] zonder bij huer te slapene. Ende ghij om
[11904] dier zaken wille. v wijf hebt ghedae*n* doo-
[11905] den ghij waert weerdt datmen v zeluen
[11906] doodede. want ghij daer of gheene vul-
[11907] co*m*men prouue noch zekerheit en hadt.
[11908] Doen hadde barnabo grooten vaer. en*de*

[11909] hij was zeere versaecht datmen daer o*m*me
[11910] zoude ghedoot hebben. Ende sicuram
[11911] diet niet langher verzwijghen noch ghe-
[11912] lijden en wilde. Ende huer dochte dattet
[11913] tijdt ende plaetse was te opembarene.
[11914] zeide. Ha. ha. ambroize valsch verradere
[11915] kenne nv die waerheit int gheheele
[11916] zonder dy te doen pijnen. oft tormenteren
[11917] want van al datstu ghezeit hebs hebs-
[11918] tu valscheliken ghelooghen duer dijn ae*n*-
[11919] zichte. Ende die vrauwe daer du dijne*n* roem
[11920] of draechs. en es niet doodt. Maer es hier
[11921] al vaste by dy. omme dijne valsche lue-
[11922] ghenen te straffene ende waer te doene.
[11923] want du die nye en ghenaectes Aldaer
[11924] zo was een groot vergaderinghe zo
[11925] vanden edelen vanden soudaen. zo van
[11926] vele manieren van cooplieden lombaer-
[11927] den ende andere. die daer ter jaermarct
[11928] gheco*m*men waren. die in grooten ver-
[11929] wonderen de zake aenhoorden. En-
[11930] de o*m*me de zake cort te makene zo was
[11931] ambroize zo verre ghebrocht dat hij voor
[11932] den soudaen bekende alle de valscheit
[11933] die hij ghedaen ende bedreuen hadde om
[11934] de ghierichede vanden v^{M}. guldenen te
[11935] winnene. Ende als barnabo deze zake
[11936] vernam het was wondere dat hij zijn
[11937] zinnen niet en verloos van onghenouch-
[11938] ten ende van verdriete dat hij zij* wijf had-
[11939] de ghedaen dooden. Maer de goede vrauwe

[11940] die quam tot hem ende zeide. wat zoudt
[11941] yemende willen gheuen barnabo die
[11942] dy dijn wijf gaue. ende wijsde leuende
[11943] ende ombesculdich. Barnabo die zeide
[11944] dat hij daer vooren gheuen wilde al dat
[11945] hij inder weerelt zoude moghen fineren
[11946] ende vulleesten. Doen zeide zij tot hem
[11947] hoe barnabo. ende en kenstu die niet ende
[11948] hij die zo verdaerent was. als die niet en
[11949] wiste wat hij dede oft zeide. Doen ont-
[11950] sloot zij hueren boezem ende zeide ziet
[11951] hier barnabo dijne lieue gheselnede en-
[11952] de wederpaer diestu zonder cause ver-
[11953] wijst hads ende ghecondempneirt ter
[11954] doot. Ende doen zo namen zij malcan-
[11955] deren inden aerm. ende deden malcande-
[11956] ren groote feeste Ende de soudaen ende
[11957] alle dandere waren zeere verwondert
[11958] ende prezen zeere ende loueden dezer vrau-
[11959] wen duecht ende ghestadichede. Ende
[11960] groote ghijften waren huer ghegheuen
[11961] Ende al ambroizens goet was huer en-
[11962] de barnabo ghegheuen: Den welken
[11963] ambroize de soudaen in zwaren torme*n*-
[11964] te dede steruen

Cap. 53

[11965] Hier naer staet bescreue*n* van leonce der
[11966] griecscher vrauwen en*de* meer and*er*e Cap*itel* .liij.

[miniatuur 99; niet uitgevoerd]

[11967] A ls vrauwe rechtuerdich-
[11968] ede alle deze zaken aldus
[11969] verrekent hadde Ende
[11970] noch vele meer die ic ach-
[11971] ter late omme de mate-
[11972] rie te cortene Als van
[11973] Leonce der griecscher vrauwen. de wel-
[11974] ke om gheen torment. dat men huer doen
[11975] mochte. wroughen noch lijden en wilde
[11976] van tween mannen. die huers besculdich
[11977] waren. Maer beet huer tonghe of met
[11978] hueren tanden als zij voor den juge stont
[11979] van ancxste oft hij eenich voetsele vut
[11980] huer hadde mooghen vaten by ou*er*laste
[11981] van tormenten zo zeide my de zelue vrau-

[11982] we. van meer andere*n* vrauwen die zo ghe-
[11983] stade ende zo vast van zinne waren dat
[11984] zij lieuer hadden venijn te drinckene ende
[11985] te steruene dan te wentelene ende te kee-
[11986] rene Bouen recht ende redene ende jeghe*n*
[11987] der waerheyt. Doen andwoorde ic huer
[11988] Vrauwe ghenouch zo hebdy my onder-
[11989] wesen vander ghestadichede ende groote
[11990] hertelichede der vrauwen Ende van meer
[11991] andere duechdelicheden datmen zekere
[11992] gheen meerdere van manne*n* gheschriuen
[11993] en mochte. Dus bem ic al te zeere ver-
[11994] wondert mits dien dat zo vele eerweerdi-
[11995] ghe vrauwen wijze discrete ende gheleer-
[11996] de hebben ghezijn. Ende die goede schoone
[11997] stijle ende maniere hebben ghehadt om-
[11998] me schoone boucken te makene hoe dat
[11999] zijt zo langhe hebben mooghen ghedooghe*n*
[12000] oft ghelijden: zij en hebben alle deze erreu-
[12001] ren ende smadelicheden van vrauwen doe*n*
[12002] keeren ende verandwoorden. die deze
[12003] mans den vrauwen vpzegghen: Alzoot
[12004] hier vooren te menegher plecken bewe-
[12005] zen es. Ende zij wel wisten dat zij ton-
[12006] ghelijke alzo bezwaert waren ende be-
[12007] rucht. Andwoorde rechtu*er*dichede Ghe-
[12008] minde vriendinne deze questie die licht
[12009] ghenouch te soluerene. want du wel
[12010] zien ende bezeffen muechs. bij al dat
[12011] ghuent dat jc dy hier te vooren onder-
[12012] wezen ende by ghebrocht hebbe. dat

[12013] der vrauwen bezichede ende attente daer
[12014] jc dy af ghesproken hebbe. ende huere gra-
[12015] tien ende duechden. vermondt ende beprouft
[12016] hebbe in diuerschen sticken deen dat tander
[12017] niet en es. tot vele diuerschen zake*n* was
[12018] Ende niet tot eene alleenlic. oft alle tot
[12019] eene. Ende aldus dit werc te doene ende
[12020] te becsriueuene*. dat es dy ghereserueirt
[12021] ende ghelaten dat te vulco*m*mene ende he*m*-
[12022] lieden niet. want zij by hueren werke*n*
[12023] voor lieden van goeden verstande. ende
[12024] duechdelike menschen ghenouch ghe-
[12025] prezen ende vutghenomen waren zon-
[12026] der ghescrifte oft eenich ander betooch d*aer*
[12027] of te hebbene. Ende als vanden langhen
[12028] tijde ouerleden. zonder ghescrifte weder-
[12029] leit te wezene. zo co*m*men nochtan alle
[12030] zaken wel te passe ende in tijts ghenouch
[12031] als noch. Naer der lancheyt. ende ghe-
[12032] duericheit der weerelt. Hoe mochte on-
[12033] ze lieue he*er*e jhesus *crist*us zo langhe ghe-
[12034] dooghen ende ghehinghen onghelooui che-
[12035] de inder weerelt jeghen der heligher wet
[12036] des gheloouen. Ende noch ghedueren
[12037] zoude hadden zij niet wederstaen ghezij*n*
[12038] Ende alzo eist van menegherande za-
[12039] ke diemen langhe ghedoocht. ende ghe-
[12040] leden heift zonder keeren ofte die te wed*er*-
[12041] stane. Ende naermaels nochtan ghe-
[12042] keert ende verandwoordt zijn Doe
[12043] zeide ic weder tot der vrauwen. Vrauwe

[12044] ghij zecht my harde wel ende duechdeli-
[12045] ken Dies ic hu dancke. maer zekerlicx
[12046] vrauwe jc weet ende ic bezeffe wel dat
[12047] vele murmuratien rijzen zullen onder
[12048] den benijders van dezen jeghenwoordighe*n*
[12049] wercke. Ende dat zij zegghen zullen al
[12050] macht waer zijn datter eenighe goede
[12051] duechdelike vrauwen zijn ende gheweist
[12052] hebben Emmer en zijn zijs niet alle:
[12053] Andwoorde: wat wondere eist dat zij
[12054] niet alle euen goet oft euen duechdelic
[12055] en zijn. Merct up tgezelschip vande*n* ma*n*-
[12056] nen dat onze lieue heere jhesus *c*ristus
[12057] tot hem vercoren hadde daer zij maer
[12058] .xij. en waren. zo was daer nochtan een
[12059] harde quaet inden hoop. Dus hoe zou-
[12060] den deze mans mooghen oft durren zeg-
[12061] ghen dat de vrauwen alle zouden moete*n*
[12062] goet ende duechdelic wezen Daer in zo
[12063] cleen ghetal van mannen een zo quaet
[12064] was. wat zouden zij dan mooghen we-
[12065] zen. Maer als alle mannen in duechde*n*
[12066] vulmaect zijn zo hopic dat hem de vrau-
[12067] wen ooc volghen zullen

Cap. 54

[12068] Hier vraecht *crist*ine tot vrauwe rechtuer-
[12069] dichede oft waer es dat vele mannen zeg-
[12070] ghen datme*n* lettel ghetrauwicheden oft
[12071] secreit in vrauwen en vint jnt leuen der
[12072] mannen /Cappittel .liiij.

[miniatuur 100; volledig uitgevoerd]

[12073] **A** ltoos voortgaende inder
[12074] materien. zo Andwoorde-
[12075] de jcke *crist*ine. Vrauwe
[12076] laet ons deze questie la-
[12077] ten varen. Maer een let-
[12078] telkin gaende buten den
[12079] trade*n* ende weghen van onzer materien
[12080] zo zoudic v al te gheerne vraghen. vp dat-
[12081] tet v niet te verdrietelic of te moeylic en
[12082] ware my te verandwordene. Ouer mids
[12083] dat de materie ghefondeirt zij in de wet
[12084] der natueren. Ende niet gheheel ende al
[12085] en comt vut ghetempertheden van redene
[12086] Ende vrauwe rechtuaerdichede And-
[12087] woordede my. Gheminde vriendinne
[12088] vraechs datstu wils: want als een

[12089] disciple oft een leerling den meestere yet be-
[12090] ghint te vraghene om leeren. ten es niet
[12091] recht dat hij begrepen zij. Vrauwe ter we-
[12092] relt zo en es ende regneert eene wet der natue-
[12093] ren. van manne ter vrauwen. ende van
[12094] vrauwen te manne. Ende niet ghemaect
[12095] of ghestelt by yemende. Maer vut vleesche-
[12096] liker gheneghenthede bijden welken zij he*m*-
[12097] lieden onderlinghe verbinden ende verwim-
[12098] pelen met grooter minnen. by ydelre ghe-
[12099] nouchten. ende niet en weten te wat cau-
[12100] sen oft te wat waer o*m*me dat deze minne
[12101] vanden eenen tot den anderen zo in hem
[12102] vest. Ende in dezer minnen die zeere ghe-
[12103] meene es. ende diemen heet der minnere*n*
[12104] leuen zo zegghen de mannen ghemeene-
[12105] like dat de vrauwen zo wat zij belouen
[12106] dat zij dat zeere qualiken houden. ende
[12107] zeere onghestichtich zijn teenre plecke
[12108] ende van cleenre minne. ende wonderli-
[12109] ken dobbele ende gheueinst. Ende dat
[12110] hemlieden al datte comt van wiltheden
[12111] oft lichticheden van zinnen ende van her-
[12112] ten. Ende onder alle andere meesters
[12113] die daer of scriuen. zo gheift hemliede*n*
[12114] ouidius. jnt bouc daer hij leert mi*n*ne*n*
[12115] daer of zeere grooten ticht. Ende zecht
[12116] de zelue ouidius ende andere. als zij de
[12117] vrauwen daer af ghenouch gheblameirt
[12118] hebben. dat tghuent dat zij daer of in
[12119] huer boucken ende leeringhen bescreue*n*

[12120] hebben ende alle de dobbelhede. ende onghe-
[12121] trauwichede die zij vermonden dat zij dat
[12122] nopen ende bescriuen om den oorboor van
[12123] den ghemeenen ende dat o*m*me de mannen
[12124] te waerschuwene van zulken treken up
[12125] dat zij die te bet ontgaen mooghen. Als
[12126] voor tserpent dat in dat lieuelike cruyt
[12127] gheborghen licht. ¶ Dus v ghelieue
[12128] mijn lieue vrauwe my hier of een lettel-
[12129] kin te onderwijzene ende de waerheyt
[12130] te doen blijckene. Andwoorde. Gheminde
[12131] vriendeghe als aenghaende tghuent dat
[12132] zij zegghen dat de vrauwen zo bedrieghe-
[12133] lic zijn zo en weetic niet dat ic dy yet an-
[12134] ders zoude weten te onderwijzene dan
[12135] du die materie duechdelic ende wel zel-
[12136] ue ghenoopt hebs ende ghetracteirt Al-
[12137] zo wel jeghen den zeluen ouidius als je-
[12138] ghen meer andere inden gheest vanden
[12139] god der minnen up den roomant vander
[12140] rooze. Maer up tpoint datstu my ghe-
[12141] roert hebs dat zij dat ghedaen zouden
[12142] hebben. ten oorboore vanden ghemeenen zo
[12143] willic bewijzen dat dadt de cause niet en
[12144] was dat zij dat deden Ende de redene
[12145] es deze. ghemeenen oorboor en es anders
[12146] niet in een stede oft onder tghemeente
[12147] van volke. dan tghemeene proffijt ende
[12148] weluaren daer in dat yeghelic man ende
[12149] wijf ghelijke deel hebben. Maer een za-
[12150] ke die ghedaen ware ter vordernesse va*n*-

[12151] den eenen ende ter verminderthede oft om-
[12152] proffitelichede vanden anderen. dat en can
[12153] gheen ghemeen oorboor oft proffijt wezen
[12154] Ende het en es ooc niet sculdich alleen-
[12155] lic gheheeten te wezene singulier eyghin
[12156] oft zonderling proffijt. Maer es schul-
[12157] dich gheheeten te wezene onghelijc ende
[12158] ouerlast anderen ghedaen. bij jonsten oft
[12159] draghene van partien. Ende aldus muech-
[12160] stu merkelike beuinden ende gheuroeden
[12161] dat zij dat deden. vut jonsten ter bejeghent-
[12162] heit vander eender partie om dander par-
[12163] tie te verheffene. want zij den vrauwen ne-
[12164] gheen leeringhe oft bewijs en gheuen hoe
[12165] zij hem wachten zullen voor der mannen
[12166] treken. Nochtan zo eist warachteghe za-
[12167] ke dat zij dicwilst ende meest de vrauwe*n*
[12168] bedrieghen met hueren listen ende val-
[12169] schen ghelaten. dan anders ende dies en
[12170] es gheen twijffele de vrauwen zijn alzo
[12171] wel int ghetal der menscheliker crea-
[12172] turen als de mannen. Ende by dezen
[12173] redenen concluderic. hadden zij dat ghe-
[12174] daen om den ghemeenen oorboor ende p*rof*-
[12175] fijt als van beeden partien. zij zouden
[12176] den vrauwen mede leeringhe ende be-
[12177] wijs ghegheuen hebben hoe zij hem had-
[12178] den moochten* wachten ende beuryen
[12179] voor tbedroch der mannen. Ghelijc zij de*n*
[12180] mannen leeringhe ende bewijs gheghe-
[12181] uen hebben jeghen der vrauwen listen

[12182] ende treken. Maer om deze questie te la-
[12183] ten varen ende te verheffene het tander dat
[12184] zij zegghen dat de vrauwen van cleender
[12185] minnen zijn ende zo onghestadich huer-
[12186] lieder herte up yement te vastighen noch
[12187] dat niet helen en connen zo zal my ghe-
[12188] nouch wezen contrarie te prouuene by ex-
[12189] emplen van eenighen die toot* der doot toe
[12190] in minnen vulstandich ghebleuen zijn
[12191] Ende eerst vander edelre vrauwen dydo
[12192] coneghinne van cartaige daer of dat hier
[12193] vooren van huerer vromicheit vermont
[12194] ende becondicht es. hoe wel datstu an-
[12195] derssins zelue daer of ghenouch ghe-
[12196] noopt hebs.
[miniatuur 101; niet volledig uitgevoerd]

Cap. 55

[12197] Van dydo der coneghinne van Cartai-
[12198] ge p*ro*poste van vastichede va*n* mi*n*ne*n* in vrauwe*n*
[12199] Cap*itel* .lv.

[12200] **A** lzo hier te vooren ghezeit es
[12201] dydo de coneghinne van car-
[12202] taige. jn vruechden ende in
[12203] payze regnerende ende in
[12204] grooter glorien. Zo ghe-
[12205] buerdet dat Eneas een
[12206] hertoghe ende een leedsman van grooter me-
[12207] nichte van volcke Naer de destructie van tro-
[12208] yen verdreuen wort zo dat bij diuerschen
[12209] tempeesten ende onghewedere zijn scepen
[12210] ter zee versteken worden. zijn victailgen
[12211] failgierden ende groot volc verloos. Ende
[12212] aldus begheerende ruste vermoeyt van
[12213] reyzene. ende als de ghuene die herber-
[12214] ghe ende solaes te lande zeere gheerne
[12215] ghenomen hadde. jnt zwin van cartai-
[12216] gen an quam. Nochtan vp dat hij niet
[12217] wederzien wezen en zoude jeghen de
[12218] coneghinne vanden lande. zo en wilde
[12219] hij niet te lande vpslaen zonder wete
[12220] ende consent van huer. Maer zand eeni-
[12221] ghe van zijnen volke an huer oft huer
[12222] lief ende ghename ware dat Eneas
[12223] al daer te lande up sloughe omme al
[12224] zulken redenen als zij huer ontdecten
[12225] Emmer die vrauwe vul alder eeren
[12226] ende vul wetentheden. wel wetende
[12227] dat die van troyen bouen allen natien
[12228] ter weerelt te diere tijdt de meeste ghe-
[12229] eerde waren ende daer men meest of hilt
[12230] Ende dat deze Eneas vande*n* conij*n*clike*n*

[12231] bloede van troyen was. en gaf niet alleeenlic
[12232] oorlof oft consent dat hij te lande vp sloughe
[12233] Maer zelue in persoone met alle hueren
[12234] edelen mannen ende vrauwen ghijnc hem
[12235] tjeghen tot up dat zwin. ende ontfijnc die*n*
[12236] ende al zijn ghezelschip in grooter eeren en-
[12237] de weerdichede. ende leedeze bynne*n* huerer
[12238] stede ende festoyerdeze zeere hoogheliken. en-
[12239] de dede hem alle tsolaes ende tghemac dat
[12240] zij conste ende mochte. Ende wat zoudic
[12241] vele weten te zegghene. Daer was Ene-
[12242] as zo wel onthaelt ende gherust dat hem
[12243] niet meer en ghedochte der aermoede pijne
[12244] oft aerbeyt die hij ghehadt hadde inde oorlo-
[12245] ghe noch inde zee. Ende zo vele conuerseer-
[12246] den zij met malcanderen. dat mi*n*ne die
[12247] subtiliken ende onuerzien de herten ont-
[12248] funcken can. zo grooteliken tussche*n* hem
[12249] beden ontstac dats niement ghelooue*n*
[12250] en zoude. Maer naer dat de experiencie
[12251] namaels bewes zo was de minne va*n*
[12252] dydo te Eneas waert. meer vierich en-
[12253] de meer blakende dan de minne van
[12254] eneas te dydo waert. want Niet jeghe*n*-
[12255] staende dat hij huer zij*n* trauwe gheghe-
[12256] uen hadde. ende belooft dat hij ne*m*mermeer
[12257] ander wijf nemen en zoude dan huer en-
[12258] de dat hij huer wezen zoude ghetrau-
[12259] we al zijn leuen. Nochtan zo schiet hij
[12260] van huer zo wa*n*neer dat zij hem weder
[12261] vutgheleet hadde. ende bezocht van

[12262] als dat hem behoufde. ende groot goet
[12263] ende schat an hem ghehanghen hadde
[12264] ende alle zijne schepen ghestoffeirt van
[12265] rijcdomme ende van goede. als die huere*n*
[12266] schat niet sparen en wilde an de ghue-
[12267] nen daer zij therte gheheel an gheleyt
[12268] hadde. Ende aldus zo trac eneas ver-
[12269] radelic van daer by nachte ende zonder
[12270] oorlof an huer te nemene. Des dydo zo
[12271] grooten rauwe ende onghenouchte int
[12272] herte drouch dat zij van dier tijt voort
[12273] alle ghenouchte begaf ende al tsolaes en-
[12274] de wilde wel hebben ghewezen doot zo
[12275] dat zij ten lesten als zij onghenouchten
[12276] ghenouch ghehadt hadden ende v*er*driets
[12277] huer seluen in een groot vier wierp dat
[12278] zij ter causen van dien hadde ghedae*n* ma-
[12279] ken. Maer dat en wiste niement. Ende
[12280] aldus die goede dydo als ghetrauwe in
[12281] minnen liet zo deerlic huer leuen. die
[12282] daer te vooren die vermaerste vrauwe
[12283] hadde ghezijn die leuen mochte An-
[12284] dere willen zegghen dat zij huer zeluen tleue*n*
[12285] nam vp een zweert dat Eneas daer ghe-
[12286] laten hadde

Cap. 56

[12287] Hier naer staet bescreuen dystorie van
[12288] Medea skonijcx* dochte*r*e van medea[84] Cap*itel* lvj[e].

84 12288 *medea*: dit woord is doorgehaald.

[miniatuur 102; niet uitgevoerd]

[12289] M Edea de dochtere vanden
[12290] conijnc van colcos die zo
[12291] Abele ende constich was
[12292] die beminde jazon al te
[12293] zeere ende al te hertelike
[12294] Iazon was een ridder
[12295] vut grieken zeere vroom van daden ende
[12296] vermaert. Ende hoorde hoe dat int heyla*n*t
[12297] van colcos twelc een la*n*dschip was dat
[12298] Medea vadere toebehoirde. Een gulden
[12299] ram was datmen bij gokelrien oft too-
[12300] uerien zeere nauwe bewaerde. Ende
[12301] Niet jeghenstaende dat dadt vlies van
[12302] dien gulden ramme o*n*moghelic scheen
[12303] te gecrijghene. Nochtan zo waest ghe-

[12304] prophetiseirt dattet bij eenen riddere ver-
[12305] creghen zoude worden. Iazon die dit ver-
[12306] hoorde hij als de ghuene die zijnen name
[12307] ende fame breeder spreeden wilde zo la*n*c
[12308] zo bet. trac vut grieken met grooter me-
[12309] nichte van volke in meeninghen om
[12310] dit vlies te vercrijghene. Ende als hij in
[12311] dit heylandt van colcos gheco*m*men was
[12312] De conijnc vanden heylande die zeyde
[12313] hem. dattet onmueghelic ware datmen
[12314] dat vlies met wapenen oft met vromiche-
[12315] den van liue ghecrighen mochte. want
[12316] het een zake ware. daer in bewaernesse*n*
[12317] gheleyt van heluen oft van heluinnen
[12318] Ende hoe dat velerande ridderen ende ma*n*-
[12319] nen van wapenen hemlieden daer an ghe-
[12320] auentuert hadden. ende daer ghebleuen
[12321] waren Biddende by dien de zelue conijnc
[12322] dat jazon hem daer niet an auentueren
[12323] en wilde noch zijn lijf daer an te coste leg-
[12324] ghen. vp tcortte zo andwoorde hem jason daer
[12325] vppe. Naer dien dat hij dat begrepen hadde
[12326] hij en zoude dat niet laten hij en zoudt ghe-
[12327] crijghen oft daer vooren steruen. Me-
[12328] dea des conijncx dochtere. aenziende dat
[12329] jazon een zo ouer schoon een ridder was
[12330] van conijncx bloede gheco*m*men. Ende van
[12331] zo grooter name. dat huer docht dattet
[12332] een schoon ende rijckelic huwelic wezen
[12333] zoude van hem beeden. Ende dat zij hue-
[12334] re minne niet bet besteden en mochte dan

[12335] an hem. die wildene bewaren ende bevryen
[12336] vander doot. want zij groote deernesse ende
[12337] compassie in huer zeluen hadde dat zulc
[12338] een schoon ende vroom riddere ter wapene
[12339] zo weereloos zijn lijf verliezen zoude. Dus
[12340] dede zij zo vele dat zij groote ende langhe spra-
[12341] ke met hem hadde ende bij moeten. zo dat
[12342] zij hem toouеryen ende conjuratien ende bele-
[12343] zen gaf als de ghuene die daer af een con-
[12344] stenarighe was. Ende wees hem alzul-
[12345] ke weghen ende manieren. bij den welke*n*
[12346] dat jazon dat gulden vlies vercrighen zou-
[12347] de. Ouermids dien dat jazon huer belouede
[12348] dat hij ne*m*mermeer meer ander wijf trauwe*n*
[12349] en zoude dan huer. Ende dat hij huer goe-
[12350] de ghetrauwe minne ende liefde draghen
[12351] zoude alzo langhe als zij leuen zoude. Maer
[12352] dezer ghelofte zo ghijnc hij huer of. want
[12353] alzo haest als hij te zijnder meeninghen
[12354] gheco*m*men was. Ende hij dat gulden vlies
[12355] vercreghen hadde zo liet hij huer ende ver-
[12356] gatse met eender andere. waer omme dat
[12357] zij. die huer lieuere hadde ghelaten ontle-
[12358] den dan zijt hem ghedaen hadde oft ghepei*n*st.
[12359] In zo grooter onghenouchten ende despe-
[12360] ratien viel dat zij noyt zind dier tijd juecht
[12361] vruecht noch blijschap en hadde alzo lan-
[12362] ghe als zij leefde.

Cap. 57

[12363] Hier Naer volcht de hystorie van thysbe
[12364] ende van piramus .Capp*itel*. .lvij.

[miniatuur 103; niet uitgevoerd]

[12365] O uidius in bouc dat heet me-
[12366] thamorphoseos die verreke*n*t
[12367] hoe dat bynnen der stede van
[12368] babilonien twee rijke poor-
[12369] ters waren die ooc edele
[12370] waren zo naer ghebuere*n*
[12371] malcanderen dat huerlieder beeder hu-
[12372] zen weech an weech ende duere an duere ston-
[12373] den Ende deze twee poorters hadden elc een
[12374] kindt dat vutnemende schoone ende beual-
[12375] lic was. zo dat deen eenen zone hadde en-
[12376] de hiet piramus. Ende die andere die had-
[12377] de een dochtere. ende hiet thisbe. Deze kin-
[12378] deren die noch inden staet van onnoezelhe-
[12379] den waren als vij. oft viij. jaren oudt wor-

[12380] den malcanderen zo herteliken beminnende
[12381] dat zij deen zonder dandere niet gheduere*n* en
[12382] consten. Ende langhe zo wast hemlieden dat
[12383] zij tijlic upstonden up dat zij tijlic ter straten
[12384] wezen mochten om malcanderen te ziene ende
[12385] te sprekene. Ende altoos zachmen deze twee
[12386] kinderkins te gadere ende met nyement an-
[12387] ders. Ende dat gheduerde alzo langhe. dat
[12388] zij begonsten te oudo*m*me te co*m*mene. Ende
[12389] hoe huere ouddom meer wies. hoe de min-
[12390] ne ende die liefde tusschen hem beeden meer
[12391] ontfuncte ende belayede. Ende omme de
[12392] groote hanthieringhe. ende ghemeenschepe
[12393] die deze kinderen te gadere hadden ende van
[12394] eenighen gheware worden. zo rees suspec-
[12395] tie ende bemoedinghe tusschen hem beeden
[12396] Ende het wort den ouders vanden kind*er*en
[12397] ouer ghedreghen. Waer by dat de moedere
[12398] van thysbe huer dochtere ghesloten hilt in
[12399] huer camere. als omme die te bewarene
[12400] ende te bewachten voor piramus. van dezer
[12401] beslutinghe zo waren beede deze kinderen zo
[12402] bedruct ende zo ontstelt dattet deerlic om zie*n*
[12403] ende om hooren was. den druc ende den rau-
[12404] we die elc jeghen hem zeluen dreef. Ende
[12405] dat omme diere zaken meest. dat zij mal-
[12406] canderen noch zien noch spreken en moch-
[12407] ten. Meneghen tijdt gheduerde dit v*er*driet
[12408] Ende by dien nochtan zo en slaecte noch
[12409] zo en minderde de minne tusschen beeden
[12410] niet hoe wel dat zij malcanderen noch

[12411] zien noch spreken en mochten. Ende hoe
[12412] hueren tijdt meer wies hoe de minne
[12413] meer wies. tot dat zij quamen te xv. jare*n*
[12414] oft daer omtrent. zo ghebuerdet up eene*n*
[12415] tijdt alzoo dauenture wilde. dat thysbe
[12416] die up gheen andere zake en dochte dan
[12417] zij altoos met weenenden ooghen ende
[12418] met zwaren verzuchtene in allen houc-
[12419] ken vander camere ghijnc ende stont kijc-
[12420] kende ende hurckende of zij yewers pira-
[12421] mus huer lief zien oft hooren mochte
[12422] tot den muere zeere deerliken zeide die
[12423] tusschen huer liefs huus stont ende
[12424] huers vaders huus. O muer muer van
[12425] van* harder minen. die tverscheyde*n* draechs
[12426] tusschen piramus mijnen lieue ende
[12427] my. waert dat eenighe deernesse in dy
[12428] ware oft compassie du zouds schueren
[12429] ende open gaen. vp dat ic mijn lief zien
[12430] ende spreken mochte. die ic met alder
[12431] herten minne ende begheere. Ende met
[12432] dien dat zij aldus tot den mure sprac zo
[12433] gheraecte zij huer ooghen te slane in een
[12434] houcxkin vander camere daer de muer
[12435] een lettelkin gheborsten was zo dat-
[12436] ter de lucht vander ander zijden duer
[12437] scheen Ende doen liep zij daerwaert
[12438] Ende metter smelte van huerer rieme
[12439] want zij anders gheen engien en had-
[12440] de zo lanc zo meer dat tgat oft die
[12441] schuere meersde. zo verre dat zij huer

[12442] smelte gheheel ende al daer duere stac
[12443] tot inde camere daer zij piramus te hoore-
[12444] ne plach. Emmer dat piramus dat
[12445] gheware wart ende by dien lijcteeken*e*
[12446] zo verzamden deze twee dicwijle voor dat
[12447] gaetkin daer zij malcanderen zaghen en*de*
[12448] spraken. ende malcanderen huer claghe
[12449] daden. Zo dat in thende deze twee v*er*won-
[12450] nen in minnen ende niet langher connen-
[12451] de deze plaghe ghedooghen. sloten met
[12452] malcanderen elc vut zijns vaders huus
[12453] by nachte ende listelike te stelene. ende
[12454] te co*m*mene ende te vergaderene buten der
[12455] stede up een fonteyne an eenen witte*n*
[12456] moerbeyer boom daer zij in hueren kijns-
[12457] schen daghen met malcand*er*en dicwile
[12458] hadden spelen ghegaen. Ende alzo
[12459] thysbe haestegher ende hittegher tot
[12460] piramus was. zo was zoe deerste die
[12461] ter fonteynen quam. Ende alzo zij daer
[12462] huer lief ontbeyde zo ghebuerdet datt*er*
[12463] een leeu vuten woude al briesschende
[12464] ter fonteynen om drincken quam. waer
[12465] of dat thysbe zeere versaecht worde.
[12466] zo dat zij vut noode om huer zeluen
[12467] te berghene te tijde in een gat[85] van eender
[12468] haghe*n* croop. Ende alzo zij daerwaert
[12469] liep met haeste zo ontviel huer een
[12470] schoon wit hoofcleedekin fijn van
[12471] lijnwade. twelke hoofcleedekin deze
[12472] leeu vant. Ende greept in zijn mule

85 12467 *gat*: klein bovengeschreven door een andere hand (met verwijsteken ∧).

[12473] ende slingherdet om zijn ooren. Ende
[12474] mids dat die leeu vute den woude quam
[12475] daer hij eenighe beesten verbeten hadde
[12476] zo waren zijn mule ende zijn kynnebac-
[12477] ken al bebloet ende dat vaechdy an dat
[12478] hoofcleedekin. Ende ouer mids der be-
[12479] zichede die hij hem zeluen dede alzo slin-
[12480] gherende metten hoofcleedekin zo gaf
[12481] hij alle dat jnghewant ouere in dat
[12482] hoofcleedekin vanden beesten die hij ver-
[12483] beten hadde. Ende alzo liet hij daer
[12484] dat hoofcleedekin ligghen. Bynne*n*
[12485] dezen ende eer dat thysbe vute den ga-
[12486] te durste co*m*men daer zij vut vreezen
[12487] vanden leeu jnne ghecroope*n* was. zo
[12488] quam piramus ter fonteynen. Ende
[12489] als piramus dat hoofcleedekin zach
[12490] zo verkende hijt dattet thysbe zijnen
[12491] lieue toebehoorde. Ende als hij dat
[12492] meende ende waende vp te rapene zo
[12493] vant hij alle dat jnghewant daer jn
[12494] die de leeu daer jnne ghebraect ende
[12495] ouer ghegheuen hadde. waer jnne dat
[12496] hij zo zeere verschoot meenende oft van
[12497] zijnen lieue ghebleuen ware Ende dat
[12498] zij van eenighen ghedierte verbete*n* wa-
[12499] re. dat hij zoo grooten rauwe ende
[12500] mesbaer bedreef dat hij hem zeluen
[12501] tlijf nam up zijn zweert. Ende daer
[12502] hij in dezer noot lach half leuende half
[12503] doot zo quam thysbe vute den hole daer

[12504] zij jnne ghecroopen was. Ende by dien
[12505] dat zij vandt dat hij huer hoofcleedekin
[12506] zo minlic in zijnen aerm hilt ende custe-
[12507] det ter minnen van huer. zo beuant zij
[12508] de zake van diere zwarer auentuere daer
[12509] zij zo grooten rauwe ende zo groot mesbaer
[12510] om dreef dat zij niet langher leuen en wil-
[12511] de. Ende als zij zach dat hij ghehendt
[12512] was. ende den gheest ghegheuen hadde.
[12513] doe nam zij dat zelue zweert daer hij
[12514] vp ghestoruen was. ende liet huer zel-
[12515] uen daer in vallen. Ende starf daer by
[12516] hem. Ende aldus worden deze twe* ghe-
[12517] lieuen te gader doot vonden vut trauwe*n*
[12518] van minnen.

[miniatuur 104; niet volledig uitgevoerd]

Cap. 58

[12519] Van hero hier naer volghen*de* Capp*itel* .lviij.

[12520] **H** Ero dat edele jonghe
[12521] minnekin die en bemi*n*-
[12522] de niet min den jonghe-
[12523] lijnc lehander dan tys-
[12524] be piramus beminde
[12525] want alzo lehander om-
[12526] me te deckene die eere van hero zijnen
[12527] lieue Lieuer hadde hem zeluen in dan-
[12528] giere te bringhene. vp dat van huerer
[12529] beeder minne niement gheware en
[12530] worde dan dat hij boudelic by daghe
[12531] ende ten aenziene van yemende jeghen
[12532] zijn lief ghesproken hadde of dat hij
[12533] tot huer eens ghegaen zoude hebben
[12534] Maer nam an eene zonderlinghe ma-
[12535] niere zijn lief te gaen besiene. want hij
[12536] dicwijle ende menichw*er*ue ter midder-
[12537] nacht vpstont vut zijnen bedde vp
[12538] dattet niet condich en worde. Ende al-
[12539] leenlic zo ghijnc hij in een creke vand*er*
[12540] zee die groot ende wijd was En*de* was
[12541] gheheeten herles. Ende met eene*n* clee-
[12542] nen scheepkine dat hij daer wiste zo
[12543] passeirde hij dat. tot dat hij an een cas-
[12544] teel quam. Ende hiet abidon. dat ouer
[12545] dander zijde vander creke lach. daer
[12546] hero zijn lief jnne woonde. ende hem
[12547] al daer verbeyde ter veinstere Ende als
[12548] de langhe coude nachten quame*n* inde*n*
[12549] wintere zo was zij ter veinstere met
[12550] eenre vierboote. vp dat hij daer up zijn

[12551] cours ende zijn conde nemen zoude. En-
[12552] de in deser manieren zo ghijnc hij me-
[12553] nich jaer zijn lief bezien. zonder dat
[12554] yement dat ye conde gheware worden
[12555] zo dat fortune. dies benijdede ende dat
[12556] keeren wilde. want alzoot up eenen
[12557] tijdt jnden wintere ghebuerde dat groot
[12558] tempeest ende onghewederte was van
[12559] winde ende van stoorme inde zee Ende
[12560] zo langhe gheduerde dat hem beeden
[12561] verdroot. dat zij malcanderen noch zie*n*
[12562] noch spreken en mochten. Ende beclaech-
[12563] den hem zeere vanden wedere dattet zo
[12564] langhe gheduerde. Emmer dat up
[12565] eenen tijdt dat lehander groote herte
[12566] beuijnc hero zijnen lieue te gaen bezie-
[12567] ne. Ouermids dien dat hij de vierboete
[12568] ter veinstere*n* zach. vute dien dat hem
[12569] dachte dat hero zijn lief hem vermaen
[12570] dede ende weefde dat hij quame. Ende
[12571] dattet hem een groot verwijt wezen zou-
[12572] de van huer. dat hij huer in alzoo meni-
[12573] ghen tijden niet en hadde co*m*men bezien
[12574] Dus auentuerde hij hem in dien
[12575] dangiere. Ende stelde hem te watere
[12576] alzo hij dicwijle hadde ghedaen Maer
[12577] tonghewederte ende de tempeeste wor-
[12578] de hem te stranghe Ende twat*er*e wor-
[12579] de zijns meestere. ende drouchene ter
[12580] zee waert in metten schepelkin met al
[12581] Ende daer verdranc hij. Ende hero die

[12582] metter vierboete zijns verbeyde ende niet
[12583] en quam die verlanghede zeere. Ende huer
[12584] bemoedede der crancker auenturen. want
[12585] huer datte therte ghetughede. Dus en
[12586] cesseirde zij niet van weenene noch van ver-
[12587] zuchtene huer beduchtende alzoot ghe-
[12588] schiet was. Ende als hem den claren
[12589] dach verbaerde zo was zij weder ter vein-
[12590] stere daer zij alle den nacht gheweist had-
[12591] de als die gheen ruste noch gheen slapen
[12592] int lijf en hadde. Ende zij ter zee waert in
[12593] zien zoude zo quam dat doode lichaem van
[12594] lehander daer up twater ghedreuen Doen
[12595] quam zij ten casteele of. als de ghuene
[12596] die niet langher naer hem leuen en wil-
[12597] de en*de* wierp huer zeluen inder zee zo ver-
[12598] re dat zij dat doode lichame ghecreech En-
[12599] de dat greep zij vast in beede hueren aer-
[12600] men Ende en wilde dat niet laten gaen
[12601] Ende aldus zo verdranc daer by hem

[miniatuur 105; volledig uitgevoerd]

Cap. 59

[12602] Van Sismonde des princen dochtere van
[12603] Salerne: Capp*itel*. .lix^{e}.

[12604] **V** Ocace* die verrekent jnt bouc
[12605] vanden hondert wonderen
[12606] hoe dat een prince van saler-
[12607] ne was gheheeten tancre
[12608] Ende die hadde een dochte*r*e
[12609] die zeere vutnemende schoon was. Ende
[12610] ooc wijs hoofsch blijde ende zeere wel ghe-
[12611] maniert. Ende hiet Sismonde. Deze
[12612] prince die beminde deze dochtere met zo
[12613] grooter minnen dat hij niet ghedueren
[12614] en conde als hijze niet en zach. Ende ze*er*e
[12615] noode zo wilde hij daer of scheeden om die
[12616] te huwene. hoe wel dat hij dies dicwijle
[12617] ghebeden ende verzocht was. Nietemin
[12618] zo was zij ten hende te wiue ghegheue*n*
[12619] den graue van Campanen. Maer alzo zij
[12620] niet langhe in huwelike en was. corts
[12621] naer dat deze graue ouerleden was. zo
[12622] nam deze prince van salerne zijn dochtere
[12623] by hem in propooste dat hij die ne*m*mermeer
[12624] meer en meende te huwene. Deze doch-
[12625] tere die vul alre ghenouchten was die
[12626] was wel te vreden dat huer vadere zo oudt
[12627] een man was dat zij hopede dat zij corts
[12628] van hem verlost mochte worden. want
[12629] zij int beste ende int vroylicste van huere*n*
[12630] leuene was. zeere weygherliken up ghe-
[12631] houden ende zeere wel lustende. Ende es
[12632] goet te bemoedene dat huer zeere vele

[12633] an hadde heur jonghe lustich leuen alzo
[12634] te verslijtene ende te leedene zonder man
[12635] Maer jeghen hueren vadere ende zijn pro-
[12636] pos zo en wilde zij noch en durste zij niet
[12637] steken. Ende alzo deze vrauwe dicwijle
[12638] onder de edele verkeerde met hueren vadere
[12639] zo verzach zij eenen schiltknecht onder alle
[12640] andere gheheeten ghiuchaert die huer
[12641] dochte die alder schoonste. Ende huer ze*er*e
[12642] wel behaghende. Ende onder andere best
[12643] ghemaniert. ende in als weerdich bemint
[12644] te wezene. Ende om cort te verhalene dat
[12645] zij alle zijn manieren zo na bemercte dat
[12646] zij delibereerde in huer zeluen omme[86] huere
[12647] joncheyt te lieueliker te lijdene Ende huer
[12648] herte te bet te rustene dat zij huer ghenouch-
[12649] te in hem stellen zoude. Maer eer dat zij
[12650] daer of eenich samblant maken wilde
[12651] oft dat yemende ontdecken wilde zo bemerc-
[12652] te zij alle daghe zo lanc zo meer zijn ma-
[12653] nieren ende zijn contenantien als zij an
[12654] huers vaders tafel zat. Ende hij diende
[12655] Ende hoe zij daer meer gae naer slouch
[12656] zo dochte hij huer van daghe te daghe zo
[12657] vele perfectere in allen zaken. waer by dat
[12658] zij huer up eenen tijdt verstoutede. ende
[12659] ontbood dien bij huer. Ende sprac hem
[12660] toe in dezer manieren. Ghiuchaert mijn
[12661] lieue vrient het groote betrauwen dat
[12662] jc tuwaert hebbe. ende tot uwer duecht
[12663] discretie ende ghetrauwichede. doen

86 12646 *omme*: boven de *o* staat een overbodige tilde.

[12664] my vermaen ende dwinghen my. jeghen v
[12665] mijn herte te ontdeckene van zekeren se-
[12666] creten grooten dinghen. ende die my boue*n*
[12667] al ter herten gaen. die ic gheenen anderen
[12668] en zoude willen zegghen die leeft. Ende
[12669] eist dat ic v die voor ooghen legghe. zo be-
[12670] gheeric hier uwen eedt te hebbene. dat-
[12671] tet by v nemmermeer meer vutgebrocht
[12672] noch gheopembaert en zij: Doen andwor-
[12673] de ghiuchaert. Vrauwe en twijffelt niet
[12674] dat eenighe zake emmermeer gheweten
[12675] en zal zijn die ghij jeghen my zoudt moe-
[12676] ghen ontdecken. Ende dat belouic v by
[12677] mijnre man waerhede. Ende doe zeide
[12678] weder tot hem Sismonde. Ghiuchaert jc
[12679] wil v wel zegghen dat alle mijn ghenouch-
[12680] te up eenen edelen jonghelijnc staet die
[12681] ic beminne ende beminnen wille. Ende
[12682] om dies wille dat ic niet wel jeghen he*m*
[12683] spreken en mach noch hem mijn secret
[12684] ontdecken du begheeric datstu een ghe-
[12685] trauwe bode van minnen tusschen ons
[12686] beeden zijs o*m*me ons beeden tzamen te ont-
[12687] lastene. Nu merct ghiuchaert oft ic mijn
[12688] betrauwen in v stelle ende beuele meer
[12689] dan in eenich mensche die leeft als jc
[12690] mijn eere ende mijn weluaren stelle*n* wil-
[12691] le in uwen handen. Doen viel huer
[12692] ghiuchaert te voet ende zeyde. vrauwe
[12693] jc weet wel dat ghij zo eerbaer zo we-
[12694] tende ende zo duechdelic zijt dat ghij

[12695] gheen zake en zoudt willen doen die onre-
[12696] delic oft te begrijpene ware Dus dancke
[12697] ic v ootmoedelike dat ghij v betrauwen en-
[12698] de v secret in my stelt bouen allen anderen
[12699] Dus ghenadeghe vrauwe ghebiet ouer
[12700] my alle dat v ghelieft zonder eenich twij-
[12701] fele als de ghuene die ziele ende lijf biede
[12702] ende offre tot uwen ghebode van al dies
[12703] ic vermach. Ende tsghelijcx zo biedic my
[12704] ende offre my zeluen gheheel ende al ten
[12705] dienste ende ter obediencie vanden ghuene*n*
[12706] dien ghij vercooren hebt. wel mach hij ghe-
[12707] luckich wezen die hulde ende gracie van
[12708] minnen van zulker eenre vrauwen ver-
[12709] werft als ghij zijt. want hij zek*er*e niet
[12710] ghemist en heift van hoogher ende edelre
[12711] minne: Als Sismonde aldus ghiuchart
[12712] beprouft ende betast hadde ende zij hem
[12713] hoorde zo eerbaerlic zo duechdelic ende dis-
[12714] cretelic spreken. doen nam zij hem bijder
[12715] handt. ende hieffene vander eerden ende
[12716] zeide Ghiuchaert mijn lieue vrient weit
[12717] voor waer. dat ghij de ghuene zijt die
[12718] jc meene ende gheen andere. Ende hebbe
[12719] v vercoren ende verkyeze als voor mijn
[12720] eyghen lief. jn wien ic gheheel ende al
[12721] stellen wille mijn herte mijn vruecht en-
[12722] de mijn solaes. Ende ic beuinde dat die
[12723] edelheyt dijns herten. ende de duechdeliche-
[12724] de die in v es weerdich zijn zo hoghe min-
[12725] ne ende liefde te draghene. Van dezer mare

[12726] zo was die jonghelijnc zeere verblijt ende
[12727] bedancte der vrauwen zeere oodmoedelike:
[12728] Ende omme cort te zegghene in dezer wijs
[12729] zo droughen ende beleededen zij langhen tijdt
[12730] huer minne zonder dattet yement ghewa-
[12731] re worde. Maer fortune benijdende al solaes
[12732] ne mochte ghedooghen dat zij langher in
[12733] vruechden oft in payze leuen zoude. Maer
[12734] keerde huerer beeder vruecht in zwaren
[12735] lijdene ende verdriete. want bij wonder-
[12736] liker auentueren zo ghebuerdet vp eenen
[12737] zoeten lieueliken zomerschen dach. dat
[12738] Sismonde des achternoens huer vermeyen
[12739] ghijnc met hueren joncvrauwen in eenen
[12740] bogaert. Ende bynnen der wijle dat zij
[12741] daer was zo ghijnc huer vadere te huerer
[12742] camere bynnen omme met huer te coute-
[12743] ne ende hem te versolacene meenende dat
[12744] zij daer bynnen ware. want hij noch juecht
[12745] noch vruecht en hadde als hij van huer
[12746] was. Ende als hij bynnen der cameren
[12747] quam zo vant hij alle de veinsteren ghe-
[12748] sloten ende de ombancken vanden bedden
[12749] gheschouen. waer by dat hij meende dat
[12750] zij gherust hadde. Dus en wilde hij ghee*n*
[12751] gheluut noch gheen gherucht maken
[12752] Maer hij viel daer neder up een coetsebed-
[12753] dekin. Ende schoef ooc de gordijne ende
[12754] viel in slape. Ende te wijle dat deze man
[12755] daer aldus sliep. zo quam sismonde te
[12756] huerer camere met hueren joncfrauwe*n*

[12757] ende doen viel zij up huer bedde om wat
[12758] te rustene. Ende alzo namen deze jonc-
[12759] vrauwen alle oorlof an huer ende elc
[12760] ghijnc zijns ende sloten de camere wel
[12761] ende vase toe. Ende als alle de joncvr*auwen*
[12762] vute der camere waren zo stont zij we-
[12763] der vp van hueren bedde. Niet wetende
[12764] dat huer vadere bynnen der cam*er*e was
[12765] oft sliep. ende ghijnc in eene garderob-
[12766] be daer ghiuchaert huers verbeyede en
[12767] zij brochte ghiuchaert in huer camere
[12768] Daer ghinghen tzamen achter de gor-
[12769] dijne. ende hadden menich lieflic woort
[12770] van minnen tzame*n* alzoot wel te bemoe-
[12771] dene es. want zij wel meenden alleene
[12772] tzijne. Onder dit zo worde de vader ont-
[12773] wake. Ende hem dochte dat hij eenen
[12774] man hoorde runen ende spreken vp
[12775] zijnre dochter bedde. Dus stont hij al
[12776] lijzeliken vp ende verstont ende wiste
[12777] dattet ghiuchaert was. dien wee
[12778] te moede was dat was hij. Dus jn
[12779] der hitten zo haddy wel ghewilt ghiu-
[12780] chaert uploop doen. Maer hij ontzach
[12781] hem zijnre dochter in woorden van die*n*
[12782] te bringhene ende te onteerene. Ooc zo
[12783] en durste hij die een oud cranc man was
[12784] ghiuchaert alleenlike niet aenveerden
[12785] die een vroom sterc jonc man was:
[12786] Maer hij tard al lijzeliken vut der ca-
[12787] meren ende zweech al stille zo dat zijs

[12788] niet gheware en worden. Ende bynne*n*
[12789] der wijle zo dede deze prince ghiuchaert
[12790] wachten als hij te voorschijne co*m*men
[12791] zoude. Ende beual datmen dien vanghe*n*
[12792] ende int prijzoen steken zoude. Ende
[12793] ter stont dat dadt gheschiet ware dat-
[12794] men hem dat zoude laten weten. Em-
[12795] mer zo was ghiuchaert vute der vrau-
[12796] wen camere ghetrede*n* hij en werde ter
[12797] stont bespiet ende ghegrepen ende den
[12798] prince ghelaten weten. Maer emmere
[12799] zo bleef de prince altoos omtrent zijnre
[12800] dochtere camere vp dat hij weten zoude
[12801] wanneer dat zij voorwaerts co*m*me*n* zou-
[12802] de. Ende met dien dat zij meende vut
[12803] huerer camere te tredene. zo ghijnc huer
[12804] de vader tjeghen ende zeide dat zij ter ca-
[12805] mere weder keerde hij wildeze spreken
[12806] twelke zij dede. Ende als zij beede byn-
[12807] nen der camere waren. doe begonste
[12808] hij huer te zegghene met weenenden oo-
[12809] ghen. ende met zuchteghen monde:
[12810] Sismonde ic meende an v te hebbene
[12811] eene dochtere die bouen allen anderen
[12812] van mijnen houe goet ghetrauwe eer-
[12813] baer wijs ende van reynder herten ghe-
[12814] weest hadde. waer by dat ic te meer in
[12815] gramschepen ontstelt bem dat jct te
[12816] min ende te onweerdere ghelooft zoude
[12817] hebben van yemende haddict zelue
[12818] niet beuonden. dat ghij tot yemede*

[12819] jonste oft minne ghedreghen zoudt
[12820] hebben hij en hadde v goede ghetrau-
[12821] wede man ghezijn. Maer tghuent
[12822] datter of es. dat zal tverdriet van mij-
[12823] nen ouden daghen zijn hoe cort dat jc
[12824] te leuene hebbe. Maer dat my alre meest
[12825] mijnen zin verslaet ende vertorent dat
[12826] es dat ic meende dat ghij een vrauwe
[12827] hadt ghezijn alzo hooghe ende alzo reyn
[12828] van moede als eenighe die leuen mach
[12829] Ende ic zie de contrarie bij dien dat
[12830] ghij v verhanghen ende mesdreghen
[12831] hebt met den alder minsten ende keti-
[12832] uichsten van alle mijnen houe. want
[12833] haddic emmere alzulke zaken willen
[12834] doen ghij zoudt vele edelre ende meer-
[12835] dere te mijnen houe gheuonden hebben
[12836] zonder an ghiuchaert te verzeylene
[12837] die ic wel meene dat hij[87] dat diere ghe-
[12838] cocht zal hebben te zijnen bouf want
[12839] ic wel wille dat ghijt weet hij zalder
[12840] o*m*me steruen Tsghelijcx ooc zoudic van
[12841] v doen constic vut mijnre herten ghe-
[12842] doen dwaze minne die jc tot v draghe
[12843] meer dan ic meene dat noyt vadere te
[12844] kinde en dede. Ende dat wederzegghet
[12845] my. Ende als Sismonde verstont
[12846] dat huer vader alle dijnc wiste twel-
[12847] ke zij zo behendelic ende zo secretelic had-
[12848] de ghemeent te doene zo hadde zij jnt
[12849] herte zeere grooten rauwe. Maer alder

87 12837 *hij*: iets kleiner tussengeschreven.

[12850] zwaerst was dat huer herte perssede dat
[12851] hij den jonghelijnc die zij zo zeere bemin-
[12852] de dreechde te doen dooden. dat zij t*er* stont
[12853] zelue wel hadde willen steruen. Niet te
[12854] min by goeden ghestadighen zinne ende
[12855] ghetemperder zede zonder traen oft zuch-
[12856] ten te latene hoe wel dat zij in huer ghe-
[12857] sloten hadde daer vooren te steruene. zo
[12858] Andwoorde zij hueren vader in dezer manie-
[12859] ren. Vadere naer dien dat fortune wille
[12860] dat ghij weet tghuent dat ic zo behen-
[12861] delic ende zo secretelic meende te houdene
[12862] zo en eist van gheenen noode dat ic v eeni-
[12863] ghe bede oft begheerte doe dan alleenlic
[12864] het en ware dat ic remis ende verghe-
[12865] uenesse verweruen mochte voor des
[12866] jonghelijncx lijf dien ghij zo wreedeli-
[12867] ken dreecht te doen steruen. mids dien
[12868] dat ic my offerde ende ouer gaue voor
[12869] hem te steruene. zo zoudic v bidden dat
[12870] ic voor hem steruen mochte ende hij ont-
[12871] ghinghe. Ende gheen pardoen noch ver-
[12872] laet en begheeric ouer my als hij daer
[12873] vooren zal moeten steruen. want ic v
[12874] voor waer belooue by alzo dat hij sterft ghij
[12875] cort my mijn leuen. Maer als van dezen
[12876] daer ghij deze groote gramschepe jnne
[12877] neimt zonder cause. zo en zijn de sculde*n*
[12878] niements dan uwe. want ghij die
[12879] vleesschelic zijt ne muecht ghij niet ghe-
[12880] maect noch ghewonnen hebben eene

[12881] dochtere die nichtemeer van steene noch
[12882] van beene en es dan ghij. Ende en can
[12883] v gheen bezef ghegheuen hoe wel dat
[12884] ghij nv ter ouden co*m*men zijt. wat aen-
[12885] uechten dat de jonchheyt heift. zond*er*lin-
[12886] ghe den ghuenen die zo weegherlic ende
[12887] verdreetelic in zo grooter weilden up ghe-
[12888] houden zijn als ic bem. Ende alle mijn
[12889] leuen hebbe ghezijn. Ende en weit ghij
[12890] de prickellinghen ende porringhen des
[12891] vleeschs hoe zwaer dat die te lijden zijn
[12892] Ende Naer dien dat ic zach dat ghij ghe-
[12893] sloten ende ghedelibereirt hadt my nem-
[12894] mermeer gheenen man te gheuene. Ende
[12895] ic mijn lustelic leuen gheuoelde vul al-
[12896] der weelden onuerdraghelic gheprickelt
[12897] ende gheporret zo beuiel mijn minne en-
[12898] de mijn liefde up dien jonghelijnc Ende
[12899] zonder cause ofte deliberatie van zinlic-
[12900] heden zo en wast niet dat ic my tot hem
[12901] ouer gaf ende consenteirde. want jc voor
[12902] alle zaken zijne duechdelike manieren
[12903] ende wezen bemercte dies hij v*er*ghift
[12904] es bouen allen anderen van uwen ho-
[12905] ue. Ende dat muechdy zelue alzo wel
[12906] weten als yement die leift. want ghij
[12907] dien van kinds beene te houe up ghe-
[12908] houden ende gheuoedt hebt Dus wat
[12909] dinghe es anders edelheyt dan duech-
[12910] delicheit. want edelheit vande*n* vleesche
[12911] niet en comt. maer vanden gheeste en*de*

[12912] alzo en hebdy gheen cause te zegghen*e*
[12913] dat ic my ouer ghegheuen hebbe den al-
[12914] der o*n*nedelsten van uwen houe Ende
[12915] ghij en hebt gheene occasie van zo
[12916] grooter gramschepe vp ons beeden als
[12917] ghij zecht. Maer ten vutersten als
[12918] ghij zo groote punitie daer of doen wilt
[12919] zo en eist nochtan niet behoorlic dat
[12920] ghij die up hem doen zoudt. maer het
[12921] ware groote zonde ende schande ende je-
[12922] ghen recht. Maer up my zo behoort bet
[12923] de punitie die hem hier toe verleedt heb-
[12924] be ende toe ghebrocht dies gheen ghe-
[12925] dochte noch wille en hadde. wat zou-
[12926] de hij doch anders ghedaen hebben dan
[12927] hij ghedaen heift. Het hadde een al te on-
[12928] haerdich ende ombekent herte gheweist
[12929] hadde hij eenre zulker vrauwen mi*n*ne
[12930] ende liefde ontzeit als ic bem. Dus
[12931] waert ghij sculdich up hem dit te ver-
[12932] vullene ende te verbeterene ende niet
[12933] up my. Ende aldus zo vertrac de
[12934] vadere van huer. Ende zij bleef voort
[12935] in huere camere. Maer ouer mids de-
[12936] zen. zo en was huer vader niet ghestilt
[12937] noch ghepaysiert jeghen ghiuchaert
[12938] alst bleec. want hij dien des anderen
[12939] daghes dede dooden Ende bouen dien
[12940] zo dede hij hem therte vut zijnen buucke
[12941] snijden. het welke herte de prince dede
[12942] legghen in eenen guldenen cop. Ende

[12943] zandt met eenen zijnen secreten bode tot
[12944] zijnder dochter Ende ontboodt huer dat
[12945] hij huer dat zandt teenen presente om
[12946] huer vruecht te doene van eender mete
[12947] ende spijze die zij alder meest beminde
[12948] Alzo zij hem vruecht ghedaen hadde
[12949] dat hij alder weerdelicst hilt. Ende
[12950] als de bode voor Sismonde quam zo de-
[12951] de hij zijne presentacie alzo hem bij zij-
[12952] nen heere beuolen was met alzulken
[12953] laste als hij van hem ontfanghen had-
[12954] de. Ende doen nam zij tot huer den
[12955] gulden cop ende dede dien open Ende
[12956] zach zij wel hoe alle zaken ouerleden
[12957] waren. Ende hoe wel dat zij ontspre-
[12958] keliken druc ende rauwe int herte
[12959] hadde alst mueghelic was. zo dwanc
[12960] zij nochtans hueren hooghen moet:
[12961] Ende als oft huer niet ghelet en had-
[12962] de. zo gaf zij den bode andwoorde in de-
[12963] zer manieren. Bode zecht den prince
[12964] dat ic noch beuinde in eender maniere
[12965] dat hij wijs ende voordachtich es. Te
[12966] wetene dat hij een zo edel herte als dat
[12967] hier in dezen cop es zulc een edel sepul-
[12968] ture ende graf ghegheuen heift als
[12969] hem toebehoirde. want hem daer voore*n*
[12970] noch van goude noch van ghesteente
[12971] gheen ander toe en behoorde. Doen
[12972] boech zij up den cop. ende zij cussede ther-
[12973] te zegghende vut grooter co*m*passelichede

[12974] O lieuelic vriendelic herte tresoor ende
[12975] slot van alle mijnre vruecht vermalen-
[12976] dijt zo moet die wreetheyt wezen vanden
[12977] ghuenen die v dat leuen ghenome*n* heift
[12978] ende v mijnen ooghen te schauwene ghe-
[12979] gheuen heift. want ghenouch zo waer-
[12980] dy voor ooghen inder ghedochten mijnre her-
[12981] ten. Och nv hebstu met diuerscher fel-
[12982] ler fortunen ende auentueren tcours
[12983] dijns edels leuens gheleden. Maer for-
[12984] tune tspijte zo hebstu nochtan van dijne*n*
[12985] viand ontfanghen alzulke sepulture en-
[12986] de bewarenesse als dijne duecht jeghen
[12987] my verdient heift. Dus eist wel behoor-
[12988] lic mijn lieuelic hertkin datstu voor
[12989] dijn vuterste officie ghebaedt ende ghe-
[12990] dweghen zijs met tranen vander ghuen-
[12991] re die du zo hertelic mindes Ende daer
[12992] en zals niet an ghebreken. Ende bouen
[12993] dien zo en zal dijn ziele van huerer zielen
[12994] niet verscheeden wezen. Ende het en wa-
[12995] re ooc niet redelic. Maer du zuls hem eer
[12996] lanc termijn ghezelschap doen ende eenich-
[12997] ede. Maer noch der vermalendijder fortu-
[12998] nen tspijte. zo es dy wel ghebuert dat
[12999] dy de wreede tyrant mijn vadere tot my
[13000] ghezonden heift. vp datstu van my te
[13001] meer gheeert werds. Ende dat jc je-
[13002] ghen dy spreken mach. eer jc van dezer
[13003] weerelt verscheede. ende mijn ziele trec-
[13004] ke by der dijnre. Naer wiens ghezelscap

[13005] jc hertelic hake. want jc wel betrauwe
[13006] dat dijnen gheest den mijnen verbeyt Dus-
[13007] danighe woorden ende meer andere die sprac
[13008] Sismonde zo deerlike dat allen herten ont-
[13009] faermen mochte diet hoorden. Ende nie-
[13010] ment en conde hem ghehouden van weene-
[13011] ne. Ende zelue zo weende zij zo hertelike*n*
[13012] dattet scheen als oft twee beken oft twee
[13013] fonteynen huer vuten hoofde inden cop
[13014] gheloopen hadde zonder eenich gheruchte
[13015] of ghecrijsch te makene. Maer euenghe-
[13016] dichte dat herte cussende ende toeuende
[13017] De vrauwen ende de joncfrauwen die
[13018] omtrent huer waren. die verwonderden
[13019] vuterliken zeere wat herten dat in dien
[13020] cop wezen mochte daer omme dat zij
[13021] zo bitterlic weende ende zulc gheclach
[13022] dede. want zij vander gheuaernesse niet
[13023] en wisten. Dus weenden zij alle gad*er*e
[13024] ouermids den rauwe van huerer vrauwe*n*
[13025] Ende deden groote attente om huer te troos-
[13026] tene. maer het en batede niet. Ende te
[13027] vergheefs zo vraechden huer die alre
[13028] secreetste ende beminste vanden vrauwen
[13029] wat de zake wezen mochte van hueren
[13030] zo zwaren rauwe ende verdriete. want
[13031] zij niemende tale noch andwoorde gheue*n*
[13032] en wilde. Maer als zij van rauwen te
[13033] male verwonnen ende mat was van
[13034] drucke. O lieflic hertkin nv hebbic al
[13035] mijn officie vulco*m*men up dy ende daer

[13036] en ghebreect niet meer an dan mijn ziele
[13037] bij der dijnre te bringhene Ende als zij
[13038] al ditte aldus ghedaen ende ghezeit had-
[13039] de zo stont zij up van hueren bedde. Ende
[13040] ghijnc een cleen masiergat up doen daer
[13041] een cruycskin met venijne in stont. dat
[13042] zij ouer langhen tijdt daer ghestelt ende
[13043] bewaert hadde omme datte te nemene als-
[13044] men huers leuens gheware worde. Maer
[13045] dat en wiste niement die leifde. Ende dat
[13046] venijn dat goot die joncfrauwe inden cop
[13047] ende dranct al vute met der herten met alle*n*
[13048] De vrauwen ende joncfrauwen meenden
[13049] dattet eenich costelic dranc ghezijn hadde
[13050] o*m*me huertkin* mede te conforterene. ende
[13051] te sustinerene. Ende doen ghijnc zij we-
[13052] der ligghen up huer bedde verbeyende der
[13053] doot by dien venijne. Ende als tvenijn
[13054] begonste te werkene. Ende zij huer te doot
[13055] begonste te ghereedene. doen worddent
[13056] die vrauwen ende joncvrauwen alder eerst
[13057] gheware. ende liepen met haesten tot huere*n*
[13058] vadere die een lettelkin hem was gaen
[13059] vermeyen. omme zijne melancolie te ver-
[13060] ghetene. biddende dat hij haestelike tot
[13061] zijnder dochter quame wilde hijze e*m*mermeer
[13062] leuende zien. Emmer dat hij noch te tijde
[13063] quam eer dat zij hendede. Ende de vadere
[13064] ouer huer ziende dat verdriet Ende de pijne
[13065] die zij leedt eer dat jonghe herte conste ghe-
[13066] breken. Ende zij niet te helpene en was

[13067] die dreef zo grooten zwaren rauwe en*de* mes-
[13068] baer. ende spracse toe met lieueliker tale ze*er*e
[13069] beclaghende ende dat hij noyt ghedaen en hadde
[13070] meenende dat hijze daer by noch vertroosten
[13071] mochte. Ende alzo qualic als zij ghespre-
[13072] ken conste. zo andwoordede zij nochtan. Tan-
[13073] cre houdt up dijn tranen. ende bewaert die
[13074] teens anders behouf. jc en gheerze noch jc
[13075] en wilze niet. noch jc en trecze my niet an.
[13076] Du ghelijcx den serpente die den mensche
[13077] doot. ende namaels beweent. Hadt niet be-
[13078] ter ghezijn. dat dijn lieue dochtere alzo du
[13079] zeids. heymelike ende in secrete gheleeft had-
[13080] de in huerer ghenouchten. eenen edelen jon-
[13081] ghelijnc beminnende. dan by dijnre wreet-
[13082] heit deze zware ende bitter doot ouer huer te
[13083] ziene te dijnen grooten verdriete. De welke
[13084] doot cond maken zal ende breeden. tghuent
[13085] dat te vooren secret ende verborghen was:
[13086] Ende niet meer en conste zij ghespreken
[13087] maer therte brac. Altoos houdende den
[13088] cop vaste ende vriendelic in hueren aerme*n*
[13089] Ende de oude vadere die bequeeldet. ende
[13090] staerf van rauwe. Ende alzo starf Sis-
[13091] monde des princen dochtere van salerne

Cap. 60

[13092] Hier naer volcht de hystorie van hilisabeth
[13093] ende meer anderen minnareghen .Capp*itel* .lx.

[miniatuur 106; volledig uitgevoerd]

[13094] I Nsghelijcx zo verrekent bo-
[13095] catius jnt zelue bouck van-
[13096] den hondertich nieuwiche-
[13097] den. hoe dat bynnen der stede
[13098] van meffine in ytalien eene
[13099] schoone maecht was. ghe-
[13100] heeten hilizabeth de welke huer drie broed*er*s
[13101] die zij hadde ouermids harer vrecheyt. ende
[13102] ghiericheden. achterhilden van huwene:
[13103] Ende alzo die drie ghebroeders eenen huere*n*
[13104] facteur hadden van allen hueren zaken die
[13105] een zeere schoone ende behaghel jonghelijnc
[13106] was gheheeten laurems die huerlieder va-
[13107] dere van joncx kinds beene vp gheuoedt en*de*
[13108] ghehouden hadde. zo ghebuerdet dat by ghe-

[13109] tijdeliker conuersatie onderlinghe deze
[13110] jonghelijnc ende deze jonghe maecht mal-
[13111] canderen wordden beminnende. Ende dat
[13112] gheduerde eenen zekeren tijdt in solace ende
[13113] in vruechden. Maer int hende alst de broeders
[13114] gheware worden. Ende als die dat in groot*er*
[13115] versmaetheden ende vermindertheden name*n*
[13116] ende an hemlieden trocken hoe wel dat zij-
[13117] lieder daer of gheen groote mare maken en
[13118] wilden om dat zij huerlieder zustere daer by
[13119] niet onteeren. noch in woorden bringhen en
[13120] wilden. Maer delibereerden ende sloten met
[13121] malcanderen dat zij dien jonghelijnc ter
[13122] doot bringhen zouden. Emmer dat zij
[13123] tot eender tijdt dien jonghelijnc buten der
[13124] stede met hemlieden leededen tot up een
[13125] pachtgoed dat zij buten der stede hadden:
[13126] Ende als zij den jonghelijnc daer hadden
[13127] doen sloughen zij dien doot. Ende hyeuwen
[13128] hem thooft of. Ende begrouuent onder eene*n*
[13129] boom inden bogaert. Ende als zij weder
[13130] thuus gheco*m*men waren doen deden zij die
[13131] vanden huuze te verstane dat zij dien in ver-
[13132] ren landen ouer ghezonden hadden in huere
[13133] bederuen. Maer hilizabeth die den jonghe-
[13134] lijnc beminde met goeder herten die en con-
[13135] stes niet wel ghelijden. Ende en was niet
[13136] wel te passe dat zij deruen moeste taenzien
[13137] ende tbijwezen van hueren lieue. Ende
[13138] therte wrouchde huer altoos quaet. So
[13139] dat zij tot eenre tijdt als verwonnen van

[13140] onverdragheliker minnen huer niet ghe-
[13141] dwinghen en conste zij en moeste een van
[13142] hueren broeders vraghen. waer zij laurems
[13143] hueren factuer ghezonden hadden. waer up
[13144] die broeder huer andwoorde met onweerder
[13145] tale. wat leyt dat in dijnen weghe te weten*e*
[13146] oft wat hebstu daer naer te vraghene Eist
[13147] datstu daer meer naer vraechs zo wee dy:
[13148] Doen bezief hilizabeth wel dat huer broeders
[13149] gheware waren worden van huerer beeder
[13150] minnen. Dus en durste zij noyt meer
[13151] daer of ghewaghen. Ende nam in huer
[13152] zeluen vute dien woorden dat zij dien ghe-
[13153] doot oft vermoort zouden hebben. Des zij
[13154] wonderliken grooten grooten[88] rauwe int
[13155] herte dreef. zo wanneer dat zij huer zelue*n*
[13156] in secrete ende alleene vant. Ende zonder-
[13157] linghe tsnachts zonder eenighe ruste te
[13158] nemene eenpaerlic beclaghende den ghue-
[13159] nen die zij zo hertelic minde: zo dat zij van
[13160] drucke vuterliken ziec ende onlustich wor-
[13161] de. Inder welker ziecte zij an hueren
[13162] broeder badt ende begheerde. dat zij eene
[13163] wijle tijts buten wezen mochte vp huer-
[13164] lieder pacht goedt. om te wetene oft zij
[13165] daer bet becommen. ende huer versolaes-
[13166] sen zoude moghen dan bynnen der stede
[13167] Emmere dat huer broeders dat consen-
[13168] teirden. Deze Hilizabeth dien ther-
[13169] te altoos ghetuuchde. dat huer broeders
[13170] huer lief hadden ghedoodt ende vermoort

88 13154 *grooten grooten*: het eerste *grooten* is doorgehaald.

[13171] die maecte huer zeluen alleene jnden bo-
[13172] gaert daer laurems begrauen lach. Ende
[13173] ghijnc daer ouer ende weder druckelike wee-
[13174] nende ende claghende zo dat zij onder eene*n*
[13175] boom wordt verziende een plecke daer de
[13176] eerde nyeuwelincx vp ghedoluen hadde
[13177] ghezijn. Ende zij daerwaert. ende met
[13178] eenen tuynstake die zij daer vandt. zo
[13179] ghijnc zij steken. ende roeren in die eerde
[13180] zo verre dat huer dochte ende huer therte
[13181] wrouchde. dat laurems daer lach. Ende
[13182] dalf dat uppe ende dede zo vele dat zij dat
[13183] doode lichaem daer vant. Ende thooft daer
[13184] by dat de broeders afghehouwen hadde*n*
[13185] Doen greep zij dat hooft minliken in hue-
[13186] ren aermen ende custedet menichwarue*n*
[13187] ende dwoucht ende zuuerdet met hueren
[13188] tranen daer zij groot mesbaer ende rau-
[13189] we dreef. Maer niet langhe zo en durste
[13190] zij daer bliuen van ancxste oft huer yeme*n*t
[13191] ouer gheco*m*men hadde dies gheware ghe-
[13192] worden hadde. Maer nam dat hooft in hue-
[13193] ren schoot ghewonden in een schoone hooft-
[13194] cleet. ende droucht met huer tot huerer
[13195] camere. Ende daer groufzijt in eenen van
[13196] hueren grooten potten. daer zij violieren
[13197] oft gentilen in plach te houdene. Ende in
[13198] dien pot zo plantede zij een zoete wel rie-
[13199] kende crudekin datmen heet basilicon
[13200] Ende met dien potte zo quam zij weder ter
[13201] stede waert jnne. Ende steldene vp een

[13202] veinstere van huerer camere Ende tal-
[13203] len tijden vrouch ende spade zo was zij be-
[13204] zich met dien potte vut liefden van huere*n*
[13205] lieue. Ende met gheenen anderen watre
[13206] dan met hueren tranen zo en waterde zij
[13207] dien pot. Ende dit ghedurde eene langhe
[13208] wijle. Hoe wel dat eenighe mans zoude*n*
[13209] willen zegghen dat vrauwen zeere lichte
[13210] een dijnc vp heffen ende dat weder zeere lich-
[13211] te vergheten. Ende dat basilicon begonste
[13212] zeere schoone ende zeere juechdelike te bloye-
[13213] ne. Ouemids* der veyheit vander eerden daer
[13214] dat hooft in lach des hueren rauwe zo lanc
[13215] zo meer wies van daghe te daghe. Emmer
[13216] dat eenighe meinschen gheware worden
[13217] hoe dat zij altoos tijlic ende spade voor die
[13218] veinstere ouer dien pot bitterlike stont en
[13219] weende ende zulken rauwe bedreef. dat
[13220] zijt hueren broeders te kennene ghaue*n* dieze
[13221] bespieden ende zaghen de bitterheyt van
[13222] hueren rauwe Dies zij zeere verwonder-
[13223] den wat dat bedieden mochte. Ende by
[13224] dien van dier tijd voort zo en rusteden zij niet
[13225] voor dat zij huer dien pot ghestolen hadde*n*
[13226] alzo zij deden by nachte. Ende tsnuchte*n*s
[13227] als hilizabeth meende tot hueren potte te
[13228] gane. Ende dien te bedouwene met huere*n*
[13229] tranen alzo zij gheploghen hadde. ende zij
[13230] dien pot niet en vandt. zo ghijnc huer een
[13231] nyeu lijden an. Ende verzwaerde hueren
[13232] druc ende hueren rauwe. En*de* beduchtede

[13233] huer wel dattet huer broeders gheware
[13234] gheworden waren Dus teech zijt hem-
[13235] lieden met eenen lachenden monde hue-
[13236] ren pot an up dat zij te min daer up letten
[13237] zouden. ende bat hemlieden minliken dat
[13238] zij huer dien weder gheuen wilde. Em-
[13239] mer dattet huer zo nerenst was dat zij
[13240] zeide. waert dat zake dat zij huer dien
[13241] pot weder gheuen wilde*n*. zij zoude hemlied*en*
[13242] quijte schelden. ende quijte houden van al
[13243] tghuent dat huer zoude mooghen toecom-
[13244] men van patrimonien. Ende zeide met
[13245] grooten drucke ende met grooter claghe.
[13246] Helas. te wat hueren wardic van mij*n*-
[13247] der moeder gheboren met alzo wreeden
[13248] broeders als de mijne zijn. die zo onaer-
[13249] dichliken benijden mijn vutnemende wel-
[13250] uaren ende ghenouchte. Ende my niet
[13251] en hebben willen laten eenen aerme*n* pot
[13252] met baselicon die hem niet en costede
[13253] Noch my dien niet weder gheuen en wil-
[13254] len. Ende jc hemlieden daer vooren al
[13255] quijte scelden wille dat my emmermeer
[13256] toecom*m*en mach van patrimonie*n*. Helas
[13257] zij zouden my noode wat anders gheuen
[13258] dat beter ware. Ende dezer ende alzul-
[13259] ker claghen zo en begaf zij niet voor zij
[13260] van drucke te bedde viel in grooter ziecten
[13261] Ende wat dinghe datmen huer boodt of
[13262] presenteirde huer en rochts niet. Ende
[13263] voor al solaes. anders zo en begheerde zij

[13264] niet dan hueren pot. Ende daer in starf
[13265] zij ende bleef zeere deerlike. Ende jc en
[13266] ghelooue ooc niet dattet verzierde zaken zij*n*
[13267] maer dattet warachteliken alzo ghebuer-
[13268] de. want zij daer te lande een liedekin maec-
[13269] ten vander claghe van dien potte. twelke
[13270] liedekin men daer noch heden sdaghes
[13271] zinghet. Ic mochte dy meer andere
[13272] hystorien vertrecken. van vrauwen die
[13273] met zulker strangher ende vierigher mi*n*-
[13274] nen beuaen hebben ghezijn. ende daer
[13275] in ghestoruen zijn zonder daer in te twijf-
[13276] felen oft te varieren. Noch verrekent
[13277] bocacius van eender ander vrauwen dien
[13278] huer man dede eten therte van huere*n* lie-
[13279] ue Des zij noyt meer daer naer en at
[13280] ende starf alzo Desghelijcx van een-
[13281] der vrauwen van fayel. de welke bemi*n*-
[13282] de den castelain van coucy. Ooc mede zo
[13283] starf de casteleyn*e* vergy met te stranghe-
[13284] like te minnene. zo dede ooc ysaude die
[13285] triestram zo zeere beminde. Ende die her-
[13286] cules zo zeere beminde Ende huer zelue*n*
[13287] tleuen nam. Ende dies en es gheen twij-
[13288] fele de minne en es groot van eenre ghe-
[13289] stadigher vrauwen daer zij huer mi*n*ne
[13290] vest. wat men anders zegghen mach
[13291] van vrauwen die licht van zinnen zijn
[13292] Maer deze deerlike exemplen ende meer
[13293] andere die jc dy te vooren bringhe*n* moch-
[13294] te. en zijn niet sculdich te wezene cause

[13295] der vrauwen herte te beroerene hemlieden
[13296] te werpene in dier afgrondeliker ende zoor-
[13297] gheliker zee van minnen. daer meer ver-
[13298] doemenessen dan zalicheden in gheleghen
[13299] es. want altoos zo eist thende tot huere*n*
[13300] groote grieue jn eere in goede. in lichame*n*
[13301] ende in ziele dat meer es. Dus wijs zijn
[13302] zij die dies voor by wijzen ende niet en hau-
[13303] den. Noch gheen voet noch audiencie en
[13304] gheuen den ghuenen. die daer vp vut zijn
[13305] ende hemlieden te bedrieghene alzo men
[13306] ghemeenlic vindt.
[miniatuur 107; niet uitgevoerd]

Cap. 61

[13307] Van Iuno ende van meer anderen vermaerde*n*

[13308] **N** u hebbic dy: vrauwe*n* .Cap*itel* .lxi.
[13309] verrekent van menegheran-
[13310] de vrauwen. daer de hystorie*n*
[13311] mentioen of maken. Ende
[13312] mids dien dat jc dy van alle*n*
[13313] niet en zoude conne*n* bescriue*n*

[13314] noch ghezegghen ende dat tproces al te la*n*c
[13315] vallen zoude. zo eist my ghenouch dat jc ter
[13316] oorcondschepe vander contrarie van dien dat
[13317] hier vooren ghezeit heift ghezijn jeghen den
[13318] vrauwen. van eenighen vrauwen te voorschij-
[13319] ne gebrocht hebben alst vooren ghehoort es
[13320] zo willic dy nochtan zegghen jn eender con-
[13321] clusie van eenighen vrauwen die ter wee-
[13322] relt zeere vermaert ghezijn hebben ende ver-
[13323] heuen. Ende dat by diuerschen gheuallen
[13324] meer dan by grooten duechden. Iuno
[13325] die een dochter was van saturnus ende van
[13326] deoppis. alzo die poeten zegghen. Ende naer
[13327] de erreuren vander heydenscher wet zo was
[13328] zij van allen vrauwen zeere vermaert ende
[13329] verheuen. in diere wet. Alzo wel ter cause
[13330] van huerer goeder fortune ende auenture
[13331] als omme andere excellencie dat zijn* zuster
[13332] van jupiter was ende an hem ghehuwet
[13333] diemen aenriep ende aenbadt als den
[13334] ouersten god Ende omme dien groote*n* rijc-
[13335] dom ende voorspoet. daer zij in leefde. ende
[13336] daer in vloeyede met jupiter hueren heere
[13337] dat zij ooc mede voor eene goddinne des rijc-
[13338] doms ghehouden ende gherekent was. En-
[13339] de ouermids datter een beilde vuter name van
[13340] huer gherecht was. Naer huer doodt zo doch-
[13341] te den volcke te meer fortunen te hebbene en-
[13342] de voorspoets dat zij dat beilde daghelicx aen-
[13343] zaghen ende aenbededen. ende screuen huer
[13344] toe tgheluc van huwelike. Ende dus zo

[13345] wie huwen wilde die aenriep huer met be-
[13346] dinghen als goddinne. Ende tallen canten
[13347] zo maectemen huer templen autaren pries-
[13348] ters spelen ende sacrificien. ende aldus zo
[13349] was zij langhen tijdt gheeert ende verhe-
[13350] uen vanden grieken. ende van dien van car-
[13351] taige. Ende bouen dien zo wart zij namaels
[13352] verdreghen ende ghetranslateirt te roo-
[13353] me. Ende daer ghestelt int capitole jnde
[13354] celle van jupiter neuens hueren man. En-
[13355] de daer was zij vanden ro*m*mainen die he*er*en
[13356] waren van alle der weerelt langhen tijdt
[13357] zonderlinghe gheeert. ende met diuersche*n*
[13358] cerymonien. Desghelijcx Europa die
[13359] dochter was van agenor dephenne die
[13360] ooc mede zo hooghelijke vermaert was
[13361] Om welker zaken wille jupiter dieze
[13362] vuterlike beminde. Naer huer dede name*n*
[13363] teen derdendeel vander weerelt. Ooc es te
[13364] wetene dat menich diuersch landscip ste-
[13365] de ende plecke. Naer vrauwen ghenaemt
[13366] zijn. Als jngheland. dat ghenaemt es
[13367] naer eender vrauwen die ynghel hiet
[13368] Ende alzo van meer anderen Item jo-
[13369] caste die coneghinne van thebes ende
[13370] grooteliken vermaert was. om huere groo-
[13371] te ongheluc ende bejeghenthede. want
[13372] by gheualle ende onwetentheden zo trau-
[13373] wedede hueren eyghin zone. Naer dat hij
[13374] hueren man. zijn vadere van liue ter doot
[13375] ghebrocht hadde. Twelke hij zelue noch

[13376] zij niet en wisten dattet zijn vadere was
[13377] Ende wonder wast dat hij hem zelue*n* tle-
[13378] uen niet en nam. als hijt wiste. ende hem
[13379] ghezeit was. Ende hij zach dat de twee
[13380] zonen die hij by zijnder moeder ghehadt
[13381] hadde malcanderen daer omme onderlin-
[13382] ghe tlijf namen ende vermoorden Item
[13383] meduse oft gorgon was een dochtere van
[13384] den rijken conijnc portus. wiens rijcdo*m*
[13385] mids der oueruloeyentheit van allen din-
[13386] ghen al omme besloten ende veringhet
[13387] was vander zee. Ende was vermaert
[13388] van zo vutnemender schoonhede Alzo de
[13389] oude ystorien zegghen dat zij niet alleen-
[13390] lic allen anderen vrauwen te boue*n* ghij*n*c
[13391] in schoonheden. Maer dat meer es boue*n*
[13392] nature. dat zij zo schoone was. ende zo
[13393] vriendelic een ghezichte hadde ende zo
[13394] beuallic een wezen. ende een lanc haer
[13395] ghecrult blinkende ghelijc eenen goude
[13396] dat zij tot huer an trac alle steruelike
[13397] creaturen diez* an zaghen zo dat zij in
[13398] onmachte vielen oft bleuen staende als
[13399] onmoghende ende verstorue*n* liede*n*. Ende
[13400] vute dien zo zegghen die fabelen dat
[13401] zij steenen bedeghen. Item helena
[13402] het wijf was van menelaus conijnc
[13403] van macedonien des conijncx dochtere
[13404] cindarius die ooc vermaert was ouer-
[13405] mids huerer grooter schoonheyt En*de*
[13406] ou*e*mids datze paris ontscakede waer

[13407] of de destructie van troyen quam. Van
[13408] dezer zo zegghen de ystorien dat zij dat
[13409] schoonste wijf was die noyt van moeder
[13410] gheboren worde. Ende vute dien zo zegghe*n*
[13411] de poeten dat zij van jupiter den god ghewo*n*-
[13412] nen was. Item policene die des conijncx
[13413] priamus joncxste dochter was. Ende was
[13414] eene de schoonste maecht daer eenighe
[13415] historien af ghewaghen. Ende boue*n* dien
[13416] zo was hij van zo hooghen ende ghestadi-
[13417] ghen moede als verrekenen de ystorien dat
[13418] zij lieuer hadde ende coos goeds moeds wil-
[13419] le te steruene up de tombe van achilles
[13420] daer zij starf zonder chiere oft aenschijn
[13421] te veranderene dan dat zij in bedwanghe
[13422] ende seruaige van hueren vianden hadde
[13423] moeten leuen: van and*er*en zo zoudmer noch
[13424] ghenouch vinden. Ende bij bringhe*n* dieme*n*
[13425] achter laet omme de cortinghe vander tale
[miniatuur 108; niet uitgevoerd]

Cap. 62

[13426] Hier zecht *crist*ine. ende vrauwe gherechtiche-
[13427] de die andwoordt huer vp dien dat eenighe
[13428] zegghen dat de vrauwen de mans an trec-
[13429] ken bij hueren properheden oft mignotisen

[13430] **X** pristine*[89] die .Cap*itel*. .lxij.
[13431] zecht. vrauwe ten propooste
[13432] dat vooren ghezeid es zo be-
[13433] uindic wel warachtelike
[13434] hoe dat dadt zoorghelic en*de*
[13435] dat dangierlic leuen der mi*n*-
[13436] nen meneghe vrauwen bedwijnct die versta*n*-
[13437] nesse hebben. ende aftrec alzulc leuen te lee-
[13438] den. Ouermids dat zij dat zo schadelic vin-
[13439] den ende bezeffen. Maer groote onneere ende
[13440] schaemte zo gheeftmen toe alzulke vrau-
[13441] wen die hem zeluen verwanen ende verma-
[13442] ken zo vutnemende zo propre te wezene van
[13443] hueren habijten ende van hueren pareerse-
[13444] len. want men zegt dat doen o*m*me de aen-
[13445] treckelheden vanden ma*n*nen. ende o*m*me die
[13446] te bringhene tot hueren mi*n*nen: Andwoorde
[13447] Gheminde vriendinne my en betaemt niet
[13448] alzulke vrauwen te ontsculdene oft te
[13449] excuserene die vutnementhede oft zo zeere
[13450] zonderlincheit zoucken in hueren habijte*n*
[13451] want het inder waerhede meer schande
[13452] oft begrijp es dan duecht. Ende zonderlin-
[13453] ghe elc in zijnen state. Emmer bouen den
[13454] state die hem toebehoort. waer by niet dat
[13455] jc dat quade eenichsins excuseren wille
[13456] Maer o*m*me dies wille dat niement den

89 13430 *Xpristine*: vergelijk 4163 met voetnoot (en 5198 en 10299).

[13457] anderen hooghere en belastede dan de mes-
[13458] daet zij. zo zegghic dy in warachticheden
[13459] dat de vrauwen alle gader dat niet en doen
[13460] noch kuerlichede en hantieren. van huere*n*
[13461] habijten oft van hueren pareerselen o*m*me
[13462] de mannen daer by tot huerer minnen te be-
[13463] treckene. Maer dat zij dat zom hebbe*n* van
[13464] gheneghentheden ende van natueren pro-
[13465] pre ende mignot te wezene oft in propren
[13466] ende netten habijten oft ooc dierbare ende
[13467] costelike die ooc bij dien niet te min goed
[13468] ende duechdelic voor gode. ende voor der we-
[13469] relt zijn. Ende naer dien dat zij dat van
[13470] gheneghentheden. ende van natueren heb-
[13471] ben zo ware hemlieden dat hart om laten
[13472] hoe wel dat wel duechdelic wezen mochte
[13473] dat zij niet min ghedaden. Ghelijc dat
[13474] ghescreuen es vanden helighen apostele
[13475] gods. sinte barthelmeeus die een edel
[13476] man was. Ende hoe wel dat onze heere
[13477] jh*es*us *crist*us zijn meestere al omme prede-
[13478] kede ende gheboodt aermoede ende simpel-
[13479] hede in allen dinghen. Nochtan zo bleef
[13480] die heleghe apostele sinte bartelmeeus
[13481] altoos by zijnen habijten die hem van edel-
[13482] heden toebehoorden. Ende alle zijn leuen
[13483] la*n*g was ghecleet met purpere. ende met
[13484] zijdin lakene costelike ghefringhet ende
[13485] gheboordt met goude ende costeliken ghe-
[13486] steenten. twelke men zegghen mochte
[13487] naer ghemeender vsantie dattet kuerlic

[13488] ende ouerdadich ware. nochtan zo en had-
[13489] de hij daer gheen zonde in. Ende alzo zo
[13490] willen eenighe zegghen dat dadt de cau-
[13491] se was waer omme dat god ghehenghe-
[13492] de dat hem zijn vel af ghestroopt ende ghe-
[13493] uleghen was bouen allen anderen aposte-
[13494] len o*m*me te betooghene dat hij die vutwen-
[13495] dighe habijten verlegghen moeste eer hij
[13496] jnwendeghe ter salichede verdiene*n* moch-
[13497] te Ende dit zo zegghic dy. omme te bewij-
[13498] zene dat niement sculdich en es yements
[13499] conscientie te jugieren. omme zijn cleed*er*en
[13500] oft zijn habijten. want god alleene alle
[13501] herten ende conscientien duerscauwet
[13502] Ende daer up zo volghen hier eenighe
[13503] exemplen

[miniatuur 109; volledig uitgevoerd]

Cap. 63

[13504] Hier Naer staet bescreuen dystorie. Van

[13505] eender roomscher vrauwen ende Claudine

[13506] B Ocatius ende va- Capp*itel*. .lxiij.
[13507] lerius verrekenen beede hoe
[13508] dat claudine die een room-
[13509] sche vrauwe was huere
[13510] groote ghenouchte nam in
[13511] kuerlicheden van habijten
[13512] Ende in schoonen cleederen ende vremden
[13513] pareerselen. Ende o*m*me dies wille dat
[13514] zij daer af vutnemende was buten den
[13515] anderen vrauwen zo waren eenighe dieze
[13516] mestrauden ende murmureerden onderlin-
[13517] ghe jeghen huer ende jeghen huerer reyniche-
[13518] de in versmadenesse van huerer vermaert-
[13519] hede. Emmere dattet ghebuerde jnt .xvste
[13520] jaer vanden tweetsten strijde van affrica dat
[13521] het beelde van pisismunde der goden moed*er*e
[13522] naer huerlieder opinie te roome ghebrocht
[13523] worden zoude. Ende daer waren toegheno-
[13524] men ende gheordeneert alle de edele vrauwe*n*
[13525] van roome omme tjeghen dat beilde te gane
[13526] ende dat jnne te halene. ende te ontfanghe-
[13527] ne in weerdicheden. Ende dat beilde dat
[13528] was daer ghebrocht in een schip lancx de*n*
[13529] tybre. Maer emmer zo en consten de schip-
[13530] pers vanden schepe met alle huerer cracht
[13531] ende met alle huerer macht dat schip met
[13532] dier beilde te lande niet ghebringhen o*m*me
[13533] dat beilde te lossene. Ende als claudine
[13534] dit zach. ouermids dat hij wel wiste dat
[13535] eenighe huer mestrauden ende jeghe*n* huer

[13536] murmureirden aengaende huerer reyniche-
[13537] de. ende zij huer zeluen daer of los vry. ende
[13538] ombesculdich kende. Nietjeghenstaende
[13539] huer properheit ende kuerlichede zo viel zij
[13540] der beilde de* voet. Ende badt dier beilde ou*er*-
[13541] luydt zegghende tot der goddinne. dat al-
[13542] zo waerlike als zij wiste dat huere reyniche-
[13543] de gheheel ende onghecorrumpeirt was
[13544] dat zij huer gracie gheuen wilde dat zij
[13545] dat schip alleene te lande bringhe*n* mochte
[13546] Ende aldus zij huer betrauwende in hue-
[13547] rer reynichede dede hueren onderrieme bin-
[13548] den ende vast maken jnt scip der goddinne
[13549] daer tbeelde jnne was. Ende trac dat scip
[13550] alleene te lande alzo lichteliken als oft al-
[13551] le de schiplieden van roome alle ghelijc me-
[13552] de daer ane ghetrocken hadden. Dies een
[13553] yeghelijc zeere verwondert ende verbaerst*
[13554] was. Maer dit exemple en zegghic niet
[13555] by dien dat ic meene oft ghelooue dat dadt
[13556] beilde dat die van roome als dwaze ende
[13557] onghelooueghe hilden ouer een goddinne
[13558] die macht van gode hadde om diere vrau-
[13559] wen bede te anhoorene o*m*me huer te gheschie-
[13560] ne dat zij badt. Maer jc hebbe dit ghezeit
[13561] omme te bewijzene dat diere vrauwen
[13562] vulco*m*men betrauwen was. vp der waerheit
[13563] want hoe wel dat zij frisch moy mignot
[13564] oft kuerlic van hueren habijten oft van
[13565] hueren pareerselen was. zo en liet zij noch-
[13566] tan daer by niet reyn van herten en*de* van

[13567] lichame te wezene: Dus betrauwede zij
[13568] vulcomentlike dat de waerheit der waer-
[13569] heit ghetughe gheuen zoude als zij dede
[13570] alst bleec. Dus scriuic dat betrauwen
[13571] der waerheit toe ende niet der goddinne
[miniatuur 110; volledig uitgevoerd]

Cap. 64

[13572] Hier zecht rechtu*er*dichede hoe dat vele
[13573] vrauwen bemindt ende begraciet zij*n*. meer
[13574] o*m*me huerer goeder duecht dan om huere
[13575] prop*er*hede oft om huerer kuerlichede Cap*itel* lxiiij.

[13576] **G** henomen nv. dat eenighe
[13577] vrauwen van mannen be-
[13578] mindt ende begraciet wil-
[13579] den wezen. Ende zij alle poo-
[13580] ghernie daden o*m*me hemlieden
[13581] propre net abel en*de* mignot

[13582] te houdene. zo zal ic dy nochtan bewijzen
[13583] dat zij ter cause van dien te meer of te bet
[13584] vanden mannen niet bemindt noch begra-
[13585] ciet en zijn. zonderlinghe van manne*n* die
[13586] duecht ende eere beminnen ende veruolghe*n*
[13587] Maer meer ende eer zullen goede duechde-
[13588] like vrauwen o*m*me huerer goeder duecht
[13589] wille bemindt ende begraciet wezen dan
[13590] andere frissche mignote Al en waren
[13591] zij al alzo schoone niet als dandere:
[13592] Ende ter contrarie van dezen zo mocht
[13593] men my andwoorden. Ouermids dien
[13594] dat de vrauwen de mannen an trecken
[13595] mids huerer duecht ende eerbaerhede
[13596] Ende dat quaet in hem zeluen es dat
[13597] de mannen an ghetrocken wordde*n*. zo
[13598] waert beter dat de vrauwen zo duechde-
[13599] lic noch zo eerbaer niet en waren. vp
[13600] dat zij by dien de mannen niet an hem
[13601] en trocken Maer dit argument en zou-
[13602] de niet sluten. want men zal gheene
[13603] goede duechdelike zaken laten te doene
[13604] oft te vulbringhene omme dies wille
[13605] datze de quade mesbruken mooghen. Maer
[13606] yeghelijc es sculdich zijn deuoir te duechde*n*
[13607] te doene co*m*me daer of datter of co*m*men
[13608] mach. Ende dattet waer es dat me-
[13609] nighe vrauwen bemindt ende begraciet
[13610] zijn omme huerer goeder duecht wille
[13611] meer dan anders. Dat mochtic dy be-
[13612] wijzen by velen helighen vrauwen. en*de*

[13613] santinnen die van meneghen manne be-
[13614] gheert ende begratiet hebben ghezijn ende
[13615] lieuer hadden de doot te smakene dan
[13616] hemlieden den mannen ouer te gheuene
[13617] Desghelijcx van meer anderen in exemple*n*
[13618] Ende eerst van lucretia daer vooren af
[13619] ghesproken es. De welke van tarquijn
[13620] vercracht wordde. omme huerer goeder
[13621] duecht ende eerbaerhede. meer dan o*m*me
[13622] huer schoonheit. want teenen tijde dat
[13623] lucretia man. teenen auontmale was
[13624] daer tarquijn was. dieze namaels ver-
[13625] crachte als vooren ghezeit es. Met meer
[13626] anderen ridderen ende knechten. Ende zij
[13627] begonsten te coutene van hueren vrauwe*n*
[13628] yeghelijc zegghende dat de zijne de beste ende
[13629] de duechdelicste ware. Maer o*m*me de waer-
[13630] heit van dien te bezouckene. Ende o*m*me
[13631] te wetene de welke van hueren vrauwe*n*
[13632] der meester eeren lof ende prijs weerdich
[13633] ware. zo trac een yeghelijc tzijne houe:
[13634] Ende was ghezeit zo welke vande*n* vrau-
[13635] wen bezich beuonden ware met den eerbaer-
[13636] sten duechdelicsten ende proffitelicste*n* wer-
[13637] ke oft hantieringhe die zoude der meester
[13638] eeren lof ende prijs weerdich wezen. ende
[13639] daer vooren ghehouden zijn. Zo dat ghe-
[13640] buerde dat lucretia onder alle andere
[13641] vrauwen bezich beuonden was als de
[13642] wijste ende voorzienste. ghecleet in simple*n*
[13643] habijte. werkende achter hueren huuze

[13644] met hueren dienstboden ende huerlinghe*n*
[13645] jnde wulle sprekende duechdelike ende ghe-
[13646] stichtighe leeringhe ende bewijs. Ende
[13647] te dien stonden zo was tarquijn des conijncx
[13648] zone met lucretia man aldaer gheco*m*me*n*
[13649] o*m*me dat te bezouckene. De welke aenzach
[13650] ende bemerckede lucretien duecht ende eer-
[13651] baerhede. Ende daer toe[90] huer simpelheit en-
[13652] de ghezedich wezen. Des hij ter stont zo
[13653] in minnen thuerwaerts ontstac dat hij-
[13654] ze namaels verfoortste. ende vercrachte.
[13655] Mids dat hijze tzijnen wille niet ghecri-
[13656] ghen en conste

[miniatuur 111; niet uitgevoerd]

Cap. 65

[13657] Hier Naer volcht vander coneghinne blanche
[13658] sinte lodewijcx moedere. Ende van meer an-
[13659] deren goeden duechdeliken vrauwen die be-
[13660] mindt ende begratiet hebben ghezijn o*m*me

90 13651 *toe*: klein bovengeschreven met dunne pen door een andere hand (met verwijsteken ∧).

[13661] huerer goeder duecht Cap*itel* .lxv.

[13662] **I** Nsghelijcx zo was bemindt
[13663] o*m*me huere hooghe wete wijs-
[13664] heit. ende duechdelichede.
[13665] die edele coneghinne blan-
[13666] che van vranckerike sinte
[13667] lodewijcx moed*er*e. Ende
[13668] dat vanden graue van champai*n*gne*n* Niet-
[13669] jeghenstaende dat zij te dien tijden den tijdt
[13670] van huerer juecht meest gheleden hadde
[13671] Maer die edele graue aenhoorende de
[13672] voirs*eide* coneghinne zo wijzelic sprekende
[13673] ende huere tale belegghende. doen hij
[13674] hoorloghe jeghens sinte lodewijc huere*n*
[13675] zone anghenomen hadde. Ende de voirs*eide*
[13676] coneghinne hem dat met zo minlike*n* woor-
[13677] den af leyde Ende bekeerde hem onderwij-
[13678] zende dat hij bijlicx dat niet sculdich en
[13679] ware van doene Aenghezien die hem sinte
[13680] lodewijc huer zuene daer te vooren dicwijle
[13681] ghedaen ende bewezen hadde. Ende de
[13682] graue die aenzachse ende die aenhoordeze
[13683] met zo grooter attente ende hertelichede
[13684] verwonderende van huerer grooter duecht
[13685] ende zinlichede. waer by dat hij ter stont
[13686] zo zeere beuanghen was van huerer mi*n*-
[13687] nen dat hij niet en wiste wat hij doen
[13688] zoude. Ende hij en durstes huer niet ghe-
[13689] waghen up zijn leuen. want hij wel wiste
[13690] Dat zijre zo menighe of ghestelt ende we-
[13691] derleit hadde Dat zij huer zelue*n* in gheenre

[13692] wijs daer toe en zoude hebben wille*n* gheue*n*
[13693] Des hij groote pijne. ende verdriet int herte
[13694] leet. Zint dier tijdt bij dwazer minnen
[13695] die hem daer toe dwanc. zo dat hij te and-
[13696] woorde gaf ende belouede dat zij niet twij-
[13697] felen en zoude. want hij jeghens hueren
[13698] zone naer dier tijdt ne*m*mermeer hoorloghe
[13699] nemen en zoude. Maer wilde gheheel ende
[13700] al tzijnen dienste staen Ende dat zij dies
[13701] zeker ware ende in gheenen wane. want
[13702] zijn herte zijn lichame. ende al dat hij ter
[13703] weerelt vulleesten mochte stonde gheheel
[13704] ende al thueren ghebode. Ende aldus
[13705] zo bemindize alzo langhe als hij leefde.
[13706] Ende en wildeze niet begheuen. hoe wel
[13707] dat hij gheen hope noch gheenen troost daer
[13708] jn stellen en mochte. huer hulde te verwer-
[13709] uene oft te vercrijghene. Des hij menighe
[13710] claghe van minnen in dichte maecte:
[13711] vuterlike leuende ende prijzende zijnder
[13712] vrauwen die hij zijn jonste drouch De
[13713] welke dichten hij ter eeren van huer de-
[13714] de stellen[91] in zeere zoeten ende vriende-
[13715] liken zanghe Ende dedeze scriuen in zijn-
[13716] der zale te prouins. ende ooc mede te tro-
[13717] yen in champaignen daer zij noch stae*n*
[13718] vp den dach van heden. Ende aldus zo
[13719] mochtic dy van meer and*er*en bewijzen:
[13720] Doen andwoorde jc *crist*ine. zek*er*e vrauwe
[13721] tot uwen proposte zo hebbic van ghelijc-
[13722] ken gheweten. Ende dat bezocht by ex-

91 13714 *stellen*: voor dit woord staat het doorgehaalde fragment *stede*.

[13723] perientien. want zelue zo kennic eenighe
[13724] goede duechdelike vrauwen ende daer toe
[13725] wijs De welke alzo zij my zelue beleden
[13726] hebben ende gheclaecht vander onghenouch-
[13727] ten die zij jeghen hem zeluen hadden dat
[13728] zij meer veruolchs ende verzoucx hebben
[13729] ghehadt. ten tijden dat zij huer schoonste
[13730] saisoen ende juechdelicste gheleden hadde*n*
[13731] dan zij daer te vooren ghehadt hadden:
[13732] waer by dat zij jeghen hem zeluen mur-
[13733] mureerden ende zeiden. Och heere god
[13734] zien deze mannen eenighe zotte contenan-
[13735] cie oft onghemanierthede ouer my. waer
[13736] bij dat zij eenighe cause oft occasie hebben
[13737] moghen te meenene oft my te betrauwe-
[13738] ne dat ic my zeluen tot zo grooter zott*e*mie
[13739] zoude willen gheuen. Maer by dien alleen-
[13740] lic dat bewezen es dat huerlieder duecht
[13741] ende minlichede cause was dat zij bemi*n*dt
[13742] wordden ende begheert. Ende dat es wel
[13743] ter contrarie vanden opinioene vanden
[13744] ghuenen die zegghen dat een goede
[13745] eerbare vrauwe die huer zeluen in rey-
[13746] nicheden houden wille. Ne*m*mermeer meer
[13747] veruolch hebben en zal zij en wil zelue

Cap. 66

[13748] Hier naer volghende zecht *crist*ine en*de*
[13749] gherechtichede die andwoordt huer jeghe*n*
[13750] den ghuenen die zegghen dat vrauwen
[13751] by natueren vrec ende nijstich zijn Cap*itel* .lxvj.

[miniatuur 112; niet uitgevoerd]

[13752] [**N**] let meer en weet jc te replice-
[13753] ren mijn weerde vrauwen.
[13754] want alle mijn questien
[13755] ghesolueirt zijn. Ende jc
[13756] beuinde dat ghijlieden ghe-
[13757] nouch beprouft hebt lueghe-
[13758] ne te wezene die oneerbaerheden die de ma*n*-
[13759] nen van vrauwen zegghen. Ende tselfs
[13760] zo en blijct niet. waer te zijne dat onder an-
[13761] dere onduechden de vrauwen natuerlicxt
[13762] gheneghen zijn tot vrecheden ende tot nijs-
[13763] ticheden. Andwoorde. Gheminde vriendi*n*-
[13764] ne jc zegghe dy ouer waer dat vrechede oft
[13765] nijstichede natuerlike niet meer jnde*n* vrau-
[13766] wen en es dan inden mannen. Ende eist
[13767] min dat weet god. Ende dat muechstu zel-

[13768] ue merken dat vele meer quaets ter weerelt
[13769] ghebuert bijder grooter ghierichede vanden
[13770] mannen dan bijder ghierichede vande*n* vrau-
[13771] wen. Maer alzo te vooren wel ghezeit es. zo ziet
[13772] vele eer de onwetende ende de dwaze een cleen
[13773] messitten an zijnen ghebuer dan een groot
[13774] letten an hem zeluen. Maer by dien datmen
[13775] ghemeenlic ziet dat vrauwen huere ghe-
[13776] nouchte maken. wat lakens of wat gare*n*s
[13777] te vergaderen Ende zulke zaken als nut
[13778] ende oorboorlic zijn ten huze. zo eist datmen
[13779] zecht dat zij ghierich zijn. Maer jc zegghe v
[13780] vrylic. datmen vrauwen ghenouch vindt
[13781] hadden zij waer of zij en zouden zo vrec niet
[13782] zijn. noch anders daer eere te behalene wa-
[13783] re. Ende dat hopelike te gheuene daert wel
[13784] besteit ware. Maer wat moghen de aerme
[13785] vrauwen dat zij schaers oft nijstich zijn
[13786] diemen ghemeenlic zo benaut van ghel-
[13787] de houdt dat zij dat zelue lettel ghelts dat
[13788] zij hebben vroedelic bewaert. Ouermids
[13789] dat zij wel weten dat zij zo qualic andere
[13790] ghecrighen connen. Ooc mede zo zegghen
[13791] de so*m*meghe dat de vrauwen schaers ende
[13792] nijstich zijn om dies wille dat eenighe va*n*
[13793] hemlieden. mans hebben die zot oft kindsch
[13794] zijn of guf oft thuere qualic ende tondoem
[13795] ouerbringhen oft dobbelaers oft banczit-
[13796] ters zijn Ende alzulke vrauwen wel we-
[13797] ten ende bezeffen datmen datmen* jnden
[13798] oorboor vanden huuze. wel beseghe*n* zoude

[13799] tguent dat huer mans alzo dwazelic en*de*
[13800] alzo guffeliken duerslaen. Ende de vrau-
[13801] wen ende huer cleene kinderkins dat
[13802] versparen ende ontbeeren moeten. waer by
[13803] dat zij hem qualic ghewachten connen huer
[13804] mans in huer aenzichte dat te zegghene
[13805] oft te verwijtene. gheerne ziende dat al-
[13806] zulke mans hem speenden ende ofbrake*n*
[13807] van alzulken verloren costen ende guffinc-
[13808] heden. Ende stelden huer theere naer huer
[13809] neere. het welke de mans qualic verdra-
[13810] ghen oft ghehoorem mooghen. Ende by die*n*
[13811] zo zegghen zij. dat huers wijfs vrec schaers
[13812] ende nijstich zijn. Ende gheuen hemlieden
[13813] onduecht toe. daer zij hemlieden duecht
[13814] toe gheuen zouden. want zij niet en jaghe*n*
[13815] noch en zoucken dan den oorboir ende twel-
[13816] uaren vanden huuze. daer menich man
[13817] lettel up acht. Ende dat meenic dat ghe-
[13818] meenlic tmeeste ghekijf es tusschen man
[13819] ende wijf bynnen den huze. Ende dat de
[13820] vrauwen zo schaers. noch zo nijstich niet
[13821] en zijn als de mans. hemlieden toegheue*n*
[13822] dat blijct inder waerheit bijden aelmoe-
[13823] senen die de vrauwen meer gheuen dan
[13824] de mans. Ende god weet hoe menich
[13825] gheuanghene in sarrazijnen landt ende
[13826] elders ende menich edel man diet mesgaen
[13827] es van gode ende andere ouer alle de we*er*elt
[13828] dies noot hebben bijden vrauwen ghelaest
[13829] ende ghetroost zijn meer dan bijden man-

[13830] nen. Doen zeide jc *c*ristine zek*er*e vrau-
[13831] we tot uwen proposte zo hebbic in mijn le-
[13832] uen meneghe eerbare milde. ende hopeli-
[13833] ke vrauwe ghekent ende gheweten van
[13834] tguent dat zij vermochten. ende lieuer
[13835] hadden dat zijt gauen ende distribueirde*n*
[13836] daer zij wisten dat wel besteit was dan
[13837] dat zijt in huer coffers behouden zouden
[13838] hebben. Maer ic en can niet verstaen waer
[13839] omme dat de mans zegghen mooghen dat
[13840] de vrauwen zo vrec oft zo nijstich zijn meer
[13841] dan de mans. Ende oft men zegghe*n* mach
[13842] van alexander dat hij zo milde was ende
[13843] zo hopelic. hoe vele vindmer meer. Doe*n*
[13844] worde vrauwe rechtueerdichede lachende
[13845] ende zeide. Voor waer gheminde vriendin-
[13846] ne. Men zeide niet dat de vrauwen van
[13847] roome vrec ende nijstich waren. te dien tij-
[13848] den dat roome van oorloghen zo tonder ghe-
[13849] houden was. Ende den ghemeene*n* schat
[13850] vander stede zo benaut was dat zij ghee*n*
[13851] macht en hadden volc van wapenen in
[13852] soudeyen tontfanghene. Ende huers
[13853] selfs volc hemlieden zo of ghesleghe*n* was
[13854] dat zij niet en wisten wat zij aengaen
[13855] zouden. Ende de vrauwen van roome. en*de*
[13856] zonderlinghe de wedewen huers selfs ey-
[13857] ghen schat. ende huere juweelen hopeli-
[13858] ken ende mildeliken in handen brochten
[13859] vanden ghuenen die roome regierden. om-
[13860] me by dien volc van wapenen vp een nieu

[13861] vp ghestelt te zijne ter behoudenesse vander
[13862] zeluer stede. vut welker hertelichede. ende
[13863] voorzienichede de voirs*eide* vrauwen grootelike*n*
[13864] gheeert ende ghelooft waren. Ende hem-
[13865] lieden wordt namaels hueren schat ende
[13866] huere juweelen weder ghegheuen. Alst
[13867] redelic want zij cause ende occasie waren
[13868] dat roome behouden bleef
[miniatuur 113; niet uitgevoerd]

Cap. 67

[13869] Vander rijcker milder ende liberaelre vrauwen
[13870] gheheeten buze .Capp*itel* .lxvij.

[13871] [**V**] An miltheden ende liberaliche-
[13872] den van vrauwen zo es ooc an-
[13873] derwarf ghescreuen jnde croni-
[13874] ken van roome. vander eebaer*
[13875] rijker milder. ende liberaelre
[13876] vrauwen gheheeten buze oft pauline. Ende

[13877] was int land van polen. Te dien tijden dat
[13878] hanibal zo zeere hoorloochde vp de romaine*n*
[13879] met den zweerde ende metten viere dat hij
[13880] nalix alle ytalie blootede destrueirde ende
[13881] vernielde zo van menschen zo van goede
[13882] zo ghebuerdet dat inde groote schoffelture
[13883] die gheuiel te cannes daer hanibal de
[13884] groote victorie ghecreech. vele ro*m*mainen
[13885] vute dien strijde ontquamen ende ontlie-
[13886] pen. ja*m*merlike ghequetst ende ghemar-
[13887] teliet. Maer deze goede vrauwe die ont-
[13888] fijnc ende onthaelde minlike alle de ghue-
[13889] ne die tot huer gheco*m*men consten niet ve-
[13890] le min dan xx^{M}. die zij onthilt binne*n* huere*n*
[13891] beuanghe. Ende dede die antieren ende
[13892] ghenezen alzo verre alst mueghelic was
[13893] ende al up hueren cost want zij een mach-
[13894] tighe rijke vrauwe was. Ende als zij
[13895] ghenezen ende vp gheco*m*men waren zo be-
[13896] ghifte zij die met hueren goede. ende zand-
[13897] ze weder omme te roome waert up dat zij
[13898] hemlieden weder upstellen mochten ter
[13899] wapene ter behoudenesse vander stede en*de*
[13900] vanden conijncrijke van roome. Des
[13901] deze vrauwe grootelic gheeert. ghelooft
[13902] ende vermaert was. Dus en twijfelt
[13903] niet gheminde vriendinne. jc en zoude v
[13904] onuertallike miltheden courtoisien en*de*
[13905] liberalicheden van vrauwen zegghen:
[13906] Ende zonderlinghe zonder eenighe oude
[13907] oft verdonckerde hystorien te zouckene

[13908] oft voort te bringhene. ne was dat niet ee-
[13909] ne groote milthede ende liberalichede dat
[13910] margriete de vrauwe van riuieres Mer
[13911] bruel van riuieres wijf was die noch ter
[13912] tijt leeft Ende was die Mer bruel van ri-
[13913] uieres eerste camerlijnc vanden wijzen
[13914] conijnc karel. Alzo deze vrauwe altoos
[13915] eene wijze duechdelike ende welghema-
[13916] nierde vrauwe hadde ghezijn. bemi*n*nende
[13917] alle duecht. ende eere. zo ghebuerdet dat
[13918] zij was tot eenre grooter feeste die hilt
[13919] de hertoghe van anjou die namaels wor-
[13920] de conijnc van cecilien. Ter welker feeste
[13921] waren meest alle de edele baenraedsen
[13922] ridderen ende knechten ende huere vrau-
[13923] wen daer omtrent ghezeten in grooten sta-
[13924] te ende rijckelichede. Emmer zo dat deze
[13925] vrauwe van riuieres. het heer ouerzien-
[13926] de gheware wordt. dat te diere feeste niet
[13927] en was. een frisch edel ende vermaert
[13928] ridder gheheeten. Mer aymenion van
[13929] pumieres. hoe wel dat hij een oudt en-
[13930] de ghedaecht ridder was. zo was hij noch-
[13931] tan om zijnder duecht. wille. ende o*m*me
[13932] zijnder vromichede die hij in zijnen jon-
[13933] ghen tijden ghedaen hadde onder alle
[13934] andere wel ghezien ende vermaert. Dus
[13935] worde deze goede duechdelike vrauwe zij*n*s
[13936] ghedinckende zo dat zij naer hem vraghe-
[13937] de. Ende huer wordt gheandwoort dat
[13938] hij int chastelet te parijs gheuanghen

[13939] lach voor viue hondert vrancken sculden
[13940] die hij vetheert* ende becosticht hadde
[13941] in de reyzen die hij tot anderen tijden in wa-
[13942] peninghen int skonijncx dienste ghedaen
[13943] hadde. Och zeide deze edele vrauwe. wat
[13944] grooter onneere voor dusdanich een conij*n*c-
[13945] rijke zo edele eenen ridder zo clouc. zo
[13946] duechdelic ende zo ghetrauwe vermaert
[13947] een heere inde vanghenesse te latene voor
[13948] scult. die hij ter cause van skonijncx die*n*-
[13949] ste ghemaect mach hebben. Doen nam
[13950] deze edele vrauwe hueren guldenen hoedt
[13951] die zij up huer hooft hadde ende stelde daer
[13952] up eenen anderen. Ende zandt ter stondt
[13953] dien guldenen hoedt te pande voor de voors*eide*
[13954] so*m*me Ende dede daer mede dien ridder
[13955] lossen. Ende dat hij niet laten en zoude hij
[13956] en quame ter feeste. het welke alzo ghedae*n*
[13957] was. Des die edele vrauwe grootelike*n*
[13958] gheeert ende gheprezen was
[miniatuur 114; niet uitgevoerd]

Cap. 68

[13959] Van diuerschen princessen ende vrauwen
[13960] vander croone van vranckerijcke .Cap*itel* .lxviij[e].

[13961] [**N**] Och zeide jc *crist*ine noch meer
[13962] tot vrauwe gherechtichede
[13963] Gheminde vrauwe na dien
[13964] dat ghij begonnen hebt te
[13965] vermanene deze edele vrau-
[13966] we na dien dat ghij begon-
[13967] nen hebt te vermanene deze edele vrauwe[92]
[13968] bynnen mijnen tijden. ende ghij ghetre-
[13969] den zijt int proces vanden vrauwen van
[13970] vranckericke oft die bynnen der croonen
[13971] woonen. zo biddic v vriendelike dat v
[13972] ghelieue my yet van hemlieden te zeg-
[13973] ghene. Ende oft v redelic ende goedelic
[13974] dijnct dat zij binnen onzer stede die wij
[13975] hier maken ende ordeneren. Ooc mede ghe-
[13976] herbercht. ende ghelogiert zijn Aenghe-
[13977] zien dat zij niet te meer sculdich en zijn
[13978] vergheten te zijne dan andere vreimde:
[13979] Andwoorde. Voor waer gheminde vrien-
[13980] dinne zo zegghic v datter meneghe goe-
[13981] de duechdelike vrauwen bynnen der croo-
[13982] ne van vranckerijcke. ende der* buten. es
[13983] edele ende onedele die wel weerdich zijn
[13984] in dezer stede gheherbercht. ende ghelogiert
[13985] te zijne. Ende my behaecht wel dat zij
[13986] van onzen jnghezetenen zijn. Emmer
[13987] ten alder eersten zo en mach niet verghe-
[13988] ten zijn. die edele coneghinne van vran-
[13989] kerike yzabel van beyeren byder gratien

92 13966-13967 *na dien ..... vrauwe*: deze herhaling van de voorgaande passage is doorgehaald.

[13990] gods te dezer tijdt regnerende. daer gheen
[13991] stranghicheit noch gheen exactie noch
[13992] eenighe aercheyt in en es Maer alle mi*n*-
[13993] ne duechtsaemheit ende ghemeenscap
[13994] tot hueren onderzaten. Desghelijcx zo
[13995] wil hier ooc mede vermaent ende v*er*mond
[13996] zijn die schoone jonghe duechdelike ende
[13997] wijze hertoghinne van berry des herto-
[13998] ghe jans wijf. des conijnc jans van vra*n*-
[13999] kerike zone. broedere vanden conijnc ka-
[14000] rel. De welke hertoghinne huer zo wel
[14001] zo wijzelic ende zo tameliken drouch int
[14002] herte ende fluer van huerer juecht dat zij
[14003] dies van elken lof en*de* prijs hadde. Ende
[14004] was vermaert in allen duechden. wat
[14005] zoudic dy anders connen ghezegghen van
[14006] der edelre hertoghinne van oorleans des
[14007] hertoghen van melanen dochtere des
[14008] hertoghen lodewijcx wijf des wijzen
[14009] conijncx karels van vranckerike zone
[14010] dan van eenre goeder duechdeliker wijzer
[14011] ende voordachtegher vrauwen. eerbaer
[14012] ende ghestadich van herten tot hueren
[14013] heere. Ende een vrauwe van goeder leere
[14014] onder huer kind*er*en goet van regemente
[14015] ende rechtueerdich jeghen elken van schoo*n*-
[14016] der contenantie ende manierlic vul van
[14017] alre duechdelichede alst elken wel condt
[14018] es. Nietmin en es te zegghene vander
[14019] hertoghinnen van bourgoingnen des
[14020] hertoghen jans wijf. f*ils** phelips des

[14021] conijncx jans van vranckerike zone es
[14022] zij niet duechdelic eerbaer ende hueren
[14023] heere ghetrauwe meindere ende zocht-
[14024] moedich van herten jeghen elkerlijc bo-
[14025] uen allen zedich ende ghemaniert zon-
[14026] der eenich arch oft onduechden Insghe-
[14027] lijcx die grauenede van cleremont des
[14028] voirs*eide* hertoghen van berrys dochtere van
[14029] zijnen eersten wiue. des grauen jan va*n*
[14030] cleremonts wijf des hertoghen van bour-
[14031] bons zone. verwachtere vanden hertooch-
[14032] domme es zij niet in allen alzulken als
[14033] eenre princessen toe behoort ende betaemt
[14034] minlic ende onderdaen hueren heere. wijs
[14035] schoon zedebaer. ende beuallic in allen za-
[14036] ken. waer jn dat huere duechdelichede
[14037] wel bemerct zij. Ende voort die ghuene
[14038] die du bouen allen and*er*en beminds eerst
[14039] o*m*me huere duechelichede* ende voort ter
[14040] cause van der goedwillichede die zij tot
[14041] dy langhen tijdt ghedreghen heift. Ende
[14042] ouermids der duecht ende weluarene die
[14043] dy ghetijdeliken van huer ghebuert. du
[14044] daer jnne van gode ende van rechts we-
[14045] ghen ghehouden zijs dat es die grauene-
[14046] de van henegauwe ende van holland. des
[14047] voors*eide* hertoghen phelips van bourgoingne*n*
[14048] dochtere Ende zustere vanden hertoghe
[14049] jan die nv leift ne zal die mede ooc niet
[14050] vermaent worden onder alle and*er*e duech-
[14051] delike vrauwen vooren ghenoomt en trau-

[14052] wen ja zij. want zij duechdelic minlic
[14053] ende ghetrauwe es hueren heere. ende
[14054] caritatelic voor gode. ende den aermen:
[14055] Tsghelijcx die hertoghinne van bourbon
[14056] die ooc niet vergheten en mach zijn onder
[14057] andere edele princessen ende vrauwen voo-
[14058] ren ghenoomt als alles lofs weerdich
[14059] ende alder eeren. Ende zoude jc van elke-
[14060] re ende meer andere huer duechdelicheden
[14061] vermonden ende bescriuen. het zoude te
[14062] lanc vallen ende te vele o*m*me en*de* an hebben
[14063] Item de goede schoone ende edele graefne-
[14064] de van sint pol des hertoghen van baer
[14065] dochtere rechtzweerne vanden conijnc
[14066] van vranckerike die mach ooc mede
[14067] hier vermondt worden mids huerer
[14068] duecht ende meinderheden. Ooc mede
[14069] anna des grauen van marlen dochte*r*e
[14070] ende zustere vanden graue die nv es
[14071] ghehuwet an lodewijc van beyeren broe-
[14072] dere vander coneghinne van vrancke-
[14073] rike die en zal tghezelschip niet ver-
[14074] minderen noch verarghen die v*er*maert
[14075] zijn in duechden. ende weerdich zijn al-
[14076] le prijs ende eere. want voor gode en*de*
[14077] voor de weerelt zo zijn huer duechden
[14078] wel ghespreet ende bekent. Van vele
[14079] anderen hertoghinnen graueneden
[14080] baenraeds vrauwen ende ridders vrau-
[14081] wen. joncvrauwen buerchgrauinnen
[14082] ende andere van allen staten die zo

[14083] goet zo duechdelic ende zo eerbaer zijn
[14084] datter niet toe te zegghene en es. zo
[14085] mochtic dy vermonden tspijte van alle*n*
[14086] nijders dies niet bekennen noch ghelij-
[14087] den en moghen ne ware de lanchede van-
[14088] den sermoene dies god onze heere ghe-
[14089] looft ende gheheert zij. ende hemlieden
[14090] gratie verleene hemlieden daer jnne te
[14091] houdene ende te perseuererene toter doot
[14092] Ende daer tghebrec in es datze god
[14093] van hemelrike bekeeren wille Ende
[14094] van dezen en twijfelt niet in gheenre
[14095] manieren hoe wel dat nijders der con-
[14096] trarie zegghen. Doen andwoorde
[14097] jcke *crist*ine zekere vrauwe. dit te hoore-
[14098] ne van v es my een zonderlinghe vruecht
[14099] ende verhuecht mijn herte ende al mijn
[14100] zinnen. Doen andwoorde my vrauwe
[14101] rechtuerdichde*. Nv hebbic alzo my dij*n*ct
[14102] my zeluen in dofficie redeliken ghequijt
[14103] Ende hebbe deze stede ghemaect ende
[14104] ghefondeirt met meneghen schoone*n* rij-
[14105] keliken ende costeliken palaisen Ende
[14106] vele meer schoondere herberghen ende
[14107] woensten. Ende hebbe die gheuolct en*de*
[14108] ghepeupleirt van vele edele vrauwen
[14109] Nu laet mijn zustere justicie voort co*m*-
[14110] men diet voort vuldoe. Ende daer me-
[14111] de zo weist te vreden

Cap. 69

[14112] Hier spreict *c*ristine an allen princessen
[14113] ende anderen vrauwen ghemeenlike .Cap*itel* .lxix^{e}.
[miniatuur 115; niet uitgevoerd]

[14114] [**M**] ijn harde gheduchte en*de*
[14115] excellente princessen van
[14116] vranckerijke. ende van
[14117] allen landen. Ende ge-
[14118] neralike alle vrauwen
[14119] ende joncvrauwen die
[14120] ye bemindet bemindt. oft beminne*n* zult
[14121] alle duechdelicheden ende zedebaerhede*n*
[14122] alzo wel die ouerleden zijn als die noch
[14123] leuende zijn. Ende noch wezen zulle*n*. ver-
[14124] heft v ende drijft alle vroylichede in dezer
[14125] onzer nyewer stede: De welke bijder
[14126] gratien van gode nv meest ghesticht en*de*
[14127] ghefondeirt es. Ende nalicx vul ghe-

[14128] peupleirt. Ende gheift gode lof ende
[14129] danc die my beweicht heift dat jc met
[14130] grooter pijne ende labuere van studie
[14131] dat ic o*m*me hulieden eene eerbare woenste
[14132] inder eewichede te bewijzene. ende te be-
[14133] reedene dus verre gheco*m*men bem. Ho-
[14134] pende voort te gane ter conclusien van
[14135] mijnen wercke bij hulpe*n* ende toedoene
[14136] van vrauwe justicie. De welke achter-
[14137] uolghende huer belofte my ghehulpich
[14138] wezen zal zonder my daer jn te beghe-
[14139] uene tot der tijdt toe dat onze voirs*eide* ste-
[14140] de vulbrocht ende ghesloten zij: Dus
[14141] ghij vrauwen te wiens eere dit al ghe-
[14142] daen es. Bidt alle voor my
[14143] Explicit.

[Deel 3]

[miniatuur 116; niet uitgevoerd]

Cap. 1

[14144] Hier naer uolghdt tprologhe vande*n* derde*n*[93]

[14145] [**A**] ls elke vanden // boucke
[14146] voorseiden vrauwen Bij
[14147] my ghesijn hebben ende
[14148] my zo duechdeliken be-
[14149] weicht ende beleedt heb-
[14150] ben int werc dat voorscr*euen*
[14151] es. zo heift inghelijcx
[14152] bij my ghecommen vrauwe justicie met
[14153] huerer hoogher ghesedichede ende ma-
[14154] nieren Ende zeide aldus. *crist*ine o*m*me
[14155] de gherechteghe waerhede. te zegghe*ne* en*de*
[14156] niet te uerzwijghene. zo dijnct my dats-

93 14144 Handenwisseling naar hand 3, die hiervoor slechts sporadisch voorkomt.

[14157] tu naer dijnen uermueghene bij hulpe
[14158] bijstandichede ende rade van mijne*n* ghe-
[14159] zusteren alzo du dat wel gheconne*n* hebs
[14160] wel ende duechdeliken ghewrocht hebs
[14161] int fonderen ende aenlegghen vander
[14162] stede der vrauwen. Dus eist voordan
[14163] ghetijdich ende noot dat ic my dies voort
[14164] onderwinde achteruolghende mijne ghe-
[14165] lofte int beghinsele van dezen wercke
[14166] te wetene omme daer jnne te logierene
[14167] ende te herberghene die alre ouerste
[14168] zalighe coneghinne. ende daer jnne
[14169] bouen allen anderen uermaert. ende
[14170] ghedient te wesene van grooter me-
[14171] nichte. van edelen vrauwen van hueren
[14172] houe ende van hueren ghesinne Ende
[14173] emmer toes zo zie ic die palaisen en*de*
[14174] schoone huuzen daer toe ghepareirt
[14175] ende behanghen. ende alle die straten
[14176] uercleet ende uerchiert met menigher-
[14177] ande cruden ende bloemen. Omme de
[14178] zelue cueneghinne met hueren state
[14179] ende huer gheuolch al daer minlike
[14180] te ontfanghene. Laet dan alle prin-
[14181] cessen ende edele ende duechdelike
[14182] vrauwen. der ouerster cueneghi*n*ne
[14183] tseghen commen ende die onthale*n*
[14184] met grooter eeren ende met grooter
[14185] waerden. want zij niet alleenlic hue-
[14186] re cueneghinne. Maer redelic es

[14187] dat deze ouerste ende excellentste prin-
[14188] cesse bij den ghemeenen hope ende ver-
[14189] gaderinghe van allen goeden duechde-
[14190] liken vrauwen. uerbeden zij zo dat bij
[14191] huerer groter ootmoet huer ghelieue hier
[14192] beneden die te bewuenene zonder die te
[14193] ueronweerdene oft te uersmadene ouer-
[14194] mits huerer gooter* hoocheit jeghen
[14195] huerlieder afcomsten ende cleene*n* staet
[14196] Maer dies en dar niement twijfelen
[14197] dat huer ootmoet ende meynderhede die
[14198] allen anderen te bouen gaet ende meer-
[14199] dere dan der inghelen. dat niet uerdra-
[14200] ghen en zal moghen dat te weygheren*e*
[14201] oft te ontsegghene dese vooirs*eide** stede der
[14202] vrauwen te bewonene ende te uerchiere-
[14203] ne bouen allen anderen. Te wetene jnt
[14204] palais van glorien ende van loue. het
[14205] welke mijn zusteren hier voore*n* huer
[14206] bereet ende ghesticht heift. Dus
[14207] laet met my commen alle goede duech-
[14208] delike vrauwen omme die jnne te ha-
[14209] lene ende te ontfanghene aldus.
[14210] Wij groeten dy coneghinne der hemele*n*
[14211] ende der eerden bij der zeluer groete
[14212] die dy die jnghel ghabriel vut sva-
[14213] ders throne brochte. Waer jnne dy
[14214] meest behaghede zegghende. Aue ma-
[14215] ria gratia plena dominus tecum. Dy
[14216] bidt ootmoedelic al tdeuoot sexe der

[14217] vrauwen dat die niet veronweerden en
[14218] wille hier beneden met hemlieden jn deze
[14219] stede te wuenene ende te uerkeerene in gra-
[14220] tien medelijdene ende compasien als hu*er*e
[14221] beschermeghe bewareghe ende beuredeghe
[14222] jeghen alle aenuechten ende temptatie des
[14223] viands des vleeschs ende der weerelt.
[14224] Vp dat zij vut dijnre fontaine der duech-
[14225] den hem zo uerzaden moghen dat alle
[14226] zonde ende smettelichede hem walghe*n*
[14227] ende verleeden moghen. Blijft dan
[14228] bij ons coneghinne der hemelen. gods
[14229] temple. Celle ende cloostere des helichs
[14230] gheests Wuenste der heligher drieuoul-
[14231] dicheit der inghelen vruecht leedsterre
[14232] ende bewegheghe alre verdoolden troost
[14233] ende hope der waerachteghe ghelouegh*e**n*
[14234] O vrauwe der vrauwen. wie zal zo
[14235] ouerdadich oft zo groots van herten
[14236] wezen die vute zijnen monde zal late*n*
[14237] gaen. dat tvrauwelike sexe te uersma-
[14238] dene zij oft te verminderen Aenghe-
[14239] sien dat dijne groote uerdiente ende
[14240] weerdichede. Want al ware alle den
[14241] gheheelen hoop der vrauwen quaet
[14242] zo gaet dijn duecht alle die quaetheit
[14243] te bouen het welke god zelue heuet be-
[14244] wesen als hij dij bouen allen anderen
[14245] vutuercoren heift omme zijne ghebene-

[14246] dide moeder ende bruut te wezene. O
[14247] vrauwe zo excellente ter eeren ende weer-
[14248] dichede van dy zo en zoude met rechte ghee*n*
[14249] man ter weerelt niet alleenlic hem ver-
[14250] miden ende onderdraghen van vrauwen
[14251] eenighe blaemte te sprekene. Maer elc
[14252] ware sculdich die grootelic te eerene ende
[14253] reuerentie te biedene. Doen andwoorde
[14254] die ghebenedide maghet tot justicien al-
[14255] dus. justicie mijns liefz* zuens alre ghe-
[14256] mintste gheerne ende vriendelike zo wil-
[14257] lic met mijne ghesusteren ende vriendi*n*ne*n*
[14258] deze weerdighe stede helpen bewonen ende
[14259] verchieren. want redene gherechticheit
[14260] dy ende natuere my daer toe dwinghen mids
[14261] dat zij my eenpaerlic eeren ende louen zon-
[14262] der cesseren. Dus willic tot eewighen
[14263] daghen wezen ende bliuen een hooft ende[94]
[14264] bijstandt ende een vertroosteghe ende ver-
[14265] biddeghe de*n* vrauweliken gheslachte
[14266] want dit heift van eeuwicheden jnder
[14267] voordachticheit gods bij toedoene ende ra-
[14268] de vander heligher drievuldichede bij go-
[14269] de den vadere voordocht ghesloten ende
[14270] gheordineirt gheweist. waer up vrauwe
[14271] justitie mitsgaders alle den anderen
[14272] vrauwen up hueren knyen voor die he-
[14273] melsche cueneghinne ootmoedelike

94 14263 *ende*: boven de laatste *e* staat een overbodige, doorgehaalde tilde.

[14274] ligghende haer te andwoorde gaf. vrau-
[14275] we dies moete dy van allen tonghen da*n*c
[14276] ende lof ghebueren. van eeuwen tot eeu-
[14277] wen ende zonder hende ende wille dijnen
[14278] ghebenediden zuene minlike voor ons
[14279] bidden. want hij dy niet weygheren
[14280] noch ontsegghen en can
[miniatuur 117; niet uitgevoerd]

Cap. 2

[14281] Van onser lieuer vrauwen twee ghesuste-
[14282] ren en*de* magdeleene[95] Cap*itel* .ij.

[14283] [**N**] V es met onslieden ghe-
[14284] logiert ende gheherbercht
[14285] die keyserinne zonder
[14286] ghelijke ondancx allen
[14287] den quadeclappers ende

95 14282 *magdeleene*: boven dit woord staat in kriebelig schrift *van marien*.

[14288] berispers. dus eist wel tamelic ende be-
[14289] hoorlic dat huere weerdighe ende heleghe
[14290] zusters marie cleophe ende marie salo-
[14291] me ooc mede marie magdaleene. De wel-
[14292] ke alle gadere huere medelijdende ende
[14293] gheselleneden waren. onder tcruce daer
[14294] huere ghebenedide zone die bitter doot
[14295] smaecte omme onser alre wille en*de* onuer-
[14296] dient ende voort in alle zijne zware passie
[14297] ende lijdene eer hij ten cruce quam. Och
[14298] tgroote gheloue ende ghestadichede deser
[14299] vrauwen ende bouen al der grooter berne*n*-
[14300] der minne ten zone gods Den welken
[14301] als hem alle zijne appostelen en*de* jonghers
[14302] in zijnder vuterster noodt ofghijnghen
[14303] ende begauen. Ende bouen dien met
[14304] grooten eeden ende zweeringhen loochen-
[14305] den ende mesaecten. ende deze vrauwen
[14306] niet achterghelaten noch begheuen en
[14307] hebben. Noch inden leuene noch inder
[14308] doot vooren noch naer Bijden welken
[14309] het wel ghebleken es dat die ghebene-
[14310] dide gods zone zulke groote mi*n*ne van
[14311] vrauwen te hem niet uersmaet noch
[14312] veronweerdicht en heift als. broosche
[14313] of de verworpene ghelijc dat menighe
[14314] onwetende herte dat te zegghene pleicht
[14315] Maer hem gheweerdicht heift zond*er*lin-

[14316] ghe int herte der helegher marie magda-
[14317] leene alzulken voncke ende ombluscheli-
[14318] ken brandt zijnre minne te ontstekene
[14319] dat hij huer zeluen in persoone dat merke-
[14320] liken heift willen bewijzen ende he*m* huer
[14321] verbaren naer zijnen verrijsene ende die
[14322] te nemene ende te ontfanghene in tghetal
[14323] der appostelen. ende die te noemene der ap-

Cap. 3

[14324] postelen apposteleghe. Van sinte katheline
[14325] iij^{e} chap*itre*
[miniatuur 118; niet uitgevoerd]

[14326] [**O**] Mme der welker coneghi*n*-
[14327] ne der glorien ende prin-
[14328] cesse dezer stede der vrau-
[14329] wen die wij ghesticht heb-
[14330] ben alst ghehoort es der
[14331] maghet marien. ende

[14332] hueren lieuen ghezusteren ende vrien-
[14333] deghe marie magdaleene meer ghesel-
[14334] scips in vruechden te bewijsene omme
[14335] bij dien huer lof ende huere eere huere
[14336] weerdichede ende vermaerthede v*er*meerst
[14337] ende verspreet te wezene zo willen wij
[14338] bij huer stellen ende logieren alle die
[14339] weerdighe heleghe vrauwen ende mag-
[14340] den daer god onze lieue heere ih*es*us *crist*us
[14341] die gratie van ghestandicheden ende va*n*
[14342] stercheden in allen den lijdene ghegheue*n*
[14343] heift die hem de tyranten ende persequе-
[14344] rers vanden kerstenen gheloue aenghe-
[14345] daen connen hebben. tot der doot toe:
[14346] De welke zij omme de minne gods in
[14347] alre huerer bloyenster jeucht minlike*n*
[14348] ende zwaerliken bezeurt ende becocht
[14349] hebben ende hebben alle tyrannyen ende
[14350] lijden verwonnen mids der doot Want
[14351] zij daer vooren dat eeuwighe rijke ver-
[14352] coren hebben ende daer ghecroont zijn
[14353] wiens leuen up eerde*n* zeere louelic om
[14354] hooren es. want zij vul exemplen der
[14355] duechden tonser ghestichticheyt zijn De
[14356] welke den quaden ten vutersten daghe meer
[14357] do*m*men zullen dan yet vele anders. Onder
[14358] de welke heleghe maechden die reyne
[14359] maecht sint kateline wel stede hebbe*n*

[14360] mach ende die hooghe. De welke in deser
[14361] eerden des conijncx costus van alexan-
[14362] drien dochter was. ende nv een woe*n*ste
[14363] ende een bruudt goet es. Dese weerdighe
[14364] maecht te hueren xviij. jaren bleef hoir
[14365] ende aeldijng huers vaders rijcke. het
[14366] welke zij zeere hooghelic bezat ende re-
[14367] gierde als huer vry eyghin patrimonie
[14368] alsulke vulcommen herte altoos niet-
[14369] min te goede waert draghende dat
[14370] zij omme die minne van hem alle
[14371] huweleken ontseide ende versmadede
[14372] diemen huer toebrochte. Ende het
[14373] ghebuerde dat een keyser gheheeten
[14374] maxentius inde stede quam van alexa*n*-
[14375] drien als inde vermaerste stede die
[14376] daer omtrent gheleghen ware o*m*me
[14377] eene zekere hooghe feeste doen cortelix
[14378] aencommende zijnen goden aldaer vut-
[14379] nemende eere ende sacrificie te doene zo
[14380] dat katheline in huer palays wesende
[14381] dit vernam ende verhoorde Ende ten
[14382] daghe dat die feeste ghebueren zoude
[14383] zo quam zij ten temple daer den keyser
[14384] maxentius met den zijnen in grooter
[14385] eeren ende hoocheden vant Ende doen
[14386] zij zach dat de keyser maxentius vut
[14387] zijnen throne vp stont omme den.

[14388] goden sacreficie te doene zo ghinc hem ka-
[14389] theline tjeghens Ende hij aensiende
[14390] kathelinen die zoete schoone vriendelike
[14391] ende juechdelike maecht zo rijke ende
[14392] zo edele des conijncx dochtre van alexan-
[14393] drien. jeghens hem commende bleef
[14394] staende ende uerbeyde die ende ontfijnc
[14395] die met grooter weerden. meenende dat
[14396] zij met hem den goden ooc mede sacrificie
[14397] doen wilde. Maer neen zij. want zij den
[14398] keyzere met zeere schoonder tale ende
[14399] met zeere grooter hoogher leeringhe ende
[14400] clergie aenghijnc ende berespede dies hij
[14401] vooren hadde ende onderwees hem ende
[14402] predekede hoe dat maer een god en ware
[14403] scepper ende makere der hemelen ende
[14404] der eerden ende alle dat daer bynne*n* zij
[14405] den welken alle creaturen ende de men-
[14406] sche meest die bouen allen sterueliken
[14407] creaturen de gratie van redelicheden van
[14408] gode ontfanghen heift van gherechter
[14409] scult van wederloone ende dancbaerhede*n*
[14410] dier gratien ghehouden ware alleenlike
[14411] te gheloouene te hoeffene*n* ende te aenbede-
[14412] ne ende gheene andere goden. jnt welke
[14413] de voirs*eide* keysere aenhoorende zeere ver-
[14414] wonderde niet alleenlic in tgoent dat
[14415] hem die helighe maecht zeide. oft wat

[14416] huer daer toe porren mochte hem dat te vo-
[14417] ren te legghene ende zijn sacrificie te wed*er*-
[14418] legghene oft te berespene Maer meer in
[14419] tgoent dat hij confuus ende als een stom-
[14420] me stont ende thenden rade met wat hij
[14421] der maecht ter contrarie*n* zoude connen
[14422] ghezegghen het en ware recht alzo zij
[14423] zeyde. waer by dat hij de reyne maecht de-
[14424] de in bewaernesse leeden tot dat hij alle de
[14425] vroetste philozophen ende leeraers van
[14426] egypten tot hem ontboden hadde. diere
[14427] tot hem quamen tote vichtich toe. zonder
[14428] hemlieden te ontbiedene of te laten wete-
[14429] ne tot wat causen oft waer omme dat
[14430] hij die ontbode. Dus als zij tot hem ghe-
[14431] commen waren. ende hij hemlieden de
[14432] zake voorooghen leyde hoe hij met kathe-
[14433] linen gheuaren hadde. zo dat hij thenden
[14434] rade ware huer te andwoordene up alzul-
[14435] ke pointen als zij hem onderweze*n* hadde
[14436] daer hij inder gherechter warachticheit
[14437] zo claer de contrarie niet en conste bewij-
[14438] zen als katheline huere woorden dede
[14439] Begheerende daer omme dat zij die macht*
[14440] zouden hooren spreken ende die confun-
[14441] deren met leeringhen ende met zulken
[14442] redenen zo dat zij dies afghijnghe. en*de*
[14443] dede sacrificie ghelijc de keysere: Het.

[14444] welke die philozophen ende die vroede in
[14445] grooter cleenicheyt namen ende in groot*er*
[14446] onwaerden. Meenende dat deze zake
[14447] dies niet weerdt en ware zonderlinghe
[14448] hemlieden jeghens een jonc maechdekin
[14449] in disputatien oft in leeringhen te stellen*e*
[14450] daer zij alle de werelt onder hemlieden in
[14451] disputatien oft in leeringhen zoude*n* mee-
[14452] nen te confunderene. Zo dat de keysere
[14453] hemlieden zeide. dat zij dat daden oft hij
[14454] zoudse alle gadere ter doot doen bringhe*n*
[14455] ende dede die in bewarenessen legghen tot
[14456] zekeren daghe die daer toe ghestelt was om-
[14457] me met kathelinen te studerene ende te dis-
[14458] puterene. Ten welken daghe de voirs*eide* kate-
[14459] line ouer een zijde ende de vichtich vroede
[14460] ouer ander zijde ter presentie vanden keysere
[14461] ende vanden volke inden temple ghebrocht
[14462] daer katheline alle de zeulue* tale verhael-*
[14463] die zij te vooren den keyser gheseit ende
[14464] onderwezen hadde met meer anderen
[14465] daer toe uallende Zo dat naer tale ende
[14466] naer wedertale die tusschen der voirs*eide*
[14467] katelinen ende den vroeden ghebuerde
[14468] de zelue vroede hem verwonnen leden en*de*
[14469] versmadeden huerlieder tale die zij te voore*n*
[14470] gheuoert hadden ende voerden de tale van
[14471] der zeluer kathelinen en*de* huere woorden

[14472] want zij ter bede van katelinen an gode
[14473] met der gratie vanden helighen gheest
[14474] verlicht worde zo dat zij van diere heure
[14475] voort die helighe drieuouldichede belede*n*
[14476] gheloofden ende becondichden. waer jn
[14477] maxentius die keysere van gramscepen
[14478] verwoede. Ende zonder meer dede voor
[14479] den temple een groot zwaer vier make*n*
[14480] daer in hij dede ter stont de voirs*eide* vroede
[14481] werpen ende verbernen alzo hem doch-
[14482] te ende al ter prsentien* vander zeluer
[14483] katelinen Meenende die bij dien af-
[14484] grijsene tote hem te keerene en*de* tot
[14485] zijnen goden. Maer niet te min kathe-
[14486] line bleef vromelike by huerer tale
[14487] Ende predicte den vroden verstande-
[14488] lic tgheloue gods met troosteliken
[14489] woorden Ende bat onzen lieue*n* he*er*e
[14490] mett* grooten neerenste dat hijze d*aer*
[14491] jnne sterke*n* wilde. Ende den zelue*n*
[14492] vroeden in huer bloet haer doopselle
[14493] verleenen wilde die anders gheen
[14494] tijdt noch stont en hadden ghedoopt
[14495] te wesene Ghelouende hemlieden
[14496] daer vooren die eeuwge* glorie By
[14497] alzo dat zij jnt ghelooue storuen
[14498] het welke zij hoopeliken an name*n*
[14499] Ende storuen vromeliken om die

[14500] minne jhesus. Mits welke*n* onze lie-
[14501] ue heere daer groote mirakele toochde
[14502] ter bede der zeluer kathelinen en*de* ten
[14503] looue van zijnen ghebenedide*n* name
[14504] Want doe tvier versmalt ende men
[14505] meende dat zij te puluere uerberrent
[14506] waren zo waren zij doot gheuonden
[14507] alzo gans ende ongheschent vanden
[14508] viere zo in lichame zo in hueren habite*n*
[14509] als zij waren doen zij int vier ghewor-
[14510] den* zo dat men niet gheware en conste
[14511] ghewezen noch ghezien dat ouer hem-
[14512] lieden yet verbroeyt ware also vele als
[14513] een haerkin of dat huerlieder aenschijn
[14514] van pijnen verkeert waren Maer ston-
[14515] den alzo vriendelic als oft zij jeghens
[14516] malcanderen ghesproken hadden. waer
[14517] jnne het volc zeere verwonderde en*de* vele
[14518] van dien an gode riepen. Nietemin de
[14519] viand becorde maxentius tot kathelin*e*
[14520] omme huer tot zijnen wille te crighene
[14521] want zij zo vutnemende scoone ende zo
[14522] juechdelike een maechdekin was. Ende
[14523] aldus zo en dede maxentius huer met de*n*
[14524] vroeden int vier niet werpen. Maer als
[14525] zijnen thoren up de vroede ghewroke*n* was
[14526] ende de viand hem slacte zijne verwoedscip
[14527] zo dede hij kathelinen weder voor he*m* bringhe*n*

[14528] ende ghijnc die an met scoonen smeeke*n*-
[14529] den worden ende met gheloften van noch
[14530] meerder state ende hoocheden dan zij hadde
[14531] hoe wel dat zij des conijncx dochter was
[14532] van alexandrien. Maer hij en consteze va*n*
[14533] hueren brudegoem jhesus niet ghebringhe*n*
[14534] noch bekeeren. vuten welken hijze met
[14535] grooten tormenten ende vreezen van pijne*n*
[14536] verdreechde ende met den eersten dedeze zeere
[14537] vreezelic ende zeere o*n*menschelic gheessele*n*
[14538] ende alzo ghegheesselt inden kerker steke*n*
[14539] daer zij twaelf daghen jnne lach zonder
[14540] van eenighen sterueliken meinsche eeni-
[14541] ghen troost visitatie oft lauenesse te heb-
[14542] bene meenende die van honghere ende va*n*
[14543] durste te doen bederuene. Maer die jnghe-
[14544] len gods die visiteerden ende die spijsdenze
[14545] vute den hemele. Ende thende den twaelf
[14546] daghen als maxentius weder katheline*n*
[14547] voor hem ontboot ende hij zach dat zij van
[14548] honghere noch van dorste niet verflaut.
[14549] en was. Maer was alzo vroom ende alzo
[14550] versch als yemend die hij zach Doen meen-
[14551] de hij dat de wachters vanden karkere huer
[14552] ghespijst hadden. ende wildeze alle gadere
[14553] doen dooden. Maer kateline die ontsculdich-
[14554] deze ende zeide hoe datze de jnghelen gods
[14555] ghespijst hadden. vuten hemele. Ende

[14556] gheene steruelike menschen. Maxentius
[14557] met zijnen rade die was in twijfele wat
[14558] zwaer tormente dat hij zoude connen ver-
[14559] zieren daer hij kathelinen mede zoude mo-
[14560] ghen verafgrizen mids dat hij die tot hem
[14561] ende tot zijnen wille bekeeren mochte:
[14562] Onder al zo was daer een van zijnen pre-
[14563] uoosten. De welke ordeneerde ende ver-
[14564] zierde twee wyelen jeghen malcanderen co*n*-
[14565] trarie omme gaende vul grooter scaersen
[14566] ende scherpen haken zo wat men daer
[14567] tusschen legghen zoude dat dadt die scaer-
[14568] sen ende die haken al duersnijden en*de* duer-
[14569] halen zouden ende daer zoudmen kathelin*e*n
[14570] naect in legghen ende alle huer leden deen
[14571] vanden anderen daer mede verschueren. het
[14572] welke zeere afgrijselic ware om zien. den
[14573] welken raed maxentius zeere wel behaech-
[14574] de ende dede die wyelen alzo maken. Ende
[14575] als die wyelen alzo ghemaect waren. doen
[14576] dede hij katelinen voor die wyelen bringhe*n*
[14577] ende dede die ter presentie van haer omme
[14578] wenden ende weder wenden o*m*me huer d*aer*
[14579] mede te verafgrijsene up dat zij huer by
[14580] dien tkeysers wille gaue ende der doot
[14581] ontghinghe. Maer kateline die en wilde
[14582] daer niet af hooren. maer ontstac zo lanc
[14583] zo meer ter minne gods. ende huer ver-

[14584] langde dat huer martelie zo langhe beidede
[14585] Nietmin alzo natuere dat zwaer torment
[14586] afgrijzede die een jonc teed*er*e maechdekin
[14587] was met dat de tyranten huer begonste*n*
[14588] an te tastene omme te ontcleedene ende
[14589] naect tusschen die wyelen te werpene zo
[14590] bat zij gode in huerer herten dat god tee-
[14591] ken van gratien up huer ende up dat ghe-
[14592] stichte van wyelen wilde vertooghe*n* ende
[14593] dat vernyelen up dattet zijnen lieue*n* wille
[14594] ware te dien hende dat de goedewilleghe
[14595] hemelike herten te hemwaert vanden
[14596] ghonen die daer ter plecke waren. ende
[14597] hem vut vare van maxentius niet en
[14598] dorsten verbaren daer by ghesticht worde*n*
[14599] ende ghesterct jnt kerstin ghelooue an-
[14600] ders waer zij ghereet al te lijdene dat
[14601] de valsche wreede tyranten up huer zou-
[14602] den weten te doene of te verzierene: So
[14603] dat onze lieue heere ih*es*us *crist*us ter oot-
[14604] moedigher bede van sinte kathelinen zij-
[14605] ne jnghelen vute den hemele zandt die
[14606] dat ghestichte van wyelen met eenen
[14607] grooten ongheweerte van dondere ende
[14608] van blexeme murselinghe in sticken
[14609] sloughen ende met den sticx van dien die
[14610] hier ende daer mids den dondere vloghe*n*
[14611] eene onuertellike scare van volke verderf

[14612] ende ter doodt brochte zo vanden ghonen
[14613] die tot hueren tormente ghestelt waren zo
[14614] vanden ghonen die dat uerbeyden o*mm*e an
[14615] te ziene. waer in maxentius noch meer
[14616] verwoedede dan te vooren. Niet alleenlic
[14617] o*mm*e tverlies vanden ghestichte van wie-
[14618] len. Maer omme de groote onsprekelike
[14619] menichte van volke dat by dien an *cristu*m
[14620] riep ende bekeerde. het welke anhoorende
[14621] maxentius wijf zij stouteliken tot sin-
[14622] te kathelinen voor den kerker ghijnc daer
[14623] zij sinte kathelinen te voeten viel. ende
[14624] bat huer dat zij gode voor huer bade zij
[14625] wilde daer tkersten ghelooue aengaen
[14626] Ende van dien niet scheeden tot inder doot
[14627] ende daer dooptese sinte kateline in huer
[14628] ghelooue het welke maxentius ter stont
[14629] vernam. dies hij zijn wijf ter presentie
[14630] van sinte katelinen zeere dede gheesselen
[14631] ende ten hende huer borsten met grooten
[14632] tanghen of nypen. jn welker pijne sinte
[14633] katheline huer zeere herteliken trooste-
[14634] de ende huer ghewillich boot met huer te
[14635] steruene. Maer maxentius dedeze noch
[14636] uerhouden ende dedeze weder inden kerker
[14637] sluten daer hij tot huer ghijnc ende verch-
[14638] deze te nemene tot zijnen wijue ende te
[14639] makene keyserinne. Maer katheline en

[14640] was noch met smeekene noch met ver-
[14641] dreeghene noch met gheenen tormente
[14642] dat herte ghedijnchen* mochte van huere*n*
[14643] brudegom ih*es*us niet te bringhene noch te
[14644] bekeerene. Ten hende maxentius ziende
[14645] dat hij an huer niet verweruen en conde
[14646] zo gaf hij sententie datmenze onthoofde*n*
[14647] zoude. als men dede. Ende als sinte ka-
[14648] teline ter plecke quam daer mense onthoof-
[14649] den zoude zo viel zij ootmoedelike up huer
[14650] knyen ende bat hueren lieuen brudegoom
[14651] ih*es*us voor allen den ghonen wijf ende
[14652] man die huerer passie ghedijncken zou-
[14653] den up dat god dien ter bede van huer en*de*
[14654] in ghedijnckenesse huerer passie tzijnder
[14655] vuterster noodt ontfaermen wilde. zo dat
[14656] zij eene stemme vut den hemele ontfijnc
[14657] dat zij hueghelic jnde mi*n*ne jh*es*us sterue*n*
[14658] wille. want ihesus die hadde huer bede
[14659] ghehoort ende die huer gheconsenteirt:
[14660] Ende met dien wart zij ter stont onthooft
[14661] ende vut hueren halze in stede van bloede
[14662] zo liep ende vloyede scoone clare melc. ende
[14663] quamen de inghelen vute den hemele die
[14664] hueren dooden lichame aenvaerden ende
[14665] voerden dien up den berch van synay ende
[14666] begrouuent daer in een schoone to*m*me die
[14667] huer van gods weghen al daer bereet was

[14668] ende daer noch olye vute vloeyt up den dach
[14669] van[96] boete gheuende van menigher quale
[14670] Ende maxentius die starf quader doodt.
[miniatuur 119; niet uitgevoerd]

Cap. 4

[14671] Van sint* margriete iiij[e].

[14672] [**S**] inte margriete // Chap*itre*
[14673] was van groote*n* edelen
[14674] gheslachte ghebore*n* vut
[14675] anthiocen. Ende van
[14676] dies dat zij een jonc mach-
[14677] dekin was. zo was zij bij huerer voestere
[14678] ten kerstenen gheloue ghetist. Ende alzo
[14679] zij daghelijcx ghijnc wachten de scapelkins
[14680] van huerer voestere zo wast dat een tyrant
[14681] olibrius up eenen tijt voor by leedt daer

96 14669 *van*: hier lijkt het woord *heden* te ontbreken, analoog aan andere tekstplaatsen.

[14682] margriete huers voesters scaepkins
[14683] wachtede. De welke de voirs*eide* olibrius
[14684] versiende ende merkende dattet een vut-
[14685] nemende schoon jonc kind was hij word
[14686] by tsviants list ontsteken van huerer
[14687] minnen. Ende dedeze met fortssen tot
[14688] hem bringhen. Maer omme dieswille
[14689] dat zij huer tot hem niet gheuen en wil-
[14690] de mids dat zij beleedt dat zij *cristu*m tot
[14691] hueren brudegom vercooren hadde ende
[14692] tkerstin ghelooue hilt zo dede hijze ten
[14693] eersten zeere onmenschelic gheesselen
[14694] ende alzo in eenen heenliken donckeren
[14695] karker steken daer zij eene goede wijle
[14696] jnne lach zonder troost of lauenesse va*n*
[14697] eenighen sterueliken meinsche. JN de*n*
[14698] welken karker wezende zij vele te*m*p-
[14699] tatien vanden viandt leedt tot desen
[14700] olibrius. De welke temptatien zij
[14701] altoos vromelic ende sterkelic wederstont
[14702] roupende om troost ende om helpe an hue-
[14703] ren brudegoom jhesus up dat zij in gheene*n*
[14704] consente van dien en viele zo dat zij vp
[14705] eenen tijdt dat zij inde alre meeste temp-
[14706] tatie was tot olibrius dan zij noyt ghe-
[14707] weist hadde zo riepzij ootmoedelic an
[14708] hueren brudegoom jh*es*us. ende bat hem dat
[14709] zij doch dien met ooghen aenzie*n* mochte

[14710] die huer die zware temptatie an dede. En*de*
[14711] met dien zo zach zij een groot serpent oft
[14712] eene maniere van eenre drake voor huer
[14713] staen. daer in dat zij grooteliken verscricte
[14714] ende dies te meer datze die drake leuende
[14715] in huer veslincgde* ende met dien zo slouch
[14716] zij een teeken des cruce voor huer en*de* die
[14717] drake die borstede in midden vp ende zij
[14718] quam weder vute. waer jnne zij zo vele
[14719] meer in ihesus minne vesterct* worde en*de*
[14720] ghesticht. voort zo lach zij[97] inden eenen
[14721] houck vanden karkere een ander s*er*pent
[14722] jnde ghedane van eenen scorpioene. het
[14723] welke zij boudeliken ende onuersaghe-
[14724] lic aneghijnc ende leyde dat onder huer
[14725] voeten ende trapde daer up Ende dat
[14726] serpent riep ghenade margriete gods
[14727] dierne met luder stemmen ende met die*n*
[14728] zo quam een hemelsch licht ten karker
[14729] jnne vanden welken lichte de serpente*n*
[14730] veruloden. ende margriete wort bijden
[14731] inghelen gods vertroost ende gheuisen-
[14732] teirt. Naer dezen zo dede die olibrius m*ar*-
[14733] grieten vute den kerker halen ende voor
[14734] hem bringhen. De welke hij eerst met
[14735] zoeten woorden ende met gheloften ae*n*ghij*n*c
[14736] ende naermaels met dreeghemente altoos
[14737] ten fijne van zijnre oncuusscheyt en*de* van

97 14720 *zij*: dit woord is doorgehaald.

[14738] zijnen quaden wille. Maer hij en conde in
[14739] gheender manieren an huer ghewinnen
[14740] vut den welken hij die dede onthoofden En*de*
[14741] daer zij ter doot waert ghijnc daer dede zij
[14742] huer bede an gode van hemelrijcke als
[14743] voor alle de ghuene die huers ghedijncken
[14744] ende vermanen zouden in wat tribulatie*n*
[14745] dat zij waren ende zonderlinghe voor alle*n*
[14746] vrauwen als zij in huerer alre meeste pijne
[14747] ende noode van kinde wezen zouden dat
[14748] god diere ter bede van huer aenhooren ver-
[14749] troosten ende verlossen wilde met ghena-
[14750] digher pijne ende yeghelijcken voort verlee-
[14751] nen dat hem zalich ware ende naer dat hij
[14752] weten zoude dat elken nut ende oorboor
[14753] ware in ziele ende in liue Ende daer zo
[14754] verbaerde huer die jnghele gods. zegghen*de*
[14755] dat zij vromelic ende hueghelic storue wa*n*t
[14756] god huer bede aenghehoort ende ontfan-
[14757] ghen hadde. De welke jnghele huer zie-
[14758] le voor gode in vruechden voerden ende ghe-
[14759] leede dede. Sghelijcx zo dede deze zelue oli-
[14760] brius noch een ander maechdekin van
[14761] xv. jaren gheheeten regina dooden ende
[14762] martirizeren o*m*me dat zij zijnen wille niet
[14763] volghen en wilde De welke regina niet
[14764] te min voor huer doot ende in huer passie
[14765] menighen meinsche bekeerde en*de* brochte

[14766] ten heleghen ghelooue ons heeren:
[miniatuur 120; niet uitgevoerd]

Cap. 5

[14767] Van Sinte lucie .Capp*itel* .v^{me}.

[14768] [**I**] N dezer letanie zo en mach die
[14769] weerdeghe vrauwe sinte lucie
[14770] niet vergheten zijn Sinte lucie
[14771] was van roome gheboren Ende
[14772] daer was zij vanden conijnck
[14773] achaya. conijnc van barbaryen
[14774] ontleedt ende ontscaect met foortssen om-
[14775] me daer of zijne amye te makene ou*er*mids
[14776] dattet zo schoone een jonc maechdekin
[14777] was. Ende als de conijnc achaya sinte
[14778] lucie te zijnent hadde ende hij die meen-
[14779] de te verfortssen ende te vercrachtene

[14780] omme zijnen wille van huer te crighene
[14781] zo bestont zij hem met zo zoeter ende minli-
[14782] ker tale aen te gane dat hem verwonderde
[14783] dier vriendelichede hem voor ooghen legghen*de*
[14784] hoe hij ouermids dien quade der hellen tor-
[14785] menten niet ontgaen en mochte up dat
[14786] hij zijnen quaden wille vulbringhen mochte
[14787] Ende waende daer alleene met huer te wezen*e*
[14788] maer hij en was. want die inghele gods
[14789] daer bij huer was dieze behoedede ende
[14790] beschermde van alre oncuuschede. Ende
[14791] mids hueren goeden betrauwene in gode
[14792] zo wrochte die helighe gheest daer jnne
[14793] ende zij bekeerde den conijnc van zijne*n* qua-
[14794] den wille. waer in hij noch meer verwonder-
[14795] de ende zeyde dat zij eene goddinne ware En*de*
[14796] van dier tijd voort zo hild hij die bynnen
[14797] zijnen palayze in grooter waerden ende in
[14798] grooter eeren ende gaf huer dieneren ende
[14799] joncwiuen te dienene ende verboot zeere
[14800] hooghelic ende zeere diere dat niement zo
[14801] coene en ware dat hij by huer ghinghe oft
[14802] eenighe zake dede daer zij in verledt ofte
[14803] verachtert mochte wezen van huerer oef-
[14804] feninghen. Ende aldus zo was deze
[14805] helighe maecht daer int palays in een-
[14806] pareghen vastene ende bedinghen tot gode
[14807] altoos neerenstelike biddende voor hueren

[14808] weerdt den conijnc dat hem god gratie*n* ver-
[14809] leenen wilde te zijnder zalichede. Ende wat
[14810] deze conijnc te doene hadde in alle der weerelt
[14811] daer up zo ghijnc hij eerst met lucien te rade
[14812] wat hij best doen zoude ende wat hem lucie
[14813] riedt dat dede hij ende anders niet. ende alle
[14814] dijnc ghijnc hem in voorspoede. Ende als hij
[14815] yewers te strijde trecken zoude zo quam hij
[14816] oorlof nemen an lucien begheerende dat zij
[14817] hueren god voor hem bidden wilde. Ende int
[14818] scheeden van huer zo gaf zij hem de benedic-
[14819] tie inden name des vaders des zuens ende
[14820] des helichs gheests ende alzo trac hij te strijde
[14821] ende altoos keerde hij weder thuus victori-
[14822] eux ende te bouen van zijnen vianden. Om-
[14823] me welker zaken wille hij lucien anebede*n*
[14824] wilde. ende huer eenen tempele doen make*n*
[14825] als eene goddinne. twelke hem lucie ze*er*e
[14826] neerenstelic verboodt. ende zeide. datter maer
[14827] een god en ware te aenbedene dat was ih*esu*s
[14828] *crist*us marien zone scepper der hemelen en*de*
[14829] der eerden ende alle dies daer bynnen es
[14830] die hem van nyeten ghescepen hadde naer
[14831] zijn eyghin golic* beelde o*m*me te bezittene
[14832] die eeuwighe vruechden diens ootmoedi-
[14833] ghe dierne dat zij ware ende een aerme zon-
[14834] dersse. waer in de conijnc tot gode bekeer-
[14835] de ende volchde der leere van sinte lucien

[14836] De welke alzo eempaerlic by hem bleef
[14837] den tijt van .xx. jaren of daer omtrent Em-
[14838] mere ten hende zo liet god bij zijnen jn-
[14839] ghele lucien weten dat zij weder omme te
[14840] roome ghinghe. ende daer zoude zij vercri-
[14841] ghen die croone des eeuwichs leuens daer
[14842] zij langhe naer verlanct ende ghehaect
[14843] hadde. Het welke zij den conijnc zijde*
[14844] dies hij zeere grooten druc ende verdriet
[14845] hadde in zijn herte. Ende claechde lucien
[14846] waert dat zake dat zij van hem vertroc-
[14847] ke zo ware al zijn troost ende zijn hope
[14848] ghedaen ende zijn victorie die ware te
[14849] nyeten ende zijn vianden die zoude hem
[14850] ende zijn conijncrijcke co*m*men onderlope*n*
[14851] ende verderuen en*de* vernyelen. waer up lu-
[14852] cie hem minliken andwoorde. her conij*n*c
[14853] comt dan tot my ende laet dit eertsche
[14854] conijncrijcke. want v god tot zijnen
[14855] eeuweghen rijcke gheroupen heift ende
[14856] vercooren. zo dat hij aenhoorende sinte
[14857] lucien zij* rijke liet varen ende trac te
[14858] roome met sinte lucien niet als conijnc
[14859] oft heere maer als huer dienlijnc en*de*
[14860] knecht. Ende als zij te roome quamen
[14861] doe worde sinte lucie ghewroucht dat
[14862] zij kerstine was. vuten welken dat
[14863] zij gheuanghen worde ende ter doot

[14864] verwijst. Des de conijnc achaya zeere
[14865] drouue was ende tompasse. ende liep daer-
[14866] waert daer men sinte lucien dooden zoude
[14867] ende hadde gheerne sinte lucien hemliede*n*
[14868] ontnomen dieze ter doot waert leededen hadt
[14869] in zijnder macht gheweist. Maer zij ver-
[14870] bat hem ende verboot in alre manieren
[14871] dat hij hem dies niet pooghen en zoude
[14872] des hij zeere grooten rauwe dreef ende riep
[14873] wrake der moort die die tyranten ouer
[14874] der schoonder maecht gods dierne deden
[14875] Ende doen sinte lucie gheknielt was
[14876] daermenze onthoofden zoude doen ghij*n*c
[14877] de conijnc achaya neffens huer knyelen
[14878] ende riep met luder stemmen jc bem ooc
[14879] kerstin ende offere hier ende biede mijn
[14880] hooft den leuenden god ih*es*u *crist*o dien sinte
[14881] lucie dus langhe gheaenbeedt heift ende
[14882] gheoeffent. Ende aldus zij beede te za-
[14883] men onthooft ende ghemartiriseirt en*de*
[14884] voeren te zamen in glorien ende noch
[14885] .xij. andere met hemlieden die sinte lu-
[14886] cie te gode bekeerde daer of datmen de
[14887] feeste houdt den zeuensten dach voor
[14888] hoymaendt.

[miniatuur 121; niet uitgevoerd]

Cap. 6

[14889] Vander maecht sinte Mar-

lb n="14890"/>[**D**] E lieue gods vriendi*n*ne // tine
[14891] Sinte martine die en wil
[14892] hier jnne niet vergheten
[14893] zijn Deze lieue gods bruyt
[14894] was gheboren van roome
[14895] vut edelen gheslachte ende vutnemende
[14896] schoone waer by dat de keysere van roome
[14897] huer bedwinghen wilde zijn wijf te we-
[14898] sene maer zij andwoorde hem ic bem kers-
[14899] tin ende hebbe my gheoffert ende ouerghe-
[14900] uen den leuenden god die hem verhuecht
[14901] ende verblijt in een reyn herte ende in een
[14902] zuuer lichame ende dien doe jc sacrificie
[14903] ende beuele my tot hem in allen tijden. des

[14904] de keysere zeere onvroet worde ende dede die
[14905] met crachte ende met ghewelde ten tem-
[14906] ple waert leeden omme die te doen sacri-
[14907] fieren zijnen goden Ende doen zij voor
[14908] de goden gheknielt was ende de keysere
[14909] meende dat zij zij* goden aenbeden zoude
[14910] zo verhief zij huer ooghen ende huer herte
[14911] te*n* hemele tot gode ende leyde huer handen
[14912] te gadere ende dede huer sacr*i*ficie en*de* huer
[14913] bede tot gode ende ter stont zo vielen alle
[14914] de goden ter eerden in murselinghen zo
[14915] datmen nauwe niet daer af en conde beke*n*-
[14916] nen ende doen tvolc al daerwaert liep o*m*me
[14917] dat wonder te ziene doen schuerde een groot
[14918] deel vanden tempele ende daer worden de
[14919] papen vanden temple met grooter menich-
[14920] te vanden volke onderlinghe versmoort
[14921] Ende de viandt die inden principaelsten
[14922] afgod vanden tempel woende die riep
[14923] ende belijdede dat sint martine een hele-
[14924] ghe gods dierne ware. des de keysere o*m*me
[14925] zijne goden te wrekene Sinte Martine zijne*n*
[14926] knechten ouerleuerde o*m*me die met diuer-
[14927] schen manieren van tormenten te nyeten
[14928] te bringhene ende te doodene. Maer altoos
[14929] was huer herte vulstandich tot ihesum
[14930] hueren brudegoom. De welke hem huer
[14931] verbaerde vertroosteze ende ghesterctese

[14932] zeere minliken ende altoos bat zij gode
[14933] voor den ghonen die huer de tormenten
[14934] aen deden waer in dat menich mensche
[14935] vut compassien van huer tot gode bekeer-
[14936] den vut den welken de keyser verhardede
[14937] in zijnder quaetheit ende dedeze noch tor-
[14938] menten meer dan te vooren. Maer die
[14939] huer de tormenten ende de pijnen aen deden
[14940] die zaghen hueren brudegoom ih*es*us met
[14941] grooter scharen van schoonen maechdekins
[14942] ende anderen heleghen voor hoer staen ende
[14943] hoorden die zoete minlike tale die zij te za-
[14944] men hadden des zij bekeerden ende baden go-
[14945] de o*m*me gratie ende omme ghenade des zij
[14946] der heligher maecht mesdaen hadden. En*de*
[14947] doem quam een licht dat hem allen ende
[14948] sinte martinen al o*m*me beringhede zo dat-
[14949] men gheen van allen en zach. ende daer
[14950] wordt een stemme ghehoort die zeide. dit
[14951] licht dat zoude v allen te puluere verber-
[14952] rent ende verslonden hebben. Maer ter
[14953] bede ende begheerte van mijnder ghemin-
[14954] der martine die hier es ende zo jnne*n*tlike
[14955] voor v bidt zo zidy ghespaert Doen riep
[14956] de preuost ouer luydt. Och jc hoore wel
[14957] ghij keytiuen zijt mede verleedt ende be-
[14958] gokelt. ende zij weder ter contrarien tot de*n*
[14959] preuost. Maer du best met den viande zo

[14960] bezeten datstu niet en bekens wie dy ghe-
[14961] maect ende ghescepen heift. Doen gheboot
[14962] de keysere datmen alle die knechten aen-
[14963] tasten zoude ende datmense alle huer lede*n*
[14964] breken hanghen ende verworghen zoude
[14965] ende alzo zo worden zij ghemartiriseirt. en*de*
[14966] worden vrienden gods Ende sinte martine
[14967] die dede de keyser voor alle de weerelt al naect
[14968] ontcleeden nietemin die jnghelen gods die
[14969] beuriedense van scaemten. Maer daermen
[14970] huer naecte lijf zach zo en hadde noyt me*n*-
[14971] sche schoonder creature van liue ghesien
[14972] dan zij was alzo zij zeiden waer vute dat
[14973] de keysere noch deeren hadde van huerer
[14974] schoonheit ende hadze altoos gheerne ver-
[14975] tweeffelt tot zijnen wiue. Maer doen hij
[14976] zach dat hij daer niet an en conde ghewin-
[14977] nen zo dede hij huer lichame met haecke*n*
[14978] ende met crauwels al in sticken halen
[14979] ende daer zij bloet laten zoude daer ran
[14980] schoone melc vute ende zeere wonderlike
[14981] ghuere ende zoete daer jn dat al de weerelt
[14982] verwonderde Ende noch bouen dien zo
[14983] dede die tyrant de pijnen ende tormenten
[14984] vernyeuwen zo langhe dat de ghone die
[14985] huer de pijnen ende de tormenten aende-
[14986] deden zo moede ende thenden ademe worde*n*
[14987] dat zij niet meer en mochten. Maer god

[14988] die ghespaerdeze ende bewaerdeze zo lange
[14989] dat zij niet en staerf in die tormenten. vp
[14990] dat de ghone die huer die pijnen ende tor-
[14991] menten aen deden ende ooc meer andere
[14992] cause ende occasie hadden hemlieden tot
[14993] gode te bekeerene zo dat de ghuene die huer
[14994] de pijnen ende de tormenten aen deden ouer
[14995] luyt ryepen ende zeiden. heer keysere wij en
[14996] connens niet meer ghedoen want die jn-
[14997] ghelen gods ons slaen met viereghen
[14998] kethenen. Ende doen dede die keysere an-
[14999] dere nyeuwe knechten commen. die
[15000] sinte martijnen up een nyeu zouden
[15001] gaen pijnen ende tormenten. ende ten
[15002] eersten dat zij hand an slouchen. zo
[15003] vielen zij ter stont doot ter eerden. waer
[15004] in de keysere zeere confus werde ende ver-
[15005] sleghen. zo dat hij niet wiste wat pijne*n*
[15006] oft wat tormenten dat hij voort meer aen
[15007] doen zoude moghen o*m*me lange te quel-
[15008] lene ende doen dede hij sinte martinen vp
[15009] een reck hanghen ende daer dede hijze be-
[15010] drupen ende beghieten met berrender olyen
[15011] waer mede dat alle huer wonden weder
[15012] vernyeuden ende verswaerden. nochtan
[15013] zo dancte zij gode altoos eempaerlic ende
[15014] vut hueren monde doomde zeere zoete roke
[15015] Ende doen die tormenterers weder zo moede

[15016] worden dat zij niet meer en mochte*n*. doen
[15017] worde zij af ghedaen vanden recke. ende
[15018] alzo worde zij in eenen donckeren karkere
[15019] ghesteken doen was daer een des keys*er*s
[15020] neue gheheeten emenias. die groote com-
[15021] passie hadde up die zoete maecht dat zij
[15022] in pijnen ende in tormenten alzo mes-
[15023] maect was ende ghijnc kyken duer
[15024] een herrekin oft een spleitkin vander duere
[15025] vanden karkere wat die aerme creature
[15026] doen mochte die alzo ghemarteliet was
[15027] Ende daer zach hij martijnen zitten in
[15028] eenen schoonen rijckelijcken guldin thro-
[15029] ne zeere costelic ghechiert en*de* ghecleet
[15030] ende daer omtrent stonden die jnghele*n*
[15031] gods. ende onder die de conijnc achaya
[15032] dieze dienden ende festierden ende dieze
[15033] zalueden ende zuuerden van hueren
[15034] wonden zo dat hem dochte dat zij vry
[15035] gans ende ghenezen was ende zeere
[15036] blijde ende vroylic van chieren altoos
[15037] loouende ende danckende hueren brude-
[15038] goom jhesus van zijnder zoeter visen-
[15039] tatie. Ende daer zij in dien throone zat
[15040] daer had zij een schoone guldin tafele
[15041] in huer handt. ende daer stont in ghe-
[15042] screuen. heere god ihesus *cristu*s hoe me-
[15043] nichfuldich es dy lof ende danck te

[15044] zegghene in alle dijne wonderlike werke*n*
[15045] dijnre heleghen waer af des voirs*eide* key-
[15046] sers neue niet ghenouch en conde verwo*n*-
[15047] deren ende liept den keysere zegghen ende
[15048] bedieden wat hij ghesien ende ghehoort
[15049] hadde biddende den keysere voort voor
[15050] die schoone maecht doen zeide de keysere
[15051] zijn oom tot hem. Ja neue jc hoore wel
[15052] zij heift dij ooc met den anderen begokelt
[15053] Des anderen daghes doen dede de keysere
[15054] Sinte martinen vute den karkere halen
[15055] des yeghelijcken zeere verwonderde wa*n*t
[15056] zij vry gans ende ghenesen was. zonder
[15057] eenighe plecke oft lijcxseme van eenigher
[15058] pijne oft tormente. waer in menich eeu-
[15059] wich mensche des volcx hem tot gode be-
[15060] keerde. Nietemin zo dede de tyrant sinte
[15061] martinen weder up een nyeu ten temple
[15062] leeden o*m*me te besiene oft zij vut vreezen
[15063] van nyeuwen pijnen ende tormente*n* die
[15064] men huer aen doen mochte zij niet en zou-
[15065] de willen zijn goden aenbeden ende oef-
[15066] fenen ghelijc hij dede. Ende alzo vlusch
[15067] als zij ten temple ghenacte die viant
[15068] die inden principalen afgod vande*n* tem-
[15069] ple hem hadde gheploghen te houdene
[15070] die riep met luder heesscher stemme. E-
[15071] lacen Elacen. jc bem verwonne*n* ghenade

[15072] Martine gods vriendeghe Doen beual
[15073] hem sinte martine dat hij hem daer
[15074] zijnen meestere den keysere enden* zijne*n*
[15075] vertooghen zoude in alsulken ghedane
[15076] als hij ware. Doen spranc daer in mid-
[15077] den een groot zwart stier die afgrijse-
[15078] licste die herte ghedijncken zoude mo-
[15079] ghen. ende met dien zo quam een dondere
[15080] ende een blexeme vute den hemele die
[15081] dien stier verslandt ende vp voerde ende
[15082] alle de papen vanden temple daer mede:
[15083] Ende het zelue dat te vooren vanden tem-
[15084] ple was ghebleuen staende dat wierp hij
[15085] voort nedere daer groote menichte van hey-
[15086] denen versmoorden. omme welker zake*n*
[15087] wille de keysere verwoedede ende vuten
[15088] zinne quam ende emenias zijn neue met
[15089] dien ghijnc zijnder compassien of die
[15090] hij ter maecht waert hadde. ende wort
[15091] thaerwaert verhart ende versteent met
[15092] den keysere zijnen oom. Ende doen dede*n*
[15093] zij sinte martijnen weder up een nyeu
[15094] pijnen ende tormenten Ende deden weder
[15095] huer lichame met haecken ende met crau-
[15096] welen open halen tot datmen alle huere
[15097] jnghewant zach. ende altoos bleef zij ghe-
[15098] stadich tot gode ende loofdene ende danctene
[15099] van zijnder zoeter gratie en*de* zonderlinghe

[15100] dat hijze daer toe vercore*n* ende bewaert had-
[15101] de dat zij[98] up eerderic wat o*m*me huere*n* bru-
[15102] degoom lijden mochte. wel wetende ende
[15103] niet twijffelende hij en zoude huer on-
[15104] sprekeliken meer glorien daer vooren
[15105] gheuen dan zij pijnen oft tormenten
[15106] ter weerelt lijden mochte het welke zij
[15107] al niet en achtede. maer daer in glorierde
[15108] ende verhuechde o*m*me hueren brudegome
[15109] Ende daer zij alzo mesmaect was ende
[15110] ontscepen daer dedeze de tyrant werppen
[15111] voor eenen grooten hongherighen leeu
[15112] ende meer andere wilde beesten omme
[15113] voort leuende te verslindene ende te ver-
[15114] schuerene. Maer doen die leeu by huer
[15115] quam hij wert also tem ende alzo
[15116] ghedwee als een lammekin. Ende daer
[15117] ghijnc hij by huer ligghen ende bescher-
[15118] remdeze van allen beesten ende ghe-
[15119] dierten ende leckede huer wonden en*de*
[15120] zuuerdeze zo dat zij daer vp de voet
[15121] staende weder ghenas daer zijt alle
[15122] gadere aenzaghen. ende riep up onze*n*
[15123] lieuen heere. O heere ghebenedijt zij
[15124] dijn cracht. ende dijn moghenthede
[15125] die dit wilde ghedierte vut compas-
[15126] sien van my dijnre aermer dierne al-
[15127] dus verzoets ende tem maecs ghenghe*n**

98 15101 *zij*: voor dit woord staat een doorgehaalde *h*.

[15128] te my waert tot alre goedertierenheyt en*de*
[15129] dienste contrarie huerer feller natuere
[15130] ende onghiere. Doen gheboodt de keysere
[15131] datmen den leeu weder van huer nemen
[15132] zoude ende besluten daer hij behoorde. En*de*
[15133] met dien dat zij meenden tot den leeu te
[15134] gane omme die van haer te halene zo
[15135] rechtede hem de leeu up jeghen hemliede*n*
[15136] in zijnre verwoedscip ende honghere ende
[15137] spranc in midden van des keysers state
[15138] ende daer greep hij des keysers neue eme-
[15139] nias ende dien verslinde hij en*de* verschuer-
[15140] de daer zijt aenzaghen waer in de keyse*re*
[15141] zeere versaecht worde ende zochte alle
[15142] manieren omme sinte martinen haes-
[15143] telic ter doot te bringhene up dat zij niet
[15144] meer teekenen en dede noch niet meer
[15145] volcx te gode en bekeerde. Ende dede een
[15146] groot vier maken ende daer dede hijze jn
[15147] werpen. Ende ter stont als zij daer jnne
[15148] was zo quam eenen lieueliken windt
[15149] vute den hemele die dat vier temperde
[15150] ende vercoelde. jeghen zijnder natuere al-
[15151] zo verre alst Sinte martinen ghenaken
[15152] mochte. Maer anderssins zo verberre*n*det
[15153] alle de ghuene die daer by ende an ware*n*
[15154] handtghedadich der pijnen ende ten tor-
[15155] menten der dierne gods. Doe*n* gheboot

[15156] de tyrant datmense weder o*m*me vute den
[15157] viere nemen zoude ende datmen huer. huer
[15158] haer af doen zoude het welke zeere schoone
[15159] zeere lanc ende zeere behaghelic was. wa*n*t
[15160] hij zeide dat huer gokelinghe laghe in
[15161] huer haer. Doen zeyde sint martine. On-
[15162] scamel dier du does der vrauwen ofnemen
[15163] het scoonste pareersele ende de schoonste
[15164] chierheyt die zij heift dat es huer haer:
[15165] Ende bij dien zo zal dy god zijn rijke ne-
[15166] men Ende god die zal dy daer voore*n* pla-
[15167] ghen ende du bes die doot verbeydende te
[15168] dijnre grooter droufheyt. Ten hende zo de-
[15169] de de tyrant een zweert duer huer herte ste-
[15170] ken Doen was daer een stemme ghehoort
[15171] die zeide. Mijne gheminde vriendeghe
[15172] Martine mids dats tu zo vromelic ghe-
[15173] uochten voor de*n* name van my ende my al-
[15174] toos ghetrauwe zijs bleuen ontfanghe
[15175] hueghelike*n* die doot ende com met my en*de*
[15176] mijnen lieuen helighen int eeuwighe
[15177] rijke. Ende alzo bleef die lieue maerte-
[15178] lareghe gods Sinte Martine: Doe qua*m*
[15179] de bisscop van roome met zijnder clergie
[15180] ende aenverden dat lichame ende begrouft
[15181] heerliken inder kerken. Ende up die zel-
[15182] uen dach zo worde de keysere alixandre zo
[15183] verwoet ende zo bezeten dat hij al vernielde

[15184] ende verbeedt dat hij ghecrijghen conde en*de*
[15185] tselfs adt zijn handen ende zijn leden ende
[15186] int hende starf hij quader doot als eene ver-
[15187] woede beeste.
[miniatuur 122; niet uitgevoerd]

Cap. 7

[15188] Van eender ander maecht sinte lucie ende
[15189] meer andere maechde*n* marte

[15190] [**E**] En andere Sinte larighe*n* Cap*itel*
[15191] lucie was gheboren // .vij.
[15192] vander stede van syracuse.
[15193] Deze sinte lucie doen zij een
[15194] jonc maechdekin was vut-
[15195] nemende schoone alzo zij tot eender reyze
[15196] ghijnc ten graue van sinte aechte omme
[15197] huerer moedere die ziec was en*de* te verbidden*e*

[15198] o*m*me huere ghesonde alzo zij hoopte So
[15199] zach zij in visioene der lieuer gods vrien-
[15200] dinne sinte aechte zitten in midden van
[15201] vele gods jnghelen verchiert met costelik*en*
[15202] ghesteenten ende zeyde tot huer Lucie
[15203] gods vriendeghe mijn gheminde zustere
[15204] wat begheerstu an my datstu zelue ver-
[15205] muechs an dijn moedere. JC zegghe dy
[15206] alzo die stede van cathanay by my ter wee-
[15207] relt verheuen vermaert ende ghehelicht
[15208] es. zo zal die stede van syracusa by dy
[15209] noch verheuen vermaert ende ghehelicht
[15210] worden. want du bes gode jhesu*m cristu*m ver-
[15211] coren ende gheheechent mids dijnre zu-
[15212] uerhede. Doen stont zij up ende ghijnc
[15213] tot huerer moedere ende verbat huer
[15214] ghesonde. Ende al dat zij inder weerelt
[15215] hadde ende bezat dat gaf zij den aermen
[15216] omme de minne ons heeren ende daer
[15217] naer starf maertelareghe ende eene glo-
[15218] rieuze zantinne. Ende onder andere
[15219] huer martelie zo wilde de juge vand*er*
[15220] stede huer doen leeden ende stellen met
[15221] den opembaren zonderssen ende lichte
[15222] wiuen omme dat zij daer ten spijte ende
[15223] ten verwijte van jh*es*us hueren brudegoom
[15224] ghecorrumpeirt end ghescoffiert zou-
[15225] de worden. Daer up zo andwoorde

[15226] zeere zoetelic de voirs*eide* maecht. Ende oft
[15227] mijnen wille daer toe niet en ghedraecht
[15228] zo en zal mijne ziele daer by niet besmit
[15229] worden al ware tlichame by fortsse*n* ghe-
[15230] corrompeirt. want dan zo wert mijn zu-
[15231] uerheyt voor gode dobbele ende te meerd*er*e
[15232] mijn victorie. want wie meer aenvechts
[15233] heift ende verwint hoe meerder victorie
[15234] ende meerder loon. Doch hope jc an mij-
[15235] nen brudegoom jh*es*us dat hij. dien hij
[15236] vercooren heift van allen blaemten en*de*
[15237] van allen scoffiericheden wel bewaren
[15238] zal Ende alzo men die daerwaert leede*n*
[15239] zoude zo en condenze de gone niet verpor-
[15240] ren dieze daerwaert leeden zouden Doen
[15241] haelden zij twee zware sterke ossen. ende
[15242] die bonden zij ende spienense an huer voe-
[15243] ten omme daerwaert te slepene Maer
[15244] nichtemeer en condenze die verporren dan
[15245] eenen berch doen dede de juge een zweert
[15246] duer haer kele steken ende daer staerf
[15247] zij martelareghe gods behouden huerer
[15248] zuuerheyt. Ende in huer doot zo prophe-
[15249] tiseerde tguent dat der stede namaels
[15250] ghebuerde groot jammer.
[15251] Desghelijcx zo es weerdich groot
[15252] lof ende reuerentie die weerdeghe gods
[15253] vriendeghe benedicta ghebooren van

[15254] roome de welke hadde in huer ghezelscip
[15255] twaelf andere maechden die zij ten kerste-
[15256] ne*n* ghelooue zelue bekeert ende ghebrocht
[15257] hadde. Deze heleghe gods vriendeghe was
[15258] zeere neerenstich omme mids huerer
[15259] predicatie het kerstin ghelooue te spreede*n*
[15260] ende te vermeersene ende alle de ziele*n*
[15261] te gode te bringhene die zij conste ende
[15262] mochte zo dat zij dicwijle met eenighe
[15263] van hueren maechden nv deene nv da*n*-
[15264] dere zelue trac in diuerschen landen ste-
[15265] den ende plecken het kerstin ghelooue
[15266] sayen ende becondeghen Ende al te met
[15267] zo liet zij eene van hueren maechden ter
[15268] plecke daer zij was o*m*me te mayene
[15269] dat zij ghezayt hadde. ende te vuldoen*e*
[15270] dat zij begonnen hadde ter gods eere
[15271] ende ten kerstene ghelooue zo dat
[15272] voirs*eide* maechden nv deene nv dandere
[15273] ten diuerschen plecken ende steden alte-
[15274] met voor tkerstin ghelooue bleuen
[15275] ende storuen martelareghe*n* gods Ooc
[15276] mede benedicta huerer alre moedere
[15277] ende voorgangheghe jnt ghelooue
[15278] jh*es*u *crist*i. Een andere sinte fausta een
[15279] schoone maecht van xiiij jaren de welke
[15280] o*m*me dieswille dat zij den afgoden niet
[15281] aenbeden noch hoeffenen en wilde: de

keyser maximianus dede zaghen met
eender yseren zaghe o*m*me te meenene in
tween te clieuene. Maer hoe wel dat de
gone dieze zaechden van tiercen tot der
noenen altoos eempaerlic ghezaecht
hadden zonder uphouden. zo en conden zij
nochtan an huer niet ghewinnen noch
die ontgonnen ende zeiden tot huer by wat
crachte van gokele oft van toouerye*n* zo
hebstu ons aldus langhe ghehouden
zaghende zonder dy yet te moghen doene
Doen begonde sinte fauste hemlieden te
vermonden van huerem* brudegoom jh*es*us
dieze alzo bewaerde ende beschermde zo
dat zij die p*er*sequerers tot gode bekeerde
ende bleuen daer by. waer in de keysere
groot verdriet hadde. Ende vut grooter
onweerde zo dede hij der vriendeghe*n* gods
vele diuersche pijnen. ende tormenten aen
doen. Ende onder meer andere zo dede hij
huer eene groote menichte van naghelen
int hooft slaen ghelijc men eenen hellem
naghelt ende vergadert. Ende altoos
bat zij gode voor den ghuenen dieze per-
secuteirden. Ende tkeysers preuost ziende
dat den hemele open ghijnc. Ende dat
de gods jnghelen tot huer quamen ende
vertroostenze die bekeerde ter stont. Ende

[15310] doen de keysere Sinte fauste dede stellen
[15311] in eenen grooten brauketele met ziedende
[15312] pecke ende olye. Doen riep de preuost
[15313] sinte fauste O heleghe gods vriendeghe
[15314] waer laet ghij my Maect my doch
[15315] dijns lijdens deelachtich. Vp dat jc dij*n*-
[15316] re glorie mede deelachtich zij. Doen
[15317] oncleedende* hem de preuost by goeder
[15318] voorsienichede ende tart mede jnden
[15319] ketele Sghelijcx de ghuene dieze ghe-
[15320] tormenteirt. hadde ende hemliede*n* doch-
[15321] te dat zij alle ghelijc in een vroylic bat
[15322] gheseten hadden mits den zoeten
[15323] troost en*de* visentatie die hemlieden
[15324] de jnghelen gods deden jnden ketel
[15325] wesende Ende ten hende hoordenzij
[15326] eene stemme vute den hemele zeg-
[15327] ghende Comt Comt mijne ghemi*n*de
[15328] mijn vader roupt v Comt en*de* ontfa*n*ct
[15329] dat rijke dat hulieden bereet es van
[15330] den beghinsele der weerelt. Ende
[15331] mids dier stemmen zo gauen zij
[15332] gode hopelike ende minlike huere*n*
[15333] gheest maertelaren gods

[miniatuur 123; niet uitgevoerd]

Cap. 8

[15334] Van sinte justinen en*de* meer anderen

[15335] [**I**] ustine was eene jonghe // mach-
[15336] maecht gheboren vut. // den
[15337] hongherien vutnemende
[15338] in schoonheden Ende verwa*n*
[15339] den vyant die hem beroemt
[15340] ende vermete*n* hadde bijden
[15341] aenroupene van eenen nygroman-
[15342] tien gheheeten cyprianus dat hij
[15343] zo vele doen zoude dat justijne huer
[15344] ouergheuen zoude eenen die vuterlike*n*
[15345] zeere vp huer ghestelt was in oncuus-
[15346] cheden ende huer niet met vreden en
[15347] liet. Ende o*m*me dieswille dat hij
[15348] by gheenen gheloften beden oft

[15349] dreeghementen an huer verwynnen en
[15350] conde zo meende hij. hij zoude den vyandt
[15351] zijnen meestere te hulpen nemen. Maer
[15352] al en mochtet hem niet baten. want zij
[15353] den vyand gheen stede noch gheen audien-
[15354] tie en gaf. hoe wel dat hij die menigher
[15355] manieren ende in menigher voormen
[15356] onderzochte. ende tempteirde. Maer al-
[15357] tos* zo bleef hij van huer verwonnen. en*de*
[15358] moeste vlyen met grooter confusien als
[15359] niet ghedaen hebbende. Deze zelue jus-
[15360] tina die bekeerde namaels den ghuene*n* die
[15361] huer zo stranghe veruolchde. ter oncuus-
[15362] chede. jnsghelicx den nigromantien ende
[15363] meer andere ende dat by zonderlinghen
[15364] teekenen die zij zaghen dat god van he-
[15365] melrike by huer wrochte. Ende dat
[15366] de viandt hem zeluen zeide dattet gods
[15367] werc was ende dattet gheen viandt noch
[15368] gheen mensche ter weerelt doen en moch-
[15369] te dan met gode alleene ende int hende
[15370] zo starf zij martelarighe gods. Ite*m*
[15371] die helighe maecht gods eulalye ghe-
[15372] boren vut spaengnen te hueren twaelf
[15373] jaren zo stal zij huer vut huers va-
[15374] ders huus dieze menighen tijt ghe-
[15375] sloten hilt mits dat zij ande* niet en
[15376] sprac dan van ihesus huere*n* brudegoom

[15377] Ende doen zij vute was doen lyep zij
[15378] heymelic inden temple ende liet huer
[15379] des nachts daer in sluten Ende doen
[15380] ghijnc zij met goeder moeten alle de
[15381] afgoden wel bezien diemen daer aen-
[15382] bedede ende ouffende. zo dat zij ten les-
[15383] ten alle de afgoden van hueren plaetse*n*
[15384] trac ende wyerpse up de eerde ende tarde-
[15385] ze met voeten. Des daechs doen de pa-
[15386] pen ten temple quamen doen vonden
[15387] zij alle huer goden ter eerden ligghende
[15388] ende zom ghebroken in sticken. doen
[15389] lyepen zij als razende ende verwoedde
[15390] honden achter de stede beclaghende
[15391] huer goden ende verwonderende wie
[15392] dat ghedaen mochte hebben. ende ver-
[15393] gaderden eenen grooten hoop met hem-
[15394] lieden mitsgaders den juge oft den po-
[15395] testaet vander stede grooten raet hou-
[15396] dende hoe dat zij dit best weten zouden
[15397] wie dat ghedaen mochte hebben En*de*
[15398] daer zij alle alzo te radede* waren daer
[15399] ghijnc eulelia tot hemlieden. Ende
[15400] zeyde hoe dat zij dat zelue ghedaen
[15401] hadde ter eeren van hueren brudegom
[15402] jhesus. want maer een god en was
[15403] die hemele ende eerde ghescepen hadde
[15404] ende alle datter bynnen es. ende doen

was ende es elc gods ghesceppenesse scul-
dich te aenbedene te eerene te louene
ende te hoeffene ende gheenen and*er*en
ende daer vooren zo boot zij huer te ster-
uene. vut welker vulstandichede tot
gode menich mensche vermueruwet
wort in zijn herte. ende bekeerde*n* hem
tot gode ende volchden eulalien in
hueren daden. ende in hueren woorde*n*
¶ Item noch een andere schoone maecht
gheheeten martha de welke zeere zwaer-
like ghepijnt ende ghepassiet was o*m*me
den name jhesus. Ende ondere alle an-
dere pijnen ende tormenten zo worden
huer. huer borsten of ghesneden ende
alzo was zij weder inden kerkere ghe-
steken. ende daer zij inden kark*er*e lach
daer quam de jnghele gods die huer
weder twee nyeuwe borsten an stelde
zonder dat yement gheware mochte
worden dat zij huer afghesneden ghe-
zijn hadden. waer of de potestaet des
anderen daechs zeere verwonderde
maer daer omme zo en liet hijt niet
hij en dedeze voort meer pijnen ende tor-
menten zo zwaerlic dat zij daer jn blef*
ende es begrauen buten der stede van
ryemen ¶ Item noch die weerdeghe

[15433] gods vriendeghe fides ontfijnc menich
[15434] martelye in hueren jonghen daghen
[15435] waer omme dat onze lieue heere jhesus
[15436] huer uerbaerde ende croondeze als zijn
[15437] eyghin bruudt met dierbaren ende coste-
[15438] liken ghesteenten ende vele schoonder
[15439] teekenen wrochte god by huer waer by
[15440] dat hem menich mensche tot gode be-
[15441] keerde. Insghelijcx die heleghe maecht
[15442] marciane. de welke zach ende bemerke-
[15443] de datmen eenen afgod groote eere ende
[15444] groote sacrificie dede. waer by dat zij die*n*
[15445] afgod greep van daer hij stondt. ende
[15446] wierpene van bouen neder ter eerden zo
[15447] dat hij brac. omme welker zake wille
[15448] zij zo ghesleghen ende zo ghegeesselt was
[15449] dat zij in onmachte lach ende nyement
[15450] en waende zij en ware doot. Nietemin
[15451] doen zij daer naer tote huer zelue*n* qua*m*
[15452] doen worde zij in eenen donckeren kark*er*e
[15453] ghesteken. Ende daer quam een van
[15454] des jugen knechten vander stede secre-
[15455] telike tot huer by nachte o*m*me dat
[15456] hijze meende te vercrachtene ende te
[15457] scoffieren. ende huer by dien te ontsla-
[15458] ne ende te laten gane. Maer by der
[15459] gratien ons heeren zo groyede daer up
[15460] den voet staende jnden karkere tussche*n*

[15461] hem ende der heligher maecht eer hij
[15462] tot huer conde ghecommen. eene*n* alzo
[15463] hooghen muer als daer hij niet ouer
[15464] en mochte. Den welken muer des
[15465] anderen daghes gheuonden was stae*n*-
[15466] de bynnen den zeluen karkere. waer
[15467] by dat menich mensche by dien schoo-
[15468] nen mirakele tot gode bekeert worde
[15469] ende volchden marciane. Deze heleghe
[15470] maecht leedt groote pijne ende persecu-
[15471] tie omme de minne ons heeren Maer
[15472] altoos hadde zij den name ihesus jnde*n*
[15473] mont dien zij daer omme niet en liet
[15474] te predeken ende te bekondeghen. Ende
[15475] ten lesten zo bat zij hueren brudegoom
[15476] jhesus dat hijze in ghenaden ontfan-
[15477] ghen wilde in zijn zoete rijke. ende al-
[15478] zo bleef zij in die tormenten. Ooc
[15479] mede die weerdeghe gods vriendeghe
[15480] eufemia. De welke zeere edele van ghe-
[15481] slachte was ende vele leedt o*m*me de
[15482] minne ons heeren. De preuost vand*er*
[15483] stede die bemaendeze dat zij de goden
[15484] aenbeden zoude. ende dat zij versaecte
[15485] ende loochende den name jhesus. twelke
[15486] zij zeide dat zij niet doen en wilde noch
[15487] en zoude o*m*me gheenreande* pijne oft
[15488] torment die zij huer aen zoude moghe*n*

[15489] doen Waer in de preuoost zeere verwon-
[15490] derde als haluelinghe hem verwonnen
[15491] gheuende van eenen jonghen maechde-
[15492] kine. Nietemin zo dede hijze pijnen en*de*
[15493] tormenten. by vele diuersche afgrijselike
[15494] pijnen ende tormenten zo dat hij huer al-
[15495] le de leden dede breken. Ende hoe zij cranc-
[15496] kere inden lichame wordde hoe zij sterk*er*e
[15497] inder zielen wordde ende vut hueren
[15498] monde zo en vloeyede gheen tale dan
[15499] vulle tale des helichs gheests. Ende
[15500] alzo zij in een torment stont dat zeere af-
[15501] grijselic ende o*n*menschelic was daer qua*m*
[15502] de jnghele ons heeren die dat torment te
[15503] nyeuten dede ende uermoolde daer menich
[15504] vanden onkerstenen onder doodt bleuen
[15505] ende versmoorden ende ontghijnc los de
[15506] voirs*eide* maecht vanden voirs*eide* tormente*n* met
[15507] blijder chiere. Doen dede de preuost we-
[15508] der up een nyeu een bernende fournois
[15509] ontsteken ende dede hijze jnne schieten
[15510] Ende daer zij int fournoys gheschoten
[15511] wort daer vlooch de vlamme vute wel
[15512] .xl. cubitus hooghere dan tfournoys En*de*
[15513] als de weerdeghe S*inte* eufemie daer jnne
[15514] was zo vloot die vlamme van huer en*de*
[15515] zij stont daer in midden als oft zij in een
[15516] schoon vergier ghestaen hadde. Ende daer

[15517] dancte zij ende louede gode eempaerlic[99]
[15518] van zijnder gratien in zo grooter me-
[15519] lodien dattet allen menschen be-
[15520] haechde dies menich hem tot gode
[15521] bekeerde. Ende als die vlamme
[15522] ghesist was. doen zij daer vute on-
[15523] gheschaet ende ongheschent: de
[15524] Preuoost vele verwoedere dan te vooren
[15525] dede groote gloeyende tanghen brin-
[15526] ghen om huere borsten mede of te ny-
[15527] pene. Maer de ghuene die dat doen
[15528] zouden die worden zo verheent datter
[15529] nyement en dorste aen tasten. Doen
[15530] dede de preuoost daer bringhen viere
[15531] hongherige leeuwen ende andere
[15532] felle wilde beesten omme die schoone
[15533] maecht te verslindene. Maer alzo
[15534] houde als zij by huer quamen. zo
[15535] worden die beesten ende die leeuwen
[15536] alzo tam. ende alzo ghedwee als lam-
[15537] meren oft cleene hondekins. Niet-
[15538] min de helighe vriendeghe gods ver-
[15539] langhende te wezene by haren bru-
[15540] degoom jh*es*us. bat hem ootmoedelike
[15541] dat hijze halen wilde vut dezer smet-
[15542] teliker weerelt. Ende alzo hendede
[15543] zij zoetelike tusschen allen dien beesten
[15544] zonder dies dat zij huer yet mesdeden

99 15517 Handenwisseling: vanaf hier is de tekst van hand 4, die zich kenmerkt door een rond, zwierig schrift.

[15545] of uploop deden oft ye ghenaecten

Cap. 9

[15546] Vander heligher maecht Theodosia van
[15547] Sinte barbele. Ende van sinte dorothea
[15548] dats Sinte roziana en*de* meer andere .ix.

[15549] [**D**] E vulstandichede vander weer-
[15550] digher gods vriendeghe Sinte
[15551] theodosia in hueren pijnen ende
[15552] tormenten comt ooc zeere wel tot
[15553] onzen propooste zeere edele zo was deze he-
[15554] lighe maecht ende vutnemende schoone
[15555] van xviij. jaren oudt oft daer omtrent
[15556] Deze helighe maecht vut grooter dye-
[15557] picheit ende verstandelhede van zinne
[15558] die disputeirde jeghen den juge dieze
[15559] verdreechde met diuerschen tormenten by
[15560] alzo dat zij hueren god ihesum niet en
[15561] messaecte ende of en ghijnghe. Emmere
[15562] zo dede hijze hanghen bijden hare. ende
[15563] anderssins zwaerlic pijnen. Ende zij
[15564] zeide. hij es wel keytiuich ende onghe-
[15565] uallich die hem zeluen niet beheeren en
[15566] can noch en mach. Wrake ouer hem die
[15567] groot begheeren heift hem zeluen te ver-
[15568] zadene ende niet en dijnct up de honghe-
[15569] righe die van ghebreke steruen. Wee
[15570] ouer hem die huere leden warem hou-
[15571] den ende wel decken wille. Ende de
[15572] aerme laet steruen van couden: Lacen

[15573] ouer hem die gheerne in vreden ende in
[15574] rusten wezen zouden ende anderen ghee-
[15575] nen vrede of ruste en gheift. Verma-
[15576] lendijt es hij die zeit dat alle dijnck
[15577] hem toebehoort dat hij heift niet be-
[15578] kennende dattet hem van gode gheghe-
[15579] uen. Wee hem die wil datmen hem
[15580] wel doe ende alle behaghelichede. En*de*
[15581] ande*re*n zelue quaet beraet: dusdanighe
[15582] ende ghelijke goede leeringhen ende
[15583] vermaninghen vermonde deze weer-
[15584] dighe gods bruut in huerer pijnen:
[15585] Ende omme der voirs*eide* maecht meerder
[15586] schande schaemte ende blaemte te doe-
[15587] ne voor alle de weerelt zo dedeze de
[15588] tyrant alzo naect ontcleeden als zij
[15589] van moedere gheboren was. Maer jh*esu*s
[15590] *crist*us haer brudegoom daer zij aen
[15591] riep die weerdeze van alre blaemte
[15592] Ende zand een wolke dieze omme
[15593] rijnghede ende bedecte. Doen zeide
[15594] zij tot den tyrant. Want* meenstu
[15595] nv an eenre vrauwen meer oft min
[15596] te ziene dan an dijnre moedere: Maer
[15597] datstu my niet en zies dat es datstu
[15598] niet weerdich en zijs te ziene die ghe-
[15599] rechten die my mijn brudegoom bereet
[15600] heift tot zijnre maeltijt. Doen zeide

[15601] de tyrant weder zoe ghedect es of niet
[15602] hij zoudze wel vinden omme te vyolere-
[15603] ne ende huer van huerer reynicheit
[15604] te ontstellene. Ende zij zeide wedere tot
[15605] den juge. Du dreechs te vergheifs mij*n*
[15606] zuuerhede. want god bewoont ende be-
[15607] waert alle reyne herten. Doen dedeze
[15608] de tyrant afnemen. Ende hij dede huer
[15609] eenen grooten steen anden hals binden
[15610] Ende alzo dede hijze worpen inde ri-
[15611] uiere. Maer die helighe jnghelen gods
[15612] die ontfinghenze ende hildenze vp
[15613] ende brochtenze te lande. Ende zij had-
[15614] de den steen tusschen hueren aermen
[15615] die ontsprekeliken zwaerdere en*de* meer-
[15616] dere was dan zij. Doen dede de tyra*n*t
[15617] daer bringhen twee lupaerden. mee-
[15618] nende dat zijze verschueren ende verslin-
[15619] den. Maer alzo houde als zij by haer
[15620] quamen zo spronghen zij huer vp den
[15621] hals. ende deden huer groote touuenes-
[15622] se ende feeste. Ten laetsten doen dedeze
[15623] de tyrant onthoofden. Ende daer zach-
[15624] men huere helighe ziele ten hemele
[15625] varen inder ghedane van eenre schoon-
[15626] re witter duue. Ende up dien zeluen
[15627] nacht zo verbaerdeze huer vadere en*de*

[15628] moedere claerdere dan de zonne met
[15629] eenre guldin croone ende met grooten
[15630] ghezelschepe van schoonen jonghen
[15631] maechden. Ende hadde een guldin
[15632] cruce in huer handt ende zeide. ziet
[15633] hier de glorie ende de blijschepe des
[15634] eeuwichs leuens die ghij my emmer
[15635] nemen wildet. Ende by dien zo be-
[15636] keerden huer vadere ende moedere
[15637] Item ten tijde dat regneirde de key-
[15638] sere maximien ende flouryen zo was
[15639] die reyne maecht Sinte barbele edele
[15640] van gheboorten ende vutnemende schone
[15641] jnt ghesichte. Omme welker schoon-
[15642] heit wille de vadere huer besloot in eene*n*
[15643] torre. Ende daer ghecreech zij jnspira-
[15644] cie ende jngheuinghe vanden helighen
[15645] gheest ten kerstenen ghelooue. Ende
[15646] omme dieswille dat zij by anderen niet
[15647] en conste ghecommen dieze doopen
[15648] mochte zo nam zij zelue watere ende
[15649] zij doopte huerzeluen jnden name des
[15650] vaders des zoons ende des helichs
[15651] gheests. huer vadere die wildeze
[15652] hooghelike huwen. maer altoos zo
[15653] wederzeidzij dat: Ten hende e*m*mer
[15654] zo beleet dat zij kerstin was. Ende
[15655] dat zij gode huere zuuerhede vpghe-

[15656] gheuen ende belooft hadde. Omme
[15657] welker zaken wille de vadere huer
[15658] dooden wilde. Emmere zo dat zij vut
[15659] zijnen handen ontquam ende lyep in
[15660] eender rootsen schulen. Ende alzo ze de
[15661] vadere zeere stranghelike veruolchde
[15662] zo vant hijze by dien datze een schaep-
[15663] herde hem wijsde ende wrouchde dies
[15664] hij ter stont met zijnen schapen van
[15665] gode gheplaecht worde want zijn scha-
[15666] pen alle sprijnchanen worden ende hij
[15667] een roodze. Doenze de vadere ghecreech
[15668] doen sleipte hijze met den hare lancx
[15669] der eerden tot voor den preuoost vander
[15670] stede. De welke ouermids dat zij hem
[15671] niet obedieren en wilde noch de afgo-
[15672] den niet aenbeden en wilde huer groot
[15673] torment an dede. Ende dedeze han-
[15674] ghen met den voeten vpwaert. Ende
[15675] zij zeide. Ey aerm keytijf en ziestu niet
[15676] dat alle dijne tormenten my niet en zij*n*
[15677] doen dede huer de tyrant de borsten af
[15678] nypen. Ende dat ghedaen wezende zo
[15679] dede hijze al naect leeden achter de
[15680] stede daer zij altijts gode dancte en*de*
[15681] glorifijerde. Maer omme dieswille
[15682] dat zij naect was Ende zij huer schae*m*de

[15683] huerer naechthede zo ryep zij met jnnigher
[15684] herten an onzen lieuen heere Ende hij
[15685] zandt huer zijnen ynghele dieze ghe-
[15686] zond maecte van alle hueren quetse
[15687] Ende decteze met eenen schoonen blij*n*-
[15688] kenden cleede. Ende doen zij alzo ouer
[15689] alle de stede gheleedt ende ghesleipt
[15690] hadde ghezijn doen wordde zij weder
[15691] ghebrocht voor den preuoost vander
[15692] stede. De welke vut zijnen zinne wor-
[15693] de doen hij zach[100] dat alle huere quet-
[15694] sueren ghenezen waren ende zij ghe-
[15695] dect was. Dies hij meende dat zij
[15696] naect gheweist hadde Ende huer
[15697] aenschijn blijncte ghelijc eenre ster-
[15698] re. Doen dede hij weder up een nyeu
[15699] tormenteren. zo langhe dat de ghone
[15700] dieze tormenteirden zo moede ende zo
[15701] aemachtich waren dat zijt meer ghe-
[15702] doen en consten. doen gheboot hij dat
[15703] menze wech doen zoude ende dat
[15704] menze onthoofden zoude alsmen
[15705] dede. Maer doen zij ter plecke*n* qua*m*
[15706] daer menze onthoofden zoude. zo
[15707] viel zij up huere knyen ende bat gode
[15708] van hemelrijke. voor alle de ghone
[15709] die huerer passie ghedijncken zou-
[15710] den met weerdicheden. Ende doen

100 15693 *zach*: achter de *h* staat een doorgehaalde *e*.

[15711] quam een jnghele tot huer dieze ver-
[15712] troostede ende ghesterkede in de mi*n*ne
[15713] gods ende zeide huer dat huere bede van
[15714] gode ghehoort was. Ende de vadere
[15715] dat hoorende die schoot huer haesteli-
[15716] ke toe. Ende zelue met den liue zo slouch
[15717] hij heur thooft af. Ende met dien dat
[15718] hij van huer gaen zoude zo quam een
[15719] groot onghewederte vute den hemele
[15720] ende dat verslouchene ende vernyelde-
[15721] ne ende wordde asschen Jtem de
[15722] weerdighe gods bruut dorothea ghe-
[15723] boren vut capadocien leedt in ynghela*n*t
[15724] vele manieren van tormenten omme de
[15725] minne gods omme dieswille dat zij
[15726] gheenen sterueliken man nemen en
[15727] wilde alzo huere ouders wilden ende be-
[15728] gheerden Maer altoos vermat huer
[15729] jhesus bruut te willen wezene. Ende
[15730] van hem niet te scheedene tot der doot
[15731] Ende alzo was zij ter doot ghewijst
[15732] Ende doe menze ter doot waert leedede
[15733] doen quam huer schoolmeestere tot
[15734] huer gheheeten theophilus ende zeide
[15735] tot huer in gheckernyen. Dorothea Em-
[15736] mere als ghij by uwen brudegome co*m*t
[15737] zo zendt my vanden roozen ende vande*n*
[15738] bloemen ende andere fruyte vut zijnen
[15739] vergiere. Ende zij beloofde hem dat zijt
[15740] doe* zoude. Ende doen dorothea van eer-

[15741] derijke verscheeden was. doen quam een
[15742] cleen zoete kindekin omtrent van viere
[15743] jaren tot den schoolmeestere theophilus
[15744] ende brochte hem een cleen zuuerlic cleen*
[15745] schoolpaenderkin vul roozen endere* bloe-
[15746] men appelen peeren ende ander fruyt zo
[15747] vutnemende schoone ende zo wel ryekende
[15748] als hij noyt in zijnen leuene ghezien oft
[15749] gheroken hadde. Waer jnne de zelue
[15750] Theophilus zeere verwonderde mids
[15751] dat het inden wijntere was. Ende dat
[15752] het jeghen nature was zo schoon ende
[15753] zo lieflic fruyt in dat saysoen te vindene
[15754] zo dat hij een van dien appelkins nutte-
[15755] de daer hij de zoetste ende de lieuelicste
[15756] smake jnne vant die hij noyt smakede
[15757] Bijden welken hij zo vroom in gode wor-
[15758] de. dat hij van dier tijt voort niet en rus-
[15759] tede noch of en liet jhesum *cristu*m dorothee*n*
[15760] brudegoom te predeken ende te belijdene
[15761] Omme welker zaken wille hij ghemar-
[15762] telyet wordde ende behouden. Ende
[15763] wildy der ghelijker heligher maechden
[15764] ende maertelarighen gods hebben ende
[15765] huer passien als van sinte cecilie sinte Ag-
[15766] nieten sinte aechten ende meer andere zo
[15767] zouct den spieghele hystorial ende daer
[15768] zalmer vinden een groot ghetal. Niet
[15769] te min zo zal ic dy hier wat zegghen van
[15770] der weerder gods bruut sinte *crist*ine. De

[15771] welke dijne patroneghe es Ende daer
[15772] du naer ghenaemt zijs. want huer le-
[15773] uen ende huere passie zeere zoete ende
[15774] zeere deuoot es
[miniatuur 124; niet uitgevoerd]

Cap. 10

[15775] Vander Heligher maecht Sinte *crist*ine:

[15776] [**D**] E weerdeghe gods bruut Sinte
[15777] kerstine. was ghebooren vander
[15778] stede theophila Ende huer va-
[15779] der was een meestere ende een
[15780] oeuuerste van den ridderschepe
[15781] vanden lande ende hiet vrbaen. Deze
[15782] kerstine die was zo vutnemende schoone
[15783] dat de vadere omme huerer schoonheit
[15784] wille die besloot in eenen torre ende xij
[15785] maechden met huer tot hueren dienste
[15786] Ende neffens der camere van Sinte
[15787] kerstijne zo dede huere vadere maken

[15788] een zeere costelic ende rijkelic oratorie
[15789] oft een bedecamere ende daer dede hij jnne
[15790] stellen alle de afgoden diemen te dier tijt
[15791] meest aenbedede meenende dat kerstine
[15792] die ooc hoeffenen ende aenbeden zoude
[15793] met hueren maechden. Ende altemet
[15794] dat huere maechden bemercten dat zij
[15795] de afgoden gheen achte en slouch noch
[15796] die niet en anebedede ghelijc zij deden
[15797] zo vermaenden zij huer by tijden dat zij
[15798] den goden offerande ende sacrificie doen
[15799] zoude. Want zij het hooft ende de prin-
[15800] cipaelste van hemlieden was. Ende
[15801] aldus zo gauen zij huer dicwijle het
[15802] wyerocvat dat zij den goden wyeroc
[15803] werpen zoude. Maer als zij het wye-
[15804] rocvat jnde hand hadde. doen keerde
[15805] zij huer omme tot eender veynstere die
[15806] int westen stont. Ende daer slouch zij
[15807] huer ooghen te*n* hemele waert Ende
[15808] daer wierp zij wyeroc. ende den afgode*n*
[15809] niet. Ende de meeste deel vander nacht
[15810] zo lach zij up huere knyen voor die
[15811] veynstere aenroupende gode ootmoede-
[15812] like biddende dat hij huer herte tot hem
[15813] ontfuncken wilde ende ghesterken je-
[15814] ghen allen den ghuenen die huer zouden
[15815] willen deeren. ende oft huer herte van he*m*
[15816] keeren. De twaelf maechden dit
[15817] aenziende vielen allijnken eene huer

[15818] te voete ende baden huer vriendelike
[15819] dat zij gheene andere goden aenbeden
[15820] en zoude dan de goden van hueren ou-
[15821] ders. Want waert dat zake datmen
[15822] dat gheware wordde zij zouden alle
[15823] gadere verdoruen wezen dieze te bewa-
[15824] rene hadden. Ende Sinte kerstijne die
[15825] zeide hemlieden hoe dat zij verblent wa-
[15826] ren int ghelooue der zalicheit ende ver-
[15827] leet bijden vyant der hellen die een be-
[15828] nijder der zalicheit es. Ende begonste
[15829] hueren maechden te predekene ende te
[15830] zegghene hoe dat maer een god en was
[15831] in drien p*er*soonen diet al gheschepe*n* ende
[15832] ghemaect hadde dat ye was oft wezen
[15833] zal. Ende dien ware elke creature scul-
[15834] dich te aenbedene ende gheen andere:
[15835] Emmere zo dat huer vadere vernam
[15836] ende hem ghezeit wordde dat kerstijne
[15837] zijn goden versmadede. Ende eenen an-
[15838] deren ombekenden god in huer herte ver-
[15839] coren hadde. die zij eempaerlic nacht
[15840] ende dach hoeffende ende anebat. Ende
[15841] huer zeluen in sacrificien gaf. Waer
[15842] jnne huer vadere zeere verstoort worde
[15843] Ende ghijnc tot huer eerst in vriendeli-
[15844] ker manieren. meenende die met vrie*n*-
[15845] delikheden weder te bekeerene. Ende
[15846] bat huer vriendelike dat zij ter presencie
[15847] van hem zijne goden doch aenbeden

[15848] wilde ghelijc hij dede ende huer ouders
[15849] ghedaen hadden. Doen andwoorde zij
[15850] hem dat zij gheerne gode des hemels
[15851] aenbeden zoude ter prsencie* van hem
[15852] Ende de vader meenende dat zij ghespro-
[15853] ken hadde van jupiter dien zij god der
[15854] hemelen hieten. was zeere wel te vre-
[15855] den. Ende vut liefden zo schoot hij
[15856] huer anden hals ende hij meendeze
[15857] vut grooter mi*n*nen van dien vriende-
[15858] liken te cussene. Maer zij schoot ter
[15859] stont met hueren handen voor huer
[15860] aenschijn ende gaf eenen groote*n* crijschs
[15861] Ende zeide en ghenaect mijnen monde
[15862] niet. want ic gode inden hemele zo
[15863] ic naest can een zuuere offerande ghe-
[15864] uen wille. Ende noch zo was huer
[15865] vadere te vreden. Ende met dien zo ghij*n*c
[15866] zij jnt oratorie ende huer vadere die
[15867] volchdeze. Ende daer dede zij huer ghe-
[15868] bet tot gode jnden hemele ende niet
[15869] den afgoden. Ende alzo was zij drie
[15870] daghen ende drie nachtan* gode aen-
[15871] bedende ende oeffenende zonder eten
[15872] ende zonder drijncken. De vadere
[15873] van daghe te daghe ouer ende weder
[15874] gaende zo langhe dat de vadere zach
[15875] den jnghele gods tot huer commen
[15876] dieze vertroostede ende conforteirde
[15877] Ende hemelsch broot brochte ende and*er*e

[15878] spijze daer by dat zij leuede. Ende en ghe-
[15879] naecte der spijze niet die huer huer vader
[15880] brochte. waer jnne de vadere hem zeere
[15881] verwonderde ende vergramde Vp eene*n*
[15882] tijt zo zach Sinte *crist*ine tot huerer veynstere*n*
[15883] vute Ende zach vele aermer lieden zitten
[15884] ende staen voor den torre daer zij jnne ghe-
[15885] sloten was. Ende want zij niet en hadde
[15886] dat zij hemlieden om gode gheuen mochte
[15887] zo wordde zij bedijnckende vp de afgoden
[15888] van hueren vadere die zeluerin ende gul-
[15889] din waren ende zeere costelike van ghesteen-
[15890] ten. Ende nam die afgoden ende brac die
[15891] allijnken sticken. Ende trac de ghesteente*n*
[15892] of ende wierp die van bouen nedere den
[15893] aermen jnden schoot. Omme dat zij daer
[15894] mede huer nooddursticheden ghecrijghen
[15895] zouden. Het welke ten laetsten huer vadere
[15896] gheware wordde. Ende hij quam tot huer
[15897] Ende hij slouchze zo deerlic dat het o*n*mensche*
[15898] was. Ende altoos ryep zij dat hij jammer-
[15899] lic bijden vyand bedroghen ende mesleedt
[15900] was vute den weghe der zalichede. Ende
[15901] dat. dat alle verghanghelike goden ware*n*
[15902] ende werc der menschen handen. Maer een
[15903] god onuerghanghelic zonder beghinsele
[15904] ende zonder hende jnden hemele. De welke
[15905] ten vutersten daghe yeghelijken loon ghe-
[15906] uen zoude naer zijne verdiente. Te weten*e*
[15907] den goeden ghelouighen die eeuwighe

[15908] glorie. Ende den quaden ende onghelouí-
[15909] ghe dat eeuwighe torment. Den welke*n*
[15910] god zij belijden wilde ende daer by bliuen
[15911] ende omme de doot daer vooren te steruen*e*
[15912] zo en wilde zij gheenen anderen oeffenen
[15913] noch aenbeden. Omme welker zaken
[15914] wille de vadere huer met groote kethe-
[15915] nen bandt. Ende dedeze alzo al gheesse-
[15916] lende achter de stede jaghen ende slepen
[15917] ende daer naer dedeze jnden karkere
[15918] legghen. Ende hij wilde zelue de juge
[15919] wezen dieze ter doot verwijzen zoude.
[15920] Ende aldus zo dede hijze des anderen
[15921] daechs voor hem bringhen. Ende meen-
[15922] deze met dreeghementen van tormenten
[15923] te bekeerene ende van gode te treckene. En*de*
[15924] doen hij zach dat hij noch met fleeuwene
[15925] noch met dreeghementen an huer niet
[15926] verwinnen en conste. Doen dede hijze met
[15927] aermen ende met beenen vut recken. Ende
[15928] dedeze gheesselen alzo langhe als twaelf
[15929] mannen verdueren consten. Ende alte-
[15930] met zo riep hij tot huer oft zij huer niet
[15931] bedijncken en wilde zijne afgoden te ane-
[15932] bedene. Ende zeide mijn weerde dochtere
[15933] Natuerlike compassie wroucht my te dy
[15934] waert die mijn vleeschs ende mijn
[15935] bloet zijs. dat jc dy dus jammerlic en*de*
[15936] dus o*n*menschelic zie antieren. Maer die
[15937] reuerentientie* ende die eere die jc den

[15938] goden sculdich bem die dwinghen my we-
[15939] der ter contrarien dit te doene. Omme
[15940] dieswille datstu die versmaeds. Doen
[15941] andwoordde die helighe maecht O.
[15942] valsch tyrant dien jc gheen vader noe-
[15943] men en wille. maer een vyand ende een
[15944] benijdere mijnre zalichede tormenteirt
[15945] boudelic dat vleeschs datstu ghewonne*n*
[15946] hebs want dy dat toebehoort Ende dat
[15947] wel doen muechs. maer an mijnen gheest
[15948] die mijn heere mijn vadere mijn zalichma-
[15949] kere gheschepen heift daer en hebstu niet
[15950] an in eenigher temptatien. want mijn
[15951] brudegoom jh*es*us dien bewaert. Doen dede
[15952] die wreede vadere die helighe maecht up
[15953] een groot wiel legghen ende binden. Ende
[15954] dede daer ondere een groot vier maken
[15955] Ende dede daer olye ende pec jnne wer-
[15956] pen. Ende daer ouere dede hij die helighe
[15957] maecht up dat wyel keeren ende drayen
[15958] meenende dat zij in dat vier ende in die
[15959] vla*mm*e verberren oft versmachten zoude
[15960] Maer huer brudegoom jh*es*us vadere der
[15961] ontfarmicheit die aenzach die vustan-
[15962] dicheit* zijnre dierne. Ende zandt zijnen
[15963] ynghele nedere die dat torment vernyel-
[15964] de ende dat vier vutgoot. Ende de weerde
[15965] gods bruudt ongheschent vute den tormente
[15966] verlossede ende verslouch groote onspreke-
[15967] like menichte vanden onghelouighen diet

[15968] aenzaghen ende den name gods bespoghe*n*
[15969] ende blasphemeirden. Ende huer vad*er*e
[15970] die vrachde huer. zecht my doch kerstijne
[15971] wye heift dy deze ghokelrie gheleert:
[15972] Doen andwoorde zij hem. hebdy niet ghe-
[15973] zeit wreet tyrant dat mijn heere mijn
[15974] god jh*es*us *crist*us mijn brudegoome my de-
[15975] ze patiencie ende deze verduldichede ghe-
[15976] gheuen heift in desen lijdene. Ende my
[15977] eempaerlic sterct jnt ghelooue des leuende
[15978] gods. Ende daer omme eist dat jc alle
[15979] dijne tormenten niet en ontzie. maer die
[15980] bespotte. Ende hope die alle te verwi*n*ne-
[15981] ne jnder cracht ende inden name jh*es*u *crist*i
[15982] Ende tsghelijcx alle temptatien ende
[15983] aenvechten des vyants der weerelt ende
[15984] des vleeschs. Doen dede huer vadere huer
[15985] weder werpen in eenen harde donckeren
[15986] ende afgrijzelijken karkere. Ende alzo
[15987] zij daer was altoos dijnckende ende peyn-
[15988] sende up die hooghe verdiente der glorien
[15989] daer zij naer hakende was zo quamen
[15990] daer drie jnghelen vuten hemele tot huer
[15991] dieze spijzden vertroosten ende conforteirde*n*
[15992] Ende alle huere quetsuren heelden ende
[15993] ghenazen ende alle den karkere verlich-
[15994] ten Ende dit vernam huer vadere ende
[15995] hij en wiste wat doen. Ende altoos lach
[15996] hij in ghepeynsen ende ymaginatien
[15997] wat tormenten dat hij zoude moghen

[15998] verzieren die weerde gods bruut zijn
[15999] eyghin dochter mede te vernyelene:
[16000] Emmere zo dede hij huer eenen grooten
[16001] muelensteen anden hals hanghen en*de*
[16002] dedeze alzo jnde zee worpen meenende
[16003] datze nemmermeer mensche meer ghe-
[16004] zien en zoude hebben. Maer alzo zij jnde
[16005] zee metten steene vallen zoude zoe ont-
[16006] fijnghenze die jnghelen gods in huere*n*
[16007] aermen ende den steen ende ghijnghen
[16008] alle te zamen goedelicx wandelen vp de
[16009] zee als oft zij up die eerde ghegaen had-
[16010] den. Ende daer hoordemen menighe zoete
[16011] melodie van zanghe ende van speele. En*de*
[16012] doen ryep kerstijne an gode met luder
[16013] stemmen. Omme dat helighe sacrame*n*t
[16014] vanden doopsele te ontfanghene. Ende
[16015] onze lieue heere met grooter scharen van
[16016] ynghelen ende van helighen maechden
[16017] die daelden up den houuere vander zee
[16018] Ende daer doopte hij zelue Sinte kerstijne*n*
[16019] Ende gaf huer daer den name kerstijne
[16020] ende hij croondeze met eenre guldin croone
[16021] ende stelde huer een schoone blijnkende ster-
[16022] re up huer hooft. Ende alzo stelde hijze te
[16023] lande. Vp dier nacht zo was huer vadere
[16024] zo vanden vyandt ghequelt ende ghetor-
[16025] menteirt dat hij daer af starf. Ende doe*n*
[16026] worde Sinte kerstijne weder jnde*n* kark*er*e
[16027] ghebrocht. wiens martelye noch niet

[16028] vulcommen en was. Doen was daer
[16029] een nyeu juge ghecoren Omme kerstij-
[16030] nen voort te tormenterene. Ende die
[16031] hiet dyon. Ende wiste al tghuent
[16032] dat zij van te vooren van hueren va-
[16033] der gheleden hadde. Ende ouermits
[16034] huerer grooter schoonheit zo worde hij
[16035] up huer verhit ende verlieft ende meende
[16036] dat hijze daer mede tot hem zoude ghetroc-
[16037] ken hebben ende bekeert van hueren propooste
[16038] Maer hij en conste. Ende aldus zo dede hij
[16039] eenen grooten ketele commen. Ende daer
[16040] dede hij bernende pec ende olye in worpen
[16041] Ende daer dede hij kerstijnen metten
[16042] hoofde nederwaert jnne schieten. Ende
[16043] vier mannen die keerdenze ende wende*n*ze
[16044] daer jnne ende hilden ze ondere met groote*n*
[16045] vorken. Ende altoos hoordemen zoete me-
[16046] lodie van zanghe. ende van spele jnden
[16047] ketele ende ronds omme. Ende bespottede
[16048] de ghuene dieze tormenteirden. Ende
[16049] dreechdeze vaste met den pijnen der hel-
[16050] len. ouermids hueren onghelooue ende
[16051] onmenschelichede. Ende doen die tweetste
[16052] juge zach dat hijze niet vernyelen en conste
[16053] doen dede hijze hanghen byden hare al
[16054] moeder naect an een peertsse. Te spijte en*de*
[16055] te spotte van allen den ghonen dieze zaghen
[16056] Maer die jnghele gods die decte huere
[16057] naecte leden. Maer emmere eer zij ghe-

[16058] dect wordde zo schaemden hem de vrauwen
[16059] huerer naectheit ende creghen groote com-
[16060] passie up huer. Ende lyepen den juge up
[16061] ende ryepen. Onnaerdich stranghe ende
[16062] wreet tyrant. hoe muechstu in dijnre her-
[16063] ten gheuinden. dusdanighe eene jonghe
[16064] teedre maecht zo onmenschelic te tormen-
[16065] tene. daer du zies datstu niet an ghewi*n*-
[16066] nen en cost*. Doen dedeze de juge vander
[16067] peertse doen. ende zeide tot huer. kerstijne
[16068] mijn goede lief. du zies hoe alle dit volc
[16069] dijnre compassie heift. ende aldus zo en
[16070] late dy niet meer quellen noch tormen-
[16071] teren Maer gaen wy ten tempele ende
[16072] dancken ende anebeden den vppersten god
[16073] dat hij dy aldus bewaaert ende bescher-
[16074] remt heift. van allen tormenten. Ende
[16075] zeide wel. want zij meende jhesu*m cristu*m
[16076] den vppersten god. daer de juge meen-
[16077] de te wezene jupiter den vppersten god
[16078] Doen zij ten temple ghijnghen daer
[16079] volchde een groot oonsprekelic* volc naer
[16080] Omme te wetene wats gheschien zoude
[16081] Ende doen kerstijne voor die afgoden
[16082] quam doen viel zij neder up huere knye*n*
[16083] ende slouch huer ooghen ten hemele w*aer*t
[16084] ende dede huer bedinghe tot gode. Ende
[16085] doen ryep zij tot den afgoden. Du booze
[16086] gheest die luuschs in dit afgod. jc mane
[16087] dy inden name jh*es*u *crist*i datstu van daer

[16088] scheeds ende ter stont met grooter drust
[16089] ende met grooten tempeeste zo schiet hij
[16090] van daer zo dat menich eeuwich mensche
[16091] al daer van vare starf ende andere vie-
[16092] len in o*n*machte ter eerden. Ende tselfs
[16093] de juge die langhe ouer doot lach. Maer
[16094] als hij weder tot hem zeluen ghecomme*n*
[16095] was. doen zeide hij tot kerstijnen du
[16096] hebs beroert den vppersten god. ja zo be-
[16097] roert dat hij van hier verscheeden es
[16098] vut compassien van dy. Ende kerstine
[16099] die andwoorde hem wedere zeere cloucke-
[16100] like ende vraechde hem hoe hij zo verblent
[16101] mochte wezen dat hij niet bekennen en
[16102] wilde die cracht ende die muechentheit
[16103] gods. Ende aldus zo bat zij voort onzen
[16104] lieuen heere dat den afgod viele ende be-
[16105] deghe te nyeten ghelijc het ter stont viel
[16106] ende worde asschen. zo dat by dien tee-
[16107] kene meer dan .iij^{M}. menschen ma*n*nen
[16108] ende vrauwen up de stede bekeerden.
[16109] Ende de juge wordde ghesleghen van-
[16110] den blixeme ende verberrende te pul-
[16111] uere: Daer naer quam de derde juge
[16112] ende hiet julyen. Ende nam kerstijnen
[16113] ende vermat hem dat hijze den afgode*n*
[16114] zoude doen aenbeden: Maer met alle
[16115] der cracht dat hij conste ende mochte zo
[16116] en conste hijze niet verporren vander ste-
[16117] de daer zij stont: Doen dede hij een won-

[16118] derlic groot vier ronds omme huer ma-
[16119] ken meenende dat hijze alzo verbernen
[16120] zoude. Ende daer stont zij in dat vier
[16121] drie daghen ende drie nachten ende then-
[16122] den drien daghen. ende drien nachten zo
[16123] ghijnc dat vier vute. Ende kerstijne
[16124] ontquam ongheschaet ende onghesche*n*t
[16125] waer jnne de juge grootelike verwonder-
[16126] de. Doen dede hij commen vele maniere*n*
[16127] van serpenten ende venijnde dieren mee-
[16128] nende datze die verbijten zouden. Maer
[16129] zij speelden met huer. ghelijc oft hadden
[16130] gheweist alle temme dieren. Doen dede
[16131] de juge noch commen twee groote serpente*n*
[16132] de welke huer hinghen an de borsten oft
[16133] een kindt gheweist dat zijnre moeder
[16134] borsten ghezoghen hadde. Doen ryep
[16135] Sinte kerstine an jhesum *cristu*m hueren
[16136] brudegoom. Mijn heere mijn god danc
[16137] ende lof lof* zo moetstu hebben inder eeuwiche-
[16138] den datstu my heden alzo verheuen hebs
[16139] by dijnre ghenaden. dat die o*n*mensche-
[16140] like dieren ende serpenten in mijnen aer-
[16141] men persoon dy gheeert ende obedient
[16142] gheweist hebben. ende my niet ghedeert
[16143] Doen wordde julyen die juge als vute*n*
[16144] zinne. Ende ryep tot den ghonen die
[16145] tghedierte vanden serpenten te bewaren*e*
[16146] hadde ende daer ghebrocht hadde. bestu

[16147] ooc mede begookelt van dezen wiue datstu
[16148] gheen macht en hebs die dieren up huer
[16149] te stuwene. Ende doen hij die dieren mee*n*-
[16150] de up huer te stuwene zo schoten zij ter
[16151] stont up hem ende verbetene. Ende tvolc
[16152] dat aenziende dat bestont met grooter cracht
[16153] te vlyene omme hem te berghene vanden
[16154] ghedierten: Doen beual kerstine den
[16155] ghedierte jnden name jhesu *crist*i dat elc zij*n*s
[16156] gaen zoude daer zij behoorden zonder ye-
[16157] mende meer te quetsene of te grieuene. ende
[16158] alzo deden zij. Doen viel zij up huere knye*n*
[16159] ende bat onzen lieuen heere hueren brude-
[16160] goom voor den dooden die tghedierte[101] daer
[16161] verbeten hadde. De welke tot huerer bede
[16162] weder up stont. ende viel huer te voete en*de*
[16163] worde bekeert. Die juge al dit aenziende
[16164] nochan* verblent jnt strec des vyands en*de*
[16165] niet bekennende die teekenen gods. zeide
[16166] tot kerstijnen: hebstu noch niet langhe
[16167] ghenouch dijne gookelrye gheoorboort
[16168] ende ghebezicht. Ende zij andwoorde he*m*
[16169] zecht aerem keytif verwoet ende buten
[16170] zinne: waert dat dij* ooghen ghezichte
[16171] hadden. du zouds bemerken ende beken-
[16172] nen. die cracht ende die teekenen gods
[16173] ende die gheloouen. Maer nv bestu ver-
[16174] blent ende verhart in dijnre aercheit. waer
[16175] by du staes te commene ter eeuwigher
[16176] verdommenesse. Ende doen dede huer

101 16160 *tghedierte*: voor dit woord staat een doorgehaalde *g*.

[16177] de juge huere maechdelike borsten af snij-
[16178] den. ende daer lyep schoone melc vute in
[16179] de stede van bloede. Ende omme dies-
[16180] wille dat zij eempaerlike noomde ende
[16181] aenryep die ghebenedide name gods
[16182] de*n* welken de juge niet hooren en mochte
[16183] zo dede hij huer de tonghe af snijden. maer
[16184] daer omme zo en lyet zij niet te min hu*er*en
[16185] heere ende hueren god aen te roupene en*de*
[16186] bet dan te vooren. mitsgaders menighe
[16187] schoone leeringhe ende bewijs der zaliche-
[16188] de dat zij daer predekede. danckende en*de*
[16189] louende gode van alle zijnre gracie die
[16190] hij an huer bewezen hadde. Emmere dat
[16191] zij gode van hemelrijke ootmoedelike bat
[16192] dat hij huer zalighe vulstandichede ver-
[16193] leenen wilde tot inder huere des doots. de
[16194] welke zij tot allen tijden bereet was te
[16195] ontfanghene. zo wanneer dat zijnen ghe-
[16196] benediden wille ware. want zij daer naer
[16197] haecte. Ende ter stont zo quam een stem-
[16198] me vuten hemele ende zeide. weerde kers-
[16199] tijne reyne ende ombesmette. den heme-
[16200] le es dy ontdaen. ende dat eeuwighe rij-
[16201] ke es dy bereet. Ende alle dat hemel-
[16202] sche heir es dy verbeyende. want du
[16203] van dijn kints beene altoos dien name
[16204] gods in eeren. ende in weerdicheden ghe-
[16205] houden hebs. Doen viel zij inden gheeste
[16206] in huerer bedinghen. Ende doen zij weder

[16207] tot huer zeluen quam. doen hoordeme*n*
[16208] wedere een ander stemme. Ende zeide
[16209] Comt mijne gheminde kerstine mijne
[16210] vercorene dochtere. ende ontfanc die
[16211] palme ende die croone der martelaren
[16212] ende dien loon dijnre zwarer passien
[16213] in belijdinghen van mijnen name. Ende
[16214] de juge dat hoorende riep up de ghone die
[16215] huer tonghe af ghesneden hadden dat zij
[16216] die niet cort ghenouch af ghesneden en had-
[16217] den. waer by hij hemlieden beual dat zij
[16218] die cort ghenouch af snijden zouden up
[16219] dat zij hueren brudegoom niet meer toe
[16220] spreken en mochte. Ende die tyrant huer
[16221] tonghe afghesneden hadde tot der necke
[16222] zo spooch zij dat stic int aenzichte vanden
[16223] juge ende hij verloos zijn ooghe. Ende doen
[16224] ryep kerstijne tot hem ende zeide Omme
[16225] dieswille datstu niet hooren en mochts dat
[16226] woordt noch dien name gods. zo es dy dit
[16227] ghebuert dat mijn tonghe die dat woordt
[16228] gods predekede dijn ooghe vute gheworpe*n*
[16229] heift. Ende vut grooter hitten van gram-
[16230] schepen zo dede de tyrant twee schichten up
[16231] huer schieten. Vanden welken den eenen
[16232] vlooch in huer zijde. ende den anderen die
[16233] vlooch in huer herte. Ende alzo starf zij
[16234] martelarighe gods. Ende een van huerer
[16235] maechschepe. die bekeerde terstont. ende
[16236] nam hueren dooden lichame ende begrouf-

[16237] fene. Ende bescreef huer legende jnt lan-
[16238] ghe als ghij ghehoort hebt: O helighe
[16239] martelarighe ende maecht gods Sinte
[16240] kerstijne zalighe gods vercorene bruut jc
[16241] bidde dy duer die helichede die dy god mits
[16242] dijnre passye weerdich ghemaect heift
[16243] datstu voor my aerme zondersse bidden wils
[16244] die naer dijnen name ghenaemt bem. En*de*
[16245] weist mijnre medelijdende ende verbiddeghe
[16246] alzo waerlike als ic my verblijde dijne
[16247] glorieuze passie ende pijne te hebbene ver-
[16248] mondt. Ende hier bescreuen ter eeren van
[16249] dy Biddende dat dy ghename zij zo dat
[16250] dijn leuen ende martelye allen vrauwen
[16251] cause ende exempel zij. van behoudenessen
[16252] Amen: Lieue vriendeghe wat wil jc v
[16253] vele meer zegghen omme onze stede te ver-
[16254] vullene Laet ons tonzer hulpen nemen
[16255] die .xj^{M}. maechden mids huerer Cuenijn-
[16256] ghinne Sinte vrssele gods weerdighe
[16257] martelarighen die voor dien ghebenedi-
[16258] den name gods alle ghestoruen zijn. Ende
[16259] vuteghegheuen waren inder weerelt te
[16260] huwene. Ende by toedoene vanden heli-
[16261] ghen gheeste quamen te kuelene daer zij
[16262] veruolcht waren ende bestoormt meenende
[16263] dat zij dien name gods afghegaen zou-
[16264] den hebben. Maer zij en deden. want zij
[16265] daer vooren cooren die doot. Ende bleue*n* jnt
[16266] ghelooue jh*es*u *crist*i. als vrome campioenen

[16267] des kerstins gheloue
[miniatuur 125; niet uitgevoerd]

Cap. 11

[16268] Van vele diuerschen vrauwen zeere helich
[16269] die huer kinderen voor hemlieden zaghen
[16270] martelie om de name gods:

[16271] [**O**] Cch* wat es deerlikere ter weerelt
[16272] te ziene. dan een moeder huer
[16273] kindt voor huer ooghen te zien
[16274] doodene Nochtans es tghelooue
[16275] vele crachtighere alst wel ghebleken es
[16276] an vele diuerschen vrauwen die huer
[16277] kinderen voor tghelooue hebben ghezien
[16278] steruen. Ende hebbenze zelue daer jnne
[16279] ghestiuet ende ghesterket. Ende hebben
[16280] al omme by ende an gheweist daerme*n*
[16281] huer kinderen tormenteirde Ende heb-
[16282] benze daer jnne vertroost ende gheconfor-

[16283] teirt van ancxte dat zij huer tormenten
[16284] ende martelyen niet en zouden vulco*m*men
[16285] hebben. Ende naer de tormenten ende
[16286] martelyen van hueren kinderen. hem
[16287] zeluen hebben laten passien ende pijnen
[16288] omme de belijdenesse der name gods ende
[16289] zijn mede martelarighen ghestoruen als
[16290] die helighe vrauwe Sinte felicitas die
[16291] zeuen schoone jonghelinghen huer kindere*n*
[16292] voor hueren ooghen zach martelyen ende
[16293] dooden. Ende die altoos stiuede ende sterke-
[16294] de in paciencien ende verduldicheden Ende
[16295] namaels zelue martelarighe starf. Ende
[16296] huer zeluen gode van hemelrijke offerde
[16297] in sacrificien. Desghelijcx die heli-
[16298] ghe vrauwe Sinte Julitta die hueren
[16299] eenighen zone. Thir. voor hueren ooghen
[16300] zach teen ledt vanden anderen trecken daer
[16301] zij hem eempaerliken het ghelooue gods
[16302] voor ooghen leyde Ende daer jnne stiuede
[16303] ende sterkede up dat hij vulstandich ble-
[16304] ue Ende de croone der martelaren niet en
[16305] verbuerde. Zonderlinghe mids dat hij
[16306] noch een cleen theer kindekin was. Zo
[16307] dattet allen menschen verwonderde van-
[16308] der verduldichede van dien jonghen kin-
[16309] dekine. Ende hoe vulstandelike dattet de*n*
[16310] name gods in zijnen mondt hadde. Ende
[16311] eempaerlic ryep. JC bem kerstin jc bem
[16312] kerstin. heer jhesus *crist*us dy louic ende

[16313] dancke dijnre ghebenedider gracie datstu
[16314] my int ghetal dijnre vercorene mede ghe-
[16315] roupen hebs. heere en late my niet. wa*n*t
[16316] ic dy niet late en wille. Ende tkindt ghe-
[16317] martelyet was. Doen en rustede de moeder
[16318] niet zij en starf mede martelarighe gods
[16319] Jn welker passien ende martelyen alzo wel
[16320] van huer als van hueren kinde menich
[16321] eeuwich mensche tot gode bekeert wordde
[16322] ende worden kerstenen. Desghelijcx
[16323] die weerdighe vrauwe Sinte blandina
[16324] die huere eeghene dochtere voor huere*n* ooghe*n*
[16325] zach martelyen. die zij vromelic ende ver-
[16326] duldichlike by stont altoos ghesterkende
[16327] int ghelooue. Ende huer altoos voorooghen
[16328] legghende die glorie vanden eeuwighen
[16329] paradijze. Ende de zware pijnen ende de
[16330] tormenten vander hellen zo dat zij vulsta*n*-
[16331] dich bleef tot inder doot. Ende daer naer
[16332] worde blandina zelue veruolcht ende
[16333] ghemartelyet. vele zwaerdere ende vele
[16334] onmenschelikere dan huer dochtere
[16335] gheweist hadde: Want zij was ghe-
[16336] lijc Sinte lauwereyns up eenen grooten
[16337] yserin roostere ghebraden. Ende daer zo
[16338] gaf zij gode haren gheest.

[miniatuur 126; niet uitgevoerd]

Cap. 12

[16339] Vander weerder maecht Sinte marine die
[16340] in een mannen cloostere langhe ouer man
[16341] ghijnc Ende die vele te lijdene hadde .xij^{e}.

[16342] [**M**] En mochte hier velerande heli-
[16343] ghe maechden ende martela-
[16344] righen vermonden ter eeren gods
[16345] ende in vermeersene van onzer
[16346] stede zo die ter weerelt ghestor-
[16347] uen zijn. zo die in religioene huer leuen
[16348] gheleet hebben. Ende zonderlinghe van
[16349] tween. daer de legende zeere zoete ende
[16350] deuoot af es. altoos in versterkenessen
[16351] der duecht van paciencien ende van ver-
[16352] duldicheden: ¶ Het was eens een goet
[16353] duechdelic weerlic man. Ende hadde

[16354] eene eenighe dochtere gheheeten marine
[16355] deze dochtere gaf hij eenen van zijnen
[16356] gheslachte in handen te bewarene ende
[16357] hij trac in een religioen van mannen
[16358] daer jnne dat hij zeere helichlike ende
[16359] zeere weerdichlike jnne leifde. Niet-
[16360] temin zo lach hem altijt dit dochterkin
[16361] jnden zin. Ende hem deerde dat hijt ter
[16362] weerelt ghelaten hadde zo dat hij daer
[16363] jnne zo verdrouft wordde dat hij van druc-
[16364] ke groote ziecte ghecreech ende en conste noch
[16365] gheleuen noch ghesteruen. De abdt van
[16366] den cloostere die mercte wel dattet niet dan
[16367] druc ende rauwe en was dat deze goede
[16368] man in zijn herte hadde daer af dat hem
[16369] de ziecte ghecommen was meenende oft
[16370] hem berouwen hadde ghezijn dat hij jnt
[16371] religioen ghecommen ware ende de wee-
[16372] relt achter ghelaten hadde. Vp eenen tijt
[16373] emmere zo sprac hem de abdt an ende
[16374] vraechde hem zeere minlike ende zeere vrie*n*-
[16375] delike hoet met hem stoet want hij wel
[16376] zach dat hij jnt herte te lijdene hadde
[16377] meer dan anderssins. Doen die goede
[16378] religieux dat hoorde vut grooten betrau-
[16379] wene van zijnen abdt die zeide hem hoe
[16380] dat hij in zijnen zinne zo vele te lijdene
[16381] hadde dat hij dat qualiken ghelijden
[16382] conste Ende dat omme eens cleens kin-
[16383] dekins wille dat hij jnder weerelt ghe-

laten hadde daer vooren dat hij zwaerli-
ken zoorghede dattet verloren loopen
zoude ende verdolen daer hij cause af we-
zen zoude. Ende aldus zo en conste hij
dat niet vergheten: Doen de abdt dat
hoorde dattet anders niet en was. Ende
want hij wiste dat die religieux zo min-
like ende duechdelike hem zeluen drouch
onder de broeders zo gaf hij hem oorlof
ende consent. dat hij dat kindekin vute
der weerelt halen zoude. Ende dat
hijt daer jnt cloostere bringhen zoude
meenende dattet een knechtkin ware
maer het was een meiskin. Deze goede
religieux dit confoort hebbende van zij-
nen abdt. ghijnc jnde weerelt daer hij
zijn dochterkin vant. Ende vraechde
huer oft zij niet en zoude willen weder
met hem commen woonen alzo hij huer
zegghen zoude. Ende alzo de helighe
gheest daer jnne wrochte. zo andwoor-
de het kindt. jaic vader Doe ghijnc
die goede religieux ende hij vercleedde
dat kindt in mannen habijte. Ende
jnstrueirde dat van als dattet te doene
oft te zegghene zoude hebben. Ende
bouen al dattet om leuen noch om ster-
uen niet en zoude laten blijken dattet
een meyskin ware. Ende dat beloofde
tkind zijnen vadere. Ende alzo leedede

[16414] die goede religieux zijn dochterkin byn-
[16415] nen zijnen cloostere. De abdt ende de
[16416] broeders dat kindekin aenziende meene*n*de
[16417] dattet een knechtkin ware begracieden
[16418] dat alle gadere zo dat de abdt[102] dat een
[16419] monicxkin maecte. Ende gaf hem de
[16420] name Broeder marijn. Ende alzo ghijnct
[16421] menich jaer up ende nedere. ende leerde
[16422] ende profiteirde zeere wel inder ordene
[16423] zo dattet mede professie dede ghelijc andere
[16424] broederen zonder dat yement in eenigher
[16425] wijs gheware mochte worden dattet eene
[16426] maecht ware. Emmere alst den heere
[16427] gheliefde deze goede religieux huer. vader
[16428] worde afliuich ende starf. Ende eer hij
[16429] steruen zoude zo ryep hij broeder marijn
[16430] zijn kindt tot hem ende leerde hem meni-
[16431] ghe schoone leere. Ende onder al zo beual
[16432] hij hem zonderlinghe dat hij altoos zijne*n*
[16433] ouersten obedient wezen zoude. Ende elke*n*
[16434] groot ende cleene oudt ende jonc euen be-
[16435] dienstich ende oodmoedich ende dat hij lie-
[16436] uer steruen zoude ende al lijden dat men-
[16437] sche up eerderijke stonde te lijdene eer hij
[16438] zoude laten blijken dat hij eene vrauwe
[16439] ware. Ende aldus verschiet van dezer
[16440] weerelt deze goede oude vadere. Ende de
[16441] abdt die stelde broeder marijn zijn kindt
[16442] in zijn celle. Menighen tijt zo conuerseirde
[16443] Broeder marijn met den andere*n* moneke*n*

102 16418 *abdt*: voor de *a* staat de aanzet tot een andere letter.

[16444] in zo grooter eerbaerheden wijsheden
[16445] oodmoedicheden ende welgheminthede*n*
[16446] ende stranghicheden van leuene dat zij*n*s
[16447] ghelijke int cloostere niet en was:
[16448] Dit cloostere stont verre van eenre
[16449] goeder stede daer eene wekemarct lach
[16450] Ende aldus zo ghijnghen de broeders
[16451] by ghebuerten ter stede huere proua*n*cien
[16452] ende noodtdurst halen: jnsghelijcx
[16453] broeder marijn alst zijne ghebuerte
[16454] was. Ende zomtijts ghebuerdet in wijn-
[16455] tertijden by quaden wedere ende zoorghe-
[16456] lijken weghen ende cortheden van daghe*n*
[16457] zo dat de broeders huerer bederuen niet
[16458] ghedoen en consten ende ouer ende weder
[16459] gaen bynnen eenen daghe zo dat zij zom-
[16460] wijlen vernachten moesten jnde stede
[16461] Sghelijcx broeder marijn alst zijne ghe-
[16462] buerte was. Emmere up eenen tijt zo
[16463] ghebuerdet. dat inde herberghe daer
[16464] broeder marijn thuus lach inde stede de
[16465] dochtere vanden huuze beurucht worde
[16466] ende creech een kindt: Vadere ende moe-
[16467] dere dit gheware wordende streden hue-
[16468] rer dochtere up met foortsen droughen
[16469] huer ouere dat zij zegghen en*de* lijden moeste
[16470] dat zij dat kindt drouch by broeder marijn
[16471] vut welker zaken wille zij cause ende
[16472] occasie hadden ten clooster te commene
[16473] van broeder marijn ende ouer hem te

[16474] claghene als zij deden. Deze clachte ghe-
[16475] daen zijnde. de abdt die dede broeder ma-
[16476] rijn by hem roupen. Ende daer ghijnc
[16477] hem de abdt ter presencie vanden claghers
[16478] zeere scherpelike ende zeere smadeliken
[16479] ouere zegghende dat hij niet weert en
[16480] ware met den anderen int cloostere te
[16481] wezene of te verkeerene. Maer dat hij
[16482] weerdich ende digne ware groote zware
[16483] penitencie allen den anderen tot eenen exe*m*-
[16484] pele te lijdene ende zo vele meer dat zij
[16485] hem hilden voor eenen den ghereghelsten
[16486] den deuootsten ende bestleuensten monick
[16487] die inden cloostere wezen mochte. Het wel-
[16488] ke die helighe maecht aenhoorende ver-
[16489] drouch dat patientelike ende in alder
[16490] verduldichede. Ende hadde lieuer dat
[16491] fait up huer te nemene als of zijt ghedaen
[16492] hadde. dan zij tot huerer excusacie hadde
[16493] ghelaten blijken dat zij een vrauwe wa-
[16494] re. Ende inder natueren o*n*moghelic ware
[16495] te ghebuerene. Maer dancte altoos ende
[16496] loofde hueren heere hueren god in huerer
[16497] herten dat die dach ghecommen ware dat
[16498] zij omme zijnen wille onuerdient wat
[16499] lijden mochte. Peinzende ende bedincke*n*de
[16500] het goont dat huer. huer vadere in zijn vuter-
[16501] ste ghezeit ende gheleert hadde het wel-
[16502] ke zij hem belooft hadde vromelic te vul-
[16503] bringhene. Ende aldus viel zij den abdt

[16504] ende den claghers te voete in alre ootmoedich-
[16505] eden. zegghende mijn schult vadere jc be-
[16506] gheere penitencie: Deze abdt anhoorende
[16507] dat zijt bekende meenende dattet waer
[16508] ware. die dede broeder marijn zeere deerli-
[16509] ke ende zeere rudeliken handelen ende de-
[16510] dene vute den cloostere jaghen als die
[16511] niet niet* weerdich en ware onder zulc
[16512] een ghezelschip in gheender manieren te
[16513] wezene. Ende verboot den poortier dat
[16514] hij broeder marij* nemmermeer als broe-
[16515] der van daer bynnen. bekennen oft tou-
[16516] uen en zoude. Ende doe broeder marij* al-
[16517] zo vute der poorten vanden cloostere v*er*jaecht
[16518] ende ghesteken was. doen viel hij up zij-
[16519] ne knyen inder eerden ende dancte zijnen
[16520] heere zijnen god. van als dat hem gheschiet
[16521] ware. Niet te min zo bleef hij voor de poorte
[16522] ligghende ende en wilde vander poorte niet
[16523] noch om leuen noch om steruen. Ende
[16524] maecte daer voor de poorte een hol. ende
[16525] een hutkin jnde eerde daer hij jnne lach
[16526] alzo hij vute den cloostere gheworpen was
[16527] alst gode gheliefde ende den tijt vervult was
[16528] zo wordde de dochter vander herberghe ver-
[16529] ledicht van kinde. De vadere van huer
[16530] verhoorende dat broeder marijn noch voor
[16531] de poorte vanden cloostere lach ende van
[16532] daer niet en wilde. die nam tkindt vut
[16533] spijte ende droucht broeder marijn in grooter

versmaethede. Ende zeide hebje hier voor-
tijts de goede daghen oft nachten ghehadt
van dezen kinde zo hebt ooc nv daer voore*n*
die aermoede ende het verdriet daer me-
de. Broeder marijn het kindekin aenzien-
de vut grooter compassien ontfijnct zeere
herteliken. Ende namt tot hem ende bat
den almoghenden heere in goeden betrauwe-
ne dat hij doch tskindekins ontfaermen wil-
de ende hem zijne godlike gracie verleenen
dat kindekin up te voedene het ware messe-
lic wat god daer an verhouden hadde. De
broeders vanden cloostere hoorende dat broeder
marijn het kindt ghebrocht was tot zijn-
der confusie ende versmaethede die hadden
meer compassien up tkindekin dan up hue-
ren broedere. Emmere tseens om tsanders
wille zo verbaden de broeders aen den abdt
datmen broeder marijn daghelijcx de ael-
moesene gheuen zoude ghelijc alle anderen
godsboden ende aerme lieden. het welke de
abdt consenteirde met grooter bede. Ende
alzo bleef broeder marijn. daer voor de poorte
vanden cloostere ligghende met den kinde
bijden zeuen jaren. Omtrent den zeuen
jaren de broeders aenziende die groote ghe-
stadichede van patiencien ende oodmoediche-
de van broeder marijn. die baden de*n* abdt
alle gadere zo herteliken dat hij dien doch
in gratien ontfanghen wilde. Ende zeiden

[16564] hem dat hij van gods weghen daer niet voor
[16565] bij en mochte hij en moestene in gratie*n* ont-
[16566] fanghen aenghezien die zware aermoede
[16567] die schande die schaemte ende het verwijt
[16568] dat hij daer vooren zo langhe ende zo vedul-
[16569] dichlike* gheleden hadde zo dat zij dies alle
[16570] gadere verwonderden. Emmere ten laet-
[16571] sten zo consenteirde de abdt dat broeder ma-
[16572] rijn weder bynnen commen zoude. maer
[16573] hij en ware niet weerdich dat hij onder de
[16574] monicken als monick verkeeren zoude:
[16575] maer hij zoude wezen als een verworpen
[16576] mensche huerer alre slaue. Ende het
[16577] alre verworpenste ende smadelicste werc
[16578] onzuuere. ende onreyne dat int cloostere
[16579] zoude commen te doene. dat zoude broeder
[16580] marijn doen ende gheen andere. Ende
[16581] bouen dien noch andere penitencie. Al twel-
[16582] ke broeder marijn noch menich jaer dede
[16583] in alre patiencien ende verduldichede dies
[16584] hem de moniken te mael verwonderden.
[16585] Jn thende zo tastede onze heere broeder marijn
[16586] van ziecten daer af dat hij starf ende niet en
[16587] bequam. Doen hij doot was doen ghijnghe*n*
[16588] de broeders bijden abdt. ende vraechden hem
[16589] wat men met den lichame doen wilde Ende
[16590] die abdt die zeide datmen het lichame alzo
[16591] alst ware verre buten den cloostere jnden
[16592] ackere deluen ende begrauen zoude. Ende
[16593] hem anders niet doen. De Broeders

[16594] vut grooter compassien die onderwezen
[16595] den abdt dat hij alzo wel mochte vele
[16596] te fel ende te wrakich zijn up zijnen eue*n*-
[16597] meinsche als te lettel. hoewel dat hij
[16598] ghesneift hadde. Ende aldus baden den
[16599] abdt alle ghemeenlike aenghezien zijn
[16600] penitentie ende zijn groote verduldichede
[16601] ende oodmoedichede daer hij jnne ghe-
[16602] bleuen ware tot der doot datmen ten mi*n*-
[16603] sten het lichame dwaen ende reeuwen
[16604] zoude. Ende voort beuelen der ghewye-
[16605] der eerden: het welke de abdt zeere noode
[16606] dede. maer emmere ter grooter bede van
[16607] allen den broederen ghemeenlike zo con-
[16608] senteirdet hij: De broeders huer deuoir
[16609] doende omme het lichame te ontcleedene
[16610] ende te zuuerene vonden ter stont als
[16611] zij handt daer an sloughen twee schoone
[16612] vrauwen borsten. Waer jnne zij grootelike
[16613] ende zeere versaecht wordden. Finalike
[16614] zij vonden dattet een vrauwe was. niet
[16615] voordere en dorsten zij ant lichame co*m*men
[16616] Maer zij lyepen met grooter verbaesthede
[16617] tot den abdt biddende dat hij dat doode
[16618] lichame zoude willen aenschauwen om-
[16619] me zekere teekenen die zij daer aen ghe-
[16620] uonden hadden. Ende doen de abdt qua*m*
[16621] ende zach dattet een vrauwe was. doen
[16622] wordde hij zo zeere versaecht dat hij van
[16623] vare ter eerden zeech hem ontziende voor

[16624] gode dat hij hem zo fel ende zo o*n*mensche-
[16625] lic gheweist hadde wel ziende dat hij
[16626] gheen schult en hadde. twelke hij verpe-
[16627] niciet* hadde. Een broeder van daer
[16628] bynnen die een lucht verloren ghehadt
[16629] hadde menich jaer viel voor dat lichame
[16630] te voete ende custet. Ende met dien zo ghe-
[16631] creech hij weder zij*n* lucht dat hij verloren
[16632] hadde. Doen dede de abdt dat lichame
[16633] reeden ende cleeden ghelijc eenen monick
[16634] Ende dede dat begrauen in eene capelle
[16635] neffens den choore met alre chiere ende
[16636] weerdichede die conste ende mochte Ende
[16637] hij dede zelue den dienst: Ter zeluer tijt
[16638] dat broeder marijn in baren stont zo word-
[16639] de de moedere vanden kinde dat broeder
[16640] marijn ghebrocht was bezeten ende vute
[16641] den zinne. Ende ryep met luder stemmen
[16642] O weerdighe gods bruut ende maghet
[16643] Sinte marijn: Ontfaermt v mijnre ende
[16644] bidt voor my. Het es al mijn schult ende
[16645] den ghonen diet my rieden. dat jc zeide
[16646] dat ghij de vader van mijnen kinde waert
[16647] Het welke nv onmoghelic ghebleken
[16648] es. Ende tjeghen nature. daer vooren
[16649] dat jc nv draghe die wrake gods. De va-
[16650] dere ende andere dat hoorende voerden
[16651] die moedere tot den lichame van Sinte
[16652] marijn. Ende aldaer zo wordde zij verlost
[16653] ende ghezondt. Ende diende voort alle

[16654] huer daghen Sinte marijn:
[miniatuur 127; niet uitgevoerd]

Cap. 13

[16655] Vander heligher maecht Eufronia die
[16656] huer ooc begaf in een mannen cloostere

[16657] [**D**] Esghelijcx bescrijftmen .xiij^{e}.
[16658] van eenre andere heligher:
[16659] maecht in alixandrien Ende
[16660] hiet Eufronia. De welke by
[16661] by* bede van eenen heligh*e**n* va-
[16662] dere ende abdt van gode verleent was ee-
[16663] nen rijken man ende hiet furssius. De-
[16664] ze schoone maecht commende tot huere*n*
[16665] jaren van verstannessen. Ende verstae*n*-
[16666] de dat zij ter bede van dien goeden heli-
[16667] ghen abdt hueren vadere van gode ver-
[16668] leent was Gaf voort alle huere begheerte
[16669] hoe zij dan meest gode dies dancken ende
[16670] hem behaghen mochte. Gode ghelouende

[16671] zuuerhede. Ende aldus zo trac zij mans
[16672] cleederen an. Ende doolde heymelike vut
[16673] huers vaders huus tot in eender abdye
[16674] Begheerende aldaer voor muenick ont-
[16675] fanghen te wezene. Ende zegghende dat
[16676] hij een jonghelijnc ware vut des keyzers
[16677] houe Ende dede hem heeten broeder sma-
[16678] roch: De abdt anders niet wetende dan
[16679] dattet een jonghelijnc ware die vraechde-
[16680] ne ende die examineirdene. Ende zij ver-
[16681] andwoorde hem zo duechdelic ende zo ootmoe-
[16682] delic ende deuotelic zo dat hij grooten vrede
[16683] daer jnne hadde zo deden ooc alle de broe-
[16684] ders ghemeenlic. Ende aldus zo wordde Euf-
[16685] fronia aldaer ontfanghen voor muenick
[16686] huer vadere huers ghemissende zochte zijn
[16687] dochtere in allen canten met grooter bedrouft-
[16688] heden ende zo vele te meer om dat hij wiste
[16689] dat zij ter bede van dien helighen abdt hem
[16690] van gode verleent was. Ende waer de vadere
[16691] eenighen goeden deuoten persoon wiste man
[16692] oft wijf daer ghijnc hij toe zijnen noodt
[16693] claghende. Ende zonderlinghe dat hij niet
[16694] gheweten en conste oft hem zijn dochtere van
[16695] yemende foortselike ontleedt ware oft dat
[16696] zij huers moets wille wech ghegaen ware
[16697] wel oft qualiken. Ende een yeghelijc die
[16698] troostene zo hij best conste: zo dat ooc quam
[16699] in dat cloostere daer Euffronia was. Ende
[16700] daer claechde hij den abdt al zijn belanc zeg-

[16701] ghende hoe dat hem tverlies van zijnre doch-
[16702] tere zo vele te meer deerde ende ter herten
[16703] ghijnc omme dat hij wiste dat zij hem van
[16704] gode ter bede van eenen helighen vadere
[16705] verleent ende ghegheuen was. Die goede
[16706] abdt dat hoorende troostede den goeden man zo
[16707] hij best mochte. Ende zeide hoe dat niet wel
[16708] gheloouelic en ware. dat goont dat god ter
[16709] bede van zulken eenen helighen vadere ver-
[16710] leent hadde god en zoude dat behouden bewa-
[16711] ren ende beweghen ter zalichede. Ende alzo
[16712] ghijnc die vadere van Eufronia van cloostere
[16713] te cloostere. Ende van deuoten lieden tot de-
[16714] uoten lieden jammerlike beweenende ende
[16715] beclaghende zijn dochtere. Ende alzo ghij*n*c
[16716] processie wijs alle die cloosters omme van-
[16717] der prouincie nv deen nv dandere langhen
[16718] tijt ende menichwaruen. Ende zonderlin-
[16719] ghe meest int cloostere daer Euffronia was
[16720] Eufronia die leefde zo duechdelike ende
[16721] zo deuotelic ende ooc zo stranghelike in
[16722] penitencien dat nauwelic eenich vanden
[16723] monicken en was die zo helichliken leef-
[16724] de. Ende daer toe zo hadde zij die gracie
[16725] van gode. den bedructen zo herteliken te
[16726] vertroostene ende te vreden te stellene dat-
[16727] men dies huers ghelijke niet en wiste. En*de*
[16728] aldus zo ghebuerdet dat huer vadere eene
[16729] reyze onder meer ten cloostere quam. biddende
[16730] den goeden abdt dat hij gode voor hem bidden

[16731] wilde dat hij doch goede tijdijnghe ende
[16732] nyemare van zijnre dochtere verhooren
[16733] mochte. Doen wordde die abdt hem be-
[16734] dijnckende van dien jonghelijnc die zeide
[16735] dat hij vute des keysers houe ware. Ende
[16736] wetende dat die jonghelijnc die gracie
[16737] van gode hadde dat gheene bedructe van
[16738] hem onghetroost noch ongherust en ghij*n*-
[16739] ghen. dede den vadere van euffronia lee-
[16740] den tot huerer celle vp dat hij van huer
[16741] wat troostelicheden vercrijghen mochte
[16742] niet anders wetende dan dattet een jonghe-
[16743] lijnc ware vute des keysers houe ghecom-
[16744] men alzo hij zeide. Ende doen de vadere
[16745] van eufronia voor huer celle clopte. Ende
[16746] zij de duere open dede. doen verkende zij
[16747] terstont hueren vadere. Maer hij en[103] verken-
[16748] deze niet. mits dat zij van grooter absti-
[16749] nencien die zij dede zo zeere verkeert was
[16750] ooc mede vercleet wezende in muenicx ha-
[16751] bijte. Ende huer vielen de tranen vuten
[16752] ooghen. maer zij decte huer zo zij naest co*n*ste
[16753] Ende bedwanc huer zeluen ten besten dat
[16754] zij conste ende mochte. Ende ghijnc huer
[16755] vadere huer zijnen nood claghen van zijn-
[16756] der dochtere. Ende zeide huer alle de
[16757] gheleghenthede het welke zij al wel wiste
[16758] jnder waerhede dattet alzo ware. Emme-
[16759] re zo troostede zij hueren vadere zeere herte-
[16760] like ende zeide hem. Ende zeide he*m** he*n*de-

103 16747 *en*: klein bovengeschreven (met verwijsteken∧).

[16761] like dat zij hoopte an gode ou*er*ghemerct
[16762] dat zijn dochtere van gode hem verleent
[16763] was by beden van eenen goeden helighe*n*
[16764] man god zoude hem die gracie gheuen
[16765] dat hij zijn dochtere noch vinden zoude
[16766] voor zijn doot in goeden duechdeliken le-
[16767] uene ende noyt ghesneift hebbende als
[16768] zij hoopte. waer jnne huer vadere he*m*
[16769] zeere zonderlinghe wel ghetroost ende
[16770] gherust van herten stelde. Ouermits den
[16771] grooten lof diemen dien jonghelijnc gaf
[16772] Ootmoedeliken biddende den zeluen jon-
[16773] ghelijnghe dat hij gode voor hem bidden
[16774] wilde dat hem doch alzo geschien mochte
[16775] Ende onder al zo nam hij oorlof anden
[16776] jonghelijnc. Ende quam wedere tot den
[16777] abt. Ende zeide hem hoe dat hij noyt
[16778] vriendelik*er* noch troosteliker jonghelij*n*c
[16779] gheuonden en hadde. oft daer hij oyt zo
[16780] gherust van herten of schiet als hij dede
[16781] te dier huere. Niet langhe en conste deze
[16782] goede man achterghebliuen hij en quam
[16783] vele ghetijdeliker tot dien cloostere dan
[16784] tot eenighen anderen Ende dat omme dies
[16785] jonghelijncx wille. Ende zo lanc zo ster-
[16786] kere zo zeide hem die jonghelijnc dat hij
[16787] vulcommeliken hoopte an gode dat die
[16788] goede man voor zijn doot zijn dochtere
[16789] noch zien zoude ghelijc hij hem dicwijle
[16790] te vooren ghezeit hadde. Ende dat ghe-

duerde wel xxxviij. jaer. Emmere alst
onzen heere gheliefde. Eufronia viel in
eender ziecten daer of dat zij starf. Maer
bynnen huerer ziecten ouerdijnckende
dat zij dicwijle hueren vadere ghezeidt
ende ghetroost hadde dat zij hoopte an gode
dat hij zijn dochtere noch zien zoude voor
zijn doot ongheblaemt oft ongheuioleirt
ende in duechdeliken leuene. Nam eene*n*
brief ende screef daer jnne: Lieue vadere
en versaecht v niet. maer danct den almo-
ghenden heere die v deze gracie verleent
up eerderijke. JC bem Euffronia uwe
dochtere die ghij zo langhe ghezocht hebt
Ende aldus zo bem jc hier ghecommen
gode lof ongheblaemt oft ongheuioleirt
mijns lichaems. Jn teekene van dezen zo
en zal gheen mensche die leeft dezen brief
vut mijnder dooder handt connen ghe-
crijghen dan ghij alleenlic ter presencie
van mijnen abdt ende alle den broeders
Ende bidde v duer god dat ghij my
vergheuen wilt dat jc alzo zonder uwe*n*
oorlof ende wete van v doolde. ende v
liet in dezen zwaren drucke. wel wetende
dat ic v zeere lieftal was ende bemindt
ouermids dat jc v van gode ter bede van
dezen goeden man onzen abdt v verleent
was. Ende helpt mijnen schamelen lich-
ame ter eerden. ende bidt voor my. Ende

[16821] recht eer Eufronia steruen zoude zo bat
[16822] zij den broeders dieze bewaerden datmen
[16823] den goeden man zoude laten weten die
[16824] huer zo ghetijdelic plach te visenterene
[16825] dat hij voor huer bidden wilde. want zij
[16826] hoopte dat den tijt ghecommen ware.
[16827] datze god halen wilde biddende dat hij
[16828] tot hueren hende wezen wilde. De goede
[16829] man dat hoorende wordde zeere bedruct.
[16830] ende metallen ontstelt. want hij an nye-
[16831] mende meer troosts en vant dan an dien
[16832] broeder smaroch alleenlic. Ende met
[16833] grooter haest zo pijnde hij hem daerw*aer*t
[16834] Maer eer dat hij toe conste ghecommen
[16835] broeder smaroch was ouerleden. Ende
[16836] als zij steruen zoude zo nam zij dien brief
[16837] die zij an hueren vader ghescreuen had-
[16838] de in huere handt ende alzo starf zij. De
[16839] broeders dieze bewaerden die zaghen den
[16840] brief wel van buten maer anders niet
[16841] Ende meenden oft eenighe deuocien had-
[16842] de ghezijn daer jnne dat zij steruen wil-
[16843] de. Ende aldus alzo langhe als zij leuen
[16844] in hadde zo en namen zij huer den brief
[16845] niet: Maer als zij zaghen dat zij ghe-
[16846] hendt was zo meende*n* zij huer den brief
[16847] vuter handt te nemene. Ende voort het
[16848] lichame te reedene ende te cleedene als
[16849] dat behoorde. Maer al hadden zij eeuwe-
[16850] lic ghetrocken zij en hadden den brief

[16851] vut hueren dooden handen niet ghetroc-
[16852] ken zij ryepen den abdt ende tconuent. maer
[16853] nyement en conste den brief ghecrijghen
[16854] Binnen dezen tijde zo quam huer vader toe
[16855] zeere bedruct ende zeere beweent ouermids
[16856] der tijdinghe die hem ghecommen was van
[16857] broeder smaroch. Niet anders wetende alle
[16858] gadere dan dattet een jonghelijnc ware
[16859] vute des keyzers houe alzo hij gheseit had-
[16860] de als hij ontfanghen wordde. Alle gadere
[16861] hadden zij ghenouch te doene den goeden
[16862] man te troostene ende te vreden te stellene
[16863] van zijnen drucke. Emmere zo bat hij
[16864] den abdt. dat hij hem minlike consente-
[16865] ren wilde. dat hij den dooden mont die
[16866] hem zo menich trostelic* woordt ghegheue*n*
[16867] hadde eens cussen mochte Ende de abdt
[16868] die consenteirdet. Ende met dien dat
[16869] hij hem zeluen booch omme den dooden licha-
[16870] me te cussene zo ontviel den dooden dien brief
[16871] jnden handen vanden goeden man waer jnne
[16872] de goede man ende de abdt ende alle tconuent
[16873] zeere verwonderden. Ende doen nam de
[16874] abdt den brief vanden goeden manne ende
[16875] las dien ouerluudt als vooren ghescreuen
[16876] staet. Ende alzo wast al vulcommen
[16877] het ghuent dat Eufronia hueren vadere
[16878] dicwijle ghezeit hadde bynnen hueren
[16879] leuene: ghelijc hier bouen jnt langhe
[16880] ghescreuen staet

[miniatuur 128; niet uitgevoerd]

Cap. 14

[16881] Van drien maechden ghezusteren te roome
[16882] die marthelarighen storuen. Ende van Sinte
[16883] Anastasia die de martelaren gods visenteirde
[16884] Ende oeffende inden karkere Ende in hueren
[16885] tormenten Capittel .xiiij^{e}.

[16886] [**T**] En tijde dat die keyzer theodosius
[16887] regneerde te roome Ende groote
[16888] persecutie dede jnder kerstinhede
[16889] zo was te roome eene vutnemen-
[16890] de schoone ende edele vrauwe ende daer toe
[16891] mede rijke. Ende vanden machtichsten
[16892] van roome. gheheeten Anastasia. Deze
[16893] edele vrauwe hadde groote hertelike com-
[16894] passie up de aerme kerstene daghelijcx
[16895] aenziende die zware pijnen ende tormenten
[16896] diemen hem aen dede up dat zij *cristu*m looche-
[16897] nen zouden. Ende aldus up dat zij die

[16898] gods vrienden ende martelaren dach na dach
[16899] visenteren mochte. Ende die troosten ende
[16900] ghesterken in hueren lijden. zo veranderde
[16901] zij huer habijt. jnt habijt van eenre aermer
[16902] schamelre vrauwen. Ende met eene huer
[16903] dienstwiue: Sghelijcx ghecleet zo ghijnc
[16904] zij daghelijcx jnde karkeren ende vanghe-
[16905] nessen daer de martelaren laghen. Ende
[16906] lauede die met wijne ende andere lieuelike
[16907] spijzen Ende zo zij best conste ende mochte
[16908] zo dwouch zij ende zuuerde huere wonde*n*
[16909] Ende bestreecse met zaluen die zij daer
[16910] toe hadde ghedaen maken. Ende dat de-
[16911] de zij alzo langhe dat zij emmere ghe-
[16912] wroucht wordde. Ende wordde ghezeidt
[16913] eenen edelen van roome die hiet publius
[16914] dieze emmere teenen wiue hebben wilde
[16915] des hij zeere tonvreden was ende schaem-
[16916] des hem dat zij in zulken maten habijte
[16917] ghijnc. Omme welker zaken wille hij
[16918] daer jnne alzulke bewarenesse dede. als
[16919] dat zij niet meer vut hueren huuze gaen
[16920] en mochte. Ende onder andere martelare*n*
[16921] die te dien tijden jnden karkere laghen zo
[16922] lach daer mede een man van grooter weer-
[16923] den ende van grooter leeringhen. Ende hiet
[16924] Grisogonus die bouen allen menschen
[16925] duerpassiet ende duerpijnt was. Ende
[16926] leefde alleenlic by tghuent dat hem Anas-
[16927] tasie plach te bringhene Ende dien plach

[16928] te hantierene. De welke grisogonus ver-
[16929] nemende de zake waer omme dat Anas-
[16930] tasie niet meer tot hem ende anderen gods
[16931] vrienden ende martelaren commen en
[16932] mochte. zandt heymelike der zeluer Anasta-
[16933] sie by eenen aermen vraukine die daer
[16934] mede tot hem plach te commene menighe*n*
[16935] vriendeliken brief van groetenessen altoos
[16936] die vermanende ende ghesterkende tot pa-
[16937] tiencien ende verduldicheden. Sghelijcx zo
[16938] dede zij hem weder omme alzo langhe als
[16939] zij consten en mochten. Bynnen dezen tijden
[16940] alzoot gode gheliefde. zo starf deze publius
[16941] die Anastasie dede zo cort houden dat zij vut
[16942] hueren huyze niet gaen en mochte. Ende
[16943] doen hij doot was doen ghijnc Anastasie
[16944] ende vercochte al dat zij inder weerelt had-
[16945] de. Ende dat ghelt dat leidze gheheel ende al
[16946] ter visentacie ende oeffeninghe der aermer
[16947] vrienden gods ende martelaren. Vele and*er*e
[16948] goede vrauwen ende maechden aenziende dat
[16949] Anastasie ontsleghen was van publius
[16950] ende huers selfs gheworden was. die
[16951] deden mede alzo zij zaghen dat Anastasie
[16952] dede. ende volchden huer naer. Ende
[16953] maecten huer jnt ghezelschip van huer
[16954] als huelieder* hooft ende ouerste: Onder
[16955] welke maechden drie ghezusteren waren
[16956] van roome. zeere edele van gheslachte ze*er*e
[16957] mindzaem ende lieftal Anastasien: Vanden

[16958] welken ghezusteren die eene hiet Agapita
[16959] die andere. Thiona. Ende die derde herena
[16960] zo verre dat ter kennessen vanden keysere
[16961] quam dat deze drie edele maechden ende ghe-
[16962] zusteren kerstene ghewordden waren. Dus
[16963] ontboodt hij die tot hem. Ende doen zij tot
[16964] hem quamen. doen belouede hij hemlieden
[16965] groote ghiften ende mieden. Ende dat
[16966] hijze hooghelijke huwen zoude waert
[16967] dat zij jhesum ofgaen wilden ende mes-
[16968] saken. Ende omme dat zij dat niet doe*n*
[16969] en wilden. zo dede hijze zeere o*n*menscheli-
[16970] ke gheesselen ende slaen. Ende daer
[16971] naer in eenen donckeren karkere leg-
[16972] ghen. Ende daer quamze huer lieue
[16973] vriendeghe Anastasie visenteren. Ende
[16974] ne schiet van hemlieden noch dach noch
[16975] nacht. Ende badt eempaerlike gode onze*n*
[16976] heere dat hij huer zo langhe ghesparen
[16977] wilde. tot dat zij al tgoont dat zij jnder
[16978] weerelt hadde in zulken werken van
[16979] ontfarmicheden anden lieuen vrienden
[16980] ende vriendeghen gods. gods martelaren
[16981] gheheel ende al beleyt ende vertheert
[16982] hadde: De keyzere die hadde eenen pre-
[16983] uoost die hiet dulcius. Ende dien beual
[16984] hij dat hij alle de ghuene die inden kar-
[16985] kere laghen mannen ende vrauwen met
[16986] tormenten oft anderssins zo verre brochte
[16987] dat zij zijne afgoden aenbededen. oft dat

[16988] hijze dede dooden. Ende aldus zo dede deze pre-
[16989] uoost alle de gheuanghene kerstene voor
[16990] hem bringhen. Onder welke gheuanghe-
[16991] ne waren deze voirs*eide* drie maechden ende
[16992] ghezusteren. Ende doen deze preuoost die
[16993] schoone maechden aenzach. doen wordt
[16994] hij ter stont ontfunct ende beuanghen in
[16995] huerer minnen. Ende nam die ouer een
[16996] zijde alleene ende ghijncse met zoeten
[16997] woorden an ende me* beloften up dat zij
[16998] hemlieden tot hem gheuen wilden ende
[16999] hij zoudze verlossen ende ontslaen. Maer
[17000] want zij dat in gheenre wijs doen en wil-
[17001] den zo gaf hijze eenen zijnen knecht te
[17002] bewarene ende dedeze tot zijnen huuze
[17003] leeden. meenende dat hij wel huers ondancx
[17004] ende onwille zijnen wille van elken ghecri-
[17005] ghen zoude. Doen hij tot zijnen huuze ghe-
[17006] commen was hem verlanghende zeere
[17007] naer der nacht. Vaste ghijnc hij ouere
[17008] ende wedere den huuze. ende der camere
[17009] daer deze helighe maechden jnne gheslo-
[17010] ten waren. daer zij noch tijt noch huere
[17011] en waren zij en loueden ende dancten gode
[17012] onzen heere als oft zijn jnden tempele had-
[17013] den ghezijn. Ende de ghetijden ghezonghen
[17014] ofte ghelezen. Emmere doen die nacht he*m*
[17015] vast verbaerde. doen ghijnc hij alleene
[17016] ende zonder lucht ter camere waert daer
[17017] die maechden waren. alzo hij meende

[17018] Maer hij verdoolde jnde kuekene. Ende
[17019] daer greep hij die potten ende die pannen
[17020] in zijn aermen ende hij custeze ende helsde-
[17021] ze nv deene nv dandere niet anders we-
[17022] tende dan dat hij die drie maechden nv
[17023] deene nv dandere ghehadt hadde zo was
[17024] hij verblent jnt vier van luxurien. En*de*
[17025] daer maecte hij hem zeluen zo moede ende
[17026] zo mat. dat hij niet meer en mochte:
[17027] Ende daer wordde hij alzo vuul alzo
[17028] vet ende alzo zwart als die potten oft
[17029] ketelen waren. De boden die hoorden
[17030] de rommelinghe vanden potten ende
[17031] pannen wel. Maer zij en zouden lan-
[17032] ghen niet ghedocht hebben dattet huer-
[17033] lieder heere oft meestere gheweist had-
[17034] de. want zij wel wisten dat hij up die
[17035] maechden vut was omme die te ver-
[17036] crachtene. Ende doen hij zo moede ende
[17037] zo mat was dat hij niet meer en moch-
[17038] te. doen keerde hij wedere ende ghij*n*c
[17039] te ruste tot zijnre camere. Tot des mor-
[17040] ghens dat het tijt was ter plecken te
[17041] gane daermen de kerstenen verwijzen
[17042] zoude. Ende alzo hij jnder zalen quam
[17043] omme vute den huuze te gane daer qua-
[17044] men hem zijn boden ende meer andere
[17045] tjeghen die naer hem wachteden Maer
[17046] doen zij doen* zaghen doen wordden zij
[17047] zo verschrict dat zij nalicx in o*n*machte*n*

[17048] vielen meenende den duuele vander hel-
[17049] len ghezien te hebbene: hij sghelijcx ver-
[17050] uaert van hemlieden dat zij zo tierden
[17051] Ende schoot met haesten ter duere*n* vute
[17052] meenende dat zij* boden ende andere die
[17053] daer waren hem hadden willen vermoor-
[17054] den oft vernielen om dat hij den kerstene*n*
[17055] zo o*n*menschelic was. Ende doe*n* hij bute*n*
[17056] der duere was. doen lyep al tvolc achter
[17057] hem ghelijc naer eenen dwazen mensche
[17058] niet meenende dattet dulcius de preuoost
[17059] was mits dat hij zo mesmaect zo vuul
[17060] zo zwart ende zo vet was zijn cheederen*
[17061] hanghende van zijnen liue ende zeere be-
[17062] smuedert. Ende hem verwonderde dat
[17063] tvolc achter hem liep ende ryep ende schopte
[17064] ende scherende Ten laetsten dat hij dies
[17065] zo gram ende verwoedt wordde dat
[17066] hij met eenen dullen hoofde ende recht
[17067] toe recht an ghijnc tot den keyzere Ende
[17068] meende hem groote clachte te doene ouer
[17069] de ghuene die hem alzo volchden ende naer
[17070] hem ryepen schopten ende scheerenden
[17071] hem zeluen niet ziende alzo god wilde
[17072] Ende doen hij ten palayze vanden
[17073] keyzere bynnen quam. doen wordde hij
[17074] bekent dattet de preuoost dulcius was
[17075] Doen begonsten alle die van des keysers
[17076] palayze naer hem te roupene ende te be-
[17077] gheckene. Ende deen die stackene in

[17078] den eenen houck ende dandere inden andere*n*
[17079] Deen trackene metter slippe. Ende dandere
[17080] spoochene in zijn aenzichte. Ende daer
[17081] wordde hij zo jammerlike beghect ende
[17082] bespot. niet wetende waer omme. want
[17083] hij hem zeluen niet en zach alzo god wilde
[17084] zo dat hij ghelijc eenen verwoedden honde
[17085] thuuswaert lyep Ende nam hem zeluen
[17086] tleuen: Ende aldus zo wordde een an-
[17087] dere preuoost in zijn stede ghestelt. Maer
[17088] wat pooghernyen dat die nyeuwe pre-
[17089] uoost dede o*m*me deze drie maechden tot
[17090] zijnen afgoden te bekeerene zo en conste
[17091] hij nochtan die daer toe met niet ghe-
[17092] bringhen. Doen beual hij datmenze
[17093] alle drie al moeder naect ontcleeden zou-
[17094] de. Ende alzo gheesselen Maer noyt en
[17095] consten zijze ontcleeden noch ontdecken
[17096] zo vast stonden hemlieden de cleederen an
[17097] tlijf. Doen dedze* die preuoost in een gloey-
[17098] ende vier stellen. maer het en hinderde
[17099] hemlieden niet. Ende eempaerlike ba-
[17100] den zij gode dat zij in tormente huer leue*n*
[17101] laten mochten. Ende onze lieue heere die
[17102] verhoorde huer bede. Ende daer storuen zij
[17103] zonder dat tvier an hemlieden oft an
[17104] hueren ghewaden vesten mochte. want
[17105] als al tvier versmolten was zo waren
[17106] de lichamen alzo gheheel ende onghesche*n*t
[17107] gheuonden als oft zij noch gheleift hadde*n*

[17108] Ende waren gheuonden de handen te zame*n*
[17109] Ende hemlieden en was niet een haerkin
[17110] ontcrompen. Doem* die weerde vrauwe
[17111] anastasie ende begrouf die lichamen
[miniatuur 129; niet uitgevoerd]

Cap. 15

[17112] Vander heligher vrauwen Sinte Theodosia

[17113] [**E**] Ene andere lieue ghe-: Cap*ite*l .xv^{e}.
[17114] zellenede hadde Sinte Anastasie
[17115] Ende hiet theodosia. Ende plach
[17116] met Anastasien mede de[104] gods vrie*n*-
[17117] den ende martelaren te hoeffenen ende te
[17118] visenterene. Deze theodosia die hadde
[17119] drie jonghe knapelike kinderen die zij
[17120] jnstrueirde ende leerde het kerstin gheloue
[17121] Ende omme dieswille dat deze goede vrau-
[17122] we ontseide het het* huwelic van eenen
[17123] graue diemen hiet Claudius. zo wilde hijze
[17124] dwinghen dat zij die afgoden aenbedede

104 17116 *de*: achter *de* staat een aanzet tot een andere letter.

[17125] ende *c*ristu*m* ofghinghe. Ende dede zo vele
[17126] dat huer vele manieren van pijnen ende tor-
[17127] menten aen ghedaen worden. Ende onder
[17128] al meenende dat hij huer moederlic h*er*te
[17129] vermeuruwen zoude tot sacrificien zo dede
[17130] hij een van hueren joncsten kinderen voor
[17131] hueren ooghen deerlike martelyen ende
[17132] pijne*n* Maer bijder duecht van ghelooue die
[17133] boue*n* nature ghijnc zo en ghijnc huer die
[17134] doot ter moderliker herten niet. maer zij
[17135] vertroostede huer cleen kindekin in zijnre
[17136] passien. Ende ryep met luder stemmen
[17137] mijn lieue kindt en ontzie deze tijdelike
[17138] ende haestverganghelike pijne niet wantstu
[17139] die eeuwighe glorie daer vooren ghewi*n*nen
[17140] zuls. Ende aldus starf dat kindekin mar-
[17141] telare gods. Ende aldus zo wordde deze goede
[17142] vrauwe jnden karker gheleit verbeyende
[17143] datmen datmen* die mede dooden zoude
[17144] Ende te wijle dat zij jnden karkere lach
[17145] zo quam een tot huer. die thuerwaert ont-
[17146] steken was ter luxurien. meenende hare*n*
[17147] wedewen staet al daer te vyolerene. maer
[17148] die jnghele gods die was huer stappants
[17149] by ende die bescherremdeze van dien. En*de*
[17150] de ghuene die tot huer ghecommen was
[17151] o*m*me die te vyolerene die wordde zo zeere en*de*
[17152] zo stranghelike bloedende ter neuze dat
[17153] hij hem zeluen niet ghestelpen en conste
[17154] Dus ryep hij met luder stemmen dat zij

[17155] hem voor zijn neuze gheslaghen hadde dat
[17156] hij alzo bloedede. waer by deze helighe
[17157] vrauwe weder up een nyeu ghemarteliet
[17158] ende zwaerlike ghepijt* wordde. Ende
[17159] jnt hende ghedoot met hueren drie*n* kind*er*en
[17160] Ende alzo gauen zij gode hueren gheest
[17161] hem minlike louende ende danckende der
[17162] gracien dat zij daer toe ghecommen waren
[17163] Ende doen zij doot waren. doen namze
[17164] die weerdighe vrauwe Anastasie ende die
[17165] begroufze. Omme welker zaken wille
[17166] die weerdighe vrauwe Anastasie zelue jn-
[17167] den karkere gheleit wordde Om dat zie* die
[17168] aerme gheuanghene gods martelare*n* ende
[17169] martelarighen leuende noch doode niet meer
[17170] hoeffenen noch dienst doen en zoude. Ende
[17171] daer lach zij zonder eten ende zonder drincke*n*
[17172] Ende niement en mochte tot huer co*m*men
[17173] Maer die almoghende heere jh*es*us *crist*us ghe-
[17174] dijnckende die diensten ende die hoeffeni*n*ghe
[17175] die hij wiste dat zij zijnen martelaren en*de*
[17176] martelarighen ghedaen hadde leuende
[17177] ende doode. Ende niet willende dat zij dies
[17178] ongheloont oft onghetroost wezen zoude
[17179] Die verwecte dien dooden gheest van theo-
[17180] dosia Ende die quam tot huer met grooter
[17181] claerhede. Ende stelde voor huer eene zeere
[17182] costelike tafele met zeere vutnemende en*de*
[17183] dierbarer spijze alzo huer dochte dertich
[17184] daghen lanc. datmen huer noch tetene

noch te drinckene en gaf. zo datmen anders
niet en wiste zij en was van honghere doot
Emmere zo wordde zij leuende gheuonden
ende alzo zo was zij gheleet voor den p*re*uoost
dies des grooten rauwe hadde dat zij niet te
bekeerene en was. Ende omme dies wille
dat by dien mirakele menich dusent men-
schen bekeert wordden zo dat hij die niet
dooden en durste. zo dede hij die met vele
anderen die ter doot verwijst waren in een
schip gaen. ende dede dat schip voeren jnder
wilder zee. Ende als dat schip inder wilder
zee was zo torden die schiplieden die tschip
daer gheuoert hadden in een ander schip
Ende duerboorden dat schip jnden bodem
alzo zij meenden. daer deze weerde vrauwe
met hueren ghezelschepe jnne was. Maer
die weerdighe theodosia die verbaerde
huer hemlieden. Ende beweghede dat
schip eenen dach ende eenen nacht lanc
altoos varende als oft gheen lettinghe
van booringhe oft van lekichede ghehadt
en hadde. Ende brochte dat schip an een
heylandt. daer vele bisschoppen ende he-
lighe mannen ende vrauwen o*m*me des kers-
tins ghelooue wille als ballinghen jnne
ghestelt waren. omme van honghere en*de*
van armoeden aldaer te steruene. ende
malcanderen te etene: De welke bisscop-
pen helighe mannen ende vrauwen. dit

[17215] schip ende dit ghezelschip mi*n*like ende met
[17216] grooten looue ontfinghen. Ende de ghoone
[17217] die te vooren niet ghedoopt en waren. ende
[17218] met Anastasie der doot ontgaen waren
[17219] die wordden daer alle ghedoopt ende ghe-
[17220] kerstent. De keyzere dit vernemende
[17221] dat dit schip up de zee niet verdoruen en
[17222] was alzo hij meende. Maer dattet an
[17223] dat heylandt ghecommen was. Ende
[17224] dat. dat heylandt vaste begonste te mul-
[17225] tiplierene jnder kerstene wet. die dede
[17226] al dat volc dat daer was groot ende cleene
[17227] oudt ende jonc tot hem bringhe*n*. Ende
[17228] zonderlinghe die weerdighe vrauwe A-
[17229] nastasie. Ende dede die alle gadere dooden
[17230] ende vernyelen in zwaren tormente*n*. Ende
[17231] alzo starf die weerdighe vrauwe Anastasia
[17232] martelarighe gods hooghelike ghecroo*n*t
[17233] jnder eeuwigher glorien. Vtinam oft wy
[17234] alle daer zaten: dat gheue Amen

[miniatuur 130; niet uitgevoerd]

Cap. 16

[17235] Vander Edelre vrauwe Sinte Nathalye

[17236] [**N**] Athalie die edele vrauwe: Cap*ite*l xvj^{e}.
[17237] dat was sint Adriaens wijf. Ende
[17238] Sint Adriaen die was een prince
[17239] oft een hooft man vanden ridder-
[17240] schepe vanden keysere maximien. Ende
[17241] alzo nathalie heymelic kerstine was zo
[17242] en hoeffende zij gheenen god. dan den ghe-
[17243] cruusten god. Omme wiens wille dat
[17244] zij daghelicx zach ende wiste dat die heli-
[17245] ghe martelare*n* gods. hem lieten dooden en*de*
[17246] martelyen. Omme by dien mede loon en*de*
[17247] deel te hebben met den ghecruuste*n* god
[17248] in zijn rijke. Ende aldus zo badt zij da-
[17249] ghelicx gode voor adriaen hueren man
[17250] dat hem god gracie gheuen wilde. dat hij
[17251] mede bekeeren mochte. vp dat zij zo vele
[17252] te boudelikere hueren god hoeffenen ende
[17253] aenbeden mochte. Ende emmere up eene*n*
[17254] tijt dat de keysere maximien vele kerstene*n*
[17255] dede dooden ende martelyen. Ende adriaen
[17256] dat zach ende dies deerenesse hadde. zo
[17257] ryep hij ouerluudt dat hij ooc kerstin we-
[17258] zen wilde Ende dat hij mede met dien
[17259] martelaers steruen wilde. Ende aldus
[17260] zo wordt hij ter stont ghegrepen Ende in
[17261] eenen grooten veruaerliken karkere ghe-
[17262] steken. Doen quamen eenighe die na-
[17263] thalyen kenden tot huer gheloopen ende
[17264] ryepen naer huer in spotte ende in spele

[17265] Vrauwe haelt jen* man. Maer jc meene ghij
[17266] dien ten eersten niet ghecrighen en zult.
[17267] want hij hem heift ghelaten begooken van
[17268] desen gookelaers deze kerstine. Ende aldus
[17269] zo es hij mede inde gheole gheleit metten
[17270] anderen. Nathalie aenhoorende dat adriaen
[17271] zo haest ende zo onuerzien bekeert was die
[17272] verwonderde. Niet te min zo ghijnc ter stont
[17273] ten karkere waert. als oft zij huere*n* man
[17274] weder omme hadde willen bekeeren. zo
[17275] dat zij tot hem ghelaten was. Ende doen
[17276] zij by hem ghecommen was. doen ghijnc
[17277] zij dien vastelike ghestijuen ende ghesterke*n*
[17278] jnt ghelooue gods. Ende predekede hem
[17279] tghelooue gods alzo die helighe gheest huer
[17280] vuten monde sprac. Ende bat gode zeere
[17281] neerenstelike dat hij adriaen huere*n* man
[17282] jnt helighe kerstin ghelooue ghesterken
[17283] wilde zo dat hij ende zij metten andere*n* mar-
[17284] telaers mede steruen mochte ende dat
[17285] eeuwighe rike ontfaen. Ende screyede
[17286] zeere bitterlike van rechter deuocien ende
[17287] van blijschepen. dat god huere bede ghe-
[17288] hoort hadde. dat hij hueren man tot hem
[17289] bekeert hadde. Ende bat voort allen andere*n*
[17290] vrienden gods die mede jnden karkere ware*n*
[17291] dat zij gode voor hueren man adriaen ende
[17292] voor huer bidden wilde. dat hijze jnt
[17293] kerstin gheloue met hemlieden ghester-
[17294] ken wilde. Want zij altoos duchtede

[17295] in huerer herten. dat adriaen by vreeze*n* van
[17296] tormenten jnt ghelooue ende vulstandichede
[17297] verflauwen mochte. want zij wel dochte
[17298] Hoe hij meerdere bijden keysere gheweist
[17299] hadde. Ende hem zeluen daer af ghesne-
[17300] den hadde. hoemen hem te meerdere ende
[17301] te ontzienlikere martelye an doen zoude
[17302] om anderen exempele te gheuene die bijde*n*
[17303] keysere waren. Ende aldus zo ghijnc deze
[17304] goede vrauwe daghelicx tot hueren man
[17305] jnden karkere. alzo langhe als hij daer lach
[17306] Emmere om dieswille dat den keysere
[17307] ghewroucht wordde dat de vrauwe*n* tot
[17308] hueren mans jnden karkere ghijnghe*n*
[17309] spijt hebbende ende suspectie oft zij hemlie-
[17310] den eenighen dienst troost oft lauenesse
[17311] doen mochten inden karkere zo dede hij ver-
[17312] bieden zeere stranghelike dat gheene vrauwe
[17313] zo stout en ware dat zij meer tot hu*er*en
[17314] man ghijnghe. men wiste vat* zij daer
[17315] dede. Ende hoe zij jeghens hemlieden le-
[17316] uede. Ende aldus zo en was nathalie
[17317] als vrauwe niet meer ghelooft jnden kar-
[17318] kere tot hueren man te gane. Maer zij
[17319] trac mans cleederen anne. Ende alzo
[17320] bleef zij daer noch eene wijle tijts gae*n*de
[17321] eer zij verkendt wordde dat zij na-
[17322] thalye ware. Ende up den dach datme*n*
[17323] Adriaen hueren man dooden ende marte-
[17324] lyen zoude. zo quam zij tot hem in vrauwe*n*

habijte ende als zijn wijf. Ende omme
gheene pijne oft passie diemen hem aen
doen mochte zo en wilde zij van hem schee-
den zij en wilde daer mede by ende an zij*n*
Omme hem jnt ghelooue naer huerer
macht ende naer huerer wete te predeken*e*
ende te ghesterkene ghelijc zij hopede dat
huer god die gracie gheuen zoude. Ende
het ghebuerde alzo. Ende altemet dat-
men adriaen hueren man allijnke*n* sticke*n*
hyeuw ghelijc eenen reude zo ontfijnc
nathalye die sticx allijnken eenen ende
custeze zeere mi*n*nelike met heeten trane*n*
gode van hemelrijke danckende zijnd*er*
gracien dat adriaen daer toe gheco*m*men
ware. Verbeyende ooc mede jnsghelijcx
daer toe te commene. Ende alzo zo en
schiet zij van hueren man niet in zijn
vuterste. Maer als hij gode zijne*n* gheest
ghegheuen hadde. doen nam zij dien
dooden lichame alijnken sticken ende be-
grouf die met grooter weerdicheden Dit
zaghen die menighe wel. die bijden keyz*er*e
waren. maer zij en wilden huer niet mes-
segghen noch mesdoen. want elc mee*n*de
die teenen wiue te ghecrijghene. mids
dat zij zeere edele zeere rijke ende zeere
schoone was. Ooc mede naer der doot
van adriaen hueren man zo ware*n* huerer
zom van die bijden keyzere waren zeere

[17355] neerenstich ende grooteliken aerbeyende
[17356] omme nathalyen te ghecrijghene tot
[17357] eenen wiue. Maer zij en wilde naer ghee-
[17358] nen man hooren omme leuen noch o*m*me
[17359] steruen. Ende up eenre nacht zo verbaer-
[17360] de huer. huer man Adriaen. Ende bat huer
[17361] vriendelike ende beual dat zij tot Consta*n*-
[17362] tinoble trecken wilde o*m*me aldaer die
[17363] doode lichamen vanden gods martelare*n*
[17364] te banen ende te begrauene ghelijc zij he*m*
[17365] ghedaen hadde. het welke zij ze*e*re ne*e*renste-
[17366] like dede Ende tooch ter stont tot consta*n*-
[17367] tinoblen. Alzo huer huer man beuole*n* had-
[17368] de Altoos biddende gode van hemelrijke
[17369] dat zij mede te dien state noch co*m*men
[17370] mochte. Ende als zij eene goede wijle
[17371] te Constantinoble gheweest hadde. Ende
[17372] zij daer die lichamen der helighen gods
[17373] maertelaren ende martelarighen begra-
[17374] uen hadde altemet dat zij ghepassiet en*de*
[17375] ghedoot wordden zo verbaerde huer Si*n*te
[17376] adriaen weder in eender nacht daer zij
[17377] lach ende sliep. Ende zeide Nathalie mij*n*
[17378] lieue wijf zustere ende vriendinne ghemi*n*-
[17379] de gods. Die heere jh*es*us *crist*us die ontbied
[17380] dy by my. als dat het tijt es datstu tot
[17381] hem co*m*mes o*m*me met hem te ontfanghen*e*
[17382] die eeuwighe glorie. Ende met dien dat
[17383] zij ontwaken wordde zo gaf zij hueren
[17384] gheest. Ende voer met hueren man Sint

[17385] adriaen ter eeuwigher glorien
[miniatuur 131; niet uitgevoerd]

Cap. 17

[17386] Vander heligher Affra die eene vrauwe
[17387] was die opembaer jnt leuen zat Ende
[17388] naermaels bekeert wordde .xvij^{e}.

[17389] [**A**] ffra was eene opembare zon-
[17390] dersse zittende int leuen talle
[17391] mans ghenoughe. vp het
[17392] woordt gods ende up de ont-
[17393] farmarticheit* gods daer zij zo vele of
[17394] hoorde predeken zo trac zij huer zelue*n* vute
[17395] dien zondighen leuene. Ende stelde huer
[17396] in state van penitencien. De juge vand*er*
[17397] stede dat verhoorende dat Affra huer le-
[17398] uen ghelaten hadde Ende aenghenome*n*
[17399] hadde de wet gods. ende den staet van pe-
[17400] nitencien. die dedeze voor hem bringhen
[17401] Ende zeide tot huer: Het en es dy niet
[17402] ghenouch datstu dy zeluen ghegheuen

[17403] hebs tot dijnre vulichede ende in verwer-
[17404] penthede van allen mannen du en hebs
[17405] dy noch voordere ghegheuen ander vremde
[17406] goden hoeffene ende te aenbedene dan onze
[17407] goden. Ende bidde hemlieden dat zij huere*n*
[17408] thoren up dy niet en wreken datstu die af-
[17409] ghegaen zijs ende verloochent hebs: Doe*n*
[17410] andwoordde affra met eenen ghestadighen
[17411] zinne tot gode jh*esu*m *cristu*m Ende zeide: JC en
[17412] meene van dezer tijt voort gheenen god te
[17413] hoeffenen noch te anebedene dan mijnen
[17414] heere ende mijnen god jh*esu*m *cristu*m. die omme
[17415] my ende alle andere ketiuighe zondaren
[17416] ende zonderssen vut hueren te bekeerene ende
[17417] te wederroupene ghedaelt es vute de*n* schoote
[17418] zijns vaders in dit allendich dal der weerelt
[17419] daer hij zelue menschelike voorme aene-
[17420] ghenomen heift. vander reynder ende om-
[17421] besmetter maghet marien zijnre ghebene-
[17422] dider moeder. Ende onder den aerme*n* zon-
[17423] daren ende zondarighen .xxxij. jaren up eerde-
[17424] rijke ghewandelt heift altijts predekende be-
[17425] wijzende. ende zelue beleuende den wech der za-
[17426] lichede. Ende onder meer andere schoone tee-
[17427] kenen ende werken van ontfarmicheden
[17428] die hij dede. Eene aerme zondarighe die
[17429] zijne ghebenedide voeten met bitterheden van
[17430] herten ende leedzaemheden van hueren zon-
[17431] den met hueren heeten tranen dwouch en*de*
[17432] voort droochde met hueren hare. Ende up

[17433] zijn ghebenedide hooft sturtede dierbare
[17434] zalue. alle huere zonden vergaf. want
[17435] zij hem beminde. Ende oft ic doch zijne
[17436] ghebenedide voeten oft leden niet ghecrijghe*n*
[17437] en mach. Ende ic hem sghelijcx niet ghedoen
[17438] en can noch en mach zo willic ten minsten
[17439] my zeluen gheuen tot leedsaemheden ende
[17440] schaemten van mijnen zonden. Ende voort
[17441] in penitencien zo ic best can. my ootmoede-
[17442] like beuelende zijnder ongrondeloozer ont-
[17443] farmichede met meeninghen dien niet of
[17444] te gane noch te verloochenen. noch ooc ghee-
[17445] nen anderen god te hoeffenen noch te anebe-
[17446] dene dan hem o*m*me leuen noch o*m*me steruen
[17447] noch om gheenerande pijne passie oft tor-
[17448] ment die eenich sterffelic mensche my an
[17449] doen wil oft die herten ghedijncken mach
[17450] want hij mijn heere mijn god jh*es*us *cristu*s
[17451] die opembare zondaren zelue niet v*er*smaet
[17452] en heift. maer heift met hemlieden etende
[17453] ende drinckende verkeert. Ende ten laet-
[17454] sten metten schakers an thoudt des cruce*n*
[17455] daer hij zijn ghebenedide bloet sturdede* in
[17456] zoeninghen alder weerelt mesdaet. Ende
[17457] ghelijc hemlieden gherekent gherkent* ghe-
[17458] weist heift zonder schult oft cause ter doot
[17459] te hebbene. Pylatus te oorconden die zeide
[17460] JC en vinde an hem gheene schult oft cause
[17461] der doot. hoe wel dat hij dien ter doot v*er*wijsde
[17462] De juge anhoorende dat zij zo vulco*m*melic

[17463] sprac ende zo goede redenen. duchtende dat
[17464] zij het volc ooc mede tot *cristu*m bekeeren mochte
[17465] die zeide wilde zij alzo doen als zij zeide. ende
[17466] de goden niet aenbeden. hij zoude met hu*er*en
[17467] bouuen ende puttiers zo spreken dat zijlieden
[17468] huer niet meer gheuen en zouden als zij
[17469] gheploghen hadden waer by dat zij in groote*n*
[17470] ghebreke ende in aermoeden vallen mochte
[17471] Ende aldus zo en zoude zij zo hooghelijke
[17472] niet spreken. Affra die andwoordede dat
[17473] zij in gheenre meeninghen en was in dit
[17474] aerme keytiuighe verworpenthede der
[17475] mannen niet te veruallene daer zij jnne
[17476] gheweist hadde. Ende aldus zo en hadzij
[17477] de ghiften van hueren lieuers niet te beze-
[17478] ghen. Maer haer was leedt dat zij zo
[17479] vele van hemlieden ghenomen hadde
[17480] als zij ghedaen hadde roupende dies an
[17481] gode jh*esu*m *cristu*m ghenade ende verlatenesse
[17482] Ende het zelue dat huer ghebleuen was
[17483] dat gaf zij zelue metter handt den aerme*n*
[17484] gods vrienden. Biddende ootmoedelike
[17485] dat zij gode voor huer bidden wilden:
[17486] De juge ziende dat hij an huer niet ver-
[17487] winnen en conste zij en wilde in gode
[17488] jhesum *cristu*m leuen ende steruen. die dede
[17489] een zeere groot veruaerlic vier maken
[17490] Ende beual datmen Affra daer jnne
[17491] werpen zoude. Ende doen Affra zach
[17492] dat die boden tot huer quamen o*m*me huer

[17493] jn dat vier te worpene zo viel zij jnder
[17494] eerden up huer knyen ende slouch hu*er*e
[17495] ooghen ten hemele vppe. Ende ryep met
[17496] luder stemmen ende met heeten trane*n*
[17497] O almoghende heere jh*es*us kerst die niet
[17498] en wils noch begheers die doot oft die
[17499] verdoemenesse der aermer zond*ar*en maer
[17500] meer dat zij ofstaen ende die roups tot
[17501] penitencien Ontfanghe heden dankelike
[17502] die schamele sacrificie ende offerande
[17503] mijns zondichs lichaems. Ende mids
[17504] dezen tijdelijken ende haest verganghe-
[17505] liken viere by dijnre ongrondeloozer ont-
[17506] faermichede ghewaerdighe my aerme
[17507] opembare zondarighe te verlossene en*de*
[17508] te beuredene voor dat eeuwighe vier alzo
[17509] ghewarichlike als du god ende mensche
[17510] ant hout des crucen dijnen lichaem dijne*n*
[17511] ghebendiden* vadere offerdes in ziele ende
[17512] in liue in zoeni*n*ghen ende verlatenesse al-
[17513] re weerelt mesdaet. rechtuaerdich ende
[17514] ombesculdich voor de onrechtuaerdighe
[17515] ende besculdighe die goede voor die quade
[17516] zalighe voor die onzalighe. zachtmoedich
[17517] voor die wreede. Ootmoedelike voor hem
[17518] biddende die dy die bittere ende smadelike
[17519] doot an deden onnosel van allen quade
[17520] Ende alzo ghewarichlike als du in ha*n*-
[17521] den van dijnen ghebenediden beuaels
[17522] dijnen gheest. zo beuelic in dijnen hande*n*

[17523] mijnen gheest. Ontfanghe in dancke deze
[17524] mijne schamele offerande ende sacrifficie
[17525] dy die leefs ende regneers inder eeuwicheit
[17526] met dijnen vadere ende den helighe*n* gheest
[17527] drie p*er*soonen een god Amen: Ende niet eer
[17528] en hadden die boden vanden juge macht
[17529] ouer Affra omme die jnt vier te werpene
[17530] voor dat zij huer bedinghe an gode vul-
[17531] daen hadde. Ende alzo starf Affra vul-
[17532] standich int ghelooue gods. gods martele-
[17533] righe
[miniatuur 132; niet uitgevooerd]

Cap. 18

[17534] Van vele diuerschen vrauwen die die Appostele*n*
[17535] ende discipelen gods. vp eerderic weze*n*de alle den
[17536] dienst ende behoufte deden die zij consten ende
[17537] mochten en*de* die mi*n*like h*er*berchde*n* om

[17538] [**V**] rauwe justicie tot: // gods wille .xviij.
[17539] *crist*inen: IC mochte dy velerande
[17540] alzulke exemplen hystorien en*de*
[17541] martelyen oft passien van diuerschen

[17542] vrauwen gods vriendeghe*n* vermonden
[17543] Maer omme dieswille datstu dy verwon-
[17544] ders alzo du hier vooren ghezeit hebs dat
[17545] eenighe philozophen de vrauwen blame-
[17546] ren zo zegghic dy datstu jnde legende
[17547] der heligher kerke lettel vinden zult die
[17548] vrauwen blameren al hebbent wijlen
[17549] eenighe philozophen ghedaen oft andere
[17550] lichte die de vrauwen tot hueren acorde
[17551] niet ghecrijghen en consten ghelijc dat-
[17552] men zeicht in een ghemeen woort Dat
[17553] de vos de beyeren lachterde omme dies-
[17554] wille dat hijze niet ghecrijghen en conste
[17555] Maer zichtent dat jh*es*us *crist*us onze be-
[17556] houdere mensche gheworden es zo heift
[17557] hij by eenre vrauwe aller vrauwen blame
[17558] ghedweghen ende ofgheleyt. want hoe
[17559] mochte meerder blame zijn dan een vrau-
[17560] we van gode ontweichde dat hij naer zijn
[17561] godlic beilde zo vulcommen ende zo schone
[17562] gheschepen hadde als hij adam dede: Het
[17563] welke die weerde maghet marie daer die
[17564] gods zuene mensche of worden wilde al te
[17565] nyeten dede. Verkeerende die*n* name der ver-
[17566] malendijtheit. Eua. jn twoordt. Aue. dat
[17567] huer bijder jnghelijker groete vanden vad*er*e
[17568] jnder godheit vute den hemele ontboden
[17569] was zegghende. Aue. gracia plena d*omi*n*u*s
[17570] tecu*m*. Alle andere blaemten zijn jeghen
[17571] dit cleene blaemten. Ende ne ware die

[17572] blaemte bij eenre vrauwe niet weder ghe-
[17573] boet als zij es zo mochtmen yet daer of
[17574] zegghen. Ouerdijnct ooc ten tijden dat
[17575] jh*es*us *crist*us die gods zuene onze behoudere
[17576] hier in eerderijke was of hem ende zijne*n*
[17577] appostelen ende discipelen naer zijn doot ye-
[17578] ment el meest herberchden oft eenighe be-
[17579] dienstichede deden dan de vrauwen. De
[17580] welke hem ooc metter reynder maghet ma-
[17581] rien zijn ghebenedide moeder naervolchde*n*
[17582] tot onder tcruce. daer hij zij* zijn ghebene-
[17583] dijt bloet sturtede in zoeninghen alle der
[17584] weerelt mesdaet. De welke hertelichede
[17585] ende bedienstichede. die gods zone in grooter
[17586] waerden ende dancbaerheden nam. Ende
[17587] waren ons allen een speghel ende een voort-
[17588] ganc van zalicheden. Sghelijcx die goede
[17589] vriendeghe gods drusiane die Sint jan
[17590] ewangeliste herberchde ende alle bedien-
[17591] stichede dede die zij conste ende mochte en*de*
[17592] zo groote compassie ende medelijden met
[17593] hem hadde als hij vuter stede van epheze*n*
[17594] ghebannen was. ende gheuoert int hey-
[17595] landt van pathmos. daer hij den apoca-
[17596] lips zach ende bescreef. Ende zo groote
[17597] langhenesse hadde. dat zij noch den tijdt
[17598] ghebieden zoude dat hij weder in quame
[17599] Maer zij starf rechts als Sint jan weder
[17600] ter stede in ghehaelt worde zo datmen dru-
[17601] sianen ter poorten vut vander stede doot

[17602] ten graue waert drouch daer Sint jan
[17603] huer tjeghens quam. Ende de ghuene
[17604] dieze droughen die riepen vp Sint jan O
[17605] johannes ziet hier drusiane uwe vriende-
[17606] ghe die wy ten graue waert draghen. en*de*
[17607] v plach te herberghene ende te dienene zij
[17608] heift zo groote langhenesse naer v ghehadt
[17609] hopende dat zij noch den beleift zoude heb-
[17610] ben dat ghij weder jnne ghecomme*n* zoudt
[17611] hebben maer zij en heift dien tijt niet ver-
[17612] beit. Doen gheboot Sint jan ewangeliste
[17613] datmen den doode lichaem neder stellen zou-
[17614] de Ende doen slouch hij handt ande kiste
[17615] daer zij jnne lach. Ende riep. Staet vp dru-
[17616] siane vriendeghe ende ganc thuus ende
[17617] bereede my mijn eten. Ende zij stont vp
[17618] als oft zij vut hueren slape ontspronghe*n*
[17619] hadde Ende zij dede alzo huer Sint jan
[17620] beuolen hadde. Sghelijcx een andere
[17621] edele ende rijke vrauwe die woonde jnde
[17622] stede van lymoges Ende hiet Suzanna
[17623] ende was die eerste die herberchde ende
[17624] touuede dien weerdighen gods vriendt
[17625] Sint Marcial dien. Sinte pietere van rome
[17626] aldaer ghezonden hadde omme dat woort
[17627] gods te predeken. Ende tkerstin ghelooue
[17628] te ghesterkene ende dede hem alle de be-
[17629] dienstichede die zij conste ende mochte
[17630] Ooc mede die goede mi*n*ne Maximil-
[17631] la die Sint andries vanden cruce dede

[17632] ende zijnen doode lichame begrouf. Ende
[17633] stelde huer zeluen in vreezen ende in auen-
[17634] turen vander doot. by alzo dat zij daer me-
[17635] de beuonden hadde ghezijn vanden ghue-
[17636] nen diene ghecruust hadden. Ooc mede
[17637] die weerdighe maecht epigena die Sinte
[17638] matheeus dewangeliste gods in zijnen le-
[17639] uene herberchde ende diende met grooter
[17640] deuocien. Ende naer zijn doot in zijnen na-
[17641] me eene schoone kerke dede maken ende
[17642] stichten. Sghelijcx eene andere duechde-
[17643] like vrauwe die zo ontsteken was jnder
[17644] heligher mi*n*ne van Sinte pauwels dat
[17645] zij dien al omme volchde van stede te stede
[17646] daer hij ghijnc predeken ende diende hem
[17647] in grooter neerenstichede. Ende ten tijde
[17648] dat die appostelen gods wandelden zo was
[17649] eene rijke edele Cuenijnghinne die hiet
[17650] helena Maer het en was die helene niet
[17651] des keysers Constantinus moeder die het
[17652] helighe cruce vandt Maer het was de Cue-
[17653] nijnghinne van abbigois. De welke
[17654] Cuenijnghinne te jherusalem trac. omme
[17655] dat zij de appostelen zoude hooren predeke*n*
[17656] daer zo grooten noodt van dieren tijde was
[17657] datter menich dusentich menschen van
[17658] honghere ende van ghebre* storuen. Ende
[17659] daer dede zij hueren schat open. Ende
[17660] dede daer alzo vele leiftuchten vut an-
[17661] deren landen commen en*de* bringhen dat

[17662] die appostelen gods ende die by hemlieden
[17663] bekeert worden gheenen noodt noch gheen
[17664] ghebrec en hadden. Ende alsmen Sinte
[17665] pauwels ter doot waert leedde bijden be-
[17666] uele vanden wreeden keysere Nero zo qua*m*
[17667] hem een goede vrauwen met grooten druc-
[17668] ke. Ende hiet Pautilla de welke hem te
[17669] herberghene plach ende te dienene. Ende
[17670] hij bat huer omme huer hooftcleet dat
[17671] zij vp huer hooft hadde Ende zij gaft he*m*
[17672] des zij met huer foolden ende ghecten die
[17673] hem leedden. Ende ryepen hoe meer ghe-
[17674] gheuen hoe meer verloren. Ende hadde*n*s
[17675] spijt omme dies wille dattet zo schoone
[17676] een hoofcleet was. Ende sinte pauwels
[17677] die verbant hem zeluen daer mede zijn
[17678] ooghen. Ende doen Sinte pauwels zijne*n*
[17679] heere zijnen god zijnen gheest ghegheuen
[17680] hadde doen gauen die jnghelen gods
[17681] pautilla huer hoofcleedt wedere vul
[17682] van Sinte Pauwels bloede. Ende zij be-
[17683] waerdet zeere weerdichlike huer leue*n*
[17684] lanc. Daer naer zo verbaerde hem tot
[17685] huer Sinte Pauwels. Ende zeide tot
[17686] huer. Pautilla vriendeghe want ghij
[17687] my in eerderijke bedienstich ghezijn hebt
[17688] ende ghehulpich jc zal sghelijcx uwer
[17689] jnden hemele ghedijncken ende voor v
[17690] bidden. Eene andere edele vrauwe
[17691] was. ende hiet baselice een vrauwe van

[17692] grooter caritaten. Ende was Sinte ju-
[17693] liens wijf. Ende upden eersten nacht
[17694] van huerer brulocht zo beloofden zij ghe-
[17695] zamentlike man ende wijf gode huere
[17696] zuuerhede zeere groote menichte van
[17697] allen state van vrauwen ghehuwede
[17698] maechden ende wedewen bekeerde zij
[17699] ende brochte te zalighen leuene mids
[17700] huerer conuersacie zo dat onze lieue
[17701] heere jh*es*us *crist*us zelue in p*er*soone tot huer
[17702] quam ende vertroosteze jnde huere van
[17703] huerer doot. Ende aldus gheminde vrie*n*-
[17704] deghe *crist*ine. JC mochtere v noch vele
[17705] meer andere ende zonder ghetal te voore*n*
[17706] bringhen weerde helighe vrauwe*n* zo
[17707] ghehuwede zo maechden zo wedewen
[17708] zo religeuzen* die gode van hemelrijke
[17709] behaghelic hebben ghezijn in hueren le-
[17710] uene zo dat zij met hem bezitten die
[17711] eeuwighe vrede ende bezitten zullen zon-
[17712] der hende. Ende aldus zo dijnct dat
[17713] jcker v redelike ghenouch te vooren ghe-
[17714] brocht hebbe daer die almoghende
[17715] heere menigherande duecht van sterc-
[17716] heden ende van vulstandicheden in bewe-
[17717] zen heift zo dat dies ghenouch es. Ende
[17718] mids dezen zo dijnct my dat jc my ghe-
[17719] nouch ghequijt hebbe jeghens v achter-
[17720] uolghende dies jc v belouede jnt be-
[17721] ghinsele van dezen wercke Ende heb-

[17722] be vulbrocht die mueren die carteelen
[17723] ende beslutinghe van onzer stede. Ende
[17724] hebbe die ghepeupleirt ende vermenicht
[17725] van jnwoonenden grooten excellenten
[17726] vrauwen. Ende hoe wel dat ic hier meest
[17727] alle helighe vrauwen vermondt hebbe
[17728] ende te vooren ghebrocht omme deze stede te
[17729] bewuenene. Nochtan zo moghen die niet
[17730] te min alle eerbare duechdelike vrauwen
[17731] die zijn oft gheweist hebben oft e*m*mermeer
[17732] wezen moghen jnsghelijcx bewuenen:
[17733] want zij huerer duecht prijs lof ende
[17734] loon van gode hebben zullen. Ende zul-
[17735] len moghen zegghen van dezer stede. Al-
[17736] zo dauid die prophete van jherusalen*
[17737] zeide Gloriosa dicta sunt de te ciuitas dei:
[17738] Dats te zegghene: O weerdighe gods stede
[17739] groote glorie ende vermaerthede es van dy
[17740] ghezeit. Ende aldus zo bewijze jc dy
[17741] die bemuert besloten ende vulmaect
[17742] ghelijc als ic dy belouede. Adieu ghe-
[17743] minde. Die vpperste vrede bliue eeuwich
[17744] met dy. Amen

[miniatuur 133; niet uitgevoerd]

Cap. 19

[17745] Hier spreict *crist*ine tot allen Eerbare*n* ende duech-
[17746] deliken vrauwen aldus Slutende het hende
[17747] van hueren boucke Cap*ite*l .xix.

[17748] [**G**] heminde vriendeghen danck heb-
[17749] be god Doch es onze stede nv al
[17750] vulmaect ende vulbrocht jnder
[17751] welker ghijlieden met grooter
[17752] weerdicheden in gheherbercht muecht wor-
[17753] den die eenich prijs lof of eere hebbet. Alzo
[17754] wel die nv zijn oft ghezijn hebben oft noch
[17755] worden mogen. Want deze stede voor alle
[17756] eerbare*n* ende duechdelike vrauwen ende
[17757] maechden ghefondeirt es: Gheminde
[17758] vriendeghen het es een verhueghen des
[17759] menschen herte als hij bevindt dat hij
[17760] victorie ende een vulco*m*mentheit heift van
[17761] dies hij begrepen hadde. Ende dat zijne be-

[17762] nijders confuus ende gheconfondeirt zijn
[17763] Ende aldus zo hebdy cause ende redene
[17764] v duechdelike te verblijdene in gode ende
[17765] in alre duechdelichede Als ghij deze edele
[17766] stede aldus vulmaect ziet. De welke
[17767] niet alleenlic wezen en mach een schulen
[17768] daer in oft een toeuerlaet van hulieden
[17769] Maer ooc eene beschermenesse ende eene be-
[17770] warenesse voor uwe vyanden Ende die
[17771] v beuechten met temptacien oft quellinghe*n*
[17772] jeghen uwer eere by alzo dat ghij die wel
[17773] bewaert want ghijlieden claerliken be-
[17774] merken ende smaken muecht dat zij ghe-
[17775] heel ende al ghemaect ende ghefondeirt es
[17776] van alrehande duechden. ja zo rijkelic. ende
[17777] zo blinkende dat ghij v alle gadere daer jn-
[17778] ne spieghelen muecht. Ende zonderlinghe
[17779] in die carteelen ende tinhouden van dezen
[17780] laetsten deele vanden boucke. Ooc mede
[17781] vanden anderen alzo verre alst eenighe
[17782] van hulieden aengaen mach. waer om-
[17783] me gheminde vriendeghe en wilt doch
[17784] niet ghebruyken oft vseren dit nyeuwe
[17785] ghestichte ghelijc die verwaende doen
[17786] die hem verhoouerdighen als huerlieder
[17787] rijcdom wast oft rijst ende zij voorspoet crij-
[17788] ghen. Maer by exempele van uwer Cue-
[17789] nijnghinne die alre upperste van gode
[17790] vercorene maghet gods moedere marie
[17791] De welke naer die groote eere en*de* waerdichede

[17792] die huer die almoghende vader inder eeuwich-
[17793] eit ontboodt dat zij die gods moeder worden
[17794] zoude huer daer jnne niet en verhief noch
[17795] en verhouerdichde. Maer zo vele te meer
[17796] daer jnne veroodtmoedichde huer zeluen
[17797] makende ende heetende die dierne gods
[17798] Ende aldus gheminde vriendeghe alzo
[17799] ghij ziet dat hoe de menschen meer vul
[17800] duechdelicheden zijn hoe zij oodtmoedigh*er*
[17801] zijn. want doch ootmoedicheit die wortel
[17802] ende oorpronc es van allen duechden alzo
[17803] zo zij hulieden deze zelue stede een cause ende
[17804] een occusoen van alre duechdelichede te we-
[17805] zene zaechtmoedighe ende ghezaet in alre
[17806] manierlichede. Ende zonderlinghe ghij-
[17807] lieden die in state van huwelike zijt en
[17808] laet v niet verdrieten dat ghij ghebonde*n*
[17809] zijt. Ende dat ghij uwe mans onderda-
[17810] nich moet wezen. want het altoos het
[17811] zalichste niet en es yement zijns zelfs
[17812] oft zonder bedwanc te wezene. Want
[17813] die helighe scrifture zeicht zo wanneer
[17814] die kinderen van ysrael huers zelfs wille
[17815] volchden doen vielen zij eerst in zonden
[17816] ende versmadeden gode ende verdructen
[17817] die rechtuaerdighe. waer omme die
[17818] handt der plaghe gods up hemliede*n* viel
[17819] ende becochtent zwaerlike. Ende ghijlie-
[17820] den die eerbaere duechdelike bekende en*de*
[17821] mindzame mans hebt. dies bedanct gode

[17822] van zijnre gracie want het eene groote
[17823] ghifte van gode es. Dus weist neere*n*stich
[17824] ende zoorchvuldich die in eeren in payze
[17825] ende in vreden te houdene Biddende gode
[17826] dattet v gheduerich bliue: Ende die ma*n*s
[17827] hebben tusschen tween niet te hart noch te
[17828] ombekent noch ooc zo zeere vulmaect als
[17829] zij wel wilden die dancken gode dat hem-
[17830] lieden niet weers ghebuert en es. Ende
[17831] pooghen altijts die met duechden ende met
[17832] vriendelicheden te verwinnene ende tot
[17833] mindsaemheden te bringhene ende in vre-
[17834] den te houdene naer huere condicien. En*de*
[17835] die zo onredelike mans hebben ende zo om-
[17836] bekende dien en es[105] gheenen beteren noch za-
[17837] lighere raedt dan dat zij in huer lijden gode
[17838] bidden omme verduldichede want zij daer
[17839] mede meest verwinnen ende verdienen mo-
[17840] ghen alzo wel voor gode als voor den mensche
[17841] Ende dicwijle by dien weghe verleent god
[17842] menighen man gracie van bekeerene. En*de*
[17843] worden zeere vredelic die zeere fel waren
[17844] by huus bliuende die vuthuzich waren
[17845] Ende alle wilt ghezelschip latende. die
[17846] te vooren al omme een moesten wezen. Ende
[17847] oft de vrauwen in gheenre wijs huer mans
[17848] van huerer hartheit oft stranghichede ghe-
[17849] bringhen oft ghekeeren en connen. zo en
[17850] behouuen zij niet dan paciencie ende ver-
[17851] duldichede. Biddende gode van hemelrijke

105 17836 *es*: klein bovengeschreven door dezelfde hand (met verwijsteken ∧).

[17852] oodmoedelike dat hij hemlieden dat verstelle*n*
[17853] wille voor huer zonden zo hebben zij loon
[17854] ende verdiente van gode ende alle de weerelt
[17855] die zals hemlieden lof prijs ende eere zegghe*n*
[17856] ende zal mede compassie ende medelijde*n* met
[17857] alzulken hebben alzo die almoghende heere
[17858] zeicht tot zijnen discipelen. Jn uwer pacien-
[17859] cie ende verduldichede zuldy bezitten uwe
[17860] zielen in dat rijke der hemelen. Ende alzo
[17861] Sinte Gregorius zeicht. zo es paciencie en*de*
[17862] verduldichede. die duere ende dien jnga*n*c
[17863] der hemelen ende dien wech tot gode jhesum
[17864] *cristu*m. Ende nyement van hulieden en ver-
[17865] hardde huer in dwazen opinioene zonder
[17866] fondement van redene noch in jalouzien
[17867] noch in aercheden noch in hooghen woorde*n*
[17868] noch in ouerdadighen wercken. want dit
[17869] alle zake*n* zijn die des mensche*n* zin gheheel en*de*
[17870] al verblenden ende maken den mensche bute*n*
[17871] keere. Ende welke zaken den vrauwen vele
[17872] min voughen dan den mannen. Niet dat zij
[17873] den mannen wel voughende zijn. Maer
[17874] zijn hemlieden grootelike te lachterene. en*de*
[17875] zo vele te meer den vrauwen. Ende ghij
[17876] maechden in uwen maechdeliken staet
[17877] draecht hulieden reyn van herten simple
[17878] ende zedebaer zonder wilthede oft vutwen-
[17879] dichede van ghelate. Want die strecken
[17880] der quaden zijn vp v ghestelt. ende up uwe
[17881] eere. Slaet v oochskins nedere. hebt lettel

[17882] spraken ende die zachtmoedich ende schamele
[17883] Ende zonderlinghe ontzich jnt herte begre-
[17884] pen te wezen*e* in eenighen uwen zaken. En*de*
[17885] weist ghewapent metter duecht van sterc-
[17886] heden jeghens alle looze treken der bedrie-
[17887] ghende. Ende schuwet huere conuersacie
[17888] Ende minlike verkeert met uwes ghe-
[17889] lijke Ende ghij wedewen mindt alle
[17890] eerbaerhede ghezaetheit tamelic habijt.
[17891] ende dat met vutwendich hoofsche sprake
[17892] ende jnt herte deuocie. Voorzienichede in v
[17893] bestieren ende paciencie ende verduldichede
[17894] in allen wederspoede ende tribulacie. oodt-
[17895] moedicheit in v wezen ende maniere ende
[17896] contenancie ende Caritate in allen uwen
[17897] wercken. Ende hendelic alle vrauwen
[17898] groote middelbare ende minste bouen al
[17899] weist up v hoede jeghen die scalke dorp*er*s
[17900] Ende die up vrauwen gaen naer huerer
[17901] eere ende zuuerhede. Want ghij hier voore*n*
[17902] ghehoort hebt hoe dat deze mans hulie-
[17903] den wroughen ende wat zij hulieden ver-
[17904] wijten Dus maect die lueghenachtich
[17905] ende onwarich ende vecht vromelic tjeghe*n*
[17906] hemlieden met uwen duechden ende met
[17907] weldoene Maket confuus die v blame*re*n
[17908] in zulker wijs dat ghijlieden met dauid
[17909] den prophete van hemlieden zegghe*n* muecht
[17910] Huere aercheit ende huere quade treken zij*n*
[17911] hem duer huers selfs hooft ghedropen. En*de*

[17912] versteict van v alle die v willen bedrieghe*n*
[17913] ende beschamen. Ende v ontplucken wil-
[17914] len dat ghij zo weerdichlike zijt sculdich
[17915] te bewarene. Want eens verloren tot alle*n*
[17916] daghen onverwinlic es als uwe eere ende
[17917] die lof ende prijs uwer zuuerhede in wat
[17918] state dattet zij. maecht ghehuwet oft we-
[17919] dewe. Ende aldus weerde vliet ende schu-
[17920] wet alle weerlike mi*n*ne als doodelic venijn
[17921] ende vergheuenesse. want v gheen duecht
[17922] oft zelden daer af ghebueren mach. Ende al
[17923] schijnt het aencommen ende aenlegghe*n* eer-
[17924] baer ende zonder arch ghemeenlic strijket
[17925] eenen andern* steert. tot grooter blamen on-
[17926] eeren schande ende schade. Ende voort verwer-
[17927] penthede der menschen alzo wel vrienden als
[17928] andere. Ende al zegghen deze mans dat de
[17929] vrauwen zot lichtzinnich ende haest ghekeert
[17930] zijn zo en rusten zij nochtans niet zij en zouc-
[17931] ken alle die listen ende die treken van bedrie-
[17932] ghe Ende doen alle die pijne ende pooghernie
[17933] die zij connen ende moghen omme hulieden
[17934] te bringhene in huer lets ghelijc men den aer-
[17935] men onnoozelen beesten het net ouer thooft
[17936] trect daer zij in bliuen ende daer vut niet
[17937] ghewerstelen en connen. Vliet vliet ghe-
[17938] minde vriendeghen alzulke treken daer
[17939] dat venijn van vergheuenessen onder ghe-
[17940] dect es. Ende schuwet huere conuersacie.
[17941] Ende pijnt ende poocht alle aerch en*de* quaet

[17942] van v te stekene ende alle duecht te vatene
[17943] ende te beleuene up dat ghij deze weerdighe
[17944] stede vul duechden bewuenen ende bezitten
[17945] muecht. Ende my aerme uwer alre dienst-
[17946] wijf hebben in uwer goeder bedinghe ende
[17947] recommandacie gode ootmoedelike bidde*n*de
[17948] dat hij by zijnre gracie ons verleene in zij-
[17949] nen dienst ons alzo te begheuene dat hij
[17950] ons in onzen hende ghenadich ende ontfar-
[17951] mich zij ende ons verleene verlatenesse van
[17952] allen onzen zonden zo dat wy naer dit ver-
[17953] ghanghelike leuen met hem daer bouen
[17954] moghen commen in dat eeuwelike leuen
[17955] Amen.

Cap. 20

[17956] Hier hendt dat bouc datmen heet de stede der
[17957] der* vrauwen Cap*ite*l .xx^{e}.

[17958] [**D**] Jt bouc meentmen dat ghemaect
[17959] heift eene vrauwe name en*de* hiet
[17960] kerstine. ende was ghebore*n* van
[17961] pizen Maer zij stont te parijs ter
[17962] scholen Ende naer der gracien die huer god
[17963] daer gaf in leeringhen zo poochde zij dat
[17964] in ghedijnckenessen van huer in diuersche*n*
[17965] boucken ende tractaten achter te latene mes-
[17966] selic wie daer by in duechden ghesticht ende
[17967] gheleert mochte worden: Eenighe andere
[17968] zouden ooc willen zegghen dattet gheen
[17969] vrauwe werc en es Maer het werc van eeni-
[17970] ghen grooten clerc oft philozophe. dies in

[17971] zijns selfs name gheenen roem hebben en
[17972] wille. Ende aldus zo heift hijt der voirs*eide* ker-
[17973] stijnen toe ghegheuen als of zijt zelue ghedae*n*
[17974] hadde. Niet te min wiet ghedaen heift oft
[17975] niet ghedaen: Het es een bouck vul eeren
[17976] vul duechden ende vul weerdicheden allen
[17977] vrauwen tot eenen spieghele ende exempele
[17978] den eerbaren te grooter eeren ende reco*m*man-
[17979] dacien. want zij alle eere ende recomman-
[17980] dacie weerdich zijn. Ende allen anderen tot
[17981] grooter confusie blaemte ende verwijte: dat
[17982] zij die god zo weerdich ende lieftal ghemaect
[17983] heift. hem zeluen in zulker verwerpentheit
[17984] werpen als dat zij der weerelt spot ende
[17985] lachter zijn. niet weerdich by andere*n* duech-
[17986] deliken vrauwen ghenoomt oft gherekent
[17987] te zijne. Ende hoe wel dat eenighe philo-
[17988] zophen oft andere die hemlieden ouer clerc-
[17989] ken droughen hier voor tijts oft noch ter tijt
[17990] ghepoocht hebben oft noch pooghen schande
[17991] schaemte oft blaemte van vrauwen te zeg-
[17992] ghene te dichtene oft te scriuene als matheo-
[17993] lus ende andere. jc meene zij dies cleene
[17994] verdiente lof prijs oft eere hebben. Niet dat-
[17995] men eenighe vrauwe edele oft onedele rijke
[17996] oft aerme jonghe oft oude ghehuwede. maecht
[17997] religieuze oft wedewe in eenighen quade
[17998] ghesterken zal oft laten gheherdden diet
[17999] ghekeeren can ende diet aengaet. Maer me*n*
[18000] zal die quaetheit oft die zonde oft die

[18001] blaemte schuwen versmaden ende haten te
[18002] min de persoon. want onze lieue heere jh*es*us
[18003] *crist*us die zelue niet en versmaet. Maer hem
[18004] zeluen te oorconden menschelike voorme zel-
[18005] ue anghenomen heift. Ende es gheco*m*men
[18006] in eerderijke als medecijn omme alle zieken
[18007] te ghenezene want die ghezonde dies niet
[18008] en behouuen. Ende als een herdde het ver-
[18009] loren ende dolende schaep[106] te zouckene ende
[18010] vp zijns selfs schouderen ter koye weder te
[18011] bringhene. Ende als een ghetrauwe behou-
[18012] dere alle onrechtuaerdighe[107] die hemlieden
[18013] tot hem bekeeren willen in gracien ende ghe-
[18014] naden te nemene. des die rechtuaerdighe niet
[18015] en behouuen. Ende in teekene van dien
[18016] alzo Sint jheronimus zeicht jnde omelie
[18017] vp die ewangelie. Liber generacionis ih*es*u
[18018] *crist*i. Het welke ewangelie ons bewijst die
[18019] afcomste ih*es*u *crist*i. naer der menschelicheit
[18020] Die ewangeliste in die afcomste jh*es*u *crist*i
[18021] naer der menschelicheit gheene vrauwen
[18022] en vermondt dan die de helighe scrifture
[18023] berespt als thamar ruth ende vrias wijf
[18024] Omme dat hij by dien bewijzen zoude dat
[18025] god niet mensche gheworden en es Omme
[18026] de rechtuaerdighe. maer omme de aerme ver-
[18027] doolde ende ghebreckelike: ¶ De welke
[18028] schoone materie van dezen boucke Aenziende
[18029] Mer jan de Baenst riddere heere van Sint jorijs
[18030] *etcetera* Ende dat dit bouc in franchoize was die

106 18009 *schaep*: achter de *p* staat een aanzet tot *t*.
107 18012 *onrechtuaerdighe*: aansluitend aan dit woord staat het geëxpungeerde *de*.

[18031] heiftet ghedaen translateren vuten franchoize
[18032] in vlaemsche. hopende by dien de zelue he*er*e
[18033] van Sint joris menighe vrauwe daer jnne
[18034] ghesticht te wordene ende ooc bekeert oft zij
[18035] verdoolt waren. Ende dat zij by dien gode

Cap. 21

[18036] voor hem bidden zullen: Hier spreict de ghone
[18037] diet ghetranslateirt heift .xxj^{e}.

[18038] [**N**] Aer dien dat ic in dit bouck beuon-
[18039] den hebbe. zo en zijn alle de mannen
[18040] die noyt waren. jeghen de vrauwe*n*
[18041] niet weerdich een caf. Want alzo deze*n* bouc
[18042] zeicht zo hebben de vrauwen alle de consten
[18043] leeringhen ende handtghewerken eerst ghe-
[18044] uonden die jnder weerelt zijn. Dus waert
[18045] behoorlikere dat de vrauwen de scholen ende
[18046] de vniuersiteiten hilden dan de clercken. het
[18047] welke jc te bet ghelijden mach datmen zeicht
[18048] dat eene vrauwe dit bouc ghemaect heift
[18049] daer by dat zij alle vrauwen alle die eere fame
[18050] ende die vordernesse gheuen wilde die zij
[18051] conste ende mochte anders en gheledict
[18052] nemmermer*. Maer my verwondert boue*n*
[18053] maten. naer dien dat zij de vrauwen zo wel
[18054] bezorcht heift in recommandacien van als
[18055] dies in dit bouck ghezeit es. Waer o*m*me dat
[18056] zij in dit bouck niet en brinct. die preuilegen
[18057] die god den vrauwen ghegheuen heift boue*n*
[18058] den mannen. De welke wel alzo vele binden
[18059] alzo my dijnct als al dat hier jnt bouc staet
[18060] Maer omme dies wille dat zij niet achter

[18061] bliuen en zouden zo hebbe jcse hier mede jnne
[18062] ghescreuen ende zijn deze ¶ Ten eersten doen
[18063] god den eersten mensche schiep Adam. ende
[18064] daer na yeue Zo schiep hij Adam eerst dats
[18065] waer Maer hij schiep dien jnt wilde velt ende
[18066] buten den paradijze. daer hij yeuen schiep jnt
[18067] paradys. Dus was yeue zo vele edelre dan
[18068] Adam. ghelijc men zegghen zoude dat een kind
[18069] edelre wezen zoude dat gheboren ware bi*n*nen
[18070] der stede van van* brugghe in eens groots he*er*en
[18071] huus oft in mijns heeren hof daer de edele
[18072] meer plaghen te wuenene dan de onedele:
[18073] dan een ander kindt dat gheboren ware
[18074] daer de dorplieden ende onedele woonen:
[18075] ¶ Ten tweetsten dat god Adam schiep van
[18076] den slijke der eerden. Ende yeuen van eenre
[18077] rebbe van Adams lichame. het welke naer
[18078] gods beilde gheschepen was. Dus was ye-
[18079] ue zo vele edelre dan Adam ghelijc men zeg-
[18080] ghen zoude dat een kindt edelre weze*n* zoude
[18081] dat van eenre ridders vrouwe ghebore*n* wor-
[18082] de. dan een andere dat gheboren ware. van
[18083] eenre aermer vrauwen te dorpe Maer hier
[18084] es zeere prperlic* te noterene dat onze lieue
[18085] heere jh*es*us *crist*us yeuen maecte van eenre
[18086] rebbe van Adam als naest der herten om-
[18087] me te bewijzene dat man ende wijf eens van
[18088] herten ende eens van wille waren sculdich te
[18089] zijne. want zo vele te bet waren zij in vrede*n*
[18090] Ende god en maecte yeuen niet van Adams

[18091] schijnckele. voet. oft. tee. De welke alle leden
[18092] zijn voordere vander herten dan de rebben o*m*me
[18093] te bewijzene dat een man zijn wijf niet scul-
[18094] dich en es te versmadene of te verstekene oft
[18095] ooc mindere te achtene dan hem zeluen. Want
[18096] doch Adam zelue zeide tot onzen heere doen hij
[18097] yeuen zach: Hoc nunc os ex ossibus meis.[108]
[18098] Dats te zegghene. dits nv een been van mijne*n*
[18099] ghebeente*n*. Sghelijcx zo en schiep god yeuen
[18100] niet vanden hoofde oft vanden aenzichte
[18101] niet. die de principale leden zijn naest der her-
[18102] ten. O*m*me te bewijzene dat een wijf niet zo ver-
[18103] waent wezen en zal. dat zij meene dat zij des
[18104] mans hooft oft voocht zij. Oft dat zij bemoe-
[18105] den dar dat zij zijns ghelijke zij. Maer dat zij
[18106] sculdich es hem onderdanich te zijne alzo de reb-
[18107] be onder therte es. ¶ Ten derden dat die almo-
[18108] ghende gods zone gheweerdicht es menschelic-
[18109] heit an eenre vrauwen te nemene zonder toe-
[18110] doene van ma*n*ne. ende niet van manne. waer
[18111] by die weerdighe vrauwe moeder en*de* maecht
[18112] zonderlinghe preuilege heift van voorsprake
[18113] ende middellersse tusschen god ende den men-
[18114] sche bouen allen die god ye schiep jnden heme-
[18115] le oft jnder eerden. ¶ Ten vierden datmen
[18116] niet en bevindt jnder heligher scrifturen. dat
[18117] eenighe vrauwe oyt te hulpe te rade of te dade
[18118] was datme*n* *crist*us onzen behoudere cruce*n* of do-
[18119] den zoude. Want zelue Pylatus wijf dat ze*er*e
[18120] gheerne belet hadde en*de* zij gheconne*n* hadde. wa*n*t

108 18097 *Hoc ..... meis*: deze passage is onderstreept.

[18121] zij doch tot pylatus zeide. Nichil tibi et justo
[18122] illi. Als oft zij zegghe*n* wilde om *cristu*m te bescud-
[18123] dene dat hij niet steruen en zoude. wat lecht
[18124] van dien rechtuaerdighen? want ic dezen
[18125] daghe vele om zijnen wille gheleden hebbe in
[18126] vizioene. Ende aldus zo en zal die vader jnd*er*
[18127] eeuwicheit ten vutersten daghe. zijns zuens
[18128] doot up de vrauwen niet wreken ghelijc hij
[18129] up de mannen zal. Ten vijfsten Doen
[18130] onzen lieuen heere jh*es*us. alle zijne appostele*n*
[18131] ende discipelen begauen ende van hem vlo-
[18132] den zo bleef hem die reyne maghet zijne ghe-
[18133] benedide moeder alleene by vast ende ghesta-
[18134] dich jnt ghelooue zo dat tghelooue ende de he-
[18135] lighe kerke by huer alleene behouden bleef
[18136] Waer by zij huer alle gadere moeten onderda-
[18137] nich zijn die ye kerstene name ontfinghen
[18138] oft e*m*mermeer ontfanghen mueghen. Ten
[18139] zesten[109] doen onze lieue heere jh*es*us *crist*us vander
[18140] doot verreze*n* was doen opembaerde hij hem
[18141] eerst den vrauwen dan den mannen ou*em*ids
[18142] dat bij der vrauwen tghelooue was bliuen
[18143] staende. Ten zeuensten[110] en*de* ten laetsten zo
[18144] heift die almoghende heere jh*es*us *crist*us. die
[18145] vrauwe. Te wetene zijne ghebenedide moed*er*e
[18146] verheue*n* boue*n* allen den ghonen die by mans
[18147] toedoene ye ghewar*en*. Want hij die verheuen
[18148] heift boue*n* allen hemelen. daer ne*m*mermeer
[18149] mensche comme*n* en mach. Alle welke pre-
[18150] uilegen zeere groot ende zeere vutnemende zij*n*

109 18138-18139 *Ten zesten*: deze woorden zijn onderstreept.
110 18143 *Ten zeuensten*: deze woorden zijn onderstreept.

[18151] ende zijn wel cause ende redene datmen de
[18152] vrauwen eeren zal. ende niet lichtelike verste-
[18153] ke*n* noch versmaden. Ende aldus zo wie dit
[18154] bouck lezen oft hooren zal dien beuele jc my
[18155] zijnre hoofscheit oft alzo ware dat jc jnt tra*n*-
[18156] slateren yet meer of min ghezeit hadde dan
[18157] het originael ghedraecht. dat hij datte jnt
[18158] beste jnterpreteren wille. Ende oft daer yet
[18159] by my in messeit ware Anders dan de helighe
[18160] kerke vermach. dat wederroupic in tijts. en*de*
[18161] stelle my ter correctien van allen den ghuene*n*
[18162] diet my bet zullen connen bethooghen ende
[18163] onderwijzen: Dit was ghedaen jnt jaer
[18164] ons heeren dusent vierhondert ende viue
[18165] ende tseuentich vp Sinte kathelinen auont
[18166] die reyne maecht. Ter begheerten vanden
[18167] voirs*eide* Mer jan de baenst riddere heere van
[18168] Sint joris. Bidt voor my

[18169] Explicit.